VINCAS KRĖVĖ

RAŠTAI

V

MINDAUGO MIRTIS * RYTŲ PASAKOS
MIGLOSE * PAGUNDA * APSAKYMAI

LIETUVIŲ ENCIKLOPEDIJOS LEIDYKLA

Redagavo
VINCAS MACIŪNAS

Copyright 1958 by Juozas Kapočius

Printed in USA 1958

Išleido
JUOZAS KAPOČIUS

Spaudė
LIETUVIŲ ENCIKLOPEDIJOS SPAUSTUVĖ
265 C Street, So. Boston 27, Mass.

MINDAUGO MIRTIS

DRAMA

VEIKĖJAI

1. MINDAUGAS — Lietuvos karalius
2. VAIŠVILKAS,
3. RUKLYS ir
4. REPEKIS — Mindaugo sūnūs
5. DAUMANTAS — kunigas, Mindaugo svainis
6. ALDONA — jo žmona, karalienės Mortos sesuo
7. TRENIOTA,
8. VAIDOTAS,
9. TAUTVILAS,
10. EIDIVINTAS ir
11. SKIRMANTAS — Lietuvos ir Žemaičių kunigai
12. ANDREAS VON STIRLAND — riteris vienuolis, buvęs kalavijininkų ordino magistras
13. FRIDRICHAS VON DENFER ir
14. ROBERTAS VON DRESSLING — kalavijininkų ordino riteriai
15. KONRADAS VON VOGELŠTEIN ir
16. HENRIKAS VON LILIENTAL — kryžiuočių ordino riteriai
17. NIKITA BORODA ir
18. FIODORAS GORBATY — Briansko kniaziaus pasiuntiniai
19. TĖVAS ADOLFAS — vienuolis, kalavijininkų ordino dvasininkas
20. KRISTIJONAS — vyskupas
21. AIDŽIUS — senas dainius, stabmeldys
22. RIMVYDAS — Kernavės pilies tėvūnas
23. REMEIKA — senas Mindaugo karys, Naujosios pilies (vėliau — Liškiavos) tėvūnas
24. RUPEIKA — karys Kernavės pily
25. RIMGAILA — Rimvydo žmona
26. DANUTĖ ir
27. DANGUOLĖ — jaunos mergos Kernavės pily

I

Naujoji karaliaus Mindaugo pilis ant dešiniojo Nemuno kranto. Didelė menė su skliautais, langai siauri, nedideli, aukštai nuo grindų, spalvotais stiklais užtaisyti. Grindys molinės. Aplinkui sienų ąžuoliniai suolai. Priešaky, kampe, ąžuolinis, raižytom kojom, stalas. Prie stalo du nedideliu suoleliu. Ant sienų briedžių ragai, ant kurių sukabinti įvairūs ginklai — kirviai, ietys, kalavijai.

Menėje, arti durų, sėdi Aldona ir verpia. Skirmantas sėdi ant suolelio, pečiais į stalą. Vaidila Aidžius stalo gale, už Skirmanto pečių. Šalia, ant suolo, guli kankliai.

Du Mindaugo sūnu, Ruklys ir Repekis, žaidžia, kovodami tarp savęs mediniais kalavijais, prisidengdami pailgais nedideliais skydeliais.

SKIRMANTAS *(sudėjęs rankas tarp kelių ir priekin, Aldonos link, pasilenkęs).* Ilgai užtrukai čia pas svainį, Aldona. Manau, vyras akis pražiūrėjo, tavęs belaukdamas.

ALDONA *(verpdama).* Kai atsiuntė karalius pasiuntinį su žodžiais — tavo sesuo mirė, atvyk jos apraudoti — atvykau ir sėdžiu čia, karaliaus pily.

AIDŽIUS. Negera jaunai moteriškei ilgai našlio namuose gyventi.

ALDONA. Vai, aš gegule namo skristau, kad tik sparnelius turėtau. Bet neturiu, o karalius vis dar neleidžia. — Palauk, — sako — kol vaikai nurims ir pripras, kad jiem jau motinos nebėra.

O tu, Skirmantėli, ko čia sėdi?

SKIRMANTAS. Dėdė mane parsikvietė, ir štai jau visi metai, kai aš čia sėdžiu, lyg belaisvis.

AIDŽIUS. Laiko erelį narve su paršiais sparnais, kad negalėtų vėliau tėvo lizdan atsitūpti.

SKIRMANTAS *(nusikreipdamas į Aidžių).* Tu manai, vaidila?

AIDŽIUS. O tu, kunige, argi kita spėlioji?

SKIRMANTAS *(atsistodamas).* Aš dar šiandien pasiklausiu, kam laiko čia mane dėdė?

AIDŽIUS. Veltui klausi... *(Repekis, papynęs koją Rukliui, parverčia jį ant žemės).*

RUKLYS *(pasikeldamas).* Apgaule mane nugalėjai! Taip nedera karžygiui.

REPEKIS. Nugalėjau, nes stipresnis, nors tu už mane esi amžiumi vyresnis. *(Skirmantui, kuris prie jų prieina).* Ar ne tiesa, kad aš būsiu didesnis karžygys, negu mano brolis?

RUKLYS *(su ašaromis).* Niekados nebūsi, sakau tau! Kai tik aš tapsiu tikru karaliumi, tuojau paliepsiu tau galvą nukirsti.

REPEKIS. O aš tave pasmaugsiu dabar, niekše tu vienas! Neteks tau karalium būti. *(Puola jį su kumščiais).*

ALDONA *(atsikeldama).* Nesigrūmokita, vaikučiu! *(Tuo metu įeina Mindaugas. Jis kurį laiką stovi duryse nepastebimas ir šypsodamasis žiūri į besipešančius vaikus; Aldona, priėjus, stengiasi juos išskirti).* Liaukis tu, Ruklyti, ir tu, Repekuti! Judu juk broliuku, našlaitėliu! Kas jūsų pasigailės, jei vienas antro nesigailėsita, nemylėsita. *(Išskiria juos).*

RUKLYS *(ašarodamas).* Jis apgaulingas brolis! Kaip aš jį tokį galiu mylėti?

AIDŽIUS. Jis tikras savo tėvo sūnus.

SKIMANTAS *(meiliai žiūrėdamas į Aldoną, kuri tvarko Repekiui rūbelius).* Kokia tu graži, Aldonėle! Kaip saulutė! Kai tu čia atvykai, man net dienelės linksmesnės tapo, ir jau nebeilgu dėdės pily sėdėti.

ALDONA *(tvarkydama dabar Rukliui drabužėlius).* Berneli, ką tu dabar čia kalbi? Aš juk ne mergelė, o vyro žmona.

SKIRMANTAS *(imdamas ją už rankos).* Vai, kad tu dabar būtai mergužėlė! Bet aš ir taip džiaugiuosi, kad tave kasdien matau ir galiu, reikalui esant, už tave galvą padėti.

ALDONA. Man gi, berneli, pavojus negresia tvirtoje karaliaus pily.

AIDŽIUS. Seno lokio lauže kiekvienam gresia pavojus, kas stiprių neturi nagų.

ALDONA. Susitaikykita ir žaiskita padoriai, vaikučiu, kaip broliukam dera. *(Už rankų suėmus traukia juos, besispiriančius, vieną prie kito).*

MINDAUGAS *(į vidurį menės įžengdamas).* Matau, gera tu būtai jiem motina.

SKIRMANTAS *(atsigręžia ir tik dabar pastebėdamas Mindaugą).* Kas gi artimesnė gali būti našlaičiam, kaip tikroji jų motinos sesuo. *(Mindaugas pažvelgia į jį, nieko nesakydamas. Skirmantas eina ir sėdasi ant suolo).*

ALDONA. Per jauna esu, kad motina jiem būti galėtau. Greičiau sesuo. *(Šluostydama prijuoste Repekiui veidelį).* Sesutė tau esu — ar ne tiesa, Repekuti?

REPEKIS. Ne, ne sesuo. Mamytė tu...

MINDAUGAS *(atidžiai į ją pažvelgdamas).* Paimsiu tave per žmoną, tai ir būsi jiem motina.

ALDONA *(atsilenkdama)*. Ką tu kalbi, karaliau? Aš juk vyrą turiu!

MINDAUGAS. Morta irgi vyrą turėjo, kai aš ją paėmiau, o kokia man buvo gera žmona!

ALDONA. To negali būti! Aš savo vyrą myliu ir ant jokio kito nepramainytau.

MINDAUGAS. Viskas gali būti, ko aš noriu. Morta mirdama prašė, kad aš ne kitos, tik tavo globai vaikus pavestau.

AIDŽIUS. Tau, valdove, ne naujiena svetimu pasinaudoti. Tik senam vyrui jauna žmona vistiek, kaip dieglius šonan.

MINDAUGAS *(nusigręždamas į Aidžių)*. Ar manai, kad aš jau tokis senas, jog man ir moters nebereikia?

ALDONA *(su išgąsčiu)*. Karaliau, nejaugi tu rimtai?..

MINDAUGAS *(šypsodamasis)*. O ką tu manai?.. *(Aldona staiga nusigręžia ir išeina iš menės)*. Aš pajuokavau, o ji jau nusigando, balandėlė. Štai ką reiškia senam būti!

AIDŽIUS. Visiems, valdove, gerai žinoma, kad Mindaugo juokai kruvinas dažnai gimdo ašaras. Tu taip juokavai ir su Morta, kai ji dar buvo seno Bulevičiaus žmona.

MINDAUGAS. Tylėk, senas krankly! Ar tam čia atsibastei, kad man vėl nemalonumus kranksėtai. *(Eina į suolą prie stalo. Vaikam, pasipainiojusiem po kojom)*. Na, o judu pipiru, lauk iš čia. Nedera jauniem menėj sėdėti, kai pavasaris kieme. *(Atsisėda ant suolelio)*.

SKIRMANTAS *(vaikam išbėgus iš menės, atsikeldamas)*. Dėde!

MINDAUGAS *(atsirėmęs viena ranka į stalą, kita į šoną, kurį laiką žiūri į jį tylėdamas)*. Na, ko tau reikia?

SKIRMANTAS *(žengdamas priekin vieną žingsnį)*. Kam laikai mane čia, savo pily, kaip belaisvį, dėde?

MINDAUGAS. Nuobodu ereliui narve. Čia tvankus tau oras, bet palauk, karo žygį rengiu. Teatvyks tik žemaičiai. Argi nepanorėsi dalyvauti?

SKIRMANTAS. Ir tu tiesą sakai, dėde?

MINDAUGAS. Prieš gudus žygiuosite. *(Atsilošdamas)*. Metas tau kalaviju garbės ir žemių įsigyti ir tapti pačiam plačių kraštų valdovu, tėvo palikimo nelaukiant.

SKIRMANTAS *(niauriai, iš pasalų į jį pažvelgdamas)*. Ačiū, dėde...

MINDAUGAS. Tik nedera tau vienų vienam karan joti, kaip paprastam bajorėliui. Juk valdovo sūnus esi ir mano brolėnas.

SKIRMANTAS. Tai leisk man dabar namo vykti. Paruošiu savo karžygių būrį, kuriam vadovausiu.

MINDAUGAS. Ir aš taip maniau. Tik skubėk, jei nenori pasivėluoti.

SKIRMANTAS. Dėde...

MINDAUGAS. Tavęs žygis nevilioja? Matau—tavo veidas nenudžiugo.

SKIRMANTAS *(žengdamas arčiau)*. Leisk man atsisveikinti su Aldona!

MINDAUGAS. Su Aldona atsisveikinti? Kas tau Aldona? — Svetimo vyro žmona. *(Supliauškina delnais; įėjusiam Remeikai)*. Pasirūpink, senas drauge, kad kunigas Skirmantas tuojau gautų eikliausią žirgą.

REMEIKA. Kunigas Skirmantas?.. Argi jis kur joti turi?

MINDAUGAS. Namo joja, drauge. Karo žygin pasiruošti... *(Remeika stovi, lyg norįs kažką pasakyti)*. Ir pakviesi čion mano sūnų, Vaišvilką.

REMEIKA. Gerai, karaliau. *(Paglostęs barzdą)*. Eiva, kunige. Patsai pasirinksi sau žirgą. *(Abu išeina)*.

AIDŽIUS. Dabar ir su manim gal pasikalbėsi, valdove? Prieš keliaudamas dausų šalin noriu pasiklausti, ką turiu pranešti tavo senoliams ir Šarūnui, kurio pėdomis eiti ketinai?

MINDAUGAS. Ar mirti pasirengei, seni?

AIDŽIUS. Mirštate tik jūs, naujų dievų garbintojai. Aš keliausiu pas protėvius.

MINDAUGAS *(parėmęs galvą rankom)*. Ak, senas drauge! Priminei, kad ir man nedaug metų beliko gyventi. Gal toje kelionėje teks dar tave aplenkti.

AIDŽIUS. Ten mūsų keliai nebesusieis. Tu keliausi pas vokiečių dievus ir su mūsų krašto priešais bepuotausi.

MINDAUGAS. Nemanau, kad krikščionių dangun būtų man atdaras kelias.

AIDŽIUS. Tu abejoji savo naujais dievais, valdove? Sunku skirtis su šiuo pasauliu tam, kas savo darbu paabejojo.

MINDAUGAS *(atvirai į jį žiūrėdamas)*. Darbais savo aš neabejoju, dainiau. Aš sukūriau naują Lietuvą, mano Lietuvą, stiprią, galingą, kuri amžiams pasiliks, mano vardu skambėdama.

AIDŽIUS. Netikiu, nes matau, kad esi vienas. Aplink visi svetimi, kuriems šioji tavo Lietuva nebrangi ir nereikalinga. Neskambės niekados tavo vardu mūsų šaly daina. *(Menėn įeina vienuolio rūbais apsirengęs Vaišvilkas. Sustoja pas duris)*.

MINDAUGAS. Matau, klusnus esi sūnus. Vos pašaukiau, ir atėjai.

VAIŠVILKAS. Niekas manęs nešaukė. Aš pats atėjau su tavim atsisveikinti, tėve.

MINDAUGAS. Atsisveikinti?..

VAIŠVILKAS. Aš vykstu atgal vienuolynan, iš kurio tu be reikalo čion mane parkvietei.

MINDAUGAS. O ką tu veiksi ten, vienuolyne, už keturių sienų užsidaręs?

VAIŠVILKAS. Melsiuosi, kad gerasis Dievas atleistų tau ir man mūsų nuodėmes.

MINDAUGAS. Tu užmiršai, kad esi karaliaus vyriausias sūnus. Ne malda, bet kalavijas tavo ginklas.

VAIŠVILKAS. Veltui kalbi, tėve. Mano nusistatymas tvirtas, ir tu jo nepalauši.

MINDAUGAS *(atsikeldamas)*. Vai, neerzink manęs prieštaravimu, kad nepasielgtau su tavim, kaip su maištingu tarnu! *(Grasindamas pirštu)*. Pasigailėsi!

VAIŠVILKAS. Aš gailiuosi, tėve, kad ilgus metus buvau klusnus tau, kaip vergas. Negrasink man, nes dabar tik Viešpaties Dievo bijau. *(Tyliau)*. Bijau keršto Jo teisingo dėl darbų, kuriuos, tavo valią pildydamas, atlikdavau.

MINDAUGAS. Tu man, savo senam tėvui ir krikščioniui karaliui, drįsti akysna taip kalbėti!

VAIŠVILKAS. Kokis tu krikščionis karalius! Eretikas, lotynikas, ne krikščionis! *(Aidžius garsiai suskambina kankliais)*.

MINDAUGAS *(į jį pažvelgdamas)*. Nutilk su savo kankliais!..

AIDŽIUS. Tai ne aš, bet seni mūsų dievai į jūsų sąžinę byloja.

VAIŠVILKAS *(nusispiaudamas)*. Tfu! *(Piktai)*. Kur tik apsidairau — čia lotynikas, čia poganinas! Smirda man tavo rūmai ir visa tavo Lietuva...

AIDŽIUS. Ar aš nesakiau, valdove, kad esi vienas. Tavo sūnui smirda ir nauja tavo ir mūsų senoji Lietuva. Geras sūnelis!..

MINDAUGAS *(žengdamas priekin)*. Lotynikai, schizmatikai!.. Vieni antrus apgavikais, melagiais plūstate, nors sakotės visi vieną Dievą gerbią ir vieną tiesą išpažįstą... *(Ties Vaišvilku sustojęs)*. Marga turi būti toji jūsų tiesa, jei net patys nesusigaudot.

VAIŠVILKAS. Kalbi, kaip tikras eretikas. Gaila man savo sielos su tavim besiginčyti.

MINDAUGAS. O seno tėvo tau negaila? O Lietuvos, kurią mudu kūrėva, tau irgi negaila? Pasakyk, kas toliau varys mano darbą, jei tu vien tik savo siela rūpinsiesi, o ne visu mūsų kraštu?

VAIŠVILKAS *(iš paniūrų į tėvą pažvelgęs)*. Tevaro brolis, kurį tu juk karaliumi esi apvainikavęs ir savo įpėdiniu paskyręs. Ko prikibai dabar prie manęs?

MINDAUGAS *(nusigręžia ir eidamas atgal į suolą)*. Tai buvo mano jaunesniųjų dienų paklydimas.

VAIŠVILKAS. Tai buvo skaudus už mano darbus atlyginimas, už pasitikėjimą tavimi, tėve.

MINDAUGAS *(atsisėsdamas)*. Dievo bausmė, Dievo bausmė, kad dėl moters meilės buvau apakęs!..

VAIŠVILKAS. O man, tėve, Dievo ženklas. Tada buvo skaudu, ir nusivylimas net vienuolynan mane nuvedė, bet šiandien aš džiaugiuosi. Nustojęs žemės karalystės, įsigijau viltį dangų paveldėti.

MINDAUGAS *(sudribęs, kaip nelaimės ištiktas)*. Vaikeli, aš seniai esu praregėjęs ir noriu savo klaidą atitaisyti. Po mano mirties tu būsi Lietuvos valdovas!

VAIŠVILKAS. Vėlu apie tai šiandien kalbėti, tėve.

MINDAUGAS. Tavo broliuku abu mažu ir globos reikalingu. O tu mano siekimus žinai, abu kadaise dėl jų dirbova. Ir tvirtą ranką turi, tiek reikalingą, kad nežūtų Lietuva, kurią mudu kūrėva. Girdi, sūneli, ir turi būti, kaip aš sakau.

VAIŠVILKAS. Palik mane, tėve, ramybėje. Aš jau nebe tas, kas buvau. Dabar nebepasitikiu nei savimi, nei tavo siekimais. Man šiandien gaila to kraujo, kurį dėl tavo tikslų esu žiauriai praliejęs. Mano siela dar ir dabar negali nurimti.

MINDAUGAS. Tiems dideliems tikslams pasiekti reikalinga buvo aukų, sūneli. Negailėk jų. Mirsime juk visi, o metais anksčiau ar vėliau — ne vistiek?

VAIŠVILKAS *(karčiai nusišypsojęs)*. Ir tai kalba tasai, kuris tariasi esąs krikščionis karalius ir žmonių tėvas...

MINDAUGAS.Manai, man nebuvo skaudu, kai nuo mūsų rankų žūdavo jaunųjų mano dienų draugai?.. Kiek kartų aš, jau senyvas vyras, verkiau nubudęs, kai man sapnuodavosi tie mano draugų, kurie per mane jau buvo žuvę... Manai, vaikeli, aš — beširdis, girtuoklis, nedorėlis?.. Ne, aš tik norėjau ir noriu, bet negaliu nurimti...

VAIŠVILKAS *(švelniau)*. Nepateisins, tėve, Amžinasis mūsų darbų, kaip jų nepateisina dabar tie, kurie čia, žemėje, su mumis gyvena.

MINDAUGAS *(pakėlęs galvą)*. Šių dienų žmonės, vaikeli, nei teisti, nei smerkti manęs neturi teisės, nes aš ne tik jiems gyvenu ir veikiu, bet ir toms būsimosioms kartoms, kurios mano sunkaus ir ilgo darbo vaisiais naudosis. Amžiai mane teis ir pateisins, o Dievo teismo aš nebijau. Jis man suteikė mintis ir davė galią joms kūnyti, todėl drauge su manim ir teatsako.

VAIŠVILKAS. Tėve, tu Dievui piktažodžiauji!..

MINDAUGAS. Aš ėjau žiaurumų keliu, nes žmonėms lengviau klausyti to, kurio bijo, negu kurį myli.

VAIŠVILKAS *(žengęs priekin)*. Ar nesi pastebėjęs, tėve, kad galingi ir išdidūs visuomet tapdavo mūsų auka, o aplink mus spiesdavosi būriais tik bailūs pataikūnai ir niekšai.

MINDAUGAS *(iškilmingai)*. Išdidūs narsuoliai ir bailūs niekšai, kilnūs vyrai ir šlykštūs veidmainiai — visi lygūs man ir mano tikslams. Visi,

kurie gyvena, kai aš dar gyvenu, turi lygią teisę mirti, kai toji mirtis mano tikslams reikalinga. Taip turėsi galvoti ir tu, kai tapsi Lietuvos karaliumi.

VAIŠVILKAS. Aš, tėve, negalėsiu jau užmiršti, kad prieš Amžinojo veidą visi esame tik žmonės.

MINDAUGAS. Klysti! Karalius — ne prastas žmogus, bet tasai, kuris turi teisę pareikalauti iš kiekvieno kito, kai prireikia, kad mirtų, vistiek kaip — su kalaviju rankoje mūšio lauke, ar nuo budelio rankos.

VAIŠVILKAS. Negaliu nei taip galvoti, nei taip besielgti, tėve, ir veltui mane nori įtikinti.

MINDAUGAS. Tam aš tave parsikviečiau. Jei tu mane dabar apleisi, aš tikrai nebežinosiu, ko siekiau, kam gyvenau, nors rodosi, kad kadaise žinojau. *(Visai sudribęs).* Matai, aš kiek pakalbėjau ir jau nuvargau, sudribau... Negi man vienam visa našta pakelti, man, pavargusiam seniui? Tu čia turi pasilikti ir gyventi, kaip kad karaliaus sūnui dera gyventi... Kas gi manęs pasigailės?.. *(Kurį laiką abu tyli).* Pasiliksi, sūneli?..

VAIŠVILKAS. Nežinau, tėve... Pagailo man tavęs, seno... Norėtau ir nebegaliu...

MINDAUGAS. Pasigailėk manęs, vaikel!.. Tu vienas tik gali... Vienas tik esi man artimas... Daugiau niekas...

VAIŠVILKAS. Eisiu, tėve, pasimelsiu... Su Dievu ir savo sąžine pasitarsiu... Palauk, neversk dabar manęs atsakyti.

MINDAUGAS. Pasitark, pasitark, sūneli... *(Vaišvilkas išeina. Mindaugas sėdi, galvą nuleidęs, giliai susimąstęs).*

AIDŽIUS. Štai, kokis esi tu! Nebežinojau...

VYSK. KRISTIJONAS *(įsibraudamas į menę).* Šviesiausias karaliau, pas tavo sostą atėjau tiesos ieškoti!

MINDAUGAS. Kas atsitiko? *(Atsikeldamas).* Ar nuskriaudė kas tave, šventasis Dievo vyre?

VYSK. KRISTIJONAS. Tavo paklydusio sūnaus palydai, prakeiktų schizmatikų vienuoliai, išniekino Dievo Amžinojo namus! Jie apspiaudė šventą altorių, ant kurio kasdien kartojasi mūsų atpirkimo Švenčiausia auka! Turi juos skaudžiai nubausti, dievobaimingasis karaliau, šventosios Bažnyčios globėjau!

REPEKIS *(įbėgęs).* Tėvel, tėvel, dvasininkai pešasi!

MINDAUGAS *(pliauškindamas delnais).* Remeika, Remeika!.. *(Remeikai įbėgus).* Ar apakai, kad nematai, kas dedasi pily!

REPEKIS. Tėvel, tėvel, liepk, aš jiems galvas nukaposiu. Tik duok man tikrą plieno kalaviją...

MINDAUGAS *(eidamas į duris)*. Šalin, vaikel, nesipainiok po kojų... *(Remeikai)*. Tuojau man padaryk tvarką tarp dvasininkų! Kas nusikalto — su šunimis išgink už pilies vartų!..

AIDŽIUS *(eidamas paskui)*. Išgink juos visus, valdove, ir vienus ir antrus. Ne už pilies vartų, bet tiesiog iš Lietuvos. Tada bus gera ir ramu mūsų tėviškėlėj...

MINDAUGAS *(susilaikęs duryse, žiūri ilgu žvilgsniu į Aidžių)*. Kvailas tu, seni. Kalbi, nieko neišmanydamas. *(Nusigręžia ir išeina)*.

AIDŽIUS *(stovėdamas vidury menės ir galvą linguodamas)*. Geriau būtų buvę mūsų kraštui, kad motina tave būtų akmenimi pagimdžiusi arba palaidojusi, kai tu dar mažas buvai...

II

Didelė menė Kernavės pily. Priešaky, kampe, didelis stalas. Aplinkui kailiais nukloti suolai. Grindys molinės. Ant sienų kabo skydai, ginklai.

VAIDOTAS *(įeidamas kitų priešaky)*. Turime skubėti, nes Daumantas svečių laukia. Aš jų čia matyti nenoriu.

DAUMANTAS *(sekdamas paskui Vaidotą)*. Tai ne mano svečiai, bet seno Mindaugo.

TRENIOTA *(įeidamas paskui Daumantą, dar duryse)*. Iki šiol man tekdavo matyti vokiečius tik mūšio metu. Įdomu būtų dabar juos pažinti, kaipo mūsų krašto svečius.

TAUTVILAS *(irgi įžengdamas per slenkstį)*. Tau, kunige, įdomu, bet vokiečiai, tave čia pamatę, manau, nenusidžiaugtų.

TRENIOTA *(nusijuokęs)*. Na, man tai maža rūpi. *(Palytėjęs ranka Daumanto petį)*. Pasakyk, drauge, ar tikrai senas Mindaugas vėl nori susidraugauti su vokiečiais?

TAUTVILAS *(atsistojęs priešais, kalaviju pasiremdamas)*. Ir tai dabar, kada sutriuškinome jų galybę pas Durbių ežerą!

DAUMANTAS. Ką yra naujai sumanęs lietuvių valdovas, sužinosime tik iš jo darbų, ne iš žodžių. Mindaugas nemėgsta kalbėti.

VAIDOTAS. Kai vokiečius užtinkame čia, kaipo svečius, galim įspėti, ką Mindaugas yra sumanęs. *(Sėdasi ant suolo, stalo gale)*.

TRENIOTA *(nusigręždamas į visus)*. Pamišo senis! Ką pasakys sužinoję mano žemaičiai?

VAIDOTAS. Kad metas mums baigti su visais vokiečių draugais ir jų dievų gerbėjais.

DAUMANTAS *(į jį nusigręždamas)*. Ką tu nori pasakyti, kunige?

VAIDOTAS *(atsistodamas)*. Kad gėda žemaičiams vergauti Mindaugui, kuris tapo vokiečių draugu ir atsižadėjo tėvų papročių! Juk tu, Treniota, savo valdomųjų kraštų plotu ir galia esi Mindaugui lygus.

DAUMANTAS *(griežtai)*. Mindaugo pily jo svečiams nedera taip kalbėti.

TAUTVILAS. Bet ir laukti ramiai nedera, kol Mindaugas iškraustys visus iš tėvų žemės ir privers užkuriais svetur bastytis.

TRENIOTA. Ne tam mano žemaičiai kraują liedavo kovose, kad svetimi jiems viešpatautų, o savieji valdovai svetimuose bastytųsi kraštuose.

TAUTVILAS *(rodydamas pirštu į save)* . Ir aš taip save raminau, kai mane draugai perspėdavo, o šiandien vis dėlto esu valkata.

DAUMANTAS. Turtingų Polocko žemių valdovas ne valkata, bet galingas kunigas, visų mūsų kraštų sargyboje budįs. Turi žemių tris kartus daugiau, negu tavo tėvai turėdavo.

TAUTVILAS. Kraštas, svetimu kalaviju užkariautas ir iš malonės tau dovanotas, tai ne tėviškė, kurioje visi tave gerbia ir myli.

VAIDOTAS. Jau ne vieną tų, kurių tėvai plačius kraštus valdė, išginė Mindaugas. Ar manai, Daumante, kad su mumis jis neišdrįs pasielgti, kaip kad pasielgė su kitais?

TRENIOTA. Šiandien nepasiduotau, o rytdiena kam priklausys, kas gali žinoti? Mindaugas senas, nedaug metų jam gyventi beliko.

VAIDOTAS. Užmiršai, kad jis turi gudu tapusį sūnų, žiauresnį, negu tėvas.

TAUTVILAS. Ir dar du sūnu turi, kurie nuo mažų dienų vokiečių papratimais gyvena.

DAUMANTAS. Niekus kalbate, kunigai. Dainavos krašto valdovui turime būti ištikimi! Ar ne jo protu ir darbais esame šiandien visam pasauly garsūs ir galingi? Ir ne mes kitų, bet kiti mūsų bijo ir turi bijoti.

VAIDOTAS. O seniau ar mūsų tėvai ko bijojo? Ar ne jie kitus kraštus puldavo, ir mūsų kaimynai ar ne baidė savo vaikų ir moterų mūsų vardu?

DAUMANTAS. Kiti buvo laikai, kitoniški buvo priešai.

TAUTVILAS. Ar ne tavo, Daumante, tėvas valdė čia, Kernavėje, gausingiems karžygiams vadovaudamas? Kam priklauso dabar šioji pilis?

DAUMANTAS. Veltui kalbate. Aš Mindaugui buvau ir būsiu ištikimas. Ne todėl, kad svainis, bet kad mūsų labas reikalauja.

TRENIOTA. Mindaugas man vistiek, kaip tėvas. Kol manęs neskriaudžia ir nesikesina pagrobti, kas mano yra, nekelsiu prieš jį rankos.

VAIDOTAS. O kai panorės?

TRENIOTA *(atsisėdamas)*. Tada pamatysime, kuris laimės. Aš nepalenkiamas, kaip mano kalavijas.

CARITAS
C-6757

TAUTVILAS. Vakar vienus, šiandien kitus prarijo, o ryt gali tavo eilė būti, Daumante. Ar nepatyrei dar, kad Mindaugas vienas nori apžioti visus kraštus, kur tik skamba mūsų kalba.

DAUMANTAS. Taip, aš seniai žinau, kad Mindaugas nori nuo Dauguvos iki Nemuno visus vienan gardan suburti, kad galingi taptume ir pajėgtume išginti vokiečius iš kuršių ir prūsų žemės.

VAIDOTAS. Ir, tai žinodamas, tu jam pritari?

DAUMANTAS. Pritariau ir pritariu, nes kitaip žūsime, laisvės netekę, kaip kad prūsai ir kuršiai yra jau žuvę. Ar jūs, žemaičiai, būtute atsilaikę prieš vokiečius be visų Mindaugo jau suburtų kraštų pagalbos? Pagalvokite.

RUPEIKA *(įeidamas)*. Žirgai jau pabalnoti, ir palydai laukia, kunigai.

DAUMANTAS *(Rupeikai)*. Taures! *(Rupeika atidaro duris, ir menėn įeina tarnai, ąsočiais ir taurėmis nešini. Rupeika pila vyną į taures ir perduoda Daumantui, kuris jas teikia svečiams)*. Kad dievai jums, žemaičių valdovai, laimingai kelią klotų Naujapilin.

VAIDOTAS *(priimdamas taurę)*. Ten laimingai, bet iš ten atgal?.. *(Geria. Atiduodamas taurę tarnui)*. Gal vėliau ir tu, Daumante, suprasi, kad ne vien savo reikalais esame susirūpinę.

TAUTVILAS *(priimdamas taurę)*. Gaila, kad tu negali su mumis joti. Pakely dar pasikalbėtume. *(Geria. Išgėręs stato taurę ant skobnių)*.

DAUMANTAS *(duodamas taurę Treniotai)*. Nėra ko mums bekalbėti. Jūs manote savaip, aš vėl savaip, ir manyti, kaip kad jūs, aš nenoriu.

TRENIOTA *(išgėręs, atiduodamas taurę tarnui)*. Na, dabar jojame, vyrai! Kelias tolimas. *(Visi išeina, Daumanto lydimi. Kunigams išėjus, išeina ir tarnai, ąsočiais ir taurėmis nešini)*

RUPEIKA *(duryse)*. Vai, ožkos! Greičiau! Žemaičiai jau išvyko.

DANUTĖ *(įeidama)*. Nesiplėšiok, kaip girioje. Gerklė užkims.

RUPEIKA *(vis dar duryse stovėdamas)*. Greičiau, greičiau! Kai nesuskubsita, nupers jum kailį senas Rimvydas.

DANGUOLĖ *(duryse, už jo pečių stovėdama ir obuolį valgydama)*. Nebijova nei tavęs, nei tavo Rimvydo.

RUPEIKA *(pasitraukdamas šalin iš kelio)*. Pabijosita, kai pabaidys. *(Išeina)*.

DANUTĖ *(vidury menės stovėdama)*. Ką turiva čia daryti?

DANGUOLĖ *(prie durų sustojusi)*. Darykiva ką nors, kad paliepė. Aš sutvarkysiu kailius ir kilimus ant suolų, o tu pašluok grindis.

DANUTĖ. Kad grindys dar švarios!

DANGUOLĖ. Ar nematai, kiek purvo kojom prinešta. Nestovėk, piršliai tave apskretėlę užklups.

DANUTĖ. Einu atsinešiu šluotą. *(Išeina)*.

DANGUOLĖ *(taisydama ir valydama niūniuoja).*

Vai, pūtė, pūtė šiaurus vėjelis
per kiaurą naktelę,
vai, barė mane jaunas bernelis
per visą dienelę,
kad aš, mergelė, ne audėjėlė
margųjų drobelių,
kad aš, jaunoji, ne piovėjėlė
gelsvųjų rugelių...

DANUTĖ *(įėjusi ima šluoti grindis).* Užvakar valėmės, svečių laukėme — atsitrenkė gudai, vakar valėme, svečių laukėme — susilaukėm žemaičių. Ir nūnai valomės — ar tik nesusilauksime kunigienės?

DANGUOLĖ. Ne toks atrodo kunigo veidas, kad pargrįžtančios žmonos lauktų. Matei, kokis paniuręs ir susirūpinęs.

DANUTĖ. Kad jis visados paniuręs. Vėl, ko jam būtų rūpintis dėl žmonos? Juk pas gimines kunigienė. Ten jai pavojus negresia.

DANGUOLĖ. Sako, karalius Mindaugas visados buvo moterims, kaip vilkas avelėms: į kurią pažvelgia, tai jau jo, vistiek — ištekėjusi ar mergelė, bajoro duktė ar kunigo žmona.

DANUTĖ. Betgi dabar jis jau senas! Tokio nė viena nepanorėtų.

DANGUOLĖ. Bet jis gali panorėti. Kas tokiam raganiui sugebės pasipriešinti!

DANUTĖ *(liovusi šluoti).* Ar jis tikrai raganius?

DANGUOLĖ. Visi kalba. Net maži vaikai žino.

RUPEIKA *(įeina, kryžių nešdamas).* Šalin iš kelio, mergele! Sugriausiu.

DANUTĖ *(pamačiusi kryžių, skubiai pasitraukdama)* .Vai, ką čia dabar tempi?

RUPEIKA *(priglausdamas kryžių prie sienos).* Matai — vokiečių dievą.

DANGUOLĖ. Kuriam galui jį čion atitempei? Ar nori, kad Rimvydas supyktų?

RUPEIKA *(nešdamas kėdę prie sienos).* Ne, bet kad tu jį pamiltai, kol už vokiečio ištekėsi.

DANGUOLĖ. Nesulauks tavo galva, kad aš už vokiečio tekėtau!

DANUTĖ *(sužerdama vienon krūvelėn šiukšles).* Geriau šunį apkabintau, negu vokietį.

RUPEIKA *(ant kėdės atsistojęs, kabina kryžių ant sienos).* Palieps Mindaugas — verkdama tekėsi. Jis juk mėgsta ir vokiečius ir jų raguotus dievus.

DANGUOLĖ. Tave gali priversti, bet ne mane.

RUPEIKA. Tave, mergele, tiesiog padovanotų vokiečiui, kaip kokį daiktą.

DANUTĖ. Pasislėptau girioje, ir su šunimis nesurastų.

RUPEIKA. Nuo Mindaugo nepasislėpsi. Jis — raganius, viską žino, viską mato.

DANUTĖ. Tai dabar žino, ką apie jį kalbame?

RUPEIKA. Ir ką manome. Todėl geriau apie jį nė negalvokime.

DANGUOLĖ. Nors jis raganius, o aš vistiek jo nebijau.

RUPEIKA. Mindaugas moka pabaidyti net pačius galingiausius valdovus. Ne vienas jų nustojo viso, net galvą padėjo, kai panorėjo nebijoti.

RIMGAILA *(įėjusi dairosi)*. Dar nebaigėta? Pasiskubinkita! Jau kunigas išjojo svečių pasitikti.

DANUTĖ *(susemdama sąšlavas)*. Kokių svečių, senutėle? Gal kunigienės?

RIMGAILA. Ne kunigienės, mergele, bet biaurybių vokiečių.

DANGUOLĖ *(liovusi tvarkius)*. Nebūtau nei tvarkiusi, jei būtau žinojusi, kad tai dėl vokiečių. Į šunis gurban, bet ne valdovų menėn juos vesti!

RUPEIKA *(nulipęs nuo kėdės)*. Tfu! Net rankos pasmirdo nuo šito vokiško dievo.

DANGUOLĖ. Vakar gudai, šiandien vokiečiai! Ir verta leisti visus šituos valkatas pilin! Prismarvins čia dabar.

RIMGAILA. Kas juos čion, mergele, leistų! Bet karalius Mindaugas liepia, ir turime klausyti.

DANGUOLĖ *(trūkčiodama pečiais)*. Visi nekenčia ir klauso. Nesuprantu. Ką jis padarytų vienas prieš visus?

RIMGAILA *(atsisėdusi ant suolo)*. Vai, nekalbėk taip, mergele. Karalius Mindaugas galingas, kaip Perkūnas danguje, ir nėra, kas galėtų jam pasipriešinti. Štai, Treniota, Vaidotas ir kiti žemaičių kunigaikščiai, kad ir plačius kraštus, galingas tautas valdo, vokiečius, sako, sutriuškino, jų krauju motulę žemelę apliejo, bet Mindaugui nedrįsta pasipriešinti: paliepė atvykti, ir atvyksta, kaip avelės, o dievai vieni tik žino, kuris jų ten likimas laukia.

DANUTĖ. Nejaugi jis tokis žiaurus?

RIMGAILA. Ir žiaurus ir baisus, mergele. Žilas visas, apžėlęs, akys įdubusios, antakiai, kaip šluotos, kad per juos, rodos, ir akių nematyti, o kai žvilgteri, lyg tave Perkūnas žaibu susvilina.

RUPEIKA *(statydamas kėdę senon vieton)*. Aš viena ausimi esu girdėjęs, ką žemaičiai kalbėjo mūsų kunigui. Vai, nemėgsta jie karaliaus!

RIMGAILA. Nemėgsta, berneli, nekenčia, raiteli! Nekenčia ir klauso. Kad mylėtų, gerbtų ir klausytų — būtų suprantama. Bet nekenčia ir

klauso, ir neklausyti neišdrįsta. Didelis raganius karalius Mindaugas! Tokis raganius, kokio dar pasaulis nėra matęs.

RUPEIKA. Jis gali patsai pavirsti ir kitus paversti, kokiu panori, paukščiu ir žvėrimi. Sako, kai visi kiti žmonės ilsisi, jis atilsio neturi ir, pasiėmęs tai vilko tai sakalo išvaizdą, skraido po visą kraštą, dabodamas, kas ką daro, kas kokius sumanymus turi.

DANGUOLĖ. Maža ką žmonės plepa. Arba tai jau tiesa?

RIMGAILA. Taigi kad tiesa, mergele, taigi kad tiesa, viešnele! Nuo jo nieko nepaslėpsi. Mes čia kalbame apie jį, o gal jisai, štai, čia kur musele tupėdamas, klausosi mūsų kalbų.

DANUTĖ *(sudėjusi rankas)*. Senele, žilgalvėle, nekalbėkime daugiau apie jį! Aš bijau.

RIMGAILA. Sako, buvo tokis narsus Rudaminos kunigas Bolys, kuris turėjo ant aukšto kalno tokią stiprią pilį, jog niekas jos išgriauti nebūtų išgriovęs. Nebijojo jis karaliaus, jo nebeklausė ir, bepuotaudamas su draugais, net pasigyrė nudėsiąs Mindaugą kalaviju. Ir štai, rytojaus rytą saulė patekėjo, visi susikėlė, o kunigas Bolys vis dar miega. Jau ir vidudienis, žmonės pietauti eina — kunigas Bolys vis dar kambary. Ėmė nerimauti žmonės, manydami, gal susirgo valdovas, ir nuėjo kelti. Baldo, šaukia — niekas neatsiliepia valdovo menėje. Kai išlaužė duris, išbėgo iš menės vilkas kieman, o ten kieme pavirto sakalu, pasikėlė padangėsna ir pranyko debesyse. Ogi žiūri — kunigas Bolys guli lovoje nebegyvas, ir kaklas jam vilko perkrimstas. Suprato tada visi, kas yra buvęs tasai vilkas, nusigando ir, karaliui pareikalavus, tuojau atidavė Bolio pilį. Dabar ten Mindaugo tėvūnas Gražutis sėdi.

DANGUOLĖ. Narsūs gi buvo to Bolio kareiviai, kad nusigandę vilko nudėti nesugebėjo!

RUPEIKA. Kaip jį nudėsi, kad jis tau akyse pasikeičia! Užsimojai ietimi ant vilko, o jis vienam akimirksny sakalu pavirto.

RIMGAILA. O mes, mergele, ar nenusigąstume, jeigu dabar atsivertų durys, įeitų Mindaugas, kai mes manom jį esant už šimto mylių, ir pasiklaustų: — ką jūs čia dabar apie mane kalbate?..

DANUTĖ *(stovėdama vidury menės su susemtomis sąšlavomis rankose)*. Vai, nekalbėk, senužėle! Aš suriksiu... *(Neramiai žiūri į duris, kurios staiga atsidaro, ir duryse pasirodo Rimvydas)*. Vai, karalius!.. *(Išleistos iš rankų sąšlavos pabyra asloje)*.

RIMVYDAS *(duryse)*. Ko dabar čia rėkauji, kaip varna ant tvoros?

DANUTĖ. Tfu, tfu, tfu! Tai nusigandau, seneli tėvūnėli!

RIMVYDAS *(įeidamas)*. Ar aš baidyklė, kad manęs nusigandai? Senas, tai tiesa, bet dar ne baidyklė.

RUPEIKA. Tėvūnienė papasakojo mums apie karalių Mindaugą, kokis jisai raganius. Todėl jo niekas negali nugalėti, nei savieji valdovai, nei svetimų kraštų karaliai. Štai, merga prisiklausė ir nusigando, tave, tėvūne, pamačiusi.

DANUTĖ. Pamaniau, kad karalius Mindaugas atėjo...

DANGUOLĖ. Aš nė kiek nenusigandau, nes netikiu, kad jis būtų tokis raganius, kaip pasakojama.

RIMVYDAS. Gerai darai, kad netiki, vaikel. Ne burtininkas, ne raganius jisai, bet didis karžygys, ant Šarūno kapo gimęs. Tik gaila, kad paklydo, nes paklydusiam turi koja paslysti, ne nūnai, tai ryt.

RUPEIKA. Mes neverksime.

RIMVYDAS. Kas — mes?

RUPEIKA. Nagi jaunimas. Nei tu mergelei dabar padovanosi žiedelio, nei šilkinės skarelės...

DANGUOLĖ. Dovanok, priimsiu. Kas tau kliudo?

RUPEIKA. O iš kur aš gausiu, jei karalius uždraudė svetimuosna jodinėti kraštuosna. Tuoj pamiršime, kad bernai esame, ne bobos.

RIMVYDAS. Gal taip reikia, berneli, kad draudžia...

RUPEIKA. Pasilobauti neleidžia joti, o duokle apdėjo visus, mažus ir didelius, vyrus ir moteris. Iš kur tą duoklę imsi, jei draudžiama plėšti ir gudai, ir lenkai, ir net vokiečiai... *(Moja ranka).* E, šuns gyvenimas dabar jaunimui... *(Pasigirsta trimito balsas).*

RIMVYDAS. Vokiečių ragas!.. Greičiau, greičiau baikite! Sveteliai atvyko.

RUPEIKA. Šunys padūkę, ne sveteliai! Tokius svetelius pravarčiau būtų pasitikti su kirviu rankoje, negu su geru žodžiu.

RIMVYDAS. Nevalia, berneli. Liepta mandagiai su jais elgtis ir kalbėti... Eiva, močia!

RUPEIKA. Tekalba su jais šunys, ne aš. *(Išeina nusispiovęs).*

RIMGAILA *(išeidama).* O jūs, mergelės, greičiau čia apsidairykite, kad su šiukšlėmis neužkluptų jūsų svetimos šalies žmonės... *(Išeina paskui vyrą).*

DANUTĖ. Nors viena akimi dirstelėti į tuos vokiečius. Pamatyti nors, kaip jie atrodo. *(Susėmusi sąšlavas, paima šluotą ir eina per duris).*

DANGUOLĖ. Geriau niekuomet jų nematyti. Dar kamuos, nakčia prisisapnavę... *(Pataiso ant suolų kailius, ant skobnių staltiesę ir išeina... Po kurio laiko).*

DAUMANTAS *(tarpdury, praleisdamas priešakin svečius).* Ankštos ir nepatogios mūsų pilys, gintis nuo priešų vien pritaikintos, bet gerbiamiesiems svečiams tinkama patalpa, manau, susiras. *(Įėjęs paskui svečius ir vidury menės atsistojęs).* Šioji menė ir gretimieji kambariai jūsų žinio-

je, garbingi riteriai — galėsite atsilsėti po sunkios kelionės, o ryt rytą duosiu palydus, kurie nuves jus karaliaus pilin.

ANDREAS VON STIRLAND *(įėjęs, atsistoja vidury kambario ir dairosi aplinkui; pastebėjęs kryžių).* Kryžius!.. Išganymo ženklas lietuvio pily! Tėve Adolfe, ar matai?

TĖVAS ADOLFAS. Ar aš nebuvau atspėjęs tiesos, broli? *(Sudėjęs rankas).* Garbė Aukščiausiam pasaulių Valdovui, kad mūsų spėjimų neapvylė!

DAUMANTAS. Tai karaliaus Mindaugo pilis. Jis juk seniai jau garbina jūsų dievus.

ANDREAS. Ir dabar dar garbina? Ir nebuvo nustojęs garbinęs?

DAUMANTAS. Lietuvos valdovas savo žodžiui ištikimas, vistiek, ar jis dievams ar žmonėms pasakytas.

ANDREAS *(atsisėsdamas).* Mindaugas krikščionis, kaip kad buvo... *(Į riterius).* Kas gi yra paskleidęs gandus, kad Lietuvos karalius kryžiaus atsižadėjo? *(Riteriai, krūptelėję pečiais, nieko neatsakydami, atsisėda ant suolų).*

TĖVAS ADOLFAS. Neieškokiva kaltų, broli, bet padėkokiva Dievui Aukščiausiam, kad tie gandai buvo melagingi.

ANDREAS *(Daumantui, kuris pasiliko stovėti menės vidury).* O kiti? Kiti lietuviai irgi pasiliko ištikimi šventai Bažnyčiai?

DAUMANTAS. Kurie buvo pasekę karalium, tie ir dabar su juo.

ANDREAS *(atidžiai jam akysna žiūrėdamas).* O tu, kunige?

DAUMANTAS. Aš seniems protėvių dievams visada buvau ištikimas.

TĖVAS ADOLFAS *(į Daumantą nusigręžęs).* Vienas yra Dievas, dangaus ir žemės Kūrėjas, kurio ženklas, štai, šitas kryžius! *(Rodo kryžių, ant sienos kabantį).*

ANDREAS. Tesie Jo šventas vardas garbinamas nuo amžių iki amžių! *(Žegnojasi).*

RITERIAI *(palenkdami galvas).* Amen!

TĖVAS ADOLFAS. Ir kitų dievų nėra pasauly! Pragaro piktąsias dvasias garbini, kunige!

DAUMANTAS. Man nedera svečiams prieštarauti, nei prieštaravimu varginti kelionėje nuilsusius.

HENRIKAS. Ir tu savo karaliui, krikščioniui valdovui, esi ištikimas, kunige?

DAUMANTAS. Lietuvos karaliui esu draugas ir ištikimas jam, kaip draugas.

KONRADAS. Betgi Mindaugas — krikščionis, ne jūsų, tik mūsų Dievą gerbiąs!

DAUMANTAS. Ar ne vistiek, riteri, kurį dievą gerbia žmogus, bet tik jam tas dievas būtų palankus.

TĖVAS ADOLFAS *(ištiesdamas į jį rankas)*. Gaila man tavo kilnios sielos, kunige! Amžinai žūsi nepraregėjęs.

DAUMANTAS. Vyras mūsų šaly juk tam ir gimsta, kad žūtų garbingai ir su kalaviju rankoje.

HENRIKAS. Daugelį esu kraštų iškeliavęs, kur stabmeldžiai gyvena, bet pirmą kartą girdžiu ir matau tokį, kuris krikščioniu tapusiam valdovui palieka ištikimas.

DAUMANTAS. Kiekviena šalis turi savo papratimus. *(Linktelėjęs galva)*. Dovanokite man, riteriai, kad aš jus valandėlę paliksiu vienus: šeimininko akis turi prižiūrėti, kad aukštiesiems svečiams vaišės būtų tinkamai paruoštos. *(Išeina)*.

HENRIKAS. Keisti saracėnai! Nepanašūs į tuos, su kuriais man teko šventoje žemėje Kristaus Viešpaties garbei kovoti!

ROBERTAS. Ne saracėnai jie, bet plėšikai, žmogžudžiai, šventųjų Dievo bažnyčių niekintojai!

FRIDRICHAS. Moters ir vaiko budeliai, piktesni, negu tikrieji saracėnai!

ANDREAS *(kurį laiką sėdėjo susimąstęs, galvą nuleidęs)*. Pasakykite man, riteriai, ar jūs tikrai nežinojote, kad Mindaugas karalius nebuvo švento kryžiaus atsižadėjęs?

FRIDRICHAS *(dirstelėjęs į kitus, pusbalsiai)*. Buvome girdėję...

ANDREAS. Tik girdėję... Tik girdėję, sakote. *(Pakėlęs galvą ir į juos pažvelgdamas)*. Ne kaipo jūsų buvęs magistras, bet kaipo riteris riterius klausiu, pasakykite atvirai, ar tikrai nežinojote, kad Mindaugas karalius tarnauja Kristui Viešpačiui ir Jo šventai Bažnyčiai, kaipo ištikimas sūnus?

ROBERTAS. Taip, mūsų ordinas žinojo, kad Mindaugas dar laikosi kryžiaus.

FRIDRICHAS. Bent laikėsi, kol buvo gyva dievobaiminga karalienė Morta.

ANDREAS *(sudėjęs rankas ant krūtinės ir galva linguodamas)*. Vadinasi, aš veltui apleidau vienuolyno sienas dėl kelionės, kurioje tik gėdos galiu susilaukti savo žilam plaukui!

FRIDRICHAS *(šiurkščiu balsu)*. Mūsų ordinas nesidomėjo ir nežino, kuriam tikslui garbingas riteris keliauja lietuvių žemėn.

ROBERTAS. Manėm, kad, Mindaugo pasiilgęs, sumanei jį aplankyti, nes tu visuomet buvai jam draugas.

KONRADAS. O mes manėm, kad nori sutaikinti ordinus su Lietuvos karaliumi.

FRIDRICHAS. Vėl gi tu, riteri, mūsų nieko ir neklausei, ir mes tau nieko nesame kalbėję. Lydime tave, kaipo garbingiausią abiejų ordinų svečią.

ANDREAS *(vėl nuleidęs galvą žemyn ir lyg pats su savim kalbėdamas)*. Taip, aš jūsų neklausinėjau, tiesą sakote! Bet kas yra paskelbęs visam krikščionių pasauliui, kad Mindaugas karalius, kryžių pamynęs, vėl garbina pragaro piktąsias dvasias. Maniau — mano šventa priedermė prabilti į jo paklydusią širdį. Ką aš dabar Mindaugui pasakysiu, kai jis paklaus, kodėl mano broliai, krikščioniškiausi riteriai, piktai yra jį apšmeižę viso pasaulio akyse?

TĖVAS ADOLFAS *(priėjęs ir padėjęs jam ranką ant peties)*. Nesisielok, mano broli, ir nusiramink — Aukščiausias pasaulio Valdovas žino, kam Jis tave čion atvedė!

ANDREAS *(paėmęs jo kairią ranką į savo dešinę ir žiūrėdamas jam į akis)*. Man didžiai gėda, drauge, kad krikščionys riteriai, kuriems aš tiek metų esu vadovavęs, melu nusidėjo, skelbdami pasauliui stabmeldžiu tą, kuris yra kryžiui ištikimas. Krikščionį karalių...

ROBERTAS *(pašokęs iš vietos, piktai)*. Ne krikščionis tai karalius, bet piktas, iš pragaro kilęs budelis!

TĖVAS ADOLFAS. Nedera, riteri, taip kalbėti apie tą, kurį pati Bažnyčia karaliumi apvainikavo.

FRIDRICHAS *(atsikeldamas)*. Skaudžiai mus bari, riteri! Bet argi nekeista, kad Mindaugas, krikščioniu būdamas, ugnimi ir kalaviju naikina mūsų pilis, mūsų miestus ir kaimus, plėšia drauge su stabmeldžiais mūsų bažnyčias!

ANDREAS *(į jį atidžiai pažvelgdamas)*. O kas man dabar laiduos, kad yra tiesos jūsų žodžiuose?

ROBERTAS. Riteriai esame! Mūšio lauke įgijome aukso pentinus ir riterių juostas.

FRIDRICHAS *(ties Andreu atsistodamas)*. Ar ne per Mindaugo ranką, riteri, ištiko ordiną visi kruvini smūgiai? Jis visur kovėsi, stabmeldžiams, ne kryžiui, padėdamas.

KONRADAS. Pas Durbių ežerą ir kituose mūšiuose yra paguldę galvas žymiausi krikščionių pasaulio riteriai. Ne vienas ir mūsų ordino yra ten žuvęs Kristaus vardan.

ANDREAS *(dešinės rankos pirštą aukštyn pakėlęs)*. Aukščiausiojo smūgis už melą, kurį pasauliui skelbėte!

FRIDRICHAS *(žingsniuodamas po menę)*. Ką mes turėjome daryti, garbingasai riteri? Juk aiškiai matėme, kad be krikščionių pasaulio ginkluotos paramos neatsilaikysime prieš šiuos plėšrius žmogžudžius. Teko šauktis pagalbos Kristaus tikėjimo vardu prieš stabmeldžius.

ANDREAS. Bet Aukščiausias likimo sprendėjas visgi nepritarė jūsų sumanymui — ir karo smūgiais nubaudė jus už apgaulę.

ROBERTAS. Nepasakysi gi, riteri, kad neturėjome ginti, kas mūsų yra?

KONRADAS. Juk kitaip besielgiančius būtų paniekinęs juos visas pasaulis, kaipo bailios sielos riterius.

ANDREAS. Ordinas užmiršo, kad ne žemės turtai ir pasaulio garbė, bet šventą tikėjimą plėsti — jo tikslas, ir todėl Visagalis Dievas apleido jį sunkioje valandoje.

TĖVAS ADOLFAS. Meilė, ne kalavijas tiems, kurie amžinosios šviesos pažinimo angoje stovi! Taip paliepė pasaulio Išganytojas.

HENRIKAS *(išdidžiai)*. Meile kovoti — dvasininkų reikalas, o riteriui vien kalaviju dera palaikyti tikėjimo pagarbą.

ROBERTAS. Mes į juos — su meilės žodžiu, o jie į mus — su kalaviju ir gaisrų pašvaistėmis! Ar priderėtų taip elgtis riterių ordinui?

KONRADAS. Neverti meilės, kurie tik jėgą ir prievartą supranta.

ROBERTAS. Mūsų žemės nuolat gaisais nušviestos, mūsų kaimai ir miestai nuolat liepsnoja, žemaičių rankomis padegti — ir mes turime kalbėti apie meilę!

FRIDRICHAS *(atsisėsdamas prieš Andreą)*. O kai mes, riteri, skundžiamės Mindaugui ir reikalaujame, kad sudraustų žemaičių kunigus, vylingas karalius aiškinasi, kad jie jo nepriklausą ir jų suvaldyti jis negalįs.

HENRIKAS *(kreipdamasis į Konradą)*. Manau, kad švenčiausios Marijos ordinas niekam nesiskundžia, kai jį priešas puola.

KONRADAS. Juk tam kalavijus nešiojam, kad su priešais kovotume.

FRIDRICHAS. O kai mes patys, riteriai, norime juos kalaviju sudrausti, Mindaugas skundžia mus Romai, kad ginklu jo žemes puolame.

ROBERTAS. Ir teikia tiems plėšikams pagalbą visomis savo jėgomis.

HENRIKAS. Buvusiam stabmeldžiui nesuprantamas riteriškos garbės pajautimas.

ROBERTAS. Su jais dera visos priemonės kovai laimėti, nors jie tūkstantį kartų prisidengtų Kristaus vardu.

KONRADAS. Ir mūsų ordinas jau yra patyręs, kad ne žmonės jie yra, bet pikti ir plėšrūs žvėrys. Kaip su žvėrimis ir elgtis su jais dera.

TĖVAS ADOLFAS. Visi žmonės išganymui sutverti ir Kristaus krauju atpirkti, riteri. Nedera krikščioniui vadinti savo brolį, kad ir laukinį dar, žvėrimi.

ANDREAS. Mes, senos kartos riteriai, manėme, kad privalu garbingai elgtis net ir tada, kai priešas nemoka atskirti, kas garbinga ir kas negarbinga.

HENRIKAS. Garbingas pasielgimas taikomas tik garbingiesiems, bet ne tiems, kurie pagarbos neverti.

ROBERTAS. Dargi šventos Bažnyčios ir viso krikščionių pasaulio nuožmiesiems priešams.

ANDREAS. Vienuolyne begyvendamas, matyti, nustojau suprasti šių dienų pasaulį ir tuos, kurie jame gyvena. *(Atsikeldamas, tėvui Adolfui).* Eiva, drauge, pasimelsiva už visus tuos, kurie sąmoningai ir nesąmoningai klysta, tiesai nusidėdami. *(Abu atsikėlusiu išeina į gretimą kambarį. Kurį laiką visi keturi riteriai sėdi tylėdami, galvas nuleidę).*

KONRADAS. Nepatenkintas senas riteris.

ROBERTAS. O manai, riteri, kad mes buvome juo patenkinti?

FRIDRICHAS. Jo darbas, kad lietuviai tiek sustiprėjo, jog mums visiems tapo pavojingi.

ROBERTAS. Jis niekados nesuprasdavo mūsų siekimų ir ordino tikslų.

HENRIKAS. Mes tokio magistro nebūtume pakentę.

FRIDRICHAS. Roma jo stipriai laikėsi.

KONRADAS *(šypsodamasis).* Jei nesugriausime Mindaugo pastangų vaisiaus, teks mums čia vien meilės skelbimu pasitenkinti, kaip kad norėjo mums klechas įkalbėti.

HENRIKAS. Aš neatvykau čion iš Flandrijos krašto meilės skelbti. Tai dvasininkų reikalas! Aš turiu riterio žygiais pagarsėti.

ROBERTAS. Aš nebegausiu tėvų palikimo, kuris teko vyresniajam broliui. Kalaviju turiu išgauti pasauly tinkamą sau vietą, kad nebūtau gyvenimo nuskriaustas.

FRIDRICHAS. Dievas Aukščiausias mato, kad man terūpi vien tik ordino gerovė. Bet senas riteris, būdamas mūsų ordino magistru, niekados nenorėjo suprasti, kad mums, be stabmeldžių sielų, reikalingos dar ir jų žemės.

HENRIKAS. Sielomis turės progos pasirūpinti klechai, kai visi šitie kraštai pateks ordinam.

KONRADAS. Neturime leisti, kad lietuviai taptų krikščionimis, kol palaušime jų galią ordinų naudai.

FRIDRICHAS. Negi galėtume tada užimti jų kraštus!

KONRADAS. Taigi turime dabar apsidairyti ir gerai pagalvoti, ar negalima būtų pakurti čia nesantaikos gaisrą, kuriame jie patys supleškėtų.

VISI KITI. Duok, Dieve! Amen.

DAUMANTAS *(įėjęs).* Dovanokite, riteriai, kad užtrukau, palikęs jus vienus. Valgiai ir gėrimai paruošti jums ir Briansko kniaziaus pasiuntiniam, kurie vakar dar čion atvyko ir rytoj drauge su jumis keliaus Naujojon karaliaus pilin.

HENRIKAS *(atsikeldamas).* Briansko kniaziaus? Tai kažkur iš gogų ir magogų krašto?

FRIDRICHAS *(irgi pasikeldamas drauge su kitais)*. Tai vienas neramiųjų mūsų ordino kaimynų.

HENRIKAS. Norėtau juos savo kalaviju išbandyti.

DAUMANTAS. Nevalia, riteri. Jie, kaip ir jūs, mano svečiai. Mūsų tėvų papratimai draudžia svečią užgauti ir veiksmu ir žodžiu.

HENRIKAS. Gaila.

KONRADAS. Brolis Henrikas juokauja, kunige. Mūsų šventasis ordinas draudžia savo nariams ginklą dėl tuščios garbės pavartoti.

HENRIKAS. Jie irgi, kunige, jūsų dievus gerbia, stabmeldžiais būdami.

DAUMANTAS. Jie, kaip ir jūs, kryžių garbina.

FRIDRICHAS. Jie krikščionys, bet schizmatikai, piktesni Dievo priešai, negu stabmeldžiai.

HENRIKAS. A, ir šventoje žemėje tokių buvo. *(Priėjęs arčiau ir priešais Daumantą atsistojęs)*. Pasakyk man, kunige, ar visados esi savo dievams ištikimas?

DAUMANTAS *(ramiai jam akysna žiūrėdamas)*. Aš nesuprantu, ką tu nori žinoti, riteri? Juk dievai — ne žemės valdovai, kad reikalautų mūsų ištikimybės.

FRIDRICHAS. Riteris yra atvykęs iš tolimųjų kraštų, todėl daugel kas jam atrodo čia keista. Jis nori sužinoti, ar tu myli savuosius dievus ir garbini juos visuomet, kaip kad jis myli ir garbina savo Dievą?

DAUMANTAS. Kurie man palankūs, aš tuos myliu ir garbinu.

HENRIKAS. O jūsų karalius visus juos juk paniekino?

DAUMANTAS. Kiekvienas gali gerbti dievą, kuris jam patinka, kitų neniekindamas. Užgaulioti dievus, kad ir svetimus, pavojinga net ir galingiesiems žemės valdovams.

HENRIKAS *(nueidamas šalin)*. Aš nepakęstau, kad man viešpatautų ir mano kraštą valdytų žmogus, garbinąs dievą, mano Dievui priešingą!

DAUMANTAS *(nusišypsojęs)*. O ką tu, riteri, padarytai, jeigu tau taip atsitiktų?

HENRIKAS *(vėl į jį atsigręžęs)*. Aš kovotau su juo, kol nugalėtau arba garbingai žūtau!

DAUMANTAS *(kiek pagalvojęs)*. Tai būtų tik jums ir jūsų kraštam naudinga. *(Supliauškina delnais. Įeina Rupeika)*. Pakviesk čion kunigą Eidivintą ir svečius iš gudų krašto. Tesusipažins su aukštos kilmės riteriais prieš atsisėsdami už vienų skobnių.

RUPEIKA. Klausau, valdove. *(Išeina)*.

DAUMANTAS *(dairydamasis)*. Senas riteris nuėjo ilsėtis po kelionės? Gal pageidauja, kad jam kambarin būtų pateikti valgiai ir gėrimai?

ANDREAS *(įeidamas)*. Senas riteris meldėsi, kunige, savo Dievui, dėkodamas jam, kad karalius Mindaugas savo seno draugo neapvylė.

DAUMANTAS. Lietuvos valdovas neapvilia draugų, kurie juo pasitiki.

ANDREAS *(į riterius)*. Aš dabar žinau, kodėl Aukščiausiojo ranka mane čion atvedė! *(Į Daumantą)*. Kad sutaikintau Mindaugą su krikščionimis kaimynais ir taiką sugrąžintau šiems kraštams.

FRIDRICHAS *(dievobaimingai rankas sudėjęs)*. Tepalaimina šventas Jurgis tavo sumanymą, riteri! Mūsų ordinas nieko tiek netrokšta, kiek ramybės ir taikos su galingu Lietuvos krašto valdovu.

KONRADAS. Mes, kurie vengiame veltui kraują lieti, būsime Viešpačiui Dievui ir tau, riteri, dėkingi, jei įtikinsi Lietuvos valdovą ištesėti dėl žemaičių krašto duotus pažadus ir atlyginti ordinui padarytas skriaudas.

DAUMANTAS. Vyras tam gimė ir gyvena, kad kalaviją vartotų, todėl nesibaidom karo ir nesistengiam jo vengti, kai karas reikalingas.

HENRIKAS. Man patinka tavo žodžiai, kunige, ir aš gailiuosi, kad tu juos tarei, o ne aš!

DAUMANTAS. Tai mano žodžiai, kuriuos aš pasakiau. Bet karalius Mindaugas apsidžiaugtų, jei grįžtų taika su tais, kurie tą patį, ką ir jisai, garbina Dievą.

ANDREAS *(priėjęs ir padėjęs Daumantui ant peties ranką)*. Pasakyk, man, kunige, kas atsitiko su vyskupu Kristijonu?

DAUMANTAS. Ar kalbi, riteri, apie vyriausią jūsų Dievo krivį? *(Andreas, žiūrėdamas jam akysna, linkteli galvą)*. Karalius Mindaugas šalia savo pilies pastatė kitą pilį, kurioje tą krivį apgyvendino. Jis ir dabar ten tebegyvena.

TĖVAS ADOLFAS *(sudėjęs rankas)*. Ačiū Aukščiausiam Viešpačiui, kad šventasis Dievo tarnas nėra žuvęs, kaip kad buvome girdėję! *(Atsidaro durys, ir menėn įeina Eidivintas, Nikita Boroda ir Fiodoras Gorbaty. Naujiems svečiams įėjus, riteriai atsistoja ir, Daumantui kalbant, vieni antriems nusilenkia)*.

DAUMANTAS. Štai mano brolėnas Eidivintas ir Briansko kniaziaus vyrai, kurie irgi vyksta karaliaus Mindaugo pilin. Tai garsūs ir garbingi karžygiai.

ANDREAS *(sveikindamasis)*. Aš gerai pamenu kunigą Eidivintą. Jis buvo kalavijininkų ordino svečiu, jo paramos ieškodamas.

EIDIVINTAS. Pagalbą man tada žadėjote ir, jos nesuteikę, apgavote.

FRIDRICHAS *(atsisėdęs ant suolo greta Konrado ir slankydamas rožančiaus poterėlius)*. Turėjome gerų norų, kunige, bet Amžinojo valia buvo, kad kitaip pasielgtume, negu norėjom.

ANDREAS. Veltui man dabar prikaišioji, kunige. Ordinas šventam tikėjimui tarnauja ir Bažnyčios labu pirmoje eilėje rūpintis turėjo.

EIDIVINTAS. Rygos vyskupas argi man nebuvo pagalbos žadėjęs Bažnyčios vardu? Bet jūs suktais žodžiais kalbate, ir visada kalti būna kiti, o ne jūs.

DAUMANTAS. Broli Eidivinte, aukštos kilmės riteriai — mūsų svečiai. Neprivalai jiems dabar šiurkščiais žodžiais prikaišioti.

EIDIVINTAS. Tyliu ir prašau atleisti. *(Pasitraukia šalin ir sėdasi ant suolo).*

ANDREAS *(pažvelgęs į gudus, Nikitai).* Ir tave, karžygy, turėjau progos matyti ordino buveinėje.

NIKITA. Derėjausi su jumis dėl taikos Briansko ir Tverės kniazių vardu.

FRIDRICHAS. Taiką mums buvote tada pasiūlę, ir ordinas ją priėmė. Bet jūsų kniaziai žodžio nesilaiko — jie apgaulingai puolė mūsų žemę, Taurupės pilį pagrobdami.

FIODORAS. Jie tik atsiėmė kraštą, kuris jų buvo nuo seniausių laikų.

KONRADAS. Krikščionių krašto valdovui, kad ir schizmatikui, nedera laužyti žodis, kurį jis davė, kaipo karys kariui.

FIODORAS. Mūsų kniazius visados laikė ir laiko tvirtai savo pažadus. Ne jis, bet jūs savo žodžių netesėjote.

NIKITA. Kas apiplėšė Briansko pirklius, kuriems laisvai keliauti ir prekiauti jūsų žemėse buvo laiduota ordino žodžiu ir raštu?

HENRIKAS. Schizmatikas nežino, kas yra riteriui garbė. Žodis šventas tik riteriui krikščioniui.

NIKITA. Esame tikri krikščionys, ne lotynikai, kaip jūs.

FIODORAS. Ir gerbiam Kristų Viešpatį ir Jo švenčiausią Motiną.

TĖVAS ADOLFAS. Klysti, karžygy. Tikri krikščionys šventam Tėvui Romoje paklusnūs vaikai, o jūs pripažinti juk nenorite jo.

NIKITA. Mes turime savo metropolitą ir episkopus.

FIODORAS. Mūsų episkopai paklusnumo sau nereikalauja. Paklusnūs esame tik savo kniaziui, kai jam, su vyresniaisiais bojarinais pasitarus, prireikia mūsų rankų ir kalavijų.

TĖVAS ADOLFAS. Kas Romos popiežiaus neklauso, tasai schizmatikas ir amžinai prakeiktas.

NIKITA. Mūsų episkopai šventi vyrai. Jie meldžiasi, bet nekeikia, net kai žmonės sunkiai nusideda.

FIODORAS. Dvasininko, net metropolito, kuris keiktų kitus, negerbtų mūsų krašte ir paskutinis smerdas.

DAUMANTAS. Kiekvieno krašto žmonės gyvena savo papratimais, dėl kurių neverta vieni kitiems prikaišioti.

ANDREAS.Visi esame Kristaus krauju atpirkti, o ginčai kaip Dievą garbinti, manau, ne riterio dalykas.

TĖVAS ADOLFAS. Neprikaišioju aš jiem, kunige, bet man didžiai skaudu, kad sielos, išganymui skirtos, dėl savo apakimo turi žūti.

NIKITA. Karo vyras, tikras bojarinas, nebijo, kai yra reikalas žūti.

DAUMANTAS *(į tėvą Adolfą ir riterius).* Jūs esate mano svečiai *(į gudus)* ir jūs esate mano svečiai, todėl nesiginčykite mano menėj. Geriau eisime pasistiprinti ir atsilsėti. Naujon karaliaus pilin tolimas kelias.

ANDREAS. Tiesą kalbi, kunige. Šventa malda pastiprinau sielą, bet ir kūnas pastiprinimo reikalauja. *(Visi sujuda, grupelėmis pasiskirsto).* Tu, kunige, ryt su mumis josi į karaliaus Mindaugo pilį?

DAUMANTAS. Jus, riteri, lydės kiti, o aš čia turiu pasilikti.

ANDREAS. Gaila.

DAUMANTAS. Tokia karaliaus Mindaugo valia.

HENRIKAS *(tėvui Adolfui).* Manau, kad su schizmatikais, Dievui nenusidėjus, negalima sėsti už vienų skobnių.

TĖVAS ADOLFAS. Kristus Viešpats su stabmeldžiais ir muitininkais sėdėdavo. Nejaugi esame šventesni už jį?

ANDREAS. Tikras riteris gerbia kiekvieną narsų vyrą, kad ir kas jis būtų, schizmatikas, saracėnas ar tikras stabmeldys.

KONRADAS *(priėjęs prie gudų).* Malonu man, kaipo Marijos ordino atstovui, pažinti galingo Lietuvos karaliaus sąjungininkus.

NIKITA. Nebuvome jam sąjungininkai ir nebūsime.

FIODORAS. Kuri gali būti sąjunga, jei karas tarp mūsų nesiliauja nuo tos dienos, kai Mindaugas tapo galingas.

ROBERTAS. Lietuvos karalius sunkus ir pavojingas visiems savo kaimynams.

KONRADAS. Todėl, kad kaimynai nemoka susitarti ir nukreipti prieš jį bendras jėgas.

RUPEIKA *(įėjęs, Daumantui).* Kunige, pasiuntinys iš Naujosios pilies nori tave vieną skubiai pamatyti.

DAUMANTAS. Pasiuntinys iš Naujosios Mindaugo pilies? Broli Eidivinte! Palydėk svečius valgomojon menėn ir pašeimininkauk ten, kol aš čia su Mindaugo pasiuntiniu pasikalbėsiu. *(Į svečius besikreipdamas).* Matyti, karalius nekantriai laukia savo svečių.

EIDIVINTAS. Gerai, broli. *(Atsistojęs prie durų).* Prašau svečius... *(Visi svečiai išeina; menėje pasilieka tik Daumantas ir Rupeika).*

DAUMANTAS *(stovi menės vidury ir laukia, kol paskutinis svečias išeina. Prieina ir uždaro duris. Nusigręžęs į Rupeiką).* Kur pasiuntinys? Atvesk jį čionai!

RUPEIKA. Palikau jį už durų. *(Atidaro duris, ir tiesiog puola Daumantui į glėbį Skirmantas. Rupeika išeidamas uždaro duris).*

DAUMANTAS *(nustebęs).* Draugas Skirmantas! Kaip tu čia atsiradai? *(Ištiesęs rankas eina į jį).*

SKIRMANTAS. Kaip mane gyvą matai. *(Apsikabina ir bučiuojasi).* Ak, kaip aš skubėjau! Bijojau, kad nesurasiu tavęs pily.

DAUMANTAS Iš kur tu? Nejaugi tiesiog iš Naujosios Mindaugo pilies?

SKIRMANTAS. Tris dienas be atilsio jojau. Vos nekrito mano žirgas.

DAUMANTAS. Ar pasprukai ir bijojai, kad pavys? *(Atidžiai žiūri jam į akis).*

SKIRMANTAS. Ne, pats karalius pasiuntė mane namo karo žygin pasiruošti. Bet pas tave skubėjau.

DAUMANTAS. Pas mane skubėjai? Juk tau nepakeliui? *(Vis nepaleisdamas jo rankos).* O kas ten, Naujojoj pily, girdėti? Kaip ten jaučiasi mano žmona, seserį palaidojusi?

SKIRMANTAS. Tavo skaisti gražuolė, kunigienė Aldona, sėdi už akmens sienų, aukštuose mūruose, karaliaus Mindaugo seklyčioje. Bet nesidžiaugia savo garbe! Senas palaidūnas, ištižęs išdykėlis, verste verčia ją užimti jo namuose mirusios sesers vietą.

DAUMANTAS *(paleidęs jo ranką ir žengęs kelis žingsnius atgal, nusistebėdamas).* Mano žmoną?.. Užimti sesers vietą?..

SKIRMANTAS. Nesistebėk, broli. Mindaugas pripratęs grobti, kas svetima. Ar jam naujiena paimti kito žmoną sau?

DAUMANTAS. Bet mano žmoną?.. Septynias dešimtis vasarų išgyvenęs, ir mano žmoną?.. Argi tai galima?..

SKIRMANTAS. Sunku, brol, patikėti, bet reikia. Aš todėl ir skubinau pranešti tau šią skaudžią žinią.

DAUMANTAS. Ne, negaliu patikėti, kad Mindaugas drįstų taip skaudžiai mane užgauti!

SKIRMANTAS. Drauge Daumante, šitas senis daug dar iškrės netikėtų mums dalykų! Aš gerai žinau ir kiti žino, kad jis sumanė su mumis visais pasielgti, kaip kad pasielgė su tais, kurių žemes yra jau užgrobęs — ir su manim, ir su tavim, ir net su tais, kurie yra už mus galingesni. Karaliumi panorėjo būti! Kaip tie, kur vokiečių žemėje yra. Pamatysi, išnaikins visus kunigus, kad vienų vienas visuose viešpatautų kraštuose, kur tik skamba tėvų kalba.

DAUMANTAS. Nesulauks jo galva! Aš nei savo žmonos, nei savo žemių, kol gyvas esu, jam neužleisiu. Nepanorėjo, kad aš jam draugas būtau, tai būsiu pavojingas priešas.

SKIRMANTAS. O kokią pilį sau pasistatė! Tokios pas mus dar niekas nėra matęs. Gryno akmens rūmai iki padangių! Akmens sienomis apsupti! Tikisi, kad jo ten nepasieks jokia kerštinga ranka.

DAUMANTAS *(suerzintas, žingsniuodamas po menę).* Ką žmogaus ranka sukūrė, ir sugriauti žmogaus ranka gali.

SKIRMANTAS. Metas jau, drauge Daumante, mums, visiems kunigams, Lietuvos tėvainiams, susiburti ir bendromis jėgomis, pribaigus Min-

daugo tvarką, atstatyti tėvų mums paliktą. Kunigaikštis Danielius žada paramą ir pagalbą kovoje su karalium.

DAUMANTAS. Nenoriu dėtis su svetimais. Mano kalavijas tesprendžia tarp Mindaugo ir manęs. *(Sustojęs ties Skirmantu ir tiesdamas jam ranką).* Štai mano ranka. Joju ryt Naujojon pilin drauge su svečiais. Bet ne kaipo svečias, jei yra tiesos tavo žodžiuose.

SKIRMANTAS *(paspausdamas jam ranką).* Mano tėvo sūnus netiesos nesako ir biaurisi melu...

DAUMANTAS *(supliaušKina delnais. Įėjusiams Rupeikai).* Pasakyk Rimvydui, kad anksti rytą mano žirgas būtų pabalnotas, ir visi kariai pasirengę joti!..

III

Naujojoj Mindaugo pily. Toji pat menė, kaip ir pirmojoj daly. Menės vidury stovi Remeika ir dairosi aplinkui).

ALDONA *(įėjusi per priešakines duris).* Tai tu, Remeika, mane matyti norėjai?

REMEIKA. Susilaukėme, kunigiene, tiek svečių, jog nė kur juos dėti nežinau.

ALDONA. Karaliaus pilis didelė...

REMEIKA. Vakar žemaičių prijojo, o šiandien — gudų ir vokiečių. Norėjau, kunigiene, kad tavo akis pridabotų menę, kurioje karalius turės priimti savo svečius. *(Dairydamasis).* Bet matau, kad jau viskas sutvarkyta. *(Priėjęs arčiau, tyliai).* Šiandien atvyko ir Daumantas...

ALDONA. Daumantas? *(Paženguši kelis žingsnius priekin).* Daumantas atvyko, sakai?..

REMEIKA *(pridėjęs pirštą prie lūpų).* Ts... Daumantas atvyko su visais savo kariais, ir supykęs karalius neliepė jo pilin įsileisti...

DAUMANTAS *(duryse, tyliai).* Aldona! Aldute... *(Žengia priekin).*

ALDONA *(atsigręžusi pamato Daumantą, puola prie jo ir pakimba ant kaklo).* Daumantėlis! Daumantėlis mano!.. Tu?.. Tu čion atvykai?..

DAUMANTAS *(glausdamas ją prie krūtinės).* Nepargrįžai, kaip buvai pažadėjusi, tai atvykau tavęs pasiimti. *(Remeika išeina iš menės).*

ALDONA *(priglausdama veidą prie jo krūtinės).* Vai, berneli mylimasis, kad tik aš būtau galėjusi! Metais man čia buvo dienelės!.. *(Pravirkdama).* Kiek kartų pasiilgusi prašiausi namo, bet vis neleido karalius.

DAUMANTAS *(viena ranka ją apkabinęs, kita glostydamas jos galvą).* Mažute mano, kiek tu kentėjai! Bet dabar aš tavęs čia nepaliksiu.

ALDONA, Nepalik, Daumantėli, su savim pasiimk, sakalėli! *(Verkdama).* Kiek aš čia ilgesiu, baime prisikamavau! Kiek gailių ašarėlių išliejau!..

DAUMANTAS *(ramindamas).* Neverk, balandėle! Nebesikamuosi daugiau — ryt grįšime namo.

ALDONA. Tiesa, Daumantėli? Nepalik manęs, berneli — aš čia visko bijau. Nei vienos valandėlės mano širdelė nebuvo rami. *(Žiūrėdama jam į akis).* Manai — mudu karalius išleis?.. Tu dar nežinai...

DAUMANTAS. Aš viską žinau. Nepanorės geruoju, per jo lavoną išvesiu tave iš čia.

REMEIKA *(duryse).* Pasimatėta, pasikalbėjota ir užteks. Bijau, Daumante, kad mus čia gali karalius užtikti.

DAUMANTAS *(paleisdamas Aldoną ir nusigręžęs į Remeiką).* Geriau jį čia pamatysiu, negu kur kitur.

REMEIKA *(kiek pagalvojęs ir glostydamas barzdą, iš lėto).* Ar tik neteks man pasigailėti, kad tau patarnavau, kunige. *(Daumantas, kurį laiką pagalvojęs, nusigręžia ir tylėdamas bučiuoja Aldoną į kaktą).*

ALDONA. Tu palieki mane, Daumantėli? *(Puola vėl jam ant kaklo).* Nepalik manęs vienos čia, berneli!

DAUMANTAS. Ne tam aš čion atvykau, kad vienas, be tavęs, namo turėtau grįžti. *(Išsilaisvindamas).* Bet dabar turiu apleisti tave, kad senas Remeika nenusiviltų man patarnavęs.

REMEIKA *(paėmęs jį už pečių).* Eiva, drauge — aš girdžiu karaliaus žingsnius. *(Abudu išeina per priešakines duris. Išeidamas Daumantas atsigręžia į Aldoną, kuri palydi vyrą ilgu žvilgsniu. Paskui prieina prie suolų ir neva ima vieną kitą daiktą taisyti).*

MINDAUGAS *(įėjęs, atsistoja vidury menės ir žvalgydamasis).* Viskas gerai, lyg Mortos ranka čia būtų tvarkiusi. *(Į Aldoną).* Matau — pasijutai čia tikra šeimininke.

ALDONA *(atsigręždama).* Kad manęs čia nebūtų, kiekvienos moters rankos tą pat padarytų.

MINDAUGAS *(į ją žiūrėdamas).* Kaip tu panaši į savo seserį Mortą! Tokia ji buvo prieš dvidešimt metų, skaisti, jaunutė! *(Atsisėsdamas ant suolo).* Ak, Morta, Morta! Kam tokioje senatvėj palikai mane vieną?

ALDONA. Karaliau!..

MINDAUGAS. Tavo akys ašaromis blizga... Tu verkei, balandėle?..

ALDONA *(su ašaromis).* Aš negaliu čia ilgiau pasilikti, karaliau! Kiekvienas dalykėlis man vis primena tą, kurią aš mylėjau, kaip motutę...

MINDAUGAS. Tu nenori, o aš noriu, kad man viskas Mortą primintų! Nesupranti todėl, kas tu man esi, jaunute! Pamatau tave — ir rodos, kad tai Morta, kad tai dar tie laikai, kai aš jaunesnis buvau, ir kitaip man pasaulis atrodė. *(Atsikeldamas).* Nejaugi tau negaila palikti mane seną vienui vieną ir užgesinti paskutinį atsiminimų spindulį?

ALDONA *(sudėjusi rankas).* Nelaikyk manęs čia, karaliau! Leisk man vykti namo, pas vyrą!

MINDAUGAS. Tavo vyras man nusidėjo nepaklusnumu. Todėl vyks dabar su kitais karo žygin. Ką tu viena tuomet veiksi namie?

ALDONA *(suklupdama prie jo kelių).* Valdove, pasigailėk jaunųjų mano dienų! *(Uždengusi veidą delnais ima gailiai verkti).*

MINAUGAS. Neverk, jaunute!.. *(Glostydamas jos plaukus).* Kam savo ašaromis temdai paskutines mano dienas! *(Pasilenkęs bučiuoja galvon).*

VAIŠVILKAS *(įėjęs ir pas duris atsistojęs).* Tėve!..

MINDAUGAS *(pakėlęs galvą).* Ak, tai tu, sūneli... Eik, eik, jaunute, nurimk. *(Pakeldamas ją).* Žinok — aš tavęs nei pats nenuskriausiu, nei kuriam kitam leisiu nuskriausti. *(Aldona atsikėlusi nusišluosto prijuoste akis ir lėtu žingsniu išeina iš menės).*

VAIŠVILKAS. Tėve, kam laikai čia Aldoną? Kodėl neleidi jos namo, pas vyrą?

MINDAUGAS. Kai būsi mano amžiuje, suprasi, kodėl aš noriu nuolat matyti skaistų veidelį, kuris man jaunas primena dienas.

VAIŠVILKAS *(žengęs priekin, tvirtu balsu).* Tavo amžiuje reikia sielos išganymu rūpintis, ne apie skaisčius veidelius, bet apie mirtį pagalvoti!..

MINDAUGAS. Ak, sūnau, sūnau... Aš apie ją norėtau pamiršti nors vieną valandėlę! *(Sunkiai atsidusdamas).* Ak, kas bus su mano mažučiais, su mano Lietuva, kai giltinė užmerks man akis? Kad bent tave galėtau įtikinti...

VAIŠVILKAS *(piktai, iš paniūrų pažvelgdamas).* Negi tau svarbu mane įtikinti?.. *(Tvirtai).* Tavo karžygių tarpe yra, kurie geriau apsaugos Lietuvą, negu aš.

MINDAUGAS *(nuleidęs galvą, lyg sau kalbėdamas).* Apsaugos Lietuvą... *(Pakėlęs galvą ir pažvelgdamas Vaišvilkui į akis).* O žinai, kad mano karžygių tarpe net geriausias rūpinasi tik savo namų mažučiais reikalais. Visa Lietuva niekam jų nerūpi! *(Grįžta prie stalo ir atsisėda ant suolo).* Akių nespėsiu užmerkti, kai viskas subyrės, jei tavo stipri ranka nepalaikys darbo, kurį mudu varėva! Ar pagalvojai apie tai, vaikeli?..

VAIŠVILKAS. O tu, tėve, ar pagalvojai, mane skaudžiai savo pily užgaudamas? Ir dar nori, kad tavęs klausytau!..

MINDAUGAS *(nusistebėdamas)*. Aš tave užgavau? Dabar užgavau?..

VAIŠVILKAS. Lotynikas pareikalavo — ir tuojau paniekinai tavo sūnų atlydėjusius Dievo žmones, tikrosios Bažnyčios tarnus.

MINDAUGAS. A, tavo vienuolius! Nevalia mano pily sauvaliauti. Tik dėl tavęs, sūnau, jie nebuvo nubausti, kaip tinka.

VAIŠVILKAS. Dėl lotyniko, dėl eretiko šventus vienuolius išniekinti! Ne, man ne pakeliui su tėvu, kuris elgiasi, kaip eretikas, ir Dievą garbina, ne kaip tikroji Bažnyčia reikalauja!

MINDAUGAS *(pamodamas ranka)*. Nedera, vaikeli, mum spręsti apie dangaus dalykus! Gal gi pats Dievas panorėjo, kad Jį žmonės įvairiais garbintų būdais.

VAIŠVILKAS. Kalbi, kaip eretikas, kuriam nerūpi tikrosios Bažnyčios likimas.

MINDAUGAS *(atsikeldamas)*. Mūsų pareiga krašto likimu rūpintis, o Bažnyčios reikalams Dievas suras kitus. *(Priėina prie jo, apsidairo aplinkui ir, nusilenkęs į jo ausį, tyliu balsu, lyg bijodamas, kad kas neišgirstų jo žodžių)*. Žemaičių kraštu, vaikeli, turiva susirūpinti, tvirtai jį paimti savo rankon. *(Paslaptingai)*. Prie jūrų reikia įsitvirtinti, sūneli, prie jūrų! Tik su Romos pagalba galėsiva to pasiekti ir atsispirti priešams, kurie dar už mus galingesni... Supranti, vaikeli?..

VAIŠVILKAS *(pakuždomis)*. O Treniota, o Vaidotas?.. Kur visus kitus padėsiva...

MINDAUGAS. Kol kas negalvokiva... Pats likimas parodys, kaip turėsiva pasielgti!.. Mudu drauge, drauge dirbsiva, sūneli!..

VAIŠVILKAS *(atsipeikėjęs, žegnodamasis)*. Dieve, pasigailėk mano nuodėmingos sielos! Vos tik nepasidaviau tavo gundomas!

MINDAUGAS *(paėmęs sūnų už rankos)*. Aš buvau ir esu tik vardu, o tau, sūneli, lemta būti jau tikru karaliumi. *(Paliesdamas jo, vienuolio, rūbus)*. Nusivilk, tuojau nusivilk šituos šlykščius rūbus, kurie tik akį erzina! Būk vėl karžygys, kaip kad esi buvęs!.. Kad tavim vėl galėtų didžiuotis Lietuva... Ir mano senatvė ramiai galėtų atsilsėti už tavo pečių... *(Suimdamas abiem rankom jo galvą)*. Tiesa, sūneli? Tu paklausysi manęs, pasigailėsi?

VAIŠVILKAS *(svyruodamas)*. Ir noriu, ir nebegaliu, tėve...

MINDAUGAS *(palenkdamas jo galvą prie savo krūtinės)*. Kas gi manęs, mano senatvės, mažų tavo brolių pagailės, jei ne tu!.. *(Bučiuoja kakton)*. Pagailėk, vaikel... Lietuvos pagailėk... Juk ne mano ranka, bet tavo ją kūrė ir sukūrė... Aš ką?.. Aš jau senas... Amžiai skambės tavo vardu... Pamanyk tiktai, vaikeli — tavo vardas užtemdys visus!.. Visus, kurie iki šiol buvo žygiais pagarsėję... Nejaugi tu nepanorėsi?..

VAIŠVILKAS *(puldamas ant kelių prie tėvo kojų).* Tėveli, tėveli! Ką tu padarei su manim! Geriau mane tada būtai nudėjęs, negu vienuolynan atleidęs!.. Jis jau giliai įleido šaknis į mano krūtinę, sielą mano sutriuškino, ir šiandien dideliems darbams aš jau bejėgis!.. Ak, tėve, tėve mano... *(Apkabina rankom jo kojas).*

MINDAUGAS *(sujaudintas, glostydamas jo galvą).* Užmirškiva, kas buvo, vaikeli... Būk drąsus, kaip mano sūnui dera, nusikratyk... *(Duryse pasigirsta bildesys).*

VAIŠVILKAS *(atsikeldamas).* Negaliu, negaliu, tėveli!.. Sielvarto kupina dabar mano siela... Geriau leisk man atgal į vienuolyną!

MINDAUGAS *(vis dar tyliu balsu).* Ne, ne, vaikeli! Ir aš negaliu! Turi manęs paklausyti... *(Vaišvilkas neigiamai kraipo galvą).* Arba Dievas mudu abu nubaus... Eik, eik, vaikeli, dar apsigalvok...

VAIŠVILKAS *(iš lėto, eidamas į priešakines duris).* Sudrumstei mano sielos ramybę, ir nebėra man išganymo... Ak, Dieve, kam Tu palietei mane pagundos pirštu!.. *(Atsigręždamas).* Vienuolynan!.. Vienuolynan turiu skubėti, tėve!..

MINDAUGAS. Ne, vaikel! Čia tavo vieta, ir čia turi pasilikti!.. *(Išlydi Vaišvilką per priešakines duris; paskui atsisėda ant suolo užu stalo).*

ANDREAS *(įėjęs apsidairo ir, atsisėdęs priešais stalą ant suolelio, tyliai žiūri į Mindaugo veidą).* Ko taip smarkiai esi susirūpinęs, senasai drauge?

MINDAUGAS *(barškindamas pirštais į stalą).* Sūnumi mane Dievas baudžia, riteri. Vyriausias, kuriam likimo buvo lemta tautoms vadovauti, vienuolynan užsidaryti panoro.

ANDREAS. Sunkus tavo palikimas, drauge, ir audringi dar jį laukia laikai. Tvirtos turi būti sielos vyras, kuris turės palaikyti, kas tavo yra sukurta.

MINDAUGAS. Skaudžiausia, riteri, — pats esu kaltas, kad paabejojo manim sūnus, mano palikimo ir mano darbų vertas.

ANDREAS. Dievu pasitikėk, karaliau.

MINDAUGAS. Ak, riteri drauge! Sunkus mano padėjimas šiandien. Visą amžių besigrumdamas su priešais ir draugais, pats pavargau ir kitus išvarginau, o dabar matau, kad visa nieku gali nueiti, nieku viso mano gyvenimo darbas.

ANDREAS. Sakau, drauge, Dievu pasitikėk! Ar jis nelaimino iki šiol visų tavo žingsnių?

MINDAUGAS. Juk aš dar nebaigiau, ką turėjau baigti, drauge riteri. Dar mano Lietuvą ne aš vienas valdau, dar šventos Bažnyčios likimas ant plauko kaba mano karalystėj!..

ANDREAS. Dievui pavesk atlikti, kas neatlikta — Jis pasirūpins.

MINDAUGAS. Esu pripratęs, drauge riteri, pasitikėti tik savimi, savo galva ir ranka. E, kad dar nors porą trejetą metų galėtau pagyventi! . .

ANDREAS. Dievo keliai neįspėjami, drauge. Gal ilgus dar metus gyvensi, nors amžius jau seniai pabaltino tavo galvą. Tik visgi nereikia užmiršti, kad turime mirti. Dieną ir naktį aš apie tai galvoju.

MINDAUGAS *(pakėlęs galvą)*. Ką čia turi galvoti, riteri! Tu esi gimęs krikščioniu, pirmi tavo žingsniai buvo krikščioniški ir visas gyvenimas krikščioniškas. Tau neteko per kraują ir ašaras skinti sau kelio.

ANDREAS. Visi Dievui esame nusidėję, vieni mažiau, kiti daugiau. Tikėkime, drauge, Jo gailestingumu! Visų mūsų Jis pasigailės paskutinę gyvenimo dieną.

MINDAUGAS. Tikėtau, kaip tu, jei gyvenimas būtų man leidęs, kaip tau, kitų gailėtis. Mokino mane dvasininkai, kad aš turiu atleisti kitiems kaltes, jei noriu, kad ir man Dievas atleistų. Kol jaunas buvau, apie tai negalvojau, o vėliau ir teisės neturėjau nusižengusiems dovanoti.

ANDREAS. Aš nesu tau teisėjas. Bet krikščionis riteris tik mūšy turi liūtu pasekti, o su nugalėtais priešais turi elgtis, kaip avinėlis, minkšta širdimi.

MINDAUGAS. Taip gali elgtis paprastas riteris, bet ne karalius, kuris krauju ir prakaitu lipdo savo valstybę.

ANDREAS. Ir karaliaus priedermė ne vien tik žiauriam būti.

MINDAUGAS. Nebuvau ir nesu žiaurus, drauge riteri, tik mano likimo kelias buvo kietas ir žiaurus. Krauju apsiliedavo visuomet mano širdis, kad mirtimi turėjau šalinti mano Lietuvai pavojų. . .

ANDREAS. Nekalbėkiva apie tai, karaliau, geriau į gailestingąjį Dievą atsiduskiva. *(Pakėlęs akis aukštyn)*. Dieve, susimilk ir pasigailėk mūsų, nusidėjėlių! *(Žegnojasi)*.

MINDAUGAS *(taip pat žegnodamasis)*. Amen. . .

ANDREAS *(atsikėlęs)*. Nurimk ir nesielvartauk. Geriau pakalbėsiva apie kitus dalykus. *(Eina ir sėdasi už stalo šalia Mindaugo)*. Maniau, vienuolyne apsigyvenęs, kad tik su Dievu ir savo sąžine turėsiu reikalų, o štai nuo sielos išganymo darbo atitraukė mane Dievo ranka ir net čion, kur jau nebesitikėjau būti niekados, atvedė.

MINDAUGAS *(į jį nusigręždamas)*. Dievui galingiausiam esu dėkingas, riteri, kad leido man prieš mirsiant su tavim pasimatyti. Buvai visados man tikras draugas, ir tik tau galėjau savo širdį atverti.

ANDREAS *(vėl atsistojęs ir paliesdamas ranka Mindaugo petį)*. O tu, drauge, nepagalvojai, kas mane privertė vienuolyno apleisti sienas ir atlikti mano amžiui pavojingą kelionę tavo pilin?

MINDAUGAS. Lietuvoje, kol aš gyvas, tau pavojus negresia.

ANDREAS. Taip, man. O mūsų motinai, šventai Bažnyčiai? O tikslams, kurių mudu siekėva? Juk šiandien vėl laukai šlakstomi krikščionių krauju! Kodėl? Pasakyk man, broli Mindauge...

MINDAUGAS *(kurį laiką patylėjęs, pažvelgdamas riteriui į akis).* Pasiklausk ordino riterius, kurie nešioja ant krūtinės kryžių ir sakosi esą tikriausi šventosios Bažnyčios gynėjai.

ANDREAS. Klausiau, drauge, klausiau!.. *(Nusigręžęs, eina į senąją vietą).* Bet aš jų žodžiais negaliu tikėti.

MINDAUGAS. Gerai darai, drauge riteri, kad netiki. Jie sukti žmonės, ir kalba jų klastinga.

ANDREAS *(atsisėsdamas).* Broli karaliau, aš nenoriu būti nei tau, nei jiems teisėjas! Tik aš noriu, kad vėl tarp jūsų įsiviešpatautų krikščioniška taika. Dėl mūsų sielų išganymo, argi atstumsi tau ištiestą ranką?..

MINDAUGAS. Tavo rankos, drauge, aš neatstumsiu niekados! Aš sutinku kalbėtis su ordino riteriais dėl taikos. Bet jei iš tų kalbų nieko neišeis, ne aš būsiu kaltas.

ANDREAS. Aš tikiu, kad visagalis Dievas, kurio ranka čion mane atvedė, padės surasti žodžių, kurie išsklaidys nesusipratimus, nesantaiką gimdančius. *(Trindamas rankas, su patenkinimu).* Tai liepk dabar pakviesti riterius. *(Mindaugas supliauškina delnais, ir menėn tuojau įeina Remeika).* Pranešk, drauge, riteriams, kad Lietuvos karalius ir aš laukiame jų šioje vietoje.

REMEIKA. Jau jie čia, už durų, susirinkę seniai laukia, kada galės pamatyti karalių ir tave, garbingasis riteri.

MINDAUGAS. O vyskupas Kristijonas ar neatvykęs dar?

RUPEIKA. Ir jis čia drauge su riteriais laukia.

ANDREAS. Tai leisk jiems, drauge, čion įeiti. *(Remeika išeina).*

MINDAUGAS. Vyskupas Kristijonas — šventas vyras ir mano draugas. Griaudžiu žodžiu jis moka palenkti žmogaus širdį. *(Plačiai atidaromos durys, ir įeina riteriai Konradas, Henrikas, Fridrichas, Robertas, vyskupas Kristijonas ir tėvas Adolfas. Jėję nusilenkia karaliui, kuris atsistojęs sveikina juos visus vienu galvos linktelėjimu).* Sėskite, riteriai, kur kam patogiau. Menė ankšta ir nepritaikinta tiek daug garbingų svečių priimti.

KONRADAS. Mes vargšai, neturtingi vienuoliai, tik stebimės karaliaus rūmų puošnumu. *(Sėdasi ant suolo).*

MINDAUGAS *(vyskupui, rodydamas vietą šalia savęs).* O tu, šventasai vyre, sėsk čia — tau, kaipo šventos Bažnyčios galvai, dera užimti garbingiausia vieta.

ANDREAS *(kai jau visi atsisėdo, apsižvalgydamas aplinkui).* Štai, riteriai! Dievas išklausė mano maldos ir palenkė Lietuvos karaliaus širdį!

Jis šiandien tiesia draugiškai jums ranką, taiką ordinam žadėdamas. *(Riteriai, lyg nustebinti, dairosi vienas į antrą).*

KONRADAS. Nors nesame numatę ir nebuvome įgalioti tartis su Lietuvos karaliumi, bet taikingai ištiestos garbingo karaliaus, krikščionių globėjo, rankos švenčiausios Panelės Marijos ordinas nedrįsta atstumti.

HENRIKAS. Mes su Lietuvos karalium ir nekovojom, tik su žemaičiais.

FRIDRICHAS. Mūsų ordinas su dideliu džiaugsmu priimtų draugiškumo pasiūlymą, tik kas mums atlygins padarytas skriaudas?

ROBERTAS. Ir ar sugebėsime nuslopinti nepasitikėjimą karaliaus žodžiu, kuris nekartą buvo laužomas.

FRIDRICHAS. Už suteiktą auksu ir ginklu pagalbą smūgiais atsilygino ordinui karalius. Tu pats žinai, riteri, kaip nuoširdžiai mes karalių rėmėm kovose su jo priešais.

VYSK. KRISTIJONAS. Pusę žemaičių žemės buvo atidavęs ordinam karalius Mindaugas ir gausiai aprūpinęs šventą Bažnyčią. Ne jis kaltas, kad praradote visa ir dar skaudžių smūgių susilaukėte.

KONRADAS. Atidavė kraštus, kurie ne jam dar priklausė.

FRIDRICHAS. Ir kuriuos kalaviju dar turėjome užkariauti.

ROBERTAS. O kai užkariavome, puolė karaliaus kariai drauge su stabmeldžiais žemaičiais mus, nepasiruošusius, ir sudavė vieną smūgį po kito.

MINDAUGAS. Jūs kalbėjote, riteriai, o aš tylėjau. Bet pasakykit, kaip jūs elgėtės su žmonėmis tuose kraštuose, kurie buvo ordinų globai pavesti? Štai, čia yra vyskupas, šventas žmogus, kuris visa yra matęs savo akimi. Tepasako, dėl kieno kaltės ištiko ordinus skaudūs smūgiai!

VYSK. KRISTIJONAS. Neprikaišiokite, riteriai, karaliui Mindaugui, bet muškitės krūtinėn, savo ir ordinų vardu kalbėdami: — mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa!

HENRIKAS. Taip gali kalbėti ne Bažnyčios kunigaikštis, bet piktasis švenčiausios Panelės Marijos ordino priešas.

ROBERTAS. Taip, vyskupe, atsilygini ordinui už globą ir gelbėjimą iš kadaise tau grėsusių pavojų?

TĖVAS ADOLFAS *(atsistojęs priešaky ir akis pakėlęs aukštyn).* Visi esame žmonės, visi Dievui ir Jo šventai teisybei nusidėję — ir karaliai ir riteriai. Todėl užmirškime bendras kaltes, ištieskime atvira širdimi vieni antriems taikos ranką ir džiaukimės, kad liausis liejęsis krikščionių kraujas, ir pasisekimu kovose su šventos Bažnyčios priešais palaimins Dievas jūsų bendrus žygius!..

VYSK. KRISTIJONAS *(irgi atsistojęs).* Prikaišiojat man ir Lietuvos karaliui nedėkingumą. O jūs, garbingieji riteriai, ar neveikėte prieš jį apgaule, melu ir šmeižtu?.. Kai Lietuvos karalius sunkiai kovojo prieš schizmatikų antplūdį, ar neteikėt jiems pagalbos ginklu ir patarimu? Kas pa-

leido tuo metu gandus visam pasauly, kad Lietuvos karalius šventai Bažnyčiai tapo neištikimas?.. *(Besikreipdamas į kalavijininkus).* Ar Lietuvos karalius yra kaltas, kad lybiai, kuršiai ir kitos jūsų ordino žemėse gyvenančios gentys sukilo prieš sunkų jungą, ir šiandien dar gresia jums pražūties pavojus!.. *(Besikreipdamas į kryžiuočius).* Ar karaliaus Mindaugo kaltė, kad prūsai ir sembai pasiryžę geriau žūti iki paskutinio, bet tik nepasiduoti jums, kurie turėjote juos meile, ne žiaurumu, šventai Bažnyčiai užkariauti!.. Ir ne Mindaugui, kilniam Lietuvos karaliui, yra daugiau reikalinga taika, bet jums! O kai jis jums pasiūlė tą taiką, drįstate primesti jam savo kaltę!..

ANDREAS. Savo žilu plauku prisiekiu ir švento Jurgio ietimi, kad daug yra tiesos vyskupo žodžiuose. *(Į riterius).* Jūs, ne karalius Mindaugas, šiandien esate reikalingesni taikos su Lietuva. Švento mūsų tikėjimo vardu sakau jums: neturite teisės atstumti karaliaus rankos, taiką atmesdami!

KONRADAS *(atsistojęs ir sudėjęs ant krūtinės rankas).* Mes, riteri, ir tu, karaliau, neatstumiam taikingos rankos. Savo garbe prisiekiu — aš visu savo žodžio svarumu palaikysiu, kad ir švenčiausios Panelės Marijos ordinas tokia pat širdimi ir dėkingumu priimtų karaliaus taikos žodį, kaip aš priimu. Tik žemės, kurias Lietuvos karalius, visų šitų kraštų teisėtas valdovas, laisvu noru buvo atidavęs ordinui už teikiamą pagalbą, turės būti ordinui grąžintos, nes tai šventos Bažnyčios nuosavybė! *(Sėdasi).*

FRIDRICHAS *(irgi atsistojęs, kreipdamasis galvos linktelėjimu į Konradą).* Švento kalavijininkų ordino vardu aš irgi prisidedu prie tavo žodžių, riteri. *(Į visus).* Tik mes norime ir reikalaujame, kad Lietuvos karalius sudraustų žemaičius ir neremtų daugiau prieš mūsų ordiną sukilusių maištingų tautų.

ANDREAS. Teisingi reikalavimai, ir gera jūsų kalba, riteriai. Ir aš kitaip nebūtau kalbėjęs, ordinui atstovaudamas. *(Nusigręždamas į Mindaugą).* Ką gi tu dabar pasakysi į tai, senas mano drauge?

MINDAUGAS *(apsižvalgęs aplinkui, tvirtu balsu).* Jei, kerštо žemaičiams atsižadėdami, nebepulsite jų žemės, jei neremsite mano priešų nei ginklu, nei lėšomis, nei patarimu, aš būsiu ištikimas jums draugas, kaip kad buvau *(kreipdamasis į Andreą)* tau ordinui bevadovaujant, riteri. Aš pats nuraminsiu žemaičius, jų vieninteliu valdovu tapęs, kaip kad esu kitų kraštų valdovas. O kai įsigalėsiu ir nuraminsiu kraštą, grąžinsiu visa, kas jūsų, riteriai, prarasta, ir ką esu jums ir šventai Bažnyčiai pažadėjęs. Tai mano žodis, ir temato Viešpats Dievas, kad esu tvirtai pasiryžęs tesėti, ką pažadėjau! *(Kreipdamasis į Andreą).* Ar esi patenkintas mano žodžiais, drauge?

ANDREAS. Teprailgina Aukščiausias pasaulio valdovas tavo amžių švento tikėjimo gerovei! Aš patenkintas, visa širdimi patenkintas, ir manau — riteriai irgi priėmė tavo žodį, kaip tu priėmei jų pageidavimus! *(Riteriai nulenkia galvas, tuo rodydami, kad sutinka).*

TĖVAS ADOLFAS. O dabar eisime visi šventon bažnyčion, Dievui padėkosime, kad vėl grąžinta šitiems kraštams taika ir ramybė, ir sugiedosime Aukščiausio taikos davėjo garbei — Te Deum laudamus!..

ANDREAS *(atsikeldamas).* O paskui šventas vyskupas Kristijonas su tavo, tėve Adolfe, pagalba aiškiu raštu surašys visa, kad vėliau nekiltų jokių nesusipratimų...

IV

Toje pačioje Naujosios pilies menėje. Daumantas paniuręs, susierzinęs žingsniuoja išilgai menės; kiti sėdi ant suolų. Treniota stovi prie stalo, kalaviju pasirėmęs.

VAIDOTAS. Vykom Naujojon pilin, kaip ereliai skridom, o čia sutūpėm, kaip vištos ant laktų.

TRENIOTA. Ką tu nori pasakyti, Vaidote?

VAIDOTAS. Jojom ir bejodami svajojom, kad prikalbėsime Mindaugą sukelti prieš vokiečius visą Lietuvą.

TAUTVILAS. O dabar sėdime čia su jais už vienų skobnių, geriam ir valgome, kaip su gerais draugais.

VAIDOTAS. Ir dar kas su mumis čia sėdi? Treniota, į kurį visos Lietuvos ir Žemaičių žemės akys atkreiptos, kaip į savo nuo vokiečių gelbėtoją!

TAUTVILAS. Tai pasidžiaugtų žemaičiai, sužinoję, kaip jų valdovas dabar su vokiečiais bičiuliauja!

EIDIVINTAS. Pats Mindaugas pasirūpins, kad žemaičiai sužinotų ir pasigėdytų savo valdovo pasielgimo.

TRENIOTA. Tu, Daumante, kaipo svainis, pasiklaustai valdovą, ar mes čia ilgai dar sėdėsime, bežiūrėdami, kaip jis tariasi su vokiečiais?

DAUMANTAS. Atvykau čion savo reikalu ir tik savo reikalu su Mindaugu kalbėsiu.

VAIDOTAS. Neilgai sėdėsime. Mindaugas tariasi su vokiečiais ir susitars, o tada vyksim visi žygin, gudo šalin. Ir tu, Treniota, su mumis.

TRENIOTA. Man nerūpi gudai ir žygiai prieš juos. Nepanorės Mindaugas man padėti, taiką su vokiečiais sudaręs — vienas kovosiu su jais, kol išgrūsiu juos už jūrų, iš kur yra atėję!

VAIDOTAS. Ne, Treniota! Vyksi su mumis gudo šalin. Mindaugas gudrus, įkalbės tave, o mes turėsime pasekti.

TRENIOTA. Aš vyksiu gudo šalin? Kad vokiečiai, man nesant namie, žemaičių kraštą nusiaubtų!

VAIDOTAS. Manau, dėl žemaičių senas lapė jau susitarė su vokiečiais. Ne veltui su jais meldžiasi dabar vokiečių Dievo šventykloje.

TAUTVILAS. Nukariausime plačius gudų kraštus, kuriuos tu, Treniota, gausi, kaipo lobį, o tavo žemaičius Mindaugas pasiims sau, kaip kadaise pasiėmė mano žemes.

TRENIOTA. To nebebus, kol yra kalavijas nors vieno žemaičio rankoje.

VAIDOTAS. Esu senas ir daugel savo amžiuje patyręs. Kaip pasakėme — pamatysi — taip ir įvyks.

TRENIOTA. Veltui mane kurstote prieš dėdę, kuris iki šiol buvo man, kaip tėvas. Aš nepatikėsiu, kol pats patirsiu, kad jis man pinkles stato.

EIDIVINTAS. O kai patirsi ir įsitikinsi, manai, nebus jau vėlu gintis?

TAUTVILAS. Kuri jau diena Mindaugas, su vokiečiais užsidaręs, tariasi. Manai, kad iš tų pasitarimų sau gero susilauksime?

AIDŽIUS *(duryse atsistojęs)*. Jūs, čia susirinkę, galingi valdovai, kalbate, šnekučiuojate, o ten *(rodo ranka ton pusėn, kur bažnyčia)* vokiečiai savo dievams aukas degina ir džiaugiasi, kad pigiai nupirko žemaičių kraštą ir visą Lietuvą!..

VAIDOTAS IR EIDIVINTAS *(pašokusiu)*. Ką? Ką tu sakai?

TAUTVILAS. Ar aš nesakiau, Treniota!..

TRENIOTA *(šypsodamasis, su nepasitikėjimu)*. O iš kur gi esi sužinojęs apie tai, senas dainiau?

AIDŽIUS *(įėjęs vidurin menės)*. Patsai girdėjau, savo ausimi, kaip tas senas išsigimėlis svetima kalba prisiekė šventykloj vokiečių Dievui, kad išnaikins žemaičių ir lietuvių žemėse visus, kurie dar garbina senus mūsų dievus — išnaikins iki paskutinio!

VAIDOTAS. Na, ką dabar manai, Treniota? Ar dar neįsitikinai?

AIDŽIUS. Tik tu, žemaičių kunigaikšti, narsumu ir nugalėjimų laime kovose su vokiečiais pasižymėjęs, tik tu vienas gali dar išgelbėti mūsų seną tėviškę!..

EIDIVINTAS. Tik tu vienas dar gali Mindaugui pasipriešinti. Todėl sakau — bėk iš šitos pilies, kol gali.

TRENIOTA. Kalavijas mano su manim, ir aš nieko nebijau.

TAUTVILAS. Kalavijas su tavim, bet žemaičiai toli.

TRENIOTA. Aš dar neįsitikinau, o slaptai apleisdamas pilį galėtau dėdę užgauti. O ką, jeigu ne mus, tik vokiečius nori apgauti dėdė, rengdamasis prieš gudus karo žygin?

AIDŽIUS. Ne vienas tų kilnių valdovų, kurie Mindaugo apgaulės buvo nugalėti, taip galvojo, žemaičių kunigaikšti!

DAUMANTAS *(sustojęs ties Treniota)*. Aš atvykau su narsiųjų savo karžygių būriu. *(Tiesdamas jam ranką)*. Štai mano ranka, kuria pavojuje gali pasitikėti.

TRENIOTA *(spausdamas jam ranką)*. Tikiu tavimi, broli, kaip savo kalaviju.

FIODORAS *(staiga įėjęs su Nikita drauge, savo palydų lydimu)*. Garbė jums, galingi Lietuvos kniaziai!

VISI *(išskyrus Daumantą, kuris vėl niaurus žingsniuoja po menę)*. Garbė ir jums, narsūs karžygiai!

TAUTVILAS. Karaliaus Mindaugo atėjote pamatyti?

NIKITA. Norim jį pamatyti...

FIODORAS. Ir pasakyti jam ir jums, kad negarbingai elgiatės su mumis, Lietuvos valdovai!..

TRENIOTA. Mes čia esame karaliaus svečiai, kaip ir jūs. Nei žodžiu nei veiksmu nesu jūsų užgavęs.

TAUTVILAS. Nei vienas mūsų, rodos, jūsų neužgavo, karžygiai.

FIODORAS. Taip, žodžiu neužgavote. Bet kodėl Didysis Lietuvos kniazius kelinta jau diena nenori mūsų išklausyti...

NIKITA. O jo kariai jau nužygiavo ugnimi ir kalaviju naikinti Briansko žemės!

AIDŽIUS. Ne su vienais jumis, gudai, negarbingai elgiasi Lietuvos valdovas. Šioj pily tik vokiečiai nūnai pagarboje.

DAUMANTAS. Karaliaus pily nedera jo svečiams taip apie jį kalbėti. *(Menėn triukšmingai įeina vokiečių ordinų riteriai. Įėję sveikinasi su kunigais galvos linktelėjimu)*.

KONRADAS. Malonu matyti visą būrį narsiųjų Lietuvos ir žemaičių karžygių ir buvusių mūsų priešų.

TRENIOTA. Mums su jumis, vokiečiai, maloniau susitikti mūšio lauke su kalaviju rankoje, negu čia, dėdės dvare, kur visi esame jo svečiai ir turime elgtis, kaip svečiai.

ROBERTAS. Su tokiu narsiu ir garbingu priešu, kaip tu, kunigaikšti, kiekvienam riteriui malonu ir garbinga mūšio lauke ginklu susiremti.

HENRIKAS. Riteriui garbingiau žūti nuo narsaus karžygio rankos, negu bailų priešą nugalėti.

KONRADAS. Visai tiesą sako riteris. Tik gaila, labai gaila, kad nebeteks jau mums karo lauke su tavim, kunigaikšti, susiremti.

VAIDOTAS. Kodėl taip manai, riteri? Ar tikiesi, kad jau amžina taika įsiviešpataus tarp mūsų kraštų?

FRIDRICHAS. Taika ir karas Viešpaties Dievo rankoje, kunige. Bet žemaičių valdovas, matyti, apleidžia savo kraštą.

KONRADAS. Jis gauna platesnes gudų kraštuose šalis, kurias karaliaus Mindaugo karžygiai jam rengiasi nukariauti.

HENRIKAS. Iš tikrųjų gaila, kad nustojam narsaus priešo.

ROBERTAS. Ir kilnaus kaimyno...

TRENIOTA. Man pakanka žemaičių kraštų, o jei panorėsiu juos praplėsti, pas jus pasiieškosiu naujų sau žemės plotų, o ne guduose, vokiečiai!..

FRIDRICHAS. O, dėl žemaičių žemės su Lietuvos karaliumi mes jau susitarėm. *(Į riterius).* Einam, broliai. Nekliudykim kunigams pasitarti dėl išgirstos jiems naujienos.

KONRADAS. Susitarėm ir pasidalinom... *(Nusigręžia išeiti).*

TRENIOTA *(stverdamasis kalavijo).* Vokieti! *(Konradas sustoja ir atsigręžia).*

DAUMANTAS *(kuris, vokiečiams atėjus, visą laiką stovėjo šalia Treniotos, dabar sulaikydamas jį).* Nurimk, brolau. Vokiečio liežuvis piktas, ir kalba apgaulinga. *(Konradas, į juos ilgu žvilgsniu pažvelgęs, nusigręžia ir išeina).*

MINDAUGAS *(už durų dar).* Čia stovėti ir laukti, kol pašauksiu.

VAIDOTAS. Sargybon kareivius pastatė Mindaugas. Ar dabar įsitikinai, Treniota?

TAUTVILAS. Tik jau per vėlu. Kai kas mūsų sveikos galvos iš čia neišneš.

MINDAUGAS *(sustojęs duryse ir apmesdamas žvilgsniu visus susirinkusius).* A, visi čia susirinkę!.. *(Pastebėjęs Aidžių).* Ir senas kranklys čia!..

TRENIOTA *(puldamas prie jo).* Dėde!..

MINDAUGAS *(sulaikydamas jį rankos mostelėjimu).* Palauk, sūnėne. Su jumis visais kalba bus vėliau. *(Į gudus).* Ir Briansko kniaziaus garsūs karžygiai čia, nors nekviesti?..

FIODORAS. Ilgai privertei mus laukti savo šviesų veidą pamatyti, didysis Lietuvos kniaziau.

NIKITA. Todėl patys atėjome, kad ir nekviesti.

MINDAUGAS *(įžengdamas į vidų).* Maniau, ilga kelionė jus privargino — reikėjo jums juk atsilsėti.

NIKITA. Mes — seni kareiviai, nuo mažų dienų įgudę keliauti. Žirgas ir šarvai, karas ir medžioklė mūsų nevargina.

FIODORAS. Nuvargome tik belaukdami. O pasiųsti esame su skubiu reikalu.

NIKITA. Bijojome, kad pavėluosime tau pranešti, ką turime pranešti, ir tuo pelnysime tavo, Didysis Lietuvos kniaziau, ir mūsų kniaziaus nepasitenkinimą.

MINDAUGAS *(sėsdamas ant suolo)*. Reikalas ne vilkas, miškan nepabėgs. Mes pripratę tik karo žygin skubėti. Ką gi turite pranešti man nuo jūsų valdovo? Svarbus turi būti reikalas, jei Briansko kniazius pasiuntė tokius garsius vyrus.

FIODORAS. Mūsų kniazius Romanas pasiuntė mus pranešti tau, Didysis Lietuvos kniaziau, kad jis leidžia savo skaisčią dukrytę, gražuolę Olgą, už Voluinės kniaziaus sūnaus, Volodymieriaus.

NIKITA. Ir kviečia tave, kaip gerą savo kaimyną, vestuvėsna pasidžiaugtų jaunųjų laime.

MINDAUGAS *(tvirtai, pabrėždamas)*. Briansko kniazius turi žinoti, kad tų vestuvių nebebus — aš jas uždraudžiau! Jei nepanorėjo paklausyti manęs geruoju, kaip draugo, aš jį priversiu varu, kaip priešas!..

FIODORAS. Kuria teise reikalauji, kad mūsų kniazius pasielgtų, kaip tu nori, bet ne kaipo patsai sumanė ir su savo bajorinais nutarė?

MINDAUGAS. Stiprus visados turi teisę reikalauti iš to, kuris jam pasipriešinti negali. Mano narsių karžygių kalavijai yra mano teisė.

FIODORAS. Mūsų kniazius irgi turi narsią ir sau ištikimą družiną.

NIKITA. Jos kalavijai ir kirviai kieti ir aštrūs, o rankos kovoti pripratusios.

MINDAUGAS. Tad skubėkite, bojarinai, pranešti savo kniaziui, kad ne puotą vestuvėms, bet karui družiną turi rengti.

FIODORAS. Tavo atsakymo žodį į jo draugišką pakvietimą pranešime savo kniaziui.

MINDAUGAS *(nusišypsodamas)*. Tik neužtrukite ilgai kelionėje, kad mano narsieji kariai nepasiektų jūsų žemės, jums dar nesuskubus namo pargrįžti.

FIODORAS. Mes jau žinom, Didysis Lietuvos kniaziau, kad tavo družina nužygiavo Briansko žemėn.

NIKITA. Bet netikėtai neužklupsi. Mūsų kniazius ir jo narsi družina — budrūs žmonės. *(Nusilenkę karaliui, pirštais žemę paliesdami, o paskui visiems menėj esantiems, išeina su savo palydais)*.

MINDAUGAS. Na, mano narsieji karžygiai! Likimas šaukia jus naujan karo žygin. Ir tėviškei patarnausite, ir naujos garbės įsigysite.

EIDIVINTAS. Mano kareiviai jau seniai laukia, ties Giedraičiais susirinkę, kada paliepsi jiems žygiuoti.

TRENIOTA. Man nerūpi, dėde, tavo žygiai gudo šalin.

VAIDOTAS. Atvykom tavo pagalbos prašyti prieš vokiečius, o tu, valdove, mums siūlai žygį gudo šalin, net su mumis nepasitaręs.

MINDAUGAS *(į Vaidotą pažvelęs)*. Ar nori pasakyti, Vaidote, kad bijai prieš gudus žygin vykti?

VAIDOTAS. Dar to niekados nebuvo, kad aš atsisakytau nuo žygio, kuriame gali pragarsėti mano vardas.

TAUTVILAS. Neatsisakysime ir dabar, nors tasai žygis vien tik tau būtų naudingas.

MINDAUGAS. Ne man, bet visam kraštui, visai Lietuvai. Aš per senas esu, kad sau naudos reikalautau ar garbės ieškotau.

TRENIOTA. O aš vis dėlto nevyksiu!

MINDAUGAS *(ilgu žvilgsniu į jį pažvelgęs)*. Ar nusigandai, kad gudo ranka stipresnė, negu vokiečio, ir tu gali ten savo garbę prarasti?

TRENIOTA. Man niekas kitas tokių žodžių nepasakytų ir gyvas liktų. Bet tu man dėdė ir kaip tėvas iki šiol buvai.

MINDAUGAS. Tai kodėl man prieštarauji, nuo žygio atsisakydamas?

TRENIOTA. Aš turiu su savo žemaičiais keliauti gudo šalin, kad čia man vokiečiai tėviškę nusiaubtų!

MINDAUGAS. Tu vesi mano karius. Žemaičiai pasiliks namie visi iki vieno.

TRENIOTA. Nei svetimiems vadovauti noriu, nei žemaičius apleisti galiu. Nedalyvausiu žygy, kuris ne prieš vokiečius nukreiptas!

MINDAUGAS. Kas tai yra, kad šiandien visi, kaip susitarę, drįstate man prieštarauti! Ar manote, kad aš pasenau ir ne tas jau Mindaugas, prieš kurį ir priešai ir draugai buvo pratę drebėti! Aš tau, Treniota, tėvas ir valdovas! Turi manęs klausyti, jei nenori patirti, ką reiškia nepaklusnumu ir prieštaravimu mane užgauti!

TRENIOTA. Tu man grasini, dėde, ir dar savo namuose. Matau — tiesą sakė žmonės, kad tu nori mano tėviškę pagrobti, guduosna mane nubugdęs!

MINDAUGAS. Šuns nasrais lojo, kuris tau taip sakė! Aš tau kitą, garbingesnį likimą gaminau, negu tu pats galėjai pagalvoti...

DAUMANTAS. Kam, svaini, apgaudinėji mus, kurie tau iki šiol buvome ištikimi draugai. Čia, šitoj menėj, vokiečiai, su kuriais tu tris dienas užsidaręs tareisi, pasakė, kad jau esate pasidalinę žemaičių kraštą. Jų žodžius mes visi čia girdėjome.

AIDŽIUS. Aš savo ausimi girdėjau, kaip tu vokiečių Dievui jam suprantama kalba prisiekei, kad išnaikinsi žemaičiuose visus, kurie mūsų senus dievus dar garbina.

TRENIOTA. Na, ką dabar man, dėde, pasakysi?

MINDAUGAS. Ne jūsų reikalas į mano sumanymus kištis. Bet šiandien jums atsakysiu — jei nenorime jotvingių ir sūduvių likimo susilaukti, turime tapti visi krikščionimis, Romai paklusnumą pažadėję!..

TRENIOTA. Kol esu gyvas ir turiu kalaviją rankoje — niekados to nebebus. Mūsų tėvai gerbė savo dievus ir nežuvo. Ir mes gerbsime ir nežūsime.

MINDAUGAS. Esi narsus karys, bet tautų likimo tu nenumatai. Ką manau, pasakiau, nors niekados aiškintis nebuvau pripratęs... O kad pasidalinau su vokiečiais žemaičių žemę — melas yra.

DAUMANTAS. Netikime, svaini. Tu visuomet buvai apgaulingas, kaip tikras vokietis.

MINDAUGAS. Tu, Daumante, per drąsiai kalbi. Turėjai Kernavėje būti. Ko atvykai čion, palikęs pilį palaidą ir kraštą be priežiūros?

DAUMANTAS. Atvykau žmonos atsiimti. Per ilgai čia užtrukusi.

MINDAUGAS. Tavo žmona mano pily gyvena, ir jai čia negresia pavojus.

DAUMANTAS. Mano žmona ne tam, kad tavo pily sėdėtų, bet kad mano namuose su manim gyventų.

MINDAUGAS. Lietuvoje gyvena kiekvienas, kur aš jam paskiriu. Jei atvykai čion su kariais, vyksi dabar drauge su kitais karo žygin.

DAUMANTAS. Burtai man nelemia, ir niekur aš nevyksiu — tik namo, savo žmoną pasiėmęs.

MINDAUGAS. Ei, Daumante! Vyksi, kad pasakiau. O tavo žmona pasiliks čia, kol aš norėsiu, kad ji čia būtų.

DAUMANTAS. Aš — ne senas Bulevičius, ir tu manęs neapgausi, žilasis paleistuvi!

MINDAUGAS *(atsikėlęs ir žengęs prie Daumanto)*. Tu!.. Tu man drįsti taip kalbėti! *(Sustojęs, grasindamas jam pirštu)*. Rūsy sudrunėsi!.. Ir žmoną tavo gulove sau padarysiu!.. *(Supliaušķinęs delnais)*. Ei, karžygiai mano! Čionai!..

DAUMANTAS *(puldamas karalių su durklu rankoje)*. Neišgelbės tavęs budeliai tavo! *(Smogia jam krūtinėn durklu)*.

TRENIOTA *(griebdamas Daumantą už rankos ir tuo būdu sulaikydamas smūgį)*. Daumante!.. *(Menėn įsiveržia Remeika su kariais)*.

MINDAUGAS *(puldamas prie Remeikos)*. Sužeidė mane... Nudėti norėjo... *(Apkabina Remeiką ranka už kaklo)*. Suimkite jį... *(Atsigręžęs* rodo ranka Daumantą. Bet pastebėjęs, kad kiti kunigai kalavijus iš makštų išsitraukė). Ir juos visus... Nudėkite... *(Garsiau, sielodamasis)*. Vaišvilką!.. Vaišvilką čion... Mano sūnų!.. Karalių... *(Sudrimba ant Remeikos rankų. Kariai puola kunigus, kurie ginasi. Daumantas sutrimituoja ragu, duodamas ženklą savo kariams skubėti į pagalbą...)*.

* * *

RYTŲ PASAKOS

PRATJEKABUDDHA

ŠVENTŲJŲ GANGO BANGŲ PASAKA

TAS, KURIS TURĖJO NUBUSTI

I

Ten, kur šventi Gango vandenys teka, gyveno triskartgimusis, didis vedų žinovas, išmintingasis bramanas, vardu Brahadašva. Balsu, kur malonesnis buvo, nekaip saldus Gandarvo dainavimas, ir veidu, taip sprogstančiu, kaip būna sprogstantis geltonaplaukių veidas Arvinų, kada jie vienas antram meilinasi, kas vieną dieną gerbė jisai galingiausiąjį Sakrą, dievų ir žmonių viešpatį.

Nors gyveno Brahadašva, kai triskartgimusiam įsakė gyventi visų žmonių protingiausias Manu, kuris žinojo Mahandros norus, kaip žmogus žino savo mintis, ir pasiekė šventųjų vedų išmintingumo. Nors saugojosi Brahadašva, kad neprabiltų į tuos, kur, dievų prakeikti, jų pėdų mėšlas, gimė šiame pasauly, kaipo čandala, bet dievai ilgus metus neteikė jam gyvenimo džiaugsmo, jo išminties įpėdinių — vaikų.

Veltui meldė triskartgimusis šimtaakio Jakšo, kad saugotų ir jį ir jo giminę, kaip savo akių lėlę, nuo piktųjų amžinojo žmonių ir dievų priešininko darbų, kad niekais paverstų pasalingus niauraus Prakšo, tamsumos tvirtybių valdovo piktojo pasiuntinio, pasikėsinimus. Veltui šimtus auksaragių jaučių degino Kandarpui ir kvepalais laistė kelius, kuriais vaikščiojo Manmatas. Veltui... Nenorėjo pasigailėti, nenorėjo išgirsti, nenorėjo atkreipti savo ausies į Brahadašvos balsą didis ir visagalis pasaulių valdovas Satakrata, vyriausias somos brolis, pirmutinis Pradžiapačio sūnus.

Nusiminė Brahadašvos širdis, kad amžinieji dievai nenori išgirsti jo balso; tris dienas, tris naktis nevalgė, negėrė Brahadašva, tik gūdžiu balsu šaukė Sakrą. O balsas jo buvo tokis galingas, jog sudrebėjo dangaus rūmai, nusigando dievai, prasiliejo iš aukso taurių šventoji soma, kuri ugninėmis upėmis užliejo dangaus lygumas, kaip liepsnojanti jūra. Tada atsikėlė ir prabilo į viešpatį ir valdovą viso, kas gyvena ir negyvena, mėlynakė Rati, apskritaklubė Manmato žmona:

— Satakrata, kam priverti triskartgimusį, kad galingais ir graudžiais žodžiais drumstų saldžią dangaus ramybę? O Maghavan, kurio ranka gausi malone! Duok Naradui rankosna galingus Varvos burto žodžius, teatidengs jis Giovati, skaisčios Brahadašvos žmonos, vidurius. Teprasideda vaisiumi jųdviejų laimei, jųdviejų gyvenimo džiaugsmo dienoms.

— Padaryk tai, galingiausiasai Balivritraha! — ėmė šaukti dangaus laimingi gyventojai, amžinieji dievai.

Meiliai nusišypsojo Indra, išgirdęs saldžiakalbės Rati balsą, ir tarė:

— Visų gražiausia, kas yra pasauly, ir mano akim maloniausia! Balsas tavo meilus mano širdžiai, kiek soma mano liežuviui. Prašyk mane, ko tik panori tavo širdis asūrai Giovati. Atidengsiu jos akim visus Kuvero turtus, kurie guli paslėpti aukštuose kalnuose. Panorėsi, ir klausys asūros žodžių visa, kas gyvena Varūnos karalystėj, klausys, kaip klauso vergas savo viešpatės valdovės. Tik meldžiu tavęs aš, pasaulių valdovas, neprašyk, ko dėl jos prašai, nes praamžių daivų, kurios nulemia dievams ir žmonėms ateities kelią, tau dar nežinomi sprendimai.

— O galingiausias Balivritraha! Argi tu nusigąsi to, kuris turi gimti ant žemės, tu — galingasis dievų ir žmonių ir viso, kas yra danguje ir ant žemės, valdove, tu, kurio klauso visos Vasavah ir Marutų galybės!

Niliūdo Indra, ir veidas jo apsiniaukė susirūpinimo debesiu. O nuo jo veido apsiniaukė dangus, miglomis apsigaubė, pasislėpė saulė tamsiuose debesyse, ir Gango šventieji vandenys išsiliejo iš savo kraštų...

Ir prabilo Satakrata:

— Mėlynake Varivarūna! Nenumanai dar galybės tų, kurie ant žemės gyvena, nežinai jų sielos stiprumo, sielos, kurios nei audra nepalaužia, nei vėtros nepalenkia, nei mano ugningos vylyčios nenugali. Greičiau visą pasaulį galėtum ugnimi sunaikinti, nei palenkti vieno užsispyrėlio žmogaus sielą... Prašai todėl, kad tau yra nežinomi likimo keliai. Štai, Brahadašvos sūnus, kurį pagimdys daili ir mums visiems maloni Giovati, yra tasai, kur iš pamatų išjudins mūsų galybę, kur įkvėps žmonėms abejojimą, kad mes esame dangaus ir žemės valdovai, pagimdys jųjų širdyse karčiąją nusiminimo kančią ir pagamins dievams ir žmonėms daugel daugel pikta. Susikurs jis sau naujų pasaulių, kurių neapims mūsų galybė, apgyvendins juose žmones, kurie nepripažins, kad mes esame jų dievai ir valdovai, o galybė mūsų bus silpna, kad išgalėtume priversti juos mums nusilenkti ir pagerbti mus, kaipo jų amžinus valdovus ir dievus. Prabils tada visi žemės gyventojai, kad jie patys yra dievai, ir kupina galybės bus jų siela, dievų galybės... Ir tikrai jie bus visi, kaip dievai, ir pamėgs kančią ir audrą, ir nebeteks pasaulis ramumo...

Taip kalbėjo Balivritraha, o jo veidas tapo niaurus, kaip tamsioji naktis.

— O viešpatie, visų dievų išmintingiausias ir galingiausias! Teprašvinta tavo veidas. Pavesk tik mano globai Brahadašvos ainius, ir jie papuoš tavo pasaulį, kaipo puošė tie, kurie yra pamėgę saldų ramumą ir neieško audros, nepakęsdami kančios, meilę pamilę.

— Aš negaliu priešintis tavo saldiems žodžiams, kuriais mane maldauji, ir tesie, kaip tavo lūpos kalba, — atsakė Indra ir, įdėjęs ugninę vylyčią savo kilpinin, nuvijo piktąjį Rakšą, kuris laikė uždaręs asūros Giovati vidurius. Ir Manmato laimė buvo su ja, ir pradėjo Giovati nuo savo vyro.

II

Kada taip ginčijosi danguje dievai, Brahadašva nesiliovė šaukęs Indros, kad pasigailėtų jo širdies skausmų, kad susimylėjęs išklausytų jo žodžių pasaulių viešpats.

Jis tiek paskendo maldoje, jog nematė, kai rytas virto vakaru, o diena naktimi. Jam besimeldžiant atėjo pas jį mėlynakė jo asūra Giovati, apskritų klubų ir grakštaus kaip Sahadešano palmės liemens žmona, ir, triskart žemai nusilenkusi, taip į jį prabilo:

— O triskart šventas, triskartgimusis, triskart išmintingas gilaus vedų supratimo žinove ir geidžiamiausias, maloniausias viešpatie! Tepratarsiu tau aš, tavo tarnaitė, gerą žodį, kad jį išgirdus, kaip linksmiausią naujieną, nudžiugtų tavo širdis, kuri iki šiol buvo labai nuliūdusi.

Ir taip prabilus nusigando skaistaveidė savo narsumo, ir nuleidus žemai garbiniuotą galvą nusilenkė savo vyrui ir viešpačiui, kaip nusilenkia ištekinė Sahadešano palmė, audringo Mušano papučiama. Taip nusilenkus stovėjo ji tris naktis ir tris dienas, nedrįsdama nei akių pakelti, nei į savo vyrą dirstelėti, ir maldoje savo siela su jo siela susiliejo...

Ir neatsigręžė didis, išmintingas triskartgimusis Brahadašva: nematė jis skaisčiaveidės asūros, savo dienų džiaugsmo, negirdėjo žodžių, kurie plaukė iš josios lūpų, raudonų, kaip tamsiųjų džiunglių gelmėse augančios lotoso gėlės. Ilgai laukė mėlynakė Giovati, kol liovėsi meldęsis didis giliausių paslapčių žinovas, paslapčių, kurias dievai atidengia tik tam, kas juos begerbdamas paskęsta visa savo siela vedų išminties gelmėsna.

Spalvotu tiltu, kuriuo tik dievai vaikščioja, nutiestu nuo dangaus iki žemės, nusileido greitasparnis Naradas ten, kur meldėsi Brahadašva, ir, palytėjęs jo petį, tarė:

— Pakaks tau, triskartgimusis, galinga malda drumsti daugaus ramybė! Paklausyk, ką turi pasakyti tau maloni tavo akiai žmona Giovati.

Taip prabilęs debesiu apsiniaukė Naradas, ir jo nepamatė triskartgimusis... Tik sudrebėjo Brahadašvos širdis, kaip dreba lapai, vėjo papučiami. Atsigręžęs jis pamatė savo asūrą ir liūdnai į ją prabilo, kaip tas, kuris sunkiai yra pavargęs.

— Sakyk, mano gyvenimo laime, apvalastrėnė mano žmona, sakyk žodį, kad pasidžiaugtų liūdna mano širdis.

— Viešpatie mano ir valdove mano! Štai aš atėjau pareikšti tau naujieną, kurios ilgai troško tavo širdis: galingiausias Vrahatrihi paėmė savo rankon kilpinį ir ugnine vylyčia nuvijo nuo manęs piktąjį Rakšą, tiek daugel mums piktai pakenkusį, ir štai dabar aš jaučiu, kad naujas gyvenimas yra mano viduje.

Ir nudžiugo didžiai Brahadašva.

— Būk palaiminta, skaistagalve mano dienų drauge, didžiausioji mano varguose parama! Būk palaiminta!..

III

Gausias aukas teikė Brahadašva, laimindamas dievus. Laimino juos drauge ir Giovati. O kai juodu linksmu buvo ir džiaugėsi savo laime, atsistojo staiga prieš juodu dievų pasiuntinys, žaibasparnis Naradas, ir taip prabilo:

— Būk palaimintas triskartgimusis, didis vedų žinove, kurio išmintį ir dievai gerbia.

— Būk palaimintas ir tu, žmonėms ir dievams Mahandros norų reiškėjau, greitasparni Narade!

— Bramane, tavo širdis patvinko džiaugsmu, kaip Gangas vandenimi, skaudžiam lietui palijus. Tavo laimė per didi širdžiai, kuri yra ant žemės gimusi.

— Tebūna palaimintas tokia laime tasai, kur išklausė mano maldos! Kalbu tai aš, kuris valdau galingu vedų žodžiu.

— Girdžiu tai aš, kur matau Balivritraho veidą, kaip tu matai savo asūros Giovati veidą. Bet žinok, Brahadašva, kad tikrosios laimės nėra nei danguje, nei ant žemės. Taip lėmė, taip panorėjo daivos, kada tiesė gyvenimo kelią tiems, kurie buvo, kurie yra ir bus...

— Alkanas, ilgą laiką badavęs, džiaugiasi ir gurinio susilaukęs, kurį elgeta išmeta, savo skurdžią plutą begrauždamas. Sakyk, Narade, kokį dar bandymą dievai gamina mano kantrybei?..

— Tu, triskartgimusis, ir tu, asūra, klausykita, ką jum kalba Indra, kuriam yra žinoma gimusių ateitis: turėsita sūnų. Jis užaugs, jei tik judu to panorėsita...

— Greičiau Mahandra panorės saulę užgesinti ir žaibais panaikinti pasaulį, nei mudu nepanorėsiva, kad gimtų ir augtų tasai, kurio tiek ištroškusiu laukiava! — tarė Brahadašva.

— Greičiau mirties panorėsiu, nei to, kad neužaugtų tasai, kurio gyvenimą aš pajutau savo viduriuose! — atsakė Giovati.

— Judu sakota! — tarė Naradas: — jis užaugs ir užaugęs bus nepaprastas vyras, tokis, kurio dar pasaulis nebuvo tarp gimusių matęs: kaip maharadža tarp radžų, kaip aras tarp paukščių, jis bus tarp gimusių, jei nueis keliais, kuriais vaikščioja kšatrijų sūnūs...

— Tu sakai ir tesie, kaip tavo lūpos byloja, — tarė asūra Giovati: — jis vaikščios keliais, kuriais eina kšatrijų sūnūs...

— Jis galės būti visų žmonių išmintingiausias ir suprasti paslaptis, kurių suprasti neišgali dievai ir žmonės suprasti nesvajoja... Kaip saulė tarp žvaigždžių jis bus tarp išmintingiausių vedos žinovų, jei nueis keliais, kuriais vaikščioja kiekvienas teisybės ieškantis.

—Tu sakai, Narade! — tarė Brahadašva. — Jis vaikščios keliais, kuriais eina kiekvienas, kas teisybės ieško ir kam vedų išminties giluma yra brangi.

— Išmintingasis tarė, — atsakė Naradas: — bet judu daugiau vaikų neturėsita, ir juo pasibaigs jūsų ainiai. Ne laimės, tik skausmo bus jisai jums šaltinis. Bet jei numirs neužaugęs pirmatūris jūsų sūnus, gims tuomet jums daugel daugel sūnų ir dukterų, ir jūsų ainiai bus skaitlingi, kaip žvaigždės danguje, ir jūsų laimė didi, kaip plačios jūros, nors visi jie bus, kaip turi būti tie, kurie gema, kad gyventų ir tėvų keliais vaikščiotų.

— Linksmiau yra širdžiai ir šviesiau gimusio akiai, kada viena saulė danguje, nei tada, kai nesuskaitoma žvaigždžių dauguma. Teapšvies mano senatvės dienas viena saulė, telinksmins mane vienas sūnus, bet tokis, kur bus išmintingiausiųjų tarpe pats išmintingiausias, — tarė Brahadašva.

— Labiau džiaugiasi širdis, vieną arą išvydusi, nei didelius mažųjų paukštelių būrius. Tolimųjų kalnų aru teulbės mano sūnus ir linksmins mano širdį, kada ji nebeteks linksmybės, — tarė asūra Giovati.

— Samano keliais tevaikščios mūsų sūnus! — iškilmingu balsu prabilo Brahadašva.

— Viešpatie mano, geriau tevaikščioja jis kšatrijų keliais! — meldė jį, rankas sudėjusi, asūra Giovati.

— Klausykita manęs tu, triskartgimusis, ir tu, šviesiagalvė asūra Giovati... Štai kokie keliai daivų nuženklinti: nepigiai apmokėsita savo sūnaus garbę. Jei kšatrijų keliais leisita jam eiti, tai mirsi tu, triskartgimu-

sis, ir nepamatysi savo sūnaus garbės. Jei samano keliais skirsita jam eiti, tai mirsi tu, asūra Giovati, ir sūnaus išminties vaisius neapšvies tavo senųjų dienų, nelinksmins tavo senatvės.

— Geriau teeina jis samano keliais, mano viešpatie, — tarė asūra Giovati: — tebūna jis tarp išmintingiausių žmonių ir didžiausių vedos žinovų, kaip saulė danguje tarp žvaigždžių!

— Ne, — atsakė Brahadašva: — jis eis takais, kuriais kšatrijų sūnūs vaikščioja, ir bus radžų tarpe, kaip tolimųjų kalnų aras tarp mažų paukštelių.

— Viešpatie mano mylimiausias, — tarė Giovati savo vyrui Brahadašvai: — kas yra mano buitis palyginant su tavąja, triskartgimusio ir didelio vedų žinovo! Kas ves mūsų sūnų išminties keliu, jei nebus tavęs, išmintingojo? Gyvena žmonės linksmi ir tose šalyse, kur arų niekas nemato. Kas gi yra linksmas saulės nebematydamas? Kur yra gyvenimo džiaugsmas tam, kuriam diena virto naktimi? Tebus mūsų sūnus žemei, kaip saulė, o aš linksma mirsiu dėl tavo ir jo laimės.

— Kas jaunas panorės samano išminties naštą pasiimti savo pečiam, kai gali pasirinkti sau išdidų maharadžos likimą, kuriam jaunas protas pavydi! Minkšta vaikui motinos ranka, ir meilus jam josios veidas. Kas užaugins mūsų vaiką, jei nebebus minkštų jo motinios rankų? Kietos svetimos moteriškės rankos tik vargams augina žmogų...

Ir taip jie ginčijosi, vienas antro pasigailėdamu, abu vienas dėl antro savo gyvenimą aukodamu, kad tik laimingai klotųsi jų sūnui...

Tokia yra tėvų meilė...

Ir vienas antro neperkalbėjęs, vienas antro neprivertęs parinkti sūnui kikimą, kuris jo aukos pareikalautų, nutarė, kad būtų taip, kaip daivos paskirs, kad sūnus eitų tais keliais, kuriais ateitį sprendžiančios daivos jam parinks...

D A I V Ų K E L I A I S

I

Ir nebuvo ramiosios laimės Brahadašvos širdy, nebuvo jos ir asūros Giovati sieloje. Kaip aštrus peilis įstrigo jai smegenysna mintis, kuri skaudžiai gėlė josios širdį: gaila jai buvo nežinomų vaikų, kurių ji dėl pirmatūrio ir vienatūrio yra atsižadėjusi ir jų niekuomet jau nebepamatys. Jie sapnuose sapnavosi jai tamsią naktį ir giedromis dienomis vaidenosi: atrodė, kad girdi, kaip jie iš tolo šaukiasi jos, meiliai kalbindami, prašydami, kad iš nebūties tamsybių juos gelbėtų, kad dienos šviesą išvysti jiems leistų, — ir gaila jai buvo jų, bet gaila buvo ir to, kurio garsų gyvenimą turėjo paaukoti, panorėjusi išvaduoti iš nebūtybės nagų tuos nežinomus, paprastus, kurie būtų, kaip yra visi žmonės...

Bet kad ir jai pačiai grėsė pavojus, apie tai nesirūpino ir negalvojo: tokia yra motinos meilė, tiek karštai myli net tuos vaikus, kurie nėra dar gimę, jog ir dėl jų nebijo ir nesvyruoja paaukoti savo gyvenimą...

O kai atėjo laikas, ir gimė jai sūnus, tasai laukiamasis, žadėtasis, ji mirė be baimės, be sielvarto, laimindama savo viduriu vaisių į garsųjį gyvenimą. Josios mirusios veidas buvo šviesus ir linksmas, kaip veidas žmogaus, kuris ilsis savo darbą pabaigęs, ir žino, kad daugiau nebeliko sunkaus darbo...

Pasiliko Brahadašva vienas, be žmonos, kuri buvo jo dienų laimė, jo išminties ramumas, liko našlys jis ir jo sūnus, kurį jis pavadino — Atipranaprijas, tai yra tasai, kurį motina pamilo labiau, nekaip savo gyvenimą...

II

Kai liko Brahadašva vienui vienas, kankino jį baisus ilgesys. Kada su juo gyveno toji, kur buvo jo dienų ramybė ir džiaugsmas, Brahadašva manė, kad žmogaus siela yra stipresnė, nekaip jo audringi jausmai, nekaip laimės troškimas, kad kiekvienas, kuris ieško išminties ir savo sielai ramybės, suranda jas ir būna ramus vienodai laimėje ir nelaimėje. Ir dar manė Bahadašva, kad tasai rado laimę, kuris rado ramybę, kuris atsižadėjo savo jausmų ir protu suvaržė savo troškimus. Anksčiau manė Brahadašva, kad jis jau yra pasiekęs tokios ramybės, ir jo išmintinga siela esanti tyra, kaip giedras dangus.

Dabar neberamino jo širdies tosios mintys, ir protas nebepatenkino jo sielos. Neramu buvo ir ramumo jis nebeieškojo. Suprato dabar Brahadašva, kad ne tam yra duota žmogui buitis, ne tam įdiegti jo širdy jausmai, kad jisai jų atsižadėjęs gyvas numirtų, gyvu gyvenimu nebegyventų.

Visos tos mintys, kurios anksčiau džiugino jo širdį ir ramino jo protą, dabar atrodė jam šaltos, kaip šalti šiaurės vėjai, kur neša drėgmę nuo aukštųjų, sniegais apklotų, miglomis apgaubtų tolimųjų padangių kalnų...

Ir buvo jisai, kaip žmogus, girioje paklydęs, kelią pametęs. Aplinkui tūkstantis takų ir takelių, kuriuos pramynė žmonės ir žvėrys, o jisai nebežino, kuriuo turi eiti, kad giliau nenuklystų, kad nuklydęs nepražūtų...

— Nebežinau dabar, kas gera, kas yra bloga žmogui, nors ir maniau anksčiau, kad aš visa žinau. Esu dabar, kaip aklas arba tas, kur ūkanotą dieną tyruose paklydo: nežinau, kur vakarų, kur rytų šalis, ir kur šiaurus dumia vėjas, ir iš kur pietų vėjai pučia. Kame anksčiau laimę mačiau, dabar ten jos nebematau, kur maniau, kad išmintis ir dora glūdi, dabar regiu, kad ten jos nė šešėlio nėra. Ir kaip aš, patsai aklas bebūdamas, vesiu sūnų gyvenimo ir doros keliu? Kaip turiu pasielgti, ką turiu daryti?.. Nebežinau...

Ir buvo Brahadašva, kaipo žmogus, turgavietėn atėjęs ir nežinąs, ko ten atėjęs...

Atkeliavo pas jį tada, kaip senas ir doras samanas keliauja iš tolimų kraštų, galingasis Mritrija, šio pasaulio valdovas, prabangos viešpats, kurio baidosi dievai ir bijosi žmonės. Atėjo į Brahadašvą tasai, kuris yra pradžia ir pabaiga viso, kas buvo, yra ir dar bus.

Atėjęs paklausė Brahadašvą:

— Ko nusiminei, bramane? Ar sunkus abejojimas prislėgė tavo širdį?..

Ir atsakė jam bramanas:

— Kai nubudo mano sūnaus gyvenimas, Giovati, mano žmona, norėjo, kad jis būtų maharadža ir maharadžų garbės keliais vaikščiotų, nes dievai

taip buvo pažadėję, bet aš panorėjau, kad jis samanas būtų, o dabar nebežinau, ar aš esu gero panorėjęs?

— Kada troškai to ir neabejojai, tavo noras buvo geras, bet dabar, kai paabejojai, blogas jisai ir nesilaikyk jo, kol abejojimas viešpatauja tavo širdy, nes paskui ateis nusiminimas, kuris yra samano sielai mirtis...

— Kaip tai, viešpatie? Apkvaišo mano galva, ir aš nebegaliu suprasti tavo žodžių. Tekalba tavo lūpos taip, kad suprastų mano proto nustojusi ir išmintį pamiršusi galva ir sužinotų širdis, kaip aš turiu pasielgti.

— Brahadašva, žmogus, kurio širdyje siaučia audra ir verda jausmai, mano, kad išminties ir doros yra pilnas tasai, kurio siela tyli ir rami, kaip pavasario vakaras. Taip jis mano ir pavydi. O samanas, gyvenimo atsižadėjęs, verkia senatvėje, kad be audrų praslinko jo gyvenimas, kad nevirė jausmai jo krūtinėje nuo jaunų dienų, ir pavydi laimės tam, kuris gyvena kaip audra.

— Viešpatie, tu kalbi, kad žmogus nemoka patenkinti savo sielos ir gailisi, kam padaręs, ką padarė.

— Tu pasakei. Kiekvienas nori, kad jis būtų ne tas, kas jis yra, bet tas, kuo būti galėdamas nebuvo. Doras ir išminties kupinas yra tik tasai žmogus, kuris kieman įeidamas neuždaro vartų ir palieka juos atvirus, kad galėtų išeiti, kad tik panorės. Kas yra radža, tasai kiekvienu metu gali atsižadėti savo turtų, savo galybės, savo puikybės ir nukeliauti tyruosna ar girių gelmėsna, kai pajus, kad ten jį traukia siela. Bet kuris samanas, net visų labiausiai žmonių gerbiamas, atėjęs garsion pilin, atsisės maharadžos sostan?

— Aš supratau, viešpatie, tavo žodžius, — atsakė Brahadašva. — Aš vesiu savo sūnų kšatrijų keliu, o paskui tekloja jam likimo daivos gyvenimo takus...

Ir augino Brahadašva savo sūnų, kaip kšatrijai augina savo vaikus. Visuose darbuose pasižymėdavo Atipranaprijas, ir moksle, ir karo žygiuose.

O tie, kurie jį matė, stebėjosi ir galvas linguodami vienas antro klausė:

— Ar ne šis yra Atipranaprijas, Brahadašvos sūnus, sūnus bramano, kuris niekados savo rankoj nelaikė kalavijo, nei jis, nei jo tėvas, nei jo tėvų tėvai?..

III

Toji šalis, kur Brahadašva gyveno, priklausė Satjavanui. Jau penkios dešimtys ir penki metai visi to krašto radžos vadino Satjavaną savo viešpačiu ir valdovu, galingu maharadža. Kai mirė jo tėvai, visi manė, kad jis nueis jų takais ir žemai nulenks savo galvą prieš sostą garsaus Bimbisaro, viešpatavusio, kaip Indra danguje, savo tėvų šalies sostinėje Radžgire. Bet verda kraujas jauno vyro gyslose, o narsumas krūtinėje, ir narsumu pamišęs, nebenori jisai žinoti, kaip mano visi kiti, tik reikalauja, kad visi manytų, kaip jis nori. Nesvarstė Satjavanas gyvenimo proto svarstyklėmis, bet sumanė priversti likimą nukreipti iš įprastų vagų kelią, pačiam tapti jo viešpačiu ir priversti jį sekti naujus gyvenimo kelius, kuriais jam, Satjavanui, malonu būtų eiti. Ir todėl sukėlė jis visame krašte didelę audrą, kaip Indros ugninės vylyčios pakūrė padanges gaisais... Narsus buvo Satjavanas, kaip liūtas, vikrus, kaip rainanugaris tigras, ir gudrus, kaip džiunglių žaltys — nugalėjo jisai visas kliūtis, pavergė savo priešus, ir todėl gerbė jį visi, gerbė ilgus metus, o šioji jo garbė buvo plati, kaip saulės spindulių šviesa. Daugel kalbų, padavimų, žygio dainų, kurios skambėjo Satjavano vardu, iš mažų dienų girdėjo Atipranaprijas, ir anksti jo širdis užsidegė noru pamatyti šį garsųjį didvyrį ir pačiam pasižymėti taip, kad savo vardu jo vardą, savo garbe jo garbę, savo galybe jo galybę užtemdytų, kaip saulė temdo žvaigždžių šviesą.

Kai Atipranaprijas turėjo aštuoniolika vasarų, paėmė jį tėvas, triskartgimusis Brahadašva, ir nusivedė Radžgiro miestan, kur gyveno senas Satjavanas. Džiaugėsi Atipranaprijas, kad išvys tą, kurį matyti seniai troško, išvys vyrą, kokio kito, į jį panašaus, nėra šiame pasauly. Jis manė, kad Satjavanas ūgiu prašoka visus pasauly gyvenančius žmones, o veidas jo spindi, kaip Indros, kai pasirodo žmonėms savo liepsnojančiam karo vežime. Bet kai nuvedė jį tėvas maharadžos aukso rūmuosna, į Satjavano sostą, pamatė ten Atipranaprijas seną, silpną vyrą, kuris buvo tiek gyvenimo ir ligų nukankintas, jog net patsai vaikščioti nebegalėjo. Satjavano rankos drebėjo, galva lingavo į visas šalis, ir kojos jau nebeklausė jo. Ėjo jis ten, kur jį vedė kiti...

Ir nustebo Atipranaprijas, o nustebęs klausė kitų:

— Ar tai šis yra didysis Satjavanas, apie kurį dainos ir padavimai pasakoja, kad jis yra stiprus, kaip dramblys, narsus, kaip liūtas, vikrus, kaip tigras, ir gudrus, kaip džiunglių žaltys?..

Ir atsakė jam tie, kurių jis užklausė:

— Šis yra tasai didysis Satjavanas, apie kurį dainos ir padavimai sako, kad jis buvo stiprus, kaip dramblys, narsus, kaip liūtas, vikrus, kaip tigras, ir gudrus, kaip džiunglių žaltys. Jis buvo tokis, kol senatvė pažymėjo jį

savo pirštu. Žmogus, kuris būtų jam lygus buvęs, dar negimė pasauly ir nebegims...

— Bet aš matau vyrą tiek silpną, kiek yra silpnas vos užgimęs vaikas. Kur gi dingo jo stiprumas? Aš matau žmogų, kurio liežuvis nebenori klausyti. Kur gi dingo jo gudrumas? Aš matau vyrą, kuris nebevaldo savo kojų ir rankų. Kur gi dingo jo vikrumas?..

— Satjavanas buvo stiprus, kaip dramblys, tik ilgų metų eilės nuslopino jo kūną, ir galva paseno, ir jėgos išnyko. Dienos, kurios slenka, kaip šventojo Gango upės bangos, pakirto jo kūno jėgas, sunaikino jo vieką, ir nūnai jis, kaip mažas vaikas, eina ten, kur kiti jį veda. Tokia yra senatvės galybė. Ji nugalėjo net tą, kurio niekas nugalėti nesugebėjo.

— Jei tokį vyrą senatvė padarė silpną, kas būsiu aš, kai pasensiu? — tarė sau Atipranaprijas. — Ką aš gero gausiu, jei net visa pasauly nugalėsiu, bet nenugalėsiu senatvės, kuri plaukus baltina, pakerta žmogaus jėgas ir paverčia jį silpnu neišmanėliu, kokiu yra mažas vaikas... Ne, aš nenoriu pasenti. Aš turiu atrasti kelią, kuris veda į amžinos jaunystės šalį...

Didžiai nuliūdo Atipranaprijas, ir jo širdis pabrinko nusiminimu. Nuėjo jisai žalian sodan, ten, kur buvo didžiausia unksnė, ir atsisėdęs tris dienas. tris naktis išbuvo nevalgęs, negėręs, sapno poilsio neragavęs, tik paskendęs giliose mintyse...

Ir buvo jisai tada, kaip rudens naktis, miglomis apsiniaukusi...

Ieškojo atsakymo ir surasti negalėjo, klausė debesų, kad jam pasakytų, kur yra kelias į jaunystės šalį vedantis, bet debesys jam to kelio parodyti nemokėjo; klausė vėjų, bet ir vėjai nežinojo...

Klausė medžių ir žolių, klausė saulės ir žvaigždžių, bet niekas nebežinojo... Ir kalbėjo jam visa gamta: debesys ir vėjai, medžiai ir žolės, saulė ir žvaigždės:

— Buvo laikai, kada mūsų nebuvo. Bus laikai, kada mūsų vėl nebebus. Kas gimė, kas pasauly atsirado, tas sensta ir turi pasenti, o kas pasensta, tas miršta ir turi numirti...

IV

— Nėra mano širdy linksmybės, nėra ir negali būti ramiosios laimės, kol įstrigusi mano smegenysna gyvena baisi mintis, kad praslinks metų eilė, ir aš pasensiu, susilpnėsiu ir tapsiu, kaip mažas vaikas, be jėgų, be proto. Ims nekęsti manęs žmonės, nekęsiu aš patsai savęs, nes būsiu, kaip mėšlas, kurio dar žemė nepaėmė, ir todėl paviršiuj dvokiąs ir tik teršiąs linksmą Indros pasaulį...

— Argi nėra tokios galybės, kuri senatvę nugalėtų ir priverstų ją šalimi nueiti, manęs neužgavus?..

— Žmonės daugel nusimano, daugel moka, daugel išgali jų mintis. Gal gi yra tokių, kurie žino, kaip nugalėti senatvę, kūnui jėgas atimančią ir sielai protą?..

— Bet kur yra tie žmonės?.. Kur yra tie išmintingiausieji?..

— Kalba, kad tie , kur, pametę savo turtus, apleidę savo namus ir sau artimus, nuėjo tolimuosna tyruosna, tamsiosna giriosna ir ten paskendo mintyse, gyvenimo prasmės beieškodami, tie yra išmintingiausi, jie daugiausia nusimano. O kas daugiausia nusimano, tasai daugiausia ir gali...

Atsikėlė Atipranaprijas, nusivilko puikius kšatrijo rūbus, drobėn įsivilko ir, virve apsijuosęs, paėmė rankon lazdą, kaip tasai, kur tolimon kelionėn pasirengia, ir, apleidęs triukšmingus maharadžos rūmus, nuėjo savo keliu.

Kai jis ėjo lauk iš miesto, sutiko jį tėvas ir nustebęs ėmė klausti:

— O Atipranaprijau, sūnau mano vienatūri, kodėl apleidai maharadžos puikius rūmus, kodėl keleivio išvaizdą sau pasirinkai, drobėmis apsirėdęs? Kodėl esi, kaip tas, kuris tolimon kelionėn yra pasirengęs?

— Aš pasirengiau tolimon kelionėn, tėve mano. Eisiu aš į tuos, kur vienui vieni tolimuose tyruose gyvena, apleidę savo šeimynas, palikę savo turtus, kad tik suprastų išmintingas paslaptis, kurių tiek kupinas pasaulis... Eisiu ir pasiklausiu jų, ar nežino, kaip senatvė nugalėti. Aš nenoriu, tėve mano, pasenti, aš noriu visados jaunas būti, aš noriu, kad visuomet mano krūtinėje jausmai virtų, kaip dabar verda, aš noriu, kad mano ranka visuomet būtų stipri, kaip kad ji dabar stipri, aš noriu, kad mano protas visuomet būtų blaivus, kaip kad dabar yra blaivus.

Ir atsakė jam gudrusis, visa išmanantis Brahadašva:

— Vaikeli mano mieliausias! Piktasis Kali, prakeiktas žmogaus priešininkas, sudrumstė tavo sielos ramybę, suteršė tavo jausmus... Prašyk galingiausių dievų, kad jie tave saugotų, kad gelbėtų tave nuo piktųjų Kali gundymų, prablaivintų tavo sielą — ir atsižadėsi tuomet eiti ten, kur esi pasirengęs. Sunkus tasai kelias ir į didžiausią nusivylimą veda, nes juo einančiam nėra takų atgal grįžti.

— Aš nebijau sunkiausio kelio, kol esu jaunas... Pasakyk man, tėve mano, kuris daugel nusimanai, bent žmonės taip kalba, ar gali dievai man pasenusiam sugrąžinti jaunatvę, jei jie to panorėtų?..

— Dievai ir žmonės eina keliais, kuriuos paženklino jiems daivos. Nei dievai, nei žmonės, vaikeli mano, negali iškrypti iš tų kelių: kas atsirado ir gimė, tas sensta ir turi pasenti, o kas pasensta, tas miršta ir turi mirti...

— Jei dievai negali, net ir norėdami, mane jaunu išlaikyti, negali nukreipti mano kelių, ko aš turiu jų bijoti, kam aš turiu klausyti jų įsakymų, kurie laimės nebeduoda.

— Dievai visgi galingi. Rūstūs jie skausmu piktai keršija žmogaus šir-

džiai. Mes klausome ir turime klausyti dievų įsakymų ne tik todėl, kad jų bijomės, bet kad neskaudėtų mūsų širdis, sielvartu ir nusiminimu patvinkusi.

— Jei dievai pikta daro, klausydami suerzintos savo širdies, kiek jie menkesni už išmintingą žmogų, kuris yra savo jausmų ir širdies valdovas. Taip tu man kalbėjai, tėve, taip mane mokei.

— Ką norėjo paslėpti mano širdis, tepasako tau dabar mano lūpos, nes matau, kad taip lėmė amžinosios daivos... Žinok, sūnau, kad maharadžos namai — tai tavo namai. Anksčiau, negu tavo akys išvydo saulės šviesą, dievai pažadėjo tavo tėvam, kad tu būsi pasaulio valdovas. Savo gyvenimu užmokėjo už tokį tavo likimą motina.

— Kas iš to, kad aš visą pasaulį gautau, jei su jaunyste prarasiu kūno jėgas, jei savo sielos proto nustosiu pasenęs...

Pasakęs tai, jis paėmė nuo žemės lazdą ir nuėjo tolimon šalin, nežinoman kraštan, gal tyruosna, kur vien tik karšti vėjai skraido, gal giriosna, kur tyliais vakarais medžiai kuždasi, vienas kitam pasakoja apie amžinatvės paslaptis...

V

Nusigando Mritrija, kuris yra Maras, pamatęs Atipranapriją, keliaujantį ieškotų paslapties, kuri suvaržytų jo, pasaulio valdovo, galybę, sunaikintų jo pasiuntinių jėgas, pasiuntinių, kuriuos žmonės vadina: senatvė ir liga.

Nusigando ir, pasikėlęs padangėsna, žaibo greitumu nėrė žvaigždžių keliu, kuris yra danguje pramintas kojomis aukštai begyvenančių ir dieviška somą begeriančių, nežinančių žemės nelaimių, jos vargų, nejaučiančių piktųjų Mritrijos darbų galybės, nes ugninė Indros vylyčia uždraudė jam kelią į dangų ir apgynė nuo jo galios.

Ir dabar dievai, pamatę Mritriją, dangun keliaujantį, sumišo ir nusigando, o Balivritraha, rūstybe užsideges, skubiai stvėrė rankon savo kilpinį, kad ugnine vylyčia nutrenktų drąsuolį pasaulių bedugnėn.

Bet Mritrija žaibo greitumu, greičiau, negu Balivritraha galėjo ugninę iš kilpinio paleisti vylyčią, prisiartino į dievų sostą ir galingu balsu tarė;

— Jūs, šviesūs dievai, kurie gyvenate danguje! Jūs, kurie niekados nepajutote mano galybės! Nusiraminkite ir nebijokite, nes ne grasinti, ne kovai aš atvykau čion keliu, kuriuo vaikščioti man uždraudė rūstus Balivritraha. Atėjau prašyti, kad ištiestute pagalbos ranką man, kuriam gresia didis pavojus. Kai sutriuškins mano galybę žemės sūnūs, jie patys taps, kaip dievai.

— Kaip išdrįsai čion pasirodyti tu, piktųjų tamsybių sūnau! — rūsčiu balsu sušuko Indra. — Gal užmiršai, ką gali mano ugninė vylyčia. Grįžk greičiau ten, tamsiosna šalysna, kurios tau pavestos, kur mūsų nė mintys neklaidžioja, ir nedrumsk dangaus gyventojų ramybės... Ieškok pagalbos kur kitur. Kas mums darbo, kad tau gresia pavojus!

— Paklausykite manęs jūs, laimingieji dievai, ir tu, visų dievų galingiausias, — ne man tik vienam gresia pavojus, bet ir jums, dangaus gyventojai... Jūs esate galingi, ugnines vyłyčias savo rankoj beturėdami ir griausmus belaikydami, jūs esate laimingi, kol yra ant žemės tie, kur jus gerbia, savo viešpačiais ir valdovais vadina. Argi jūs nenorite, kad ir toliau danguje vieni gyventute, valdydami pasaulį savo norų griausmais ir žaibais ir savo valią jame bevykdydami...

Ir prakalbėjo mėlynakė Rati, Mritrijai atsakydama:

— Mes nenorime žinoti tavo niaurių paslapčių, mes nenorime žinoti, kad tu esi, nenorime su tavim kovoti ir tavo galybei grasinti. O jei tarp žemės kurmių randasi tokių, kur pavydi niaurios tavo šalies, gyvi nori įsiknisti į jos gelmes ir tavo paslaptis atidengti, kas mums darbo?.. Teieško sau sveiki kelio, kur vėliau ar anksčiau vistiek jiems teks keliauti.

— Keliauk iš čia greičiau ir nedrumsk laimingos dangaus ramybės!.. — sušuko Manmatas. — Tavo niaurus veidas nepakenčiamas mums.

— O jūs, laimingi dievai, galingi dievai! — gūdžiu balsu kalbėjo Mritrija, kuris yra Maras, o nuo jo žodžių dangus apsiniaukė, ir saulė paslėpė savo veidą. — Kol žmogus nesužinojo, ką aš paslėpiau nuo jo, aš esu galingas, galingi esate ir jūs. Toje paslapty mano ir jūsų galybė. Žmonės bijo jūsų ir gerbia jus, kol mano vardas gimdo žmogaus širdyje nusiminimą. Bet kai žmogus atidengs mano paslaptis, — kai jo akis perskries mano karalystės tamsybes, kur aš paslėpiau mūsų visų pradžią ir pabaigą, dumblais virsime, bejėgėmis šmėklomis ir išnyksime iš padangių, kaip nyksta debesys, kaip nyksta migla, saulei patekėjus... Ir paragausime tuomet visi, ir jūs ir aš, ką žmogus karčiai ragauna: turėsime išgerti mirties taurę. Tai sakau aš, Mritrija, kuris yra Maras.

— Tokis likimas niekados mūsų neištiks! — sušuko dangaus gyventojai. — Negrasink mums, nes nesibijome tavo grasinimų!

— Štai Atipranaprijas, kuriam daivos daugel yra pažadėjusios, jau stovi mano karalysčių prieangy, ir aš vienui vienas negaliu jo sulaikyti.

— Tiesą sako Mritrija, — niauriai prabilo Satakrata, o nuo jo balso sudrebėjo dangus ir žemė savo pamatuose, ir saulė debesimis apsiniaukė. Baimė dievams atidengė savo veidą, ir kilo danguje didis sumišimas, nusiminė visi dievai. Rati ir Naradas pasikėlė ir žvaigždžių keliu nusileido ant žemės, kad pastotų Atipranaprijui kelią, kad nuvestų jį laimingu taku, gyvenimo šunkeliais, kuriais eidamas jis nesurastų, ko ieško.

VI

— Antri jau metai pasibaigė, kai aš vaikščioju, poilsio nebežinodamas ir visagalinčio, visažinančio žmogaus beieškodamas. Daugel kraštų esu iškeliavęs, daugel žmonių esu matęs, galingų ir silpnų, dorų ir niekšingų, išmintingų ir kvailų, niaurių ir linksmų, o tokio, kurio ieškau ir noriu surasti, vis dar nesuradau...

— Matyti, nėra tokios galybės pasauly ir gal jos niekados nebebus, kuri nugalėtų, kas būtina, kuri duotų žmogui, ko jam gamta duoti nebegali...

— Kol aš gyvenau, kaip visi žmonės gyvena, kol mano širdis troško, ko kiekvienas žmogus trokšta, aš buvau laimingas, ir mano gyvenimas buvo, kaip rami aušros žvaigždė tarp kitų žvaigždžių tūkstančių. Bet kai, pamilęs jauną ir skaistų gyvenimą, panorėjau, ko žmogui, kad ir galingiausiam, neleista norėti, nusiminimas susuko sau lizdą mano širdy, ir sielvartas apsigyveno mano sieloj...

— Kas aš esu, kad išdrįsau amžinos jaunatvės panorėti, amžino gyvenimo?

— Saulės vėmalas esu, dangaus atmata, žemės mėšlas!..

— Virte virė mano jausmai, audringo gyvenimo betrokšdami, virte virė mano jėgos, audros ir viesulų beieškodamos, kuriuos man daivos žadėjo, bet kad ne amžinas buvo mano kelias, atsižadėjau jo ir tyruosna nuėjau. Todėl esu nūnai kaip aras, kuriam žaibas plunksnas apsvilino ir audros sparnus palaužė. Šiandien nusiminimas — mano valgymas, o sielvartas — mano gėrimas...

— Daugelio beieškodamas, nustojau maža, ką turėjau...

— Eisiu į žmones, ten, kur daivos man garsų kelią buvo rodžiusios, ir lauksiu, kol ateis man palanki valanda, gersiu iš gyvenimo taurės, kol ranka nuvokia...

Kada Atipranaprijas, tiek nusiminęs ir sielvarto kupinas, ėjo keliu, kuris veda į žmones, sutiko jį didžiaakė bajaderė Gadžiagamini, apskritastrėnės deivės Rati garbintoja.

Ir tarė ji, Atipranapriją pamačiusi:

— Dulkėmis aprūkę tavo plaukai ir veidas, akmenų, kurie guli ant skerso kelio, apdraskytos ir apkruvintos tavo kojos, viešpatie, nusmogojusios tavo ištroškusios lūpos: tolimas kelias, kaip matau, sunkiai tave nuvargino, viešpatie...

Ir atsakė jai Atipranaprijas:

— Tu kalbi, Rati duktė! Tolima kelionė tikrai nuvargino mano kojas, nusmogojusios mano lūpos, o krūtinė mano gyvenimo laimės ištroškusi...

— Tavo kūnas, viešpatie, atilsio reikalauja. Teužeina mano viešpats jo tarnaitės namuosna: aš nuprausiu tavo kojas, kvepalais jas ištepsiu; ras ir

tavo lūpos, kuo smogus nuvaryti, ras ir tavo širdis ramybę, kuri patenkins tavo sielą. Užeik, viešpatie, mano namuosna!

— Aš užeisiu tavo namuosna, kad atsilsėtų mano kojos, kad nuvarytau smogus nuo lūpų, kad paragautau taurės, kurią tu man pripilsi...

O kai užėjo Atipranaprijas josios namuosna, pasodino jį Gadžiagamini unksnėtoje vietoj, nuprausė jo kojas, ištepė jas brangiausiais kvepalais, pastatė priešais saldžiausių vaisių ir gardžiausių vynų, o pati, gražiausiomis savo drapanomis apsitaisiusi, šoko prieš jo veidą šokius, kuriuos tik bajaderės moka šokti, audrindamos vyro jausmus ir šaukdamos jo kūną laimės prabangon.

Bet nenusiblaivė Atipranaprijo veidas, liko jis liūdnas ir niaurus, kaip ūkanota džiunglių šalis, kaip šalnos nukąstas lotoso žiedas.

Ir klausė tada jo didžiaakė Rati duktė, bajaderė Gadžiagamini:

— Viešpatie, kokios sunkios mintys niaukia tavo veidą, ko nuliūdusi tavo širdis? Ar *nemaloniai kvepia mano kvepalai*, ar vaisiai mano negardūs, ar tavo lūpom nesaldus mano vynas? Ar gal mano kūnas tau negrakštus, mano šokiai tau nepatinka, ar akys mano negilios, negražios ir nelinksmina tavo širdies? Pasakyk man atvirai, viešpatie. Aš pasišauksiu savo draugių, ir telinksmina tave toji, kuri bus tau geidžiamiausia.

— Miklus ir grakštus tavo jaunas kūnas, bajadere. Jis, kaip lotoso žiedas, kaip laukinė gėlė, kaip saldžiausias medus, ir aistrą gimdo kiekvieno vyro krūtinėj. Bet ar pagalvojai, kad praslinks metai, ir nudribs tavo vikrusis kūnas, nuvys tavo skaistusis veidas, kuris dabar džiugina mano akis, nebeklausys tavo nusilpnėjusios, dabar dar tiek miklios kojos, o akys tavo užges ir bus, kaip džiunglės, miglomis aptrauktos: ar pagalvojai, bajadere, kad ateis sunki senatvė...

Ir atsisėdo pas jo kojas grakšti bajaderė, abiem rankom apkabino jo kelius ir, visu savo karštu kūnu prie jo glausdamasi, taip jam atsakė:

— Kas man darbo, viešpatie, kas bus ryt. Kol dar esu jauna, aš ieškau laimės, ir mano kūnas trokšta tavo glamonėjimų, kaip įkaitusi žemė ryto rasos, ir mano lūpos geidžia tavo lūpų, kaip saulės įkaitintas lotoso žiedas *geidžia unksnės. Aš laiminga, viešpatie, kad šiandien esu jauna ir gyvenu*, kad nūdien galiu semti iš gyvenimo, ką jis man teikia geriausio.

— Žmogui, kuris savo akimi vos tik dirstelėjo į saulę, visas pasaulis atrodo tamsus, kai jis į jį pažvelgia, nuo saulės savo akis atkreipęs... Taip ir gyvenimas. Juo linksmesnės būna jaunos dienos, juo liūdnesnis turi būti senatvės metas... Juo šviesesnė gyvenimo nūdiena, juo sunkesnė bus ateities diena, ir tuomet nusiminimas ir praėjusių dienų pasigailėjimas bus mūsų valgis ...

Vėl gi, kas toji mūsų laimė, bajadere, jei žmogus jaučia, kad yra kita, didesnė, skaistesnė, tokia saldi, jog širdis skauda tik pamanius, kad žmogus į ją kelio nebesuranda...

— Maža bitutė, viešpatie, tupia ant pražydusios gėlės žiedo ir čiulpia saldumą, negalvodama, nesielvartaudama, kad kažkur yra kitas žiedas, kurio sultys saldesnės ir kvapesnės. O kai išgeria, iščiulpia iš jo visas sultis, ramiai pasikelia ir linksma lekia toliau naujų gėlių, naujų žiedų ieškotų. Taip ir aš, viešpatie. Mano gyvenimas — tai žalios lankos kvepiantis žiedelis. Kai aš iščiulpsiu iš jo visas sultis, linksma, be pasigailėjimo, be sielvarto apleisiu jį, žinodama, kad nebeliko ten daugiau nieko, ir aš visa paėmiau iš jos, kas buvo mano, ką tik paimti galėjau.

— Laiminga siela, kuri mažu pasitenkina, kuri maža trokšta, bajadere! Laimingas žmogus, kuris nūdiena gyvena, apie rytdieną negalvodamas!

— Viešpatie, štai tavęs laukia mano jaunas kūnas! Pauostyk, kaip saldžiai jis kvepia... Saldžiau, negu prasprogusi pievų gėlė! Paklausyk, kaip tvaksi mano širdis, saldžiausios laimės, kurią tu gali jai suteikti, betrokšdama! Palytėk mano stambias krūtis, viešpatie, ir tu pajusi, kaip virte verda mano karštas kraujas. Aš tavo glamonėjimų laukiu, saldžių bučiavimų trokšta mano siela! Sakyk, viešpatie, ar esi matęs kur gražesnį kūną, kaip mano kūnas? Ar esi sutikęs kur kitą moteriškę, kuriai tu būtai tiek geidžiamas, kiek man! Saldžiųjų bučiavimų tavo aš trokštu!..

— Nesu matęs niekur kitur tokio kūno, kaip tavo. Geidžiu jo, kaip saldžios laimės. Tu man maloni, kaip miegas nuvargusiam.

Apkabinusi jo kojas, karštai jį bučiuodama, kalbėjo grakšti bajaderė:

— Mano kūnas, viešpatie, tavęs geidžia... Tavęs jisai laukia, tavęs... Imk jį, viešpatie, kaip savo nuosavybę, ir gerk laimės sultis, kiek tik trokšta tavo siela!..

Ir paėmė ją Atipranaprijas. Dieną ir naktį skendo jisai jos kūno prabangoje... Ir buvo juodu nekaltu, kaip lauko žolės, ir gražiu, kaip aukštųjų Dievalagiros kalnų sniegas, audringu, kaip vėtrų galybė, laimingu kaip dangaus dievai, šventosios somos prisigėrę...

Užmiršo Atipranaprijas savo sunkias ir skaudžias mintis, užmiršo, kad yra stipri jaunatvė, po kurios seka silpna senatvė, užmiršo, kad yra audra ir pavasario dienos, kad yra tylus ūkanotas ruduo, kad yra žmonės ir dievai...

Čia jis surado, ko buvo ieškojęs: ir verdančius jausmus, ir siaučiančią audrą, ir laimę, ir užmiršimą, teikiantį ramybę...

Sužinojo Atipranaprijas, kiek maža reikia žmogui, kad jis būtų laimingas...

VII

Kitą dieną saulei tik užtekėjus, apleido Atipranaprijas bajaderės namus. Veidas jo buvo vėl rūstus ir niaurus: jis keitėsi, kaip keičiasi danguje Varūnos akys.

O kai priėjo upę, nusivilko savo rūbus, nusiprausė tyrame vandenyje ir besivilkdamas šitaip sau kalbėjo:

— Veltui ieško žmogaus siela, kame ji nurimtų, kada pasakytų: štai, geroje vietoje stoviu aš... Biaurybės pasigedau, maniau pasibodėjime radęs laimę, ir, štai, šiandien nepakenčiu savo kūno. Biauriuosi juo, kaip biaurisi žmogus, slieką koja pamynęs...

O kai jis apsirengė, paėmė nuo žemės savo lazdą ir nuėjo ton pilin, kur gyveno maharadža Satjavanas. Jis grįžo jo triukšminguosna rūmuosna, kuriuos buvo apleidęs, kad tikrą laimę, už senatvę, už mirtį galingesnę surastų.

Stebėjosi žmonės, pamatę jį pargrįžusį, nes visi seniai jau buvo manę, kad jo nėra gyvo šiame pasauly, nes kai jis netikėtai ir staiga apleido Satjavano rūmus, niekas nežinojo, kur buvo dingęs. Vieni kalbėjo, kad tigras jį suėdęs, kiti manė, kad vandeny nuskendęs...

Klausinėjo dabar kiekvienas, kuris jį anksčiau buvo pažinęs, kodėl anuomet taip staiga buvo juos apleidęs, kur taip ilgai buvo dingęs, iš kur jisai dabar pargrįžo, ar ne iš tos šalies, kur amžinieji dievai gyvena, kur žmogus nesensta, neserga ir nemiršta...

O kai jie taip klausinėjo, pašaipos šypsena švaistėsi jų veiduose, bet Atipranaprijas nekreipė į tai dėmesio...

— Ne, — atsakinėdavo jisai: — aš ten kelio ieškojau ir nesuradau...

Kiti, išmintingesni ir gudresni, susidomėjo jo žodžiais. Jie stebėjosi ir klausinėjo, kur jisai buvo, ką matė ir ko pasiekti norėjo. Bet nieko daugiau niekam nebeatsakė Atipranaprijas.

O kai jis daugiau nieko pasakoti nenorėjo ir niaurus šalinosi visų, tie, kur anksčiau stebėjosi, dabar pasijuokdavo iš jo, manydami, kad jis pamišęs ir nepilno proto. O kai kuris jų būdavo liūdnas ir nusiminęs, kalbėdavo jam kiti juokdamiesi: tu nūnai esi, kaip Atipranaprijas, dangun kelio nesuradęs.

Atipranaprijas nepykdavo ir neužsigaudavo, tokias kalbas begirdėdamas. Kadangi jis ramiai klausėsi užgaulingų žmonių žodžių, greitai visi aprimo, ir niekas jo daugiau nebeerzindavo, nebeužgauliodavo.

O kai sužinojo maharadža Satjavanas, kad yra jo rūmuose tokis žmogus, kuris, linksmo gyvenimo ir prabangos atsižadėjęs, trejus metus gyveno tyruose, kaip samanas, trejus metus klaidžiojo, ieškodamas kelio iš-

minties šalin, ten, kur niekas nesensta, neserga, nemiršta, panorėjo pamatyti jį ir išgirsti, ką jis yra patyręs tolimose šalyse beklaidžiodamas.

Liepė maharadža pašaukti jį pas save. O kai Atipranaprijas ėjo pas Satjavaną, kalbėjo sau. — Ko aš jo turiu bijoti?.. Jis juk man nebegali padaryti nieko blogesnio, kaip man padarys mano amžiaus dienos ir mano gyvenimo metai.

Nors jisai taip kalbėjo ir drąsino save, bet drebėjo kojos ir rankos jo, kūnas pagaugais nuėjo, ir lūpos nusmogojo, nes nežinojo, kodėl jį šaukia maharadža. Ar tik ne nubausti, kad apleido jo rūmus, niekam nieko nepasisakęs ir maharadžai apie tai nepranešęs. Visi, kurie matė, kaip jis bijosi, gailėdamiesi jo, ramino kalbėdami: — nebijok, nesibaidyk!..

Bet kai įėjęs pamatė jisai maharadžos veidą, visai nurimo siela, ir baimė pranyko, kaip kad jos visai būtų nebuvę. Satjavano veidas buvo ramus, tokios gilios išminties kupinas, jog atrodė, kad jame gyvena pasislėpusi giedrųjų vakarų tyluma. Veidas jo buvo negražus, bet kai jisai žvilgtelėjo Atipranaprijo akysna ir ramiai nusišypsojo, atėjusiam pasirodė, kad gražesnio senelio jisai nėra matęs. Satjavano veidas buvo tada lyg nusileidžiančios saulės spindulių nušviestas.

Pažvelgęs į Satjavaną pamanė Atipranaprijas, kad rami, išminties kupina senatvė gali būti tiek graži, kiek ir pilna jėgų jaunystė.

Pamanė ir pamilo Atipranaprijas senatvę ir nebebijojo jos...

O kai paklausė jį Satjavanas, kur jisai yra buvęs, ką matęs ir ką girdėjęs, kai apleido jo rūmus, papasakojo Atipranaprijas visa, kokios mintys jį kankino, kodėl jis nuėjo tyruosna, ką jis ten matė, ką girdėjo, ką mąstė, ką patyrė ir ką iškentėjo. Su didele atida klausė jo maharadža, maloniai šypsodamasis, o veidas jo buvo tokis, lyg visa, ką jam kalbėjo Atipranaprijas, seniai jau žinojęs, seniai pergyvenęs ir daugel apie tai mąstęs.

Kai Atipranaprijas baigė pasakojęs, prabilo Satjavanas:

— Nuo tos dienos, kai atsirado šis pasaulis, visi žmonės, visi mes, jauni ir seni, galingi ir vargdieniai, protingi ir kvaili, ieškome laimės, bet dar niekas nesužinojo, kur ji yra ir kas ji yra. Toli ieškome, o gal ji šalia mūsų. Akys mūsų savimeile apdumtos, galva puikybės aptvokusi, širdis geidavimų pasigėrusi, ir per tai, laimės beieškodami, randame tik naują vargą. Žemėj gyvendami kenčiame, kad dangaus nevaldome, o jei žmogus taptų dangaus valdovu, liūdėtų ir sielotųsi, kad mažas yra dangaus pasaulis jo galybės norams. Kur yra tas, kuris atidengs mums akis? Tepamatysiu aš jį, teišvysiu jį ir pavadinsiu savo viešpačiu ir mokytoju...

Pasikėlė maharadža iš savo vietos, paėmė Atipranapriją už rankos ir išvedė jį ten, kur buvo susirinkę, kurie jo laukė. Liepė Satjavanas pašaukti savo vyriausiąjį sūnų. O kai jis atėjo, tarė jam:

— Štai Atipranaprijas, bramano Brahadašvos sūnus. Jis yra vyras daugel mąstęs, daugel matęs, daugel nusimanąs ir tavo vienaamžis. Tebūna jis tavo draugas...

Visi, kurie ten buvo ir girdėjo Satjavano žodžius, pavydėjo Atipranaprijui, o pavydėję ėmė jo neapkęsti ir piktai šaipėsi pakampėmis. Bet akysna vien tik gyrė, gerus žodžius jam kalbėjo ir jo draugais sakėsi...

Tokis yra žmonių palinkimas, gerų ir piktų, dorų ir kvailų...

Nuo tos dienos gyveno Atipranaprijas, kaip kad visi ten gyveno. Gardžiai valgė, saldžiai gėrė, brangius rūbus dėvėjo, mėgo pasipuošti, mylėjo moteris ir buvo jų mylimas. Puotavo, medžiojo, linksminosi, ir buvo jam malonu, kai visi lenkės jam, ir mielai klausydavo, kada kiti kalbėdavo pataikavimo žodžius, dorų doriausiu, išmintingųjų išmintingiausiu jį vadindami.

Triukšmingai ir linksmai plaukė jo gyvenimo dienos. Pamiršo jisai savo sapnus ir juokėsi iš savo jaunų dienų troškimų, kaip juokiasi rimtas vyras iš mažo vaiko norų...

Budriai gyveno jo kūnas, o siela buvo užmigusi, kaip nebegyva. Tik kai kada prabusdavo ji, drumsdama jo dienų ramybę, bet greitu laiku vėl apmigdavo. O kai ji prabusdavo, jautė tada Atipranaprijas, kad sunki slėgtė gniaužia jam krūtinę, ir keliasi iš gilumos širdies nusiminimas, kaip iš sravios upės dugno verpetai...

Bet ateidavo tie, kurie sakėsi esą jo draugai, ir vėl kviesdavo jį gyvenimo puoton, ir prabangoj apmigdavo jo siela.

Retai ir svajonės jį aplankydavo, ir buvo jos, kaip sapnas. Vaidenosi jam tuomet garsus karžygys Atipranaprijas, narsus, kaip Rama. Visas pasaulis stebisi jo darbais, o bramanai kelia jį dainose aukštai, kaip kad yra iškėlę Ramą už jo didelius darbus. Vaidenosi jam, kad jis visą pasaulį pamynė po savo koja...

Juto tuomet, kad daugel jėgų veltui žūna jo krūtinėj, ir maištą kėlė tuomet jo siela. Neapkentė tada patsai savęs, ir skaudžiai gėlė sielvartas jo širdį. Bet tokių jausmų buvo tik vienai valandėlei, trumpai, kaip akimirksnis, o paskui kasdieninio gyvenimo silpnumas paimdavo jį savo naguosna ir migdydavo jo sielą prabangos reginiais...

Juo toliau, juo retesni buvo sielos pabudimai, bet dėl to nakties sapnai dažnai drumstė jo gyvenimo ramybę, nes buvo kupini nusiminimo ir sielvarto.

VIII

Maharadža Satjavanas turėjo daugel sūnų ir dukterų. Daivos gausiai apdovanojo jį dideliu vaisiumi. Bet visų sūnų tarpe narsiausias ir gražiausias buvo vyresnysis jo sūnus Dėvadatas. Jis buvo tarpu jaunų vyrų, Satjavano rūmuose gyvenančių, kaip Indra tarpu dievų. Vadino jį Satjavanas savo senųjų dienų linksmybe, o jo broliai ir seserys — savo skydu, garbino jį visa tauta, kaipo viltį ir savo gynėją. Dėl malonaus veido, švelnios širdies mylėjo jį ir tėvas, ir broliai, ir seserys, ir draugai vienaamžiai, ir visi žmonės. Mylėjo jį ir amžinieji dievai, nepagailėję jam nei narsos, nei stiprumo, nei sveikatos, nei grožio, nei išminties...

Atvyko Satjavano rūmuosna nepažįstamas vyras, samano rūbais apsitaisęs. Paklaustas, kas jis yra ir iš kur atvyko, sakėsi esąs samanas, iš tolimųjų tyrų atvykęs. Priėmė jį ir vaišino, kaip maharadžos rūmuose tinka priimti ir vaišinti didžios išminties samanas, bet jis buvo, kaip pamišęs, nenorėjo nei gerti, nei valgyti ir reikalavo, kad jį nuvestų pas maharadžos sūnų Dėvadatą. Jis sakėsi žinąs didelę paslaptį, žmogui naudingą, kurią pasakys tik Dėvadatui. O kai Dėvadatas, sužinojęs apie jo norą, liepė atvesti jį pas save, samanas priėjo prie jo arti, kaipo tas, kur nori tyliai tyliai ausin pakuždėti paslaptį, ištraukė peilį, rūbuosna paslėptą, ir įsmeigė giliai Dėvadatui krūtinėn, ten, kur žmogaus širdis turi sau guolį.

Nusigando visi, kurie ten buvo ir matė piktą darbą. Tik vienas samanas juokėsi, sudėjęs rankas ant krūtinės, lyg džiaugdamasis savo žygiu...

Apstojo jį žmonės iš visų pusių, bet bijojo prieiti ir suimti, nes manė, kad yra pamišęs. O samanas, matydamas tai, atkišo savo rankas ir tarė į juos:

— Imkite ir veskite mane į tą, kurį vadinate savo valdovu. Aš noriu padžiuginti savo akis jo širdies skausmu, jo sielos nusiminimu...

Suėmė jį ir, drūta grandine sukaustę jam rankas, nuvedė į Satjavaną.

— Kas tu esi per vienas? — paklausė jį maharadža. — Ką tau pikta yra padaręs mano sūnus, kad tu pakėlei prieš jį savo ranką, gyvybę jam atimdamas?

— Aš tasai, kuris tavęs nebijo. Ir ką tu man gali padaryti? Mirtimi nubausi? Aš to nebijau, nes ir taip aš mirsiu. Kančia numarinsi? Vistiek mane gyvenimo dienos numarins... Ką tu gali man bloga padaryti, ko gyvenimas nepadarys. O kodėl aš užmušiau tavo sūnų, pasiklausk savo sielos...

— Mano gyvenimo ilgos dienos, daugel aš atlikau darbų, kurie jau išnyko iš mano atminties. Primink man, už kokį mano darbą tu skaudžiai atkeršijai mano sūnui.

— Aš atkeršijau savo priešui, atkeršijau už tėvų mirtį, atkeršijau už brolių ir seserų vargus. Aš esu tasai, kuris, atlikęs savo kerštо darbą, nori nūnai pasidžiaugti tavo nusiminimu, kaip tu džiaugeisi, mano tėvus nužudęs ir jų šalį pagrobęs.

Nuleido galvą Satjavanas ir ilgai tylėjo, lyg stengdamasis kažką prisiminti, o tie, kur buvo tuo metu maharadžos menėje, tylėjo, didžiai nusigandę.

— Tu skaudžiai nuskriaudei seną žmogų, kuriam maža kas tebeliko pasauly. Tu sunaikinai gyvenimą vyro, kuris tau nieko pikta nėra padaręs. Tu keršiji už skriaudą ir bekeršydamas patsai nuskriaudei nekaltą...

Ir vėl nutilo maharadža ir vėl giliai susimąstė. O visi, kurie ten buvo, tylėjo, jo skausmą gerbdami.

— Eik ir gyvenk ramus! — prabilo maharadža. — Aš kerštо neieškosiu ir tave skriausti nenoriu. Teatkeršys tau gyvenimas...

Kad būtų Indra trenkęs ugnine savo vylyčia į maharadžos namus, nebūtų tiek visi, kurie ten buvo, nustebę ir nusigandę, kiek nustebo ir nusigando, išgirdę šiuos valdovo žodžius. Nusigando ir patsai piktadarys, kuris mirties, kančių laukė, tik ne to, kad jam gyvenimu grasintų. Mirties jis laukė, kančiai buvo pasiryžęs ir manė pasijuoksiąs iš savo kankintojų, ir todėl kerštas jo bus dar piktesnis.

Kai praslinko valandėlė, manė vieni, kad jų ausys apsiriko, ir nustebę kits kito klausinėjo, ar tai tiesa, ką jie yra išgirdę.

O kiti manė, kad didelis skausmas pamišimu palietė maharadžos smegenis...

Visi stovėjo ir nežinojo, kas bedaryti...

Ir prabilo Satjavanas:

— Nupiaukite ryšius, kurie jį riša, ir nuimkite grandinę, kuri jį rakina. Teeina laisvas, kur nori. Tenedrįsta niekas jį nė pirštu paliesti...

Išgirdę tokią kalbą pasipiktino visi, kurie ten buvo, ir pasipiktinę ėmė murmėti. Tuomet senas maharadža atsistojo ir tvirtu balsu pasakė:

— Tai mano valia, tai mano noras ir įsakymas! Tesie, kaip sakau. Girdėjote?!

Ir nupiovė ryšius, ir nuėmė grandinę, ir laisvą paleido piktadarį. Bet jis buvo, kaip žmogus, kuris matė baisų sapną ir, pabudęs iš gilaus miego, dar neatsipeikėjo. Vos išgirdęs Sajavano žodžius, nusidžiaugė, kad ne mirtis jo laukia, ne kančios, tik gyvenimas, bet tuojau pagalvojo ir suprato, kad atitiko jį didesnė nelaimė, nekaip mirtis, kuri jam grėsė savo niauriais nasrais, ir supratęs nusiminė didžiausiu nusiminimu. Laisvas buvo ir galėjo nekliudomas eiti, kur norėjo, bet stovėjo vietoje, rankas nuleidęs ir žingsnio pirmyn nežengdamas.

Ir tarė tuomet jam maharadža Satjavanas:

— Eik, kur tave širdis veda, ir saugokis nusiminimo... Aš dovanoju tau kaltę, kaip maharadža, šios šalies valdovas, ir atleidžiu tau, kaip žmogus, kurį tu nuskriaudei, nes kaltas esi ne tu, kad nusidėjai. Aš senas esu, ir gyvenimas man įrodė, kad nėra pasauly kaltų, nebuvo ir nebus jų, yra tik nelaimingieji, kurie kits kitą kankina ir vienas antro kančių nesupranta...

Pašoko piktadarys, išgirdęs šiuos žodžius, pašoko, lyg gyvatės įgeltas, ir suriko dideliu balsu, kaip jautis, kurį žmonės piauna. Pašoko ir skubiai išbėgo iš maharadžos namų ir bėgo laukais, neatsigręždamas. Niekas daugiau jo nebematė ir nežinojo, kur jis dingo, kokis buvo jo likimas.

Visi, kurie ten buvo ir matė, kas atsitiko, stovėjo dabar nustebę, lyg būtų juos Indros ugninė vylyčia palietusi.

Liepė maharadža išeiti visiems ir palikti jį vienui vieną.

Ir išėjo visi; pasiliko tik vienas Atipranaprijas ir nepasijudino iš vietos, stovėdamas ten, kur buvo stovėjęs.

Pažvelgė į jį maharadža ir ramiu balsu paklausė, kodėl jis pasiliko vienas, kada visi išėjo.

Priėjo tada arčiau Atipranaprijas ir taip prakalbėjo:

— O Satjavane, visų radžų radža! Kam gyvą paleidai tą, kuris niekšišką atliko darbą, tavo kraujo kraują praliedamas? Kodėl neliepei jam mirti kančiose, kodėl nenužudei jo, kaip žmonės žudo pasiutusį šunį?.. Ar ne todėl, kad esi senas, ir senatvė atėmė tavo širdies stiprumą, tavo sielos jėgas ir suėdė tavo galią, kaip rūdis ėda geležį?..

Ramiai pažvelgė jam akysna senas maharadža ir tyliai jo paklausė:

— Kas tau davė teisę klausti manęs? Ar tu žinai, jauniki, kokia gali būti žmogui sunkiausia bausmė, prieš kurią niekas yra mirtis ir kančios?

— Nežinau, maharadža...

— Tai nuojauta, kad žmogus nepataisomą atliko darbą ir nuskriaudė nekaltai kitą ir skriaudos atitaisyti nebegali. Ėda tuomet ir griaužia toji nuojauta žmogaus širdį, o su juo naikina kūno ir sielos jėgas, sielvartą gimdydama. O vėl, kaip aš galėjau bausti žmogų, kuris vien gera mano sūnui padarė. Ar žinai, kas yra sunkiausia narsios sielos vyrui?..

— Nežinau, maharadža...

— Tai senatvė, kuri atima jėgas kūnui, kuomet siela lieka galinga, kaip yra buvusi. Tepalaiminta būna toji ranka, kuri be kančios, be ilgo dūlėjimo, be ligos išvaduoja žmogaus sielą iš kūno sląstų. Kas yra piktesnio žmogui, kaip pasenti, patekti senatvei naguosna. Ir nėra pagalbos, nėra išsigelbėjimo nei jam, nei saulei, nei žemei, nei dangui, nei vienam tų, kurie yra gimę ir atsiradę. Kas yra, kas gimė ir radosi, tas turi pasenti, turi mirti. O kas yra baisesnio, kaip mintis, kad žmogus turi mirti. Praslinks amžiai, pasaulis džiaugsis nauju gyvenimu, žmonės linksminsis ir vargs, džiaugsis ir liūdės, o to, kuris mirė, nėra ir nebebus jau niekados.

Kas sunkesnio, kas žiauresnio yra pasauly, kaip toji mintis, kuri nerodo žmogui, nei kam jis gimė, nei kam jis turi mirti...

Kalba samanai, kad nauju pavidalu aplankysim pasaulį... Gal tiesą kalba, o gal tik tam kalba, kad savo sielvartą numarintų. Bet ir tada nebūsiu tai aš, nebūsi tu, tik kiti būsiva žmonės ir šių dienų neatsiminsiva...

Laiminga ranka, kurį išgelbėjo žmogų anksčiau, negu tos, sielvarto kupinos, mintys apgaubė jo sielą...

Taip kalbėjo senas maharadža Satjavanas, kuris savo gyvenime yra daugel matęs, daugel patyręs ir bloga ir gera.

O jo klausė Atipranaprijas...

Klausė, ir sena žaizda sugėlė jam širdį...

G U N D Y M A I

I

Ir tarė savo širdyje Atipranaprijas:

— Nėra ramumo žmogui, kuris turi mirti, nors jisai būtų žemei tas, kas yra dangui Indra. Nėra laimės žmogui, kadangi jis miršta anksčiau, negu siela gali priprasti prie minties, kad jis turi mirti. O priprasti jis neišgalėtų, net jeigu ištisus amžius gyventų. Kaip žmogus gali priprasti prie minties, kad ateis laikai, kuomet jo nebus, kad praslinks amžių amžiai, ir jis nebesugrįš, nebesidžiaugs gyvenimu...

— Kas yra toji niauri mirtis, kas yra tasai gyvenimas, įdomus iš tolo, viliojantis žmogų ir ramumo jo sielai neteikiantis...

— Ko pasiklausiu, pas ką sužinosiu, kur atsakymą surasiu? Klausiau juk tų, kuriuos žmonės vadino išmintingiausiais, ir jie nieko nežinojo...

— Klausiau ir tų, kurie ilgiausius metus mindė kojom žemę, ir jie man nieko pasakyti negalėjo...

— Klausiau tų, kurie tyruose gyvena, ten išminties beieškodami, ir tų, kurie sodžiuose ir miestuose linksmai begyvendami nori užmiršti, kad jie turi mirti, ir jie man nieko nepasakė, nes patys nežinojo...

— Klausiau tų, kurie dėl laimės gyvena, ir tų, kurių gyvenimas yra vien vargas ir skausmas, kurie nuskriausti ir gyvenimo nuvarginti, ir visi jie tik keikė savo likimą ir nieko man pasakyti nebegalėjo...

— Ko aš dar pasiklausiu? Kas man atsakys? Kas nuramins mano širdį?..

— Ne žmonės, nes jie nieko nežino. Jie tik trokšta ir pavydi vienas antram to, ko patys neturi, o pas kitus mato, ir nebrangina, ką turi ir kiti turėti norėtų...

Ilgai mąstė, ilgai galvojo Atipranaprijas. Kai atsistojo vienoj vietoj, nesijudindamas stovėjo tris dienas, tris naktis, negėrė, nevalgė, nemigo, neatsiliepdavo draugų šaukiamas.

O kai iš ilgo mąstymo pabudo, vėl apsivilko samano rūbais, apleido savo tėvą, savo draugus, metė savo turtus, laimingą gyvenimą ir visa, ką tik turėjo, kaip nereikalingą mėšlą, kuris tik sielą slegia, o ramumo neteikia. Apleido visa ir nuėjo tolimuosna tyruosna, kur nei medžiai auga, nei žolė želia, kur nei žmogus, nei žvėris, nei paukštis nebegyvena: ten viešpatauja vien Mritrija, kuris yra Maras, puikybės valdovas, prabangos ir kūno geidulių viešpats.

Nuėjo ten, kaipo samanas, kad sužinotų ir suprastų, kuriam reikalui žmogus gema, kuriam tikslui gyvena ir kodėl jis turi mirti. Ar gema vien tik tam, kad gyventų, o gyvena, kad mirtų, ar miršta, kad gimtų. Mritrijos šalyje norėjo išplėšti paslaptį iš giltinės, kuri, kaip budrus sargas, saugo šio gyvenimo ribas.

Nuėjo ten tvirto noro ir didelio pasiryžimo pagautas. Siela jo buvo lengva, lyg iš etero sukurta, nes jos dabar nebeslėgė nei atsiminimai, nei pasaulio prabangos troškimai, nei gyvenimo džiaugsmai. Visa tai išmėginęs, visa tai patyręs yra — ir laimės neberadęs, todėl lengvai nusikratęs. Kaip kaitri liepsna tylų vasaros vakarą, vėjo nesiūbuojama, aukštai keliasi į padanges, plačiu gaisu dangų ir žemę nušviesdama, taip kėlėsi aukštyn samano siela.

— Išmintingiausias ir doriausias žmonių tarpe taip neprabils į protą ir širdį, kaip kalba tylūs ir erdvūs tyrai.

— Motinos daina tiek neramina vaiko, kiek ramina erdviųjų ir plačiųjų tyrų naktis...

— Čia, šioje paslaptingoje tyloje, aš turiu pagauti gyvenimo paslaptį, kurią saugo baisi mirtis...

O kaip jis taip galvojo, pagavo jo mintis Mritrija ir nusijuokęs tarė:

— O Mritrija, gyvenimo paslapties sarge! Kol tu sargyboje stovi, šios paslapties nesužinos nei dievai, nei žmonės. Ar ne tu išvedei iš kelio ištvirkėlį ir riaušininką, kai jis grėsė tavo galybei? Kas yra tasai, kuris sumanė tave apgalėti, tave, kuriam galybe nėra lygaus nei danguje, nei ant žemės, nei po žeme. Juk tavo rankoje kiekvienas, kuris gema. Kas yra tasai, kur čion eidamas, taip mąsto, kad turėtų nusigąsti tavo širdis?

Ir atsakė Mritrijai jo proto nuojauta:

— Nepasitikėk daugel savo galybe ir būk atsargus, nes šis yra tasai, kurio siela nieko nepasiėmė su savim iš gyvenimo jausmų, eidama tyruosna. Gyvenimo norai ir žemės jausmai netemdo jo akių.

— Šis yra tasai, kuris, tik vieno noro pagautas, turi tik vieną tvirtą tikslą, nenugalimą, kaip dangaus bedugnių erdvės. O tas tikslas: sužinoti, ko nežino žmonės, ko neišdrįsta žinoti net patys dievai...

— Ko bijai žinoti ir tu patsai, Mritrija, didžiosios paslapties sarge, nors galėtai žinoti, jei išdrįstai...

— O galingasis Mritrija! Šis yra tasai, kuris nori drįsti ir drįsta, ko negali drįsti tu, galingųjų galingiausias, tu, kuris gyvenai anksčiau, nei visagalis Pradžiapatis buvo gimęs...

Taip pagalvojęs nusigando Mritrija, o nusigandęs norėjo užmušti tvirtą pasiryžimą, kuris gyveno samano sieloje, ir ten pasėti jo vietoje nusiminimą ir sielvartą. Norėjo nuvesti samaną keliu, kuriuo vaikščioja akli.

Gyvenimo keliu norėjo jį nuvesti Mritrija ir grąžinti ten, iš kur buvo atėjęs.

Mritrija, išvaizdą pasiėmęs triskartgimusio, kuris visko atsižadėjęs, kas yra brangu žmogui, pragyveno savo dienas tyruose, kaipo samanas. Pasiėmęs jo išvaizdą nuėjo gundyti Atipranaprijo:

Sutikęs jį tarė Mritrija, samano išvaizda prisidengęs:

— Būk palaimintas, samane Atipranaprijau, garsaus vedų žinovo Brahadašvos sūnau! Būk palaimintas, bramane, kurio krūtinėje plaka kšatrijo širdis!..

Ir atsakė jam samanas Atipranaprijas:

— Būk palaimintas ir tu, triskartgimusis, kurio veizi akis perskriedė praeities miglas ir mato visa, kas buvo ir yra svetimoje širdyje. Būk palaimintas Bramos laimėjimu, karmano laimėjimu, nes tavo širdyje kama nebegyvena.

— Ko atėjai čion, samane, šiuosna tyruosna, iš kur bėga ir žmogus, ir žvėris, ir paukštis? Ar tu nežinai, kad čia Mritrijos šalis, ir nėra joje gyvenimo, nėra joje laimės, kuria žmogaus siela gyvena ir turi gyventi?

— Ne gyvenimo laimės atėjau čion ieškoti, viešpatie. Atėjau šiuosna tyruosna surasti tai, ko ir tu ieškojai, čia amžių prabuvęs...

— Sūnau mano, kiekvienam žingsny to, kuris yra, gyvena didelė paslaptis, ir žmogui nelemta sužinoti. Jauną atvedė mane čion noras surasti, ko žmogus rasti nebegali. Gyvenimo dienų prislėgtas ir skaudžiai apviltas aš sakau tau: bėk iš šios prakeiktos vietos, kol dar nusiminimas ir sielvartas nepavergė tavo sielos.

— Viešpatie, aš čia bėgau nuo to nusiminimo, kuris sekė mano pėdomis, ir čia tikiuosi rasti sau ramumą.

— Aš daugel metų čia gyvenau. Atėjau čion jaunas, kai dar plaukai nepiešė mano žandų, kai dar neapžėlusios buvo mano pasmakrės, ir štai dabar, pražilęs ir gyvenimo sulenktas, nusiminimo pagautas, bėgu iš šitos šalies ir neragausiu jau ramumo laimės... Vieną tik kelią paskyrė žmogui Pradžiapatis, ir nelaimingas jisai, kai iš to vienintelio kelio pasuka ir nuklysta... Ką tu čia nori surasti, paklydusis bramane?..

— Aš noriu pažinti niaurias būties paslaptis... Aš noriu sužinoti, kam žmonės ir visa, kas yra pasauly, randasi, gema, kenčia, vargsta ir miršta pagaliau... Miršta ir pranyksta nebūties beribėse... Aš noriu suprasti,

kodėl žmogaus širdyje gyvena teisybė, kuriai nelemta įsivyrauti jo darbuose... Aš noriu suprasti, kodėl kenčia skausmą tasai, kuris skriaudžia, ir tasai, kurį skriaudžia... Aš noriu suprasti, kam visa tai reikėjo gyvenimam leisti, kodėl taip leido Pradžiapatis, kuris yra geras ir teisingas, jei tiesą kalba žmonės, kurie mano jį tokį esant.

Kas man pasakys, viešpatie, kas atvers mano akis?..

O, viešpatie, pasakyk, kodėl verkia mano širdis, o gal ir kiekvieno žmogaus širdis, lyg nujausdama, lyg girdėdama balsą, kuris ją kažkur šaukia, kažką sako ir ramiai neduoda gyventi... Pasakyk, viešpatie, kieno tasai šauksmas, kieno tasai balsas, kuris erdvėse gema, kuris erdvėse šaukia žmones kankindamas?..

Ar ne Mritrijos tai balsas, Mritrijos, kuris kaip sargas stovi ant dviejų karalysčių ribų. Jo akys mato, kas yra čia ir tenai, iš kur nėra sugrįžti vilties.

O gal yra tokis kelias, kuris veda iš ten į mus, tik juo niekas eiti nenori...

— Bramane, tu nori žinoti, ko nedrįsta žinoti ir patys dievai, nedrįsta net kalbėti... Tu nori, kad tavo akys perskriestų tamsumas, kurių neperskriedžia ir Mritrijos veizi akis... Tai Pradžiapačio paslaptis, Pradžiapačio, kurio neprakalbins nei dievai, nei žmonės ir neprivers, kad į juos prabiltų ir pasakytų jiems paslaptį, kurią žinoti niekam nelemta... O gal, samane, ir jisai pats nebežino!.. Kas yra, tai buvo laikas, kada jo nebuvo, ir bus laikas, kada jo vėl nebebus...

— Kam gi tada gyvena žmogus, pasakyk, triskartgimusis?.. Ar kad, aklas būdamas, saulės nematytų ir, jos nematydamas, dar labiau pasiilgtų?.. Kam gi visa tai, viešpatie? Pasakyk, jei žinai, arba pliš mano širdis, skaudaus nusivylimo pagauta... Pasakyk, o viešpatie! .. Argi jau nėra žmogui išganymo?..

— Laimei ir meilei žmogus gyvena, ir nėra kito kelio, kaip tik tasai, kuriuo visas pasaulis eina.

— Kodėl gi tuomet meilė negali patenkinti žmogaus širdies? O kai nepatenkintas žmogus, nėra jam laimės, tik nusiminimas, nusivylimo gimdomas... Nerasiu ramybės, neras poilsio mano protas, kol gausiu atsakymą į klausimus, kurių tave klausiu...

— Brahadašvos sunau, tavo tėvas didis vedų žinovas, išmintingiausiu išmintingųjų vadino jį žmonės, ir tu visa žinai, kas buvo duota jam žinoti.

— Žinau, viešpatie, visa, kas buvo duota mano tėvams žinoti.

— Daugel yra, kurie pavydi tau, vadindami tave Brahadašvos išmintingiausiu sūnumi. Jie mano, kad tu visa žinai...

— Taip, viešpatie, yra daugel tokių, kurie man pavydėdavo ir manydavo, kad aš visa žinau, net gyvenimo paslaptis...

— Ar esi ką nors sužinojęs iš savo tėvo apie tai, ką nori dabar sužinoti?

— Nieko, viešpatie...

— Ar patenkino nors vienai valandėlei tasai mokslas tavo sielą?

— Nepatenkino, viešpatie. Juo daugiau aš žinojau, juo labiau supratau, kad aš nieko nebežinau ir sužinoti nebegaliu, ką aš noriu žinoti... Ir tuomet nusikračiau visas tas mokslo gudrybes, kaip mėšlą nuo savo padų.

— Ar ne daugiau tu žinai ir supranti už tuos, kurie savo protu patenkinti ir mano visa žiną?

— Nežinau, viešpatie, gal — daugiau. Bet aš žinau, kad mano išmintingumas — tai vienas lašas plačiųjų jūrų vandeny... Tai tik lašas, ką aš žinau; jūrų vandenys — ką aš norėjau žinoti ir gal sužinosiu, bet dabar dar nežinau.

— Kas, jūrų niekuomet nematęs, kibiru semia vandenį iš šulinio, tasai mano, kad ir jūros galima taip pat išsemti... Bet kuris, stovėdamas ant jūrų kranto, pasakys, kad jis gali išsemti visą vandenį, kur pas jo kojas liūliuoja?.. Sakau tau, nerasi, ko ieškai, nesužinosi, ko nori žinoti... O kol nesuprasi ir nenorėsi suprasti, kad laimei ir meilei davė Pradžiapatis žmogui gyvenimą, nusiminimas ir sielvartas visuomet viešpataus tavo širdyje. Aš, senas bramanas, gyvenimą pražiopsojęs ir tik senatvės dienose pamatęs, kame yra žmogaus uždavinys, todėl labai nusiminęs kalbu tau, o tu elkis, kaip tavo širdis išmano... Tik atmink: dienos, kurios praeina, nebesugrįžta... Vėl, vistiek, kaip pasielgsi: pasielgęs vienaip, pasigailėsi, kodėl taip pasielgei, o nepasielgęs, gailėsies, kodėl nepasielgei... Ką padarysi, gailėsies, kad padarei, o jei nepadarysi, pasigailėsi, kodėl nesi padaręs, ko nepadarei... Todėl gailėsies, kad nuėjai keliu, kuriuo nesi nuėjęs...

Taip taręs pasiėmė samanas savo lazdą, nusigręžė ir nuėjo savo keliu, vedančiu jį ten, kur žmonės linksmai gyveno, kur saldžiai šlamėjo girių lapai, kur tyri vandenų šaltiniai sprogo...

Nustebo ir nusiminė Atipranaprijas, didžiai nusiminė, tokius išgirdęs bramano žodžius. Ir verkė jo siela, kaip motina, vienintelį savo pašarvojusi vaiką, kadangi nėra dabar, kas ją nuramintų ir josios akis pradžiugintų. Visam pasauly buvo jisai dabar vienas, nes nusigręžė nuo jo tėvas ir žmona, draugai ir priešininkai, nusigręžė žmonės ir dievai, nes nusigręžusi buvo jo širdis nuo jų, ir nebuvo, kas būtų galėjęs dabar nuraminti jo pavargusią sielą... Nusigando jisai, kaip tas, kur pamatė, kad jis yra vienui vienas. Nusiminė jisai dabar, kaip tasai, kur nusimena, pamatęs, kad jis palikęs yra vienui vienas bekraštinėse girių gelmėse... Ir alkanas ir ištroškęs, o kelio namo surasti nebežino kaip.

Puolė kniūpsčias Atipranaprijas ant įkaitintos žemės ir išgulėjo ten tris dienas ir tris naktis, galvos nepakeldamas. Vėtros ten staugė, tyrų smėlius bekilodamos, ir smėliai lakiojo, tyrų lygumas beklostydami, bet Atipra-

naprijas negirdėjo, nejuto... Tik ketvirtą dieną atsikėlė. Jo veidas buvo tuomet niaurus, kaip tamsioji naktis, jog net vėjai nusigando ir nutilo bepūsdami...

Tarė samanas Atipranaprijas savo širdy:

— Nėra mano lūpom maldos, nėra mano balsui dainos, nes man nėra dievų, kad juos aš gerbtau.

— Nėra mano krūtinei vilties, nėra iš kur pagalbos ir nuraminimo aš lauktau.

— Nėra man meilės, nėra mano širdy baimės, nes aš atmečiau visa, kas ne aš esu.

— Kas vienui vienas pasiliko pasaulių erdvėse, tasai nusiminimo taurę geria, ir akim to nubluko visos spalvos, ausim to nutilo visi balsai, kurie pasaulį puošia.

— Nū aš likau vienui vienas, kaip Didysis Vienas, ir jo šiandien aš ieškosiu, kol surasiu, kol pažinsiu. Kur esu aš, ten ir jisai yra, ten aš jo ieškosiu ir turiu ieškoti...

— Ar ne aš maniau, kad žmogus jau pažino Pradžiapačio darbus, kuriuos tasai buvo nuo jo paslėpęs?

— Ar ne aš tikėjau, kad žmogus jau atrado kelius, kuriais saulė vaikščioja pasaulių erdvėse?

— Kodėl aš dabar nusiminiau, jei tiek daugel nuveikė mano siela, kad pažino save savo darbuose ir pavadino „Aš" Pradžiapatį...

II

Jau kiauri praslinko metai nuo tos dienos, kada gundymais pagimdė Mritrija Atipranaprijo krūtinėje gedulingą sielvartą. Jau kiauri praslinko metai nuo tos dienos, kai apleido Atipranaprijas tas vietas, kur gyvena žmonės ir gyvenimu džiaugiasi. Pradėjo jau užmiršti žmonės, giminės ir artimi, kad jų tarpe gyveno, vaikščiojo, kalbėjo ir elgėsi, kaip ir visi kiti, Atipranaprijas, garbingas bramanas, dešinioji galingų maharadžų ranka, kurio vieni neapkentė, kiti gerbė. Tie, kurie jo neapkentė, ilgiau jį minėdavo, negu tie, kurie sakėsi mylį jį...

Gyveno Atipranaprijas dabar tyruose, kaip samanas, ir niekas nedrumstė jo ramumo. Amžina tyla ten viešpatavo, ir užmiršo dabar Atipranaprijas, kad yra žmonės, liežuvis jo užmiršo, kaip jis žodžius kalba, ausys užmiršo, kaip jo balsas skamba...

Toje šalyje, kurią jis apleido, mirė senas radža Satjavanas. Ten dabar buvo naujas krašto valdovas — Satjavano sūnus Savalkija. Kai mirė jo

tėvas, buvo jam dvidešimt ir penkeri metai. Daugel jėgų buvo jo krūtinėj, tvirtai plakė širdis, liepsnojo gyslose kraujas, o galva mažai prato gyvenimo prasmę, nes buvo jauna, vargo nemačiusi, skausmo nepatyrusi ir puikybės kupina.

Atėjo pas jį Mritrija, kšatrijo veidą pasiėmęs, ir tarė:

— Būk palaimintas, maharadža, garsaus tėvo sūnau! Laimingas, kuris tokį turėjo tėvą, nes visą amžių gali didžiuotis jo darbais.

— Kodėl nekalbi, kšatrijau, kad laimingas tėvas, kuris tokį sūnų turi, kaip aš? — paklausė įžeistas jo žodžiais maharadža.

— Saulė, nors ir nusileidusi, ilgai dar pašvaiste nudažo padanges, ir josios liepsnotose spalvose nematyti mėnulio, nors ir šviesus jisai būna vidunakty. Tavo tėvas buvo saulė, o kas tu būsi, dar mes nežinome, ar mėnulis, ar gal tik skurdžiai mirgančioji žvaigždelė.

Tarė ir, taip įgėlęs Savalkijos puikybe pabrinkusią širdį, nuėjo Mritrija savo keliu, iš kur buvo atėjęs, o maharadža giliai susimąstė, savo tėvui garbės pavydėdamas, ir taip kalbėjo savo širdyje:

— Saulė, kai nesikelia aukštyn, žemyn leidžiasi. Mano tėvą gerbė žmonės, kad jis narsesnius atliko žygius ir buvo galingesnis, nekaip jo tėvai ir protėviai. Nustos mane gerbę žmonės, jei mano galybė nebus didesnė, kaip mano tėvo, ir aš neatliksiu narsesnių darbų už tuos, kuriuos jis atliko.

Sušaukė tuomet Savalkija visus savo draugus ir kšatrijus ir taip jiems prabilo:

— Žinote, kas nekyla aukštyn, tasai žemyn leidžiasi. Mano tėvas buvo galingas valdovas, bet aš turiu būti dar galingesnis, jei nenoriu, kad nustotų gerbę mane žmonės.

Taip kalbėjo susirinkusiems jaunas maharadža, o tuos žodžius įdėjo jo lūposna Mritrija. Bet tie, kurie jų klausė, to nežinojo ir todėl atsakė:

— Teisybę sakai, viešpatie ir valdove mūsų! Kas nekyla aukštyn, tasai žemyn krinta.

Ir jie taip atsakė, kad Mritrija jiems tokius žodžius pakuždėjo ausysna.

Siuntė tada Savalkija pasiuntinius ton šalin, kur jo protėvių ir tėvo ranka dar nebuvo pasiekusi, kad tos šalies valdovui praneštų šiuos jo žodžius:

— Mano tėvus gerbė ir jų žodžių klausė visi maharadžos ir radžos, kurie gyvena iki tavo šalies sienų, nes galingos buvo ir narsios jų širdys, ir toli siekė jų ranka. Mano jėga dar didesnė, dar galingesnė, mano širdis dar narsesnė, o ranka dar toliau siekia, net į tų šalių širdį, kurias tu valdai. Todėl ateik į mane, o atėjęs nusilenk ir pareikšk, kad aš esu tavo valdovas ir viešpats. Padaryk tai neatidėliodamas, jei nenori skubiai nukeliauti ten, kur niaurus Mritrija viešpatauja.

Baisiai supyko tos šalies maharadža, išgirdęs tokius žodžius. Jis liepė įkinkyti Savalkijos pasiuntinius karo vežiman ir važiavo jais net iki savo šalies sienų. O kai jas privažiavo, liepė iškinkyti juos ir laisvus leisti namo, pas savo valdovą. Juos atleisdamas tarė tos šalies maharadža šiuos žodžius:

— Pasakykite tam, kuris jus pasiuntė: kaip jumis važinėjau, taip važinėsiu įsikinkęs tą, kuris graso man ginkluotas įžengsiąs mano šalin. Kas svetimų kraštų ieško, visuomet savųjų nebetenka.

Taip kalbėjo svetimos šalies valdovas, puikus ir galingas maharadža. O taip atsakė jisai todėl, kad taip pasielgti jį sugundė tamsybių valdovas, kad tokius žodžius įdėjo jo širdin Mritrija, kuris yra Maras.

Sugundė jis du galingu vyru, kad ginklus pakeltų vienas prieš antrą ir ginklais susiremtų. Pasikėlė žmonės prieš žmones, ir buvo vienas kitam piktesni, negu raini tigrai, žiauresni, negu ėdrūs liūtai, nors iki šiol vienas antram nebuvo nieko pikta padarę.

Tokia yra Mritrijos, kuris yra Maras, galybė.

III

Ilgai vedė karą du radžu, jaunas ir senas, ne metus, ne antrus. Laimė sekė tai vieno, tai antro pėdomis. Ne vieną mūšį laimėjo ir ne du vienas ir antras, bet jaunasis Savalkija pagaliau nugalėjo savo priešą. Bėgo jisai slapstydamasis iš vienos pilies kiton, iš vieno miesto antran, ir kur tik jisai žengė, ten jį sekė giltinė, ten gaisai švietė padangę ir gaisrai naikino visa, ką anksčiau buvo sukūrę savo rankomis tos šalies žmonės: tai Savalkija persekiojo savo priešininką, kalaviju ir gaisrais skindamas sau kelią.

Paskutinin ir didžiausian savo miestan traukė senas maharadža, kad ten arba žūtų, arba savo priešininką nugalėtų. O jį lydėjo tik nedidelis jo tarnų būrys ir daili duktė. Sūnūs ir draugai žuvo kare, o kiti jį apleido, savo gyvenimą saugodami.

O kai jis priėjo miesto vartus, uždarė juos to miesto gyventojai ir neįsileido savo valdovo, tik nusiuntė pasiuntinius, kurie tarė jam šiuos žodžius:

— Maharadža, mes tau buvom ištikimi ir klausėm tavęs, kol tu galėjai mus apginti nuo pikto priešo. Bet dabar tu žinai, kaip ir mes žinom, kad tavo pėdomis slenka mirtis ir gaisras. Priešininkas nesigaili tavo draugų ir naikina juos iki mažiausio vaiko. Tavo draugų likimas ištiktų visą miestą, jei mes tave įsileistume. Žūtume visi, mūsų seni tėvai,

mūsų žmonos ir vaikai. Gal savo gyvenimą ir net priešo malonę galėtume gauti, tave suėmę ir jam išdavę. Bet mes bloga tau nenorime, tik prašome: eiki nuo mūsų, maharadža, kad nežūtume drauge su tavim.

Nuliūdo maharadža, išgirdęs tokius žodžius, ir nuliūdęs taip kalbėjo tiems, kurie buvo su juo:

— Laimė mane apleido, dievai mane apleido, teapleidžia mane ir žmonės. Eikite jūs visi, kurie čia esate, savo keliais ir ieškokite sau laimės ir gyvenimo. Aš nūnai jau nuogas ir grynas, niekam nieko nei pažadėti, nei duoti nebegaliu.

Ir atsakė tie, kurie buvo drauge su juo atėję:

— Mes niekur neisim ir tavęs vieno nepaliksime. Kai reikės, mokėsime linksmai žūti, kaip mokėjome linksmai gyventi, aplink tavo skobnis begulėdami.

— Aš senas, ir gyvenimas man daugiau nieko nebežada. Mano siela tik poilsio reikalauja, daugiau nieko. Aš eisiu tyruosna ir ten surasiu sau atilsį. Jūs gi esate dar jauni, gyvenimas dar daugel jums žada. Eikite ir gyvenkite, siekite laimės, kaip mokate ir numanote.

Prisiartino tada senas bramanas, kurio anksčiau niekas nebuvo jų tarpe pastebėjęs, ir taip prabilo:

— O maharadža, saldi ir maloni yra meilė, saldus ir gardus yra miegas, bet už meilę saldesnis, už miegą gardesnis ir net už jauną gyvenimą meilesnis yra noras keršyti priešininkui. Kas yra čia susirinkusių, kieno krūtinė nebūtų keršto ištroškusi...

— Keršto, keršto!... — suriko visi.

— Tu kalbi, viešpatie, — atsakė radža. — Bet kaip aš keršysiu, jei mane apleido dievai ir žmonės? Tik galingiesiems dievai suteikė galimybę džiaugtis sėkmingu savo priešams kerštu. Kur nūnai mano galybė, kur jėgos, kurias galėtau kerštui panaudoti?

— Yra tyruose, kurie netoli nuo šios vietos, bramanas, vardu Atipranaprijas. Kai jis gimė, dievai pavadino jį Džina, nes apreiškė, kad jis bus didis visų pasaulio šalių valdovas, jei panorės, kad jo pečiai dėvėtų kšatrijo rūbus — didi garbė kšatrijams, jei jų tarpe randasi bramanas, kaipo lygus jiems — ir bus išmintingiausias visų žmonių, išmintį pamilusių, jei, tiesos ir išganymo ieškodamas, apsivilks geltonais samano rūbais.

Ir atsakė jam radža, kurio širdis nusidžiaugė, nes vilties spindulį išvydo. Ir nusidžiaugęs paklausė:

— Pasakyk man, viešpatie, kur tasai bramanas gyvena? Tik ar paklausys jisai manęs, ar panorės bramanas nusižeminti ir tapti mano sūnumi?

— Radža, turi tu dukterį, kuri savo veidu yra dailesnė už pačią deivę Rati. Kai ji panorės, bus sūnumi tavo samanas Atipranaprijas, ir atsigers keršto tavo širdis.

Taip gundė radžą senas bramanas, kerštu jį viliodamas. O tai buvo ne bramanas, bet jo išvaizdą pasiėmęs žiaurusis Mritrija.

Ir sugundytas, suviliotas nuėjo nugalėtasis radža nuo to miesto vartų tyruosna, pasiryžęs surasti stebuklingąjį samaną ir su jo pagalba saldaus keršto medumi pasotinti savo širdį... Su juo ėjo bramano išvaizdą pasiėmęs Mritrija ir tie, kur atėjo į miesto vartus drauge su radža, kaipo jo ištikimi tarnai ir draugai.

Ėjo visi ten, kur juos Mritrija vedė, kelią jiems rodydamas. Ir surado jie vietą, kur gyveno samanas Atipranaprijas. Jo veidas buvo saulės nudegintas, vėjo nupustytas, ilgo pasninkavimo kūnas nusilpnintas. Nejudomas sėdėjo vienoje vietoje, kojas pasirangęs ir rankas susidėjęs ant krūtinės. Buvo jisai, kaip tasai, kuriam žemė ir viskas, kas joje yra, nejdomu ir nesvarbu. Atrodė visiems, kad samano siela jau nirvanoje paskendusi, bet pažino Mritrija, kad dar abejojimas gyvena Atipranaprijo širdyje.

Nusiminęs prabilo radža į tuos, kurie ten buvo atvykę su juo:

— Sunku atkreipti į žemės dalykus dėmesį sielos, kuri nuėjo keliu, samanui vaikščioti skiriamu. Galėdamas aukso imti, kas panorės imti sidabro?.. Kas yra pasaulio reikalai tam, kuris dangaus išminties ieško?

— Nenusimink veltui, radža. Pažvelk į samano akis ir atkreipk dėmesį, kokios jos gilios ir šviesiai žibančios, kaip tamsiąją naktį žvaigždės. Matyti, dar samano širdyje žemės jausmai gyvena, dar abejojimas, kad ne tuo keliu nuėjo, kuriuo turėjo eiti, neišnyko, neišgaravo iš jo sielos. Panorėk ir atkreipsi samano dėmesį į savo reikalus. Tuomet atsigersi keršto, kaip kad geria priešininkų kraujo šveitrus kšatrijo kalavijas.

— Tebūna, kaip tu kalbi, bramane! — atsakė nudžiugęs radža. Priėjęs prakalbino jisai samaną Atipranapriją, laimindamas jį pagarbos žodžiais. Bet nieko neatsakė Atipranaprijas, nenusigręžė į jį, neatkreipė dėmesio į jo žodžius ir sėdėjo nejudomas, kaip kad anksčiau sėdėjo, kai jis čia buvo vienas ir daugiau nieko čia nebuvo. Nematė ar nenorėjo matyti žmonių, kurie buvo apstoję jį iš visų pusių.

Tada priėjo bramano išvaizdą pasiėmęs Mritrija gundytojas ir prabilo tokiais žodžiais:

— Būk palaimintas, mano sūnau! Pasakyk man, kokia gyvenimo nelaimė nutiesė tau keilą šiuosna tyruosna? Kodėl aš nematau čia nei žmonos, nei vaikų, kurie turėjo tave atlydėti, kaip kad lydi bramanus, su savo šeimynomis vykstančius giriosna ir tyruosna, kai jie ten eina, šalindamiesi gyvenimo pagundų, žolių šaknimis misdami, medžių vaisiais ir uogomis... Šventa ugnis lydi juos visur. Parodyk man ją, kad aš galėtau ją palaiminti.

Išgirdo jo žodžius Atipranaprijas, kaipo garbingo bramano žodžius, ir taip jam atsakė:

— Šventa ugnis kas vieną dieną keliasi ir leidžiasi čia, kaip ir visur kitur. Pažiūrėk į padangių aukštumą ir laimink tą ugnį, kuri teikia gyvenimą visiems tiems, kurie gyvenimo verti. Kas nori žmonos ir draugės, teeina ten, kur jas gali surasti — kur žmonės gyvena. Kiekvienas eina savo keliu, kurį jam nurodė Atmanas — ir aš juo einu.

— Tu sakai — Atmanas — „Aš", o kas gi tu esi? Gal tu esi kilniadvasis jaunikis, kuris, būdamas kupinas kilnių vilčių ir troškimų, apleidęs savo tėvynę be melo sąžinėj, be savo širdies apgavimo, be tuščių kalbų ir pasigyrimų, žengia pirmyn, kaip doras samanas turi eiti. Bet tada tavo ausis turi būti atvira geram žodžiui, o širdis — geram darbui.

— Kas man darbo tavo žodžiai, kurie iš gyvenimo dumblų gali atplaukti tyrų lygumosna...

— Tu nori pasakyti, mano sūnau, kad tau nieko nereiškia pasaulio teisybė ir neteisybė, žmonių džiaugsmai ir vargai, nes tu jų nematai, tyruose gyvendamas ir tiesos beieškodamas. Tu dar jaunas esi, o pasirinkai kelią, kuris tik senai sielai tinkamas. Sakau tau, mano sūnau, eik ten, kur tavęs žmonės laukia, kur tave gyvenimas šaukia, jei tavo širdyje dar tebegyvena teisybės dvasia. Teliksiu tavo vietoj aš, senas ir amžiaus nuvargintas, kuris jau nieko nebegaliu duoti žmonėms ir žmonės man, kaip lietus nudžiūvusiam medžiui, kaip rasa nuvytusiai žolei. Čia man, ne tau vieta!

— Jauna siela gali lygiai trokšti doros išminties, kaip ir sena, ir ieškoti jos ten, kur mato, kad ji yra. Žmonių gydytojau, — išgydyk pirm kitų pats save.

— Paklausyk manęs seno, sūnau; aš tau parodysiu kelią, kuriuo tu eiti turi — gyvenimo kelią.

— Aklas yra tasai, kuris patsai kelio surasti nemoka ir reikalauja, kad jį kiti jam surastų ir vestų juo... Pasakyk man, viešpatie, kas yra tasai tavo kelias, kuris turi vesti mane į sielos išganymą?

— Devynias dešimtis kartų gimė ir mirė metai, kol aš gyvenau tyruose. Ten, begyvendamas siekiau, ko ir tu dabar sieki, ir aš radau, ką žmogus rasti gali, sužinojau ir žinau, kas tik žmogui žinoti duota. Bramane Atipranaprijau, aš žinau, ko tu ieškai, ir sakau tau, kad tu, patsai to nesuprasdamas, savo sielai pražūties ieškai. Jau nūnai ji stovi ant nusiminimo bedugnės kranto, nes junta, kad klaidingą kelią tu pasirinkai. Sakau tau, štai, imk savo rankon kalaviją, kurį tau tiesia šis radža, ir eik pasaulin teisybės sėti. O tada tapsi visų pasaulio kraštų valdovu, kaip tau dievai dar prieš gimimo dieną lėmė, nebebus nei nuskriausto nei pavargusio, ir tuomet suras tavo siela tai, ko veltui ji čionai ieško.

— Bramane gundytojau, tavo kalba — ne išminties kalba. Tuo keliu, kurį man rodai, jau šimtai ėjo, dar šimtai eis, ir nė vienas jų nesurado

ir nesuras sau ramumo ir laimės, nė vienas jų nepridėjo ir nepridės pasauliui nei vieno teisybės, nei vieno tiesos grūdo. Visi jie nusivylę ir nusiminę mirė ir mirs, kurių dar nėra, bet bus ir kaip audra, visa naikindami, praslinks per pasaulį. Senas tai kelias, seniai žmonių kojos pramintas...

— Kas atsirado, tas ir pražus, kas gimė, tasai ir mirti turės, kas turėjo pradžią, ir pabaigą turės. Buvo laikai, kada nebuvo nei saulės, nei žemės, nei žvaigždžių, nei žmonių, nei dievų, ir bus metas, kada vėl nieko nebebus, kaip ir nebuvo. Protu pamišęs, argi tu vienas nori tapti tuo, kuo negali būti nei saulė, nei žvaigždės, nei patys galingieji dievai?!

— Bramane, ko nežino žmogus, dar nereiškia, kad to nėra. Apie ką nenusimano, dar nereiškia, kad tai neprotinga. Ne tuomet bus laimingi žmonės, kai vienas jų pasakys: viešpats jūsų esu, klausykite manęs visi! Tik tuomet, kai sužinos žmogus, kad jis buvo pirmiau, negu amžiai gimė, yra ir bus tuomet, kai praslinks dangaus ir žemės amžius...

— Išdidus nukłydėli, tiesos kelią pametęs! Ar tu žinai, kodėl dievai sutvėrė senatvę, rudenį ir vakarą? Štai, kad rytas būtų, kad jaunatvė gimtų ir kad pavasaris džiaugsmo jausmus širdyse žadintų.

Nieko jam nebeatsakė samanas Atipranaprijas. Ir kalbėjo toliau Mritrija, samano išvaizdą prisidengęs:

— Klausyk mano kalbos, samane! Amžino gyvenimo beieškodamas, nuklydai šalin, kur Mritrija viešpatauja, ir suradai ten vien tik nusiminimą, nes esi vienas ir būsi vienas. O kiekvienas žmogus, kuris yra vienas, baimei pasiduoda, ir nusiminimas gimsta jo širdyje. Mylėk moterį, ir toje meilėje surasi gyvenimo paslaptį. Pačiam gyvenime ieškok gyvenimo paslapties, o ne tyruose.

— Ir pagailėk žmonių, kurių ašaros varguose krinta, — prakalbėjo radža.

— Radža, — niauriai kalbėdamas atsakė jam Atipranaprijas: — ar tu nesi vienas tų pasaulio valdovų, biaurybės kurių nepatenkina nei kraujas, nei žmonių ašaros, begėdiškų norų kurių nepasotina pagrobti turtai. Ar nesi vienas tų, kurie kitus žudo, kol patys tampa giltinės auka. O kai stipresnis pagrobė iš tavo nagų, ką turėjai, o ne tavo buvo, šaukiesi pagalbos ir imi gailėtis tų, kurių anksčiau nesigailėjai! Krauju kraujo nevaduoja, ašaromis ašarų nedžiovina... O vėl kas žmogui iš to, kad jis ir visą pasaulį išvaduotų krauju, jei neišvaduos savęs iš nusiminimo nagų, nuo mirties, apie kurią žmogus mano, kad ji amžina yra. Atstokit, gundytojai, nes jūsų kalbos nesuras kelio nei į mano širdį, nei į mano protą. Pasaulio darbai manęs nedomina.

Ir pasišalino tada gundytojai, išgirdę šiuos Atipranaprijo žodžius, ir nuėjo šalin...

IV

Aukštai, giliose padangėse, mirgėjo skaidrios žvaigždės, nakties aurus ramumas apklostė visas pasaulio šalis. Tik sudrumsta Atipranaprijo širdis buvo, kaip dumbluotas vanduo. Jis buvo lyg žmogus, kuris nori pasiskųsti dėl savo didelio skausmo ir neturi kam; kuris nori pasikalbėti, ir nežino su kuo.

Atsisėdo ant žemės ir akis įstrigdė toliman dangun ir nejudomas sėdėjo, kaip liepė Joga sėdėti tam, kuris nori surasti savo neramiai sielai ramybę. Sėdėjo, kol pajuto, kad kažkas stovi už jo pečių, kad kažkas žiūri į jį. O tas žvilgsnis buvo tokis galingas, jog privertė Atipranapriją atsigręžti ir pažvelgti. Pažvelgęs pamatė Atipranaprijas Adžnį, radžos dukterį, kuri Mritrijos sugundyta atėjo pas jį vienui viena, atėjo vidunaktį, kada visi sumigę ilsėjosi savo palapinėse.

Pasikėlė nuo žemės Atipranaprijas ir atsistojo. Veidas jo buvo ramus ir tylus, nes suvaldė širdies nekantrumą ir balso šiurkštumą.

O ji, graži ir kiekvienam vyrui geidžiama, atsiklaupė pas jo kojas ir drebėdama, kaip lotoso žiedas, tarė, ištiesus į jį rankas:

— O viešpatie, o viešpatie...

Krūtys jos bangavo, lyg nunokę javai, krūtinė sunkiai alsavo, lyg vėjo suaudrinta jūra, o balsas lyg lapai girioje sušlamėjo.

Paniekinimo žvilgsniu pažvelgė į ją tas, kuris žemės malonumų atsižadėjo ir nusikratė žemės geidulių, kaipo padų mėšlo.

— Ko nori, šio pasaulio dukra?

— Viešpatie, aš žinau, ką mano tėvas kalbėjo tau. Aš žinau, viešpatie, kad tu esi šventas, amžinas, galingas ir išmintingas, kokio dar nebuvo šiame pasauly, o aš tik kvaila ir silpna mergaitė, vyro dar nepažinusi.

Bet aš kenčiu, viešpatie, labai kenčiu, ir tu pagailėk manęs! Kokia būtų mano laimė tavo šventas kojas bučiuoti, ašaromis jas prausti, savo plaukais šluostyti... O nemanyk, viešpatie, kad aš kalbu tik todėl, jog tu, mano vyru tapęs, būtai viso pasaulio valdovas, mūsų priešams kerštu atlygintai ir mane išaukštintai... Aš kalbu, viešpatie... aš kalbu, kad myliu tave...

Ir atsakė jai klausdamas samanas Atipranaprijas:

— Mritrijos, prabangos tėvo, lūpomis atėjai mane gundytų?..

— Viešpatie, — kalbėjo ji, rankom apėmusi jo kojas. — Viešpatie, įeik į mane, ir aš linksma priimsiu tave, kaip tarnaitė, kaip vergė priima savo valdovą... Žemink mane, niekink mane, mušk mane ir kankink, draskyk mano krūtinę, rauk mano plaukus, tik nevaryk manęs... Įeik į mane, viešpatie!..

— Aš netekau žodžių šio pasaulio dukteriai, užmiršau jausmus, kurie drumsčia žmonių ramybę... Moteriške, eik šalin, nes aš nenoriu žinoti, ko tu nori...

Atstūmęs ją šalin, nuėjo samanas kiton vieton, ten, kur jo žmonės surasti vėl nebegalėtų...

Kas vienas — tai ir žmonių tarpe vienas sau palieka, o kas baidosi žmonių, tą žmonės suranda ir tyruose...

V

Ir buvo Mritrija, kaipo vienas kšatrijų, kurie tarnavo Savalkijai. Jis atėjo jo namuosna ir tarė:

— Maharadža, žmonės kalba, kad tyruose gyvena samanas, kuriam dievai pažadėjo jo gimimo dienoje, jog jis būsiąs viso pasaulio valdovas, jei kšatrijo šarvais apsivilkęs paimsiąs savo rankon kalaviją. Štai tavo priešininkas, viso ko nustojęs ir didžiai nusiminęs, skraido tyruose, to samano beieškodamas.

— Kam jis ieško, ar kad jo vergu taptų?

— Jis ieško, maharadža, kad jį padarytų savo sūnumi, savo dukterį jam atidavęs per žmoną. Jam jis nori palikti, kaipo kraitį, kerštą tau... Netekęs vilties tave nugalėti, jis tikisi, kad per samano rankas pasieks savo tikslo, ir jo tau kerštas bus baisus, kaip tavo galybė...

Nusijuokė Savalkija, galingasis maharadža:

— Cha, cha, cha!. Kas panorės būti sūnumi žmogaus, kuris nebeturi kur galvos priglausti?..

— Nežinau, maharadža, bet manau, kad dievai galingi ir žino, ką daro, kai jie tiek daugel žmogui žada. Šiandien tavo priešas neturi kur galvos priglausti, o rytoj galime jo vietoj atsidurti mes. Geriau negundyti savo likimo. Liepk suimti, kol dar gali, samaną ir užmušk jį savo ranka, kad pikta tau nepadarytų.

Išgirdęs tai susimąstė maharadža. O pagalvojęs pasiuntė tyruosna kareivius, kuriems liepė surasti samaną Atipranapriją, sugauti jį ir atvesti jo rūmuosna. O kadangi Atipranaprijas nesislėpė nuo žmonių, kurie jo ieškojo, surado jį kšatrijai, suėmė ir atvedė prieš savo valdovo akis. Niekas dabar nepažino Atipranaprijo, nors daugel kas jį anksčiau matęs, kai jis, jaunas dar būdamas, gyveno Savalkijos tėvo namuose. Niekas nepažino, nes Mritrija miglomis apdūmė jiems akis.

Ir klausė Atipranapriją Savalkija:

— Ar tu esi tasai, kuriam dievai yra pažadėję, kad visi maharadžos ir radžos vadins tave savo viešpačiu ir valdovu, jei tik tu panorėsi paimti rankon kalaviją, kaip kad daro kšatrijai?

— Tu sakai, jei tiesą sakai.

— Tu nori mano priešininku būti, mano kšatrijus kalaviju pamušti? Žinai, kad aš esu tavo valdovas...

— Ne, tu esi ne valdovas, tik vergas to, kurio gundymus pildai.

— Užmuškit jį... — paliepė maharadža tiems, kurie ten buvo.

— Mritrijos vergai, kas davė jums teisę atimti gyvenimą tam, kuris yra nemirtingas. Tu tik Mritrijos vergus valdai ir nesi viešpats buities, kuri giltinės galybės nebijo. Žūtų tas, kuris išdrįstų pakelti prieš mane ranką, lygiai kaip ir tas, kuris tokį paliepimą padarė.

Visi, kurie ten buvo, ir maharadža ir kšatrijai, didžiai nusigando, išgirdę tuos žodžius. Buvo jie, kaipo žmonės, kuriuos samano galybė akmenimis pavertė. O samanas nusigręžė, nuėjo savo keliu, ir niekas sulaikyti jo neišdrįso.

O kai jis išėjo, atsigavo Savalkija ir tie, kurie ten buvo, bet niekas neišdrįso sekti samaną, kad jį sugautų ir užmuštų; neišdrįso ir Savalkija pakartoti savo įsakymo.

Ir kalbėjo vieni, kad bramanas esąs pamišęs, ir neverta esą kreipti dėmesio į jį.

Kiti manė, kad jis esąs šventas ir galingas, kaip patsai visagalis Indra...

Niekas jo kliudyti daugiau nebekliudė, ir greitai visi pamiršo, kad jis yra pasauly, nes apie jį daugiau niekas nebegirdėjo ir niekas jo nebematė...

TAS, KURIS YRA NUBUDĘS

I

Ne metai, ne kiti praslinko, kol nustojo švietę Hindustano padangėse gaisai, kol nurimo visa šalis ir lengviau atsiduso žmonės, kai Savalkija makštysna įmovė savo kalaviją.

Nustojo karai, nes nebebuvo daugiau priešų, kurių žmones galima buvo kalaviju piauti ir namus jų deginti. Tie puikuoliai, kurie nenorėjo tapti Savalkijos vergais, vieni žuvo mūšiuose, kiti — pilių griuvėsiuose, tretieji — buvo kirviu nukirsti miestų aikštėse. Dar buvo tokie, kurie nusigandę patys šaukė Savalkiją savo šalysna, nors prieš juos karu eiti dar jis nė nemanė, nešė jam dovanas, teikė brangenybes ir vadino jį savo viešpačiu ir valdovu. O kai jis jojo jų žemėsna išplėšti jų turtų, atimti jų vaikų, sutikdavo jį toli toli, kaipo geidžiamiausią savo svečią, kaipo brangiausią savo tėvą.

Visos šalys, visi kraštai, nuo vakarų jūrų iki rytų, nuo šiauriųjų Dangaus kalnų iki tolimiausių pietų šalių gerbė Savalkiją ir vadino ji valdovu ir viešpačiu visi: ir bramanai, ir radžos, ir kšatrijai, ir žemės dulkės — čandalos. Ir buvo žmonės tuomet kaipo šunys, kurie gerinasi savo viešpačiui, net kai jis juos lazda muša, o loja ant tų, kuriuos pirmą kartą mato, nors jie nieko bloga jiems nedaro. Užmiršo radžos ir kšatrijai savo tėvus ir jųjų garsius darbus. Jie žinojo ir gerbė tik vieną Savalkiją. Užmiršo bramanai dievus ir šventas apeigas. Jie žinojo ir gerbė tik vieną Savalkiją. Jis įsakė, kad visi jį garbintų ir vadintų žmonių viešpačiu, geradariu, gelbėtoju, geriausiu ir maloniausiu visų radžų. Ir vadino jį taip žmonės ir garbino dar labiau, negu jis buvo paliepęs, džiūgavo ir šaukė jo vardą, kai jis prajodavo arba pravažiuodavo. Girdėdamas tai, džiaugėsi Savalkija, kad jį myli visi žmonės, o tiems, kurie nenorėjo garbinti ir geradariu vadinti, kaip kad vadino kiti, liepė vieniems kirviu

galvas nukapoti, kitus kalaviju pamušti, o dar kitus giliuose požemiuose badu numarinti.

O kai sugrįžo savo šalin, savo tėvų pilin, gausiai apdovanojo visus, kurie su juo sugrįžo ir buvo jo žygių bendradarbiai ir draugai. Paskui liepė Savalkija paskelbti visose miestų aikštėse, kad per devynias dienas girdys ir valgydins žmones — tesilinksmina jo linksmybe, tesidžiaugia jo džiaugsmu ir tedėkoja dievams, kad turi tokį narsų valdovą, kuris visus kitus maharadžas ir radžas nugalėjo ir jų žemes ir kraštus pavergė...

Iš visų kraštų, iš kaimų ir miestelių, iš lūšnų ir rūmų plaukė žmonės Savalkijos pilin, kur jiems buvo pagaminti skanūs valgiai ir gardūs gėrimai — bramanams atskirai, kšatrijams atskirai ir parijams atskirai. Neužmiršti buvo ir čandalos — žemės mėšlas, dievų padų atmatos...

Devynias dienas susirinkusieji ten gėrė ir valgė, kiek tik norėjo. Begerdami ir bevalgydami gyrė Savalkiją ir garsino jo vardą.

O kad geriau linksmintųsi sotūs žmonės, pilies aikštėje, kur buvo susirinkę, žaidė visokius žaismus garsiausieji žaismininkai, krėtė juokingus šposus vikriausi šposininkai ir šoko dailiausius šokius grakščiausios ir liekniausios šokėjos.

Ne vien tik pilies aikštėje linksminosi žmonės. Žymiausi krašto vyrai ir artimiausi Savalkijai kšatrijai — karžygiai gėrė ir valgė jo namuose, o juos linksmino pargabentos iš tolimų kraštų, kaipo karo lobis, jaunos ir grakščios mergelės. Ir kuris katros norėjo, tokią sau ėmė, kaipo geidžiamąją...

Buvo ten ir dainių, savųjų ir svetimųjų kraštų, senų ir jaunų. Visi jie savo dainomis džiugino puotaujančius, garbindami Savalkijos vardą ir kšatrijų vardus.

Kiekvienas jų norėjo labiau prisigerinti ir didesnes gauti dovanas, todėl vienas labiau negu kitas gyrė Savalkiją, vadindamas jį visų maharadžų maharadža, pasaulio valdovu, karžygiu, į kurį panašaus nebuvę dar pasauly, nesą ir nebebūsią.

Girdėdami tuos dainių pagyrimus, visi ten buvę kšatrijai, seni, kurie daugel jau buvę matę ir patyrę, tėvų darbus matę ir atsiminę, ir jaunieji, kurie tik gyventi pradėjo ir Savalkijos vadovaujami pirmus atliko žygius, ėmė girti ir kalbėti, nebuvę, nesą ir nebūsią tokių vadų, garsių darbais ir narsumu, kaip kad Savalkija.

Jo dramblys mindęs kelius šalyse, kur jo tėvų vardas dar nebuvo girdėtas.

Jis pavergė kraštus, išdegino miestus ir pilis, išgabeno turtus, vergus kraštų, apie kuriuos jo tėvai ir protėviai nebuvo girdėję, kad jie yra...

Ir taip jie gyrė ir garbino Savalkiją... O jisai puikiai didžiavosi ir augo savigarba, girdėdamas, kaip visi jį giria ir garbina jo vardą.

Puikinosi ir didžiavosi. Besipuikindamas, besididžiuodamas liepė atvesti pavergtųjų šalių radžas ir įžymesnius kšatrijus, kurie buvo mūšiuose paimti nelaisvėn, pančiuose parvesti Savalkijos pilin, ir sėdėjo dabar rūsiuose ir duobėse, vergams pagamintose.

Liepė juos atvesti, kur puotavo susirinkusieji, kad jų siela dar labiau nusimintų, ir visus kalaviju nukirsti.

Vynas ir kraujas liejosi tą dieną Savalkijos rūmuose, aidėjo linksmybės džiūgavimai ir kankinamų bei žudomų dejavimai...

Buvo susirinkusiųjų tarpe senas kšatrijas, vardu Usinara, jo tėvo artimiausias draugas ir žygių dalyvis. Jis negėrė, nevalgė, nesilinksmino ir tik liūdnas sėdėjo, beklausydamas, ką kiti kalba.

— Štai, Usinara, tavo tėvo draugas, nevalgo, negeria ir nesilinksmina, kaip kad linksminamės visi mes, tik liūdnas sėdi nesidžiaugdamas. Jis pavydi tavo ir mūsų garbės, — tarė Savalkijai artimieji jo draugai iš kšatrijų tarpo.

Išgirdęs tai supyko Savalkija ir liepė Usinarai atsikelti iš savo vietos ir prieti prie jo.

O kai tasai atsikėlė ir priėjo, paklausė jį Savalkija:

— Kodėl nevalgai, negeri ir nesilinksmini, Usinara, kai linksminasi visi? Ar tu pavydi man garbės, ar mano darbai tau nepatinka? Ar pikti sumanymai gimė tavo galvoje, kad tyli susimąstęs ir sėdi mano puotoje, kaipo tas, kuris neapkenčiamų tarpe atsirado?

— Linksminasi tasai, kurio širdyje džiaugsmas atsilanko, — atsakė jam Usinara. — Man prisiminė mano jaunos dienos, kai aš čia su tavo tėvo tėvu puotavau, ir linksmybė išgaravo iš mano krūtinės...

— Kas nesilinksmina, kai aš linksminuosi, priešas mano tasai, ir nebėra jam vietos pasauly, kuriam aš gyvenu.

Tylėjo dabar Usinara ir nieko jam neatsakė, tik, apsidairęs aplinkui, liūdnu žvilgsniu pažvelgė į Savalkiją ir nuleidęs galvą atsiduso.

Dar labiau supyko Savalkija ir pykdamas klausė Usinaros:

— Jūs, su tėvu mano čia bepuotaudami, kalbėjote, kad jis buvo visų žmonių garbingiausias ir garsiausias visų karžygių, kurie prieš jį, kaip guburiai prieš aukštus šiaurės kalnus, kuriuose amžina žiema sau buveinę yra pasirinkusi. Pasakyk man, Usinara, ar buvo jo žygiai, kaipo mano žygiai, ar buvo jo garbė, kaipo mano garbė?..

— Ne, — atsakė, neleisdami Usinarai tarti žodžio tie, kur arti buvo ir Savalkijos žodžius išgirdo: — tu, kaip saulė, o tavo tėvas, kaip josios šešėlis, kuris yra matomas rasos lašuose.

Bet maharadža neatkreipė dėmesio į tai, ką jie kalbėjo, tik laukė, ką jam pasakys Usinara, kuris savo pasielgimu užgavo jo širdį, ir todėl pikto jam norėjo Savalkija.

Bet Usinara tylėjo.

— Ko tyli ir nekalbi, Usinara! — rūsčiai sušuko Savalkija. — Kam bandai mano kantrybę? Pasakyk, visi čia susirinkę tiesą ar melą kalba? Gal nieko žymaus neatlikau, ko nebūtų atlikę mano tėvai, ir todėl mano garbė tik tėvų garbei prilygsta.

— Garbė tavo, kaipo tavo tėvų garbė,— tarė jam Usinara: — nes žmogus padaro tik tiek, kiek jam likimo daivos paskiria, nei daugiau, nei mažiau. Aš pamenu, kaip šioje vietoje tavo tėvui kalbėjo tuos pačius žodžius, kuriuos nūnai tau kalba, garsino jo žygius ir vardą, kaip tavo šiandien garsina. Ne vienas gal jaunųjų, kurie čia esti, susilauks dienos, kurioje tais pačiais žodžiais garsins tavo ainių žygius ir darbus, ir būsi tu žemiau jų, kaipo nori šiandien, kad tavo tėvas garbe būtų žemiau tavęs.

— Ar mano dramblio koja neištrepleno tų šalių, kur apie mano tėvų vardą niekas nė negirdėjo? Ar ne man priklauso kraštas nuo vakarų jūrų iki rytų, nuo šiaurės kalnų iki tolimųjų pietų šalių? Kas beliko mano ainiams, kad jie atliktų, ko aš neatlikau?

— Esu girdėjęs, kad už tų jūrų gyvena žmonės, kurių kraštas platesnis, negu mūsų šalis, kurių žemė turtingesnė ir miestai didesni, negu mūsų šalies; už tų aukštųjų kalnų galingi maharadžos valdo didžiausias valstybes. Ten niekas tavęs savo valdovu nevadina ir net nežino, kad tu esi, nes tavo vardo nėra girdėję... Kas užtikrins, kad tavo ainių kojos nesuras tuosna kraštuosna kelio, ir jų ranka nebus pratiesta ant tų šalių, kaip dabar tu pratiesei savo ranką ant visų kraštų, kurie tau buvo žinomi ir į kuriuos tu kelią suradai, o tavo tėvai apie juos nebuvo girdėję ir kelio ten nebuvo žinoję...

Dar labiau supyko Savalkija, išgirdęs šiuos Usinaros žodžius, nes manė, kad jie buvo tarti tam, kad jį užgautų ir jo garbę sumažintų. Supykęs pašoko iš vietos, kurioje sėdėjo, apvertė skobnis ir žibintuvus, pralieję gėrimus ir užgesino ugnis, svečius išvijo iš savo namų, o Usinarą liepė suimti ir įmesti giliausian rūsin, kur buvo tik sunkiausieji nusikaltėliai, ir iš kur pasaulin kelio nebebuvo jau. Liepė ten jį įmesti ir kalaviju jam galvą nukirsti. Bet Usinaros žodžiai buvo, kaip aitrios vylyčios, kurios giliai įstrigo Savalkijos širdin. Užmiršti jų negalėjo nei dieną, nei naktį ir dėl to niaurus visuomet buvo jo veidas, ir drebėjo kiekvienas, kuris turėjo prieiti į jį...

Niaurus buvo Savalkijos veidas, baimę gimdąs todėl, kad ramybę sudrumstė ir miegą nuo jo blakstienų nuvijo mintis, žiauri ir skaudi, kaip priešo kerštas: niekas yra visa tai, ką jis nuveikė, sulyginant su tuo, ką dar galima nuveikti ir ką dar kiti, kurie ateis vėliau, nuveiks...

II

Atėjo į Savalkiją bramanas, vyriausias ir garbingiausias tų, kurie gyveno viharoje šalia pagodos, dievų namų, ir ten kas vieną dieną šventomis giesmėmis sveikindavo gemančią Užgasą ir tomis giesmėmis, nes jose glūdinti Omos galybė, sulaikydavo dieną, kad ji skubiai nebėgtų, ir naktį, kad ji pergreit nesiartintų.

Didelė buvo triskartgimusių galybė, nes triskart galingomis aukomis jie priversdavo dievus keisti savo nusistatymus ir veikti pagal triskartgimusių norus prieš savo norus.

Ir tarė garbingasis bramanas Savalkijai:

— Maharadža, ar nesi tu visų galingų žemės valdovų patsai galingiausias? Bet kokiu būdu žmonės gali pažinti ir suprasti, kad vienas maharadža yra galingesnis už kitą? Ar ne per tai, kad jis gyvena pily, kuri visų kitų pilių didžiausia, kad jo rūmai visų kitų rūmų puikiausi, kad jo rūmuose mato daugiausia garbingų kšatrijų ir kad jis, o Savalkija, gausiausiai aukoja dievams, laikantiems jį savo globoje, ir labiausiai gerbia bramanus, kurie visų žmonių yra dievams artimiausi, nes jų tik balso klauso ir sulig jų noru būna priverčiami gera ir pikta žmogui daryti, teikti jam laimės ir pasisekimo, arba nelaime ir nepasisekimu varginti jo dienas, dovanoti gyvenimą ar mirtį...

— Taip, viešpatie. Tikra yra tavo kalba, — tarė jam atsakydamas maharadža.

— Kas, o Savalkija, panorės gyventi ankštoje lūšnoje, kai gali gyventi erdvioje pirkioje? Kas panorės gyventi pirkioje, kai gali gyventi puikiuose rūmuose?

— Taip, viešpatie, niekas nepanorės.

— Mūsų pagoda, kuri yra tavo pily, maža, nepuiki ir nedidesnė, negu kitų miestų pagodos. Dievai nebenori joje gyventi. Rūmai tavo geri buvo tavo tėvams, tik ne tau, o Savalkija. Tebūna tavo rūmai tavo garbei ir galybei atitinkami, kad visi žmonės eitų jais stebėtis ir gėrėtis, kalbėdami: — štai rūmai, kuriuose tinka galingiausiam maharadžai gyventi! Tavo pily pagoda visų pagodų didžiausia ir puikiausia, kad vien jon eitų visų kraštų žmonės čia dievų melstų, nes jie tik joje gyventi panorėtų. Tada ir akli pamatys, ir kurti išgirs, kad čia, tavo pily, tikra žemės galybė gyvena, kad čia dievai ir tikras žemės valdovas savo buveinę turi.

Patiko Savalkijai bramano kalba, ir paklausė maharadža jo žodžių, o paklausęs ėmė statyti sau naujus rūmus ir dievams naują pagodą ir vienuoliams bramanams naują viharą, — visus tokius didelius ir puikius, kokių dar iki šiol pasauly niekas nebuvo statęs. Paliepė Savalkija visų kraštų, kurie dabar jam priklausė, žmonėms nešti turtus, kuriuos turi, ir

aukoti jam ir dievams naujiems rūmams statyti, o tiems, kurie nieko neturi, eiti, palikus savo žmonas, savo vaikus, dirbti sunkaus darbo, maharadžos rūmų ir dievų pagodos statymui reikalingo.

Ir nešė žmonės savo turtus dūsaudami ir sunkiai dirbo dejuodami, bet Savalkija į tai nekreipė dėmesio — širdis jo buvo pripratusi matyti ir nepastebėti žmonių vargo.

Trejus metus dieną ir naktį dirbo žmonės, kol pastatė Savalkijai rūmus, visų pasaulio rūmų puikiausius ir erdviausius, ir dievams jo pily pagodą ir viharas prie jos — tokias, jog panašių savo puikumu ir dailumu visuose Savalkijos kraštuose nebuvo. O kai visa buvo pastatyta ir užbaigta, paliepė Savalkija žmonėms tris dienas švęsti ir jokio darbo nedirbti, tik džiaugtis ir atjausti laimę, kuri juos ištiko.

Tąja proga dovanojo Savalkija skolas ir nesumokėtus mokesčius tiems, iš kurių nieko paimti nebuvo jau galima, nes jie nieko neturėjo, nei žmonų, nei vaikų, nei sveikatos, kad juos parduotų, kaip vergus. Ir liepė Savalkija visiems kraštams, kurie jam priklausė, džiaugtis ir garbinti jį, kaipo gausų dievams ir skairų žmonėms valdovą.

Linksminosi ir džiaugėsi visi tų kraštų žmonės, vieni tikra širdimi, manydami, kad reikia džiaugtis, kai valdovas paliepia, kad taip visuomet buvo, yra ir bus ir turi taip būti.

Kiti džiaugėsi ir linksminosi bijodami, kad nepastebėtų ir nepraneštų valdovo pastatytiems ištikimiems tarnams jie esą nepatenkinti. Tie, kurie džiaugėsi iš baimės, žinojo, kad nesidžiaugiančius ir negarbinančius savo valdovo suimdavo sekti žmonėms pastatyti vyrai ir sodindavo juos rūsiuosna ir duobėsna, kurios buvo nusikaltėliams pagamintos. Ten juos laikydavo, iki jie buvo skurdo, gyvių ir bado numarinami.

Ir manė, kad taip visuomet buvo, yra, bus ir kad taip visuomet turi būti.

Tie, kur garbino Savalkiją, kalbėjo jam:

— Tavo tėvas, pastatęs naujus rūmus, pagodą ir viharas, manė, kad nebuvo ir nebus puikesnių rūmų, dailesnių pagodų, kaip jo pastatyti. O štai tavo naujieji rūmai, sulyginant su jo pastatytais, kaip pirkia su lūšna, kurioje gyvena nuskurdusių čandalų šeimynos.

Nuliūdo Savalkija, tokias išgirdęs kalbas, galvodamas:

— Mano tėvas manė, kaip aš dabar manau, ir mano rūmus gali ištikti tas pats likimas, kuris ištiko tėvo pastatytus rūmus, pagodą ir viharas. Tikrai tiesą kalbėjo Usinara. Bet ne, nebebus taip niekados.

Ir liepė Savalkija paskelbti visiems, kad per amžių amžius niekas nedrįstų statyti puikesnių rūmų, kaip jo rūmai, dailesnių pagodų ir viharų, kaip jo pastatytos.

Ir kalbėjo tuomet visi, kad išmintingas jo parėdymas, kaip išmintingi jo visi darbai...

Kad dora ir protas jam juos patarė.

Atėjo tuomet į jį kiti bramanai ir taip jam kalbėjo:

— Pagoda mūsų dievams ankšta, ir jie nenori joje gyventi. Jie suteikė mums turtų ir liepė pranešti tau, kad panaikintai draudimą, kurį tėvas tavo buvo paskelbęs.

Paskui atėjo radžos, kurie jį vadino savo valdovu ir maharadža, ir turtingi kšatrijai ir taip jam tarė kalbėdami:

— Mūsų rūmai, kuriuose mes gyvenam, per ankšti ir per prasti. Jie geri buvo mūsų tėvams, bet ne mums, kurie esame tavo didybės ir puikybės dalis. Panaikink draudimą, kurį tavo tėvas buvo paskelbęs...

— Kokį draudimą buvo paskelbęs mano tėvas dėl jūsų pagodų ir viharų, bramanai, dėl jūsų rūmų, garbingi radžos ir kšatrijai?

— Tavo tėvas uždraudė mums statyti pagodas ir viharas, erdvesnes ir gražesnes, negu tos, kur yra jo pilyje. Leiski dabar mums pasistatyti pagal mūsų išgales ir reikalus.

— Tavo tėvas pareikalavo, kad niekas mūsų nedrįstų sau statyti rūmų, kurie būtų toki puikūs ir dideli, kaip tie, kuriuos jis sau pasistatė. Dabar tavo rūmai yra tiek puikūs, jog tokių niekas neišgalėtų pasistatyti, jei net tu nebūtai uždraudęs tai daryti. Bet leisk ir mums naujus pasistatyti, erdvesnius ir puikesnius, kiekvienam pagal mūsų turtus ir galybę, kaipo buvo tavo tėvo rūmai.

Dar labiau nusiminė Savalkija, išgirdęs šiuos žodžius, ir tarė savo širdyje: — Tikrą tiesą kalbėjo man Usinara! Mano tėvas visa tą darė, ką aš dabar darau, jisai ėjo keliu, kuriuo aš dabar einu. Kaip aš nužengiau toliau, negu jisai, nužengs toliau pirmyn mano ainiai, ir mano garbė ir garsus vardas nublieks, kaip kad dabar jau nublieko mano tėvo vardas ir jo garsiųjų darbų garbė!

Taip pamanęs liepė paduoti visus raštus, kuriais draudė jo tėvas, ir visus paliepimus, kuriuos jis patsai skelbė, suplėšė juos savo rankom ir sumindė kojom.

— Taip mindau ir naikinu visus draudimus, kuriuos buvo mano tėvas padaręs, ir visus paliepimus, kuriuos aš buvau paskelbęs, o jūs būkite laisvi ir statykitės sau namus ir pagodas ir viharas prie jų pagal jūsų turtus ir išgalę.

Ir vėl gyrė jį visi, kurie ten buvo, už tokį pasielgimą ir vadino visų išmintingiausiu, visų maloniausiu...

Bet Savalkija aitriai nusijuokė, tuos pagyrimus išgirdęs, ir tarė jiems kalbėdamas:

— Ar ne jūs vadinote mane protingu tarpe protingiausių, išmintingu tarpe išmintingiausių, kada aš paskelbiau draudimus, kuriuos dabar panaikinau ir atšaukiau? Pasakykit gi man, mano mieli draugai, kada aš

buvau kvailas ir neišmintingas, anksčiau, drausdamas, ar dabar, tuos draudimus panaikindamas?..

Tylėjo visi, ir niekas jam dabar neatsakė, o negirdėdamas jų atsakymo liepė Savalkija išvaryti juos laukan iš savo namų ir iš savo pilies.

— Vienas buvo doras vyras Usinara, kuris teisybę man sakė akysna, o aš nepanorėjau, kad jis gyventų!..

Paniekino dabar Savalkija visus žmones ir net artimiausius draugus ir su aitria paniekos šypsena klausė jų žodžių, kuriais tie gerbė jo darbus ir garsino jo vardą...

III

Dieną ir naktį negalėjo Savalkija užmiršti Usinaros žodžių, ir todėl nerami buvo jo širdis.

Yra tolimi kraštai, kur jo vardo niekas nežino, negerbia, kur jo dramblio koja nemindė ir nemindys. Bet pasieks tuos kraštus ir ant jų savo letenas uždės jo ainiai, ir bus jų garbė, kaip skaisti saulė, o jo — kaip dienos metu mėnulio šviesa...

O kai galvojo taip ir nerimo, ėmė rengtis Savalkija tolimuosna savo valstybės kraštuosna, ten, į vakarus, į tolimas vakarų jūras.

O kai jis ten nuvyko, rado ten didelius miestus, gilius uostus, o į tuos uostus atplaukdavo ir iš jų išplaukdavo šimtai laivų, ir savų ir svetimųjų kraštų.

Vieni jų grįžo iš tolimųjų svetimų kraštų, o kiti dar rengėsi ten plaukti.

Liepė Savalkija pašaukti tuos, kurie grįžo iš svetimų kraštų, o kai jie atėjo, ėmė jų klausti, kur tie kraštai yra, ar arti, kokie ten žmonės, kaip jie gyvena, kokie ten miestai ir pilys ir kokie jose valdovai viešpatauja?

Ir pasakojo jam žmonės, kad jie yra matę šalis derlingas ir plačias, kaip šitos jūros; tose šalyse pilys ir miestai puikūs ir dideli, kokių jo, Savalkijos kraštuose nėra. Tuose miestuose, tose pilyse puikios ir gražios pagodos, kuriose linksmi gyvena dievai.

Ir žmonės ten linksmi, išdidūs ir galingi, ir nebėra ten nei radžų, nei kšatrijų, nei bramanų, nei parijų, nei čandalų, tik kiekvienas yra sau radža, bramanas, kšatrijas ir čandala.

Tūkstančiai tūkstančių gyvena ten žmonių, visi linksmi ir laimingi ir nieko nebijo. Gyvena gražiuose rūmuose, erdviose pirkiose, kaip kas išgali.

Vieni laukus aria, sėja ir piauna, kiti prekiauja, laivais jūras raižo, kiti dar miestuose sėdi ir kitus darbus dirba.

— Ar daugel man reikėtų nuplukdyti ten kareivių, kad galėtau tas šalis užkariauti, ir jos mano būtų, man priklausytų ir mano vardą gerbtų?

Ir atsakė jam žmonės, kurie yra buvę tose šalyse:

— O maharadža, galingiausias viešpatie! Tau reikėtų nuplukdyti ten tiek kareivių, kiek danguje žvaigždžių, kiek jūroje lašų, kad tuos kraštus nugalėtai. Platūs, platūs tie kraštai, turtingi, ir daugel daugel ten gyvena žmonių, ir visi jie, kaip kšatrijai, moka kalaviją vartoti ir naudotis ginklu, kuris naudingas yra ir patogus pulti priešą arba nuo jo apsiginti. Ir pilys ten, kaip uolų kalnai, ir kalavijai ten kietesnio plieno, negu mūsų.

Ir atnešė jam šarvų ir ginklų, kirvių ir kalavijų ir kitų karo pabūklų, kuriuos pirkliai iš tos šalies pargabeno, ir rodė Savalkijai, kokie jie yra.

— O blogiausia, maharadža, — kalbėjo jie: — kad tos šalys yra labai toli toli. Tris kartus pasikeičia mėnulis, kol mes pasiekiam šitų jūrų kraštą. O už šitų jūrų didelės yra tyrumos, kur nei medžiai auga, nei žolė želia, nei jokis gyvas garas gyvena, tik vėtros karštus smėlius pusto. Už tų didelių ir plačių tyrų, kuriuos skersai reikia eiti ištisas savaites naktimi, nes dieną karštis kuo didžiausias, yra kitos jūros, ne tokios, kaip mūsų, tik su daugeliu salų. Aplinkui tas jūras visais pakraščiais ir tų jūrų visose salose yra derlingi kraštai, turtingi miestai, ir ten puikūs gyvena žmonės. Kad per jūras galėtai pervežti tiek kareivių, kiek jų reikia tų šalių žmonėms nugalėti, savo galiai juos pavergti, reikia tūkstančių tūkstančių laivų, o kita tiek maisto jiems vežti. O mes ir tūkstantinės dalies reikalingo skaičiaus laivų neturime.

— Kiek reikėtų laiko, kad tiek laivų pagamintumėm?

— Gal trisdešimt, gal keturiasdešimt metų, — atsakė jam tie žmonės, kurie su juo kalbėjo.

— Tai ne man, tik mano ainių naudai būtų tokis darbas, — pamanė savo širdy Savalkija. — Per trisdešimt metų nebeteks mano rankos stiprumo, o širdis jėgų, ir baigti pradėtas darbas tektų mano ainiams tam, kad jie naujais žygiais užtemdytų mano darbų atmintį...

— O jūs, jūros, plačios jūros, audringos, kaip mano širdis! Kam pastojote man kelią į naujus žygius, į naujus darbus?!.

Jūros bangavo, jūros siūbavo, švokštė ir ūžė, supo laivus — ir nieko neatsakė Savalkijos sielai.

Ilgai stovėjo Savalkija galvodamas, svajodamas. Bet kaip jūras nugalėti, kaip tyrus peržengti, jis nesugalvojo, ir niekas jam patarti negalėjo.

Nusigręžė ir nukeliavo šiaurės šalin, ten, kur aukšti kalnai jam kelią buvo pastoję...

Iš tolo pamatė jis tuos aukštus kalnus. Kaip milžinai, kits į kitą prisiglaudę, stovėjo aukštos jų viršūnės ir žverblėjo saulės spinduliuose, pagaudamos kiekvieno žmogaus akį, žavėdamos savo neapsakomu gražumu

sielą, žadėdamos tenjam erdvę ir ramumą. Savalkija, niekados kalnų nematęs, buvo sužavėtas jų žverblančiųjų viršūnių grožiu. Jis nusidžiaugė, kad jie toki išdidūs ir puikūs; liepė sustoti toje vietoje, iš kur juos pirmą kartą išvydo, ilgai gėrėjosi ir ėmė klausti žmonių, kurie ten gyvena, ar tolimas į tuos kalnus kelias.

Ir atsakė jam ten gyvenantieji žmonės, kad dar šimtai mylių sunkaus kelio į tuos kalnus. Kad juos pasiektų, turėtų praliįsti tankiai suaugusias džiungles, tigrų, gyvačių ir kitų piktų sutvėrimų knibždančias, perbristi klampius raistus ir pelkes.

Ir klausė dar žmonių Savalkija, ar nėra jų tarpe tokių vyrų, kurie būtų pralindę džiungles, perbridę raistus ir tuose aukštuose kalnuose būtų pabuvoję.

— Ne vienas narsuolis galvą paguldė, gyvybe sumokėjęs už norą tuos kalnus pasiekti, džiunglių paslaptis sužinoti... Bet yra tokių, kurie sakosi ten buvę.

Liepė Savalkija surasti tokius, kurie sužinojo džiunglių paslaptis ir tuose kalnuose pabuvojo, ir atvesti juos į jį, kad jam pasakytų, papasakotų, kas ten, tuose kalnuose, gyvena, kodėl taip skaisčiai žverbla jų aukštos viršūnės.

O kai atvedė į jį tuos, kurie sakėsi buvę ten, kur kalnai, jie papasakojo, kad sniegas ir amžina žiema ten viešpatauja, kad baisus Mritrija, kuris yra Maras, pasirinkęs ten sau buveinę, todėl ir žverblančios aukštų kalnų viršūnės. Miršląs ten kiekvienas nuo šalčių ir žiemos, kuris tik įžengia Mritrijos karalijon, kur net vanduo kieta uola pavirsta.

O lygumų žmonės, kurie tų kalbų klausė, stebėjosi, nes jie nežinojo, kas yra šaltis, kas yra pikta žiema, kadangi amžina vasara jų kraštuose viešpatavo nuo tų priešamžinių laikų, kai Indra nugalėjo Kali ir jo piktąsias galybes...

— Ar nėra jūsų tarpe vyro, kuris, patsai ten pabuvojęs, žino kelią anon kalnų pusėn? — paklausė Savalkija.

— Anon kalnų pusėn žmogaus kojai nėra ir nebuvo kelio, — atsakė jam užklaustieji. — Ir paukščiai iš anos pusės kalnų neatlekia į mus, nors jie ir sparnus turi.

O visi, kurie ten buvo susirinkę ir girdėjo šiuos žodžius, vienu balsu patvirtino, kad yra tiesos kalbančiųjų žodžiuose.

Nuliūdo dar labiau Savalkija, šių kalbų klausydamas, ir nuliūdęs tarė savo širdyje:

— Esu, kaip aras narve: matau tolimas padanges, matau erdvę, žinau apie beribius kraštus, bet visi keliai man užkirsti ir veltui sielojuos, veltui ilgisi naujų žygių širdis... Tikrą tiesą kalbėjo Usinara, sakydamas, kad žmogus tik tiek gali, kiek jam likimą sprendžiančių daivų gimimo dienoje nulemta!..

IV

Prijojo Savalkija tankiai suaugusias džiungles ir, nesuradęs per jas kelio į aukštus kalnus, pasuko dramblį namo, į miestą, kuriame buvo jo pilis.

Dramblys, ant kurio sėdėjo Savalkija, buvo puikiai papuoštas. Aukso rėdas, aukso sėdynė, brangiais įvairiaspalviais akmenimis išdabinti, liejo aplinkui vaivorinius spindulius, kaip šviesiausiojo dangaus valdovo Indros karo vežimas, kai jis važiavo kovon dėl pasaulio su tamsybių valdovu.

Tų šalių, tų miestų, tų pilių gyventojai, kuriomis grįždavo maharadža, išeidavo ir sutikdavo jį ir šūkaudami lydėdavo, gerbdami ir garbindami, *kaip negarbina net dangaus gyventojų.*

Daugel žmonių, jo garbę regėjusių, turtingų ir varguolių, jaunų ir senų, bramanų, kšatrijų ir čandalų, jam likimo laimės pavydėdavo, nes dar niekados žmogus žmogaus taip neaukštindavo, negerbdavo, kaip kad pagerbdavo dabar Savalkiją.

Bet jo veidas buvo niaurus ir nusiminimo kupinas. Todėl stebėjosi žmonės ir kits kitą klausinėjo:

— Kodėl niaurus visų laimingiausio žmogaus veidas?

— Ko trūksta dar tam, kurio galybė, kaip Indros galybė?

Visi klauste klausė, o niekas atsakyti nemokėjo.

O tie, kurie buvo artimiausi jo palydai, stengėsi linksminti valdovą ir viešpatį savo, kad nusiblaivytų jo niaurus veidas. Belinksmindami vieni kariškus žaismus žaidė, kiti senovės dainas ir padavimus jam sakė, o *dar kiti porino naujienas,* bet veidas Savalkijos nepralinksmėjo...

Kai vieną vakarą jis apsistojo nakvynėn, atėjo vietos žmonės ir papasakojo Savalkijos palydams, kad netolimoje vietoje, ant upės kranto, medžiais sužėlusio, atsiradęs samanas, visų samanų švenčiausias, visų išmintingųjų išmintingiausias. Jis matąs kiekvieno žmogaus praeitį ir ateitį, lyg jos esančios dabartis, kuri prieš jo akis vystosi. Stebėtini esą jo darbai, gilios išminties kupini jo žodžiai...

Kai apie tai pranešė Savalkijai, panorėjo jisai pamatyti samaną. Nedrįsdamas drumsti jo ramybės, nuvyko į jį patsai, o su juo buvo ir jo palydai.

Kai jis atvyko ten, kur gyveno samanas, pamatė jį iš medžių sukrautos palapinės prieangy sėdintį, medžių vaisius valgantį ir tyru vandeniu užgeriantį, ką valgo.

Ir garsiai prabilo Savalkija, matydamas tai.

— O kiek laimingas yra tasai, kuris mažu pasitenkina, kaip šis samanas. Iš medžių šakų sukrauta palapinė jį saugo nuo saulės svilinančių spindulių, nuo drėgmės ir lietaus, medžiai teikia vaisių, štai iš kranto čiurlenan-

tis šaltinis vandens, ir daugiau jis nieko nereikalauja. Tikrai, laimingas tasai yra žmogus, kurio akis žemės gobšumo nepažinusi.

— Tiesa tavo, maharadža! — tarė jam atsakydami visiems jo žodžiams pataikaujantieji palydai. — Pavydėtinas samano likimas šio gyvenimo nelaimių jūroje.

Ir tarė Savalkija, kreipdamas savo žodžius į samaną:

— Laimingas esi, samane, nes akis tavo nieko nepavydi, ir širdis tavo nieko netrokšta! Mažų mažiausiu pasitenkina tavo siela.

— Kas yra mažų mažiausia žmogaus sielai? — atsakė samanas, nepakeldamas akių ir nepažvelgdamas į Savalkiją. — Nėra pasauly žmogaus sielos, kuri mažų mažiausiu pasitenkintų, nes ji visuomet jaučia, kad tasai maža didžiojo dalis, kurio ilgisi ir norėtų pasiekti. Tik ne visi nusimano, kur tasai didysis galima rasti, ir ieško — ne ten, kur jis yra.

— Būk palaimintas šventas, triskartgimusis, išmintingųjų išmintingiausias, kurio širdis rami, kaip vasaros vakaras, kaip šventieji Gango vandenys! — tarė Savalkija, lenkdamas galvą prieš tą, kurio širdyje jau kama nebegyvena ir kurio siela karmano atsipalaidavo.

Priglaudęs dešinę ranką į krūtinę ir nulenkęs galvą stovėjo jisai, kaip stovi mokinys priešais savo mokytoją, trokšdamas išgirsti iš jo lūpų išminties žodį, kurio laukia, kaip šalnos pakertama gėlė laukia saulės spindulio. Ir taip stovėdamas dar tarė:

— Būk palaimintas! . .

Pakėlė samanas akis ir dirstelėjo į tą, kuris, būdamas visų maharadžų maharadža, visų valdovų valdovas, stovėjo dabar prieš jį, kaip nužemintas gyvenimo žmogus stovi prieš laimingesnį, kaip nusikaltėlis, kurį likimas palietė savo pirštu ir atidavė jį nusiminimo rankosna.

Ir tarė samanas Savalkijai:

— Būk palaimintas ir tu, kuris ieškojai laimės ten, kur jos niekas surasti negali. Visą pasaulį, kuris tau žinomas, pamynei po savo kojų, garbės beieškodamas, tik tam, kad sužinotai, ką žinoti galėjai išminties keliu eidamas. . .

Būk palaimintas tu, kurį dangaus ir pragaro keiksmais prakeikė pasaulis, ir teranda širdis tavo atilsį ir ramumą, o siela į tiesos ir išminties šalį kelią! . .

Būk Kali palaiminimu palaimintas, tu, kuris sudrumstei dangaus ramybę. . .

Ir nusigando Savalkija, šiuo išgirdęs žodžius. Ištieseęs rankas, kaip tasai, kuris staiga pamatė pavojų, prabilo:

— Viešpatie, viešpatie . .

Ir paklausė jo samanas, vėl akis į žemę nuleidęs:

— Ko nori, Savalkija? Ko atėjai čia, kur vien tik medžiai šlamėdami, vien tik paukščiai čiulbėdami drumstė ramumo tylą... Čia tavęs juk niekas pažinti nenori, nesibijo ir negarbina lūpomis, keikdamas širdyje...

— Aš atėjau čion, viešpatie, išgirsti teisybės žodį, nes visi, kurie iki šiol su manim yra kalbėję, tie žmonės, kurie gyvena ten, iš kur aš atėjau, ir tie, kurie mane lydi, melo kupini. Jų liežuvis moka tik melo ir pataikavimo žodžius kalbėti.

— Savalkija, ar ne tu patsai nudėjai žmonių širdyse atvirą tiesą? Ar ne tu patsai verste privertei žmones netiesą kalbėti ir melu gyventi?

— Tu gi, viešpatie, man karčią teisybę kalbi. Aš tokių atvirų žodžių jau ir sapne nebegirdžiu, ir jie saldūs man, kaip jaunųjų dienų atsiminimai.

Atsikėlė iš savo vietos samanas ir tvirtai prabilo:

— Ko aš turiu bijoti, jei mano valia, kad būtų taip, kaip aš noriu, ne kitaip...

Pasakęs tai žengė kelis žingsnius ir atsisėdo ant akmens, kuris gulėjo čia pat prie įėjimo palapinėn. Savalkija, nors girdėjo šiuos žodžius, bet į juos nekreipė dėmesio ir nesuprato, kaip ir visi tie, kur ten su juo buvo.

Ir kalbėjo vėl samanui Savalkija:

— Aš ėjau, viešpatie, keliu, kurį man nurodė pasaulio išmintis. Aš ėjau, didžiausios pasauly laimės beieškodamas, nes mano širdis jautė, kad ji yra. Tie, kurie daug turėjo gyvenimo patyrimo, man kalbėjo, kad laimingesnis tasai, kas pasiekia daugiau garbės ir galybės, ir aš, tuo keliu eidamas, siekiau laimės...

Kalbėjo man tie, kurie sakėsi daugel nusimaną, daugel turį pasaulio išminties. Pasakyk man, viešpatie, ar jie tiesą kalbėjo, ir jei sumelavo, kaip nujaučia dabar mano širdis, kur gi yra į tiesą kelias? Ar gal ir tu jo dar nežinai?..

Kai Savalkija taip kalbėjo, balsas jo kilo ir augo, o paskutinieji žodžiai praaidėjo, kaip tolimas griausmas.

— Daugel yra žmonių, kurie mano visa žiną. Bet klysta tie, kurie taip mano, nes nežino, kad yra pasauly tik viena teisybė, viena tiesa, vienas pažinimas ir viena laimė. Toji tiesa, toji teisybė, tasai pažinimas ir toji laimė — tai viena yra. Kiekvienas tai nujaučia savo protu ir savo širdimi, tik veltui ten ieško kelio. O kol jo nesuras, nepatenkins to žmogaus sielos kad ir garbingiausias likimas, nepragiedrins jo širdies kad ir didžiausias pasisekimas, ir jo gyvenimas niauksis nusiminimu, kaip niauri amžina naktis...

— Ką žmonės vadina pažinimu — melas yra; ką žmonės vadina tiesa — klaida yra; ką žmonės vadina teisybe — skriaudos biaurybė yra; ką žmonės vadina laime — apgavimas ir nusiminimo šaltinis yra...

— Tie žemės gudruoliai, kurie sakosi daug nusimaną ir daugel patyrę esą, save apgaudinėja ir kitus apgaudinėja, ir pasaulis, jų beklausydamas, vieną melą pakeičia kitu.

— Yra tik viena didi teisybė ir tiesa, kur gyvena pažinimo karalijoje, bet ten kelio žmogus neieško ir ieškoti nenori, pasirinkęs pramintus takus ir takelius.

— Yra viena vienintelė laimė, kuri tiesos pažinimo karalijoje gyvena, bet į ją žmogus kelio nesuranda ir nesuras, kol vaikščioja ir vaikščios pramintais takais ir takeliais...

— Yra viena vienintelė garbė, kuri nereikalauja, kad visi ją pamatytų ir pagerbtų. Ji gyvena pažinimo, tiesos ir doros karalystėje, kur žmogus kelio neieško. O ką žmonės vadina garbe — klaida yra ir apgavimas. Ji kaip elgeta, kuris viešu keliu eidamas, šaukia, kad turtingas yra, ir kiti patiki, kol įsižiūri ir pamato kūną jo dengiančius skarmalus. Bet taip rėkaudamas apgauna valandėlei kitus ir užmiršta savo alkį, kad vėliau jį dar labiau pajustų...

— Tais pramintais keliais vaikščiojai iki šiol, Savalkija, ir tau lemtas likimas, jei toliau jais vaikščiosi, kaip kitų anksčiau tavęs ėjusių likimas...

Taip kalbėjo samanas, ir jo klausė maharadža. O kai jis baigė kalbėti, tarė jam Savalkija:

— Žodžiai tavo išmintingi, viešpatie. Parodyk gi man kelią, kuris veda teisybės, tiesos ir išminties karalijon, kad aš pramintais takais ir takeliais nevaikščiotau, bet pasiektau tikros laimės ir tosios pažinimo garbės įgytau!..

Ir tarė jam samanas, į jo žodžius atsakydamas:

— Kuri nauda tau, jei aš, paėmęs už rankų, vesiu tave, kaip vedą aklą keliu. Jei tu esi sau žmogus, būk patsai sau žmogumi ir ieškoki kelio, svetimos rankos nesilaikydamas.

— Tamsūs tavo žodžiai, viešpatie, — tarė jam Savalkija: — ir aš jų nesuprantu.

— Jei tu esi tu, jei tavo pasaulis nėra mano pasaulis, kuris manyje gyvena, rask patsai į jį kelią.

— Kur to kelio pradžia, viešpatie?..

— Ten kur atsižadėsi to, kas manai esąs, kad būtai tas, kas gali būti.

— Išminties šaltinis teka iš ten, kur tu esi, viešpatie, — tarė jam Savalkija ir nusišypsojo, kalbėdamas, kaip tasai, kuris nori pajuokti svetimus žodžius, jam nepatinkančius. — Aš esu silpnas ir siela pavargęs, aš esu aklas ir siela ištroškęs. Kodėl neleidi man tavo šaltiny atsigerti ir jo vandeniu nuprausti savo akis, kad praregėtau ir jėgų įgytau!

Samanas tylėjo ir nieko neatsakė. Savalkija, kiek patylėjęs, tęsė savo žodžius:

— Tu kalbi, viešpatie, kad esąs mano pasaulis ir tavo. Kuris yra mano — visi žino, nes aš jame viešpatauju ir valdau žmones, kaip Indra danguje dievus. Kuris gi yra tavo?

Ir taip kalbėdamas nusišypsojo Savalkija; tai matydami nusišypsojo ir tie, kurie su juo buvo.

Ir atsakė jam samanas, kalbėdamas:

— Tu kalbi, Savalkija, kad viešpatauji ir valdai žmones, kaip Indra dievus. Maharadža! Vienas yra vanduo visur. Kai jis lašais krinta iš debesų, ar nevadini tu jo lietum? Kai jisaisraviai teka iš aukštų kalnų kloniuosna, ar nevadini tu jo upėmis? Kai jis šaltomis srovėmis veržiasi iš žemės gilumos, ar tu jo nevadini šaltiniais? Bet tai ne lietus, ne upės, ne šaltiniai, tik vis tas pat vanduo. Ar ne tiesą aš kalbu, maharadža?..

— Taip, viešpatie, tiesą...

— Taigi, maharadža! O jūs, kurie čia esate, klausykite mano žodžių, kad ir jums atsidengtų išminties šalis! V i e n a s yra visame pasauly, V i e n a s d a u g y b ė j e. Kai jis kuria savyje ir per save pasaulius — vadiname jį — P r a d ž i a p a t i. Kada šildo ir augina visa, kas yra, gerbiame ir šaukiame, vadindami jį — A g n i. Kai jis ankstų rytą kelia dieną, kaipo V a r ū n ą garbinam jį, o kai uždegam savo rankomis, kad mums tarnautų, pagerbiame jį, šaukdami — M i t r a. O kada pagalbos ir išganymo šaukiame — I n d r a vardas jo mūsų lūpoms. O vis tai tas pat didysis V i e n a s d a u g y b ė j e, tasai, kurs mano lūpomis kalba, ir tasai, kuris jūsų ausimis klauso, tasai, kuris jūsų krūtinėje širdį judina, kad ji plaktų ir gyventų, tasai, kuris manyje gyvena, tasai kuris yra A š, vienų vienintelis gyvenimo šaltinis, A t m a n a s, didysis P r a d ž i a p a t i.

Taip aš sakau tau, maharadža, ir jums, kurie su juo čia atėjote.

Taip kalbėjo samanas iškilmingu balsu, ir veidas jo spindėjo, kaip Varūnos veidas, o akys sublizgo, kaip Indros, kada jis rūstus pažvelgia per debesis į žemę. Tie, kurie girdėjo jo žodžius ir matė jį kalbantį, vieni pamanė, kad Indros galybė jame ir, taip pamanę, nusilenkė jam ir tarė:

— Tu esi didis, galingas. Tau aiškūs visi dangaus ir žemės keliai, ir atidarytos visos paslaptys.

— Mes matome tavo veido galybę ir tikime, kad tu esi Indra, žemėn nužengęs, kaip tu sakei!

Kiti, kurie nežiūrėjo į jo veidą ir neatidengė jo žodžiams savo ausų, manė jį esantį pamišusį, kaip būna pamišę tie, kur ne žemei gyvena. Todėl nusigando jie pamatę ir išgirdę, kaip jų draugai pagerbė samaną.

Ir prabilo tuomet Savalkija:

— Jei tu esi tasai, kuris sakaisi esąs, duok savo galybės ženklą, kad ir aš tavimi patikėtau.

— Ar ne aš kalbėjau, kad bergždžias yra darbas vesti išminties keliu tą, kuris yra siela aklas. Bet atsivers tavo akys, išgirs tavo ausys, nes aš to noriu, — tarė samanas. — Maharadža, ar nekalba žmonės, kad miršta tasai, kuris yra gimęs.

— Taip, viešpatie: kuris gimė, tasai turi mirti, ir kitaip pasauly dar neatsitiko.

— O aš tau sakau, Savalkija, kad nėra didesnės galybės, kaip toji, kuri yra gyvenimas. Kas, silpnas būdamas, kaip mirtis, apgalėtų galingiausią? Kas, nieku būdamas, kaip mirtis, duotų pradžią tam, kas yra V i s a. Aš tau kalbu, maharadža: kas gyvena, tasai negimė, neatsirado, tasai ir mirti negali. Tas, kurs gyvena ir vadina save A š — amžinasis A t m a n a s tasai yra. Ir tas, kuris suprato, kuris pažino, kad jis A t m a n a s, tasai pažino visas pasaulio paslaptis, nugalėjo visas kliūtis, tasai — d i d i s P r a d ž i a p a t i — ir nesibijo, nei kad mirs, nei kad gims. Jam nėra pradžios ir pabaigos, nes jis tikras bramanas, viešpats A t m a n a s, kurs savyje ir per save naikina vienus pasaulius, o kuria kitus, kaip tas, kuris turi galią — pasaulių kūrėjas P r a d ž i a p a t i, o nebūtų juo, jei negimtų ir nemirtų jame ir per jį pasauliai...

Atidžiai klausė Savalkija samano žodžių, o kai jis baigė, tarė jam Savalkija:

— Viešpatie! Prašvito man galvoje mintis, greita, kaip žaibas, baisi mintis, bet dar ji man neaiški, lyg miglose paskendusios džiunglės.

— Baisi mintis tik tam, kas tiesos bijosi, ir ji prašvinta kiekvienam, kas ieško jos ir surasti nori nesibaidydamas, — atsakė jam samanas. — Maharadža, kaip vanduo garu keliasi į padanges, kad vėl debesimis - lietumi vaikščiotų erdvėse ir kristų ant žemės, taip Pradžiapati sensta ir miršta Atmane, kad jaunas gimtų. O nemiršta ir negema Atmanas, tik Pradžiapati būdamas keičia savo veidą savyje ir per save... Taip aš tau sakau, o kas turi ausis — teklauso, o kas turi protą — tesupranta...

Ir kiekvienas teeina savo keliu...

— Viešpatie, tu žadi man atrasti, ką aš tik svajojau surasti, tu žadi man išgydyti žaizdas, kurios man dieną ir naktį skaudėjo. Argi aš, žmogus, esu taip galingas, kad galiu net mirtį nugalėti, kad galiu aukščiau to, kas yra, pasikelti?

— Maharadža, kai tu sumerki savo akis, nematai dienos. Kad amžinai sumerktai akis, amžinai žūtų tau saulė ir dangus ir jo žvaigždės, nes kiekvienas žmogus tik savyje turi saulę ir žvaigždes, dieną ir naktį. Ne tu pasauly gyveni, bet pasaulis tavyje. Per tave jis gema, per tave sensta ir tavyje miršta, bet ne tu jame...

Susimąstė Savalkija ir tie, kur su juo buvo. Ir ėmė vėl visi stebėtis samano kalbomis.

— Kas yra tasai, kur tokius keistus kalba mums žodžius!..

O Savalkija, žengęs priekin, priėjo arti ir tarė:

— Tai visas mano gyvenimas — melas, vien tik sapnas... Ir tai, ką atlikau, ir tai, ko siekiu...

Ir žengęs dar arčiau paklausė:

— Kas tu esi, kuris taip man kalbi?..

— Aš esu Atmanas, kuris dangų kuria ir žemę, liepia žvaigždėms ir saulei, kad padangėmis vaikščiotų, dieną ir naktį darytų...

— Aš esu tas, kur stoviu aukščiau už gera ir bloga, aukščiau už nusiminimą ir džiaugsmą, vargą ir laimę, aukščiau už skausmus ir linksmybę... Aš esu tas, kur aukščiau už gimimą ir mirtį; nėra man nei gera, nei pikta, nei atlyginimo, nei bausmės. Aš esu, kur yra kūrėjas viso, kas yra. Aš esu A š, ir nėra kitų, kurie gyventų manyje. Aš esu tas, kuris pažino, kad jis vienas ir tas pat visagalis visų pasaulių kūrėjas, kurie buvo, kurie yra, kurie bus, nes jie visi yra Aš — amžinasis A t m a n a s.

Taip kalbu aš, kuris surado į tiesą kelią... Kas turi ausis, teklauso, kas turi protą, kad suprastų, — tesupranta.

Kada jis taip kalbėjo, prisiartino vienas palydų ir tarė Savalkijai:

— O maharadža, man matosi, kad šis vyras, kurio tu klausai, yra tasai, kur gyveno tavo tėvo rūmuose, kaipo bramano Brahadašvos sūnus.

Išgirdę šiuos jo žodžius ir kiti pažino Atipranapriją ir ėmė kalbėti.

— Tikrai, šis yra tasai, kurį mes visi pažinome ir šaukėme vardu: Atipranaprijas...

— Šis, be abejo, tasai, kur dukart apleido tavo tėvo rūmus ir nuėjo tyruosna.

— Mes manėm, kad jis yra jau miręs, nes apie jį nieko nesame girdėję nuo tos dienos, kai jis pranyko.

Girdėdamas tas kalbas ir įsižiūrėjęs į samano veidą, tarė Savalkija:

— Viešpatie, ir aš dabar matau, kad tu esi tikrai tas, kurs buvo mano brolio draugas ir kurį mes visi vadinome Atipranapriju.

— Tikrai, aš esu tas, kurį seniau Atipranapriju vadinote...

Priėjo arčiau kiti, kurie jo žodžių klausė, ir kalbėjo jam dabar:

— Tu sakei, kad tu visuomet buvai, esi ir būsi. Betgi yra, kurie pažino tavo tėvą, matė, kai tu buvai vaikas. Ir mes matėm ir pažinome tave, kai tu buvai jaunas, o dabar esi vyras, metuosna įėjęs.

Ir atsakė samanas tiems, kurie taip kalbėjo:

— Visa, ką jūs kalbate ir sakote, kad žinote — sapnas yra ir melas, pagimdytas noro matyti kitame tai, kas yra jo gyvenimo dalis. Bet tasai, kas panori nubusti, — nubunda, o tik nubudęs pamatys tiesą akis akin...

Ir vėl jam tarė Savalkija, didysis maharadža, daugelio kraštų valdovas:

— Kodėl gi aš dar nenubudau, kaip tu sakai, jei aš to noriu. Jei išgali, pažadink mano sielą, kad ji nubustų, o nubudusi pamatytų tiesą, kurią tu matai, akis akin...

— Saldus yra gyvenimo miegas, kaip medus, o pažinimas sunkus, kaip tie kalnai, kuriuos tu matai nusigręžęs į šiaurę. Ar turi užtektinai noro ir jėgų pakelti tai sunkenybei?..

— Turiu, viešpatie... Manau, kad turiu...

— Gerai. Tenubunda tavo siela ir nemiega...

Taip taręs paėmė Savalkiją už rankos, pasodino ant akmens, ant kurio patsai sėdėjo, ir, pažvelgęs jam akysna, tarė:

— Savalkija, pažinki, kas esi! ..

Tie, kurie arti stovėjo, manė, kad užmigo maharadža...

O jis keliavo erdvėse, kur nebuvo nei vakar, nei nūdienos, kur nebuvo nei šios vietos, nei kitos vietos, kur nebuvo nei aukšta, nei žema... Keliavo erdvėse, kur nebuvo nei pradžios, nei pabaigos, nei šviesos, nei tamsumos... Keliavo erdvėse, kaipo A t m a n a s.

O kai samanas palietė jo petį, apsidairė aplinkui Savalkija, kaip dairosi žmogus, kurį miegantį atnešė priešai tyruosna ir miegantį ten paliko, kad žūtų ir nubudęs kelio atgal nesurastų... Uždengęs rankom akis, ėmė verkti Savalkija, striūbaudamas, ir ašaros krito per jo pirštus ir riedėjo per veidus...

O visi palydai stovėjo ir stebėjosi.

Paskui pasikėlė Savalkija ir, niekam žodžio neprataręs, nuėjo savo keliu, ne ten, kur stovėjo jo auksuotos palapinės, bet priešingon pusėn, tyrumų gilumon.

O kada tie, kur jį visuomet lydėdavo, norėjo eiti su juo, uždraudė jiems Savalkija ir nurodė grįžti ten, kur jie nori...

O kur jis patsai nuėjo, niekas nesužinojo ir nežino iki šiai dienai.

Nebematė daugiau žmonės Savalkijos, galingiausio viso pasaulio maharadžos ir laimingiausio vyro...

* * *

INDAS, KURIAME KARALIUS LAIKO GERIAUSIĄ SAVO VYNĄ

I

Tolimuose rytuose, ten kur saulė teka, buvo viena laimingoji šalis. Viešpatavo ten karalius, kuris buvo garsus savo išmintimi, o dar garsesnis tuo, kad turėjo tiek protingą ir dorą tarną, jog nebuvo visam plačiam pasauly tokio kito vyro.

Nors labai išmintingas buvo patsai karalius ir daugel nusimanė, bet suprasdamas ir žinodamas, kad dar išmintingesnis, dar protingesnis už jį doras jo tarnas, pirma padarė jį savo padėjėju, kad išbandytų ir ištirtų, ar tikrai yra, kaip jis mano, o kada patyrė, kad neapsiriko, taip manydamas pavedė jam visą savo karaliją, kad ją tvarkytų ir valdytų pagal savo gerus norus ir išmanymą.

Ilgus metus valdė visą šalį tasai gudrusis karaliaus tarnas taip, jog išmintingus jo darbus visi žmonės gyrė ir džiaugėsi, kad juos valdo tokis protingas ir doras vyras, o kitų šalių gyventojai jiems tik pavydėdavo. Ir nebuvo nei toje šaly, nei gretimuose kraštuose žmogaus, kuris su didžiausia pagarba nebūtų minėjęs to vyro, protingo valdovo, vardo.

Kai vienas žmogus norėdavo kitą pagirti, kad jis doras ir geras yra, sakydavo: „Jis doras, kaip Arkazaris, kuris karaliaus vardu valdo mūsų šalį".

Ne tik buvo Arkazaris doras ir teisingas vyras, bet ir darbštus. Kito tokio darbštaus pasauly niekas nežinojo, nematė. Dieną ir naktį dirbo jisai šalies labui, rūpindamasis žmonių reikalais. Dirbo be poilsio, be pertraukos, ir niekados ir niekas neišgirdo, kad būtų savo darbu pasiskundęs, pasakęs — nuvargęs esąs. Ir buvo jisai gudrus darbuose ir budrus, kaip sargas, kurį tos šalies karalius pastatė, kad rūpintųsi jo reikalais ir saugotų jo turtus.

Visi tos šalies žmonės matė jo nenuilstamą krašto naudai darbą, jo budrumą, ir kada vienas antrą pagirti norėdavo, sakydavo: „Jis darbštus ir budrus vyras, kaip patsai Arkazaris, kuris karaliaus vardu valdo mūsų šalį“.

Buvo dar Arkazaris teisingiausios širdies žmogus, ir todėl nepakentė savo šaly melo ir neteisybės. Visomis pastangomis, visomis savo sielos jėgomis stengėsi jisai išginti melą, išvyti neteisybę ir neteisingumą iš tos šalies sienų, kurią jis valdė. Ir besistengdamas buvo jisai, kaipo tasai geras ūkininkas, kuris ūkį vesdamas visur visa patsai prižiūri, kad nebūtų nei apsileidusio darbininko, nei savo laiku neatlikto darbo. Jis visus prižiūrėdavo, visur ir visuomet stengdavosi, kad nebūtų tarpe tų, kuriuos jis pasirinko sau, kaipo draugus ir darbui padėjėjus, nei darbuose apsileidusio, tinginiaujančio žmogaus, nei kreivos širdies, melą ir neteisybę mėgstančios.

Visas šitas jo pastangas matė žmonės ir gėrėjosi, dėkingi jam būdami. O kai vienas antrą pagirti norėdavo, kalbėdavo: „Jisai teisingos širdies vyras, kaip patsai Arkazaris, kuris karaliaus vardu valdo mūsų šalį“.

Ir tai buvo didžiausias pagyrimas, aukščiausios pagarbos pareiškimas tam, kurį žmonės taip pagirdavo.

Ir seniausias vyras ir mažiausias vaikas — visi žinojo, kad Arkazaris ne tik išmintingas vyras, bet ir geros širdies žmogus. Jis negalėdavo ramiai praeiti ten, kur kiti verkdavo ir sunkiai dūsaudavo, nelaimės ar vargo prislėgti. Kaip artimiausi giminės, kaip geidžiamiausi jo namų svečiai buvo tie, kur suvargę ir nuelgę kreipdavosi į jį, kad gelbėtų žodžiu ir darbu.

Kur buvo vargas, ten jis — pirmoji parama, kur ištikdavo žmones sunki nelaimė, ten jis — pirmasis gelbėtojas, kur buvo verksmas ir ašaros, ten jis — didžiausias nuramintojas.

Tie, kur paramos ir pagalbos buvo reikalingi, plaukė į jį, jo namuosna, iš visų kraštų, ir ar naktį ar dieną atvykdavo, būdavo priimti, priglausti ir nuraminti. Kam padėti, net paskutinį duonos kasnį pasidalindamas, negalėdavo Arkazaris, tam kalbėdavo nors gerą žodį, nuraminimą teikiantį, užuojautą reiškiantį...

Ir nebuvo toje šaly žmogaus, kurio širdyje būtų buvę tiek kilnumo ir artimo meilės, kaip Arkazario širdyje.

Jei visoje šaly nebuvo žmogaus su kuklesne siela, tai ir nebuvo vyro, kurio išorinė išvaizda ir veidas būtų buvęs negražesnis, kaip Arkazario. Kojos ir rankos jo ilgos ir plonos, išdžiūvusios, lyg šiaudai; galva didelė, plika, nudribusiais veidais, lyg senos moteriškės, atkištomis ausimis ir įdubusi tarp pečių. Kupra iš priešakio, kupra iš užupakalio; akys raudonos, nušutusios, kaip žmogaus, kuris visą amžių verkia ir ašaroja.

Tie, kuriems teko matyti jis akis akin, stebėjosi ir kalbėjo:

— Kaip gali tokio kilnaus būdo siela gyventi tokiam biauriame kūne?..

II

Kitoj didelėj ir turtingoje šaly, gretimoje tos, kur gyveno ir valdė Arkazaris, buvo karalius pragarsėjęs tuo, kad turėjo dukrytę, grakščiausią ir dailiausią viso pasaulio merginų, nuo karalaitės iki sodietės mergaitės.

Džiaugėsi ir puikinosi jos grožiu senas tėvas ir besidžiaugdamas, besigrožėdamas augino ją, kaip mažą paukštutę aukso narve. Nereikalaudavo ir neišgaudavo iš tėvo ji tik to, ko nežinojo, kad yra pasauly. Gyveno auksu ir gintaru ir brangiais spalvotais akmenimis išdabintuose balto marmuro rūmuose, kur kiekvieną jos norą anksčiau, negu jį spėdavo pareikšti, pildydavo tam tyčia laikomų tarnų ir tarnaičių minia. Dėvėjo, rėdėsi gražiais rūbais, auksu ir šilku siuvinėtais, kuriuos pargabendavo jai iš tolimųjų pasaulio kraštų, iš užjūrių—tam tyčia siunčiamais laivais.

Į tolimus kraštus, į visas šalis plaukė gandai apie gražią karalaitę, ir tie gandai kalbėjo, kad nėra ir nebuvo pasauly kitos tokios mergelės, kuri veido grožiu ir liemens grakštumu pritiktų dailiai karalaitei. Ir todėl, kai ji dar maža buvo ir turėjo nedaugiau, kaip keturiolika vasarų, iš visų šalių, net tolimiausių, ėmė plaukti piršliai. Siuntė juos garbingi kunigaikščiai, galingi karalaičiai ir net ciesorių sūnūs. Bet nė už vieno tėvas nenorėjo dar leisti, nė už vieno dar nenorėjo tekėti daili karalaitė.

O kada praslinko aštuoniolika vasarų, kai ji saulės šviesą išvydo, atėjo į ją tėvas ir taip prakalbėjo:

— Jau aštuoniolika metų tau sukako. Geras metas, kad už vyro tekėtai. Aš jau esu senas, poilsio reikalingas, ir nėra, kas mane pavaduotų, nes aš vaikų daugiau nebeturiu, tik tave vieną turiu. Pasirink sau vyrą, kurį aš, sau gėdos nedarydamas, galėtau pavadinti savo sūnumi ir pavesti jam mano karalystės valdymo naštą...

Ir atsakė jam karalaitė:

— Tu kalbi, tėveli, ir aš pasielgsiu, kaip tu nori. Bet tu sakai, tėveli, kad mano vyras turi būti tokis, kurį tu, sau gėdos nedarydamas, galėtai pavadinti savo sūnumi ir pavesti jam visą karalystę valdyti. Bet reikia, kad valdytų išmintingai ir teisingai ir kad žmonės paskui nekalbėtų: „Kokis niekšas yra karaliaus žentas, kuriam, mūsų nelaimei, pavedė karalius visą savo kraštą".

— Tavo kalba išmintinga ir džiugina mano širdį, — pagyrė ją tėvas. — Aš irgi tik tokio žento noriu, kuris valdytų kraštą išmintingai ir teisingai, kaip kad aš jį valdau.

— Taigi surask man tokį vyrą, kad jis būtų visų vyrų garsiausias, surask man tokį gerbiamą, kad jis būtų visų vyrų gerbiamiausias, ir tokį išmintingą, kad jis visų žmonių būtų išmintingiausias ir kito tokio, į jį panašaus, pasauly nebeatsirastų. Tik už tokio vyro man, viso pasaulio mer-

gelių gražiausiai, dera tekėti, tik tokį galėsi, gėdos sau nedarydamas, pavadinti savo sūnumi, net jei jis būtų ne karaliaus sūnus, bet paprasto ūkininko vaikas.

Raski man tokį vyrą, kuris būtų vertas, kad aš už jo tekėtau.

— Tiesą kalbi, ir aš turiu surasti tau tokį vyrą, — tarė jai tėvas ir didžiai susirūpino.

Tris dienas galvojo karalius, o su juo visi jo ministeriai ir tarėjai, kaip surasti tokį vyrą, kurio reikalauja karalaitė. Begalvodami sumanė ir nutarė sušaukti visus, kurie yra išmintingiausi ir kurie giliausiai mokyti, kad jie surastų ir nurodytų vyrą, kurį karalius, sau gėdos nedarydamas, galėtų pavadinti savo sūnumi ir pavesti jam visą karalystę valdyti, atidavęs jam, kaipo žmoną, savo dukterį, dailiąją karalaitę.

Kaip nutarė, taip ir padarė. O kad susirinko karaliaus rūmuose visi, kurie buvo toje karalystėje išmintingiausi ir giliausiai mokyti, išėjo į juos karalius ir prakalbėjo:

— Jūs, kurie esate visų išmintingiausi ir giliausiai mokyti! Aš jus visus sušaukiau tam, kad surastute ir man nurodytute vyrą, kuris yra visų geriausias, išmintingiausias ir gerbiamiausias, jog aš galėtau jį pavadinti savo sūnumi ir pavesti jam valdyti savo karalystę, atidavęs jam per žmoną savo dukterį, nors jis būtų ir negarsios giminės, ne karaliaus sūnus, bet paprasto sodiečio vaikas. Kadangi jam teks valdyti visą šalį, kurią aš valdau, tai jis turi būti dargi geriausios širdies, kad žmonėms pikta nedarytų, lengvai daryti galėdamas.

Tokį man žentą, mano dukteriai vyrą, o sau valdovą suraskite, o išmintingieji ir giliausiai mokyti vyrai!

— Gerai, — atsakė susirinkusieji: — mes apsvarstysime ir duosime tau atsakymą, kai praslinks dvidešimt ir viena diena.

Paskui, kai išėjo karalius, užsidarę didžiausioje karaliaus rūmų menėje, svarstė ten dvidešimt ir vieną dieną. O kada dvidešimt antrą rytą patekėjo saulė, atėjo jie visi į karalių ir taip prakalbėjo:

— Garbingasis karaliau ir mums Dievo skirtas valdove! Visi mes, čia susirinkę, ilgai svarstėme ir visi sutikome, kad visų garsiausias ir gerbiamiausias yra Arkazaris, kuris valdo savo karaliaus vardu gretimąją šalį. Visų dorų ir išmintingų žmonių tarpe jis yra doriausias ir išmintingiausias, ir nėra kito vyro, kuris tuo atžvilgiu būtų į jį panašus. Jo siela gili, kaip tos bedugnės jūros, kurias žmonės vadina mirusiomis. Širdis jo tyra ir žmonėms meilės kupina ir rami, kaip giedros dienos rytą padangių erdvės. Bet jis, garbingasis karaliau, negali tapti tavo dukters vyru, tu negalėsi jo pavadinti savo sūnumi ir leisti jam valdyti šalį, kurią tu valdai, nes kiek kilni ir skaisti jo siela, tiek negraži ir akims nepakenčiama jo išorinė išvaizda; jo bodisi kiekvienas, kuris į jį žiūri.

Labai susirūpino karalius, išgirdęs tuos žodžius, bet pagalvojęs tarė:

— Einam visi į karalaitę, ir ten pasakykite jai visus tuos žodžius, kuriuos man kalbėjote.

Ir nuėjo jie visi, karaliaus lydimi, į karalaitę ir papasakojo jai visa, ką buvo karaliui sakę. O kada ji išklausė jų žodžių, taip prabilo:

— Jūs man netiesą pasakėte, visų išmintingiausieji ir giliausiai mokyti vyrai! Ar gal jūs nenusimanote, kas yra vyro grožė? Kaip gali būti biaurios išvaizdos tasai, kurio širdis, kaip auksas, per ugnį praėjęs, kurio siela, kaip žydrios dangaus erdvės!

Ir prašė tėvą karalaitė, kad siųstų pasiuntinius ir kviestų Arkazarį viešnagėn į savo namus.

— Tebūna, kaip tu nori! — atsakė jai tėvas ir pasiuntė į Arkazarį pasiuntinius ir gausias dovanas, kviesdamas jį atsilankyti jo namuosna, kaipo svečią...

III

Nustebo dailioji karalaitė, kai savo akimi pamatė Arkazarį. Ji nežinojo, ar jai akys meluoja, ar sumelavo žmonės, kurie kalbėjo, kad šis biaurios išvaizdos vyras yra tasai, kurį visi gerbia, kaipo doriausią ir išmintingiausią žmogų.

Negalėdama patikėti kitiems, paklausė jį patį:

— Ar tu esi tasai garsusis Arkazaris, kurį žmonės laiko visų gerbiamiausiu ir išmintingiausiu vyru, nuvargusiųjų linksmybe ir nuskriaustųjų parama vadindami.

— Aš esu Arkazaris, — atsakė jis karalaitei. — Bet ar laiko mane žmonės visų išmintingiausiu, nuvargusiųjų linksmybe ir nuskriaustųjų parama vadindami, aš nežinau. Jei žmonės taip mano, tai jie klysta, nes aš esu, kaip visi.

— Tai tavo kilnumas taip kalba, — tarė jam karalaitė. — Tavo žodžiai liudija, kad žmonės tiesą apie tave kalba. Bet pasakyk man, Arkazari, kuris esi daugel išmanąs, kaip atsitiko, kad tu, kurio širdyje tiek doros, išminties ir meilės žmonėms, gali būti toks negražus? Kaip galėjo Visagalis Viešpats apgyvendinti tokią kilnią sielą tokiame biauriam kūne?!. Ar nepadeda gi žmonės brangiausių sau daiktų gražiausiuosna induosna?..

Arkazaris ramiai ir atidžiai, nulenkęs galvą, klausė, kol karalaitė kalbėjo. O kai ji baigė kalbėjusi, pažvelgė jai į akis ir paklausė:

— Pasakyk man, skaisti karalaite, ar esi mėginusi geriausių ir saldžiausių vynų, kurie yra tavo tėvo rūsyse?

— Ne tik esu mėginusi, bet ir gėrusi. Kai mes pietaujame, ant mano tėvo skobnių visuomet stovi geriausias vynas, kurį vien tik karaliams dera gerti, ir ne kartą esu jį gėrusi.

— Ar tu žinai, karalaite, kame tavo tėvas laiko savo geriausius vynus, kokiuose induose?

— Ant mano tėvo skobnių jis visuomet būna aukso induose, o geriame jį tikro krikštolo, auksu padabinto, taurėmis.

— Taip, bet ar žinai, kame jis laiko juos rūsyje, kur jie guli ištisus metus?

— Kame ten vynas yra laikomas, aš nežinau. Bet manau, kad aukso induose. Kame gi mano tėvas, galingasis karalius, gali laikyti vyną, kurį jis geria, jeigu ne aukso induose?!.

— Nežinau. Pasiklauski, kad tikrai sužinotai ir man pasakyti galėtai.

— Gerai, aš pasiklausiu, — atsakė jam karalaitė: — bet kam tai reikalinga?

— Aš tau atsakysiu tuomet į tavo klausimą, kai tu sužinosi ir man pasakysi, kame, kokiuose induose, tavo tėvas laiko rūsiuose geriausius savo vynus.

Pasakęs tai, jis atsisveikino su karalaite ir išvyko savo šalin, ten, kur darbas ir žmonių vargai jo laukė, pažadėdamas grįžti po trijų mėnesių.

Kai Arkazaris išvažiavo iš karaliaus rūmų, nuėjo karalaitė į tėvą ir klausė jį, kokiuose induose laikomas geriausias vynas.

— Kokiuose? — atsakė karalius: — Tas, kurį geria mano tarnai, laikomas ožkų odų dumplėse, o tą kurį aš geriu, laikome moliniuose induose.

— Moliniuose induose! — nustebo karalaitė. — Kaip galingasis karalius gali gerti vyną, kuris yra laikomas moliniuose induose?

Paliepė karalaitė tuojau atnešti tuos indus, kuriuose laikomas yra geriausias karaliaus vynas. Jie buvo dulkėmis aprūkę, drėgni, apipelėję.

Vieną atidengus ir paragavus, karalaitė pažino, kad tikrai šis yra patsai geriausias jos tėvo vynas.

Liepė tuomet karalaitė atnešti aukso indų, perpilti juosna tą vyną, o molinius sudaužyti.

— Mano kalba jį skaudžiai užgavo, — mąstė karalaitė. — Sužinojęs, kad mano tėvas laiko savo geriausiąjį vyną moliniuose induose, panorėjo iš manęs pasijuokti, bet dabar jau nebegalės. Kada jis vėl apsilankys mano tėvo namuose, aš jį nuvesiu rūsiuosna ir parodysiu, kad patsai pamatytų, kame, kokiuose induose, mano tėvas laiko savo geriausiąjį vyną.

Liepė karalaitė vyną aukso induosna supilti, nunešti rūsiuosna, kur jis anksčiau stovėjęs, ir pati nuėjo prižiūrėti, kad tarnai gerai atliktų savo darbą. Nuėjus pamatė, kad rūsiai buvo tamsūs ir drėgni; jų sienos apipelėjusios, akmeninės grindys dulkėmis apneštos, ir oras troškus.

Ir pamanė tuomet karalaitė: — Kaip aš jį čion, šitan rūsin, kur taip tamsu ir drėgna ir nešvaru, įvesiu. Jis pasijuoks tada, kad tokioje vietoje laiko mano tėvas geriausiąjį savo vyną.

Taip pamanius, ji paliepė nešti vyną atgal dvaran ir sustatyti indus

šviesiame ir gražiame kambary, kad jie ten gražiai žibėtų ir džiugintų akis to, kuris juos mato.

— Teaplanko tik dabar Arkazaris mūsų šalį, — svajojo karalaitė: — aš jam dabar parodysiu, kame ir kur laiko mano tėvas geriausiąjį savo vyną!..

IV

Trims mėnesiams praslinkus vėl aplankė Arkazaris, kaip kad buvo pažadėjęs, to karaliaus rūmus. Kai tik sužinojo karalaitė, kad jos tėvo rūmuosna įžengė Arkazaris, tuojau liepė jį pakviesti pas save.

Tuojau atėjo Arkazaris, iš kelionės nepersirengęs, dulkėmis apneštas, taip, kaip buvo tik peržengęs slenkstį. Su juo buvo ir tie, kur jį atlydėjo.

Ir prabilo į jį karalaitė:

— Tu pažadėjai atsakyti man į mano klausimą, kai aš sužinosiu ir tau pasakysiu, kame, kokiuose induose, laiko mano tėvas geriausiąjį savo vyną.

— Taip karalaite, aš tada pasakysiu, ko tu mane klausei.

— Einam, ir aš tau parodysiu, kame laiko mano tėvas vyną, kurį jisai pats geria ir kuriuo vaišina garbingiausius savo svečius. Aš noriu, kad tu patsai ir visi tie, kurie su tavim yra, savo akimis pamatytute tuos indus, kuriuose yra laikomas vynas.

Ir nuvedė juos visus karalaitė didelian šviesian kambarin, kur nuo trijų mėnesių jau buvo sustatyti aukso indai, geriausio karaliaus vyno pripilti, ir parodė juos atėjusiems, kalbėdama:

— Matai dabar, Arkazari, ir jūs visi, kurie jį atlydėjote, kame mano tėvas, šios šalies karalius, laiko geriausiąjį savo vyną. Aukso induose jisai laiko jį.

Dabar noriu, kad tu man atsakytai, ką aš tavęs klausiau.

Matydamas tai Arkazaris ramiai nusišypsojo ir tarė:

— Dabar aš matau, kad tu tikrai žinai, kame tavo tėvas laiko geriausius savo vynus, ir neabejoju, kad šie vynai, kurie čia, šituose induose laikomi, yra patys gerieji.

Aš tau turiu duoti dabar atsakymą į tavo klausimą, karalaite, ir duosiu. Bet gi tu pati matai, kad mes visi iš kelionės dar neatsilsėję, dulkėmis apnešti ir nuvargę. Mano lūpos nusmogojusios, liežuvis išdžiūvęs, burna seilių nebetekusi, ir gerklė man tiek sausa, jog aš vos galiu žodį ištarti. Būk mums, karalaite, gera ir pirm, nei aš toliau kalbėsiu, pavaišink mus šituo vynu, kad mes galėtume smogus pravaryti.

Tuojau pašaukė karalaitė tarnus, liepė atnešti aukso taures ir įpilti josna iš šitų indų vyno, kad užgertų Arkazarį ir tuos, kurie su juo buvo.

Vos paragavęs, atidavė Arkazaris taurę su vynu atgal, kalbėdamas:

— Tokio menko vyno aš nesu pratęs gerti. Karalaite, tu piktai iš mūsų

pasityčiojai, užgėrus mus ne vynu, tik raugu, kokio negeria net paskutinis mūsų šalies pavargėlis.

Kiti, vos paragavę, irgi grąžino taures kalbėdami:

— Tikrai, ne vynas čia, tik raugas, kurio gerti negalima!

— Aš netikiu, karalaite, kad šitas vynas būtų patsai geriausias visų tavo tėvo vynų, — kalbėjo Arkazaris. — Ar tu pati apsirikai, ar tavo tarnai apgavo tave.

— Šitas vynas yra patsai geriausias! — atsakė supykusi karalaitė. — Aš pati ragavau kiekvieną indą pildama ir apsirikti negalėjau. Jūs taip kalbate, norėdami pasityčioti ir užgauti mane!

— Tarnai! — šaukė karalaitė: — duokit man aukso taurę, iš kurios geria vyną mano tėvas. Aš noriu pati paragauti ir pamatyti, kaip meluoja šitie svetimšaliai.

O kada tarnai atnešė aukso taurę, iš kurios geria patsai karalius, jie pripylė vyno iš aukso indų ir padavė karalaitei. Paragavusi pamatė ji, kad tiesą kalbėjo Arkazaris ir tie, kurie vyno ragavo. Ne vynas tai buvo ir net vynu nekvepėjo, bet kažkokis labai neskanus gėralas, rūkštus ir negardus, kurio žmogus gerti nebegali.

Iškrito taurė iš karalaitės rankų ant grindų, o ji pati, kėdėn atsisėdusi, ėmė gailiai verkti, manydama, kad aitriai pasijuoks ir karčiai ims tyčiotis dabar iš jos Arkazaris ir tie, kur su juo buvo.

Bet Arkazaris paliepė išeiti visiems iš menės, ir kai juodu vienu pasiliko, priėjo, paėmė karalaitę švelniai už rankos ir ėmė klausti, kaip galėjo tai atsitikti.

Verkdama ir ašarodama papasakojo jam karalaitė visa, kaip buvo. Kada ji baigė kalbėjusi, tarė jai Arkazaris:

— Matai, karalaite: kada tavo tėvas nori, kad jo vynas būtų geras ir nesugestų prarūgęs, jis laiko jį moliniuose induose, kurie yra negražūs žmogaus akim; bet tuose negražiuose induose, kurie guli žemai drėgnuose ir nešvariuose rūsiuose, nesugenda vynas, tik dar gardesnis tampa, todėl juose ir laikomi geriausieji vynai, kuriuos vien tik pats karalius geria ir garbingiausius savo svečius vaišina.

O kad geriausiąjį vyną tu perpylei iš molinių aukso induosna, sugedo vynas, raugu pavirto, ir niekas nebegali ir nebenori jo gerti, net menkiausias vergas, net nuskurdęs pavargėlis.

Taip, karalaite, daro ir dangaus karalius, kaipo daro ir žemės valdovai. Kada jis nori kad žmogaus siela, jo širdies vynas, būtų kilniausia ir geriausia, kad ji nesipuikintų ir nenuklystų į blogą kelią, jis laiko ją negražiame žmonių akims inde...

Dabar tu žinai, karalaite, ko žinoti norėjai?..

— Žinau! — atsakė per ašaras karalaitė...

AZERSTANO ŠALIS

I

Prisiekiu savo tėvo kapu ir savo motinos viduriais, kad to, ką nūnai tu išgirsi, dar nė vieno džiaūro ausis nėra girdėjus iš tikrai Dievą gerbiančio musulmono lūpų. Visa, ką aš tau dabar pasakysiu, — tikriausia tiesa. Žinoki, kad senovėje buvo mums geresni laikai. Nei kalnuose, nei kloniuose, nei mūsų lygumose tuomet dar nevaikštinėjo džiaūro koja, o kas tokis yra urusas, niekas nė nežinojo. Dar negyveno tada čia linksmas, visada girtas džiurdžinas, armėnas dar mūsų žemės nebiaurino, vien tikrai Alachą gerbią, dievobaimingi Muamedo pranašo sūnūs naudojosi šios žemės vaisiais, kurie tada gausiai augo, greičiau noko, nes saulė skaisčiau švietė, ir žemė buvo žmogui skairesnė.

Vienas yra Alachas ir Muamedas, tikras jo pranašas, tesie garbė jiemdviem nuo amžių iki amžių, ir tepražūnie visi tie, kurie jų vardo negerbia.

Dabar niekšai žmonės čia gyvena, neišskiriant nė tų, kurie tikrai Alachą gerbiančių musulmonų vardą turi. Sąžinės jie neturi, gėdą užmiršo, o Dievo jau nebebijo ir švento Jo vardo nebegerbia. Bet ne tokie senais laikais gyveno Azerstano šaly žmonės. Dievoti jie buvo, vykdė visus šventojo Korano įsakymus, ir Alachas juos gausiai šelpė savo gėrybėmis. Kaip skaudus, žemę gaivinąs lietus, krito ant jų iš Alacho rankos malonė, ir sekėsi kiekvienas jų rankos darbas, kiekvienas jų galvos prasimanymas.

Kaip jūrų bangos siūbavo Azerstano lygumose rugiai ir miežiai, auksu blizgėjo kviečiai, skambiai šiugždėjo pakalnėse nunokęs prosas ir kukurūza, kloniuose akį džiugino ryžius, o sodų šakos į žemę linko nuo vaisių: gelsvų obuolių, geltonųjų kriaušių; troškimą nuvarančiųjų persikų neskaitė tada žmonės savo soduose, nei tvorų aplink juos niekas tverti nemanė. Kiekvienas, kur savo neturėjo, svetiman ėjo sodan ir valgė ten, kiek Alachas jam leido, kad jis suvalgytų, kol sotus būna.

Ir vynuogių kekės tada nebuvo dar tokios mažos, kaip dabar. Kaip rubino ąsočiai, karojo jos ant šatrų ir kartuvių, o tos, kur ant žemės gulėjo, nepuvo, negedo.

Visi tada čia buvo linksmi ir laimingi, ir niekas pikta nežinojo. Kiekvienas Alachą tikrai gerbiąs buvo kaip brolis kitam, dėl to gerovė ir jų turtai augo ir didėjo kas viena diena.

Beturčiai, kurie nieko neturėdavo, tapo turtingi, o tie, kur buvo turtingi, visi turtingiausiais virto.

Žemė tada žmogaus darbo mažai dar reikalaudavo. Jei kas tada prakaituodavo, tai tik vien nuo šilimos, bet ne nuo darbo, nes žemė pati žmonių gerovei, Alacho garbei augino vaisius, pati saulė juos nokino, patys debesys juos paliedinėdavo, kad nenuvystų, nenudžiūtų. Kas vieni metai triskart žydėdavo sodai ir vaisių duodavo, triskart sėdavo ir piaudavo laukuose žmonės ir savo kluonuosna veždavo.

Taip norėjo Alachas, tokia buvo jo šventa valia, kuri skiria likimą kiekvienam, kas gema, auga ir yra pasauly, ar tai šalis, ar žmogus, ar paukštis. Tesie jo šventas vardas palaimintas, ir tegu žūna visi, kurie jo negerbia ir pranašo Muamedo vardo ištarti nedrįsta.

Ne vargo šalis buvo tada Azerstanas, kaip dabar, bet laimės; pieno ir medaus plaukė jo upės. Nebuvo čia tais laikais nei vargstančių, nei lengstančių; šalimi eidavo ligos, o čia neužkliūdavo, nes čia gyveno vien dievoti, tikrai gerbią Alachą žmonės. Nei džiaūro, nei armėno, nei uruso, nei kito nešvaraus būdo ir pikto veido žmogaus dar neskambėjo kalba, neerzino Amžinojo ausies, nepiktino Jo akies. Kas gimė — augo ir gyveno be ligų, be vargo, be sopulio ir nežinojo, kas yra skausmas. O kada pasibaigdavo jo dienų skaičius, užmigdavo be baimės amžinu miegu, kad kitam ant žemės duotų vietą; užmigdavo ramiai, nes kiekvienas žinojo, kad jo amžina siela tiesiog nueis į edeno vartus, už kurių kiekvieną tikrai Alachą gerbiantį laukia jam nuo amžių pagamintos linksmybės, kokiomis nesidžiaugia Dievo šešėlis ant žemės — visų didžiausiai gerbiamas Stambulo kalifas. O tas linksmybes tikrai Alachą gerbiantiems Dievo pranašas Muamedas pažadėjo kiekvienam, kurs ryto, pietų ir vakaro namazo metu kasdien, į rytus nusigręžęs šaukia:

— Vienas yra Alachas ir jo tikrasis pranašas Muamedas!

Laikai ramiai slinkdavo, ir žemė vis daugiau duodavo vaisių, kurių žmonės jau nebežinojo net kur dėti. Pirma be rūpesčių jie buvo, o dabar pradėjo ir be darbo gyventi; ne kas vieni metai sėdavo, ne kas vieni metai nuo laukų imdavo. Nutingo žmonės ir dirbti nebenorėjo, nes visa ko daugeliui metų turėjo pasigaminę.

O aukso, sidabro ir visa to, ką iš svetimųjų šalių džiaūrai dabar atgabena, niekas nei žinoti žinojo, nei pažinti pažino.

Visa tai matė pikti divai, Dievo priešai ir galingi žmonių nedraugai. Matė ir ilgai galvojo, kokiu būdu žmones sugundžius, kad jie Dievo nustotų bijoję, savo brolį mylėję ir sąžinę turėję. Bet sunku buvo sugundyti tikrai Alachą gerbiančius, kurie kas viena diena rytą, pietums ir vakaro metu daro namazą ir laiko visus šventojo Korano įsakymus.

Ilgai mąstė, ilgai galvojo divai ir nieko sugalvoti negalėjo. Bet atsirado vienas tokis, vardu Šeitanas, kuris visą pasaulį buvo išskraidžiojęs ir per tai daugel matęs, daugel žinąs, ir jis sumanė, kaip suklaidinti žmonių siela, kad jie daugiau nebebūtų, kuo yra buvę.

Bet nei žmogus, nei šviesi dvasia, nei piktas divas nieko negali įveikti, jei nebus tam Dievo tikra valia, kad jie padarytų, ką sumanė.

Kadangi Šeitanas biauriai nukankino Azerstano šalį, privargino žmones, ir iki šiol jo darbai nepasibaigė, tokia, matyti, yra Alacho valia, tesie jo vardas garbinamas nuo amžių pradžios iki jų pabaigos.

Atvyko Šeitanas Azerstano šalin, kaipo didis svetimos ir tolimos šalies pirklys, ir atgabeno daugel visokių audeklų, visokių baldų ir rakandų, darytų iš aukso, sidabro ir kitokios brangios medžiagos. Ir visa tai buvo tiek gražu ir puiku, jog Azerstano šalies sūnūs iki šiol nieko panašaus dar nebuvo matę.

Iš visų aūlų ir miestų bėgo smalsūs žmonės, stebėdavosi ir pavydėdavo, kad nieko panašaus jie neturi.

Ir prakalbėjo į susirinkusius tada Šeitanas:

— Jūsų šalis yra laimės šalis. Jūs visi laimingai dabar gyvenat ir panorę dar laimingesni būsite. Jūs daugel turite žemės vaisių, kurie svetimose šalyse neauga. Bet svetimose šalyse yra daugel tokių gražių ir naudingų daiktų, kaip šie, kuriuos aš į jus atvežiau. Nei jūs žinote, kaip jie padirbami, nei kaip vartojami. Tačiau jie yra gyvenimui reikalingi ir gražūs akiai; kas juos turės ir mokės vartoti, tam bus linksma gyventi, ir bus jis dar laimingesnis, nes kiekvienas jam pavydės, o pavydėdamas dar labiau jį gerbs.

Taip kalbėjo Šeitanas pirklys, o visi susirinkę maloniai jo klausė. O tasai, kuris manė, kad jis yra doriausias, o buvo vien gašlus, ir širdis jo visų labiausiai linko į tai, kas yra bloga, atsiduso ir prabilo:

— Tikra tavo kalba, ir joj nėra melo. Bet kaip mes galėsime džiaugtis panašiais daiktais, jei nei mes mokame jų padaryti, nei mūsų moterys moka tokių nuausti?

— Atneškit man savo žemės vaisių, kiek kas gali ir turi, o aš jums už tai duosiu iš šių gražių daiktų, kuriam kiek reikės pagal jų kainą, kad jūs, jūsų žmonos ir vaikai dėvėtų ir džiaugtųsi jais. Kas man atneš daugiau savo žemės vaisių, didesnį gaus skaičių ir gražesnių iš manęs daiktų; o mažiau atnešęs mažiau ir gaus.

Ir parodė Šeitanas tiems, kurie to norėjo, visus savo atsivežtus daiktus. Daugel žmonių atkreipė į Šeitano žodžius savo širdį, o atkreipę nešė jam, kiek kas turėjo, iš savo žemės vaisių ir ėmė iš daiktų, kurie jų pražūčiai buvo sumanyti.

Pasirėdę svetimos šalies audimo rūbais, apsikarstę papuošimais, pasidabinę visokiais kitais blizgučiais ir žibančiais pasigražinimais, jie vaikščiojo pasipūtę gatvėmis ir pašalėmis, keliais ir skersakeliais. O visi, kurie juos matydavo, manydavo, kad tai labai gražu, ir jiems pavydėdavo.

Kurie gavo baldų ir rakandų, iš svetimųjų šalių atgabentų, pamatė, kad jie parankūs ir gražūs, gyrėsi ir džiaugėsi, kad jų turi. Visi tie, kur dar jų nebuvo gavę ir neturėjo, pavydėjo ir įsigeidė taip pat įsigyti. Taip gimė žmonių tarpe piktas pagundymas.

Dabar jau visi nešė Šeitanui žemės vaisių, kiek tik turėdami, ir nepaisė, kokia jų rytojaus laukia diena. Kas savo maža teturėjo, svetimo ėmė: kas buvo galingas, atimdavo iš silpno jėga; silpnas ieškodavo dar silpnesnio, kad jį nuskriaustų. O tasai, kuris jėgos neturėjo, iš pasalų svetimą vogė ir nešė Šeitanui, kaipo savo. Tokis buvo piktas pasigundymas tarp žmonių.

Pažino dabar Azerstano šalies žmonės, kas yra prievarta, kas yra skriauda, kas yra neteisybė. Daugel jie pikta darė vienas kitam Alacho akyse.

Džiaugėsi tą dieną Šeitanas, kad jis daugel pikto žmonių tarpe pagimdė. Bet tuo jisai dar nepasitenkino ir sumanė visai iškreipti žmones iš kelio, kuriuo kiekvienam tikrai Alachą gerbiančiam privalu vaikščioti. Grįžo dabar jisai Azerstano šalin kaipo aukšto mokslo mula, kuris yra aplankęs Mekką, Mediną, Kerbalą, Mešėdį ir kitas šventas ir didžiai gerbiamas vietas. O kas ten buvo įdomu, jisai visa žinojo ir mokėjo gražiai nupasakoti, kaip negali paporinti paprastas žmogus, kuris dailiai kalbėti niekuomet nėra mokęsis. Daugel žmonių ėjo į jį, kad nors išgirstų apie šventas įstabias vietas, kurių aplankyti kiekvienas tikrai Alachą gerbiąs nuo mažų dienų trokšta.

Kas viena diena vis daugiau ateidavo į jį žmonių, klausydavo, ką jisai pasakoja, ir dūsaudavo, kad savo akimi negali pamatyti, savo ausimi girdėti visų įstabiųjų daiktų, apie kuriuos Šeitanas mula pasakojo. Laikas slinko, ir Šeitano mulos garbė vis augo ir augo. Vis labiau gerbė jį žmonės ir klausė jo žodžių. Kiekvienas, kurį nelaimė ištikdavo ar kiti jo gyvenime nemalonumai atsitikdavo, eidavo į jį patarimo klaustų, ir Šeitanas mula visuomet duodavo patarimą, kuris būdavo geras. Kas nuvargęs ar nuskurdęs būdavo, eidavo į jį paguodos ieškotų, ir kiekvieną paguosdavo, ir lengviau būdavo gyventi pavargusiam. Kurie ligoti buvo ir nulengę, ėjo į jį maldų ir sveikatos prašytų; kiekvienam jisai duodavo visokių žolių ir

kitokių vaistų, ir išgydavo nuo jų kiekvienas, kurio dienų skaičius dar nebuvo pasibaigęs.

Ir manė visi, kad Šeitanas mula yra šventas žmogus, ir klausė kiekvieno jo žodžio. O kada tai buvo, prakalbėjo jisai į žmones:

— Jūsų šalis — laiminga šalis. Linksma čia gyventi ir dar geriau būtų, kad jūs nesivaržytute savęs visokiais apsunkinimais, kurie ne Dievo duoti, bet žmonių pramanyti. Reikia gyventi, kaip dora moko, bet ne kaip tamsybė pataria.

Ir ėmė jisai kalbėti, kaip tolimose šalyse dori žmonės gyvena, vien dora vadovaudamies. Kadangi tada jau buvo žmonės tinginiai, jųjų tarpe nebuvo mokyto žmogaus, kur būtų Alacho paliepimus žinojęs, šventą Koraną skaitęs ir galėjęs parodyti žmonėms gundytojo apgavimus, dėl to visi, kur jo žodžių klausė, tylėjo ir nieko jam atsakyti negalėjo.

Ilgai kalbėjo gundytojas ir mokė žmones gyventi, kaip gyvena džiaūrai, kurie Alacho nežino, jo pranašo Muamedo negerbia, gyvena kaip žvėrys tyruose, kur nežino, kas yra gera, kas pikta, kas yra Dievo įsakyta, kas švento Korano žodžiu uždrausta.

Kadangi gyventi, kaip keltava gyvena, yra lengviau, nei varžyti save Dievo įsakymais, vis daugiau ir daugiau atsirasdavo žmonių, kurie norėdavo tikėti Šeitano mulos žodžiais ir pradėdavo gyventi, kaip jisai juos mokė. Nustojo jie namazą darę, nustojo prieš Navruz Bairamo dieną pasninkus laikę, pradėjo gerti svaiginamuosius gėralus, kurie žmogų daro linksmą ir suteikia jam ūpo, bet atima jam protą, kad jisai kaip gyvulys būtų.

Kadangi lengviau žmogui ištvirkusiam gyventi, nei Dievo įsakymų prisilaikant, dėl to gerieji, pasižiūrėdami į piktuosius, nustojo gyvenę, kaip tikrai Alachą gerbiantiems privalu gyventi.

Praėjo laikas, ir žmonės užmiršo, kad yra Alachas ir Muamedas, tikrasis jo pranašas, kad yra šventas Koranas, kuris pamoko, ką turi daryt ir kaip privalo gyventi kiekvienas šariato prisilaikąs vyras.

Ant aukštų mešeto minaretų muezinai nebešaukė tikrai Alachą gerbiančiųjų Dievą garbinti, niekas nebedarė namazo nei ryto, nei dienos, nei vakaro metu.

Gyveno Azerstano šaly tada žmonės, kaip išbiurę džiaūrai, kur Dievui nepalankūs ir žmonėms nemalonūs.

Tada buvo Alacho valia, kad nukreiptų nuo jų savo veidą ir atiduotų Azerstano šalį rankosna amšari, kurie ją apsiautė, lyg šiaurės vėjo atpūstas debesys, užgriebė gyventojų gyvulius, išplėšė jų turtus, sunaikino, išardė sudegino jų namus ir ligotus kardu pamušė, o jaunus ir stiprius nugabeno savo šalin, kad ten jie vergais būtų ir jiems visą amžių tarnautų.

Liko laisvas ir gyvas vien tik tasai, kur pasislėpė kalnuose ir urvuose. Kadaise graži ir turtinga Azerstano šalis virto dykuma, kurioje, rodos, niekas neaugo ir niekas niekuomet negyveno.

Amšari, kaipo vėtra užėję, kaipo audra apsiautę visą kraštą, kaipo viesulas pranyko, grįžę savo šalin.

Kada jau nebebuvo nei vieno amšari Azerstano šaly, žmonės sugrįžo iš kalnų ir kitų slaptų vietų į savo būkles. Vien griuvėsius ir pelenus jie ten rado, ir nebuvo tokio, kuris būtų galėjęs pasigirti, kad Alachas jį ir visa, kas jo buvo, gelbėjo. Aimanavo kiekvienas, verkdamas kas savo brolio, kas sesers, kas vyro, kiti verkė, žmonų ir vaikų nebetekę...

Paaimanavo žmonės ir vėl ėmėsi darbo. Vieni ėjo į arklą, kiti, pasiėmę piautuvus, kastuvus, kaplius, skubinosi laukuosna, kad greičiau juos apdirbtų ir vaisių susilauktų, nes nuo praėjusių gerovės laikų nieko nebeliko.

Kadangi žemė ir dabar vis dar gausiai derėjo, greitai pralobo Azerstano šalies žmonės ir praturtėjo labiau, negu anksčiau buvo, nes tiems, kur išsigelbėjo ir tėvų šaly pasiliko, erdviau dabar buvo gyventi, ir žemės plotų kiekvienam teko daugiau.

Amžinasis tikrai gerbiančiųjų globėjas Visagalis Alachas, kur matė Azerstano gyventojų vargus ir jų likimo skausmą, buvo pasigailėjęs ir liepęs savo angelams užbraukti nusidėjimų knygose jų vardus. Bet dabar, matydamas naują žmonių išbiurimą, vėl leido rūstybei apsigyventi savo širdyje, pašalino laimės takus nuo Azerstano šalies, o jos gyventojus atidavė ilgam laikui džiurdžinų rankosna. Jie atėjo Azerstano šalin, pavergė gyventojus ir užvėlė ant jų sprando sunkų visokių mokesčių ir muitų jungą. Tuos, kurie jiems priešinosi, kalaviju pamušė, o jų moteris ir dukteris, kurios buvo gražiausios, nusivedė savo kalnuoton šalin.

Tie iš džiurdžinų, kur čia buvo pasilikę, gyveno kaipo valdovai, o Azerstano žmonės buvo kaipo jų vergai.

Kadangi džiurdžinas linksmo būdo vyras, ir jo širdis minkšta, it saulės įkaitintas kyras, tai jam nepatinka, kai jis mato aplinkui nusiminusius veidus. Per tai greitai susibičiuliavo džiurdžinai su Azerstano sūnumis ir iš valdovų virto jų broliais. Išsimokė tada Azerstano šalies žmonės spausti iš vynuogių kekių galvą svaiginantį vyną ir jį gerti dieną, vakarą ir kiekvieną valandą, kad širdis būtų linksma, kad visuomet juoktųsi lūpos ir kojos pačios eitų šokin.

Tapo tada Azerstano šalies žmonės Alacho akyse dar biauresni, negu kadaise buvo. Piktumu suvirė jo širdis ir pašaukė jisai prie savo akių baisiausią iš angelų, kurie jam tarnauja, ir taip į jį prabilo:

— Izrail, kasdien vis labiau nusideda Azerstano šalies žmonės, ir man jau pritrūko kantrybės dėl jų piktų darbų. Atiduodu tau visą šalį ir jos

gyventojus, kad tu jiems pagamintai tokį vargą ir skurdą, kokio jie dar nebuvo iki šiol matę.

— Amžinasis mūsų valdove, bus pagal tavo norą visa padaryta! — atsakė Izrail ir, savo kakta siekdamas Alacho sosto pakojas, triskart jam nusilenkė ir, nedrįsdamas nusigręžti į Dievo veidą, užupakaliu į priešakį eidamas, išvyko iš Dievo namų.

Ilgai galvojo, ilgai mąstė Izrail, kokią nelaimę pagaminus Azerstano šalies sūnums, ir štai ką pramanė: nusiuntė į juos tikrą Šeitano sūnų, tikrą žemės biaurybę — piktaširdį, grėbštarankį armėną. Atvyko jisai Azerstano šalin su svaru, saiku ir matu, ir visi jie buvo jo rankose netikri. Kam saiku saikavo, tą didžiai apgavo, o kam svaru svėrė, tą dar baisiau nuskriaudė. Priviso armėnų Azerstano šaly be skaičiaus, ir visi jie buvo verteivos, kaip yra iki šios dienos. Nearė, nesėjo, nepiovė, tik svetimu darbu gyveno, svetimu vargu mito, svetimas ašaras gėrė.

Apsigyveno armėnai Azerstano šaly, kaip draugai, bet veidmaininga jų širdis jau piktą apgavimą slėpė. Kada jų akis meiliai į kitą žiūrėjo, kada lūpos kalbėjo gerus žodžius, galva jau mąstė, kas pikta padarius tam, kur ne armėnas, ne jų prakeiktos padermės žmogus.

Bet negreitai juos suprato Azerstano nelaimingi sūnūs, ir ėmė jie su armėnais bičiuliautis ir prekybą varyti. Prekybą bevarydami, kas turtingas buvo, beturčiu virto, o kas mažiau turėjo, nuogas ir grynas pasiliko, kaip elgeta. Visi turtai ir kas gera buvo, armėno rankosna perėjo, o Azerstano sūnums pasiliko vien žemė, kad savo vargu ir prakaitu ją dirbtų ir piktą armėną maitintų.

Sunku tada buvo gyventi Azerstane, bet į Dievą vis dėlto dar niekas nesikreipė. Matydamas žmonių atžagarumą, dar labiau susigraudino Alachas ir, ištiesęs ranką ant visos Azerstano šalies, tarė: —Teneduoda daugiau Azerstano žemė derliaus, ir sodai tenežydi, ir tenelinksmina vaisius išbiurėlių akies, nes mane pamiršo, mano Korano neskaito, namazo nedaro, vien su džiaūrais bičiuliauja!

Tą pavasarį ir vasarą saulė karščiausiai kaitino, o lietaus nebuvo. Išseko šuliniai ir ežerai, išdžiūvo upės, nudžiūvo ganyklose žolė, o laukuose javai ir sodai nuvyto nepražydę. Net aukštų kalnų žalios viršūnės, kur debesys mėgdavo nakvoti, išdegė, ir visa šalis virto tyruma. Gyvuliai krisdavo badu, žmonės troškimu sirgdavo. Tuomet niekas negavo vaisių nei iš lauko, nei iš pievų, nei iš sodų. Žmonės suvalgė visa, kas buvo užsilikę nuo praeitų metų ir ko nuo jų dar nesurojo nupirkti armėnas.

Užstojo kitas pavasaris, praslinko ir vasara, dar kaitresnė, dar karštesnė, negu praeitų metų. Laukai stovėjo gryni, kadangi niekas nesėjo, sėklos ir sėmenų nebetekę. O kas buvo pasėta, vėl išdegė, sunyko, ir veltui žuvo

sėmenys ir sėklos. Paniurusios geltonavo išdžiūvusios ganyklos; jokios kaimenės nei atskiro gyvulio niekur nebuvo regėti.

Sudejavo visa, ko gyvo būta Azerstano šaly, nes joje įsivyravo baisus badas.

Visi žmonės dejavo, vien tik biaurūs armėnai džiaugėsi, nes jie buvo daugel visokio javo prisipirkę dar tuomet, kada vaisinga žemė gausiai derėjo, ir Alachas dar nebuvo taip įširdęs ant Azerstano šalies.

— Tai dabar pralobsime! Tai praturtėsime! — džiaugėsi jie, trindami delnus.

Džiaugėsi patys ir liepė džiaugtis savo žmonoms ir vaikams. Pasirėdė, pasipuošė jie visi ir jų visų šeimos gražiausiais rūbais, tokiais, kur žmonės dėvi, kada jiems būna didi šventė ar didelė linksmybė.

Ėmė dabar armėnai pardavinėti, ką buvo anksčiau supirkę. Mokėjo jiems dabar Azerstano sūnūs dešimtį kartų ir šimtą kartų tiek, už kiek kadaise buvo jiems pardavę. Kada žmonės turtų jau nebeteko, atvesdavo ir atiduodavo jiems savo žmonas ir vaikus, norėdami nusipirkti pavalgyti, kad badu nenumirtų.

Spausdavo tada armėnai žmones, savo vergais darydavo juos, jų žmonas ir vaikus, pasisavindavo jų laukus ir butus. Ir pradėjo tada Azerstano sūnūs neapkęsti armėnų ir neapkenčia jų iki šios dienos.

Užstojo treti metai, ir jie buvo sunkesni už tuos, kur jau praslinko. Dabar jau visi badu mirė, nes neturėjo nei už ką pirkti, nei kur pirkti sau valgymo. Daugiau ir armėnai nieko nebeparduodavo: ką turėjo, patys valgydavo ir gerdavo, o ko suvalgyti ir išgerti negalėjo, nuo kitų slėpė.

Ir atėjo mirties ir pražūties diena visiems, kur gyveno Azerstano šaly.

Tik tuomet ėmė žmonės vėl į Dievą šauktis, ir Alachas, kurio vardas tesie palaimintas nuo amžių iki amžių, pasigailėjo jų...

Nes tam buvo tokia jo valia.

II

Buvo Azerstano šalies krašte tyrumos, kurias žmonės Muhan vadino. Nebuvo ten vandens nei upių, ir lietus ten niekados nelydavo. Žemė ten buvo suskilinėjusi nuo karščio, kaip žmogaus lūpos, kai karštine serga. Niekas ten neaugo, ir jokis gyvas garsas ten negyveno. Šimtus mylių tęsėsi tyrumynai, ir niekas nebežinojo, kur yra jų kraštas.

Toli nuo tos vietos, kur gyvena paskutinis žmogus, yra tarpu tų tyrumynų oazė. Ten tryško vertės iš žemės gilumos šaltiniai ir bėgo upelėmis į klonelį, kuriame ežeru virto. Aplink šaltinius, aplink ežerą augo unksnėtos palmės, šakoti tutamedžiai, saldūs indžirai, geltonkaklės aivos ir kiti gera-

vaisiai medžiai. Vynuogių kekės lenką į žemę šatras, ant kurių karojo vynmedžio vijos.

Ežeras buvo pilnas, kaip akis, ir vanduo, strauja upele prasimušęs, tekėjo dar toliau laukuosna, kur saulės džiovinamas nyko tarp ištroškusios vandens žemės plotų.

Augo oazėj ir visokių javų, kuriuos žmogus patsai valgo ir kuriais gyvulį šeria. Nuo senovės laikų gyveno toj oazėj dievobaimingasis šeikas, kurį visi vadino Alah-jar-chanas, tai yra Dievo draugas. Kada visi žmonės pamiršo Dievą ir elgėsi, kaip ištvirkėliai džiaūrai, jisai niekados nepraleisdavo dienos, kad nepadarytų namazo, nepagarbintų Dievo tuo metu, kurį patsai Alachas nurodė. Niekuomet nenutraukdavo pasninko ir neimdavo valgymo iki to laiko, kol paskutinis spindulys užgesdavo danguje ir Alachas uždegdavo padangėse paskutinę pačią mažiausią žvaigždelę, kurią vos gali matyti žmogaus akis. Niekados jisai nesuvilgė vynu savo liežuvio, jo lūpos nepalytėjo nei šio, Dievo užginto, nei kito gėralo, kur galvą svaigina ir žmogui protą atima, jog jisai virsta, kaipo vienas iš gyvulių.

Nedarė nieko dievobaimingas žmogus, kas buvo švento Korano užginta. Per tai Visagalis Alachas mylėjo ir laimino jo namus. Buvo jo svirnai ir kluonai pilni javų, rūsiai — visokių indų, o klėtys — puikių, įvairiai spalvotų patiesalų ir kitų audeklų, kuriais gali pasigirti vien Alachą tikrai gerbiančio namai, ir kurių džiaūro žmonos aust nemoka ir niekados nemokės. Didelės jo ožkų ir avių kaimenės vaikščiojo kalnuose, dar daugiau didžiatešmenių karvių ir greitakojų arklių ganė jo piemenys lygumose tarpu kalnų. Ne taip buvo garsus Alah-jar-chanas savo turtais, kaip teisybe ir dievotumu.

Daugel žmonių, būdami nelaimėje, varge ir sunkiame padėjime, kreipdavos į jį ir gaudavo visuomet vieni — pagalbą, kiti — paspirtį, o tretieji — protingą patarimą. Niekas neapsivildavo, kas tik į jį kreipdavosi. Visiems buvo atviros durys į jo namus, vien armėnui ten kelio nebuvo, ar ėjo jisai su saiku, ar su svaru.

Dabar žmonės, kada juos prispyrė džiovą platinąs badas, kad jie nepamirštų, jog yra Alachas danguje ir šventas jo Koranas ant žemės, atsiminė, kad oazėje gyvena labai išmintingas ir dievobaimingas šeikas Alah-jar-chanas, kuris dar gali mirštančiam kraštui rasti išgelbėjimą.

Ir kalbėjo tada vieni:

— Mes alkani ir nuogi dėl to, kad užmiršom, jog dar gyvena Alah-jar-chanas, kuris nė vieno tikrai Alachą gerbiančio neatstūmė be pašalpos nuo savo durų.

— Tikrai užmiršome! — tarė kiti. — Dievas sumaišė mūsų protą. Alah-jar-chano pilni kluonai ir svirnai javų ir visokių kitų vaisių, kurie mums yra reikalingi.

— Eisim ir prašysime, tegu mus vaduoja, kad mes iki paskutinio žmogaus badu neišmirtum.

— Tegu jis mums nurodo tikrą kelią, kuriuo tikrai Alachą gerbiantieji turi vaikščioti.

— Tepamoko mus, kaip atsiprašyti Alacho, kad liautųsi mus baudęs, kad leistų lietui lyti, žemei ir sodams duoti vaisių, ir mes vėl galėtume gyventi, kaip kad senovėj mūsų tėvai gyveno.

Taip kalbėdami pasikėlė visi žmonės ir nuėjo į Alah-jar-chano namus. Ir, atėję jo kiemam, tarė jam:

— Alah-jar-chane! Būk žmonių draugas, kaip esi Dievo draugas! Neduok mums badu numirti.

— Atidaryk savo svirnus ir kluonus, paskolink mums ko valgyti ir gerti, kad mes galėtume geresnių metų susilaukti. Tada atiduosime tau dveja tiek, kiek ėmėm.

— Treja! ketveria! devyneria tiek! — šaukė visi, ištiesę į jį savo rankas.

Alah-jar-chanas stovėjo prieš juos, glostė savo žilą barzdą ir tylėjo.

— Gelbėk mus nuo bado! — šaukė visi, kurie čion buvo susirinkę.

— Gelbėti jus nuo bado reikia. Dievas žinojo, kodėl davė man daugiau javo ir kitų vaisių, negu aš ir mano šeimyna galėjome suvalgyti.

— Telaimina tave Visagalis Alachas, kuris mato tavo gerą širdį.

— Tik skolinti javo, kad man paskui, kai užstos geresni laikai, atiduotute, kaip skolą, aš negaliu.

— Kodėl, Alah-jar-chane? Ar manai, kad mes tave apgausim ir neatiduosime.

— Laisvas žmogus turi vien sau, bet ne kitam laukuose darbą dirbti, — atsakė Alah-jar-chanas. — Aš nenoriu, kad jūs, geresniems metams užstojus, ne tik sau, bet ir man kaip vergai darbuitute savo laukuose, ir tokiu būdu aš naudotausi jūsų prakaitu.

Visi stovėjo ir tylėjo, nežinodami, kas atsakyti.

— Mes pirktum ir užmokėtume tau tuojau, bet jau nieko nebeturime, nes dar pernai visa atidavėm armėnams, kad nenumirtum badu! — prabilo vienas.

— Gelbėk mus! Nori, mes visi ateisim ir apdirbsime tavo laukus, kada ateis darbymetė, ir taip atsilyginsim už tavo gerą pasielgimą.

— Ne, — atsakė šeikas: — nes tada liks neapdirbti savaime jūsų pačių laukai, ir neduos žemė vaisių, kuriuos turėtų duoti. Vėl tada mane keiksit, ir badas vėl šaipysis jums į akis.

— Nejaugi tu, Alah-jar-chane, turėdamas tiek gerti ir valgyti, leisi, kad mes išeitum iš čion, kaip atėję, su tuščiomis rankomis?

— Argi tu, Alah-jar-chane, nori, tiek gera turėdamas, kad mes ir mūsų šeimos badu išmirtum iki paskutinio žmogaus?

— Ne, — atsakė Alah-jar-chanas, glostydamas savo ilgą ir žilą barzdą: — aš noriu jums gera ir pašalpą jums duosiu, tik duokit man patarimą, kaip pasielgti, kad ji neišeitų negeran ir jums ir man.

— Kad nenori mums skolinti, nei atidirbti duoti, o mes pirkti negalime, dovanok mums, ką gali, iš savo turtų, javų ir kitų vaisių, — o mes tavęs neužmiršime, — prabilo vienas.

— Temato Alachas ir jo pranašas, kad neužmiršime! — sušuko visi.

— Siekiame švento Muamedo barzda, trigubai skairiau tave apdovanosime, kada ateis mūsų laikas!

— Negaliu padaryti, ko jūs norit, — atsakė jiems Alah-jar-chanas. — Nevalia žmogui dykai naudotis svetimu darbu. Bijau, kad, nūnai pasinaudoję, panorėsite to ir rytoj. Paprasite, prijunksite, aptingsit — ir prievarta apsigyvens jūsų tarpe. Didžiausia nelaimė žmogui, kada jis svetimu darbu naudotis pajunksta.

— Ką gi mes turime daryti, kad gautum iš tavo svirnų ko gerti ir valgyti, kad badu nenumirtum mes patys ir mūsų šeimos — klausė nuliūdę žmonės.

— Melskit Alachą, kad jis apšviestų jūsų ir mano protą ir nurodytų kelią, kuris išvestų mus iš šitos keblios padėties! — tarė Alah-jar-chanas, iškėlęs rankas į aukštį.

Nuliūdę ir galvas nuleidę stovėjo žmonės ir tarė savo širdyse: „Šykštus ir žiaurus pasidarė Alah-jar-chanas, o jo širdis apžėlė samanomis: nesigaili mūsų, nei vaikų mūsų, ir pagalbos rankos duoti niekam nenori".

Giliai susimąstęs ir glostydamas barzdą, nuleidęs galvą, tylėjo Alah-jar-chanas. Žmonės stovėjo ir laukė, ką jis dar jiems pasakys; vieni iš jų dar nenustojo vilties, o kiti laukė, kad jis atidarytų lūpas, ir gamino jam aitrių žodžių, kuriais manė jį nubarti, nors mirtis ir gyvastis ir jų pačių ir jų šeimų buvo Alah-jar-chano rankose.

Pakėlė galvą Alah-jar-chanas ir prabilo:

— Šalia mano namų yra gausus šaltinis; jis užliejo mano pievas, ir jos virto ežeru. Kas nori gauti javo ir sodo vaisių, tekasa perkasą, kuriuo vanduo galėtų nuplaukti laukuosna. Už kiekvieną iškastą sieksnį kasantysis gaus pilną saiką javo, iš kurio galės pagaminti sau maisto.

Nusidžiaugė žmonės, išgirdę tokius žodžius, paėmė rankosna kastuvus, peikenas ir nuėjo kasti perkasų ir kasė nuo ryto iki vakaro ir iškasė jų be galo, be skaičiaus ir daugel nuleido vandens tyrumynų lygumosna. O vakaro sulaukę, visi gavo savo mokestį už dienos darbą ir nuėjo linksmi, kiekvienas savo keliu, gerbdami šeiką Alah-jar-chaną, nes dabar turėjo ko valgyti ir kuo numarinti savo šeimų badą.

Ir taip dirbo vieną dieną, kitą dieną ir trečią... Ir daugel buvo tų dienų, kol sulaukė žmonės geresnių sau laikų...

III

Kas viena diena ateidavo vis naujos minios ir kasdavo perkasus, o vakarą imdavo savo mokestį už darbą, eidavo namo ir negrįždavo, kol suvalgydavo, ką buvo užsidirbę. Daugel buvo prikasta perkasų perkasėlių, kuriais plaukė vanduo tyrumyno lygumosna, o ežere jo buvo nemažiau, negu tuo laiku, kad nė vieno perkasėlio dar nebuvo nukasta. Ir iš žemės dabar vertėsi ne vienas šaltinis, tik jų buvo jau dvylika...

Buvo vėsus vakaras, ir pūtė šiaurus vėjas, kur vėsumą neša ir žmogaus kūnui duoda nuo karščio dienos atilsį ir stiprumą. Paėmė šeikas Alah-jar-chanas rankon lazdą, apsivilko čchoa ir nuėjo tyrumynų laukuosna pažiūrėti, ką padarė žmonės, dyką darbą darydami, kur dingsta vanduo, kodėl jo nė kiek nenuseko iš ežero...

Nuėjęs tyrumynan pamatė tas vietas, kur iškastais perkasais bėgo vanduo, ir jų nepažino: ten jau nebebuvo žemė, nuo karščio suskilinėjusi, tiktai sužėlusi, žaliuojanti pieva. O šalimi takų, kur žmonės nešiodavo rugius ir kviečius ir benešdami čia vienur, čia kitur nuberdavo, jau kūgiais sužėlė želmuo. Arčiau nuo oazės medžiai toli paleido savo šaknis, o šaknys davė atžalas, kurios išdygo ir žaliai prasprogo...

Suprato tada šeikas, kad Dievas atidavė jam šiuos plotus už jo gerą širdį ir nurodė jam kelią, kaip šie bergždumynai sunaudoti, kad jie vaisių duotų ir būtų žmogui naudingi. Suprato, kodėl ne vienas dabar šaltinis iš žemės gilumos veržiasi, bet jų dvylika, kodėl nemažėja ežere vandens. Supratęs, iškėlė rankas į aukštį ir davė Dievui garbę, kad jo buvo tokia šventa valia, kurią kiekvienas turi gerbti.

Liepė dabar Alah-jar-chanas išskirstyti vandenį mažais perkasėliais po visą tyrumą, liepė kastuvais ir kapliais sujudinti žemę ir įsėjo ten kviečius, miežius, avižas. Arti perkasų pasodino tutamedžių, chulių, otadžių ir kitų vaisingų ir naudingų žmogui medžių. Sužaliavo tyrumynai želmeniu, ir po keturių mėnesių suėmė Alah-jar-chanas savo kluonuosna tiek javo, jog galėjo išmaitinti visą apygardą, kuri be jo pagalbos vis dar būtų badavusi.

Žmonės, pamatę tai, eidavo tyrumynan, kasdavo perkasus, įvesdavo, iš kur galėdavo, vandenį, statydavos ten sau butus ir apsigyvendavo. Šalia perkasų sodindavo medžius, kur džiugina žmogaus akį ir duoda naudingų jam vaisių. Sužėlė javais Muhano žemė, prasprogo medžiai, ir šalis, kur pirma tyrumynas buvo, virto dabar žaliuojančiu kloniu, kaipo edeno sodas.

O kad žmonės, bado prispausti, virto vėl į Dievą, nustojo Alachas juos baudęs, liepė šiauriam vėjui nuo kalnų pūsti, vyti iš ten debesius, o debesim įsakė lietumi lyti ten, kur buvo išdžiūvusi, užmirusi Azerstano šalis.

Ir vėl žemė duodavo žmonėms vaisių, vėl žaliuodavo sodai...

Gyveno vėl žmonės laimaingai, o armėnų dabar niekas į save iš tolo neprisileisdavo. Tik kada sutikdavo juos tikrai Alachą gerbiąs, spiaudydavo jų šalin.

Gyveno ilgai žmonės laimingai, gerbė Alachą už jo gausias dovanas ir šeiką Alah-jar-chaną, kuris sunkią jų gyvenimo dieną gerai žmonėms darė. Kada jisai numirė, visos šalies žmonės, nuo mažiausio vaiko iki seniausio vyro, apibarstė pelenais savo galvas, perplėšė savo rūbus nuo kaklo iki žemės, devynias dienas sėdėjo ant grindų viduje savo butų, tarpu pelenų, ir gedėjo, kad mirė didis žmogus ir geradarys...

O paskui dar keturias dešimtis dienų niekas neskuto plaukų, nekirpo barzdos nei savo nagų, taip išreikšdami savo pasigailėjimą, kad žemė nustojo garbingo žmogaus ir išmintingo vyro...

Ėjo dienos, slinko metai, vėl užmiršo žmonės, ką jie nukentėjo, užmiršo, kaip Alah-jar-chanas juos gelbėjo nuo biaurios bado mirties; užmiršo, ko juos mokė ir ką jiems kalbėjo senas šeikas, ir jo vardas pranyko žmonių atminime... Pabiuro vėl Azerstano sūnūs, ėmė bičiuliauti su džiurdžinais, armėnais ir kitais džiaūrais. Ėmė vėl jiems pardavinėti savo žemės vaisius, savo rankų darbą mainyti ant daiktų, kuriuos atveždavo džiaūrai iš svetimos šalies ir padirbti buvo Dievo nežinančių, švento Muamedo pranašo vardo negerbiančių žmonių rankomis. Visi tie daiktai buvo biaurūs Alacho akyse, ir kas juos lytėjo, tasai piktino Visamatantį... Imdavo žmonės pirkti svetimų šalių audeklus ir nebedėvėdavo drapanų, kur jų žmonos ir dukterys ausdavo ir siūdavo... Vilkėdavo rūbus, kokius vien tik džiaūrai vilki, statydavo namus, kokiuose vien Dievo netikį iki šiol gyvendavo ir kokių šios šalies gyventojų tėvų tėvai nežinodavo... Ir, o biaurybės, nebeskuto galvos, vien barzdą, ir niekas nebegalėdavo atskirti tikrai gerbiančio veido nuo džiaūro veido.

Supyko tada vėl Alachas ant Azerstano sūnų ir atidavė juos uruso džiaūro rankosna, kuris yra visų džiaūrų pikčiausias, visų džiaūrų aršiausias. Jų buvo tiek, kiek žvaigždžių danguje, kiek smėlio ant jūrų krašto... Kaip skėrės apsėmė jie visą kraštą, ir nebeliko tokios vietos, kur jų nebūtų buvę. Plėšė jie, kas plėšti buvo galima, lupo, kas lupti sekėsi, degino, kas degti galėjo, mušė ir kankino žmones, kur pasislėpti nesurojo. Išvaikė gyventojus iš Muhano slėnio, išseko perkasai, purvais užėjo ežerai, užako šaltiniai, išdžiūvo laukai, nuvyto medžiai, ir Muhano šalis vėl virto tyrumynu, kaip kad buvo kadaise.

Iki šio laiko Azerstano sūnūs vergauja ir dūsauja, ir nėra kas juos išvaduotų iš jų priešų rankos...

* * *

PRIEŠINGOS JĖGOS

I

Tai buvo tada, kai amžiai dar nebuvo gimę, ir diena nesikeisdavo su naktimi.

Vienui vienas tada gyveno saulėtuose savo pasauliuose galingasis spindulingas Ahura-mazda. Laime ir džiaugsmu nuolat buvo tuomet pritvinkusi jo krūtinė, ir aikštusis veidas spindėjo, kaip saulė.

Bet atėjo valanda, kada susirūpinimu apsiniaukė jo kakta, ir susimąstė šviesusis dievas, kai pagalvojo, jog visuose plačiuose pasauliuose jis yra tik vienui vienas.

Ir tarė tuomet savo širdy Ahura-mazda:

— O šviesusis, o visagalis Ahura-mazda! Tu visa išgali, ką sumano ir panori tavo širdis, bet tavo galybės pasekmių niekas nemato. Tu esi geras, ir tavo širdis nuolat malone pritvinkusi, bet nėra, kam gera galėtai daryti, kam savo malonę pareikštai. Esi garbingas, bet niekas tavo veidu nesidžiaugia, tavo šviesos niekas nemato ir negerbia tavęs. Esi išmintingas, ir nėra, kas stebėtųsi tavo išmintimi, garbindamas tave ir didžiuodamasis tavo darbais. Saulėti, spindulingi tavo pasauliai, kaip tavo dieviškasis veidas, bet niekas jais nesigroži ir tavo šviesos nemato! . .

Giliai atsiduso dievas Ahura-mazda ir tik vienu savo visagalinčios valios judėjimu, vienu tik tvirtu savo noru iš nebūties gelmių pagimdė žemės pasaulį, žaliais jį rūbais išdabino, tyrais šaltiniais, žydrais ežerais, banguojančiomis jūromis papuošė, sraujomis upėmis apjuosė. Ir plukdė tos upės tyrus vandenis, žydras bangas tarp siūbuojančių girių, tarp žaliuojančių krantų, žydinčių pievų. . .

Vaivorinių spalvų miriadais spindėjo žverblios kalnų viršūnės, tik tūkstančių tūkstančiais varsotų kibirkščių spinduliai tryško į visas šalis.

Didžiai pradžiugo gerasis Ahura-mazda, sukurto pasaulio grožę išvydęs, ir pajuto, kad jo krūtinė dar labiau pritvinko laime, kad nauju džiaugsmu

pasprogo jo širdis, nusidžiaugė džiaugsmu kūrėjo, kuris savo darbų vaisiumi patenkino sielos gelmes.

Tarė tada galingasis Ahura-mazda savo širdy:

— Štai sukursiu dabar šviesiąsias, skaisčiąsias dvasias, kurios būdu ir veidu į mane būtų panašios, kad jos matytų naujo pasaulio grožę, gėrėtųsi jo puikumu, džiaugtųsi juo ir visa krūtine gertų laimės, kurios aš geriu.

Ir sutvėrė, iš nebūties buitin pagimdė didysis dievas Ahura-mazda šviesiąsias dvasias, kurios būdu ir išvaizda buvo į jį panašios, ir pavadino jas savo draugais.

Ėmė tos dvasios dieną ir naktį aplinkui žemę skrajoti, dieną Ahura-mazdos veido spinduliuose beskęsdamos, naktimis savo veidą žemei atidengdamos.

Beskrajodamos aplinkui žemę gėrėjosi josios grože, stebėjosi galingojo Ahura-mazdos išmintimi ir be paliovos jį garbino, šaukdamos:

— Didis esi savo darbais, aikštusis Dieve, Ahura-mazda, tėve mūsų gerasis!..

Ir vadina žmonės iki šios dienos tas skaisčiąsias dvasias žvaigždėmis.

O jūs, amžinosios dvasios, šviesūs ir skaistieji mūsų gyvenimo kelių sargai, saugokite mūsų žingsnius, dabokite, kad neiškryptume iš kelio, kuriuo gerojo dievo Ahura-mazdos, tesie jam amžina garbė, mums vaikščioti paskirta!..

II

Slinkdavo dienos ir naktys, o šviesiosios skaisčiosios dvasios nesiliaudavo džiaugusios ir grožėjusios sukurto pasaulio puikumu. Pamatė tada gerasis dievas, kad laimingos yra jo valia iš nebūties gyveniman pašauktosios dvasios, ir pajuto savo širdy dar didesnį pasitenkinimą, dar didesnį džiaugsmą, negu kad pirma juto.

Pamatė, kad nauji jo draugai skaistūs ir gražūs, kaip jis pats, grožio ir šviesos šaltinis— pamatė ir pajuto, kad nepakeliamu džiaugsmu sprogsta jo širdis, kad jo krūtinę dar labiau apsunkino malonės laimė.

Tėviška šypsena nusišypsojo tada šviesusis dievas ir tarė dvasioms, kurios buvo su juo:

— O skaisčiosios dvasios, mano širdies draugai! Aš iš nebūties pašaukiau jus gyveniman, gal galėtau pasidalinti su jumis savo džiaugsmu, kad džiaugtutės laime, kuria aš džiaugiuosi.

Mes visi dabar laimingi esame, aš ir jūs, ir mūsų laimė, kaip erdvūs mano pasauliai, nesuranda ribų, ir todėl mano krūtinė naujos malonės troškimu patvinko.

Širdys, kurios džiaugsmu plaka mūsų krūtinėse, neduoda sielai ramybės. Kupina laimės taurė pasunko mūsų rankai. Padarykime dar ką nors laimingą, kas mums palengvintų tą taurę, su mumis džiaugsmu ir laime pasidalinęs.

Gražus yra žemės pasaulis, kuriuo gėrisi mūsų akys, jo puikumą bematydamos! Žaliuoja ten unksnėti medžiai, bet mes nesidžiuginame jų unksne; noksta ten medžių vaisiai, bet mes nesinaudojam jais, nes mums jie nereikalingi — ir veltui jie žūna, be naudos, niekam malonės nesuteikdami.

Štai, pašaukime gyveniman būdu ir veidu į mus panašias esybes ir apgyvendinkime jas ant žemės, kad paveldėtų ją, kaipo savo nuosavybę, paveldėtų savo širdies džiaugsmui ir sielos laimei.

Ir atsakė jam šviesiosios dangaus dvasios:

— Didis esi savo darbais ir visagalis dieve, Ahura-mazda, gerasis mūsų tėve! Tesie, kaip širdis tavo trokšta ir žodžiai tavo sako!

Ir sutvėrė Ahura-mazda pirmu žmogu: vyrą ir moterį. Sutvėręs, gyveniman pašaukęs, apgyvendino judu slėny, kurį pavadino Airijana-vaedžy, tai yra žmonių lopšys, dievo gabija.

Apsupo spindulingasis dievas tą slėnį iš trijų pusių aukštais kalnais, savo viršūnėmis padanges remiančiais, ir paliepė saulei apžerti juos įvairiaspalvių kibirkščių miriadais ir padabinti jų amžinu sniegu pražilusias viršūnes tūkstančiais įvairiausių vaivorykščių.

Ir sužverblėjo kalnai ir iki šios dienos žverbla į visas puses trykštančiomis vaivorykštėmis, džiugindami žmogaus akį ir grožės laimę teikdami žmogaus krūtinei.

Paliepė dar geraširdis dievas amžinai žaliuojantiems, amžinai žydintiems medžiams ir gėlėms padengti tų kalnų krantus nuo viršūnių iki pamatų, kiekvienam medžiui, kiekvienai gėlei vietą nurodęs. Juodavo ten, aukštai, debesiuose slėpdamos savo smailias viršūnes skečiašakės eglės, aukštyn kėlė galvą išdidžios pušys. Dangaraižiai maumedžiai, plačiašakiai ąžuolai dairėsi iš pakrančių aukštumų į slėnį, kuris amžinai žaliuojančiu pasipuošė sodu.

Žemiau siūbavo baltaveidžiai, kaspinuoti beržai, šlamėjo sultingalapės liepos, o dar žemiau, kaip aukso juosta apjuosė slėnį pomerančiai, apelsinai šlamėjo savo unksnėtomis šakomis, kvepėjo alyvos, viršūnėmis lingavo ištekinės palmės..

Laimės ir džiaugsmo vieta, amžino pavasario buveine padarė Airijaną-vaedžy gerasis Ahura-mazda ir ten apgyvendino pirmuoju žmogu, kad laimėje gyventų, džiaugsmu džiaugtųsi juodu ir visi tie, kurie iš jų gims ir gyvens savo laimei ir jo, Ahura-mazdos, garbei.

Plačiųjų jūrų erdvėmis iš ketvirtos pusės uždarė Ahura-mazda Airijanąvaedžy. Žydrasis jūrų paviršius, audringų vėtrų papūtimais neteršiamas, krikštolu spindėjo ir savo beribėmis erdvėmis viliojo žmogaus žvilgsnį, gimdydamas jo sieloje pasitenkinimą teikiantį ramumą.

O kai jūros liūliavo ant savo pečių iš medžio žievės padirbtą laivelį, plukdė jį savo mėlynomis gelmėmis, trykštančiomis į visas šalis vaivorinėmis srovėmis, atsargiai, kaip mylinčioji motina savo kūdikį, kurį bijo užgauti ir netyčiomis suteikti jam nemalonaus skausmo...

Nuostabus ir puikus buvo žemės pasaulis, stebuklingas buvo Ahura-mazdos rankų kūrinys! Žmogus, su laime trykštančiu veidu, į dievus ir šviesiąsias dvasias panašus, dangiškos ramybės kupinas, apgyveno tą šalį ir, gyvybės suteikęs girioms ir pievoms, pilna krūtine kvėpavo dieviškos prabangos malonumus ir amžina nesudrumsčiama laime gėrėjosi...

Visa tai matydamos, dideliu džiaugsmu džiaugėsi šviesiosios dangaus dvasios ir linksmais balsais garbino Ahura-mazdos galybę ir išmintį, o su jų balsu sujungė ir žmogus savo dėkingumo ir pagarbos kupiną balsą — ir didi buvo šviesiausio Ahura-mazdos garbė. Dangus ja skambėdavo, ir žemė pritardavo.

Išgirdęs šiuos pagarbos balsus, pažvelgė gerasis dievas į pasaulį ir pamatė, kad puikus ir gražus jo rankų kūrinys. O pamačius tai, dar labiau nusidžiaugė patenkinta jo siela. Linksmu, tėviškos malonės kupinu žvilgsniu apžvelgė spindulingas Ahura-mazda dar kartą savo pasaulį ir palaimino jį — dvasias, žmones ir visus savo sutvėrimus.

Palaimino ir nurimo, atilsio savo sielai teikdamas.

Amžių amžiai slinko, o palaiminta, nenutraukiama, nesudrumsčiama ramybė viešpatavo Ahura-mazdos pasauly. Niekas jame neseno, nesirgo, nekentėjo ir mirties nepažino. Dangiška ramybė ir saldi laimė buvo ištiesusios sparnus ant viso pasaulio, globodamos ir saugodamos jį ir visa, kas jame yra...

O didysis, o gerasis ramybės ir laimės dieve, šviesusis geraširdis spindulingas Ahura-mazda, amžina garbė tau!..

III

Niauriomis savo valstybės bedugnėmis skrido amžinasis tamsybių valdovas Anro-manju.

Jo milžiniški sparnai, mėlynų liepsnų apsupti, su perkūnų trenksmais raižė be pertraukos tamsias nebūties gelmes...

Jo galvą supo į visas šalis skrendančių žaibų vainikas...

Jo visanaikinančiu ilgesiu ir viesulingomis audromis šėlstantis žvilgsnis skrodė beribių tamsybes, kurios buvo aplinkui, ir jokių gyvenimo pėdsakų nei surasdavo, nei palikdavo...

Amžių amžius skrido per tamsybių beribes, kaip viesulas, kaip audra, kaip uraganas...

Kada jis taip be paliovos, be atilsio skrido, iš tolo jam sužibo, kaip viena maža kibirkštėlė, saulėti Ahura-mazdos pasauliai.

Įstrigusiu į juos žvilgsniu, be minties, be nuovokos, be tikslo skrido ten Anro-manju, kol pasinėrė šviesos jūrosna.

O kai žaibais ir griausmais apsuptas atsistojo Anro-manju ant Airijaną-vaedžy apstojusių kalnų viršūnių ir pažvelgė į laimingą žemę — jo žvilgsnis, kaip žaibas, pervėrė visą Ahura-mazdos pasaulį nuo vieno krašto iki kito, pasaulį amžino grožio, ramybės ir dieviškos laimės kupiną...

Vienam akimirksniui pamatė Anro-manju šviesiąsias dvasias, žydrose dangaus erdvėse skrajojančias, pamatė žmones, meilės jausmuose paskendusius tarp unksnėtų palmių, žaliuojančių sodų, žydinčių gėlių...

Pamatė girias, upes, vandenis, jūras, pamatė džiaugsmą ir laimę, kurių nepažino, nenujautė niaurusis Anro-manju, tamsybių valdovas, ir net nežinojo, kad jų yra...

Pamatė ir visa suprato ir pajuto...

Ir sviedė jam tasai gyvenimo pagimdytas džiaugsmas, toji laimė jo dieviškuosna nemariuosna smilkiniuosna, kaip tūkstantis perkūno ugningų vylyčių, ir dar didesniu ilgesiu ir nusiminimu, negu kad anksčiau jautė, suvirpėjo Anro-manju širdis.

Lūpas jam sučiaupė karti šypsena, o akys suspindėjo neapykantos ir skausmo ugnimi.

Suplasnojo galingi Anro-manju sparnai, ir žaibų bangos pataškėjo į visas šalis, mirties ir visanaikinančios audros kalba prabilo pasaulis.

Sudrebėjo kalnai, sudejavo kloniai ir slėniai, gausiomis ašaromis pravirko dangus. Saulė užtemdė savo šviesų veidą, ir nusigandusios dangaus dvasios sumišo...

Suplasnojo Anro-manju sparnai, ir nuskrido jis atgal, į mirties beribes, į nebūties gelmes, kur nėra šviesos spindulio, nėra buities ir gyvenimo, nėra džiaugsmo ir laimės, o vien tik amžina tamsuma viešpatauja...

Skrido ten Anro-manju žaibo greitumu vis toliau nuo Ahura-mazdos saulėtų pasaulių, vis smarkiau krito tosna tamsumų bedugnėsna, o jį sekė ugningų bangų miriadai.

Skrido vis toliau, krito vis giliau, kol paskendo niauriose bedugnėse, pranyko, kad nebegrįžtų daugiau, kad vienui vienas ten pasiliktų, amžinai, visada, su savo nusiminimu, su savo skausmu, su mirtimi ir audra...

IV

Sudrebėjo dangus...

Nusigandęs, neramumo pagautas, pašoko iš savo saulėto sosto šviesusis ramybės dievas Ahura-mazda...

Pašoko, nusigandęs širdimi, ir pamatė skrendantį Anro-manju, sumišusias dangaus skaisčiąsias dvasias, sudrumstą jo, Ahura-mazdos, pasaulių ramybę, siaučiančias padangėse Anro-manju sparnų sužadintas vėtras, šėlstančias audras...

Pamatė suaudrintas jūras, su griausmingu ūžesiu keliančias aukštyn, į padanges, nuputojusias bangas ir su perkūniškais trenksmais plakančias uolotas jų pakrantes...

Ištiesė Ahura-mazda ranką ir tarė vėtroms ir audroms...

— Nutilkite!..

Ir nutilo vėtros, ir nurimo padangės... Bet ilgai dar raudojo ir graudžiai verkė tarpkalniuose ir tarp uolotų kalnų viršūnių vėtros, skundu dejavo amžiamečių girių gelmėse.

Ir tarė Ahura-mazda jūroms:

— Nurimkite!..

Ir nutilo, nusiramino jūros... Bet ilgai dar aprimti negalėjo nuputojusios bangos, ilgai dar rūsčiai murmėjo, dejuodamos, bet juo toliau, vis tyliau, vis gūdžiau ir graudžiau, kol pagaliau su vos nugirstamu šlamesiu riedėjo bangos į pakrantes, vis mažesnės, vis ramesnės...

Kai jos pranyko visai, užmigo vėl jūros, ir jų paviršius vėl suspindėjo dangaus giedrumų veidrodžiu.

V

Nustebo Ahura-mazda ir baimę pajuto savo visagalinčioje širdyje. Per ištisus amžių amžius juto jisai, kad yra kažkur šioji priešinga jam dvasia, šis galingas visanaikinančios audros ir tamsybių valdovas.

Juto ir baidėsi jo ugningų žvilgsnių...

Ko jam čia reikia dabar? Ko jis nori, ko čia jo, Ahura-mazdos, šviesiuose pasauliuose ieško šis mirties ir nusiminimo viešpats?

Ar panoro pagrobti jo, Ahuro-mazdos, saulėtus pasaulius, sudrumsti, sunaikinti jo darbų vaisius?..

Ne, jis neatiduos, neužleis savo pasaulių nusiminimui ir pražūčiai!..

Atskrido, kaip mintis, šioji baisi dvasia, čion, kur jis, Ahura-mazda, viešpatauja, sudrumstė jo laimės ir ramybės kupiną karalystę, suaudrino...

Sunkiai atsiduso gerasis dievas ir tarė:

— Tesie prakeiktas!..

Neramia širdimi pažvelgė Ahura-mazda į aplinkui jo sostą susibūrusias dvasias.

Pažvelgė ir pamatė tarp jų šviesių eilių žemyn nulenktas galvas, ugnimi patvinusius veidus, niauriai spindinčius žvilgsnius.

Naujas nerimas palietė Ahura-mazdos sielą, ir tarė dangaus dvasioms ramybės dievas:

— O šviesiosios mano dvasios, draugai mano mieliausi! Jūs išvydote tamsią mirties ir nusiminimo piktą dvasią, kuri iš tamsybių gelmių staiga atskrido, sudrumstė mano pasaulius, audra ir nusiminimu užnuodijo jų ramybę...

Ir gūdžiai prabilo balsai graudaus nusiminimo aidu:

— Matėme!..

Ir nuriedėjo tie balsai, kaip supančiotas, suvaržytas jūrų gelmių dejavimas, nuaidėjo, kaip tolimo griausmo piktas niurnėjimas, nuo pasaulių krašto iki krašto

Nustebo, šiuos balsus išgirdęs, spindulingas dievas, nerimu apsiniaukė jo šviesusis veidas.

Ir rūsčiu balsu tarė gerasis dievas:

— Tesie jis prakeiktas! Draudžiu jums, mano draugai, peržengineti saulėtų pasaulių slenkstį, ir tesie prakeiktas tasai, kuris nors žvilgsniu žvalgysis į esančias už mano pasaulių ribų tamsybes, kuris mirties valgiu valgydins savo sielą!..

Smarkiais skundo balsais prabilo tada dvasios, prakalbėjo, kaip iki šiol nebuvo kalbėjusios, o nuo jų balsų sudrebėjo dangus, suaidėjo žemė, ir pabalo paties praamžiaus dievo Ahura-mazdos šviesusis veidas.

Ir kalbėjo dvasios, aplinkui Ahura-mazdos sostą susibūrusios:

— Sutvėrei mus šviesa spinduliuojančius, vadini savo draugais ir apdovanojai mus amžino gyvenimo laime, bet kodėl nori vergijos grandinėmis supančioti mūsų sielą?..

— Kodėl nesame visažinantieji, visagalintieji, kaip tu patsai esi?..

— Kodėl mirties tamsybėmis apgaubei ir paslėpei nuo mūsų savo galybės paslaptis, kurių pasilgusios yra mūsų sielos?!.

— Kodėl nežinomą mums padarei paslaptingą jėgą, kurios kibirkštį užžibino mūsų širdyse nežinomų erdvių dvasia?!.

— Kodėl draudi dabar mums net žvilgsniu pažvelgti ten, kur mes galėtume tos paslaptingos galios pasisemti pilna krūtine?!

— Išdilo laimė mūsų širdyse, nubudo mūsų sielos, neramumo kupinos — ir todėl skaudžiai kenčiame!..

Išėjo priešakin ir atsistojo priešais Ahura-mazdos toji dvasia, kur buvo pažvelgusi akis akin į Anro-manju veidą, ir tarė griausmingu balsu:

— Sviesiu, kaip žaibą, po tavo kojų savo skausmą ir per jį sieksiu tavo sosto, kol visas tavo paslaptis pasieksiu ir būsiu dievas, kaip tu!

Būsiu, kaip toji dvasia, milžiniška galinga!

— Nebūsime ilgiau tavo vergais! — sušuko kitos dangaus dvasios.

— Būsime, kaip toji paslaptinga, iki šiol mums nežinoma dvasia, kuri vienu savo galingu žvilgsniu sužadino mūsų širdyse glūdėjusias jėgas, sutraukė ramybės grandines, kuriomis tu buvai suvaržęs mus ir visus savo pasaulius.

— Būkite prakeikti! — rūsčiai sušuko Ahura-mazda. — Nebėra jums, maištingiesiems, vietos mano pasauliuose...

Suplasnojo visagalinčio Ahura-mazdos prakeiktųjų dvasių sparnai. Pasikėlė jos ir pasileido lėkti...

Jų sparnų plasnojimai vėl sužadino žemės audringas jėgas, atpalaidavo jų galybę, sukėlė vėtras ir viesulus. O jie visu savo įnirtimu, visu savo įnirtusiu staigumu sviedė ramiai spindinčias tamprias jūrų gelmes.

Kaip stiklas sutryško jūrų spindintis paviršius, pateškėjo tūkstančių tūkstančiais bangų, ir jos visos pašėlimo rauda sudejavo ir, audringai veržd amosi priekin, krito ant uolotų jūrų krantų, miriadais lietaus lašų patryško į visas šalis ir potvyniu užliejo beužsnūstančią jau žemę...

Prakeiktųjų dvasių plasnojantieji sparnai pagimdė tūkstančius į visas šalis skriejančių žaibų, ir suūžė audra, sutraiškė perkūnai, sudrebėjo savo pamatuose žemė, ir dangus jai pritarė išgąsčio ir pasipiktinimo aidu.

Nuskrido prakeiktosios dvasios ir pranyko niauriose mirties bedugnėse, kad amžinai ten pasiliktų ir nebegrįžtų...

Su tėvišku liūdesiu žvilgsny žiūrėjo Ahura-mazda į paklydusias dvasias, su ištiestomis priekin rankomis stovėdamas žvelgė į tuos, kur skrido ir

nyko tamsumose, už jo saulėtų pasaulių ribų, lyg norėdamas jas gelbėti iš amžinos mirties nagų, pašaukti, kad grįžtų...

Tesie prakeikta Anro-manju galybė, kuri vienam akimirksny amžinai sudrumstė saulėtų Ahura-mazdos pasaulių ramybę!..

Tesie prakeikti visi tie, kur debesimis užtemdė giedras dangaus žydrumas.

Tesie prakeiktos visos tos galybės ir dvasios, kurios nusiminimo susirūpinimu apniaukė spindulingą Ahura-mazdos dieviškąjį veidą...

Kurios atpalaidavo mirties ir naikinimo audringas jėgas...

Tesie prakeiktos!..

VI

Pasauly vėl siautė pašėlusi audra, prakeiktųjų dvasių sparnais sukelta.

Atkreipė Ahura-mazda savo rūstybės pagautą veidą, pažvelgė į audros apsemtą žemę ir, ištiesęs visagalę dešinę ten, kur siuto viesulai, staugė vėtros, ūžė audra, ir tarė:

— Būkite prakeikti!..

Kaip trenksmingas griausmas suaidėjo visagalio dievo rūstūs žodžiai. Nusigando viesulai ir vėtros, pasislėpė giliose tarpukalnėse ir pravirko ten sraujais šaltiniais, švokščiančiomis ir kriokiančiomis upėmis ir upeliais...

Nusigando audros ir nusigandusios pasislėpė ant padanges remiančių kalnų viršūnių, pabėrė ten vaivorinėmis spalvomis trykštančias ašaras ir nužildino tų kalnų uolotas galvas, baltomis jas padengusios plaštakėmis...

Pažvelgė didysis dievas į padanges raižančius žaibus, suraukė rūstusis savo dieviškąją kaktą ir tarė žaibams:

— Būkite prakeiktos jūs, atpalaiduotos mirties galybės!..

Giliuosna kalnų slėniuosna pasislėpė nusigandę žaibai ir ten dejuodami ir stenėdami ilgai dar raudojo, judino žemės pamatus ir daužėsi į kietus kalnų granitus...

Ir nusiramino vėl žemė, ir vėl nurimo jūros, sušvietė saulė, briliantinių kibirkščių miriadais sužibo lietaus lašuose, bučiuojančiuose minkštus sultingus medžių lapus ir kvapą paleidusias gėles ir žoles, auksiniu purpuru paraudo ji spindinčiose jūrų gelmėse, sudrebėjo, susiūbavo auksinėmis kolonomis šventųjų upių tekančiuose vandenyse, sumirgėjo čiurlenančiuose upeliuose ir perlais sutryško ramiųjų ežerų bangose...

Giedros dangaus žydrumos vėl atidengė savo blaivias beribes erdves, tokias tylias ir ramias, tokias tyras ir gilias, tokias skaisčias ir mėlynas, kokios nebuvo jų atsiradimo dienoje.

Kai nurimo žemė ir prasiblaivino padangės, pažvelgė vėl Ahura-mazda,

apsidairė aplinkui ir pamatė, kad jo pasauliai spindi tokiu skaisčios jaunystės puikumu, kokiu dar niekados nebuvo spindėję; trykšta tokia sielą žavinčia ramybe, kokia dar niekuomet nebuvo tryškęs praamžiaus dievo veidas; pražydo tokia laime ir linksmumu, lyg mirties dvasia niekados čia nebūtų viešnagėjusi, niekados Anro-manju akis nebūtų jų palietusi...

Visa tai pamatęs, dar kartą malonės akimi pažvelgė į pražydusius savo pasaulius, ir jo širdis vėl džiaugsmu pasprogo, kad jo darbo vaisių, jo sukurtų pasaulių nesunaikino audringas piktojo Anro-manju žvilgsnis...

Nusidžiaugė jo dieviška širdis, ir nusiblaivė jo spindintis veidas.

Nusiramino, nes laimėjo kovą...

O kai saulė, su žeme atsisveikindama, atsistojo ant kalnų viršūnių, rengdamosi nusileisti ten, už kalnų, kai kiekvienas gyvas garas, atilsio ieškodamas, sumerkė akis, o gėlės ir žolės sudainavo, ir medžiai prabilo meilės žodžiais, didysis malonės kupinas, geraširdis Ahura-mazda, šviesiųjų dvasių apsuptas, ištiesė aukštyn savo globojančias rankas ir džiaugsmu apgaubė, sapnu apdovanojo užmingantį pasaulį, pajaunėjusį, kovą laimėjusį...

VII

Ir vėl leisdavosi ir tekėdavo saulė, ir vėl nesudrumsčiama Ahura-mazdos pasauliuose viešpatavo ramybė. Vėl ramia akimi žvalgėsi į žmones, į Airijaną-vaedžy gerasis dievas, ir susirūpinimo debesys neniaukė jo dieviško veido. Kasdien matė gyvenimu kniugždančias girias, žaliuojančias pievas, unksnėtus sodus, o ten, jų unksnėje, vyrus ir moteris, ramius, laimingus...

Ir buvo visa taip, kaip norėjo, kad būtų, gerasis ramumo dievas Ahura-mazda.

Kai pažvelgęs visa tai pamatydavo, maloni tėviška šypsena nušviesdavo jo spindulingą veidą... Ir ištiesdavo tada visagalę dešinę ir laimindavo žmones ir gamtą.

Ir nepastebėjo visažinantis ir nenujuto visaišmanantis Ahura-mazda, kokia keliasi žmonių širdyse, Anro-manju žvilgsnio nunuodytose, audra...

Nepamatė, kad ten, ant jūrų kranto, būriais rinkdavosi žmonės aplinkui vyrus, viduje stovinčius. Jie kalbėjo susirinkusiems, ir iš jų lūpų plaukė audrinantieji žodžiai, kaip upės vilnis paskui vilnį, kaip nerami jūros banga paskui bangą...

Pasakojo jie apie jūrų beribes, kurios spindėjo dangaus žydrumais, apie jūrų bedugnes, neatspėjamų paslapčių kupinas...

Porino apie žaliuojančias lygumas, žydinčias, stebėtinas, į kurias kelią pastojo šios žydrosios jūrų erdvės, šitie amžinu sniegu žverblantieji kalnai...

Vaizdavo nepralendamas girias, negirdėtas, žmonėms dar nežinomas, paslaptingas dainas šlamančias.

Kalbėjo apie stepes, kaip jūros, banguojančias, apie nematytas gėles, apie žmogaus akim nežinomus medžius, žvėris, paukščius ir gyvulius, apie nepatirtus stebuklus, kurie yra anoje žydrųjų jūrų pusėje, anoje už žverbliųjų kalnų šalyje...

Žavino nežinoma laime, audrino nežinomų žygių malonumu, žadino širdyse troškimus, nematytų kraštų ilgesį...

Ir viso to nepamatė, nepastebėjo gerasis dievas Ahura-mazda, neatspėjo audros, kuri iš pamatų dar kartą turėjo sudrumsti jo pasaulių ramybę...

VIII

Plaukė dienos, slinko naktys, šviesios dvasios skrajojo aplink žemę, ir gerasis Ahura-mazda džiaugėsi ir gėrėjosi ramybės laime...

Užmiršusi jau bebuvo Ahura-mazdos širdis audringą Anro-manju apsilankymą jo saulėtuose pasauliuose, užmiršusios jau buvo šviesiosios dvasios savo paklydusius broliu...

Kai aprimusi buvo gamta, ir nurimusios padangės, suaidėjo dangaus rūmai žmogaus dejavimu, sudrebėjo Ahura-mazdos sostas, kuriame sėdėdamas ramiai ilsėjos geraširdis dievas.

Pašoko pasaulių galingasis valdovas ir pažvelgė į žemę.

O kai pažvelgė, akis jo suliepsnojo rūstybės gaisru, nes išvydo, kaip griūva amžiamečiai girių milžinai, žmonių kirviais pakirsti. Pamatė, kaip kiti traukia tuos milžinus, nuo šakų apskabytus, į gilias jūras ir riša sieliuosna...

Pamatė, kaip ten, aukštyn, kur žverbla amžinu sniegu pražilusios kalnų viršūnės, skaitlingomis miniomis lipa žmonės...

Pastebėjo ramybės dievas, kaip valtimis, iš girios milžinų kamblių peikena iškapotomis, raižo jūrų paviršių narsuoliai, pasiryžę į nežinomas skristi šalis.

Pamatė, kaip avelių bandą, susibūrusias moteris, kurios verkdamos ir raudodamos tiesė rankas į tuos, kur lipo į aukštus kalnus, ir į tuos, kur pasiryžę buvo skristi į nežinomas šalis, ir šaukė, kad grįžtų, kad jų nepaliktų...

Veltui raudojo, veltui dejavo, Ahura-mazdos pagalbos reikalaudamos!..

Pamatė Ahura-mazda didelį ant žemės sumišimą, o pamatęs suprato gerasis dievas, kad mirties nuodai, kuriuos pagimdė tamsaus Anro-manju niaurus žvilgsnis, giliai įleido žemėn šaknis.

O kai suprato, nuliūdimo debesiu vėl apsiniaukė šviesusis jo veidas...

IX

Nutiesė Ahura-mazda septyniaspalvį vaivorinį tiltą iš dangaus į žemę ir nusileido į žmones...

Nusileidęs ir migla pridengęs savo spinduliuojantį veidą, paklausė tų, kur rengėsi plaukti į nežinomus kraštus, raižyti jūrų gelmes:

— Vaikeliai *mano*, ar *žinote*, ar *suprantate*, ką jūs sumanėt?..

Ir atsakė jam žmonės, balsiai nusiskųsdami:

— Norime savo žygiais išmatuoti šias jūrų beribes, kuriomis apgaubei žemę ir kurios mūsų akį vilioja, širdį beaudrindamos...

— Norime pasidžiaugti erdve, pasinerti žydrose dangaus beribėse, kurias tu ištiesei ant jūrų.

— Pasiilgome tų kraštų, tų lygumų, kalnų ir slėnių, girių ir pievų, kurias paslėpei anoje šių jūrų pusėje.

— Panorėjome surasti ten mums dar nežinomą audringą laimę, kurią nujaučia mūsų širdys, kad ji ten yra.

— Sunku mums, tvanku ir nuobodu šiam ramybės slėnyje, kur viena gyvenimo diena panaši į kitą...

— Kur bejėgėje skursta mūsų siela, kur be žygių rauda mūsų širdis...

— Nežinoma mums, anksčiau net neatspėjama nubudo mūsų širdyse galybė ir pagimdė nežinomų paslapčių, spėjamos laimės ilgesį, kuris skaudžiai mus kankina, pirmyn beviliodamas.

Tylėjo dievas, žmonių balsų beklausydamas; o kai jis tylėjo, vis audringesni, vis labiau neramumo ir nusiminimo kupini buvo jų žodžiai.

— Mes norime išplėšti tau paslaptis, kurias esi nuo mūsų paslėpęs...

— Mes *norime* surasti laimę, kurią pagaminai laimingesniems, negu mes esame...

— Norime pamatyti šalis, kurių mūsų akys dar nėra mačiusios.

— Į girias, kur mūsų koja nebuvo, į pievas anoje jūrų pusėje!.. — audringais balsais sušuko žmonės.

— Pirmyn, pirmyn! — nesiliaudami šaukė vienu balsu, ir jų šauksmas perkūno trenksmu suaidėjo padangėse ir nuplaukė tolyn, kol pasiekė Ahura-mazdos rūmus ir nugąsdino ten esančias dvasias.

To šauksmo galingo aido pažadintos nubudo kalnuose vėtros, galvas pakėlė viesulai, sudejavo, bet išvydę spindulingą Ahura-mazdos veidą, dejuodami ir stenėdami, vėl pasislėpė tarpukalnėse ir giliose pakalnių olose...

— Kas jums pasakė, kad surasite ten, už jūrų, ką surasti dabar esate sumanę? — paklausė suraukdamas savo dievišką kaktą Ahura-mazda.

—Tai jau seniai glūdėjo mūsų širdyse, nuo to laiko, kada pirmosios suūžė pasauly audros...

— Mes išgirdom, ką jos pasauliui kalbėjo, ir supratome visa...

— Ilgai kentėme, bet pristigo jėgų tąsias kančias kentėti!..

— Mes ilgai miegojom, dejuodami, kol atėjo šis vyras ir dainomis apie tuos kraštus, kur dabar esame pasiryžę keliauti, sužadino mūsų sielą ir pakūrė širdyse pasiilgimo gaisrą, kuris ir dabar dega...

— Ar žinote, ką surasite už šitų jūrų? — paklausė geraširdis Ahura-mazda, ištiesdamas dievišką ranką į jūrų erdves, žmonių žvilgsnį viliojančias savo krikštoliniu paviršiumi. — Ne žaliuojančias, gėlėmis nusagstytas pievas, ne paslaptingas girias, bet tyrus, bet smėlį, pelkes ir raistus, žiemos ranka sukaustytus!.. Netikėkit jam, nes meluoja jo širdis, tokias mintis jum pakišdama, nesamus vaizdus piešdama, apgaulinga laime viliodama.

Ir atsakė jam žmonės:

— Sunku mums, ankšta ir trošku šiame slėny!..

— Audrų ir kovų, kurių čia nematome ir nerandame, ištroškusios mūsų širdys...

— Mes skrisime pirmyn, už šitų beribių, kurios pasiilgimą gimdo ir audrą vilioja!..

— Ar mažai laimės, čia begyvendami, patyrėte? Aš jus dar gausiau, dar skairesne ranka ja apdovanosiu! — pažadėjo Ahura-mazda, klystančių pasigailėdamas.

— Kuri mūsų laimė! Nenorime būti į gyvulius ir žvėris panašūs ir vien tik kūno gašlumais džiaugtis!..

— Norime būti dvasiomis, kaip tosios, kur, su tavim nuolat pasilikdamos, raižo dangaus erdves.

Ir atsistojo priešaky visų tasai, kurs savo žodžiais suaudrino žmonių širdis, ir tarė Ahura-mazdai:

— Mes turime būti, kaip toji galinga dvasia, kuri perkūnais ir žaibais apsupta vienam tik akimirksniui pasirodė žemei...

— Tesie prakeiktas! — rūsčiu balsu tarė jam Ahura-mazda: — nes iš tavęs pradėjo ant žemės savo viešpatavimą mirtis!..

Ir negyvas krito ant žemės tasai vyras, o jo vėlė, kūną apleidusi, niauriosna nuskrido Anro-manju šalysna.

Ir buvo tai pirmasis ant žemės žmogus, kuris mirtį patyrė.

Atkreipė dievas savo rūstų veidą į tuos, kur buvo jūroje, ir į tuos, kur rengėsi pasileisti į jūrą, ir dar kartą paklausė:

— Ko gi jūs norite, suklaidinti mano vaikai?

Ir atsakė jam niauriais balsais, sielvarto ir atkaklaus užsispyrimo kupini žmonės:

— Štai, užmušei tą, kuris turėjo vadovauti mums, į laimės kraštus bekeliaujantiems! Atidenk mums tas paslaptimi apgaubtas šalis, nes ten šaukia mūsų širdys, tų kraštų pasiilgusios.

— Ar aš nesu jums pasakęs, kad ne džiaugsmą, ne skaisčią laimę ten surasite, bet skaudų nusivylimą ir mirtį.

— Negalime čia pasilikti ir nurimti, kol pamatysime ir sužinosime, ką žinoti norime...

— Prieš tavonorą ir valią perplauksime šias jūras ir tavo viliojančias atskleisime paslaptis!..

— Numirsite visi, kaip šis numirė! — tarė jiems gerasis dievas ir nukreipė savo veidą nuo tų, kur plaukė jūromis, ir nuo tų, kur buvo pasiryžę plaukti, palikdamas juos jų pačių likimui.

Atsipalaidavo tada mirties galybės, nubudo vėtros, išsiveržė iš gilių olų viesulai, prabilo perkūnai, sušvito žaibai — ir visi krito į tamprias jūrų gelmes.

Suūžė audra. Kaip iš miego pažadintas liūtas sustaugė, suaidėjo jūros, milžiniškomis pasipuošė bangomis, susiūbavo ir krito į uolotas savo pakrantes.

Išsklaidė šėlstanti audra visus tuos, kur buvo tuo metu jūrose. Vieni jų žuvo, bedugnės gelmių praryti, kiti — sudaužyti į uolotus krantus. O tie, kur nežuvo, įnirtusių bangų buvo toli nunešti ir išmesti į nežinomus pakraščius, niaurius ir nesvetingus...

Ir nuklydo jie, bado, vargų ir nelaimių vejami, vis toliau ir toliau, skausmų ir nusivylimo persekiojami, laimę vydami, tą laimę, kurią jų širdys nujautė, kad yra, bet kuri nepavejama, nepasiekiama vis traukėsi pirmyn, už aukštų kalnų, už plačių upių, už žalių girių.

Ėjo ir eina iki šiol tie žmonės vis pirmyn, vis toliau, dejuodami, stenėdami, savo likimą keikdami ir vis dar laimės nerasdami ir dar didesnio nusiminimo, didesnio sielvarto pagaunami.

Ir savo keliavimo šalį todėl pavadino jie — nelaimių ir kančių šalimi.

X

Nukreipė dabar gerasis dievas Ahura-mazda savo žingsnius, žemės neliečiančius, į tuos, kur lipo į kalnų aukštumas, ir paklausė jų:

— Kur lipate, ką norite surasti ten?

— Norime pamatyti ir pažinti tuos kraštus, kuriuos kalnais uždengei nuo mūsų akių.

— Iš kalnų viršūnių norime pasigerėti žydromis dangaus erdvėmis.

— Kodėl tu, gerasis dieve, nesuteikei mums sparnų, kaip tiems, kur dieną naktį skraido, žydras dangaus beribes raižydami?..

— Mes norim, kad išaugtų mums sparnai ir kad galėtume nuskristi net ten, kur tavo baigiasi pasauliai...

— Tosna tamsiosna beribėsna, kur yra už mano pasaulių ribų, gali skristi tik mirties sūnūs, — tarė gerasis dievas. — Ar norite mirtimi mirti?

— Mes nemarūs! Mes nemirsim, tik tapsime dvasiomis, kaip tos, kur sparnuotais būriais yra tavo apsupusios sostą.

— Tu suvaržei mūsų sielą, apkaustęs ją kūno grandinėmis, bet per kančią ir skausmą ją atpalaiduoti esame pasiryžę...

— Ko, pagaliau, norite? — nekantriu balsu paklausė Ahura-mazda, raukdamas savo dievišką kaktą. — Ar kad didesne laime jus apdovanotau?

— Nereikia mums tavo dovanų! — tarė tasai, kur buvo minios vadu, paslaptinga savo širdies galia privertęs visus kitus jo valiai pasiduoti. — Mes nugalėsime kalnus, mes išugdysime sau sparnus, savo skausmais ir troškimais pasieksime tavo sostą ir tapsime dievais, tapsime galingais, kaip toji dvasia, kur žaibais ir perkūnais valdo!..

— Būk amžina mirtimi prakeiktas tu, vargų ir nelaimių sūnau! — rūsčiai sušuko spindulingasis dievas, ir kaip griausmo trenktas krito prakeiktasis negyvas po Ahura-mazdos kojų. O jo siela, kūną apleidusi, nuskrido į tamsybių šalį, kur mirtis viešpatauja.

— Kas eis ten, už šitų kalnų, tas apleis kraštą, kurį jūsų laimei pagaminau, mirtimi turės numirti ir nebesidžiaugs daugiau mano saulėtais pasauliais! — tarė Ahura-mazda.

— Lipsime ten visi, eisime ten visi! — niauriais balsais atkakliai kalbėjo dievui žmonės.

— Nužudei mūsų vadą, gali nužudyti ir mus, bet savo valiai nepalenksi ir mūsų širdies nepalauši!..

— Tai žūsite visi, mirtį pažinę! — tarė šviesybės ir gyvenimo dievas. O taręs tai nukreipė nuo savo tautos rūstų veidą ir atidavė ją likimui, kurį sau pasirinko.

Nuo tos dienos mirtis paveldėjo žemę, kaipo savo lobį, ir su nieku nesidalindama ėmė ten viešpatauti.

Ir apleido žmonės Airijaną-vaedžy ir nukeliavo per kalnus, per tarpukalnius į nežinomus kraštus, kas į rytus, kas į vakarus, kas į pietus, kas į šiaurės šalį, ieškodami nežinomų stebuklų, siekdami nepasiekiamų tikslų, pirmyn neapčiuopiamų, nesugaunamų troškimų šaukiami, nukeliavo ir iki šiai dienai keliauja, be paliovos, be atilsio, dejuodami, raudodami, dangui ir žemei grasindami, laimės nesurasdami, tik vis didesnį ilgesį, didesnį sielvartą ir nusiminimą patirdami...

Jiems bekeliaujant patvino pasaulis skausmu, krauju ir ašaromis.

Ir pavadino žmonės tą savo keliavimo pasaulį — vargų ir ašarų kloniu...

XI

Prakeikė gerasis dievas Ahura-mazda Airijaną-vaedžy, prakeikė kraštą, kur mirtis ir nusiminimas gimė...

Tyruma pavirto Airijana-vaedžy, buvusioji žmogaus dausa, laimės lopšys, dievo Ahura-mazdos palaimos gabija.

Tik vėtros dabar ten skrajoja, žadindamos apmirusį kraštą, aukštai smėlį kilnoja, kvatodamos ir blaškydamos į visas jį šalis. Tik viesulai dabar ten skraido, judindami ir supdami tyrumą — banguoja ji, kaip audringos mirties jūros, kaip prakeikimo jūros...

Iškeliavę iš ten žmonės iki šios dienos keliauja, visam pasauly sau prieglaudos nesurasdami; iki šios dienos nenutilsta jų krūtinėje skaudus ilgesys, nenurimsta nusiminimas, negęsta prarastosios laimės troškimas.

Negęsta ir negali užgesti, ką užžibino žmogaus sieloje visagalio Anromanju žvilgsnis.

Bet kai pažvelgia žmonės į septyniaspalvę vaivorykštę, kuria buvo nusileidęs iš dangaus į žemę Ahura-mazda, skausmo sugelta širdimi mini žmonės savo amžinai prarastą protėvynę, kur laimingai gyveno, mirties nepatirdami, nežinodami vargų, nejusdami skausmų pirmieji žmonės — ir prakeikimas veržias iš jų lūpų, kad apleido laimės ir ramybės šalį.

Keikia ir niekina tuos, kur išvedė juos iš palaimintos lopšinės, suaudrino širdis, pagimdė ilgesį ir audros troškimus ir sugundė nežinomuosna skristi kraštuosna, kur laimės nesuranda, kur savo sielos nepatenkina ir patenkinti negali.

Nuilsusios širdys troškimu patvinsta grįžti ten, kur gyvenimas gimė, kur pirmi atsirado žmonės...

Bet veltui svajoja, bet veltui trokšta.

Nuvargę, pasvirę vis mažiau klauso tų, kur kviečia juos pirmyn, kelią pastodami atgalio grįžti, poilsio neduodami...

...kurie nuolatinio pagauti skausmo, nuolat nežinomų paslapčių pasiilgimo paveržti, nuolat kentėdami, nuolat abejodami, žengia ir žengia pirmyn į nežinomus kraštus, į nepasiekiamas aukštumas, per kančias ir skausmą, su mirties nusiminimu širdyse, siekia krauju savo pėdas paliedami, visagalinčio Ahura-mazdos sosto, vis naujas jo galybės paslaptis išplėšdami, naujas erdves žmogaus akiai atidengdami...

XII

O galingasis mirties beribių valdove, perkūnų ir žaibų, audrų ir vėtrų dieve, ilgesio, nusiminimo ir sielvarto šaltini!

Susimilk, pasigailėk mūsų...

Tu, kuris vienu savo žvilgsniu sudrumstei ramius pasaulius, sužadinai mūsų užsnūdusias sielas, atvėrei mūsų užtraškanotas akis, neapleisk mūsų; meldžiame tave nusiminimo ir skausmo valandoje, sielvarto ir abejojimo valandoje, puldami ant kelių prieš tavo skaudų ilgesį gimdantį veidą...

Susimilk, pasigailėk mūsų...

Pagimdyk mūsų širdyse dar ugningesnį ilgesį, sužadink dar skaudesnį nusiminimą ir sielvartą, pakurk mūsų sielose dar liepsningesnį gaisrą, kad skaudžiai suliepsnotume ir, per skausmą ir kančias naujų jėgų įgiję, su didesniu įnirtimu pirmyn ir pirmyn skristi pasiryžtume...

Susimilk, pasigailėk mūsų...

Teskrendame, tekeliaujam su liepsnojančiu gaisru, kur šėlsta mūsų krūtinėse, nusiminimo ir beribio, kaip tavo bedugnės, sielvarto lydimi, per amžių amžius, per ištisą amžinatvę, nepaliaudami, be pertraukos raižydami skausmų beribes, su mirtimi sieloje...

Teskrendam vienui vieni ten, kur jokia mūsų akims negali sušvisti aušra, jokis neišdrįsta mūsų paženklinti pėdsakus spindulys, savo kančiomis, ilgesiu ir nusiminimu lygūs tau, audros ir nusiminimo dievui!..

O *išdidusis Anro-manju!*

Mirties beribių valdove!

Susimilk ir išgirsk mus...

Išgirsk, mirties sūnau...

Nusiminimo sūnau...

...tuos, kurie kaipo nedildomą brangiausiąjį turtą ugdo savo sielose skausmą ir nusiminimą...

...savo širdies krauju peni sielvartą ir nusivylimą...

Susimilk ir išgirsk...

Tebūnam tau lygūs siela ir jausmais, audringasis tamsybių valdove, didysis Anro-manju!..

* * *

M O T E R I S

I

Tebūna palaimintas šventasis Alacho vardas, temini jį kiekvieno tikrai Dievą gerbiančio musulmono lūpos ryto, vidudienio ir saulėleidžio metu, kaipo vardą To, kuris yra šaltinis, pradžia ir galas viso, kas buvo, yra ir dar bus pasaulyje nuo jo sutvėrimo dienos iki paskutiniosios gyvenimo valandos...

Vienas yra tikrasis Dievas ir Jo pranašas Muamedas...

Nėra Alacho, kaip tik Alachas ir Jo pranašas Muamedas...

Kai piktasis ir išdidus Eblisas sukėlė danguje prieš Alacho galybę audringą maištą ir suklaidino daugel iki tol buvusių šviesiųjų dvasių, o suklaidinęs nuvedė jas klaikiais Alacho priešų keliais, pamatė Dievas, kad praretėjo dangaus gyventojų eilės, išgirdo, kad jau nebe taip garsiai skamba Jo švento vardo garbė, kaip kad anksčiau skambėdavo...

Pamatė, išgirdo ir susirūpino...

Susirūpinęs nutarė Alachas savo dieviškosios širdies gelmėse pašaukti gyveniman žmogų, kuris savo išvaizda ir būdu į jį, praamžių Alachą, būtų panašus, o savo siela ir protu į skaisčiąsias dangaus dvasias.

— Kadangi jis bus vėlyvesnis mano sielos sūnus, todėl nedera jam gyventi danguje su angelais, kad nekiltų tarp jų nesusipratimus gimdančio pavydo.

Taip pamanęs, nutarė Alachas savo sielos gelmėse sukurti žemės pasaulį ir pavesti žmogui apgyvendinti jį, viešpatauti jame ir valdyti, kaipo savo nuosavybę...

Taip sumanęs, sukvietė visas ištikimas jam šviesiąsias dvasias — dangaus angelus ir tarė jiems:

— Štai praretėjo dangaus gyventojų eilės, ir sumažėjo mano vardo garbė, kadangi tie, kur gyveniman buvo pašaukti mano širdies džiaugsmui ir mano vardo garbei, nuėjo, Ebliso sugundyti, klaikiais pikto keliais. Todėl

sumaniau dabar pašaukti gyveniman žmogų, išvaizda panašų į mane, o siela jis turi būti jums brolis. Apgyvendinsim jį ant žemės, kad paveldėtų ją, viešpatautų joje, valdytų ir džiaugtųsi ją, kaip kad jūs dangumi džiaugiatės, ir garbintų mano vardą nuo ankstaus ryto iki vėlaus vakaro.

Ir atsakė jam šviesiosios dvasios, kurios yra dangaus angelai:

— Palaimintas esi, Viešpatie, darbuose savo ir sumanymuose, nes viskas būna, kaip tu panori!

II

Ir sukūrė Alachas žemės pasaulį, apgaubė jį mėlynu dangumi, užžibino saulę, kad jį šildytų. Bet žemė buvo plika ir nuoga, niauri ir tuščia. Nebuvo joje nei kalnų, nei slėnių, nebuvo ten nei sodų nei pievų, nesiūbavo žaliosios tamsiaunksnės girios, neliūliavo amžinai neramios ūros, nečiurleno upės ir upelės, nežydrėjo dangaus varsomis ramūs ežerai. Tik visur buvo niauri lyguma, tik visur buvo nyki tyruma...

Neklostė dar tada debesys dangaus, negaivino žemės skaudūs lietūs, nepuošė padangių nei žverblančiosios žvaigždės, nei nakties metu ilgesį gimdąs mėnulis...

Tik viena saulė, skolindama sau šviesos iš Alacho veido, švietė žemei, gausiai berdama jai savo karštus spindulius, nuo kurių nebuvo tada kur pasislėpti, nes žemė unksnės dar nežinojo...

O kai nužengdavo saulė nuo padangių atsilsėtų, apgaubdavo tada žemę tamsi, kaip Ebliso likimas, naktis.

Matydami visa tai, dangaus angelai didžiai stebėjosi ir stebėdamiesi prisiartino ir tarė Alachui, žmogaus besigailėdami:

— Niauri, kaip Ebliso šalis, yra tavo naujai sukurta žemė. Nejauku ir liūdna ten bus gyventi žmogui, kuris tau dar nėra nieku nusižengęs.

Ramia, tėviška šypsena nusišypsojo Alachas, išgirdęs šiuos žodžius, ir glostydamas savo žilą barzdą tarė angelams:

— Aš suteiksiu žmogui protą ir valią, kad jis su jų pagalba išpuoštų žemę, kaip patsai panorės ir išmanys. Jis išdabins ją taip, jog net jūs, dangaus gyventojai, turėsite žmogui pavydėti.

Taręs tai, paėmė Alachas žmogų, dar neturintį savo krūtinėje amžinosios sielos, už rankų ir taip į jį prabilo:

— Atsikelk, gyvenimui nubusk ir gyvenk mano garbei, o savo laimei.

Sualsavo žmogaus krūtinė, prasivėrė akys, atsistojo jisai ir gyvas buvo. Nustebo visi angelai, Alacho galybę išvydę, ir vienu balsu sušuko:

— Didis esi savo darbais, o Alache! Nėra tavo galybei ribų ir darbams tavo kas negalima.

Tai buvo pirmoji tvėrimo diena...

III

Kai žmogus, nubudęs gyvenimui, atsistojo ant kojų, jis ėmė dairytis, kaip dairosi tasai, kur miegodamas patenka nežinomon jam vieton...

Ir tarė jam Alachas:

— Ada! Tesie nuo šios dienos tokis tavo vardas.

Nusigando žmogus, išgirdęs Alacho balsą ir išvydęs Jį akis akin, visu kūnu sudrebėjo, ir tuomet pirmą kartą jo širdis baimę pajuto.

Nuo tos valandos apsigyveno baimė ant žemės ir iki šių dienų gyvena sieloje kiekvieno sutvėrimo, kuris širdį turi.

Ir tarė vėl žmogui Alachas:

— Nenusigąsk ir nedrebėk širdimi, kad matai mano veidą: nemirsi, bet gyvas būsi ir paveldėsi mano garbei, savo laimei visa, ką dabar mato ir ką tik pamatys vėliau tavo akis.

— Kas esi, viešpatie? — paklausė žmogus, vis dar baimės pagautas.

— Aš esu Alachas, tavo tėvas ir Dievas, iš nieko tave pagimdęs, iš nebūties gyveniman tave pašaukęs. Nėra ir nebus tau kitų dievų, kaip tik aš. Minėk visada su pagarba mano vardą ir šaukis manęs, kai tau bus reikalinga pagalba. Ausis mano bus visuomet į tavo balsą atkreipta.

Taręs šiuos žodžius, apsidengė Alachas šviesa ir pranyko. Daugiau nebematė žmogus Dievo veido iki šios dienos ir niekados nebematys, kol žemę mindys jo kojos...

IV

Pasiliko žmogus vienui vienas ant žemės, ir nebuvo ten kito garo, kaip tik jis vienas.

Apsidairė ir apsižvalgė aplinkui, o apsidairęs pajuto didelį ir skaudų nusiminimą savo širdy, nes buvo jisai vienui vienas. Aplinkui vien tik beribes lygumas, niaurias ir dykas, matė jo akis, nes žemė dar buvo tyra ir plika, jos dar nedengė pievos, nedabino vandenys, nepuošė medžiai ir kalnai neįvairino...

Kai pakilo aukštyn saulė ir ėmė žerti karštus savo spindulius, dar labiau nusiminė ir nuvargo žmogaus širdis, nes nebuvo unksnės, kur būtų buvę galima nuo kaitros pasislėpti...

Nusiminė žmogus, ir skausmu pabrinkusi jo širdis gūdžiai sudejavo. Ir nuo tos valandos atsirado žemėje nusiminimas ir skausmas ir iki šios dienos josios neapleisdamu žmonių širdyse begyvena.

Kada nusiminimas ėmė skaudžiai kankinti žmogaus sielą, prabilo jo lūpos ir ėmė balsiai šaukti Alachą, kad išgirstų, o išgirdęs suteiktų jo kūnui raminančios ir atilsį teikiančios unksnės.

Išgirdo Alachas žmogaus balsą ir pasiuntė jam savo angelą, kuris žaibo greitumu nusileido žemėn ir taip į žmogų prabilo:

— Ada, praamžis Alachas išgirdo tavo nusiminimo kupiną balsą ir išgirdęs siunčia tau brangią dovaną, kuria neapdovanojo nė savo angelų. Ta dovana tu galėsi naudotis, iki nurims tavo širdis, iki bus patenkinta tavo siela...

Štai ką sako tau visagalis Alachas mano lūpom:

— Kiekviena tavo mintis, kiekvienas noras, kuris užgims tavo širdy, kuris atsiras tavo krūtinėje, kuris sušvis tavo galvoje — įsikūnys ir bus čia žemėje, nes tu esi josios viešpats ir valdovas ir patsai privalai tvarkyti ją ir dabinti pagal savo norą...

Tokią galią suteikiu tau Aš, visagalis Alachas, ir dėlto minėk, žmogau, šią valandą mano vardą...

Taręs tai išnyko dangaus angelas, ir žmogus daugiau nebematė žemės akimi jo veido...

Ir buvo tada antrosios dienos vidudienis, buvo valanda, kurioje kiekvienas tikrai Alachą gerbiąs musulmonas turi atlikti namazą, o jį atlikdamas — minėti Alacho vardą ir dėkoti jam už suteiktas žmogui dovanas, gausias čia — ant žemės, ir dar gausiau pažadėtas ten — edene, kur nebus nei nuovargio, nei bado, nei ligų, nei mirties, o vien tik amžina malonė, amžina laimė tarp juodakių hurisų...

V

Nusidžiaugė žmogus, išgirdęs tuos angelo žodžius, o nusidžiaugęs išvijo nusiminimą iš savo širdies.

O kai nusidžiaugė ir nurimo, tarė kalbėdamas:

— Teatsiranda unksnė ir teduoda prieglaudą nuo kaitros mano kūnui, telinksmina mano akį ir tedžiugina mano širdį...

Vos ištarė žmogaus lūpos šiuos žodžius, proto pagimdytus, kai Dievo malone pasipuošė žemė unksnėtais sodais, žaliomis giriomis...

Pasipuošė pagal svajonės vaizdus, kurie užgimė žmogaus širdy, kurie sušvito žmogaus galvoje.

Ir atsitiko visa taip, kaip žmogus panorėjo, kad būtų...

Džiaugsmu pasprogo tada žmogaus širdis, ir džiaugsmas joje apsigyveno. Ir taip gimė ant žemės džiaugsmas. Nuo tos valandos iki šios dienos

gyvena jisai ant žemės ir nuolat lanko kiekvieno žmogaus širdį, kai jis patenkina savo norus ir savo troškimus pasiekia...

Pasislėpė žmogus medžių unksnėje ir buvo laimingas ir patenkintas, kad visa atsitiko taip, kaip panorėjo, kad būtų. Ir nuo tos dienos laimė ir pasitenkinimas apsigyveno ant žemės ir neapleidžia jos, nuolat lankydamu žmogaus širdį, kai jis pasiekia savo tikslų, įgyvendina sumanymus, kurie gimsta jo sieloje...

Sėdėdamas medžių unksnėje, besidžiaugdamas, kad jam gera ir malonu dabar, dairėsi žmogus į žemę ir į dangų. Besidairydamas pastebėjo, kad gražus ir žydras dangus, kad dar nuoga ir plika žemė, nes joje buvo tik medžiai ir daugiau nieko nebuvo. Ir pagailo žmogui žemės, kad ji nuoga, ir todėl tarė savo širdy:

— Teapsidengia žemė, tepasirėdo žolėmis, tepasipuošia pievomis, kad jai nebūtų gėdos prieš dangų. Tebūna jos grožis, kaip dangaus grožis...

Ir tarė taip žmogus, žemės besigailėdamas, ir gailestis gimė todėl ant žemės. Ir nuo tos valandos atsirado ant žemės gailestis ir randasi iki šios dienos ir nuolat lanko žmogaus širdį, kai vargą mato, savo vargą ir brolių savo...

Vos prabilo žmogaus širdis, gailesčio sujaudinta, kai pasipuošė žemė žolėmis, pievomis. Sužaliavo josios lygumos ir buvo gražios, kaip žydros dangaus gelmės...

Matydamas tai žmogus džiaugėsi ir nežinojo, ko dar galėtų panorėti jo širdis...

Ir taip džiaugėsi ir savo žeme gėrėjosi žmogus iki vakaro. O kai saulė nusileido, atilsio trokšdama, ir žemę apgaubė nakties tamsumos, pamanė žmogus ir širdimi panorėjo:

— Dabar mano akys kaip užmerktos, nes jomis aš nieko nebematau, nei žydro dangaus, nei žaliuojančios žemės, nei unksnėtų medžių. Ir nuvargusios dabar mano akys, visą dieną pasaulio grožiu besigėrėdamos. Teužsimerkia jos ir teatsiveria sielos akys, kuriomis aš visa pamatytau, ką esu dieną matęs.

Ir užsimerkė žmogaus akys, ir atskrido saldusis sapnas ant žemės ir iki šios dienos čia gyvena, lankydamas žmogų kiekvieną vakarą, kada jo kūnas pavargsta ir atilsio reikalauja.

Atskrido sapnas, apgaubė žmogų savo švelniais sparnais, ir atsivėrė žmogaus sielos akys, kad jis, ilsėdamasis kūnu, gyventų ir matytų, kad miegodamas vėl gėrėtųsi tuo, kas jo širdį džiugino dieną...

Miegojo žmogus visą naktį, sapnuodamas, miegojo iki ryto, kol saulė vėl atskleidė žemei savo veidą...

Taip pasibaigė antroji pasaulio kūrimo diena...

VI

Kai saulė patekėjo, apleido žmogų sapnas, ir nubudo jisai. Nubudęs pajuto, kad gera ir linksma jam pasauly: gyvenimo džiaugsmas pagavo jo širdį.

Ir ėmė jisai garsiai garbinti Alachą, kad gražus Jo pasaulis ir malonu jame gyventi.

Garbino žmogus Alacho vardą ir garbino ant žemės jis tiktai vienas, jokio kito balso nepritariamas: ant žemės nebuvo dar kito gyvo garo, kuris balsą būtų turėjęs, kaip tik jisai vienas.

Tylėjo žemė ir visa gamta, nes joje nebuvo nei paukščių, nei žvėrių. Ir vėjas dar nebuvo gimęs, todėl medžiai nešlamėjo, neskambino lapais, vėjo papučiamais.

Ir tarė tada žmogus savo širdy:

— Gražu ir malonu mano akim žiūrėti į žaliuojančias žemės erdves. Bet kodėl gi ausys mano nieko negirdi, ir jokis skambus balsas, kuris pritartų mano balsui, Alacho vardą garbinančiam, nedrumsčia žemės tylos?.. Nuobodu vienam pasauly gyventi. Teatsiranda ant medžių, tarp žalių lapų, teatsiranda giriose ir pievose gyvos, balsą turinčios esybės, kad drauge su manim Alacho vardą garbintų, įvairiais balsais mano ausį džiugintų ir man tarnautų.

Tebūna taip, kaip aš noriu...

Vos tik pamanė taip savo širdy žmogus, kai nauju gyvenimu prabudo pasaulis: tūkstančiais paukščių balsų suskambėjo žaliuojantieji medžiai. Supleškėjo pievos ir girių gelmės balsais suaidėjo. Žmogaus valia atsirado ten, gyveniman iš nebūties pašaukti žvėrys ir paukščiai, peteliškės ir žiogai...

Visi naujai atsiradę gyviai buvo įvairių įvairiausi, gražių gražiausi ir žmogaus akiai ir ausim malonūs.

Ir pamatė žmogus, kad visa buvo gera ir gražu, taip, kaip jis norėjo, kad būtų, ir todėl ėmė dar labiau, dar garsiau garbinti Alacho vardą. O aplinkui visa gamta, paukščiai ir žvėrys, įvairiais balsais pritarė žmogaus balsui...

Pagarbinęs Alachą ir padėkojęs Jam už Jo malonę, panorėjo žmogus pamatyti savo pasaulį. Brido jis visą dieną žaliomis pievomis, ėjo unksnėtomis giriomis, matė linksmai skrajojančius, padangių erdvėmis besidžiaugiančius paukščius, didelius ir mažus; matė ramiai šalia kits kito besiganančius, bebėginėjančius žvėris, didelius ir mažus, stiprius ir silpnus. Neskriaudė tuomet dar aras karvelio, liūtas jaučio, o vilkas avelės — nebuvo dar mirties pasauly...

Žemė nebuvo dar mačiusi prievartos ir skriaudos, o saulės šviesa raudono kraujo...

VII

Visą dieną vaikščiojo žmogus, savo pasauliu besigėrėdamas, žydinčiųjų pievų įvairumu savo akis bedžiugindamas, žaliųjų girių tamsiu paslaptingumu savo krūtinę bejaudindamas, nes kur tik jis savo akimi pažvelgdavo, ten pasipuošdavo žemė žydinčiomis pievomis, žaliuojančiais sodais, tamsiomis giriomis...

Lydėdavo žmogų, kur tik jisai žingsnį žengdavo, įvairiaūgiai, įvairiabūdžiai žvėrys, įvairiaspalviai, įvairiabalsiai paukščiai. Ir visi jie — žvėrys ir paukščiai — garbindavo žmogų, kaipo savo valdovą ir viešpatį...

Dar tada suprasdavo žmogus žvėrių ir paukščių klegesį ir patsai galėdavo su kiekvienu jų susiklegėti, kaip šiandien susikalba vyras su vyru, moteris su moterimi. Ir buvo jisai tarp žvėrių ir paukščių, kaip tėvas tarp savo šeimynos, kaip viešpats ir valdovas, ir visa, kas buvo gyva ir balsą turėjo, klausė jo balso...

Ir didžiai patenkintas buvo žmogus savo pasauliu, ir patenkinimas teikė ramybės ir tylaus džiaugsmo jo sielai...

Kai saulė ėmė slinkti žemyn ir atvėso dienos kaitra, išėjo žmogus iš unksnėtų sodų ir girių į žaliuojančias pievas, kurių žolė buvo minkšta, kaip jauno avinėlio gaurai, ir kvepianti. Ir braidė žmogus pievų žoles, iki vakaro nesiliovė vaikščiojęs, kol pavargo jo kojos ir atilsio pareikalavo...

O kai nuvargęs atsisėdo ant žemės ir nebematė tolimų erdvių, tarė vėl savo širdy:

— Noriu, kad čia pasidarytų aukštuma ir išaugtų kalnas ir daugel kitų kalnų ir kalnelių, iš kurių viršūnės aš galėtau pamatyti savo pasaulio tolimas erdves, didelius plotus. Ant tų kalnų viršūnių besėdėdamas, būtau kaip dievas ir pasidžiaugtau pamatęs, kad visa, ką aš sumaniau, yra gražu ir gera.

Apsiniaukė Alacho veidas, kai jis išgirdo šiuos puikumo žodžius, bet neatmetė dar žmogaus ir neatmetė suteiktos jam galios, tik tarė savo širdy:

— Daugel daviau žmogui galios, ir todėl puikybė apsigyveno jo širdy. Šiandien jis jau kalba, kaip vien tik Aš galiu kalbėti. Bet neatimsiu suteiktos jam dovanos, iki nusidės man ir mano vardui...

Ir sudrebėjo žemė savo pamatuose, ir nusigando žvėrys ir paukščiai ir visa, kas buvo gyva. O nusigandę apleido žmogų ir pasislėpė, kur kas galėjo — žvėrys girių gelmėsna ir tamsiosna olosna, paukščiai — medžių tankumynuosna...

Liko vėl žmogus vienui vienas...

Sudrebėjo žemė ir susiraukė josios paviršius, kaip seno žmogaus raukšlėtas veidas, apaugo gaubais, kalnais, kalneliais, o tas, ant kurio sėdėjo žmogus, buvo patsai aukščiausias.

Ant jo besėdėdamas, pamatė žmogus tolimus plotus, dideles ir plačias erdves, nusileidžiančios saulės spinduliuose pasinėrusias...

Kalnai ir pakalnės, kloniai ir lygumos, kur tik pasiekė žmogaus akis, tuojau pasipuošdavo unksnėtais plačiašakiais medžiais, žaliuojančiomis pievomis...

Patenkintas buvo žmogus tuo, ką padarė, ir Alacho perspėjimo jisai nesuprato.

O kai atėjo naktis, ir žemė tamsuma apsinaukė, atlėkė vėl sparnuotas sapnas, apgaubė žmogų savo sparnais ir liūliavo džiugino jo sielą vaivoriniais sapnais, iki pirmi tekančios kitai dienai saulės spinduliai pažadino jį iš miego...

Tai buvo trečioji pasaulio kūrimo diena...

VIII

Kai žmogus nubudo ketvirtos dienos rytą ir nubudęs apsidairė, pamatė jisai, kad jo pasaulis gražus ir visa jame buvo, kaip kad jis norėjo, kad būtų...

Saulė bėrė žemei auksinius spindulius, girios ir sodai tyliai žaliavo, o jų gelmėse įvairiais balsais linksmai garsino paukščiai ir žvėrys Alacho ir žmogaus, šio pasaulio valdovo, vardus.

Pamatęs ir išgirdęs visa, pajuto žmogus laimę ir pasitenkinimą savo sieloje.

Ir taip atsirado pasitenkinimas ir laimė šiame pasauly ir amžinai jame apsigyveno, aplankydami žmogų ir kiekvieną sutvėrimą, kai likimas jų norų ir siekimų patenkinimu kloja gyvenimo kelią.

Pajutęs laimę ir pasitenkinimą savo širdy, atsikėlė žmogus, atsistojo ir nuėjo braidžioti žydinčias pievas, lankyti unksnėtas girias, žaliuojančius sodus.

Bebraidžiodamas, pasaulį beraižydamas, užlipo žmogus ant aukšto kalno viršūnės. Iš ten jis matė tolimus žemės plotus ir dideles erdves...

Ilgai gėrėjosi žmogus savo pasauliu, gėrėjosi žydromis dangaus erdvėmis, kol pavydas gimė jo krūtinėj.

Tuomet jis tarė savo širdy:

— Kodėl mano žemė negali pasidabinti tokiomis pat žydromis erdvėmis, kaip kad yra pasidabinusios aukštybių padangės? Ir kodėl negali liūliuoti, kaip kad padangės liūliuoja, saulės spindulių kaitinamos?

Vos tik tarė taip žmogus savo širdy, kai tolimi ir artimi žemės plotai pasidabino mėlynomis jūrų erdvėmis. Papūtė švelnūs vėjai, susiūbavo subangavo, saulės spinduliuose tvyskėdamas, krikštolinis jūrų paviršius...

Sužavėtas žmogus ilgai stebėjosi nepaprastu jūrų puikumu, akį patrau-

kiančiu grožiu. Besistebėdamas, besigrožėdamas pajuto išdidžią savo širdy puikybę, nes žemės jūros buvo gražesnės ir skaidresnės, negu žydros padangių erdvės.

Ir nuo tos valandos atsirado pasauly pavydas, gimė išdidus pasipuikinimas, o atsiradę neišnyko, nepradingo, bet amžinai apsigyveno ant žemės ir iki šiai dienai gyvena, žmogaus širdį nuolat lankydamu, jo sielos stygas nuolat paliesdamu...

Nusileido žmogus nuo kalnų aukštybių ir nuėjo ten, kur jo akis viliojo beribės banguojančiųjų jūrų erdvės, o priėjęs krantą atsisėdo ir ilgai klausė, ką jam pasakojo kuždančios bangos, kurios viena po kitos žėrėsi po jo kojų, lyg jo pasiilgėdamos, lyg jam savo pagarbą reikšdamos...

O kai ėmė kaitri saulė slinkti žemyn, kaip balti avinėliai lankoje išplaukė iš tolimųjų erdvių balti sultingi debesėliai, plačiųjų jūrų pagimdyti, iš nebūties gyveniman pašaukti, ir ėmė slinkti iš vakarų į rytus, o su jais papūtė kaitrą švelninantieji vėjeliai...

Išvydusios iki šiol dar nematytus debesėlius, pajutusios vėjų glamonėjimus nudžiugo girios ir pievos, subangavo, lapais sušlamėjo, šakotomis viršūnėmis sulingavo, naujais balsais, iki šiol dar negirdėtais, ėmė garbinti Alacho vardą...

Nustebo žmogus, tuos balsus išgirdęs, ir nusidžiaugė jo širdis, džiaugsmo kupina, nes pasaulis jo dabar atrodė gražesnis ir skaistesnis, negu kad jis pats buvo norėjęs, negu kad jis pats buvo svajojęs...

Nusidžiaugė žmogus, ir džiaugsmas apsigyveno jo širdy ir iki šiol ten gyvena, nubusdamas tik tuomet, kai žmogų ištinka gera, kurio jis nelaukė, nesitikėjo...

Nusidžiaugė ir saulė, išvydusi banguojančią jūrą, skrendančius padangėmis baltų sultingų debesėlių būrius, nusidžiaugė ir aukso purpuru savo padabino skaistų veidą...

Ir taip džiaugėsi žmogus, džiaugėsi saulė, džiaugėsi girios ir sodai, pievos ir kalnai...

Džiaugėsi, iki ant žemės vėl nusileido ramybę teikiantis sapnas ir apgaubė savo sparnais visą žemę ir tuos, kurie ten yra ir gyvenimą reiškia...

Tai buvo ketvirtoji pasaulio kūrimo diena...

Tesie tau amžina garbė už tai, didysis Alache, kuris suteikei žmogui savo neapsakomą malonę dabinti ir puošti pasaulį pagal savo norą ir išmintį...

Nėra kito Dievo, kaip tik tu vienas Dievas, kuris galėjai tai padaryti.

Garbę tau amžiną skelbia iki nūdienos dėkingo žmogaus lūpos, šaukdamos:

— Nėra Alacho, kaip tik Alachas ir Muamedas, jo pranašas!

IX

Ir kitą dieną nubudo žmogus, kaip kad visados nubunda iki šios dienos. Nubudęs apsidairė — ir dar gražesnis atrodė tekančios saulės spinduliuose jo žemės pasaulis, gražesnis šiandien, negu vakar buvo...

Apsidairė dar kartą — ir pamatė žaliuojančias pievas, gailia rasa žverblančias, saulės spinduliais trykštančias, ko dar niekuomet nebuvo matęs, nes tik jūros buvo pagimdžiusios rasą, tik jos taip gražiai buvo padabinusios pievas...

Išgirdo džiaugsmingą paslaptingųjų girių ir unksnėtų sodų šlamesį, išgirdo skambesnius paukščių balsus, garsesnius žvėrių šūkavimus, darningesnius žiogų traškinimus, vabzdžių linksmesnius bizgėjimus...

Visa tai pamatęs ir išgirdęs, pajuto žmogus, kad laime patvinko jo siela, kad didžiausiu džiaugsmu pabrinko jo širdis ir todėl ėmė garsiu balsu garbinti Alacho vardą ir dėkoti Galingajam, kad tiek jį pamilo ir tokią jam suteikė kūrybos galią, jog pasaulis jo tapo gražesnis, negu dangaus erdvių pasaulis, kad leido ant žemės didesniam džiaugsmui apsigyventi, didesnei laimei, negu kad danguje gyvena...

Džiaugėsi ir gėrėjosi žemės pasauliu ne tik vienas žmogus, bet juo džiaugėsi ir gėrėjosi ir patsai Alachas, džiaugėsi ir gėrėjosi visas dangus su tais, kurie ten gyvena, kaipo Dievo angelai ir jo ištikimi tarnai...

Besidžiaugdami, besigėrėdami, visi šaukė Alacho garbę įvairiais balsais: angelai ir žmogus, paukščiai ir žvėrys, medžiai ir gėlės:

— Vienas yra didysis Alachas, ir nėra kito, kuris būtų, kaip Jis!..

Nuo ankstaus ryto iki vidudienio gėrėjosi ir džiaugėsi žmogus, o besigėrėdamas, besidžiaugdamas, pajuto, kad išseko jo kūrybos galia, kad nieko daugiau negali, nes žemės pasaulyj jau yra visa, kas gali būti, ir net yra daugiau, negu galėjo svajoti jo širdis...

O jėgos augo, darbo reikalavo, neramumą gimdė...

Sėdėjo dabar žmogus ant aukšto jūrų kranto, dairėsi jų beribėsna erdvėsna ir juto, kaip auga jo širdy nepasitenkinimas savimi, kaip gema skaudus ilgesys, sielą erzinantis neramumas.

Ir nuo tos valandos gimė žemėje įkyrus ilgesys, atsirado slegiantis sielą nepasitenkinimas ir erzinantis neramumas, o atsiradę įsišaknijo žmogaus širdy ir gyvena ten, nė vienai valandėlei nepasitraukdami iki šios dienos...

Kažko troško dabar žmogus, kažko skaudžiai norėjo siela jo, bet ko, pati nežinojo, nenumanė...

Kažkur skristi norėjo, kažkur eiti, bet kur, patsai nežinojo.

Sunki jam ėmė atrodyti pasaulio rami tvarka, nepakenčiamai slegianti darnos ir pasitenkinimo laimė...

Kaip žaibas perskrido jo galvoje noras — sunaikinti, suardyti tą darną, sudrumsti tą pasaulio ramybę...

Audros patroško žmogaus širdis, žaibų ir perkūnų pageidė jo siela...

O kai tik patroško audros žmogaus širdis, kai tik panoro žaibų ir perkūnų jo siela, iš nebūties gyveniman gimė vėtros ir viesulai, verpetais ėmė suktis aitvarai, iš šaknų rauti stiprius ąžuolus, plačiašakes liepas, aukštagalves egles ir pušis, stipriašaknius maumedžius, kaspinuotus beržus ir kitus girių ir sodų medžius, sujudino jūras, suerzino bangas...

Įnirto rūsčios jūros, tamsiais debesimis apgaubė apklostė pasaulį, skaudžiu lietumi prislėgė vėtras ir viesulus...

Apsiniaukė dangus, krūtinė krūtinėn susirėmę su žeme...

Suraižė debesis ugninės žaibų juostos, sutraiškino perkūnai, sudrebėjo dangus ir žemė — ir nusigando visi, kas ten gyveno: angelai ir žmogus, paukščiai ir žvėrys. O nusigandę pasislėpė, kur kas galėjo — žmogus ir žvėrys giliuosna urvuosna, paukščiai girių gelmėsna, medžių tankumynuosna.

Ir nuo tos valandos gimė žemėj baimė ir iki šiol ten gyvena, lydėdama kiekvieną žingsnį tų, kur gyvenimą junta...

Apstojo Dievo sostą nusigandę angelai ir ėmė melsti Alachą, kad jis suvaldytų dangaus ir žemės atsipalaidavusias jėgas, kad nuramintų maištingai prabudusį pasaulį...

Ir tarė jiems Alachas atsakydamas:

— Negerai padariau, davęs žmogui galią, kuria jis naudotis nemoka. Štai, šiandien atpalaidavo piktas žemės jėgas, baimę ir mirtį pagimdžiusias. Bet ką daviau, atimti nebegaliu, kol patsai nusigandęs savo galios josios atsižadės... Tada nuraminsiu pasaulį ir tvarką žemei grąžinsiu...

Ilgai siuto audra, ilgai žemė drebėjo išgąsčiu, o dangus jai pritarė. Visą vakarą ir visą naktį siautė audra, žaibai raižė padanges, o perkūnai, baimę gimdydami, drumstė pasaulio ramumą...

Nusigandęs žmogus, baimės nuvargintas, sukaupė pagaliau savo jėgas ir suvaldė tvarkos nustojusį pasaulį...

Suvaldė patsai, Alachui jo dovanos negrąžindamas...

O kai audra praūžė ir pranyko, kai pasaulis nurimo, ir pragiedrėjo padangės, nurimo ir žmogaus širdis...

Bet audros nugąsdintas saldusis sapnas nesiskubino dar nusileisti ant žemės, užliūliuoti žmogų ir kiekvieną gyvą garą saldžiomis miego svajonėmis...

Bebudėdamas, sapno atskrendančio belaukdamas, pamatė žmogus, kad naktis tamsi ir baisi savo tamsiu slėpiningumu...

Ir baimė jo širdy ėmė augti, savo sparnais panoro apgaubti jo sielą ir pagimdyti skaudų nusiminimą.

Bet tarė žmogus savo širdy:

— Noriu, kad ir nakčia žibėtų padangėse dangaus šviesa, kad naktis nebūtų tokia tamsi, kaip kad dabar yra...

Ir gimė tuomet, žmogui panorėjus, tamsiose padangėse šviesus mėnulis ir žverbliosios mirgančios žvaigždės, kurios dangų dabindamos išsklaidė nakties tamsumus...

Jųjų švelni šviesa visai nuramino žmogaus širdį ir sielą atpalaidavo nuo baimės pinklių.

Saldusis sapnas, nauja žemės, mėnulio spinduliuose pasinėrusios, grože sužavėtas, nusileido žemyn, apgaubė žemę savo sparnais, užliūliavo ją žavinčiais sapnais, auksinėmis, laimę gimdančiomis svajonėmis...

Užmigo tada siela nuvargęs žmogus, užmigo visas pavargusis pasaulis.

Ir tai buvo penktoji žemės gyvenimo diena...

X

Šėlusioji pasaulų audra pažadino ir sudomino piktąjį Šeitaną, kur šviesaus Alacho veido vengdamas apsigyvenęs buvo tamsybių bedugnėse.

Juodais sparnais pasikėlė jis dabar aukštai padangėsna, išvydo vaivorinėmis spalvomis trykštančią žemę ir į ją nukreipė savo nelaimę gimdančius žingsnius ir viesulo greitumu nusileido ant aukštų kalnų viršūnės, audros baltu sniegu pražildintos.

Kai apsidairė ir pamatė, kokis puikus žemės pasaulis, žmogui apsigyventi paruoštas, kaip jis gražiai išdabintas, pavydo skausmas nusiminimu sugniaužė jo prakeiktą sielą.

Ir tarė Šeitanas savo širdy:

— Tas, kuriam Alachas pagamino tokį puikų pasaulį, kad jame gyventų, yra mylimiausias Dievo sūnus. Sugundysiu jį ir išvesiu iš tiesos kelio, kuriuo vaikščioti Alachas jam lėmė.

Taip taręs sumanė piktasis Šeitanas pavergti sau žmogų, padaręs jį Dievo priešu, Jojo akyse sunkiu nusikaltėliu, didžios malonės, jam suteiktos, ir amžino gyvenimo nevertu.

Tokį piktą sumanymą turėdamas savo širdy, žengė Šeitanas į žmogų, Dievo angelo išvaizdą sau pasiėmęs.

Nusileido nuo aukštų kalnų viršūnės, priėjo prie žmogaus ir tarė jam:

— Aš matau, kad liūdna nūnai tavo siela, nes ji visa gali, ko panori, bet nežino, kuo dar padabintų savo pasaulį.

Ir tarė jam žmogus atsakydamas, nes manė, kad su Dievo angelu kalba:

— Tu tiesą pasakei. Mano pasaulis tokis skaistus ir gražus, jog jo siela nežino, ko dar jam palinkėti.

— Tavo pasaulis skaistus ir gražus, vaivorinėmis spalvomis žverbla snieguotos kalnų viršūnės, padangių žydrumais trykšta krikštolinės jūros — visa tai gera ir gražu. Bet siela tavo tikrosios laimės nepažįsta ir be mano pagalbos nepažins.

— Aš esu laimingas, nes mano siela patenkinusi yra visus savo norus ir troškimus ir ją tenkinti daugiau nieko nebeliko...

— Tik norais ir nepatenkinamais troškimais galima sielą maitinti, kad ji laiminga būtų. Kitaip nusibos jai pasitenkinimo laimė ir varginantis nuobodis prislėgs ją liūdesio sunkumu.

Suprato žmogus, kad tiesa yra Šeitano žodžiuose, todėl nusiminęs paklausė:

— Ką aš dar turiu padaryti, kad to išvengtau?

— Esi vienas, visa darai, ką panori, ir visa, kas yra šiame žemės pasauly, tavęs klauso. Ar esi išmėginęs laimę kito klausyti ir tenkinti kito niekados nepatenkinamus troškimus.

— Ne, ir net nenumanau, kaip tai gali atsitikti.

— Todėl nežinai ir nežinosi tikrosios laimės. Todėl nuliūdimu greitai pabrinks tavo širdis, ir nusiminimu patvinks tavo siela. Tikrą laimę tik aš tau galiu suteikti, į ją tik aš galiu tau praskinti kelią, bet už tai turi man nusilenkti, mane pagerbti, viešpačiu ir geradariu savo vadinti.

— Tu nesi Alacho angelas? Alachas juk man vien tik Jį vieną gerbti ir savo viešpačiu vadinti liepė.

Ir pamėgdžiodamas visaišmanantį Alachą išdidžiai tarė Šeitanas:

— Aš esu aš. Aš esu gero ir pikto šaltinis. Pažink mane iš mano darbų!..

Ir pagimdė Šeitanas šmėklą, kuri buvo į žmogų panaši, tik neapsakomai gražesnė ir skaistesnė, negu žmogus.

Ir sužavėjo toji šmėkla žmogaus sielą, ir pageidė josios žmogaus širdis ir panoro, kad ji gyveniman įeitų, kad gyventų su juo ir visuomet jo būtų.

Ir paklausė Šeitanas žmogaus:

— Ar esi matęs tarp dangaus ir žemės gyventojų panašų į šmėklą, kurią dabar išvydai?

— Nei tarp dangaus, nei tarp žemės gyventojų nesu matęs tokio gražaus ir malonaus sutvėrimo, kaip toji šmėkla, kurią dabar išvydo mano akys.

— Alachas sutvėrė tave, žmogų, o aš sutversiu moteriškę, ir patsai pasakyk, kieno kūrinys bus tobulesnis — Alacho ar mano?

— Tavo! — atsakė žmogus, vieno troškimo pagautas, vieno noro pavergtas, geidulių prislėgtas, kurie tą valandą gimė žemės gėdai ir amžinam Alacho akyse nusikaltimui.

Kaip šviesios nakties tamsumoje žvaigždės žibėjo šmėklos akys, kaip jūrų putos buvo baltas josios kūnas, kaip gražiausių rožių žiedai raudonavo josios lūpos, kaip prinokusios vynuogių kekės buvo stambios josios krūtys.

Gaisru suvirė žmogaus kraujas — ir į ją bežiūrėdamas, šmėkla besigrožėdamas, tikrą dabar norą pajuto žmogus, kad tuojau kūnu virstų toji šmėkla, kad amžinai jam priklausytų, valdytų jį pagal savo norą...

— Jei nusilenksi man ir pripažinsi mane viešpačiu ir valdovu, aš kūnu ir gyvybe apdovanosiu šią šmėklą. O gyveniman ją pašaukęs atiduosiu tau, kad ji tavo laimei tarnautų, amžinai tavo geidulingus troškimus gimdydama ir niekuomet nepatenkindama juos tenkintų.

Užmiršo žmogus Alacho geradarystę, užmiršo amžinojo dievo įsakymus, nusilenkė žemai Šeitanui, kaip savo valdovui ir viešpačiui, ir nusilenkęs tarė:

— Tebūna, kaip tu nori, tik duok man ją, kaipo mano gyvenimo draugę.

Paėmė Šeitanas iš jūrų putų, iš rožių ir lelijų žiedų sulčių, iš žemės mėšlo, iš medžių syvų kvapo ir sutvėrė moteriškės kūną ir įkvėpė jam gyvybę.

Ir buvo ji dabar dar gražesnė, negu toji šmėkla, kurios išvaizda Šeitanas buvo žmogų suviliojęs.

Ir atiduodamas ją žmogui tarė Šeitanas:

— Tu šio pasaulio valdovas, ir visa tau priklauso, kas jame yra, o aš tave valdysiu per ją, kurią pastatau sargybon, kad man ištikimas būtai. Jos rankose bus tavo siela ir tavo širdis kaipo minkštas molis, tau ir tavo laimei betarnaudama nuo šios dienos valdys tave, kaip panorės.

Taręs tai, nusikvatojo piktasis Šeitanas taip išdidžiai, jog net padangės suaidėjo ir atkreipė Alacho atidą į tai, kas atsitiko žemėje.

Bet negirdėjo žmogus, moters sužavėtas, kaip nusikvatojo Šeitanas, nematė, kaip jis išnyko. Apkabinęs kojas meldėsi jis moteriškei, kaip melstis dera tik vienam praamžiui Dievui...

Tai buvo šeštoji ir paskutinioji pasaulio kūrimo diena...

XI

Nusiminė Alachas, išvydęs žmogaus neištikimybę ir tarė angelams:

— Užvylė mane žmogus, nusidėjo man ir tapo neištikimas. Todėl atimsiu iš jo dovanas, kurias jam buvau suteikęs, kad jomis mano garbei naudotųsi. Nebekurs jo siela daugiau, nebepuoš žemės jo širdis ir nebevaldys pasaulio, kuris jam buvo skirtas, bet kovos su juo, kaip priešas su priešu, vargu ir prakaitu iš jo išgaudamas, kas jam reikia.

Ir pasiuntė Alachas savo angelą, kad išbaidytų žvėris ir paukščius, kad baimę jų širdyse ir neapykantą pagimdytų, kad baidytųsi jie viens kito ir žmogaus ir kad vienas antram visi jie būtų priešai.

O velnio sutvėrimą liepė angelui mirtimi nubausti, nes per jį pikta pasiekė pasaulis, per jį vargas ir nelaimė atsirado ant žemės.

Visa atliko Alacho angelas, kaip jam buvo Dievas paliepęs, tik mirtimi nepalietė moters.

Liūdnas grįžo angelas dangun, Dievo įsakymo neatlikęs iki galo.

— Visa atlikau, Viešpatie, kaip esi man paliepęs. Pasėjau žvėrių ir paukščių širdyse baimę, kad jie vienas antro baidytųsi ir žmogaus bijotų, neklausytų jo balso ir jam nebetarnautų. Bet moters paliesti negalėjau, nes ji tokia skaisti ir graži buvo, jog numielino man rankas — tavo ugninio kalavijo aš prieš ją pakelti nebegalėjau! . .

Pasiuntė tada Alachas kitą angelą, kad įvykdytų jo įsakymą ir mirtimi sunaikintų moterį ir išvytų ją iš žemės ribų.

Bet ir tasai angelas grįžo dar liūdnesnis, Alacho įsakymo neatlikęs.

— Ji tokia skaisti ir nekalta man atrodė, taip švelniai pažvelgė į mane josios akys, kad ištirpo mano širdis, ir gailesčiu patvinko krūtinė. Negaliu aš prieš ją pakelti rankos, kad ugniniu kalaviju sunaikintau ją ir nebūties tamsybėsna nutrenktau.

Tada pasiuntė Alachas trečiąjį angelą, rūsčiai jam įsakydamas nieku paversti sutvėrimą, kuris ne iš Dievo valios atsirado.

Praslinko daugel dienų ir naktų, kol grįžo pasiųstasis ant žemės angelas.

Grįžo dar liūdnesnis, dar labiau gailesčio ir nusiminimo pagautas, negu tie, kur anksčiau buvo pasiųsti.

— Viešpatie! — tarė jisai: — aš neatlikau, ką man buvai įsakęs. Neatlikau todėl, kad tai gražiausias ir kilniausias tavo pasauliuose sutvėrimas! Tuščia taps žemė, moters nustojusi! . .

Nieko nebeatsakė Alachas, tik nutiesęs nuo dangaus į žemę vaivorinį tiltą, apsigaubęs miglomis nusileido, kur buvo žmogus ir moteriškė, ir, pažvelgęs į ją, tarė vyrui:

— Liepk paslėpti veidą tai, kuri su tavim yra, kad negundytų mano angelų priešintis mano valiai.

— Viešpatie! — atsiliepė žmogus: — aš tau esu skaudžiai nusidėjęs, bet tu patsai matai ir žinai dabar, ar aš galėjau pasipriešinti ir nenusidėti, jei net tavo angelai dėl josios nenusidėti tavo valiai negalėjo. Bausk mane, Viešpatie, kaip išmanai, tik neliesk moters, kuri nėra dar tau nusidėjusi.

Grįžo Alachas dangun, nieko žmogui neatsakęs. Trisdešimt tris dienas ir trisdešimt tris naktis galvojo, giliai susirūpinęs, o paskui pašaukė angelą Izrailą ir tarė jam, taip pasakydamas:

— Skrisk ant žemės ir pranešk žmogui, kad paliksiu jam moterį, kurią jis sau pasirinko ir dėl kurios man nusidėjo, bet nubausiu jį skaudžiai, gyvenimą iš jo atėmęs, kai sueis dienos, kurias jam esu dabar paskyręs. Atėmiau iš jo kūrimo dovaną, bet kad pasaulis nebeliktų tuščias ir neapgyventas ir nieku nenueitų mano darbas, aš suteikiu jam dovaną kurti panašius į save, kurie bus jo paveldėtojai, kentėdami, vargdami, dejuodami ir ašaras liedami, sunkiai kovos su visa, kas yra pasauly, ir kiekvienas jų kovos su visais, kurie bus pasauly...

Nuo šios dienos alks žmogus ir dideliu tik vargu suras, kuo savo alkį pasotintų, trokš žmogus — ir dideliu tik vargu suras, kuo savo troškulį patenkintų...

Ir nuo tos dienos Alacho prakeikimas apsigyveno žemėje, nuo tos dienos prasidėjo žmogaus vargas...

Taip lėmė Alachas, ir tesie jo vardas amžių amžiais garbinamas!

Nėra Alacho, kaip tik Alachas ir jo pranašas Muamedas...

* * *

MIGLOSE

IŠ PRIESBOLŠEVIKINIŲ LAIKŲ REPORTAŽAS

I

KAIME

ŽMONĖS IR NUOTAIKA

I

Jonas Griaužiūnas seniai pajuto, kad jo tarnybinės karjeros dienos baigiasi. Ministerijoje, kurios visą aparatą kadaise, galima pasakyti, jis vienas sukūrė ir per ilgą metų eilę buvo jo tikras valdovas, dabar įsigalėjo naujosios kartos žmonės. Kaip atsitiko tai, jis net nepastebėjo.

Dabar jaunieji nesiskaitė jau su juo, ir savo ministerijoje Griaužiūnas neteko autoriteto ir dažnai nedviprasmiškai buvo užgaunamas. Ne vienas ir ne vieną kartą jam tiesiog akysna pasakė, kad jis, kaipo senosios kartos inteligentas ištižėlis, rusiško raugo prisisiurbęs, yra svetimas atgimusios Lietuvos kultūrai ir šių dienų dvasiai...

Be to, ir metai jam sukako jau tokie, kad ne nūnai, tai ryt teks vistiek pasitraukti iš tarnybos į pensiją...

Griaužiūnas buvo viengungis, nevedęs, gyvenime nepraktiškas, todėl nei namuko, nei centruko neįsigijo, nesugebėjo apsidrausti nuo gresiančio senatvės skurdo, kai teks gyventi iš mažutės pensijėlės.

Apie tai, kad į pensiją išėjus apsigyventi Kaune, ir galvoti neteko. Ir štai atkeliavo dabar į savo gimtąjį kaimą, su kuriuo buvo susiję geriausi jo gyvenimo atsiminimai. Atvyko pasižiūrėti, ar čia nebegalima būtų įsitaisyti ir baigti dienas ten, kur jos ir prasidėjo...

Jau seniai nebuvo lankęs savo gimtinės; paskutinį kartą prieš aštuonerius metus, kai teko laidoti senutį tėvą. Ryšių su gimine nebeliko. Vieninteliė sesuo, kuriai savo ūkį dar prieš didįjį karą buvo užleidęs, mirė, kai jis dar gyveno Rusijos gilumoje. Senų žmonių, jo vienaamžių, su kuriais kūdikiu, vėliau vaikinu bėginėjo ir žaidė, daugel jau mirė, beliko vos keli; jaunesniųjų visai nepažinojo...

Viskas dabar čia atrodė jam svetima, tolima ir gimdė liūdnas mintis, nejaukias...

Ūky gyveno sesers duktė su vyru ir mažų vaikų keleta...

Tas pirkios galas, kuriame gyveno, buvo senas, žemutis, žemėn įdubęs, su mažyčiais langeliais, tamsus ir nejaukus. Nors molinės grindys buvo švariai nušluotos, bet visur matėsi skurdaus gyvenimo pėdsakai ir su juo susijusio nešvarumo...

Truputį, paskubomis, nusivalė žmonės aukštam svečiui priimti. Šeimininkė rodė džiaugsmo, tupčiojo aplinkui, kalbino, bet Griaužiūnas juto, kad visa tai netikra, nenuoširdu...

Sėdėjo dabar liūdnas po langu, žiūrėjo į daržus, kurių vaizdas priminė jam tolimas laimingosios kūdikystės dienas, ir nejaukios mintys dar sunkiau slėgė jo sielą...

Kada gi suspėjo jisai pasenti? Taip greitai praslinko gyvenimas, jog nepamatė, nepastebėjo, kai senatvė užklupo.

Štai, rodos, neseniai, vakar tik, jis čia vaiku bėginėjo po kiemą, po daržus, karstėsi su draugais medžiuose, tvoromis laipiojo, išdykavo...

Dieve tu mano, kaip gera, kaip linksma buvo gyventi. Rodos, ir saulė tuomet linksmiau švietė, ir pasaulis buvo gražesnis...

Susvyravo priemenėje durys. Griaužiūnui pasivaideno, kad, štai, įeis motina, glėbiu daržovių nešina, ir pabars jį, ko pirkioje be darbo sėdi.

— Nors malkų prakapotai pečiui pakurti, vaikeli, jei jau kito darbo neturi. Tėvas pareis iš miško sušlapęs, pavargęs: pasigailėtai jo seno...

Bet pirkion įėjo ne motina, tik vaikinas, seserėčios sūnus...

Prisiminė Jonas, kaip pirmą kartą vežė jį tėvas Vilniun mokytis. Buvo rugsėjo giedros dienos, oras tylus ir šiltas. Iš patryto tėvas triūsė aplink vežimą, tepė ratus, motina užsiašarojusi kaišiojo po sėdyne visokius ryšulėlius, patalynę, sunkiai dūsaudavo ir šluostydavo akis skarelės kampu.

— Ko dabar čia žliumbi? — neiškentė tėvas. — Pati juk norėjai, ausis man prazvimbei...

— Kaip gi, Dievuliau, ten vienas vaikelis, tokis dar mažutis, gyvens? — sudejavo motina. — Nuskriaus jį, vargšelį, kas tik panorės.

— Nenuskriaus, nebijok, — nusišypsojo tėvas. — Negi tokis bimbalas duosis skriaudžiamas? Vėl gi pas gerus žmones apgyvendinsiu, pas kunigo pažįstamus.

Kai sėdo su tėveliu vežiman, motina daugel kartų jį bučiavo ir bučiuodama pro ašaras vis kartojo:

— Dievulio neužmiršk, vaikeli. Netingėk rytą ir vakarėlį poterėlių sukalbėti...

Kada išvažiavo iš sodžiaus, atsigręžė Jonas ant kalnelio ir mato — motina vis dar stovi tarpuvartėje, žegnoja ir žegnoja juos važiuojančius...

Nors jis anksčiau laukte laukė tos dienos, kada jį tėvas veš Vilniun mokytis, bet dabar liūdesys gniaužė jam širdį, ir visko buvo gaila palikti — ir sodžiaus, ir draugų, ir namų, ir sesers, o labiausiai motinos.

Atsigręžė dar kartą Jonas, pasižiūrėjo ir pravirko.

— Bernas, kaip briedis, o verki. Argi tau ne sarmata? — lyg prikaišiodamas pažvelgė į jį tėvas ir nusigręžęs ėmė mostikuoti rimbu. Matyti, kad ir patsai nesijautė ramus...

— Aha, — atsiduso visa tai prisimindamas Griaužiūnas: — rodos, gy-

venti dar negyvenau, kaip reikia, o štai giltinė jau už pečių raivosi. Štai tau ir žmogaus amžius...

Neilgai teko liūdėti Griaužiūnui. Kaime kiekvienas svetimas žmogus greitai pastebimas. Nepraslenka nei valandos, kai jau visi sužino, kas atvyko, pas ką, kokiu reikalu.

Į buvusį Griaužiūnų kiemą jau skubėjo išlikę dar gyvi seniai, Jono vienaamžiai, o su jais atėjo ir keletas jaunesniųjų vyrų, kurių jis jau nepažinojo.

Visiems buvo įdomu paklausyti, ką pasakos atkeliavęs iš sostinės aukštasis svečias.

Seniai triukšmingai sveikinosi už rankų ir susėdo ant suolų aplinkui stalą. Jaunesnieji neišdrįso sveikintis su Griaužiūnu už rankos. Nedrąsiai pagarbinę Dievą atsisėdo tolėliau:

— Pasenai gi tu, pražilai visai, — sveikindamasis palingavo galva Julius Naujelis.

— Ir tu nebe jaunas atrodai, — atrėžė jam Griaužiūnas. — Amžius, brol, kaip matau, ir tave surietė.

— Man pasenti ir patsai Dievas liepė. Darbuju kaip jautis, kur jau čia nepasensiu, — kalbėjo sėsdamas greta Griaužiūno Naujelis. — Mus ne metai, bet darbai suriečia, kupron suvaro.

Jaunomis dienomis Julius Naujelis buvo didžiausias pokštininkas, juokdarys, jog ir mirštantį galėjo prajuokinti, ir pirmas visam kaime dainininkas.

— Tai ką, gal ir dainų jau nebegiedi? — pasiteiravo Griaužiūnas.

— Jaunatviškų tai jau ne, o šventų, kai reikia, dar sugebu.

— Kai užbaubia suplikaciją, bažnyčioje net langai dreba, — nusišypsojo Jonas Kozulis, atsisėsdamas šalia Griaužiūno iš kitos pusės.

— Nei vienos laidotuvės be jo neapsieina, — rimtai, lyg pagirdamas, prideda Petras Glanius.

— Taigi, taigi, aš visus apgiedu, į amžinatvę keliaujančius šventa giesme palydžiu. Bet kas mane apgiedos, kai mirsiu?

— Kaip nors apgiedosim, dėdule, — atsiliepia vienas jaunesniųjų.

— Jei tik patys anksčiau tavęs nemirsime, — priduria kitas.

— Jūs mane apgiedosite? — nusišypsojo Naujelis. — Bene jūs mokat giedoti? Apibliausite, kaip teliai, o ne apgiedosite.

— Atkulnojo jenarolo tėvas, — dirstelėjęs pro langą nusijuokė Kozulis. — *Dabar jau nebeleis niekam nei išsižioti.*

— Kas per jenarolo tėvas? — nusistebėjo Griaužiūnas. — Rodos, tokio čia nebuvo. Bent man neteko girdėti.

— Ot, patsai pamatysi ir — sužinosi. Jau kurią savaitę vieši čia pas dukterį.

— Įdomus senis, moka gražiai pasakoti, tik mėgsta labai daug kalbėti, o dar labiau girtis.

— Plepus, kaip žąsinas avižose.

— Ir pameluoti žmogus mėgsta.

— Kas iš to, kad pameluoja, jei pasakoja taip sklandžiai, jog melo nuo tiesos nei neatskirsi.

Pirkion įėjo aukštas stiprus senis. Žili ūsai kaip vantos, antakiai kaip dvi skujinės, iš po kurių vos matėsi kiek primerktos, lyg šypsančios akys.

Įėjęs nusiėmė kepurę, pagarbino Dievą, neskubėdamas pastatė lazdą kampan ir ėmė triukšmingai šveikintis su visais, paduodamas kiekvienam plačią, kaip mentę, trumpais grubiais pirštais ranką.

Su Griaužiūnu pasisveikino paskiausiai ir lyg geras pažįstamas stipriai pakratė jam ranką.

— Sveikas, sveikas, tamista. Kaip gyvuoji?

— Nieko sau. Kol kas šiaip taip laikausi.

— Iš Kauno būsi atvažiavęs?

— Iš Kauno.

— Na, kaip ten laikosi mano sūnus jenarolas? Tu manęs gal nepameni, o aš tave pažinojau, kai tu dar be kelnių bėginėjai — diktas buvai vaikas, tuomet jau aš sakiau, kad būsi vyras.

Ir pasakė savo pavardę, tikrai pagarsėjusią, ypač ryšium su paskutiniais Lietuvoje įvykiais.

— Grudkus mano pavardė. Gal girdėjai?

— Girdėjau, kaip negirdėsiu? — nusišypsojo Griaužiūnas. — Manau, kad gerai laikosi.

— Tai nesimatei su juo? Keista, — spustelėjo senis pečiais: — Iš vieno krašto esate kilę, vienam mieste gyvenate ir nepasimatote.

— Aš gi, tėve, nesu jenarolas. Kur aš su tokiais vyrais, kaip tavo sūnus, besusitiksiu?

Vyrai klausėsi ir šypsojosi po ūsais.

— Ne jenarolas — tai žinau. Bet manau, kad tau irgi nepertoliausia iki jenarolo.

— Ne, tėve, — nusijuokė Griaužiūnas: — jenarolu aš tai jau tikriausiai nebūsiu.

— Na, nieko nepadarysi. Ne kiekvienam Dievas tokią galvą duoda, kad jenarolu galėtų būti. Štai, kad ir mano vyresnysis, — kreipdamasis į vyrus, nebe į Griaužiūną, pasakoja senis: — niekai nuėjo. Rodos, ir gabus ir mokytas. Bet nuo mažų dienų kvailas buvo, tai nieko gero iš jo ir nesusilaukiau.

— O kas gi jam tokio atsitiko? Juk jis irgi, kiek teko girdėti, gerą turi vietą.

— Turėjo, bet dabar valdžia pravarė, ir jau kelinta savaitė, kai sėdi be duonos, pas mane.

— Nieko apie tai nesu girdėjęs, — nustebo Griaužiūnas. — Už ką gi?

— Už ką, klausi? Nagi kaip visuomet — už kvailumą. Manifestą, sako, kažkokį prieš valdžią parašęs, tai ir pravarė iš vietos. Tokis jau jis nuo mažų dienų niekam tikęs, — vis tik kad buntavoti. Nesuprantu, kaip jis *dar sprando iki šiol nenusisuko*, — kreipiasi senis vėl į vyrus.

— Kai kada, tėve, reikia ir pabuntavoti. Nebūtume buntavoję, tai dabar nebeturėtume savosios valstybės.

— Ė, niekus kalbi. Iš buntų nieko gero nebūna. Štai anaisiais laikais visi prieš carą susibuntavojo, o aš vienas už carą stovėjau. Plūdo mane tada visi, ir kunigėlis parsidavėliu vadino. Ir kas iš to buvo? Į kalėjimus žmones sukišo, kunigėlį išvežė žandarai nakčia, o aš aštuonis metus viršaičiu išbuvau, medalį gavau. Pamatė tada visi, kad kvaili buvo, o aš vienas tik galvą ant pečių turėjau. Buntais nieko gero nepasieksi. Todėl ir kvailas mano vyresnysis, kad kitaip mano — tebadauja dabar, kad kvailas.

— O kai pinigų prieš karą šimtais siuntė, tada tau buvo ne kvailas, — neiškentė vienas jaunesniųjų. — Pamenam, kaip tu juo didžiavaisi.

— Nosį dėl jo kėlei aukščiau žardo, nors gandrui tūpti, — pastebėjo Naujelis. — Jei tu užmiršai, tai mes dar neužmiršim.

— Siuntė, ir gerai siuntė, tai tiesa. Bet prieš tai ar maža man teko dėl jo kentėti, ar maža gėdos pakelti. Ir aš dar nesu užmiršęs, kaip iš manęs visi šaipėtės, kunigo tėvu pravardžiuodami.

— Ne mes tave pravardžiavom, bet patsai girdavaisi, kad esi kunigo tėvas. Argi užmiršai?

— Aš, brol, nieko neužmiršau ir nepamirštu niekados, o jūs argi galite suprasti, kokia *man visados* buvo gyva bėda su juo. Per jį ir mano senė mirė, ot kas yra.

— Mirė, kad metas mirti atėjo. Ne visi gi tavo amžiaus pasiekia.

— Kad kiekvienas mūsų tiek pragyventų, kiek ji, Dievui padėkotum.

— Aš, tėve, apie tavo vyresnįjį sūnų esu daug girdėjęs, bet vien tik gero. Kodėl manai, kad jis niekam vertas.

— O, jei tau nenusibos klausyti, papasakosiu. Patsai tada spręsi, ar aš apsirinku, sakydamas, kad jis kvailas gimė, kvailas ir mirs.

— Papasakok, papasakok, ir mes pasiklausysime, ką tu čia ponui Griaužiūnui pameluosi, — įsidrąsino Kazys Bolėnas, pussenis, metų keturių dešimčių su uodega vyras, ir nusijuokęs kreipėsi į Griaužiūną: — Dėdė Grudkus taip gražiai meluoja, jog net žinodamas, kad meluoja, imi tikėti.

— Neužmiršk, snargliau, kad su jenarolo tėvu kalbi, — piktai sušnairavo jo pusėn užsigavęs senis. — Kas kalbėtų, o kas ir patylėtų, ypač kurio lūpos dar motinos pienu šlapios.

— Nesipravardžiuok, dėde, — atsikirto Bolėnas. — Tu man snarglių nešluostei ir nešluostysi.

— Nepyk, nepyk, — ramina jenarolo tėvą Kozulis. — Argi verta dėti dabon, kas jaunam žmogui iš lūpų išsprunka.

— Jaunus reikia mokyti, ot kas yra, — nusiprunkštė senis. — Mažų, matyti, tėvai skersai suolo neguldė. Teks man jenarolą sūnų prašyti, kad jų tėvų klaidas atitaisytų — teliepia policijai pačiupinėti jiems vietas, iš kurių kojos auga.

— Spiaunu aš į tavo sūnų jenarolą ir į tave, — užsigavo Bolėnas ir atsikėlęs užsimovė kepurę. — Šnipų padermė. Einam, vyrai, — kreipiasi į kitus: — šitas šnipelis dar tikrai ims mus policijai įdavinėti.

Piktai nusispiovęs trinktelėjo durimis ir išėjo iš pirkios.

— Arba tai jam naujiena? — pritarė kitas ir ėmė graibytis kepurės. — Dar caro laikais priprato žmones įdavinėti. Ką jam reiškia dabar senus darbus prisiminti?

— Atsirado pamokslininkas. Gal vis dar manai, kad esi kunigo tėvas, — prabilo trečiasis atsikeldamas. — Mes ne dumbliniai, Dumblų kaimo žmonės, kad pas mus viešėdamas dar gi mus koliotai.

Ir nieko nelaukdamas pasekė Bolėnu. Su juo išėjo dar pora vyrų. Pirkioje pasiliko vien tik seniai, Griaužiūno vienaamžiai.

— Štai, matai, matai, kokis dabar jaunimas, — nusigręžė jenarolo tėvas į Griaužiūną. — Žilo plauko snargliai pagerbti nemoka.

— Ė, geriau palik juos ramybėje. Negi dabar iš jaunesniųjų susilauksi mandagumo, — ramina jenarolo tėvą Kozulis. — Neliesk mėšlo, mažiau smirdės.

— Dabar kiekvienas pienburnis mano esąs už žilą galvą gudresnis, — nusiskundžia Glanius.

— Iš tikro vaiko nūnai mandagaus žodžio neišgirsi, ką bekalbėti apie svetimą, — pritaria jam Kozulis.

— Nereikėjo baidyti sūnumi, — papeikė senį Naujelis. — Ir be to pas mus žmonės paskutiniu laiku įgąsdinti.

— Ė, šiandien nieko nenugąsdinsi kalbomis, — numojo ranka Kozulis. — Dabar niekas nieko nebijo, per tai ir bėdos mus iš visų pusių apspito.

— Ar ir Kaune jaunesnieji tokie pat nemandagūs, išdykę, kaip pas mus, kaime? — klausia Griaužiūną Glanius.

Griaužiūnas prisiminė savo jaunuosius bendradarbius.

— Kaune dar blogiau, ypač kai tokie jaunuoliai pasijunta dideliais ponais.

— Na, iš mužiko pasidaręs ponas dažniausiai būna tikras galgonas, —

piktai kaktą suraukęs pabrėžė Kozulis. — Taip būdavo seniau, taip yra dabar ir bus visados.

— Skundėmės, kad prie ruskio caro sunku buvo gyventi, valdininkai pikti, uždarbių nėra, mūsų žmogus niekur vietos negauni, visur ruskiai kemšami, bet vis dėlto dabar nepalyginti sunkiau gyventi, nors ir savieji kraštą valdo.

— Išgalvojo visokių taisyklių, jog šiandien žmogus nei pasijudinti negali — *nei tu gyvulio miškan nuginsi, nei tu* šakelės iš miško pečiui pakurti parsiveši.

— Pagaliau tu žmogus net nežinai, kas tau leidžiama daryti, kas draudžiama.

— O juk ir ganėm ir malką vežėm, kaip iš savo miško, ir niekam iš to blogo nebuvo.

— Rodos, dabartiniai ponai — vis tie patys mūsų vaikai, kurie dar vakar kiaules ganė. Iš kur pas juos visus tiek puikumo atsirado? Susikalbėti žmogus su tokiu ponu negali.

— Tokie jau metai atėjo. Būna, kad javai dera, o dabar iš mužikų ponai mūsų krašte užderėjo, tai ir sunku kaimo žmogui gyventi, ypač tam, kuris senesnis ir dar prieškarinius atsimena laikus.

— Arba prie ruskio caro policija taip žmones kotavojo, kaip dabar? Štai, neseniai Alovėje sumušė žmones, sukruvino, paskui sukrovė, kaip gyvulius, nuvežė Alytun ir sugrūdo kalėjiman. Kad nors būtų už ką?..

— Suvažiavo žmonės turgun su reikalais, o čia policija nei iš šio, nei iš to rėkia: „Skirstykitės". Kaip čia tokioj spūsty išsiskirstysi?

— Gerai dar, kad nešaudė. Kitur, sako, buvo ir sužeistų ir užmuštų. Tai tau ir savo valdžia, vadinasi.

— Ką čia bekalbėsi? Prie ruskio buvo geriau gyventi, nepalyginti geriau.

Net įkaito vyrai, paraudonavo iš pasipiktinimo. Griaužiūnui buvo nemalonu tokių kalbų klausyti, o atremti ūkininkų priekaištų negalėjo. Todėl stengėsi nukreipti dėmesį kitur.

— Žinau, kad vyriausybė paskutiniu metu daug nekaltų žmonių nuskriaudė. Kad nuo manęs pareitų, nieko panašaus nebūtų atsitikę, — pasiteisino Griaužiūnas. —Bet gi tu, tėve, norėjai papasakoti apie vyresnįjį sūnų, — kreipiasi jis į Grudkų.

— Papasakosiu, papasakosiu, — pasiskubino jenarolo tėvas ir besikreipdamas į vyrus kalbėjo: — Taigi, vyručiai, kai aš buvau už carą, mane išdaviku vadinote, judošium, parsidavėliu, o dabar patys matote, kas buvo kvailas, jūs ar aš.

— Kas buvo blogo, mes dabar neatitaisysim. Vėlgi geriau nukentėti nuo savųjų, negu nuo svetimo, — mėgina skundus nutildyti Griaužiūnas.

— Sava ranka, brol, skaudžiau muša, negu svetima, savo vaiko piktas žodis užgaulesnis, negu svetimo plūdimas.

— Skaudu, kai savieji skriaudžia, — nesiliauja besiskundę vyrai.

— Jei savas smaugia, tai svetimam, kaip žmonės kalba, ir pats Dievas liepė. O visgi ruskis tiek mūsų neskriaudė, nei su mišku, nei su ganiavomis.

— Taip tai taip, — vėl įsikišo Griaužiūnas: — bet štai jūs vis dar neleidžiate tėvui Grudkui papasakoti apie jo sūnų.

Jenarolo tėvas nusispiovė, nusišluostė ūsus marškinių rankove ir patogiau atsisėdo.

— Teišsiplepa, kas jiems skauda, tada ir aš pakalbėsiu.

— Kalbėk, kalbėk, nekliudysim, — atsiliepė į jo žodžius Kozulis.

— Vistiek kalbomis savo skriaudų neatitaisysim, žaizdų nepagydysim.

— Ar kalbėsi, ar tylėsi, nuo tavo kalbų niekas nepasikeis. Reikia kentėti, kad jau tokia Dievo valia, — baigia Naujelis.

Seniai nutilo...

— Ūkis mano, kaip visi žino, buvo nedidelis, bet aš buvau apsukrus žmogus, verčiausi, kuo galėjau — ir grybus supirkinėjau, ir žąsimis prekiavau, ir miškais, su žydais susidėdamas, verčiausi, ir ežerus iš valdžios nuomavau. Be to gi, aštuonerius metus viršaičiu išbuvau — taigi pinigo turėjau... Dar viršaičiu nebūdamas gyvenau geriau, negu kiti valakininkai. Ot, ir prikibo žmona: — leiskim vyresnįjį kuniguosna. — Čia dar, būdavo, ir kunigas kalėdodamas savotriskatikį prideda. Ką gi — žmona naktinė gegutė, įkukuos vyrui, ką panorės, tai ir man įkukavo.

— Na, ką gi, — manau sau: — ar aš esu menkesnis už kitus, kad mano sūnus negalėtų būti kunigu, ar gal man pinigo pritrūks į mokslus jį leisti?

Nutariau ir nuvežiau sūnų į Šiaulius — kalbėjo žmonės, kad ten pigiau.

Mokinasi mano Jonas metus, kitus, ponaičiu gyvena. Pagaliau baigė keturias klases.

— Na, — kalbu: — Jonai, dabar gali seminarijon stoti. Kunigas sako, kad tau mokslo jau pakanka.

— Taip, — atsikirto mano Jonas: — seminarijon stoti pakanka, bet aš noriu vyskupu būti, o tam juk reikia visą gimnaziją baigti.

Uždavė, brol, man mįslę. Kelias dienas galvojau, nieko sūnui neatsakydamas.

— Gerai būtų, kad Jonukas vyskupu taptų, tai bent nutrinčiau visiems nosis, kai mano sūnus karietoje važinėtų.

Atsargumo dėliai visgi nutariau pasitarti, pasikalbėti su kunigu.

— Dievo sprendimus negi žmogus atspėsi, — sako kunigas. — Gal gi Dievas jam savo pirštu kelią rodo. Ir Šventas Raštas sako, kad gera norėti

vyskupu būti. Jaunas dar tavo sūnus, tepasimokina, kad turi noro. Mokslas nepakenks, ir seminarijon stoti dar suspės.

Na, ir sutikau.

Mokinasi mano Jonas toliau. Tik kitais metais rudenį, dar prieš Visus Šventuosius, parvažiuoja namo, kažkokis liūdnas, nelinksmas. Maniau — šventėms namie su tėvais pabūti parvažiavo. Bet praslinko šventės, jau visa savaitė baigiasi, o mano Jonas sėdi namie ir nematau, kad rengtųsi gimnazijon važiuoti.

Supratau, kad čia kažkas negera.

— Ko sėdi namie? — klausiu. — Juk ne atostogų metas.

Mano Jonas tyli, o paskui ima verkti.

— Ehe, — pamaniau sau: — tai tau ir didesnis mokslas, tai tau ir — vyskupas būsiu.

Neklausinėjau daug, ir neklausinėjus buvo aišku viskas, kaip ant delno. Pasiėmiau sviesto statinėlę, sūrių porą, medaus ąsotį, dešrų, žąsį ir dūmiu su sūnumi į Šiaulius, kol sodžiuje niekas nieko dar nesužinojo.

Einu pas direktorių su dovanomis ir klausiu, kas atsitiko?

— Pavarėm iš gimnazijos tavo sūnų, — sako direktorius. — Gaila man tavęs, seni, bet padėti tau negaliu. — Prieš carą eina tavo sūnus, su buntauščikais susidėjo...

Ir dovanų mano nepriėmė, ir kalbėtis su manim daugiau nebekalbėjo.

Taip ir nesužinojau iš jo, kas atsitiko, už ką sūnų iš gimnazijos išvarė.

Nuėjau pas žemesnį, inspektorių, rankas bučiavau ir jam ir žmonai, prašiau, kad pasigailėtų, priimtų atgal — vaikas gi, visai jaunas, argi supranta, ką jis daro. Žadėjau diržu tėviška ranka taip pamokyti, jog atsinorės jam buntų — nieko nepešiau, nepriėmė sūnaus atgal.

Nusiminiau tiek, jog nenumaniau, ar namo važiuoti, ar eiti į ežerą ir nusiskandinti. Tiek pinigo leidau, ir tik tam, kad dabar iš manęs žmonės tyčiotųsi.

Einu ir tokis piktumas mane ima, jog, rodos, gyvą sūnų žemėn pakastau. Grįžęs į kvaterą taip nuvanojau, jog net pačiam paskui pagailo. Ir kokis jo būdas, pasakyk tu man. Rankas pamielino bemušant, o jis kad nors suriktų ar pravirktų — tyli, dantis sukandęs, ir kenčia.

— Bet ir tu geras — svetimuose namuose, prie svetimų žmonių sūnų mušti, — neiškentė Kozulis. — Namie reikėjo, jei jau tiek nusikalto.

— Manai, nemėginau? Motina apgynė. Na, ir tikėjausi dar, kad viską atitaisyti pasiseks.

— Visi mes proto turim, kai svetimą matom bėdą, — užstojo jį Naujelis.

— Taigi, taigi, — svetimoj bėdoj ir kvailas patarimus teikia, o kaip iš savo bėdos išbristi — ir gudrus nesuvokia. Taip ir aš. Nukūliau sūnų,

o kas toliau — ir nežinau. Negi važiuosiu namo, parsiveždamas žmonių juokui sūnelį su vilko bilietu. Tokios gėdos nebuvau dar pratęs kentėti.

Bet Dievas neapleido manęs dar tuo metu ir įkvėpė nueiti su kunigu pasitarti. Vėl kur gi mūsų žmogus eis su savo bėdomis patarimo ir užuojautos ieškoti, jei ne pas kunigą...

Nuėjau, papasakojau savo reikalą. Išklausė kunigas ir sako:

— Žinau viską. Tavo sūnus pasielgė, kaip tikras, geras katalikas. Ne barti, bet didžiuotis turi, kad jis taip pasielgė.

Išsižiojau kaip žioplys, išgirdęs tokią kalbą. Štai tau ir vilko bilietas! Jei sūnus gerai pasielgė, už ką gi aš jį taip nukotavojau?

Paaiškėjo, kad caras buvo įsakęs visiems katalikams mokiniams rusiškai Dievui melstis, o vyskupas uždraudė tai daryti, ir mano sūnus, kaip tikras katalikas, paklausė ne caro, bet vyskupo.

— Paaiškėja, kad ne tavo sūnus niekam tikęs, bet tu esi kvailas žmogus, — neiškentė vėl Kozulis. — Nesužinojęs, ar kaltas, kotavoji vaiką.

— Gerai tau dabar taip kalbėti, bet reikėjo mano kaily pabuvoti — pats pirmas būtum pasijuokęs, kad mokytą piemenį pasigaminau. Ė, ką čia bekalbėsi — visi protingi esame bėdai praslinkus, — sumojo ranka.

Nuramino mane kunigėlis ir patarė vežti sūnų Peterburgan, dargi laišką įdavė seminarijos rektoriui — ir nuvažiavom abu su sūnum tiesiog iš Šiaulių. Ten, Peterburge, pasimatėm su rektorium — geras, malonus kunigas, duok, Dieve, jam sveikatos, jei dar gyvas, ar amžiną atilsį, jei jau miręs...

Paskaitė laišką, paklausinėjo dar sūnų, pagyrė, kad drįso už šventą tikėjimą kentėti, ir sako man:

— Važiuok, tėve, namo ramus, o mes čia tavo sūnų paglobosim.

Davė mum raštelį į kitą kunigą, kuris sūnui parūpino butą ir pasakė, kad reikia dar mokytis, jei nori seminarijon egzaminus išlaikyti.

Važiavau namo, kaip šimtan žirgų sėdęs.

— Štai, manau sau, nebūtų laimės, jei žmogaus neištiktų kai kada nelaimė. Matyti, Dievas geriau nuvokia, kas žmogui naudinga.

Pavasario pabaigoje gavau iš sūnaus laišką, kad visus egzaminus išlaikė gerai ir jau priimtas seminarijon klieriku.

Ehe, kokia man buvo šventė, kai Jonas parvažiavo. Sukviečiau visus gimines, iškėliau tokią triukšmingą puotą, jog kitas vestuvių taip nekelia. Muzikos tik nebuvo, bet bobos dainavo tai dainavo...

Nesigailėjau dabar pinigo. Iš geriausios gelumbės pasiuvau sūnui sutonus, du apsiaustu, ilgus, su pelerinom, vieną vasarai, antrą žiemai. O jau kiek siuvom marškinių, kelnių, apvalkalų, kamžų — vienas Dievas tik žino dabar — ir vis iš geriausios medžiagos!..

— Temato žmonės, kad sūnų kuniguosna rengiu, ir pavydi man, — pamanau sau ir juntu, kaip širdis krūtinėje auga.

Matau — ir žmonės kažkaip kitaip su manim sveikinasi, su didesne pagarba, net jau kunigo tėvu vadina...

Nesijuokė dabar niekas, kad sūnų į mokslus leidžiu, kaip kad anksčiau, būdavo, vienas antras nusišaipo...

Išlydėjau sūnų seminarijon irgi triukšmingai... Prieš išvežant į stotį, naktį su kaimynais uliavojom.

— Tepasilinksmina, — manau sau, — sūnelis paskutinį kartą.

Pačiam neteko į stotį važiuoti, kaimynai pasišovė, geriausius viso kaimo arklius sukinkė...

Kitą vasarą parvažiavo mano Jonas jau ilgaisiais. Tikras kunigėlis — ir gana. Tik dar tokis jaunutis lieknutis, kaip angeliukas ant švento atvaizdėlio...

Moterys tai vis rankų siekė jam bučiuoti.

Motina, pamačiusi sūnų kunigėlį, iš džiaugsmo ašaromis prapliupo, jog net barti gavo, o aš pats tai nežinojau, ar vaikščiodamas liečiu dar kojom žemę, ar jau kaip sparnais skrendu...

Na, kaip jūs manot, juk dabar aš jau buvau tikras kunigo tėvas — ir man džiugu, ir žmonėms pavydu, ir Dievui malonu. O dar kai pagalvoju, kad ir mirus man bus geriau, negu kitam, nes sūnelis kasdien pas altorių melsis už mano dūšelę, visas kaltes ir nusidėjimus mano atmels, ir neteks man ilgai skaistykloje kamuotis...

Kai pamanau apie tai, rodos saulė man linksmiau šviečia, ir dangus maloniau į mane šypsosi. Juk ten jau Dievulis gamina man patogią vietelę.

Tai buvo džiaugsmo, tai buvo malonumo, tai buvo gražių kalbų, žmonėms pavydo!..

Kitų tokių laimingų dienų savo gyvenime nebeatmenu. Ką čia atminsi,— sumoja senis ranka: — jei tikrai jų nebuvo.

— Nesipuikink, žmogau, laimėje, nesididžiuok žmonių pavydu, — neiškentęs įterpė vėl Kozulis. — Perdaug džiaugeisi, perdaug didžiavaisi, tai dangus tau ir pavydėjo.

Senis pažvelgė į Kozulį, pagalvojo valandėlę.

— Tiesą sakai, pernelyg jau aš džiaugiausi, visą žiemą, kaip apkvaišęs, vaikščiojau... Sūnaus belaukdamas abu trobų galus išbaltinau, gražius baldus įsitaisiau, kad sūnui kunigėliui būtų malonu vasaroti... Vežimą naują, ant resorių pasigaminau, kiemą ir sodelį naujais tuinais aptvėriau — vis norėjau, kad žmonės man labiau pavydėtų.

Laukėm sūnaus, sulaukti negalėdami. Kitų kalbų pas mus nei nebuvo, tik vis apie sūnų klieriką...

Bet, štai, pavasarį gauname laišką, kad šią vasarą visai neparvažiuosiąs namo.

Mano senė net numirėliškai pravirko, kai laišką paskaitėm.

Neatidėliodami gražiai surašėm atsakymą, kad pasigailėtų mūsų senų, kurie jo tiek pasiilgome, ir nors porai dienelių parvažiuotų namo mus aplankyti.

Kur tau. Nei atsakymo negavom...

Nelinksma buvo mums vasara — ir sūnaus ilgu, ir žmonėms pasigirti, širdį padžiuginti nėra kuo, ir pagaliau visas mano triūsas niekais nuėjo. O čia dar mano senė vis lenda akysna su savo sapnais. Tai sapnuoja, kad Joną apipuolė plėšikai, išvilko jį iš kunigiškų rūbų, tai jį skęstantį matė...

Kas vieną rytą vis tau naują sapną pasakoja. Iš pradžios juokiausi iš jos sapnų, paskui ėmiau pykti, bet širdy lyg katės piovėsi, nes gi supratau, — vienas sapnas vėju gali nueiti, du pagaliau, bet jau tiek sapnų — tai gero nelemia.

Juo neramesnė širdis, juo labiau pykstu, žmoną plūstu, lyg nepraustaburnis, juo labiau žmona vis kimba — važiuok sūnų aplankyti...

Aš patsai nekartą buvau pagalvojęs apie tai, bet kur gi žmogus važiuosi, kur ieškosi, jei net neparašė, kur išvažiavo iš Peterburgo...

Ir taip praslinko visa vasara, liūdna, nerami — nujautė širdis nelaimę...

Nutariau, rudeniui atėjus, kai visi klierikai sugrįžta seminarijon, būtinai nuvažiuoti Peterburgan aplankyti sūnų ir dargi senę su savim pasiimti.

Tik vieną gražią dieną, kai jau buvom važiuoti visai pasirengę, užeina pas mane Treigys, Petras, artimiausias kaimynas, su kuriuo mes visą amžių — atleisk, Dieve, jam kaltes ir duok amžiną atilsį gyvenome — nelyginant kaip katė su šunim.

Pavydus buvo žmogus, nesugyvenamas dėl pavydumo.

Dar kepurės nenusiėmęs ir Dievo vardo nepagarbinęs, susišaipo, kaip šuo, iš pasalų kąsti besirengiąs, ir sako:

— Na, ką, kunigo tėve? Mačiau tavo Joną Vilniuje. Tik iš tolo, nes pabėgo, mane pamatęs. Iš seminarijos išvijo jį, ir dabar trumpais bastosi Vilniaus gatvėse.

Kad man kas būtų kuolu galvon drožęs, nebūtų tiek apkvaišinęs, kaip jis apkvaišino mane šiais žodžiais. Kurį laiką kvapo netekau, kojas rankas pamielino, žodžio prabilti negalėjau...

Kiek atsikvėpęs stveriau skujinkotį ir — į kaimyną. Vos spėjo per duris pasprukti...

Kitą dieną jau visas kaimas apie mano gėdą žinojo. Nebuvo, nebuvo laiškų, o čia jau neša man iš pašto. Ylos maiše nepaslėpsi, žmonių liežu-

vių nesurakinsi, burnos neužčiaupsi niekam. Slėpk, neslėpk, vistiek visi sužinos...

Rašo mano kvailys, kad jis sumanęs universitetan stoti, nes kunigu būti neturįs pašaukimo...

Ką aš tada jaučiau, ką išgyvenau, vienas tik Dievas žino. Negi žmogus gali kitam savo širdį atverti, negi papasakosi, kaip skaudu. Net pasikarti mėginau, tik žmona vadeles atėmė ir visą savaitę įpėdin vaikščiojo, kad sau galo nepadarytau...

Parašiau sūnui palaidūnui, kad prakeikiu jį, nei žinoti, nei girdėti apie jį nenoriu, ir kol esu gyvas, kad nedrįstų namo važiuoti, man akysna pasirodyti...

— Kas juos tan universitetan taip traukia? Ot ir dabar mokina mokina tėvas sūnelį, tikisi, kad kunigu bus, o jis ima ir įstoja universitetan...

— Mergos suvilioja, iš kelio išveda.

— Kur tau mergos? Mano kvailys iki šiol nevedęs gyvena, — paneigė jenarolo tėvas.

— Vis daktarais ir advokatais nori būti, lyg daktaru ir advokatu ir žydas negali būti.

— Daktaras mano nusidėjimo neatmels, advokatas paskutinėje teismo dienoje nuo Dievo rūstybės neapgins — kokia iš tokio vaiko žmogui nauda.

— Ne vienas šeimą nuskriaudžia, paskutinį kąsnelį sau iš burnos atitraukia, kad tik sūnų kunigą turėtų, o jis nueina universitetan — nei tavo dūšiai, nei tavo kūnui naudos.

— Ar veda, tiek jį tėveliai ir temato. Atsiųs kai kada puslitį, tuo ir džiaukis...

— Taigi, taigi, — lingavo senis galva. — Bet dabar jau žmonės priprato ir nesijuokia, kai sūnūs nenori kunigais būti, o mano pirmasis atsimetė, todėl ir turėjau tiek gėdos pakelti, tiek skaudžių dienų išgyventi. Su žmonėmis susitikti gėdijausi... Kai reikėjo kur eiti, vis daržais vaikščiojau, kad tik žmonių nepamatytau. Šventadieniais namie užsidaręs, kaip vilkas, sėdėjau, net bažnyčion nueiti nedrįsdavau...

O čia kaimynai, pažįstami tik šaiposi, tik šaiposi, kunigo tėvu pravardžiuoja...

Net giminės, ir tie atšalo, nei vienas neužvažiuoja, lyg mano namai būtų apkrėsti...

Naktimis, būdavo, ne žmona, o aš žliumbiu, kaip mažas vaikas. Ji, vargšė, stengėsi raminti mane, kaip išmanydama.

Praslinko pora, gal dar ir daugiau metų, o mano širdis vis dar buvo užgriuvusi. Apie sūnų nieko nebuvo girdėti, nei motinai, nei pažįstamiems nieko nerašė...

Tiesą pasakius, tik vieni žydai mane kai kada ramindavo. Matydami mane susirūpinusį, niaurų, sakydavo: — Ko tu rūpinies, Jokūbai? Pamatysi, iš tavo sūnaus bus dar fainas vyras. Pats pasidžiaugsi, kad kunigu nepanorėjo būti.

Bet tokie raminimai mane labiau užgaudavo, negu mūsų žmonių pašaipos. Tik piktai nusispiaudavau į tokias kalbas — daugiau nieko. Negi su žydu ginčysies?..

Kai žmonės per daug įgriso jau savo pašaipomis, pamaniau sau:

— Palaukite, niekšai. Aš dar jums parodysiu, kas esu. Vadinate, mane pašiepdami, kunigo tėvu — na, aš ir būsiu kunigo tėvu.

Pasišaukiau jaunesnįjį savo sūnų ir klausiu:

— Antanuk, nori į mokslus eiti? Tavo brolis nuėjo šunims šėko piauti, tai gal tu man būsi kunigu. Nori?

— Noriu, tėveli, — sako ir kad ims, kad ims bučiuoti man rankas.

— Na, tai žiūrėk, jei ir tu pasielgsi, kaip brolis, po žeme tave surasiu, savo rankom pasmaugsiu. Nepasislėpsi nuo manęs...

— O, ne, tėveli. Manim gali pasitikėti...

Ilgai negalvoję pasirengėm ir nuvažiavom Vilniun. Gimnazijon stoti jis jau negalėjo — buvo perdidelis, septyniolikos metu berniokas, už mane visa galva aukštesnis. Bet geri žmonės nurodė poną, kuris tokius, kaip mano Antanas, kuniguosna ruošė.

Nuėjom pas jį, susiderėjom — ir palikau sūnų Vilniuje...

Namie žmonės dar labiau šaiposi.

— Vienas sūnus šunis lodo, dabar kitą tam darbui rengia.

— Mokytą skerdžių turėsim.

Man nedrįsdavo akysna taip kalbėti, bet žmonai, dukteriai tokias kalbas teko savo ausimis girdėti...

— Zaunykit, zaunykit, — manau sau: — o aš savo padarysiu. Antanas ne Jonas, jis mano būdo vaikas — ką sumanė, padarys, pasieks savo.

Pirkion įėjo pasikaišiusi šeimininkė ir nutraukė senio pasakojimą.

— Matau, jūs čia savo kalbomis visai nuvarginote mūsų svetelį, — kreipiasi į vyrus.

— Nieko, man labai įdomu klausyti, — nuramino ją Griaužiūnas. — Seniai nesu buvęs kaime, tai ir malonu su žmonėmis pasikalbėti.

— Manau, išalkai tamista. Prašau svetelį į kitą galą pasistiprinti, kuo Dievulis mus apdovanojo. Tik atsiprašau, kad ne miestietiškai pagaminau — gal bus neskanu...

Vyrai atsistojo ir griebėsi kepurių, bet šeimininkas juos sulaikė.

— Neskubėkite, vyručiai. Eisim visi užkąsti. Pasėdėsim dar, pasišnekėsim — ir svečiui nebus tiek nuobodu.

— Mes — ne svečiai, ką tu čia mus, žmogau, vaišinsi.

— Kaip bematai suvalgysim visa, ir svečiui nebeliks.

— Dievas davė man, Dievas davė ir svečiams.

— *Kuo turtingi, tuo ir vaišingi,* — paragino dabar ir šeimininkė. — Brangiausias svečias — tai geras kaimynas. Prašom svetelių.

Ir atidarė duris.

Atsikėlę vyrai nugūžėjo kitan pirkios galan.

II

Nespėjo dar vyrai už stalo susėsti, nespėjo šeimininkė jiems po stiklinę arbatos pripilti, kai priemenėje kabalkstelėjo durys, ir pirkion įėjo naujas svečias.

Tai buvo dar nesenas vyras su vos žilstančiais paausiuose plaukais, retais geltonais, žemyn nulinkusiais ūseliais; barzda, matyti, seniai neskusta, todėl veidas atrodė nešvarus. Apsivilkęs buvo senais, panešiotais, kadaise raudonai dažytais kailiniais, apsiavęs nutrintais batais su žemais ir plačiais aulais, todėl atrodė lyg buvo nuo svetimų kojų paskolinti.

— Garbė Jėzui Kristui, — pasisveikino su visais įėjęs ir apsidairęs.

— Per amžių amžius, — vienan balsan atsiliepė visi.

— Skalsink, Dieve, — kreipėsi į sėdinčius prie stalo.

— Prašome svetimo gero paragauti, — nusišypsojo Slamis. — Tik šaukšto tai neduosime — reikėjo savo atsinešti.

— Kam buvo šaukštas neštis, — pajuokavo ir Kozulis. — Matyti, žmogus gerą uoslę turi, suuodė, kad dešromis, ne viralu kvepia.

— Ė, apie dešras nei negalvojau, — nusišypsojęs teisinosi svečias. — Man dešros ne naujiena, ragaunu jų ir namie dažnai. Išgirdau, kad ponas Griaužiūnas atvažiavo, ir pamaniau, gal sužinosiu, kas ten įdomaus Kaune dedasi.

— Sėsk, svečias būsi, — paragino jį šeimininkas.

Juknis — taip vadinosi naujai atvykęs vyras — padėjo kepurę ant suolo ir atsisėdo čia pat, tolėliau nuo stalo.

Prijuoste šeimininkė ėmė šluostyti suolelio galą prie stalo, kur norėjo, kad svečias atsisėstų.

— Ko taip toli, net pačiam kampe, atsisėdai, kūme? — paragino jį. — Sėsk va čia, arčiau. Nors karštos arbatėlės stiklinę išgersi.

— Kad nesinori, — iš mandagumo atsisako Juknis, bet atsikelia ir prisėda prie stalo.

Prieš atsisėsdamas pasisveikino su Griaužiūnu už rankos.

Jukniai nuo senų laikų stiprūs, pasiturį ūkininkai, geros giminės, garsios, kaip sako apylinkės žmonės. Tai kaimo aristokratai, ne bet su kuo dėjosi, ne bet su kuo santykiavo — valakininkai...

Griaužiūnas gerai atsiminė ir Kazio tėvą, Jurgį Juknį, šiurkštų, išdidų ir šykštų ūkininką. Iš aukšto jis žiūrėjo į Griaužiūnus, nemėgo jų, ypač po to, kai jie leido sūnų mokytis.

Kazys buvo pas tėvus vienturtis sūnus, bet tėvas jį laikė griežtose rankose, neleido jam puoštis.

— Nors driskium būsi apsirengęs, vistiek visi žinos, kad esi Jurgio Juknio sūnus, ir visur bus tau atitinkama pagarba, — kalė jis sūnui galvon. — Teišdykauja sau pirktiniais rūbais suskiai, kurie mano, kad pirktiniais apsirengę bus vertingesni žmonių akyse.

Pats vaikščiojo savo moterų rankomis suaustais rūbais ir sūnui neleido kitokių pasisiūti. Vaikščiojo abudu į kampininkus panašūs, nors tėvas mėgdavo dažnai pasigirti, kad pats nežinąs, kiek turįs pinigų — mėginęs kelis kartus suskaityti, bet nepajėgęs iki galo.

Gal senis Juknis tiesą sakė, gal nemelavo, nes nedaug tegalėdavo suskaityti. Buvo neraštingas, nei savo pavardės pasirašyti, nei skaityti, net iš maldaknygės, nemokėjo. Poteriavo lenkiškai, nors lenkiškai kalbėti nemokėjo ir nei vieno savo poterių žodžio nesuprato. Nemėgo apylinkėje gyvenančių šlėktelių, kuriuos kiekviena proga piktai pašiepdavo. Nemėgo dar labiau tų, kaip mėgdavo juos vadinti, driskių, kurie iš paskutiniųjų leidžia savo vaikus mokslan, alindami tuo savo ūkius.

— Ponus panorėjo iš vaikų padaryti. Gal kuris ponu ir bus, nenueis šunims šėko piauti, bet tėvai vistiek turės elgetauti, — pyko senis.

— Pažiūrėsiu, ar daug padės tokiam kvailiui ponuosna išėję vaikai?..

Dažnai, būdavo, kunigas, kalėdodamas, įkalbinėjo turtingą ūkininką leisti savo sūnų mokyklon.

— O kam tada, dvasiškas tėveli, savo ūkį paliksiu? — klausė jis atsikirsdamas. — Teleidžia sau moksluosna tie, kurie namie vaikams duonos neturi...

Ir tikrai, Kazys Juknis jokios mokyklos nelankė, net pas „daraktorių" nesimokė. Senelė pramokė jį, prie ratelio sėdėdama, iš maldaknygės pasiskaityti, vėliau pats pramoko rusiškai savo vardą ir pavardę pasirašyti — ir daugiau nieko.

Bet Kazys Juknis tuo atžvilgiu nėjo tėvo pėdomis. Lietuvai atgimus pasidavė bendrai nuotaikai — leido vyresnįjį sūnų į mokslus. Paskutiniu metu gaudavo net laikraštį, bet pats jo neskaitydavo, kaimynams atiduodavo.

— Sūnus išdykėlis išrašė man, — aiškinosi. — Jis man nereikalingas — akys jau nemato skaityti ir laiko neturiu...

Bet užeidavo dažnai pas kaimyną pasiklausyti, ką „gazietos rašo".

— Keistai dabar žmonės gazietose rašo, — kalbėjo Kazys pasiklausęs. — Rodos, lietuviškai, o klausai žmogus ir nieko nesupranti. Rašytų bent kaip maldaknygėje...

Dabar jau buvo „ne mada" varu versti besimokančius gimnazijoje sūnus „kuniguosna eiti". Nevertė savo sūnaus, neįkalbinėjo ir Juknis, bet ne vienus poterius sukalbėjo, prašydamas, kad Aukščiausiasis Dievulis duotų jo sūnui Šventosios Dvasios įkvėpimą, pašauktų jį „šventai vierai tarnauti" ir pas Pono Dievo altorių tėvų nuodėmes atmaldauti...

Matyti, Aukščiausiasis Dievulis karštų Juknio maldų nepanorėjo išgirsti, ir sūnus dabar jau mokėsi universitete.

— Matai, advokatauti sūnelis panoro, žydų amatu verstis, o ne Viešpačiui Dievui tarnauti, — skundėsi su žmona besikalbėdami...

— Jau tokia Dievulio šventa valia, — dūsavo žmona.

— Ką jau čia kaltinsi Dievo valią, — erzinosi Juknis. — Išdyko, padūko vaikas, nuo bažnyčios atprato. Pasileido, kaip žydo botagas. Tiesą kalbėjo kadaise tėvas, kad iš mokyto vaiko retai geras žmogus išauga...

Visas nuraminimas, kad ne jo vieno vaikas nuėjo šiuo keliu. Šiandien jis laukė sūnaus. Bet sužinojęs, kad atvažiavo Griaužiūnas, neiškentė ir atėjo pasišnekėti...

— Tai ką, žmogau? — Su ponu pasisveikinai už rankos, o su manim, jenarolo tėvu, visai sveikintis nenori?

— Jis pats neužilgo bus jenarolo tėvas, — juokiasi Kozulis. — Jau dabar sūnus jenarolą vaidina atvažiavęs.

— Be to, išdidus tapo, — įsikišo Slamis. — Kai pabuvojo geležiniu vilku, jau susikalbėti su juo negalima.

— Su vilkais pabuvojęs, užmiršo, kaip su žmonėmis reikia apsieiti, — pašiepė Juknį Naujelis.

Iš viso buvo matyti, kad seniai jo nemėgo, pikti kažkodėl buvo ir tik laukė progos Juknį pašiepti, įžeisti.

— Ką jūs čia gerą žmogų užsipuolėte, — ima jį ginti šeimininkė. — Šaipotės iš žmogaus nelaimės.

— Aš visai nesišaipau, bet rimtai kalbu, kad vilku pabuvęs vilko akimis dabar į žmones žiūri, — atsikirto rimtai Naujelis.

— Gerai, kad dar vilko tik... — nusišypsojo Slamis, nebaigdamas savo minties.

Vyrai jį suprato ir nusijuokė visi...

— Kodėl tave, Kazy, šitie žmonės vilku vadina? — pasiteiravo Griaužiūnas.

— Ot, išdykauja seniai, patys nežino, ką plepa, — susiraukė Juknis.

Matyti visos šitos kalbos buvo jam labai nemalonios.

— Na, argi vilku nebuvai? — erzina jį Slamis. — Spėjai jau užmiršti, kiek tau už vilką kailin teko?

— Teko, tai teko, tiesa, — atsiduso Juknis. — Bet argi tai mano kaltė čia buvo? Mat, pasikvietė mane apskrities viršininkas — jaunutis tokis, dar visai vaikinas — ir sako:

— Esi rimtas, pasiturįs ūkininkas, ir sūnus tavo — geras patriotas, pažįstu jį — todėl turi į geležinių vilkų broliją būtinai įsirašyti, — kreipiasi Juknis į Griaužiūną, jam pasiaiškindamas.

— O kas tie, ponuli, geležiniai vilkai? — klausiu jį. — Pas mus tokių žvėrių iki šiol lyg ir nebuvo girdėti.

— Tai ne žvėrys, — aiškina jis man: — tik žmonės taip pasivadino. Tie, kurie yra nusistatę dabartinę mūsų tautinę vyriausybę su ginklu rankoje palaikyti ir rauti su šaknimis visas bolševizmo piktžoles, naikinti bolševikus...

— Kad pas mus, ponuli, tų bolševikų nei su skala niekur nesurasi, — aiškinu aš jam. — Jų niekas ir nematė pas mus, o žmonės mūsų krašte visi ramių ramiausi.

— Tai nieko, kad pas jus nėra, bet kur kitur, sako, jų daug yra. Visi rimti ūkininkai turi susispiesti aplink mūsų tautos vadą, turi įsirašyti į geležinio vilko broliją — taip nori mūsų vyriausybė. Įsirašęs turėsi daug naudos ir visokių palengvinimų — ar miško pirkti panorėsi, ar banke pinigų pasiskolinti. Ir gerą revolverį, sako, iš valdžios gausi.

Ką gi, pamaniau sau, revolveris — geras dalykas, ramiau žmogui, kai jis yra namuose. Jei valdžia nori, kad įsirašytau, matyti, nieko čia blogo nėra — na, ir sutikau.

Davė man viršininkas vieną korčiukę, davė ir kitą ir liepė tuojau penkis litus sumokėti.

— Tai tau, manau, ir išlošiau, tai tau ir naudos — nei už šį, nei už tą, pats nežinau, už ką, mokėk baudos penkis litus.

Štai ir viskas. O dabar šitie nevidonai šaiposi dar, vilku pravardžiuoja, — linktelėjo jis galvą kaimynų pusėn.

— Ir mano Antanukas, rodos, vilku buvo pasidaręs, — įterpė jenarolo tėvas. — Sako, naudinga buvo ir daug gero galima buvo iš valdžios gauti.

— Ot, ir ne visa, ir ne visa ponui Griaužiūnui pasakei, — nekreipdamas dėmesio į jenarolo tėvo žodžius, puolė Juknį Kozulis.

— Kodėl nepasakoji ponui Griaužiūnui, kokias išdaigas esi krėtęs vėliau, ką čia išdarinėjai su savo sėbrais, — primetė jam Slamis.

— Kiti išdarinėjo, bet ne aš, — teisinasi Juknis. — Čia tai jau aš esu visai nekaltas.

— O kas viso valsčiaus vardu telegramas Kaunan mušė, kad mes ir seimo nenorime, ir kunigą iškelti reikalaujam? Gal mes? — priminė jam Naujelis. — Tu užmiršai, bet mes nepamiršom.

— Kuo aš čia kaltas, jei nei žinoti nežinojau, kokį man popieriuką valsčiaus pisorius pasirašyti pakišo. Aš juk rašyto skaityti nemoku, — ginasi Juknis. — Maniau, taip sau kuris raštpalaikis, pasveikinimas kokis, ar kas panašaus. Kiek pamenu, taip man ir sakė pisorius.

— Gerai, kad tau dar nepakišo pasirašyti, kad jam savo ūkį dovanoji, ar žmoną ir vaikus velniui parduodi, — piktinasi Slamis. — Kaip nekvailas žmogus gali pasirašinėti visokius raštus, kurių turinio nežino? O dar viršaičiu norėjai būti išrinktas...

— Ė, brolau, toki daiktai, kaip žmona, dabar velniui nereikalingi, — nusijuokė Juknis. — Matai, — kreipiasi jis vėl į Griaužiūną: — kai sugrįžau iš apskrities, kitą ar trečią dieną — dabar gerai nepamenu — pasišaukė mane pisorius ir sako: — Tu dabar, Jukni, esi mūsų žmogus, rasi, valstybės ramstis, tautos šulas. Mūsų vidujiniai priešai tykoja nuversti tautišką vyriausybę, sugriauti mūsų valstybę, tai mes turim dabar palaikyti tautinę valdžią, kuri už mūsų laisvę su tuo vidujiniu priešu kovoja. Štai, pasirašyk šitą popieriuką, jei esi patriotas ir gero nori savo tėvynei. — Pakišo ir pasirašiau. Kaip čia žmogus nepasirašysi, jei pisorius liepia? Tik vėliau geri žmonės iš gazietų paskaitė ir man pasakė, kad aš su pisorium viso valsčiaus vardu reikalavom amžinai seimą panaikinti. Vai, ir žvairavo tada į mane žmonės, kampiškiai net mušti rengėsi.

— Argi jūs tikrai seimo taip jau norite, — pasiteiravo Griaužiūnas.

— O kodėl ne? — pasiskubino Naujelis. — Juk visur, sako, seimai yra, net Amerikoje. Kodėl gi jo pas mus neturi būti?

— Nei norim, nei nenorim, ne mūsų tai reikalas, — paaiškino Slamis.— Tik vis dėlto nedera dviem žmonėm viso valsčiaus vardu kalbėti, dargi nieko neatsiklausius.

— Mes, senesnieji, gerai žinom, kad su seimu nieko gero nebuvo ir be seimo nieko gero nėra, todėl mums nei šalta nei šilta, yra seimas, ar jo nėra.

— Na, nekalbėk — ne visi taip galvoja, kaip tu manai, — užginčijo Slamis. — Yra tokių, kurie seimo nori, ypač iš tų, kurie labiau kunigo klauso.

— Seimo laikais ir valdininkai buvo mandagesni su mūsų žmogumi, ir policininkai nebuvo tokie kimbūs ir pikti. Pagrasini, būdavo, kad pasiskųsi seimui — ir suminkštėja. Visgi seimo bijojo, — užginčijo Naujelis. — Pamėgink dabar pagrasinti skundu, jei nori...

— Kas ramiai sėdi, nekiša savo nosies, kur nereikia, to ir dabar niekas neliečia, ir skųstis tam nėra reikalo, — atsikirto Kazys. — Jei šiandien kas

nerimauja, tai tik jaunimas, — kreipėsi jis į Griaužiūną. — Būdavo, mušėsi dėl mergų, o dabar, kai tik didesnė šventė, velniai juos žino, dėl ko vieni antriesiems galvas skaldo?..

— Jei dviese pasiuntė neteisingas valdžiai žinias, juk galėjote atitaisyti, pasiųsdami kitą telegramą, — pastebėjo Griaužiūnas.

— Kaipgi, panorės kas čia kištis, kad paskui su policija reikalą turėtų, — paneigia Slamis. — Manai, maža turime su ja visokių nesmagumų, kad patys jai į nasrus lįstume.

— Kam čia policija? — nusistebėjo Griaužiūnas. — Negi čia jos reikalas?

— Kampiškiai, sako, mokytojo įkalbėti, mušė tokią telegramą, kad netiesą raštininkas su savo sėbrais yra pranešęs, kad nutarimo tokio valsčiuj nėra buvusio, — paaiškino Kozulis. — Ir kas, manai, atsitiko? Atvažiavo policininkai, suėmė visus pasirašiusius ir išvežė. Kiti iki šiol dar kalėjime sėdi...

— Taigi, taigi. Tiek žmonių nukentėjo ir vis dėl vienos kvailos galvos. Per jį, — kryptelėjo galvą Slamis Juknio link: — pas mus vos buntų nekilo. Tedėkoja Dievui, kad jam nieku viskas baigėsi...

— Jūs, sveteliai, tik kalbate, o valgyti visai nevalgote, — įsikišo šeimininkė. — Visi valgiai užšals, skanumo nebeteks — pasakysite, kad pagaminti nemoku.

— Nesirūpink, moterėle, — nuramino ją Kozulis: — suvalgysim, kad ir atšalusius, nepaliksim tau nei paragauti, jei su mumis dabar nevalgysi.

Ir pasirinkęs sau didžiausią dešros gabalą, ištraukė pirštais iš dubenio ir pasidėjo ant duonos riekės. Kiti neraginami jį pasekė. Tik vienas Juknis srėbė sau arbatą, įsipildamas iš stiklinės į lėkštelę.

— Taigi, taigi, aš ir patsai susivokiau, kad man visa tai gali baigtis blogai — iš tokių reikalų negi sulauksi ko gero? — tęsė vyras, pūsdamas į lėkštelę su karšta arbata ir iš lėto striupsėdamas. — Padegs, manau sau, ar primuš, kelią pastoję, jei dar ilgiau pasiliksiu toje draugijoje.

Ypač smarkiai nusigandau, kai sužinojau, kad daugel kampiškių suėmė policija.

— Reikia paskubėti išsibraukti, pasitraukti iš tokios kompanijos, kol dar niekas kuolu galvos nepramušė, galvojau sau, — o tai vėl mane įpainios.

O čia dar popieriukas atėjo, kad turiu už revolverį sumokėti penkiasdešimt septynis litus.

— Na, nėra ko laukti, — sakau savo bobai: — pasitrauksiu nedelsiant, kol dar nesulicitavo, nesudegino.

Pasiėmiau savo korčiukę, revolverį, nuvažiavau į apskritį ir drožiu tiesiog pas viršininką.

— Še jums jūsų revolveris ir korčiukė, — sakau jam. — Nenoriu nei revolverio turėti, nei jūsų vilkų žinoti ir penkių dešimčių septynių litų nemokėsiu...

Kaip suriks, sutryps kojom, kaip puls mane viršininkas, maniau, į šmotelius sudraskys, kaip tikras vilkas — nusišypsojo Juknis. — O jau koliojo, o jau keikė, Dieve tu mano. Prieš karą girto burlioko nesu girdėjęs tokiais žodžiais besiplūstančio...

— Aš tave ožio ragan suriesiu, kalėjime supūdysiu, bolševike tu vienas! — rėkė, kojom trypdamas ir kumščiu į stalą daužydamas. — Sužinosi, kaip maištą prieš vyriausybę kelti, buntauščike...

Išplūdo, iškeikė, iškoneveikė, pašaukė policininką ir liepė mane iš raštinės išmesti...

Už pakarpos, kaip kokį girtuoklį, ištempė mane policininkas... O čia prieškambary žmonės stovi ir šaiposi, matydami, kaip mane pagerbė.

Pargrįžau namo, kaip šuo išvanotas, nieko nepešęs.

Nespėjau, brol, namie, kaip reikia padų sušilti, atsipotryti, kai pisorius tučtuojau atsiuntė su žmogumi raščiuką — reikalauja manęs pas save.

Nevažiavau.

— Tedaro sau, ką nori, — manau. — Aš daugiau niekur nebeeisiu...

Tik žiūrau — atadunda pas mane kieman pisorius su nuovados padėjėju. Kad ims vėl abu mane barti, kad ims kolioti, kaip mažo tėvas niekados nebardavo, nekoliodavo.

— Maža tave, sako, kvailą kalėjiman patupdyti. Gaila, kad dabar rykštėmis negalima. Įkrėsčia tau klynan šimtelį — kaip bematai, suvarytau tavo protą ten, kur jis ir turėtų būti — į tavo kvailą galvą...

Ir vis tai prie žmonos, prie vaikų, jiems visiems girdint... Tokia gėda, tokia sarmata, jog nors imk žmogus ir gyvas žemėn prasmek.

Išreikalavo, sumokėjau penkiasdešimt septynis litus už revolverį, kad jis būtų kur prasmegęs, šio pasaulio nepamatęs. — Ir dar privertė vėl kažkokį raščiuką pasirašyti...

— Na, ir pasirašei? — su pašaipa pasidomėjo Naujelis. — Ot, tai tau ir vyro rimtumas...

— Kaip nepasirašysi. Apkvaišęs buvau, kaip senas avinas. Kur jau čia žmogus po visų šitų malonumų atsispirsi, nepasirašysi?

Paskui keletą nakčių nemiegojau — vis rūpinausi, kokį vėl aš čia raštelį būsiu pasirašęs kokią, vėl šunybę man pisorius bus iškrėtęs...

— Na, ir ką? — neiškentė Griaužiūnas. — Šį kartą neteko nukentėti?

— Kur tau neteko? — sumojo ranka Juknis. — Paaiškėjo vėliau, kad tai buvo skundas ant kunigėlio. Tai jau teko akis svilinti, tai jau teko rausti prieš žmones. O čia dar kunigas iš sakyklos kad ėmė mane barti,

kad ėmė niekinti — aš ir bedievis, aš ir girtuoklis, aš ir paleistuvis, ir dar kažkokia pragaro išpera...

Išbėgau iš bažnyčios, kaip karštu vandeniu apšutintas vėžys, o čia žmonės iš paniūrų vilkais į mane žiūri — to tik ir lauk, kad ims mane kuoluosna, kaip pasiutusį šunį.

— Ir vertas to buvai dėl savo niekšiškumo, — pasipiktino Slamis. — Kaip galėjai pasirašyti donosą ant kunigo?..

— Kokis jau čia niekšiškumas, kad apkvailino žmogų grasinimais, — užstojo Juknį Naujelis. — Negi žmogus gera valia tai padarė?

— Dūmiau namo, net užduseęs. Rodos, skubėjau, o namie jau viską žinojo. Ir kaip suspėjo, ir šiandien nesuprantu. Vos koją įžengiau, kad puls mane žmona, tiesiog į plaukus kimba...

Prisirinko moterėlių pilna pirkia, ir kad ims visos mane gėdinti.

Spioviau ir išsinešdinau iš pirkios — negi moterims išaiškinsi, kad aš nieku dėtas, vien dūšia Dievui kaltas...

— Tai tau, brol, ir vilkas, — nusijuokė Glanius. — Bobų nusigando.

— Gerai tau dabar šaipytis, bet reikėjo pabūti mano kailyje. Pažiūrėtau, kaip tada tu šaipytaisi? — atsikirto Juknis.

— O kodėl gi raštininkas nesugyvena su kunigu? Kuo jie nepasidalina? — nusistebėjo Griaužiūnas. — Ar kuris jų ne lietuvis?

— Kas juos ten žino? Negi suprasi? — klausimu atsakė į klausimą Juknis. — Piaunasi dabar visi vienas su kitu, ot, ir kunigėlis su raštininku neatsilieka.

— Dabar visi riejasi vienas su kitu; tokie jau mums atėjo laikai, jog ramiam žmogui visai gyventi negalima, — nusiskundė Naujelis ir net atsiduso žmogus.

— Raštininkas, matai, buvo, kaip dabar sako, tautininkas, kalbėjo, kad kunigas yra vyriausybės priešas ir Lietuvos neprietelius, o kunigas vadino jį bedieviu, farmazonu, ciciliku... Ot, taip ir riejosi abu, — paaiškino Naujelis.

— Na, o jūs ką gi? — pasidomėjo Griaužiūnas.

— Mes ką gi galim? Negi raštininką sudrausi, jei jam buvo didelė galia duota.

— Kas gi jam tokią galią davė?

— Kas, klausi? Nagi valdžia. Dabar mūsų žmogus nieko nereiškia — ką valdininkas panori, tą su mūsų žmogum padaro. Didelė valia valdininkui duota...

— Ypač policininkams. Lupa ir lupa iš mūsų visokias pabaudas. Net nežinai žmogus, už ką tave baudžia? Prie ruskio to nebuvo.

— Ė, brol, sulyginai, — sumojo ranka Slamis. — Prie ruskio galima buvo gyventi...

Griaužiūnas, kaipo valdininkas, pasijuto nesmagiai, todėl paskubėjo nukreipti kalbas kitu keliu.

— Kur dabar yra tasai jūsų galingasis raštininkas? — pasiklausė jisai. — Ar dar ir dabar čia gyvena?

— Kur tau. Pas lenkus pabėgo. Buvo revizija atvažiavusi, tikrino valsčiaus pinigus ir raštus, matyti, kažką blogo surado. Tada tai raštininkas ir dingo, kaip žemėn prasmegęs. Tik vėliau sužinojom, kad jau pas lenkus atsidūrė.

— Taigi, taigi, tokis niekšas ir supykdė mane su kunigu, — griebėsi toliau pasakoti Juknis. — Buvau nuėjęs tuomet klebonijon, norėjau pasiaiškinti, atsiprašyti, papasakoti kunigui viską, kaip buvo — kur tau, nei kambarin įsileisti, nei kalbėti nepanorėjo, o sesuo vos ne su šluota mane iš klebonijos išvarė. Kalėdodamas irgi mano namus aplenkė, nepanorėjo nei mano kampų pašventinti...

— Tu bedievis, sako, Bažnyčios priešas, ir tau jos palaiminimo nereikia. Baisiai supykau tuomet, net išsiplūsti norėjau. Vos susilaikiau...

— Na, ir kuo tavo pyktis baigėsi? — pasidomėjo jenarolo tėvas. — Kad aš būtau supykęs, visai kitas būtų buvęs dalykas: tuo būtau pasiskundęs sūnui jenarolui...

— Na, ir kas būtų buvę? — nusišypsojo Slamis. — Ką tavo sūnus kunigui gali padaryti? Negi kunigas kareivis ir nuo jenarolų priklauso?

— Dabar ir mano sūnus Kaune nemažą turi galią. Nors jis dar tik studentas, bet, sako, patsai Kauno burmistras su juo kalbasi stovėdamas ir kepurę nusiėmęs. Tik argi žmogus, senas būdamas, panorėsi džiuginti velnią, su kunigu besiriedamas? Juk mano amžiuje tenka ir apie mirtį pagalvoti. Vėl gi jau viskas pasibaigė geruoju...

— Susitaikei su kunigu? — pasiklausė Griaužiūnas.

— Susitaikiau, kai naujus, iš molio nulipdytus Dievo mūkos kelius mūsų bažnytėlei nupirkau...

— Nevisai geruoju tau baigėsi. Ar užmiršai, kiek dar turėjo tavo kinkos drebėti? Ir pinigų neatgavai, ir revolverį iš tavęs atėmė, — pasityčiojo iš Juknio Slamis ir, kreipdamasis į Griaužiūną, paaiškino. — Suimtas buvo, kaip vagis į apskrities miestą nuvarytas, daboklėj pasėdėjo, svetimas utėles savo krauju papenėjo...

— Na, jau? — paabejojo Griaužiūnas. — Negi kunigas įskundė keršydamas?

— Ne, keršys tau kunigas ir dar tokiu būdu? Kad pabarė, tai jau kitas dalykas, — aiškinasi Juknis. — Patsai nežinau ir šiandien vis dar nesuprantu, kodėl tai atsitiko? Suėmė mane vieną gražią dieną policija ir nuvarė pėsčią į apskritį.

— Tai turėjom gražaus juoko, kaimūsų vilkas su dviem palydovais iš šonų keliavo per sodžių, — nusikvatojo Kozulis. — Maniau, kad iš juoko sprogsiu.

— Už ką gi tave buvo suėmę? — nusijuokė Griaužiūnas. — Negi vėl buvai pasirašęs kokį pavojingą raštelį?

— O velniai juos ten žino, — nusispiovė piktai Juknis. — Dvi dienas daboklėje laikė. Paskui kažkokis piktas ponaitis vis klausinėjo, kokius posėdžius darydavome, ar tarėmės, kaip esamą tvarką nuversti? Pasakiau, kad apie jokius posėdžius nieko nesu girdėjęs, jokių pasitarimų nebūdavo, o pasirašinėdavau, ką raštininkas paliepdavo, nes patsai rašyti, nei rašyto skaityti nemoku.

Išklausinėjęs atėmė revolverį, pinigų negrąžino ir liepė namo keliauti— štai, ir viskas.

Vėliau buvo raštinėje revizija, pisorius pabėgo, ir dabar viskas ramu. Tik, ot, savo pinigų tai vis negaliu atgauti.

— Geriau negalvok apie juos, o tai vėl pateksi į bėdą, — pataria Kozulis.

— Gera tau taip kalbėti, kad ne iš tavo kišenės pinigas paimtas, — piktinasi Juknis. — Tokis gražus skatikas, ir turi veltui žūti? Aš juk už tokį pinigą būtau galėjęs svetimom rankom visus javus nuo lauko nuimti.

— Paprašyk gražiai manęs, tai padėsiu atgauti, — pasigyrė jenarolo tėvas. — Pasakysiu sūnui jenarolui, kaip bematai — lieps tau sugrąžinti viską iki paskutinio skatikėlio.

— O aš tau patarčiau užmiršti apie juos, — prasitarė Griaužiūnas. — Vistiek neatgausi, net su jenarolo pagalba.

— Ir mes tą pat jam kalbam, — pritarė Kozulis. — Džiaukis, žmogau, kad labiau dar neįklimpai.

— Iš iždo, brol, neatgausi. Sykį sumokėjai — vistiek, kaip balon įmetei.

— O gal tie pinigai visai ne iždan pateko, tik pisoriaus kišenėn. Gaudyk dabar vėją laukuose...

Juknis atsiduso, pakasė pakaušį...

— Kad visgi gaila. Juk kruvinu prakaitu uždirbta...

— Ot, matai, — sako Griaužiūnas jenarolo tėvui: — ne tamista vienas turėjai nemalonumų. Kokiu būdu gi susitaikei su savo vyresniuoju?

— Kokiu būdu susitaikiau? Ot, vieną vasaros gražią dieną nelauktas netikėtas parvažiavo mano Jonas namo. Guzikuotas, galionuotas. Ponas, brol, nors iš tolo kepurę nusiimk.

— Ką, sako, tėve, priimsi mane pirkion? —

Pasižiūrėjau į jį, truktelėjau pečiais — na, ką tokiam galionuotam pasakysi.

— Priimti tai priimsiu, sakau, tik tokiam ponui, kuris tėvui net rankos pabučiuoti drovisi, tai jau mano namuose apsigyventi nėra vietos.

Nusijuokė tiktai į mano žodžius, bet nenusilenkė, nepasisveikino, kaip geram vaikui dera, nei su manim, nei su motina.

— Neužtruksiu, tėve. Norėjau jus pamatyti, su Antanu pasikalbėti.

— Antano namie nėra, sakau. Jis Vilniuje dabar, kuniguosna mokinasi.

— Gerai, sako, kad Antanas mokinasi. Aš kaip tik tuo reikalu ir atvykau su tavim pasikalbėti.

Čia ėmė pirkion rinktis žmonių. Susidomėjo, mat, kaip aš sūnų sutiksiu.

— Ehe, — sako Jonui vienas antras kaimynų: — matom, tu vietoj į kunigus išėjai į jenarolus.

— Į jenarolus, ne jenarolus, bet netoli to, — juokiasi patenkintas ir, kreipdamasis į mane, sako: — Tu, tėve, dėl Antanuko, matyti, nemažai išlaidų esi turėjęs — še tau. Viską noriu sugrąžinti.

Išsiima tris šimtines ir duoda man. O šimtas rublių, brol, tai ne šimtas litų. Tai labai didelis anuomet pinigas buvo.

— Na, — manau sau: — matyti mano Jonas tikrai dideliu ponu tapo, jei šimtinėmis švaistosi. Ar dėl jo aš vėl tik nebūsiu apsirikęs?..

Paėmiau pinigus. Negi atsisakysi nuo tokios krūvos.

— Dėkui, saku: — sūneli, kad nepamiršai mano vargo.

— Še ir tau, motule, skarelei pirkti, — kreipiasi Jonas į motiną, traukia dar vieną šimtinę ir kemša senei į rankas. O toji kad suriks numirėliškai, kad ims verkti, sūnų už kaklo apsikabinusi...

Kaimynai tik dairosi, tik žiūri. Kitas jų visą savo gyvenimą nebuvo tokio pinigo matęs, nei sapne nesapnavęs. Matau, kad pavydi, matau, kad nežino, nei kas galvoti.

Kai prisiminiau, kiek jie iš manęs prisišaipė, net širdis džiaugsmu pasprogo, — tai jums, šunvaikiai, kunigo tėvas, tai jums šaipytis iš mano nelaimės.

Pasišaipykite dabar, kad norite...

Pagyveno Jonas pas mane apie dvi savaiti. Matau — pas kunigą lankosi, ir kunigas su juo kalbasi, kaip su lygiu sau, ir uriadnikas pirmas su juo sveikinasi, ir žandaras prieš jį išsitempia miestely, — ir manau, kad tikrai buvau apsirikęs dėl mano Jono.

O čia dar valsčiaus pisorius, užėjus man į raštinę su reikalu, pasisveikino prie visų su manim už rankos, paprašė sėsti ir dar sako:

— Sveikinu, sveikinu — tavo sūnus didelį činą turi.

Net arbatos pas save kambarin gerti nusivedė.

Žydai ir geresnieji iš pažįstamų — visi, susitikdami su manim, sveikino su sūnum, į ponus išėjusiu. Tik vienas Liuolia, kuris turėjo sūnų, neseniai kunigu įsišventinusį, dar mėgino mane pašiepti. Bet kaip tik tuo

metu — žiūrau — eina mano Jonas su kunigu. Pamatę mane sustojo, kunigas pasisveikino už rankos ir kreipiasi į mane vieną:

— Einam, seni, pas mane pietų valgyti.

O Liuoliai kad nors vieną žodį būtų taręs.

Prie viso svieto paėmė mane kunigas už parankės ir nusivedė klebonijon.

Atsigręžęs pasižiūrėjau į Liuolią. Matau — pamėlynavo iš pavydo. Visų žmonių akivaizdoje tiek mane išaukštino kunigas, o jį, Liuolią, kunigo tėvą, net neužkalbino.

— Gerai tau, niekšui, — manau sau. — Šaipeisi iš manęs, o dabar aš pasijuoksiu...

Paviešnagėjęs porą savaičių išvažiavo sūnus.

Kai ėmė man išvažiavęs siųsti pinigus, tai siuntė ir siuntė... Kai tik mėnesio pabaiga, žiūrėk — man jau ir tempia iš pašto pakvietimą, tik eik ir imk, ir vis ne mažus pinigus: man penkiasdešimt ir Antanukui dvidešimt penkis.

Ir taip kas vieną mėnesį, kas vieną mėnesį...

Kai kurie kaimynai net pagelto, net susirgo iš pavydo.

— Kur tu, Jokūbai, pinigus dėsi, kai tau sūnus visą laiką jų tiek siųs? — klausia vienas antras.

— Vištas pinigais lesinsiu, kad geriau dėtųsi, — juokiausi, — o kai ir mano vištos jų lesti jau nepanorės — banką tada atidengsiu.

— Be juokų, brol, — sako. — Juk ne su duona juos valgai?..

— Na, ką gi, pagyvensiu senatvėje ponu ir kitą sūnų kuniguosna išleisiu, ot kas yra...

— Tai, brol, surado tavo sūnus Ameriką, — stebėjosi kiti. — Ką jis ten, kasa tuos pinigus ar patsai gal kaldina?..

Buvo daug ir tokių, kurie už akių visokius niekus apie mane ir sūnų kalbėdavo, bet akyse gerinosi, pinigų paskolinti prašė...

— O, kvaili žmonės, — neiškentė Kozulis. — Rado pas ką kreiptis.

— Manau, tu savo amžiuje niekam nesi skatiko paskolinęs, — palaikė jį Naujelis. — Aš tave, seni, seniai pažįstu.

— Skolinau, kol buvau kvailas, ir mano širdis dar nebuvo užgriuvusi. Bet tuo metu aš tyčiotis iš žmonių norėjau. Susitikęs su Liuolia, aš dabar pats mėgdavau jį pašiepti.

— Na, ką, Liuolia? — klausdavau: — ar daug tau prisiuntė sūnus kunigas skatiko? Gal jau pilną skrynią esi variokų prisikrovęs?

Liuolia nesusivokia, kaip atsikirsti, nes visiems buvo žinoma, kad sūnus mažai siunčia, vieną kitą dešimtį per metus. Tai, būdavo, tik nusispiauna, užsimauna giliau ant ausų kepurę ir nueina šalin zurzėdamas:

— Cicilikas tavo sūnus, ot kas yra. Velniui savo dūšią už pinigus par-

davė, o manasis kiekvieną dieną savo rankom Kristų kilnoja ir už mano išganymą Dievuliui meldžiasi.

Kas tiesa, tai tiesa. Kad ir didžiausias ponas, kad ir pinigus didelius iš caro aruodo, kaip lopeta, semia, vis tik ne kunigas, vis tik Dievo ant rankų nekilnoja.

— Palauk, seni, nenusimink, — manau sau. — Išleisi Antanuką kuniguosna — bus, kas ir už tavo nuodėmes melsis Dievuliui...

Kelis metus gyvenau, kaip pas Dievą viešnagėje. Niekas man nerūpi, visi man lenkiasi, aplink mane šokinėja, pinigų yra, kiek noriu, ir kas vieną mėnesį vis dar gaunu daugiau...

Ne tiek man buvo džiugu, kad sūnus siunčia, kiek linksma, kad visi pavydu plyšta.

Ir kitas sūnus mažai man rūpi — kiek jam reikia, vis iš brolio gauna.

Turiu pasakyti, kad vyresnysis, Jonas, savo būdu panėšėjo į motiną, jaunesnysis gi, Antanukas, tai, brol, mano būdo vaikas, kietas, kaip titnagas, taupus ir skatikėlio veltui iš savo nagų neišleis. Jis man buvo prisipažinęs, kad jau yra gerą pinigą sutaupęs iš to, ką brolis jam prisiųsdavo...

Linksma man buvo ir gera gyventi, ypač vasarą, kai abu sūnu namo parvažiuodavo. Ateina, būdavo, šventadienis, pasikinkau kaustyton bričkon porą bitinukų, pasodinu sūnus ir viesulu drožiu miestelin. Žmonės, iš tolo pamatę, jau lenkiasi iš kelio, kepures kilnoja, kaip prieš gubernatorių...

Po mišių eidavom visi trys klebonijon pietauti. Mane kunigas už stalo, netgi pirmon vieton sodindavo. Ne tiek man pietūs patikdavo, kiek tai, kad kaimynai ir pažįstami, atėję pas kunigą su reikalais, matydavo, kaip aš sėdžiu už vieno stalo su kunigais, su klierikais...

Kiti tyčia ateidavo pažiūrėti, ar tik aš nemeluoju, girdamasis...

Vai, kad pavydėdavo, tai pavydėdavo man...

Kažkaip atėjo pietų metu į kleboniją ir Liuolia. Gal su reikalu, o gal manė, kad ir jį kunigas pietų pakvies; bet kur tau? Kunigas tik ranka sumojo, kai tarnaitė pasakė, kad Liuolia laukia.

— Tepalaukia, — sako: — kai pietus baigsiu...

Tai gavo nosin. Maniau, kad iš džiaugsmo sprogsiu...

Taip praslinko keleta metų. Kiek, nei pats nežinau, nes greitai praslinko, kaip viena dien. Linksmai gyvenau, nesiskųsiu, laimingas buvau, visu kuo patenkintas...

Tik vieną mėnesį neatsiunčia man sūnus pinigų nei laiško nerašo. Ir jaunesnysis praneša, kad irgi iš brolio nieko negavęs.

— Kas gi čia tokio būtų atsitikę? — susirūpinau. — Ar tik nebus susirgęs mano Jonas?

Nekantriai laukiu kito mėnesio, bet irgi nieko nesulaukiau — nei pinigų, nei laiško. Tada jau labai susirūpinom, ir aš ir žmona. Ėmė mane net raginti važiuoti pas sūnų.

Tik neteko važiuoti — dar šiam mėnesiui nepasibaigus, atvyko į namus uriadnikas su žandaru.

— Kratą, sako, pas tave turim padaryti. Tavo sūnus pasirodė esąs didelis buntauščikas, cicilikas, caro priešas, kalėjime tupi, ir mums paliepta tavo namus iškrėsti, ar nesurasim pas tave kokių raštų prieš carą.

Štai tau, boba, ir kašelė... Štai tau ir mokytas sūnus... Paims dabar ir mane kalėjiman, pamaniau. Tiek nusigandau, jog liežuvio netekau burnoje — stoviu, kaip akis įbedęs į naujus vartus avinas, ir žodžio prabilti negaliu...

Iškrėtė namus, aukštyn kojom viską apvertė, visas palėpes išlandžiojo, bet nieko nesurado. Na, ir ką galėjo surasti? — Senas maldaknyges bei sudraskytus senus kalendorius.

Kad kratė, tai niekai, bet blogiausia, kad buvo pasikvietę mano kaimynus — storastą, vyborną ir desėtniką, kaipo liudininkus. Tai jau šaipėsi dabar, kol kratą darė, tai jau gnaibė liežuviais, kaip ylomis varstė...

— Mes čia visi stebimės ir atsistebėti negalime, kokią jis ten Ameriką surado, kur pinigus kaip lopeta semia, o, mat, kuo toji Amerika pasibaigė, — džiūgauja vienas.

— Tu, kūmai, savo visus pinigus gerai apžiūrėtai, — pataria kitas: — ar tik nebus jie visi sūnaus rankų darbo?..

— Nesirūpink, žmogau, — ramina trečias: — tokie žmonės, kaip tavo sūnus, ugny nedega, vandeny neskęsta. Jis ir kalėjime suras būdą pinigus dirbti...

O kas bus rytoj, kai apie tai sužinos visas kaimas, visa parapija. Juk nepaslėpsi. Tai jau nusidžiaugs Liuolia, tai jau ims malti liežuviu...

Vos tik už vartų išvažiavo netikėti svečiai, kai ims mano boba numirėliškai raudoti, kai ims rankas laužyti, nors tu, žmogus, gyvas žemėn lįsk...

— Cit, — surikau nesavu balsu. — Dar tavo riksmo čia tik ir neteko.

Išbėgau iš pirkios, kaip pamišęs. Stoviu vidury kiemo ir nieko nematau — akyse aptemo, tik vis kažkokios liepsnelės šokinėja, ir galvoje ūžia, lyg bičių spiečius. Nenumaniau, nei kur eiti, nei kas bedaryti. Pasikarti, ar kas tokio panašaus? Kaip gi dabar aš vėl pažiūrėsiu žmonėms į akis ir dar po tokios pavydėtinos pagarbos? O ką pasakys sužinojęs kunigėlis?..

Čia, kaip iešmu, pervėrė širdį dar baisesnė mintis:

— Tai dabar ir jaunesniojo, Antanuko, nebepriims seminarijon, kai sužinos, kad brolis cicilikas ir bedievis...

Nusvirau ant pasvirnės ir ėmiau verkti kaip mažas vaikas...

Ar ilgai verkiau, nepamenu, tik palengvėjo ant širdies, ir ėmiau ramiau galvoti.

Kokis mano Jonas cicilikas ir bedievis, jei bažnyčion lankėsi, su kunigais draugavo, už vieno stalo su jais sėdėjo, prieš Dievą jį prasitariant niekad nesu girdėjęs?..

Ne, čia vėl kažkas neišku.

— Vai, Jokūbai, manau sau, neapsirik vėl, kaip kad du kartu jau buvai apsirikęs.

Ar tik nesuvaikščioti pas kunigą pasitarti?..

Bet neišdrįsau nueiti — kas bus, jei pasirodytų, kad sūnus iš tikrųjų esąs cicilikas ir bedievis. Išvarys kunigas mane iš savo namų, išgėdins, išniekins, prikiš visus kąsnelius, kuriuos pas jį su sūnumis esu suvalgęs.

Nutariau palaukti, kol jaunesnysis, Antanukas, parvažiuos — jis mokytas jau, už mane, tamsų žmogų, daugiau nusimano.

Laukiu, namie užsidaręs, kaip lokys lauže. Bet ir kitas sūnus — nei jis parašo, nei namo parvažiuoja. O čia ėmė galvon ir įstrigo mintis — o ką jei ir kitą sūnų dėl brolio kaltės jau suareštavo, kalėjiman uždarė?

Bet ne, ačiū Dievui, tokios nelaimės neatsitiko — netrukus gavau laišką, kad Antanukas išlaikė egzaminus „ant aptiekoriaus“ ir greitu laiku parvažiuoja namo.

Šis laiškas nei kiek nenuramino manęs, tik nugramzdino į dar didesnį nusiminimą, o kaip vėliau paaiškėjo — vis dėl mano tamsumo.

— Ot, manau sau, mokinau vieną sūnų, — nepasisekė, mokinau antrą, kad kunigu būtų, o jis, mat, aptiekorium būti panorėjo — varžytis su žydais.

Matai, mūsų miestely anksčiau visados aptiekose žydai šinkavojo.

— Jau kad bėdos, tai bėdos, aimanuoju. — Tiesą žmonės sakė, kad viena bėda pas žmones nesilanko, o vis kitų dar lydima...

Aš nežinau, negaliu dabar jums pasakyti, kas su manim būtų atsitikę, jei Antanukas nebūtų greitu laiku parvažiavęs ir išaiškinęs man, kad tas egzaminas tik vadinasi „ant aptiekoriaus“, o iš tikrųjų jį išlaikę galėjo pastoti kunigų seminarijon.

Tik manau, kad dabar aš čia su jumis nesėdėtau, bet mano kūnas jau būtų drėgnoj žemelėj drunėjęs, o dūšia pekloj besispirginusi.

Išgirdęs sūnaus paaiškinimus pajutau, kad lyg akmuo nuo širdies nusirito, ir ašaros pačios per veidus ėmė ribuoti.

— Ačiū Dievui, kad taip, — sakau atsiduses sūnui. — Vienas sūnus nenaudėlis, gal gi Dievas leis kitą Jo garbei išvesti žmonėsna.

Matyti, sūnui pagailo manęs, kad apkabino abiem rankom už kaklo ir pabučiavo.

Apie Joną tuo tarpu neišdrįsau paklausti, ir Antanukas neklausiamas irgi, matyti, nedrįso nejaukių kalbų kelti.

Neilgai pabuvo sūnus namie, nespėjome su sene juo nei pasidžiaugti — tiesą pasakius, ji dažniau verkė, negu džiaugėsi. Pažiūri į sūnų ir ims žliumbti.

— Ko žliumbi? — net supykęs, būdavo, baru. — Džiaugtis turi, kad greitai susilauksim kunigėlio.

— Kad man ir ano, Jokūbuli, gaila. Kai prisimenu jį, vargšelį, ašaros pačios iš akių byra.

Ką tu čia žmogus pasakysi. Suprantama, kiekvienas vaikas motinai mielas, ir juo nelaimingesnis, juo mielesnis. Tokia jau moteriška širdis.

— Tėveli, — sako sūnus: — duok pinigų, turiu pasiskubinti Peterburgan. Reikia pasiruošti egzaminams seminarijon stoti. Jei šiais metais nepasiseks, kariuomenėn mane paims.

Tikrai, tą rudenį mano Antanas jau turėjo būti šaukiamas „prizvosna".

— Tai ko tiek toli važiuoji? — klausiu jį. — Ar ne geriau būtų Vilniun? Ir tau arčiau namo parvažiuoti, ir mes pasiilgę dažniau galėtume tave aplankyti.

— Vilniuje, sako, sunkesni egzaminai, galiu nusikirsti — turėsiu tada rudenį eiti kariuomenėn tarnauti. O ten, Peterburge, dėl brolio visi žino mane — bus lengviau patekti.

— Dėl brolio? — nustebau. — Tokiu broliu negi pasigirsi, vaikeli?

— Tu taip nemanyk, tėveli, — atrėžia sūnus: — jį ten dabar dar labiau visi gerbia, nes jis dėl tėvynės kenčia.

Kokis čia galas, vėl nieko nesuprantu. Bet gi negaliu manyti, kad man Antanukas meluoja.

Gaila buvo pinigų. Atpratęs jau buvau duoti, gauti buvau pripratęs. Bet ką bedarysi — daviau, kiek reikėjo, ir dargi pats į stotį jį nuvežiau.

O čia, jam išvažiavus, neužilgo caras karą paskelbė vokiečių ciesoriui...

Vai, kiek buvo verksmo, kiek ašarų — geriau nei neminėti tų laikų.

Mano boba irgi verkia, o aš tik Dievą prašau, kad mano triūsas ir skatikas veltui nenueitų ir sūnus suspėtų kunigų seminarijon įstoti. Klierikų juk, manau sau, nevarys kariauti su vokiečiais, nevers žmonių šaudyti.

Neužilgo gavau laišką, kuriame sūnus rašo, kad visus egzaminus yra išlaikęs, seminarijon priimtas, bet namo parvažiuoti nebegalės, ir prašo prisiųsti pinigų kunigiškiems rūbams pasisiūti...

Pasimeldžiau, Dievui padėkojau, net šventasmišias užpirkau už dūšeles, čyščiuj esančias, ir nusiunčiau, kiek prašė. Tepadeda tik Dievas — tokiam reikalui ir paskutinio skatiko negaila.

Rodos, viskas gerai klojasi, bet, ot, nerimsta širdis — ir gana. Laukiu, kad greičiau ruduo ateitų ir pagaliau sūnus įstotų seminarijon. Vis ramiau sielai būtų. O laikas tiek lėtai slenka, kad rodos, to rudens niekaip ir nesulauksiu...

Važiavo per mūsų kaimą uriadnikas, caro manifestą žmonėms skaitė. Pasinaudojau proga, pasiklausiau, kaip jis mano, ar ims iš kalėjimų ir iš seminarijų?..

— Iš kalėjimų, — sako, — tai gal neims, bet iš seminarijų gali paimti. Carui mokyti žmonės dabar reikalingi...

Pritrenkė šitais žodžiais mane, kaip kuolu galvon drožęs. Parbėgau namo, atsiklaupiau prieš Nukryžiuotąjį ir ėmiau karštai melstis, kad aną, iš kalėjimo, o ne Antanuką varytų į karą.

Mato žmona ir klausia, kas atsitiko?..

— Tylėk, sakau, neklausk, bet klaupkis ir melskis, kad Dievulis Antanuką apsaugotų ir mūsų kruvinas pinigėlis nieku nenueitų.

Bet, matyti, neišklausė mūsų maldos Dievas, nes gavau iš sūnaus laišką, kad neteks jam šiais metais seminarijon įstoti, bet reikės eiti kažkokion mokyklon, kur apicierius gamina. Ramino dar mane, kad karui pasibaigus tuojau grįš seminarijon...

Daugiau iš jo laiškų nebuvau gavęs, nes visi ruskiai išsikraustė — ir paštas, ir raštinė, ir uriadninkas su pristavu. Paskui užplūdo čia vokiečiai.

Likom mudu vienu su boba, be sūnų, nežinodami net, kur mūsų nelaimingi vaikeliai...

III

Griaužiūnas karo metu gyveno Rusijos gilumoje, toli nuo fronto. Jam teko daug skaityti ir girdėti apie vokiečių žiaurumus jų užimtose vietose, bet dar tuomet jis tais gandais nelabai tikėjo. Grįžęs Lietuvon visas pasinėrė į organizacinį darbą. Sunku buvo, teko daug dirbti — prityrusių žmonių nebuvo, o tie bendradarbiai, kurie susirasdavo iš vietinių, jaunesniųjų, anksčiau niekur netarnavusių, buvo nedisciplinuoti, dirbti nepripratę ir be galo užgaulūs — mažiausią pastabą padarysi, tai metė ir nuėjo kiton įstaigon: vietą ir darbą surasti tada buvo labai lengva.

Taigi visą darbo naštą teko vienam pakelti. Nebuvo atsikvėpti laiko, namo nuvažiuoti, pasisvečiuoti pas savuosius... O vėliau, artimiesiems išmirus, jau ir netraukė niekas kaiman. Ir pats paseno, nusivarė, aptingo. Kai susirasdavo laisvesnio laiko, važiuodavo Palangon atostogauti...

Todėl neteko jam iki šiol plačiai pasikalbėti su kaimo žmonėmis apie vokiečių okupacijos laikus.

Dabar kaip tik buvo proga išgirsti apie iškentėtus sunkumus iš lūpų kaimiečių, vokiečių okupaciją pergyvenusių Lietuvoje...

— Labai spaudė jus vokietis?.. Manau, sunku buvo gyventi.

— Žmonėms buvo negera, kai kuriems labai negera, — paaiškino jenarolo tėvas. — Bet kad man būtų buvę sunku, negaliu pasiskųsti — nieko sau, gyvenau neblogiau, kaip kitais laikais.

Iš pradžių buvau nusigandęs, kai vokiečių žandaras atėjo ir ėmė klausinėti apie sūnus.

Na, — pamaniau sau, — bus dabar čia man galas.

Kai sužinojo, kad vyresnysis, nors universitetą baigęs, sėdi dabar kalėjime, kaip buntauščikas, — tai gut, sako, labai gerai, kad prieš carą ir maskolius eina.

Man papasakojus, kad kitas sūnus karininkas, vėl sako: — gut. Matyti, tu esi protingas žmogus, kad du sūnu išmokslinai. Todėl būsi čia vaitu ir pildysi mūsų kaizerio paliepimus. O jaunesniam sūnui parašyk, kad būtinai į mus perbėgtų. Kam jis turi už maskolius kovoti.

— Parašytau, kad žinotau, kur ir kaip rašyti...

Taip ir tapau iš vokiečių malonės vaitu. Rinkau jiems iš žmonių pieną, kiaušinius, audeklą; na, kai kas iš to ir man pačiam likdavo, nebe to, savaime suprantama...

Ot, tik su pliančikais tai buvo vargo.

Griaužiūnas girdėjo, kad „pliančikais" buvo vadinami rusų kareiviai, pabėgę iš belaisvių stovyklų Vokietijoje. Pakeliui į tėviškę jie slapstėsi miškuose ir, bado verčiami, dažnai plėšikavo naktimis.

— Ko tau tie pliančikai rūpėjo? — klausia Griaužiūnas. — Ar tu juos gaudyti turėjai?

— Kur tu čia žmogus galvoti galėjai apie gaudymą. Tam buvo vokiečių žandarai. Bet vargo ir baimės per juos teko daug pakelti — plėšikavo labai jau...

Matyti, pliančikai visiems buvo skaudžiai įgrisę: suvirpo seniai ir ėmė, vienas antrą pertraukdami, skųstis. Net veidai paraudo, net išblyškusios akys kažkaip kitaip suspindėjo.

— Ne tiek pliančikai, kiek mūsų pačių palaidūnai plėšė ir kankino naktimis žmones, tik pliančikais prisidengdami.

— Ne vienas pusbernis plėšikavo naktimis, o dieną nuo ryto iki vakaro girtas po karčiamas kalėdojo...

— Visi gerai žinojome, katras mūsų tuo darbu vertėsi. Bet kas buvo bedaryti?.. Kentėjome...

— Bet už tai vėliau, vokiečiams pasitraukus, įpykinti žmonės ne vieną ir sušaudė...

— Vokiečiams esant, nieko su jais nebuvo galima padaryti.

— Kodėl? — paklausė Griaužiūnas.

— Kaip tai, kodėl? Juk jie ėjo plėšti ginkluoti, su šautuvais...

— Mes, nors turėjome ginklų prisirinkę, kai rusai bėgdami jų krūvas visur primėtę paliko, bet pakelti negalėjom...

— Bijojote?..

— O ką tu sau manai? Pradėk tik susišaudyti, tuoj vokiečių žandarai atidums, kaip bematai...

— Jiems kas, tiems pliančikams — pabėgs į mišką ir viskas...

— O tave žmogų paims žandarai nagan — kas šaudė, kas ginklus turi?..

— Ims ropninkais tau nugarą raižyti. Prisipažinsi tada, ko net padaręs nesi...

— Suras dar pas kurį šautuvą, išveš ir sušaudys...

— Tai kaip gi gyvenote? — nusistebėjo Griaužiūnas. — Nemėginote vyresniesiems pasiskųsti?..

— Pasiskųsi, kaipgi. Tave pirmą paskui apkaltins.

— Ir pliančikai atkeršys vėliau. Ne vienas žmogus nukentėjo dėl to, kad skųstis mėgino...

— Taip ir gyvenom, — įsikišo jenarolo tėvas: — nesigynėm, bet slapstėmės. Kai ateina naktis, namai, būdavo, lieka tušti. Senė mano, kol buvo gyva, eidavo nakvoti pas tolimesnius kaimynus, pas kampininką kurį, kasnakt vis pas kitą. O aš tai ir pas kampininkus nakvoti bijodavau — dievai juos žinojo, ką jų kuris galvoje turėjo. Bijojau, kad priėmęs praneš pliančikams, kur esu... Taigi vasarą vis kanapėsna ėjau miegoti, žirniuosna, rugiuosna. Vasarą tai nieko sau buvo, gerai, ypač kai nelijo. Bet kai užeidavo ruduo, tai jau buvo visai bloga. Tekdavo kluonuose kur, giliai į šieną ar į šiaudus įsirausus... Vis eidavau svetiman kluonan, kaip vagis įsivogdavau, taip kad niekas nepastebėtų, nei nepamatytų...

— Kodėl? Ar bijojai, kad neįsileis?..

— Aš apie tai negalvojau. Tik bijojau, kad pamatys kas ir pliančikams išduos. O tie suras, kai žinos, kuriam kluone esu... Visi juk manė, kad daug pinigų turiu...

— O kaip gi žiemą?..

— Ir žiemą taip pat, nors teko gerai šalti. Tokiu būdu išsisaugojau, o gal Dievas išsaugojo. Bet baimės tai nekartą teko turėti. Guli, būdavo, ausis pastatęs, kaip kiškis, ir klausai — sukugždėjo kur, ar pelė gal šiaudais sušiugždėjo, jau tau ir vaidenasi, kad pliančikai atėjo tavęs ieškoti. Guli, kvapą sulaikęs, pajudėti bijai...

Taip visą naktį, būdavo, ir drebu. Tik dienai išaušus, šiek tiek snusteliu — ir visas tavo miegas...

Kad ne tie pliančikai, tai ir prie vokiečio nieko sau būtų gyventi.

Vyrai užprotestavo, piktai šnairuodami, pasipiktinę...

— Tau gal tikrai buvo nieko, bet ne mums...

— Javus visus atėmė, gyvulius visų surekvizavo...

— Paliko po vieną karvutę, kiaulę... Vištas ir tas atėmė...

— Vieną karvutę tau paliko, kuri pati menkiausia. Tu ją ganyk, šerk, o pieną jiems atiduok. Vieną kiauliokšnę, o apsiparšiavo, dar pats jiems paršus nuvežk...

— Nenuveši, tai žandaro bizūno paragausi dar...

— Vištas išganabino, o kiaušinių tu jiems, nors iš žemės iškaseę, duok. Lyg mes patys ar mūsų bobos turėjo juos dėti...

— O sviesto, mėsos, audeklų ir kitų audinių kiek prisigrobstė. Nualino visą kraštą, kaip šluota nušlavė...

— Ir dar žmogus sako: — nieko sau, galima gyventi. Tikras pragaras buvo, ne gyvenimas.

— O badauti ar tai maža teko žmonėms dėl to prakeikto vokiečio?

— Badauti gal ne tiek jau daug, — prisipažino Naujelis. — Bet suniekės tai visi paragavom gerai.

— Tik kvaili badavo. Kuris buvo gudresnis, mokėjo paslėpti ir neatiduoti paskutinio kąsnelio, — mėgina atsikirsti jenarolo tėvas.

— Matyti, užmiršęs esi, kiek žmonių nukentėjo dėl tų mėginimų paslėpti? — priminė jam Kozulis.

— Saugok, Dieve, nuo tokio gyvenimo. Kad jo netektų ragauti nei mūsų vaikams, nei jų vaikų vaikams, — karščiavosi dar Slamis.

— Nevisur buvo vienodai bloga, — pastebėjo Glanius. — Daug pareidavo nuo to, kokie buvo žandarai. Kur buvo geri, padorūs žmonės, ten dar nieko, galima buvo kentėti. Štai, kad ir pas mane gyveno žandaras, pagyvenęs žmogus, bavarietis. Šis, būdavo, net perspėdavo mus: — Pasakykite visiems, kad šiomis dienomis mėsą rekvizuosim — tepaslepia, kas nedaug turi... Tai vėl, būdavo, perspėja, kad audeklus rinks...

— Taip, bavarai ir saksai ir kiti nieko sau buvo žmonės, geros širdies...

— Veltui neskriaudė, tai tiesa. Bet poznančikai...* Tai tie buvo tikri velniai.

— Saugok, Dieve, kur jų būta. Ir žmones kotavojo, kur reikėjo ir kur nereikėjo, ir lupo, kas tik po ranka pakliuvo.

— Nuo poznančikų tai ir nepaslėpsi, būdavo, nieko. Visur savo šnipų turėdavo, mat, lenkiškai su žmonėmis susikalbėti galėdavo.

— Ar tai vienas mūsiškių, turėdamas pyktį, įskųsdavo jiems savo kaimyną ar kurį kitą, su kuo buvo susipykęs? Taip, būdavo, ir nežinai žmogus, kas tavo draugas, kas priešas, kur ir kokia bėda tavęs laukia.

---

* Lenkai.

— Visų, būdavo, bijok — net savo darbininko. Nežinai juk žmogus, kuris tave įskųs.

— Vis, kaip girdžiu, nusiskundžiate savaisiais. O juk ir žydai galėjo jus įdavinėti — jie juk susikalbėdavo su vokiečiais, — pasidomėjo Griaužiūnas.

— Gal ir įdavinėjo kuris, bet girdėti neteko, — paabejojo Naujelis.

— Argi žydas bus toks pavydus, kaip mūsų žmogus, — atrėžė Slamis.— Kad tik kas kiek gerėliau pasituri, tai mūsiškis, kad primanytų, šaukšte jį paskandintų. Ne, žydas nei savam, nei kitam tiek nepavydi.

— Žydai gi labiausiai vokiečių ir neapkentė. Vai, kad tamista būtum girdėjęs, kaip jie vokiečius laimino.

— Jiems, žydams, tai tikrai teko badauti, ir kaip dar badauti. Žydas juk savos duonos neturi, nei kito valgio negamina, vis pas mūsų žmogų perka. O ką tu čia žmogus veši jam parduoti, jei pats neturi ko burnon įdėti.

— Tai ir dvėsė nekrikštai. Net gaila buvo žiūrėti, ypač į mažus vaikus.

— Ir bulbė jiems tada buvo gardumynas.

— O kad ir turėtum ką parduoti, kaip gi veši, jei be leidimo net su didžiausiu reikalu iš vieno kaimo į kitą negalima buvo vykti...

— Ne gyvenimas buvo, bet tikras pragaras...

— Arba aš sakau, kad buvo rojus, — tramdo jenarolo tėvas. — Karas niekam ne džiaugsmas. Vokiečių žandarai kalbėjo, kad pas juos buvo dar sunkiau. — Kiaulių, sako, jums gaila. O nepamanote, kad pas mus vieną dieną tris kartus tiek žmonių žūva, kiek iš jūsų per mėnesį kiaulių paimam. Jūs, otgi, turite ką valgyti, o pas mus jau seniai žmonės badauja.

— Melavo, šunsnukiai. Dėl jų malonės badavome nemažiau.

— Betgi tvarką vokietis užvedė, švariau gyventi mokė. Vėlgi, ar nepasistatėt — ir pirkias naujas, ir tvartus, ir klėtis, ir klojimus...

— Tai tiesa. Vokiečiai žmonėms miško negynė. Kirtom, kiek kuris galėjom...

— Taigi, matote... O dabar sausos šakos iš miško neparsigabensi, uogos nenuskinsi. Net vaikščioti po mišką draudžia. O tuomet klojote dreves, jog net gaila buvo žiūrėti, vežėte, statėte, ir niekas nei vienu žodžiu jūsų nepabarė... Taigi todėl ir sakau, kad galima būtų buvę gyventi, jei ne plienčikai...

Kažkas pabarškino iš kiemo į langą pirštų krumpliais. Šeimininkė, prisidengusi delnais iš abiejų pusių akis, prikišusi nosį prie pat stiklo, pasižiūrėjo į kiemą, kas ten barškina...

— Eikš pirkion nebarškinus, — šūktelėjo nusigręžusi nuo lango.

Pirkion įėjo mergaitė, ant galvos apsiaustą užsimetusi, basa, purvinom kojom.

— Kas, ar lyja, kad broliuko apsiaustą ant galvos užsitraukei? — pasiteiravo šeimininkė.

Mergaitė susigėdino, pamačiusi tiek susirinkusių žmonių ir jų tarpe dargi nepažįstamą ponį.

— Taigi, kad smarkiai lynoja, — nusimetus nuo galvos apsiaustą ir pažvelgus į savo purvinas kojas pasiteisino mergaitė. — Tėvuli, — kreipiasi į Juknį: — eik greičiau namo, — Jonukas parvažiavo ir ne vienas, su svečiu.

Juknis atsikėlė, pataisė ant pilvo juostą ir nusiėmė nuo vagio kepurę.

— Mano ponaitis parvažiavo — pasigyrė jisai. — Reikia skubėti namo. Ar arklius iškinkė jau? — pasiteiravo pas dukterį ir, nelaukdamas atsakymo, padėkojo šeimininkei:

— Ačiū už vaišes. Gal ir ponas nepatingėsi pas mane užeiti, — kreipiasi į Griaužiūną.

— Tavo Jonukas juk dar pabus, duokite jam ir dėdei po kelionės atsilsėti, — pasiskubino šeimininkė.

Kiti vyrai irgi atsistojo.

— Eisime ir mes namo, vyručiai.

— Ko skubate? — mėgina juos sulaikyti šeimininkė. — Dargi nevėlus metas.

— Reikia gi duoti žmogui atsilsėti po kelio. Ir taip jau privarginom poną Griaužiūną.

— Einam, seni, — kreipiasi Naujelis į jenarolo tėvą. — Pakalbėjai, užteks nūdienai.

— Aš dar pasiliksiu, — atrėžė jam jenarolo tėvas. — Nedažnai tenka su protingu žmogumi susitikti, pasikalbėti...

IV

Pirkioje pasiliko tik Griaužiūnas, jenarolo tėvas, šeimininkė ir šeimininkas.

— Aš tau, dėdule, paklosiu kamaroje. O gal norėtai svirne?

— Kur tu jam klosi svirne, — subarė žmoną šeimininkas. — Ne vasara tau dabar, sušals žmogus.

— Klok, vaikeli, kur nori, man vistiek, — nusišypsojo Griaužiūnas seserėčiai. — Galiu ir šienan nueiti.

— Ne, šiene dabar neužmigsi, — įsikišo jenarolo tėvas. — Šienas šviežias, ten visokių bužiukų daugybė, o rudenį jie labai pikti, kerta skaudžiau, negu vasarą blusos. Savo kailiu esu patyręs, ką reiškia rudenį šiene miegoti. Prisikentėjau, kai teko slapstytis.

— Na, o kaip žmonės, nešnairavo, kai tu su vokiečiais draugavai? — nukreipė kalbą į senas vėžes Griaužiūnas.

Jis matė, kad senis nekantrauja ir tik laukia progos tęsti savo pasakojimus.

— Kai vokiečiai buvo čia, ir žmonės pas mane iš visur plaukdavo su savo bėdomis, tuomet buvau geras, geradėju vadindavo, rankas bučiuodavo, kitas net visą gyvenimą už mane Dievą melsti žadėdavo. O kai vokiečiai pasitraukė, vai, daugel nemalonumų nuo tų pačių žmonių teko patirti, net iš namų turėjau pabėgti svetur, pas dukterį slapstytis.

— Nejaugi mūsų žmogeliai tiek nedėkingi?

— Argi tu, vaikel, nepažįsti dar mūsų žmonių? Kai reikalas, kai bėda — geras tau, nors žaizdon dėk, rankas tau bučiuoja, visais šventais *maldauja, paskutinio skatiko nesigaili*, tik „gelbėk, dėdule, būk geradariu". O kaip aš galėjau žmogų gelbėti? Ar aš valią turėjau, ar gal vokiečiai manęs būtų klausę? Aš gi ir susikalbėti su jais nesusikalbėdavau, jų kalbos nesupratau, o jie nei lietuviškai nei rusiškai nemokėjo. Ot, turėjau vieną tokį pažįstamą žyduką, per kurį galėjau šį tą žandarams į rankas pakišti — tokiu tik būdu ir gelbėdavau žmones.

— Ir ėmė? — paabejojo Griaužiūnas.

— Viešai, iš žmonių tai ne. Bijojo, kad vyresnieji nesužinotų. Už mažiausią nieknieką, sako, juos tuoj iš čia į krygę varydavo — tai ir bijodavo. Bet per mano žydelį imdavo. Kiek jų čia bebuvo, kiek bepasikeisdavo, visi imdavo.

— Imdavo ir iš kitų, kai pasitaikydavo, bet tik niekas nematydavo, — įsikišo šeimininkas. — O poznančikai tai net tyčia priekabių ieškodavo, kad tik kyšį iš žmonių gautų.

— Taigi, taigi, kad imdavo, — lingavo senis galvą. — Na, tai ką gi, vaikel, — kreipiasi vėl į Griaužiūną, — ar aš iš savo kišenės dėl kiekvie-

no žmogaus bėdos turėjau vokiečius papirkinėti? Iš manęs imdavo, ir aš ėmiau iš žmonių. Kai didelė bėda prispiria, paskutinio skatiko žmogus nesigaili, o kai bėda praslenka, tai tu jau ir lupikas esi.

— Ne be to buvo, kad ir į tavo pirštus nebūtų prilipęs skatikas, — pastebėjo šeimininkė, triūsdama aplink stalą.

— Kaip gi kitaip galėjo būti! Juk ir Dievas nieko veltui nedaro, — nori iš jo malonės išgauti, užpirk mišias. Ir šventieji už teikiamą žmogui pagalbą aukų reikalauja, tai kodėl aš turėjau būti už Dievą ir šventuosius geresnis? Juk ir laiko sugaišdavau, ir triūso reikėdavo nemaža padėti, ir šiuo tuo rizikuodavau — su vokiečiais juk, vaikeli, buvo maži juokai: ims ir sušaudys už niekniekį. Tai kodėl aš turėjau vienas už dyką žmonėms daryti visa? Manau savo prasta galva, kad čia ir grieko jokio nebuvo. Ne į mano vieno, ir į žydelio pirštus šis tas prilipdavo. Bet gi be mano, be jo tarpininkavimo nevienas būtų pražuvęs, sušaudytas.

— Kaip manai, ar tai mažas dalykas? Kiek mudu žmonių išgelbėjom.

— O žydui vėliau nuo žmonių irgi kliuvo? — paklausė Griaužiūnas.

— Įsivaizduok sau, vaikeli, kad ne. Nei kiek nepyko, kai sužinojo. — Tam jis, sako, ir žydas, kad mūsų žmogaus prakaitu gyventų. Juk žydui, kad jis ir labiausiai pralobsta, niekas mūsų nepavydi, gal tik kuris driskius žydelis iš savųjų, vadinasi, o mūsų žmogus, katalikas — niekados.

— Na, nekalbėk niekų: pavydi ir dar kaip pavydi, — nusijuokė Griaužiūnas. — Mes dabar visi, ir katalikai, ir žydai, pavydu tik ir gyvenam.

— Tai gal tik dideliuose miestuose, bet sodžiuose tai ne. Štai ir mano žydelio niekas nei vienu pirštu nepalietė, o aš kiek kentėjau. Kai tik pajuto žmonės, kad vokiečiai pasviro, ne vienas dar tada mane lupiku išplūdo, kiti net grasė atsiskaitysią su manim už visas ašaras, lyg kieno ašaros būtų per mano kaltę liejęsi.

Kol vokiečiai čia buvo, loti lojo žmonės, bet neišdrįsdavo nemalonumų krėsti. Bet kai pasitraukė, tai kurį laiką man buvo visai riestai.

— Persekiojo? — paklausė Griaužiūnas.

— Matyti, senis gerokai pipirų gavo, — nusijuokė šeimininkas. — Ne vienam tada vokiečių bičiuliui žmonės uodegon įskėlė.

Jenarolo tėvas susiraukė, piktai į šeimininką žvilgterėjo, bet nieko jam neatsakė.

— Kad būtų labai persekioję, nepasakysiu, — kreipėsi vėl su savo kalba į Griaužiūną. — Tik baimės tai jau turėjau. Prasidėjo, vaikel, va taip. Jau kuris laikas buvo man vis kažkaip neramu širdy, apmaudas graužė, kad tiek žmonėms buvau gero daręs, o dabar tie patys žmonės, kur tik pasirodysi, tave, kaip šunį, uja. Nusiraminu, būdavo, tik bažnyčion nuėjęs: Dievuliui žmonėmis pasiskundžiu, net apsiverkiu...

Štai, vieną šventadienį sėdžiu bažnyčioj, mišparų laukiu, su Dievuliu kalbuosi, jam savo apmaudą pasakodamas... Tik girdžiu — pliūpt, pliūpt... pasipylė šūviai miestely. Bet kas tada kreipė dėmesį į šūvius, kai kiekvienas piemuo turėjo šautuvą — pyškina sau. Vokiečiams išėjus, jokios valdžios nebebuvo, šaudyti niekas nedraudė... Tai nekreipiau dėmesio — tegu šaudo sau, kad durni.

Tai staiga atbėga Lukšių Petriukas, kuris tuomet pas mane ganė.

— Kas ten šaudo, Petriuk? — klausiu.

— Nagi, dėdule, žmonės gaudo miestely bernus, kurie su plienčikais vaikščiodavo plėšikauti, gaudo ir šaudo. Kelis jau sušaudė: kai tik pagauna ir sušaudo...

— Ot žmogžudžiai, — pasipiktinau. — Argi galima šaudyti žmogų. Gal kuris visai nekaltas, tik piktų žmonių apkalbėtas...

— Ne, dėdule, — sako: — visi kalti. Kuriuos sušaudė, tie kalti. Girdėjau, Kačingis kalbėjo, kad ir tave, dėdule, reikėtų surasti ir sušaudyti. Taigi aš ir atbėgau...

Matau, juokai maži, kai žmonės įsiutę ir Dievą pamiršę. Už mano geradėjystes štai kokiu būdu nori man atsilyginti. Tą patį Kačingį buvau išgelbėjęs iš žandarų nagų, kaip pas jį buvo suradę paslėptus javus, lašinius ir, kas blogiausia — seną medžioklinį šautuvą kvailys paslėpęs turėjo...

Ot, daryk tu žmogus kitam gera...

Išsiskubinau iš bažnyčios į klebonijos kiemą, iš ten pro vartus į šlaitelį paupėje ir pasislėpiau kunigo pirty. Iki tamsos ten ištupėjau. Ką čia su galvažudžiais juokausi. Nudės, kaip bematai...

— Nutirpo blusos... — vėl nusišypsojo šeimininkas. Matyti, nemėgo jenarolo tėvo, kaip ir kiti.

Senis dėjosi negirdįs jo pašaipos žodžių.

— Kai visai sutemo, — tęsė jis toliau: — per laukus, kelių vengdamas, nudūmiau net už trijų mylių Kozuliuosna, pas dukterį, nei namo neužsukdamas. Kelias savaites namie niekas nežinojo, kur buvau dingęs.

— O gal tavęs niekas nei nemanė gaudyti, — įterpė šeimininkė. — Gal piemenukas tik taip sau visa prasimanė.

— Matyti, taip ir buvo, — žveilgtelėjo į ją jenarolo tėvas. — Matyti, buvo prasimanęs, bet argi tokiu atveju turėjo laiko pagalvoti...

— O vėliau, kai sugrįžai? — pasiteiravo Griaužiūnas. — Niekas nebekibo?

— Nebekibo niekas. Ir kibti nebūtų jau drįsę — neužilgo grįžo Antanas, karininkas, o kiek vėliau ir Jonas su tremtiniais parvažiavo. Tiesa, neilgai namie pabuvo, savanoriais išvyko kariauti su bolševiku, nors atkalbinėjau. Bet kur tau — klausys jie seno tėvo.

Tokis jau mano likimas, kad manęs niekados vaikai neklausė. Matyti, mažus mažai mušiau, tai suaugę ir nenori klausyti.

— Gerai padarė, kad nepaklausė, — nepritarė jam Griaužiūnas. — Nebūtų buvę savanorių, nebūtume dabar nepriklausomi...

— Dabar pats matau, kad gerai padarė, nepaklausę, ypač Antanukas. Pakariavo truputį ir tokį, brol, palivarką dykai gavo, jog tik apsilaižysi, pasižiūrėjęs. Jonas net sužeistas buvo, ilgai turėjo gydytis, bet nieko negavo, net neprašė. Kai sakiau: prašyk, tai kvailys dar supykdavo...

— O kodėl, dėde, savo ūkį pardavei? — pasiteiravo šeimininkė. — Tokis gražus, tokis turtingas, žemė tokia gera. Ar ne gaila dabar žiūrėti, kaip svetimi ten šeimininkauja?

— Žmonių nepakenčiau, kaimynų savo — tokį apmaudą jutau — tai ir turėjau parduoti. — Ką čia vienas, kaip vilkas, sėdėsiu kaime, pamaniau, kai abu sūnūs mieste gyvena. Ten ir bažnyčia arčiau, ir linksmiau bus su savaisiais.

— Geriau būtai dukteriai atidavęs, negu svetimiems užleidęs, — nerimavo vis šeimininkė.

— Vadinasi, turėjęs būtau iš žento, iš sūnų malonės gyventi, į pirštus jiems žiūrėti. Ne, aš dar tiek nesu sukvailėjęs.

— Titnagas, ne senis, — nusijuokė šeimininkas.

— Susirado geri žmonės, nupirko, ir aš dumiu sau miestan, pas jaunesnįjį sūnų, Antanuką — mano širdis labiau į jį linko, ir vedęs gi jau buvo. Butą, brol, tokį turi, kad tik karaliui gyventi. Grindys žiba, kaip zerkolas. O baldai? Visur sidabras, šilkas, net paliesti baisu.

Eini, būdavo, per kambarį ir bijai, kad paslysi ir sugriūsi, kaip ant ledo.

— Ot, manau sau, dabar ir aš ponu pagyvensiu...

Vieną savaitę gyvenu — nieko, kitą — girdžiu, zurza mano marti — mat, didelės ponios būta — ir čia negerai pasielgiau, ir ten negerai pasakiau, ir peilio rankose laikyti nemoku, ir valgau garsiai striaubdamas... Ateina svečiai, jau manęs iš kambario neleidžia, į stalą su kitais nekviečia — ir skaudu, ir užgaulu, ir pikta. Ne su tokiais, su kunigais už vieno stalo sėdėdavau...

— Tai tau ir sūnus ponas, — galvoju. — Senam tėvui pagarbos, kiek šuniui. Tik lazdos dar nerodo. Palauk, atsiras ir lazda...

Jau buvau pats nusistatęs eiti pas vyresnįjį, Joną, kai mano Antanas užeina pas mane į kambarį ir sako:

— Žinai, tėve, ir tau čia pas mus nepatogu, ir mums ankšta. Geriau nusamdysiu tau atskirą kambarį...

Pasižiūrėjau jam į akis, nusijuokiau ir sakau:

— Nemuilink man, vaikeli, akių — tavo bute pusė sodžiaus galėtų su-

tilpti. Bet tavo poniai, matau, nepatinka, kad aš prastas mužikas. Seno tėvo gėdiniesi...

Susirišau daiktus ir išėjau, neatsisveikinęs. Nuėjau pas Joną. Priėmė gerai, net apsidžiaugė, kai pasakiau, kad atėjau pas jį gyventi.

— Labai gerai, sako. Abu esame kavalieriai, gyvensime, nesipešime. Manau, sutilpsime...

Jis, mat, gyveno vienam kambariuke. Baldai kažkokie apšepę, apsitrynę. Net lovos neturėjo.

— Kur gi tu, vaikeli, miegi? — klausiu. — Aš net lovos nematau.

— Ogi štai čia, ant kanapos, — nusijuokė Jonas. — Bet nesirūpink, tėveli: tau aš jau nupirksiu lovą kaip reikiant.

Ir tikrai, nupirko man naują geležinę, su blizgučiais. Ir patalynę nupirko, ir visa, kas reikia. Įsitaisiau geriau, negu pas Antaną.

O patsai Jonas vis ant kanapos miegojo.

Pietus valgėme pas buto šeimininkę. Geri buvo pietūs, gardūs. Sodžiuje tokių išvirti moterys nemoka. Tik labai jau nuobodu buvo pas Joną gyventi. Kai namie, arba knygas skaito, arba vis rašo kažką.

— Ir neįkyrėjo tau, sūneli, iki šiol knygos? — užkalbinu, būdavo. — Geriau su manim senu pasišnekučiuotai.

Atideda, būdavo, knygą į šalį, nusijuokia, papirosą užsirūko, pakalba kiek ir, žiūrėk, vėl į knygą įkniubo.

Tik naktimis, būdavo, kai atsigulam, šviesą užgesinam, tai jau išsikalbam. Užsidegęs papirosą rūko sau gulėdamas ir klauso, o aš tai jau pasakoju, tai jau pasakoju... Apie viską — apie savo vargus, apie motiną, apie vokiečius... Atsitikdavo, kad iki išaušta kalbėdavome...

Bet kai rytą išeina tarnybon, aš vėl lieku vienas ir nežinau, kur pasidėti, kas daryti — skaityti, kaip Jonas, knygų nemoku, darbo jokio nėra. Miestą jau anksčiau buvau visą apėjęs...

Nuobodu, ilgu, nors pasikark.

Gaspadinė buvo tokia išdidi, kaip mano marti, ir pikta: girdžiu, vis su tarnaite barasi. Negi su ja pasikalbėsi?

Vis dėlto neiškenčiau, buvau kelis kartus užėjęs virtuvėn, pasėdėjau ten, su tarnaite pasišnekučiavau — pagyvenusi jau buvo merga, nekvaila, šneki. Sodžiaus reikalus ir žmogų suprato, ir pasikalbėti su ja buvo malonu. Tik vieną dieną girdžiu — skundžiasi mano ponia sūnui, kad aš trukdąs tarnaitei.

Tfu, kad tave kur galas. Nors sūnus man nei vienu žodžiu neprasitarė, bet nebeidavau daugiau virtuvėn.

Kai atėjo pavasaris, apdžiūvo, sužaliavo viskas, ėmė į laukus traukti. Neiškenčiu mieste — tokis nerimastis pagavo mane. Nueinu, būdavo, į laukus, pažiūriu, kaip žmonės dirba — kasa, aria, sėja, sodina — net širdį

man suspaudžia. Va, imtau pats ir stotau su jais į darbą, bet kas mane prie darbo leis...

Panorau vėl savo ūkį turėti, panorau gyventi, kaip kad žmonės gyvena, kaip kad aš pats iki šiol visą amžių buvau gyvenęs. Ir ėmiau galvoti, kur čia suradus netoli miesto nors mažą gabaliuką žemės, nors daržą kokį, kur galėtau pasiknaisioti, kaip žmonės...

Einu kartą miesto pakraščiu ir matau ant vienų vartų spausdintomis raidėmis kažkas parašyta. — Ar tik ne iš varžytynių parduodama? — pagalvojau. Susigavau vaikutį ir prašau paskaityti man, kas ten parašyta.

— Čia parašyta, — sako jis man: — kad šis ūkis parduodamas. Taip gražiai paskaitė, lyg ropę krimsdamas. Štai tau šių dienų vaikai! Visą amžių išgyvenau ir net spausdinto skaityti gerai neišmokau, o čia pilvočius, vos nuo žemės paviršiaus pasiūgėjęs, skaito tau rašytą, kaip kunigas iš knygų.

Žiūrau — žemė gera, prie pat vienuolyno sienų. Ir pastatai nieko sau— pirkia, tvartukas, maža šalinėlė. Sklypas nedidelis, kampininkinis, bet karvę, porą kiaulių bus kuo maitinti ir kur patalpinti, ir bažnyčia čia pat panosėj. Ko gi man daugiau reikia?..

Užėjau, pasiteiravau, apžiūrėjau — brangiai nevidonai užsiprašė. Kaime už tokius pinigus gerą būtų galima ūkį nusipirkti.

Bet gi čia ne kaimas, — pagalvojau...

Senis išsiėmė iš užanties pypkę, prisikimšo, titnagu įskėlė pintį ir užsirūkė.

— Sūnus sako — senatvėj nesveika rūkyti, bet, ot, negaliu atprasti — ir gana.

— Kaip gi su tuo ūkiu? — neiškentė žingeidi šeimininkė. — Gal jau nusipirkai?

— Taigi, kad nusipirkau. Tris dienas galvojau, naktų nemiegojau. Pagaliau pasipasakojau sūnui.

Nusijuokė mano Jonas.

— Ar tik vesti nesumanei, tėve? Apdovanosi mane pamote naujoj gūžtoj.

Supykau, net nusispioviau iš piktumo. Pamatęs, kad pykstu, ėmė mane Jonas raminti.

— Nepyk, tėveli, aš tik pajuokavau. Kad sumanei pirkti — pirk, aš nieko prieš negaliu pasakyti. Įsitaisysi — vasarą pas tave viešnagėti atvažiuosiu.

— Gerai, sakau, kad pritari. Bet, štai, pinigų reikia. Aš tiek neturiu. Patark, iš kur jų galiu gauti.

— Ar daug tau trūksta? — klausia.

— Trūksta dar trijų tūkstančių litų, — atsakiau.

— Tai jau blogiau, tėve, — sako jis man. — Aš tiekos pinigų irgi neturiu. Teks tau prašyti Antaną. Jis prisivogęs daug turi, bet vargu, ar iš jo gausi nors vieną skatiką.

— Ir ne griekas tau, vaikeli, taip apie savo brolį kalbėti? — pasipiktinau.

— Griekas, ne griekas, — sako: — nuo mano žodžių niekas nepasikeis. Ne nū, ryt, o teks jam kalėjiman tūpti.

— Jeigu taip, — sakau: — pakalbėtai su juo, perspėtai jį — tu gi vyresnysis brolis.

— Nenoriu su tuo vagilium nei kalbėti, nei reikalų turėti, — net supyko Jonas. Atrakino stalčių, išėmė pinigų porą pokelių ir padėjo man po nosim.

— Čia tūkstantis litų, — sako. — Tai visa, ką turiu. Daugiau nieku negaliu tau padėti.

— Argi jau neturėjai? — paabejojo šeimininkas. — Žmonės sako, kad pas tave pinigų net vištos nelesa. Dargi ūkį pardavei.

Senis užsitraukė dūmais, jog net pypkėj sučirškėjo. Nusispiovė, dar sykį užsitraukė, iškratė pypkę ir užsikišo už juostos.

— Kaip neturėjau? Turėjau ir dabar dar turiu visą maišelį auksinių ruskio imperijolų, bet argi su tokiu gražiu pinigu žmogus skirsies? Juk auksas tai tau ne popieriukai. Jis visuomet pinigu pasilieka, vistiek, kieno išleistas ir kur kaldintas, ar karas, ar taika. Kai tik ėmė ruskis kariauti su vokiečiu, keičiau popieriukus, kur tik galėjau, į auksą, net gerokai primokėdamas. Žmonės juk kvaili, nieko nesuprato, tik dar džiaugėsi, kad daugiau popieriukais gauna pinigų...

— Ir išsivertei, nekeitęs auksinių? — nusišypsojo Griaužiūnas. — Apsukrus gi tu, dėde, kaip matau, žmogus.

— Pirštu košės nemėginau valgyti. Kas ne kvailas, tą gyvenimas išmoko apsukrumo. Kaip išsiverčiau, klausi, — kreipėsi į Griaužiūną. — Nagi nuėjau pas Antanuką, tik ne į namus, bet raštinėn, kur jis tarnavo. Tik ten supratau, kokis mano Antanas didelis ponas. Pas duris, kaip įeiti, stovi dvi gražiai nudažytos gurbelės, o prie jų du kareiviai su šautuvais, vistiek kaip kadaise Vilniuje prie generalgubernatoriaus durų.

Net baugu man buvo.

— Įleis, ar neįleis? — abejoju. — Kad tik dar nesuareštuotų manęs.

Nieko, praėjau. Tik pasižiūrėjo į mane kareiviai, bet nesulaikė, praleido. Duris atidarė tokis rimtas galionuotas ponas ir klausia, pas ką, su kokiu reikalu?..

Pasakiau.

— Tai kreipkis pas aną karininką, — tarė jis mandagiai, įleisdamas mane į vidurį.

Priėjau ir pasakiau karininkui, su kuo noriu pasimatyti.

Karininkas buvo jaunutis, dar jaunesnis už mano Antaną, bet taip rūsčiai į mane pažvelgė, jog net visos mano blusos nutirpo.

— Pavardė? Vardas? — klausinėja ir čia pat rašo ant lapuko.

— Kokiu reikalu?

— Taigi, ponaitis, — įsidrąsinęs sakau: — savo asmenišku reikalu noriu su sūnumi pasimatyti. Jam ir pasakysiu, kokiu reikalu.

— Tai tamista pono pulkininko tėvas būsi? — visai kitu balsu prabilo ir net atsistojo. — Labai malonu susipažinti.

Ir pasisveikino su manim už rankos.

— Prašau, — sako: — aš tamistą nuvesiu pas sūnų.

Ėjom plačiais raudonai išklotais laiptais, jog net baisu buvo koja žengti su mano batais. Įėjom į didžiausią kambarį, kaip mūsų pusė bažnyčios. Privedė mane prie kito karininko, tik jau senesnio, ir sako:

— Prašau pranešti ponui pulkininkui, kad jo tėvas nori su juo pasimatyti.

Tasai senesnis irgi atsikėlė, už rankos su manim pasisveikino, net atsisėsti paprašė, dargi kėdę man pastūmė.

— Palauk čia, tamistėle, aš tuojau pranešiu, kai tik ponas pulkininkas pasiliuosuos.

Tasai jaunutis, kuris čion mane buvo atvedęs, vėl su manim už rankos atsisveikino ir nusileido žemyn.

Atsisėdau ir laukiu. Karininkas dar papirosu mane pavaišino. Paskui išėjo ir tuojau sugrįžęs įleido mane pas sūnų.

Sėdi mano Antanas už didžiausio stalo, didžiausiam kambary. Visur minkštos kėdės, kanapos, kokių dar nebuvau matęs. Aplinkui ant sienų iškabinti paveikslai, abrozai, tik manau — ne šventųjų.

— Prisėsk, tėve, — sako man Antanas, neatsikeldamas ir su manim nesisveikindamas: — ir sakyk, ko atėjai.

Atsisėdau priešais, papasakojau savo reikalą ir sakau:

— Jonas sakė, kad tu pinigų turi ir galėtai man porą tūkstančių litų dovanoti už mano vargą ir triūsą, kurį, tave augindamas auklėdamas, esu padėjęs.

— Tepaskaito Jonas geriau savo kišenėj, ne mano, — piktai atkirto man Antanas. — Neturiu aš tau, tėve, pinigų.

— Kaip gi dabar bus, sūneli? — klausiau.

— Neseniai juk mūsų ūkį pardavei? Kur dėjai pinigus?

— Taigi, kad jie žmonėms išskolinti. Greitu laiku jų nesurankiosi, o čia reikia tuojau. Visas reikalas gali nieku nueiti, ir teks man vėl pas tave grįžti, — pagąsdinau, nes žinojau, kad buvo patenkintas, kai iš jo buto išsikrausčiau, ir bijos dabar, kad vėl neatsikraustytau gyventi. —

Negaliu ilgiau pas Joną gyventi, — vis gąsdinu, matydamas, kad susirūpino: — daug žmonių pas jį nuolat buvoja, o kambariukas tik vienas — nei tu dieną atsilsėsi, nei savo laiku atsigulsi.

Susirūpino mano Antanas. Atsikėlė, išėjo iš užustalės, pražingsniavo porą kartų išilgai kambario. Paskui priėjo, atrakino geležinę spintą, kuri už jo stalo stovėjo, ir sako:

— Matai, kiek čia pinigų? Bet tai valdiški, ne mano. Jei man pažadėsi, kad lygiai per du mėnesiu nuo šios dienos sugrąžinsi, galiu tau iš čia porą tūkstančių paskolinti.

— Bet tik gausiu, — manau sau: — o ten pažiūrėsim.

— Gerai, sūneli, — pasistengsiu, — sakau.

— Nesakyk, pasistengsiu, bet sakyk: būtinai sugrąžinsiu, čia pat, šitoj vietoj. Kitaip negausi.

— Gerai jau, gerai, — net supykau: — sugrąžinsiu būtinai. Velniui dūšią parduosiu, jei reikės, bet tau sugrąžinsiu.

— Aš prie tavęs ir padėsiu juos vėl, iš kur dabar būsiu paėmęs. Ir raštą man duosi, kad grąžinsi. Aš čia jį padėsiu, pinigų vietoje.

Daviau ir raščiuką. Imdamas pinigus pasiteiravau:

— Kodėl judu su Jonu nesugyvenate? Pešatės, kaip matau, nelyginant du katinai ant kraigo. Susitaikytute geriau.

— Ką čia taikysiuos su šiuo bolševiku, — piktai susiraukė Antanas. — Gaila, kad jo savo laiku nesušaudė...

— Vaikeli, ką tu kalbi? — nusigandau. — Neužmiršk, kad už jo pinigus į žmones išėjai.

— Ar grąžinai? — pasiteiravo šeimininkas.

— Grąžinau iki skatikėlio. Jau aš tokis žmogus, kad pažadėjau, tai ir ištesėsiu. Ir gerai, kad grąžinau, o tai būtau bėdon pakliuvęs...

Šeimininkė baigė patalą ruošusi.

— Gal, dėdule, kitą kartą baigsi pasakoti, — kreipėsi į jenarolo tėvą. — Metas jau vėlus, ir, kaip matau, mūsų svetelis vos sėdi.

— Tiesa, tiesa, — susigriebė jenarolo tėvas, — jau vėlu, ir maniškiai, matyti, jau sugulė...

V

Kai, svečiams išėjus, Griaužiūnas pasiliko pirkioje vienas, pajuto, kad per dieną labai pavargo. Vos tik išėjo šeimininkė, jis skubiai nusirengė, užgesino šviesą ir krito lovon, kaip palaužtas.

Patalas buvo kietas, lova šiaudais klota ir užtiesta stora, šiurpia antklode, bet Griaužiūnas, vos tik spėjo padėti galvą ant pagalvės ir sumerkti akis, kai tuojau akmeniu užmigo.

Bet neteko ilgai miegoti. Po kurio laiko nubudo ir ėmė smarkiai kasytis — visas kūnas degė, kaip dilgėlėmis sukapotas. Kažkas kando jį, blusos, ar blakės, — pats nežinojo, tik juto, kad jų apsėstas.

Norėjo įžiebti šviesą, bet prisiminė neturįs degtukų.

Neiškentęs atsikėlė, sugraibojo savo apsiaustą, nuėjo ir atsigulė ant sofos, kurią kadaise dar pats buvo tėvams nupirkęs, kai buvo jaunas ir, motinai esant gyvai, parvažiuodavo namo vasaroti. Sofa buvo trumpa, gulėti nepatogu, kojom šalta, nes paltu negalima buvo užsikloti, bet buvo ramiau, pikti gyviai nekando, ir Griaužiūnas susirietęs vėl ėmė snausti.

Neilgai jį ir čia paliko ramų pikti kaimo pirkios įnamiai. Tuoj pajuto, kad per veidą, per rankas kažkas lipa. Pabraukė veidą ranka, kažkokis gyvis pateko po pirštais ir pateškėjo.

— Blakė... — nusikratė su pasibiaurėjimu, pauostęs pirštus.

Griaužiūnas labiausiai neapkentė blakių, juto prieš jas tiesiog fizinę baimę ir nepaprastai dabar biaurėjosi. Vos nesusivėmė.

Pašoko nuo kanapos, pagriebė pagalvį ir ilgai ilgai jį kratė, purtino, Paskui įsitaisė ant stalo...

Visą naktį kamavosi Griaužiūnas, nes blakės ir ant stalo jo begulinčio nepaliko ramybėje.

Nemigo naktis atrodė jam dabar labai labai ilga, kaip metai. Užsnūdo kiek tik į rytą, dienai išaušus...

Atsikėlęs jautėsi dar labiau pavargęs. Kaulus laužė, lyg sunkų fizinį darbą būtų dirbęs, ir sukandžiotas kūnas degė...

— Kaip miegojote, sveteli? — užkalbino jį šeimininkė, atnešusi vandens nusiprausti.

— Blogai, vaikeli, — pasiskundė Griaužiūnas.

— Matyti, blakės nedavė užmigti, — atspėjo šeimininkė. — Jos kaip išalkę šunys puola svetimą žmogų.

— Kodėl jų neišnaikinate? — piktinasi Griaužiūnas, žiūrėdamas į pūslėmis pasruvusias sukandžiotas rankas.

— Viską darėm, visaip mėginom, — ir šaldėm, ir diemedžiu rūkėm, ir arielais sienas kaišiojom, — niekas nepadeda, nenyksta ir gana, — skundėsi šeimininkė. — Vaikščiojo čia tokis burliokas, kuris žadėjo jas išnai-

kinti. Penkis litus jam sumokėjom, pabarstė jis kažkokiais baltais miltеliais ir sakė, kad išnyks. Bet kur tau — dar daugiau jų priviso.

— Iš kur jų pas jus tiek atsirado? — stebėjosi Griaužiūnas. — Pamenu, kai prieš karą parvažiuodavau vasarai namo, jokių blakių čia nebuvo.

— Tai senam name, kuris per karą apdegė. O kai naują galą pastatėm, tai su samanomis iš girios ir atsirado, ir nieku būdu dabar jų neišnaikinsi. Sako, kad pirkią ištinkavus...

— Tai kodėl netinkuojate?..

— Ką tu kalbi, dėdule? — lyg nusigandusi užprotestavo šeimininkė. — Mes druskai nusipirkti šiandien nesugraibom skatiko, kur jau čia apie tinkavones galvosi...

Nusiprausęs, apsirengęs išėjo Griaužiūnas į kiemą. Manė atsigausiąs, šviežiu oru pakvėpavęs.

Buvo miglotas rytas, nejaukus. Tiršta, kaip pienas, migla dengė viską aplinkui. Medžiai ir pastatai šmėklomis stūksojo, vos matomi.

Kieme buvo purvyno iki klupščio — matyti, nakčia dar palijo.

Griaužiūnas pastovėjo prieangy, pasidairė ir, pamatęs, kad nuo durų iki svirno padėti netoli vienas nuo antro akmenys, šokinėdamas nuėjo ir atsisėdo pasvirnėj. Čia pat, svirno gale, po vienu stogu, buvo ir skiedrynas.

Griaužiūnas prisiminė, kad prieš didįjį karą, kai dar tėvas buvo gyvas, šiuo rudens metu skiedrynas būdavo grūste užgrūstas skaldytų malkų rietuvėmis. Dabar kampe, pas straigus, stūksojo, kaip našlaitė, vienui viena nedidelė sukapotų plonų šakelių rietuvėlė.

— Tinginiai. Net malkų nesugeba žiemai pasigaminti, — pasipiktino Griaužiūnas. — Trobų vieną naują galą pasistatyti pasistatė, bet ūkio prižiūrėti, kaip reikia, neprižiūri. Tvorų sutaisyti — ir tų nesutaisė — apsižvalgė aplinkui, prisimindamas, kaip, būdavo, tvarkingą laikė tėvas kiemą.

Tikrai, aplinkui kiemą tuinų tvora buvo papurtusi, pasvirusi. Daug tuinų buvo visai išvirtusių. Šalia daržo straiguose šypsojosi spragos, mažais kuoliukais užkaltos.

— Ne, čia, kaime, apsigyventi dabar nei manyti negalima, — sumurmėjo piktai nusišaipęs...

Į svirną, sietu nešinas, atėjo šeimininkas Geinis, staiga iš miglos, kaip netikėta šmėkla, atsiradęs.

— Anksti, dėde, atsikėlei? Gal blakės nedavė miegoti, — pasikasė pakaušį Geinis. Jis buvo basas, apačioj virvutėm parištom kelnėm, apsivilkęs senais skylėtais kailiniais.

— Kaip galima taip gyventi? — pasipiktinęs klausimu į klausimą atsakė Griaužiūnas. — Ar tai jau negalima tų biaurybių išnaikinti ir nesikankinti kiauras naktis...

— Ė, mes jau pripratom ir nejuntame, — šypsosi šeimininkas. — Kai žmogus kiaurą dieną prisikamuoja darbu, jokios blakės jam miego netrukdo.

Griaužiūnui nemaloniai šie žodžiai praskambėjo, nes suprato, kad jie taikomi jam. Sodiečiai juk laiko visus valdininkus ir, apskritai, miestelėnus dykaduoniais, tinginiais. Tikrą darbą dirba tik jie vieni, žemės artojėliai.

— Kur čia vaikštai su sietu? — nukreipė jis kalbą, nenorėdamas atsikirsti šeimininkui.

— Truputį avižų kumelšei užpyliau. Gal dėdė panorėsi kur pavažiuoti, tai reikia, kad ratus per purvyną patemptų.

— Vadinasi, nori, kad aš išvažiuotau, — pagalvojo Griaužiūnas. — Ir tikrai, ko čia turiu ilgiau pasilikti? Negi kad dar vieną naktį jų blakes papenėtau...

Tik pagalvojus apie tai, šiurpuliais nuėjo visas jo kūnas.

— Kas dėdei? — pastebėjo Geinis. — Ar šaltis krato? Gal eisime pirkion. Ten moterys ar tik neparengė jau valgyti...

— Suspėsime, dar nešaukia... Kodėl tiek mažai malkų žiemai pasigaminai? — linktelėjo Griaužiūnas skiedryno link. — Pamenu, tėvas būdavo pilnutėlę pašiūrę iki pat kraigo prikrauna.

— Ė, dėde, mini senus laikus, kada žmonės vežė iš valdinio miško, kaip iš nuosavo. Dabar supuvusios šakelės nepaimsi. Aplinkui miškai, o pečius turėsime tuoj šiaudais kūrenti.

— Svetimą valdžią galima buvo apgaudinėti, o dabar sava, — ėmė drožti įprastą valdininkų pamokslą Griaužiūnas. — Nevalia vogti, pirkti reikia. Taip visur yra, taip ir pas mus turi būti.

— O kas tau parduos? — nusispiovė piktai šeimininkas, sėsdamas ant pasvirnės šalia Griaužiūno ir numesdamas sietą gurban.

— O kur gi sausmedžius, vėtrų išgriautus, deda? Juk ūkininkams parduoda. Tik, matyti, nepratę esate pirkti. Iš miško pavogti buvo parankiau.

— Parduoda, žinoma, parduoda. Tik mūsų žmonėms netenka, bet visokiems vertelgoms, žydams. Susitaria su girininkais, tie net varžytynių neskelbia. Sužinom, kad buvo parduota, tik kada kirsti pradeda.

— Kas kaltas, kad esate liurbiai, — pasipiktino Griaužiūnas. — Skųstis tokiais atvejais reikia.

— Manai, dėde, nesiskundėm? Ir kas iš to išėjo — nieko. Atvažiuoja iš Kauno ponaičiai, pabaliavoja pas girininką, gal dar kyšį gauna ir — tuo viskas baigiasi. Ė, — sumojo ranka, — menkas dabar mūsų žmogui gyvenimas. Nors imk ir bėk, kur akys veda, kur kojos neša.

Griaužiūnas pasijuto užgautas Geinio žodžių, užgautas, kaip vienas šios

gyvenimo tvarkos kūrėjų. Bet argi žmonės supranta, argi nusimano, kad sava valdžia, tegul nepritykusi dar, bet visgi sava, ne svetima.

— *Ė, be reikalo mėgstate skųstis,* — net supykęs kalbėjo dabar Griaužiūnas. — Sunkūs metai visados būdavo, ir dabar atsitiko. Ne mums vieniems, visam pasauly dabar sunku žmonėms. Krizė, broliukas. Ar supranti? Anksčiau, būdavo, niekas kaimu nesirūpindavo, kitur ir dabar nesirūpina, o mes rūpinamės. Valdžia jums visokių palengvinimų daro. Ko dar jums reikia? Po ruso jungu buvo juk sunkiau...

— Sunkiau? — nusistebėjo Geinis. — Pasižiūrėk tik į mano tvoras, kyštelėjo abi rankas tvorų link. — Matai, dėde, kokios gražios. Manai gal, kad aš tinginys, ūkį apleidžiau. Visų tokios pat. Pagaliuko niekur gauti negalima, nors aplinkui miškai. Sausos šakos neparsiveši, tai kur čia, žmogus, apsitversi, tvoras sutaisysi... Štai, dėde, sakai, kad tavo tėvas pasigamindavo žiemai malkos pilną skiedryną, o aš vos kelias šakutes turiu sukapojęs. Ar aš nepamenu? Ir mes namie taip gaminom. Ateina, būdavo, ruduo, kasdien miške, kasdien kerti, prisiveži tos malkos, sausmedžių, jog net nežinai, kur ir dėti. Užsninga — piaunam namie, skaldom, rietuvėsna kraunam. O kai pasidaro rogių kelias, kasdien veži sau miestelin vežimuką. Pardavei — štai tau kišenėj ir atsirado penki šeši auksinai reikalams...

— Tvarkos nebuvo, priežiūros, — išsišiepė piktai Griaužiūnas. — Kas kyšius duodavo, tas vogdamas lobdavo. Vagiant nesunku gyventi, bet ar ilgam užtektų miškų, jei leista būtų visiems vogti?

Griaužiūną pykino ne tiek Geinio kalba, kiek tai, kad jo paties žodžiai blankūs, šabloniški ir vienas posakis su kitu nesiriša.

— Vogėm, ir visiems tada užtekdavo — ir mums, ir valdžiai, — ėmė pykti jau ir Geinis. — Ir miškai buvo, o dabar saugoja, kad kojos neįkelsi, gyvulio neįleisi, o žiūrėk — vienos plikės beliko, ne miškas. Manai, valdžia iš to naudą gauna? Jokios. Viskas eina dykaduonių, ištvirkėlių algoms mokėti. Prieš karą mūsų mišką prižiūrėdavo vienas liesninkas, o dabar jį saugo šeši eiguliai. Kiek liesninkas gaudavo? Šešis rublius per mėnesį. O dabar kiek valdžia sumoka eiguliams? O kur dar visoki žvalgai, girininkai, apie kuriuos ir girdėti prieš karą negirdėjome. Prisodino valdžia visokių velnių mums ant sprando ir gniaužia, jog net žmogus nežinai nė kur pasitraukti...

— Matau, piktas esi, — nurimęs jau pastebėjo Griaužiūnas.

— Būsi piktas, jei gyventi jau nebepakenčiama. Tik, ot, gero žmogaus mūsų tarpe nesusiranda, su galva...

— Kalbi, kaip bolševikas, — pasipiktino Griaužiūnas. — Už tokias kalbas, žinai, neglosto.

— Mes visi, kam sunku gyventi, esame dabar tokie.

— Tėvuli, tėvuli, — šaukė išėjusi prieangin storapilvė, apskretusi mergaitė, Geinio dukrytė. — Motulė sako, kad skilandžio atpiautai ir dešrų.

— Gerai, girdžiu, nerėkauk, kaip miške, — atsiliepė atsikeldamas Geinis.

Mergaitė basom kojom, pasišokinėdama, purvynu taškydama, bėgo į svirną.

Griaužiūnas irgi atsikėlė, pastovėjo vietoje, lyg norėdamas prisiminti kažką svarbaus, sumojo ranka ir nuėjo paskui šeimininką.

Kažkodėl svirnas atrodė Griaužiūnui dabar mažutis, ne tokis, kaip jį atsiminė iš vaikystės dienų, nors sienos ir pajuodusios, kirminų sugraužtos, aruodų lentos buvo tos pačios.

— Kur pradingai čia? — pasiklausė, niekur nematydamas Geinio.

— Aš čia, ant lubų, — atsiliepė šeimininkas. — Skilandį piaustau.

Griaužiūnas apsidairė aplinkui.

— Viskas, kaip kad buvo, — atsiduso. — Seniai čia, rodos, vaikas, landžiojau ant lubų, po aruodus karščiausi, o štai — mirti jau reikia. Ir bėga gi tie metai...

— Aha, — atsiliepė Geinis: — ir neapsižiūri, kai gyvenimas praeina.

— Taigi, taigi, — dūsavo Griaužiūnas. — Tik pradedi žmogus proto gauti, gyvenime patyrimo įgyti, ir lįsk jau kvailon duobėn...

— A, gyvena žmonės ir duobėse, — nesuprato ar nenugirdo gerai Geinis. — Po karo ne vienam pabėgėlių teko taip gyventi, kada sugrįžęs rado visus trobesius sudegintus.

Griaužiūnas nieko į tai neatsakė, tik nusišypsojo. Dirstelėjo vienan kitan aruodan — apypilniai javo.

— Ar tai šių metų derlius? Apsikūlei jau?

— Argi, dėde, užmiršai, kad rudens drėgmėje javo nekulsi, — nusijuokė. — Pernykščiai...

— Oho, matau, gero javo turi. O dar skundiesi, kad gyventi sunku.

— Kas iš to javo, kad jo niekas neperka, nors balon mesk, — dejavo Geinis, lipdamas žemyn su skilandžiu ir dešromis rankose. — Še, nešk greičiau motinai, teverda, — pakišo čia stypsančiai mergaitei. — Ar virtuvą jau užkaitė?

— Jau, vamptelėjo mergaitė ir, apsisukus ant vienos kojos, nuteškėjo purvynu į pirkią.

— Su kuo čia bariesi? — pasigirdo už durų jenarolo tėvo balsas; įėjęs svirnan, ištiesė Griaužiūnui ranką. — Ir svečias jau atsikėlęs. Ankstyvas, kaip matau, paukštis.

— Tamista dar ankstyvesnis, — ne tik jau atsikėlęs, bet ir svečiuosna atėjęs.

— Aš senas, miegas manęs neima.

— O aš tai jaunas? — ginčijasi Griaužiūnas.

— Sulyginus su mano amžium tai dar jaunas — aš juk tavo krikštynas dar pamenu.

— Na, ar sūnus jenarolas šiandien tau neprisisapnavo? — statydamas kopėčias prie sienos, nusišaipė Geinis. — Jenarolo ir mirtis bijo.

— Ką sūnus? Sūnus sau, aš sau, jis vietoj manęs nemirs. Ot, klausau gulėdamas — lietus šniokščia, lašai į langą barškina, nuo stogų varva, ir galvoju: kaip čia teks neužilgo drėgnon žemėn atsigulti...

— Ką čia mums apie mirtį kalbi. Mirsim visi. Džiaukis, kad šiandien sveikas esi, — net supyko Geinis. Matyti, apie mirtį jis dar nemėgo galvoti.

— Taip, tikrą tiesą sakai, kad visi mirsim. Tik tu, jaunas, gali, o aš, senas, jau turiu mirti — štai, kas bloga. Nei čia pinigais atsipirksi, nei kalaviju atsikirsi, nei už save kitą pasamdysi...

— A, gana niekus kalbėjus, — susiraukė šeimininkas. — Geriau einam pirkion, išgersim šiltos arbatos stiklinę. Čia drėgna, o man koją ima skaudėti.

— Kas, ar susitrenkei kopinėdamas? — pasiteiravo užjausdamas jenarolo tėvas.

— Lenkai kojon pašovė, kai savanoriu su jais kariavau. Dabar, kai tik ruduo, tai ir ima skaudėti.

— Nežinojau, kad esi savanoris, — nusistebėjo Griaužiūnas.

— Ketino žemės duoti, tai ir nuėjau.

— Ir gavai? — pasiteiravo jenarolo tėvas. — Mano Antanas visą dvarą susigaudė.

— Man nesusirado, — piktai susiraukė Geinis, eidamas į duris. — Žemes išgraibė tokie, kaip tavo Antanas. Gerai, nors miško papiginta kaina gavau vienam trobų galui pasistatyti... Kitas, senas, liko, kaip buvęs...

Visiems išėjus iš svirno, Geinis uždarė duris ir užrakino.

— Sutikau Juknį važiuojant. — Kur važiuoji, klausiu... — Sūnus miestelin vaišių pirkti siunčia, sako. Svečių pas mane privažiavo, pilna pirkia. Tai, manau, baliavos šiandien, — zaunija jenarolo tėvas, eidamas per kiemą...

VI

Kai vyrai atėjo pirkion, ant suolelio pas lentyną jau gargaliavo virtuvas. Matyti, jis buvo labai retai naudojamas, seniai valytas ir atrodė, lyg kopūstas, žaliomis su žilais protarpiais samanomis apžėlęs.

Stalas, kaip ir vakar vakarą, buvo užtiestas ta pačia namų darbo staltiese, su didelėmis riebaluotomis dėmėmis, ir apkrautas dubenimis su skilandžiu, dešromis ir sviestu.

— Garbė Jėzui Kristui, — nusiimdamas kepurę pasisveikino jenarolo tėvas ir apsidairė. — Matau, sunieke jūsų negraužia, — šiandien, kaip ir vakar, stalas apkrautas, lyg Velykų dieną.

— Yra trupučiukas mėselės retiems sveteliams pavaišinti, — linksmai nusišypsojo šeimininkė.

— Anądien nepriėmė mūsų bekonų, o perkupčiams pusdykiai atiduoti nepanorėjom, tai ir pasiskerdėm sau. Kur gi juos žmogus bedėsi? — paaiškino šeimininkas, nusivilkdamas kailinius, ir piktai nusispiovė.

Jenarolo tėvas atsisėdo ant suolo, nuotoliau nuo stalo; Griaužiūnas stovėjo vidury pirkios ir dairėsi, nežinodamas, kur turi sėsti.

— Sėsk štai čia, dėdule, — paragino jį šeminin kė, rodydama stalo gale po šventųjų paveikslais paruoštą jam vietą. — O jūs, vyručiai, sėskite, kur kuriam patinka.

Griaužiūnas atsisėdo. Priešais ant stalo buvo jau padėta lėkštė, peilis ir šakutės.

Jenarolo tėvas nelaukė labiau raginamas, atsikėlė, priėjo ir atsisėdo už stalo.

— Matau, svečiui iš Kauno ir lėkštę ir peilį su šakutėmis parengėte, — lyg juokais, lyg užsigavęs, pastebėjo jis. — O man, jenarolo tėvui, net lėkštės nepadėjai.

— Surasiu, dėdule, ir tau, — pasiskubino pasiteisinti linksma šeimininkė. — Tik aš nesitikėjau, kad turėsiu tokį ankstyvą svečią.

Išėmė iš stalčiaus peilį ir šakutes, apšluostė prijuoste ir padėjo priešais jį ant stalo.

— Valgykite, sveteliai, — ragino: — užkąskite pirmiau, o paskui aš jus pagirdysiu karšta arbatėle.

Geinis, nusirengęs, atsisėdo susiraukęs priešaky stalo ant suolelio, pirštais išsitraukė iš dubenio skilandžio gabalą, pasidėjo ant duonos riekės ir persižegnojo.

— Arklį šėriau, nei poterių nesuspėjau sukalbėti, — paaiškino.

— Bekonus auginate? — nenumanydamas, apie ką dabar kalbėti su šeimininkais, pasiteiravo Griaužiūnas. — Gerai darote, kad auginate.

— Anksčiau auginome, bet dabar jau ne, neauginame daugiau, — rūsčiai pabrėžė šeimininkas. — Vargo su jais daug, o naudos jokios.

— Kaip tai — jokios naudos? — nusistebėjo Griaužiūnas. — Auginti bekonus visados buvo ūkininkams pelninga, o ypač dabar, kai javas pigus.

— Gal kas iš to ir gauna pelną, tik ne mes, — sumurmėjo šeimininkas, atkąsdamas skilandžio su duona.

— Vai, dėdule, tiek darbo, tiek vargo su šitais bekonais, kol juos užaugini, — įsikišo šeimininkė, atsisėdus šalia Griaužiūno. — Tu juos ir penėk, gardžiau kitą kartą, negu vaikus, tu juos ir prausk ir šukuok, ir dar pridabok, kad tvarte būtų švaru. Su mažu vaiku tiek rūpesčių neturi, kiek su tokiu bekonuku, o atveži į priėmimo punktą — išpeikia, išniekina, ir pusdykiai tada atiduok visokiems perkupčiams. Negauni net tiek naudos, kad tau javas apsimokėtų, kurį juo supeni, nekalbant jau apie savo padėtą triūsą. Nepriima dabar iš prasto žmogaus bekonų.

— Matyti, nepramokote dar jų auginti kaip reikia, — pastebėjo Griaužiūnas.

— Anksčiau mokėjome, dabar, matyti, pamiršome beaugindami, — išsišiepė šeimininkas. — Būdavo, kiek žmogus nuveži, tiek paima. O dabar perka tik iš perkupčių.

Abiem rankom įkibęs į duonos riekę su skilandžiu, ėmė čiauksėti abiem pažiaunėm, lyg norėjo čia savo visą pyktį išlieti.

— Ir perkupčiams reikia gyventi, — nusijuokė jenarolo tėvas. — Visuomet jau taip būdavo — kas apsukresnis, tas ir laimi daugiau.

Pasitraukęs arčiau dubenį su skilandžiu, prisikrovė sau lėkštę su kaupu.

— Tu, sveteli mielasis, tik kalbi, o valgyti nieko nevalgai, — susirūpino Geinienė ir ėmė krauti Griaužiūnui į lėkštę dešros, skilandžio...

— Ačiū, ačiū, užteks, — dėkoja Griaužiūnas, traukdamas lėkštę į save. — Aš tiek, vaikeli, nesuvalgysiu, kiek man prikrovei.

— Suvalgysi, mielasis sveteli, kai panorėsi. Tik gal mūsų valgis tau nepatinka. Atleisk — miestiškai nemoku, — tarškėjo Geinienė. — Eikš, dukrele, duosiu ir tau pasismaguriauti, — kreipiasi į dukterį, kuri sėdėjo ant lovos ir su pavydu žiūrėjo į skanumynus bevalgančius svečius.

Duktė nedrąsiai dabar priėjo stalą, veidą ranka pridengdama. Motina uždėjo ant duonos riekės visą dešros riestainį.

— Še, mažyte. Pasidžiauk senelio pasisvečiavimu.

Gavusi savo, dukrytė patenkinta apsisuko ant vienos kojos ir išsinešdino iš pirkios — matyti, manė, kad smagiau bus valgyti, kai niekas nemato; prie svečių drovėjosi.

Griaužiūnas, atkandęs dešros ir pakramtęs, tęsė toliau, laikydamas kairėje ore pakibusias šakutes:

— Dabar didelės krizės pasauly metas, ir užsienis nelabai perka bekonus, kainos ten labai žemos, ir valdžiai daug tenka primokėti, didelius nuostolius turi. Todėl pirkdama ji nori pasirinkti tik kur geresnius, kad didesnę kainą užsieny gautų ir mažiau nuostolių turėtų... Žinote, kiek vyriausybė kas metai primoka, kad ūkininkus palaikytų?

— Žinome, kad daug primoka, — atrėžė šiurkščiai šeimininkas. — Tik tie primokėjimai ne ūkininkų kišenėsna patenka.

Ir pasitraukęs dubenį su dešromis ėmė pirštais rinkti sau didesnį gabalą.

— O kam, jei ne ūkininkams? — nusistebėjo Griaužiūnas. — Ne man ir kitiems valdininkams, iš kurių algų tiems primokėjimams didelę dalį išskaito...

— Perkupčiams ir priėmėjams, ot kam tenka, — net šūktelėjo Geinis, dėdamas riebios dešros gabalą ant duonos. — Atveža mūsų žmogus bekoną, priėmėjas jį išpeikia, išniekina, nei už trečią rūšį priimti nepriima — tai jam uodega nepatinka, tai juoda žymė ant šlaunies, tas per liesas, tas per riebus, nei velnio žmogus nesuprasi, ko jam reikia — vežk, žmogau, namo, — pyko šeimininkas. — Kaip čia žmogus veši namo, kad tau pinigas reikalingas, nors pasikark. Čia kaip tik pasipainioja tada perkupčius, pasiūlo pusę kainos — ir atiduoda žmogus, nors verkdamas...

Atkandęs didžiausią lustą, kiek tik pažiaunės galėjo apžioti, krimto skubiai, vos nepaspringdamas.

— Ant rytojaus ar už poros dienų, — tęsė vėl, nusišluostęs marškinių rankove lūpas, — sužinome, kad mūsų išniekintus ir nepriimtus bekonus iš perkupčių priėmė net už antrą ar pirmą rūšį...

— Priėmėjai su perkupčiais pelnu dalijasi, — paaiškino jenerolo tėvas. — Jau nuo amžių taip dedasi...

— Ko duodatės taip išnaudojami, ko nesiskundžiate vyresnybei, — pasipiktino Griaužiūnas.

— Skundėmės, užteks jau, — numojo ranka Geinis. — Visur ranka ranką plauja, kranklys krankliui, sako, akies nelesa.

Ir suvalgęs antrą lustą dešros, aplaižė pirštus, apsidairė rankšluosčio, bet jo nematydamas ant stalo nusišluostė riebaluotas rankas į marškinių sterblę.

— Duok, žmona, dabar arbatos. Pavalgiau, kaip per Velykas. Ot, sakai, dėde, pasiskųsk, — kreipiasi vėl į Griaužiūną. — Negi vyriausybė nežino, kas dedasi...

— Nežino. Juk ir aš pirmą kartą išgirdau iš tavęs apie tokias šunybes, — paaiškino Griaužiūnas.

— Ė, netikiu, kad nežino, — suabejojo šeimininkas. — Tik argi valdi-

ninkas eis tau prieš valdininką? Visi jie juk tam ir yra, kad mūsų kraują čiulptų...

— Aš irgi valdininkas, bet niekeno kraujo nečiulpiu, — užsigavo Griaužiūnas. — Pražilau, sveikatos netekau, tėvynės ir jūsų labui bedirbdamas. Ir neturiu nieko, kaip neturėjau — nei namuko, nei centriuko.

— Va, va, kaip mano Jonas. Tasai irgi plikas, kaip tilvikas, — nusijuokė jenarolo tėvas. — Bet manau, kad tuo, vaikeli, nėra ko tau girtis — protingas žmogus, štai kaip aš, pagirti tave už tai negali...

— Tai dėdė, bet ne kiti, — nuleidęs akis, susigėdinęs, pasiaiškino Geinis. — Aš apie dėdę ir tokius, kaip tu, nekalbu...

— Dar jau tu, dėdule, klausai jo zaunijimų. Jis ant viso pasaulio piktas, ot ir railina niekus, — įsikišo šeimininkė, pildama pas lentyną vyrui arbatos. — Geriau valgytai, negu jo zaunijimų klausytai, o tai visi mano skanumėliai užšals...

— Pripilk, moter, ir man arbatėlės, — prašo šeimininkę jenarolo tėvas. — Pavalgęs gerai, noriu dabar savo senus kaulus sušildyti...

— Papasakotai savo sūnui jenarolui, kas čia dedasi, kuo žmonės nusiskundžia, — sako jam Griaužiūnas, norėdamas kita linkme nukreipti kalbas. — Jis dabar galingas žmogus, galėtų daugel ką sudrausti.

— Mano sūnui, Antanukui? — linksmai nusišypsojo jenarolo tėvas. — Jis pats už panašius darbus vos pražuvęs nebuvo. Jo laimė, kad pasikeitė vyriausybė.

— Na, na, — nustebo Griaužiūnas: — ką čia dabar žmogus prasimanei ir dargi tikrą savo sūnų šmeiži... Kaune gyvendamas būtau girdėjęs, jei kas panašaus būtų buvę.

— Nešmeižiu, tik gryniausią tiesą sakau. Jau jo tokia laimė, kad sausas išėjo ir dargi jenarolu tapo. Kitam gal būtų buvę labai riesta, bet jis gerą galvą turi, apsukrus, kaip vijurkas...

Einu vieną gražią dieną Kauno gatve ir sutinku savo Antanuką. Apsirengęs jau prastais rūbais, ne kariškais...

— Kodėl, sakau jam, tu šiandien taip pasirėdęs? Ar išvarė tave iš tarnybos, ar kas?..

— Išvaryti neišvarė, bet patsai išėjau, sako. Išėdė mano brolelis su savo sėbrais.

Norėjau paklausinėti, bet nieko nepasakė, nusisuko ir nuėjo, dargi net neatsisveikinęs.

Nors anksčiau ant jo buvau labai piktas, bet visgi savas vaikas, kaip nepasigailėsi, nesusirūpinsi?..

Tuojau nubėgau pas Joną.

— Patsai kaltas, — sako Jonas: — kam apsivogė, tokią atsakingą vietą užimdamas.

Ir papasakojo, kad mano Antanas, supirkinėdamas, kas reikalinga kareivams — duoną, lašinius, arkliams pašarą — vieną kainą buvo mokėjęs, kitą, didesnę, į knygas įrašinėjęs. Pranešė kas iš pašalinių, ar pati vyresnybė yra jį susekusi apgaudinėjant — pravarė ir visus jo darbus pavedė teismui išnagrinėti.

— Na, manau sau, nusikaltimas čia nekokis. Kas to nepadarytų, jo vietoje būdamas? Juk tam ir yra iždas, kad kiekvienas iš jo rieškučiomis semtų, kada tik gali. Taip jau buvo visados ir bus visados...

— Ir tau, senam žmogui, ne gėda taip galvoti, — pasipiktino Griaužiūnas.

— Kur čia gėda? Iš valdžios iždo, man rodos, nevagia tik tas, kuris neturi progos. Arba jau būtų tokis kvailas, kaip mano Jonas...

Griaužiūnas tik pečiais sutrukčiojo, o Geinis piktai nusišypsojo, iš *paniūrų sužvairavęs į abu savo svečius.*

— Ėmiau prašyti Joną, kad brolį užtartų, kur reikia, — tęsė jenarolo tėvas. — Juk ir jis turės nemažai gėdos, kai brolį ims tampyti po teismus.

— Negaliu, sako, tėveli, kad ir labai norėtau. Dabar jo byla atiduota tardytojui, ir aš kištis negaliu, dargi ir nenoriu — jei vogė, teatsako už savo negražius darbelius...

Mėginau dar įkalbinėti, bet nieko nepasiekiau — kietas mano Jonas, kaip stalo koja, ir kvailas, kaip ji.

— Kad vogė, ir teatsako, — tvirtina, kaip varnėnas, vieną žolį įsikandęs.

Supykau, išsikoliojau ir nuėjau namo...

Parėjęs suradau policininko atneštą pakvietimą eiti rytojaus dieną pas tardytoją.

Nusigandau iš pradžios. Ko gero, dar ir mane gali į bėdą įvelti, teks senatvėje gėdos prisigerti, bet greitai nurimau, pagalvojęs, kad aš nieko tokio nesu padaręs dabar, už ką galėtų mane bausti. Bet visgi anksti rytą nuėjau bažnyčion, pasimeldžiau iš visos širdies, dargi mišias užpirkau Antanuko intencija ir — nukeliavau pas tardytoją.

— Na, ir kas?.. — susidomėjo šeimininkė, pas pečių atsistojusi.

— Nieko tokio, — paaiškino jenarolo tėvas. — Ėmė mane klausinėti tardytojas, iš kur pinigų gavau ūkiui pirkti, ar ne sūnus Antanas yra davęs?..

Papasakojau viską, kaip buvo, tikriausią tiesą.

— Pakenks Antanukui, ar nepakenks, galvoju, vistiek sakysiu tiesą, — jis jaunesnis už mane, kaip nors išsisuks iš bėdos.

Liepė man tardytojas pasirašyti lapelį, kur buvo surašyta viskas, ką tik aš jam pasakojau, leido namo eiti ir iki šios dienos daugiau manęs nebekvietė...

— Ir kuo viskas pasibaigė tavo sūnui? — pasiteiravo šeimininkė.

— Matyti, nieku, — į jos klausimą atsakė Geinis: — jei šiandien jis jau jenarolas.

— Taigi, taigi, kad nieku, — patvirtino jenarolo tėvas. — Gaila man buvo Antanuko, kelias naktis iš rūpesčių dėl jo nemiegojau, net pas advokatą eiti ketinau, tik vis kažkaip nesmagu buvo... Girdžiu, pasikeitė valdžia, naujas prezidentas... Buvo kažkokios didelės iškilmės miesto sodely, daug visokių aukštų ponų ten buvo suėjusių...

Nagi žiūriu, mano Antanas prie pat prezidento šono ir jau kariškai apsirengęs.

— Na, manau sau, mano Antanas vėl sugebėjo iškilti, išsisuko iš bėdos... Tai vyro apsukrumas!..

Argi nesididžiuosi žmogus tokiu vaiku...

— Nesimatei su juo vėliau? Ką jis tau sakė? — vėl domisi Geinienė.

— Nesimačiau, — sumojo ranka senis. — Neteko pasimatyti. Ko aš pas jį vaikščiosiu, jei jis tikro tėvo gėdinasi. Gyvenu be jo ir neblogiausiai, dargi net vyresnį sūnų šiandien palaikau...

— Ot ir sakyk tu man, kad yra tiesa pasauly, — atsiduso Geinienė. — Augini vaikus, rūpiniesi jais, nakčių dėl jų nemiegi, o išauga, ant kojų atsistoja — pažinti tavęs nenori...

— Jau taip nuo amžių, žmonele, — atsiduso jenarolo tėvas. — Iš vaikų jau aš nieko nebesitikiu sau gero. Bene ilgai man dar teks gyventi — *mostelėjo vėl senis ranka.* — Ot, susitarsiu su vienuolynu, aprūpinsiu savo dūšią užtarėjais prieš Dievulį ir galėsiu ramiai sau mirti...

— Ot žmogus, tai žmogus, — pralinksmėjo kažkodėl Geinis. — Ir su Dievu nori biznį padaryti. Negi vienuolynui sumanei savo ūkį užrašyti?

— Dievo pirštas man tai nurodė. Negi Dievulio valios nepaklausysi? Juk su Juo teks visą amžinatvę būti...

— Matai, koks šventas vyras atsirado. Net Dievas jam pirštais rodo, ką jis turi daryti. Ar tik ne todėl, kad jenarolo tėvas esi, — šaiposi Geinis.

— Ką dabar tu čia blevyzgoji? — pasipiktino vyro žodžiais Geinienė. — Argi dera katalikui tokias kalbas kalbėti, geriausią Dievulį rūstinti?..

— Žemiškomis žmogaus akimis žiūrint, gal jokio Dievo piršto ten ir nebuvo, bet mano amžiuje viskas kitaip atrodo. Knisinėjuos savo darže vieną vakarą ir žiūriu — ateina pas mane kunigėlis. Pasisveikinau, ranką pabučiavau, kaip katalikui dera, ir prašau prisėsti ant suolelio...

Prisėdo, pasikalbėjom. Nebejaunas jau kunigėlis, bet tokis švelnutis, mandagus. Pasiteiravo, kaip sekasi gyventi vienam, ar daržas duoda naudos, ir sako:

— Gražus daržas, reginys iš čia kokis puikus, net sielą žmogaus jaudina, ir prie pat vienuolyno sienų. Kaip būtų gera, jei čia vienuolės vargšės

galėtų pasivaikščioti, papoteriauti, papoteriavę pasėdėti, apie Dievo stebėtinus darbus pagalvoti. O dabar sėdi vargšės mūruose, Dievo pasaulio grožybių nemato...

— Tėveli, sakau, labai prašau. Aš tik dėkingas būsiu, jei jų šventos kojelės mano žemę pamindžios.

— Ne, — pakraipė neigiamai kunigas galvą: — joms draudžiama už vienuolyno ribų išeiti. Ot, jei tamista panorėtai vienuolynui parduoti savo daržą, tai būtų visai kitas dalykas. Amžinai jus minėtų vienuolės savo maldose.

Pagalvojau ir sakau:

— Ne, neparduoiu dabar, bet kai mirsiu, ne tik daržą, bet visą ūkį paliksiu, jei tik sutiks už mano dūšią kas mėnuo šventas mišias laikyti, iki vienuolynas stovės...

Ot ir pradėjau su vienuolėmis, kunigui tarpininkaujant, derėtis. Jos apsiima vieną kartą per metus už mano dūšią egzekvijas laikyti, o aš reikalauju, kad kas mėnuo, bent pirmą dešimtį metų...

Manau, po dešimties metų jau būsiu išsikrapštęs iš skaistyklos, kur juk kiekvienas turėsim patekti ir už savo kaltes kentėti...

Štai, ir deramės iki šiol. Tik manau, kad vienuolės turės man nusileisti.

— Geriau kuriam savo sūnui paliktai, — įsikišo Griaužiūnas. — Kas žino, ar tai ne labiau Dievui patiktų...

— Antanukas turi dvarą, argi jam mano ūkis reikalingas? O Jonui?— Jis bedievis, bažnyčion nevaikščioja, Dievui nesimeldžia. Rūpinsis tau jisai tėvo išganymu, jei apie savo dūšios išganymą negalvoja...

Ne, geriau su vienuolėmis susitarsiu. Ramesnis ir tikresnis būsiu.

— O jei vienuolės nesutiks? — nusišypsojo Griaužiūnas. — Ar sutikus nepildys vėliau, kai numirsi, savo pažadų, kas bus tada?

— Kaip nepildys, jei aš raštu su jomis sutartį padarysiu. Jau aš mokėsiu kaip surašyti, kad arba turės pildyti, arba ūkio netekti. Aš — senas žvirblis, visokiuose mėšlynuose teko krapštytis. Pelais mane niekas nesuvilios.

— Dar jau tu, dėdule, kreipi į jų kalbas dėmesio, — neiškentė šeimininkė. — Jie tik šidina iš tavęs. Kaip gali vienuolės apgauti kataliką žmogų ir dargi mirusį? Ir prastas žmogus pabijotų...

VII

Dar nebaigė pusryčiauti, ir vyrai nespėjo atsikelti nuo stalo, kai Geinienė, *minutėlei iš pirkios išėjus, sugrįžo ir kreipėsi į Griaužiūną:*

— Atėjo senis Rasiulis iš Geinionių ir nori su tavim, dėdule, pasimatyti. Sakosi tu jį gerai pažįstąs.

Griaužiūnas pagalvojo akimirką, stengdamasis prisiminti, bet nieko neprisiminė.

— Dievas jį žino, gal gi ir pažinojau kada, bet dabar neprisimenu, — kruptelėjo pečiais Griaužiūnas, — pavardė lyg kažkada girdėta.

Griaužiūnas nusišluostė lūpas nosine ir pasitraukė iš užustalės.

— Ko jam tokiu ankstyvu metu iš manęs prireikė?

— Vai, dėdule! Tai tik jums, miestelėnams, atrodo, kad dabar ankstyvas metas, o mums, sodžiuje, tai jau visai neanksti.

— Mūsų žmonės kvaili, — įsikišo jenarolo tėvas. — Mano, jei žmogus tarnauja Kaune, tai jau viską gali. Pamatysi, kaip ims dabar žmonės pas tave plaukti su reikalais.

— Kai žmogų prispiria bėdos, jis pagalbos ieško, kur tik gali ir pas ką gali, — pastebėjo šeimininkas.

— *Tai kaip gi, dėdule, leisti pas tave Rasiulis, ar ne? Žmogus laukia.*

— Leisk, vaikeli. Jei žmogus atėjo, kodėl su juo nepasikalbėti, — pasiskubino Griaužiūnas. — Gal gi tikrai turi svarbų reikalą.

Geinienė išėjo ir tuojau grįžo pirkion su Rasiuliu.

Tai buvo stambus vyras, pusiau žilas. Tik paausiuose žilumas jau prasiveržė visa skaistuma. Akys giliai įdubusios, o lūpos slėpėsi tirštuose, žemyn nusvirusiuose ūsuose.

Įėjęs pasveikino bendrai visus Kristų pagarbinęs ir priėjęs Griaužiūną siekė jam ranką pabučiuoti.

Griaužiūnas skubiai atitraukė ranką, net kilstelėjęs vietoje.

— Žmogau, — subarė jis senį: — metas būtų jau atprasti rankas bučiuoti ne tik tokiems, kaip aš...

— Ką čia dabar atprasi, — sėsdamas ant suolo truktelėjo pečiais senis. — Iš mažų dienų taip mus tėvai mokė ir taip dabar mes savo vaikus mokom... Tik ne visuomet begėdžiai mūsų klauso.

— Na, aš savo vaikų tai jau to nemokiau, — pasigyrė jenarolo tėvas. — *Pats niekam rankų nebučiavau ir vaikų nemokiau kitiems rankas bučiuoti.*

— Kur bemokysi, — piktai į jo žodžius nusišaipė Geinis. — Anksčiau svietas rankas tau bučiavo, o dabar tavo vaikams bučiuotų, tik ne kiekvienas pasiekia.

Buvo matyti, kad Geiniui nepatinka jenarolo tėvas, ir to jis stengėsi neslėpti, bet tasai į tai nekreipė nei mažiausio dėmesio.

Rasiulis sėdėjo ant suolo ir dairėsi, lyg pirmą kartą čia būtų patekęs...

— Tamista, matyti, manęs neprisimeni, — kreipiasi jis vėl į Griaužiūną iš šono pažvelgdamas: — o aš jus taip gerai pamenu, lyg dar tik vakar būtume abu vienam suole liaudies mokykloje sėdėjusiu.

Griaužiūnas atsigręžė ir atidžiai į jį pasižiūrėjo.

— Kaip gi, kaip gi, prisimenu dabar ir aš, — net palinksmėjęs nusišypsojo Griaužiūnas. — Tiek metų praslinko, kai mes nesimatėm, nenuostabu, kad iš karto nepažinau. Tokis buvai išdaigėlis, nepasėda, peštukas, o žiūrėk tik tu man, kokis dabar rimtas vyras esi.

— Metai greitai slenka, viskas keičiasi, patsai nepastebi, kaip ir tu, žmogau, keitiesi...

— Pameni, kai tu buvai mano lašinius pavogęs, ir mokytojas tau liepė kelias valandas klasėje klūpauti, tuos lašinius įsikandus?..

Rasiulis nusišypsojo, bet kakta nenoromis susiraukė — matyti, tokius dalykus, kad ir iš vaikystės laikų, prisiminti nebuvo malonu.

— Kaip gi, atsimenu, — šypsosi jisai akimis, ne lūpomis. — Kas dabar atsitinka, kai jau žmogus esi gyvenimo nukamuotas, greitai viską užmiršti, bet kas su tavim jaunystėje atsitikdavo, viską pameni žmogus, visas išdaigas, nuotykius, malonius ir nemalonius, lyg tai vakar būtų buvę...

— O aš, brol, ir dabar nieko neužmirštu, — įterpė savo žodį jenarolo tėvas. — Jei mane kas užgavo, tai ir mirdamas nepamiršiu.

— Tamista visados lengvai sau gyvenai, — pastebėjo Rasiulis. — Jūsų gyvenimas nekamavo, todėl ir atmintis lengvesnė.

— Matyti, ir tave gyvenimas mažai tekamavo, — pasiteiravo Griaužiūnas. — Visai jaunai dar atrodai, tik truputį pražilęs...

— Kokis čia mano jaunumas, jei septintą jau kryželį velku, — paneigė Rasiulis.

— Iš veido niekas nepasakytų, kad esame vienaamžiai. Matai, kokis aš raukšlėtas, o pas tave nei vienos raukšlelės veide nematyti. Nors sunkius laikus, kaip ir visiems teko tau išgyventi, bet didelio vargo, matyti, nesi patyręs...

— Visko teko, gero ir blogo ragauti. Tik blogo tai jau žymiai daugiau. Ir pasikamuoti teko gerokai, ypač karo metu, — nusiskundė Rasiulis. — Tik, ot, sveikatos tai tikrai man Ponas Dievas nepašykštėjo, negaliu pasiskųsti. Nepatikėsi gal ponas Griaužiūnas, aš nepamenu, ar esu kada sirgęs savo gyvenime, ar ne?..

— Ko tau sirgti? — neiškentė Geinis. — Nei dėdei suniekės tenka ragauti, nei darbu perdaug nusikamuoti. Gyveni sau, kaip Dievo užanty.

— Nepavydėk man — kiekvienas turi savo vargų...

— Kur jau čia žmogus nepavydėsi? Kad nors vienus metelius man tektų taip pagyventi. Bet kur tau? Dievas, matyti, nelėmė.

Geinis piktai sušnairavo ir nutilo. Kalbos nutrūko. Griaužiūnas pajuto, kad neturi apie ką šnekėti su jaunųjų dienų draugu, o klausinėti dingo jam noras.

Netyčiomis sužiovavo ir, lyg susigėdinęs, pridengė burną delnu.

Jenarolo tėvas tylėjo ir kimšo sau pypkę. Rasiulis apsidairė, dar kartą pažiūrėjo į Griaužiūną ir pasekė jenarolo tėvu — išsitraukęs iš užujuostės pypkę ir krepšį, ėmė nykščiu kimšti taboką.

Jenarolo tėvas užsidegęs „sierčiką" užsirūkė.

— Gal tamistai, ponas Griaužiūnai, kenkia mūsų tabokas? — pasiteiravo Rasiulis. — Nepratęs esi tokio kvapo uostyti.

— Ne, ne, nieko, — pasiskubino paneigti Griaužiūnas, nors nuo jenarolo tėvo „sierčiko" ir pypkės tikrai pakvipo visoj pirkioj neskanus kvapas. — Patsai anksčiau rūkiau truputį, bet seniai jau turėjau atprasti — gydytojas uždraudė.

— Mes gydytojų nepripažįstam, tai, ot, ir rūkom sau sveiki naminį, — nusišypsojo bekimšdamas pypkę Rasiulis. — Tamista visados buvai nepanašus į prastų žmonių vaiką, dar mažas bebūdamas ponaičiu atrodei. Jau tada visi tave kunigu vadino.

Griaužiūnas prisiminė, kiek jam tada teko kentėti dėl to pravardžiavimo, kaip jį visi pašiepdavo, o ypač Rasiulis, ir vienai minutėlei švystelėjo dabar jo širdy neapykantos šešėlis...

— Pravardžiuodavote, pamenu, — karčiai nusišypsojo.

— Nepasakysiu, kad su piktu noru kas būtų pravardžiavęs. Greičiau su pavydu, nes visi manėm, kad būsi kunigas.

— Tavo, amžiną duok jam, Dieve, atilsį, tėvas nuolat gyrėsi, kad leis sūnų kuniguosna, — įterpė savo žodį jenarolo tėvas. — Net pikta būdavo. Mėgo senis pasigirti ir pasinešti turtingesnis esąs, negu iš tikrųjų buvęs.

— Taigi, mes vaikai ir pavydėdavome. O kai tamista vėliau, gimnazijos mokslus jau išėjęs, ėmei ir nuėjai tan universitetan, tada tai jau tikrai ne vienas piktai šaipėsi, — aiškina Rasiulis. — Kas tada iš mūsų, tamsių žmonių, galėjo atspėti, kad būsi tokis, jog su tavim jokis kunigas nesusilygins.

— Na, jau... Niekus kalbi, — lyg sumišo Griaužiūnas.

— Tiesą sakau. Manai, tamista, kad mes nieko nesuprantam, nenusimanom, kas per žmogus esi? Ot, ir atėjau šiandien tamistos malonės prašyti. Manau — priminsiu save, gal ir išklausys, nepravarys...

— Mažai ką aš šiandien galiu...

— Nekalbėk, tamista. Girdėjome, gerai žinome, ką gali.

— Mūsų žmogus, kaimietis, visados mano, — įsikišo vėl jenarolo tėvas: — kad jei kas Kaune gyvena, tai jau viską gali ir pinigus ten lopetomis žarsto.

— Lopetomis gal ir nežarsto, bet gauna visgi tiek, kiek ūkininkui dabar ir sapne nesisapnuoja, — neiškentė Geinis. — Mes lito sodžiuje susigaudyti negalim, o ten visokie valdininkai tūkstančius kas vieną mėnesį gauna.

— Tegauna sveiki — tam jie juk mokslus ėjo, kad poniškiau, negu mes, gyventų, — švelnina Rasiulis.

Prisikimšęs pypkę, įsikando dantysna, užrišo krepšį ir užsikišo už juostos.

— Tik bėda, kad tų ponų šiandien labai daug priviso ant mūsų sprando, — nesiliauja Geinis. — Prieš karą, prie ruskio, mūsų miestely, sako, buvo uriadnikas, valsčiaus pisorius — štai ir visi ponai. Paskaityk, kiek dabar jų yra? Nesuskaitysi.

Geinis piktai nusispiovė ir, patsai nežinodamas, kam tai daro, ėmė rankšluosčiu klostyti duonos kepalą.

— O visiems juk algos reikia mokėti, — karščiavosi toliau. — Šimtai ir tūkstančiai reikia mokėti. Iš kur tuos pinigus valdžia ima? Iš mūsų, iš ūkininkų, visokiais mokesčiais mus apkraudama. Vieną kartą reikėtų jau tam galas padaryti.

— Bet kas turės padaryti? — nedrąsiai, ne tai prijausdamas, ne tai bijodamas Griaužiūną užgauti, paklausė Rasiulis. — Ne tu ir ne aš.

— Bolševikai, — nusijuokė jenarolo tėvas. — Dyka duona pilvą biurina, — kreipiasi jisai į Griaužiūną.

— O kad ir bolševikai, — nenurimsta vis Geinis. — Mums blogiau nebus.

— Ką čia niekus treilini, — įsikišo Geinienė. — Bolševikai, sako, tuoj visas bažnytėles sunaikintų...

Griaužiūnas daug buvo girdėjęs ir skaitęs apie kaimo nusistatymą prieš miesto gyventojus, ypatingai prieš valdininkus, bet laikė tokias kalbas tuščiais plepalais. Dabar nejaukiai pasijuto, supratęs, kad visi čia galvoja tą pat, ką Geinis kalba. Be to, jam pasirodė, kad čia ne kiti, bet tiesiogiai jis kaltinamas, prieš jį visos kalbos, kurias teko čia girdėti, nukreiptos.

Pasijuto, kaip kaltinimo suole sėdėdamas.

— Kiekvienam atrodo, kad tik jam sunku gyventi, — iš lėto ėmė kalbėti. — Nepavydėk valdininkams, jie per vieną mėnesį daugiau sumoka visokių mokesčių, negu jūs per metus. Melžia mus, valdininkus, vyriausybė, kaip žilą ožką, o vis tam, kad būtų iš ko ūkininkams primokėti, — jau įniršdamas baigė.

— Primoka ne man ir ne tokiems, kaip aš, kurie neturim ko parduoti, vos sau pragyventi užtenka, — nesiliauja Geinis. — Vadinasi, primoka tiems, kurie ir be to daug turi.

— Ką čia mes niekus kalbėsim. Nuo mūsų kalbų juk niekas nepasikeis, — stengiasi vėl švelninti Rasiulis. — Juk ten žmonės su galvomis sėdi, mokyti, jie žino, ką daro. Matyti, taip reikia, kaip yra...

Atsikėlęs priėjo duobę, pažarstė pelenus ir, suradęs nedidelę žarijėlę, grynais pirštais įsidėjo pypkėn.

— Ot, užtark tamista mano sūnų pas apskrities viršininką, — kreipiasi jis į Griaužiūną, atsisėsdamas vėl senon vieton. — Norėtau ir aš ir sūnus, kad jį pasieniniu paskirtų. Bet neskiria. Reikalauja rekomendacijos tokio žmogaus, kuris turi galią...

— Tavo sūnų pasieniniu? — nusistebėjo Griaužiūnas. — Juk esi turtingas žmogus. Kiek pamenu, ar tik ne pusantro valako turi žemės.

Rasiulis pasikasė pakaušį.

— Tai su pripirkta neseniai gal tiek ir bus. Mat, pas savanorį prisipirkau...

— Su pripirkta tai ir du valakai bus, — neiškentė nepastebėjęs Geinis.

— Gal vaikų daug turi, ir jie tau pirkioje netelpa, ir todėl vieną jų nori leisti tarnauti? — nusišypsojęs pasiteiravo Griaužiūnas.

— Ne, tik du turiu, abu sūnu. Vyresnysis jau vedęs. Bet žinai, tamistėle, pavydu, kai kiti turtėja, o tu, žmogau, dirbi, dirbi, kaip arklys, sprandą lenki ir vis skatiko nesusigaudai...

— Negi manai, kad praturtėsi, kai sūnus pasieniniu tarnaus? Rodos, algą jie nedidelę gauna, vos pragyventi.

Rasiulis vėl pasikasė pakaušį, užsitraukė dūmais, apsidairė, lyg kažko bijodamas.

— Taip, girdėjau, kad alga nedidelė, — pagaliau atsiliepė į Griaužiūno žodžius. — Bet kiek jie kyšių gauna. Aš ir be algos sutiktau jį leisti...

— Žmogau, pagalvok, ką tu kalbi? — pasipiktino Griaužiūnas. — Atėjai prašyti, kad sūnų rekomenduotau, kaip dorą vyrą ir sąžiningą žmogų, o pats iš anksto pasisakai, kad jis bus kyšininkas.

— O kas čia tokio? — lyg nusistebėjo jenarolo tėvas. — Juk visados taip būdavo, kad vieni žmonės duodavo, kiti imdavo kyšius. Taip jau nuo amžių buvo ir dabar taip yra; tik aukšti ponai, nors ir ima, bet nemėgsta apie tai kalbėti. Mes gi prastai galvojame — ką manome, savo tarpe ir kalbame. Tik tokis kvailys, kaip mano Jonas, kyšių neima, kada gali.

— Ką jūs čia niekus kalbate, žmonės, — nuoširdžiai stengiasi piktintis Griaužiūnas. — Argi pamiršote, kad dabar esame nepriklausomi, savo tėvynei tarnaujam... Taip negalima, negražu, negera ne tik kalbėti, bet ir galvoti.

— Ką čia dabar žmogus suprasi, kas gera, kas — ne, — nusiminė Rasiulis, supratęs, kad neatsargiu atvirumu pagadino savo reikalą. — Visai susipainiojom, dabar ir gyvename kaip miglose. Seniau žinojau, kad val-

dišką mišką kirsti ne griekas, ir kunigas už tai nebara. Dabar sako — griekas. Seniau visi kyšius imdavo, ir niekas tuo nesipiktino — taip jau nuo amžių buvo — o dabar sako — negalima.

— Tik sako, kad negalima, bet ima ir dabar, — neiškentė ir šeimininkas. — Tik pirmiau, būdavo, kyšį paima ir padaro, kas reikia, o dabar paima ir apgauna.

— Kas gi čia pas jus ima? — pasiteiravo Griaužiūnas. — Gal policija, kaip senovėje, eiguliai?

— Žemesnieji pribijo, o su aukštesniaisiais ponais mums kol kas netenka reikalų turėti, — švelnina vėl Rasiulis.

— Geriau imtų jau, — neiškentė ir šeimininkė. — Nors tada gal nekibtų tiek žmonių, nekamuotų visokiais niekais. O dabar kiek per juos prisikankina žmonės.

— Žydai, sako, net meldžiasi savo „škalose" už tuos, kurie kyšius ima, kaip už savo geradarius, — pastebėjo Geinienė.

— Matau, kad aš savo žodžiais visą sūnaus reikalą sugadinau, — rimtai susirūpino Rasiulis. — Tamista, ponas Griaužiūnai, jau visai kitaip galvoji, jums viskas aišku, bet mums, kaime gyvenantiems, viskas galvoje susipainiojo. Ot, sakai, kad negerai, jei pasieniniai ima kyšius ir iš anos pusės perleidžia kontrabandą...

— Kam tai bloga, kad galim pigiau nusipirkti audeklo ar vaistų? — suabejoja šeimininkė.

— Taigi, taigi... Ir suprask tu žmogus, kas dabar galima, ko negalima, kas gera, kas ne...

— Kas valdžios ir įstatymų draudžiama, to ir negalima. Dabar juk sava valdžia, mūsų pačių pastatyta, ir reikia jos klausyti...

— Mes jos nestatėm, ir mums ji žiauresnė už svetimą, — neiškentė neprieštaravęs Geinis.

Griaužiūnas nutilo, nes juto, kad jo žodžiai nieko čia neįtikins, ir nusigręžęs ėmė dairytis per langą.

Rasiulis iškratė pypkę, padaužęs į stalo kampą, atsikėlė ir priėjęs pravėrė duris į priemenę.

— Eik čion, Joņai. Pasirodyk ponui Griaužiūnui, — pakvietė sūnų.

Susvyravo plačiai atidaromos durys, ir Rasiulis praleido pirmyn sūnų.

Tai buvo geltonūsis, šviesiaplaukis vyras, augalotas, stiprus, kaip tėvas. Iš karto atspėsi, kad tai to paties kelmo atžala.

— Pasisveikink su ponu Griaužiūnu, — paragino tėvas, lyg abejodamas, ar sūnus išdrįs tokį poną prieiti.

Jonas Rasiulis, peržengęs slenkstį, vienai minutėlei stabtelėjo pas duris, apsidairė, nusiėmė kepurę ir priėjęs pasisveikino su Griaužiūnu už rankos.

— Ranką ponui pabučiuok, ranką pabučiuok, — subarė jį tėvas. — Negi ponas Griaužiūnas tau lygus, kad su juo už rankos drįsti sveikintis.

Sūnus nieko neatsakė, tik nusigręžė tėvo link ir nusišypsojo. Pasisveikino už rankų su Geiniu, jo žmona, jenarolo tėvu ir laisvai atsisėdo ant suolelio, atsirėmė pečiais į stalą. Kepurę pasidėjo greta.

— Ot, ir vaikai tau dabar, — piktai suurzgė senis Rasiulis. — Mokyk, nemokyk, ir dabon nededa tavo žodžių. Įėjo pirkion, kaip paršas, Dievo nepagarbindamas, ir lenda su savo lopom į amžium vyresniuosius. Net žydas, nekrikštas, taip nesielgia.

— Reikėjo mokyti, kai mažas buvo ir skersai suolo dar galėjo atsigulti, — pritarė jenarolo tėvas. — Nemokei mažo, tai jaunas ir neklauso.

— Mokiau ir žodžiu ir diržu. Rodos, nieko sau buvo vaikas, kol kariuomenėje pabuvojo. Kai sugrįžo, nepažinau, ar čia mano vaikas, ar jį man kas pamainė.

— Nedaryk bernui gėdos prie svetimo žmogaus, — neiškentė Geinienė.

— Aš jau pripratau prie tėvo urzgimo, — nuramino ją bernas. — Negi jam įtiksi? Ė, senos kartos žmogus, — mostelėjo ranka: — ką bedarysi, kaip besielgsi, jam viskas nepatinka.

Griaužiūnui senio Rasiulio urzgimas irgi labai nepatiko, ir todėl jisai pasiskubino kalbą nukreipti kita linkme.

— Tai ką, nori pasieniniu tapti? — paklausė berną.

— Norėtau bet kokią tarnybą gauti, kad ir pasieninio. Įkyrėjo nuolatiniai barniai namie, įgriso...

— Matai, matai, ką snarglis kalba, — pasipiktino senis Rasiulis. — Nepatinka jam, kad tėvas gero pamoko.

— Su tavo, tėveli, pamokymais dabar toli nenuvažiuosi, — atsikirto bernas. — Tiesioginiu keliu į kalėjimą. Dabar kitoniški laikai, negu tie, kuriuos jūs įsikandę giriate.

— Ir kitoniški vaikai, — įterpė, kaip paprastai, savo žodį jenarolo tėvas. — Dabar jie visi, kaip mano Jonas, stengiasi elgtis nors nežmoniškai, bet tik kitoniškai.

— Mes, dėde, elgiamės žmoniškai ir gyventi norime žmoniškai, o jūs — senoviškai. Bet toji senovė jau nebegrįš. Vėl gi mes ją mažai pamename.

— Su senove amžių išgyvenome, — suurzgė vėl Rasiulis. — O kaip išgyvensite jūs, tai dar klausimas.

— Matau, vyras esi. Manau, kad apie kyšių ėmimą negalvoji?

— Tai jau tėvas tamistai pripliauškino. Panašiomis kalbomis bei patarimais jis galvą prakrimto, o man net klausyti gėda. Norėtau vien kraštui patarnauti, kur galiu ir kuo galiu.

— Gerai ūkininkaudamas labiau kraštui patarnausi, negu valdininkaudamas, — pataria Griaužiūnas. — Tiek žemės turėdami, ponais galite gyventi.

— Kad tėvas norėtų mūsų klausyti, tikrai ponautume. Bet kur čia gerai ūkininkausi, jei tėvas neleidžia net geležinio arklo ar akėčių įsigyti.

— Mūsų žemei tavo geležinės akėčios ir plūgai visai nereikalingi, tik pinigus veltui išmesti. Gyvenk, kaip tėvai gyveno, ir bado nepamatysi.

— Žemė pas jus lengva, su smėliu, — įsikišo jenarolo tėvas. — Negi tokiai dirvai reikalingos geležinės akėčios?..

— Jūsų tėvai seniau, sako, vyžom avėjo, dūminėse pirkiose gyveno, bet jūs *pasistatėte su kaminais, o tu, tėve, net vyžų pinti pamiršai ir mūsų* neišmokei, — nusišypsojo Jonas Rasiulis. — Ne viskas gera buvo ir jums, kuo tėvai gyveno.

— Gyvenimas žengia pirmyn, ir mes neturime nuo kitų kraštų atsilikti, bet juos pavyti, kur esame atsilikę,—pamokančiai pritarė jam Griaužiūnas.

— Taip ir mūsų kuopos vadas kalbėdavo. Turime iš Lietuvos antrą Ameriką padaryti...

— Tokią Lietuvoje Ameriką sukūrėte, jog šiandien net žagarų pečiui pakurti negalima gauti, — piktai įterpė savo žodį Geinis. — Atsirado Amerikos kūrėjai.

Nusispiovė, atsistojo ir pasiėmė nuo vagio kepurę.

— *Kur rengiesi eiti?* — *paklausė jį jenarolo tėvas.* — *Ar tau pikta kvailų kalbų klausyti?*

— Arklį reikia pašerti. Štai, ponas Griaužiūnas rengiasi nūnai važiuoti, — bijau, kad mano amerikoniškas arklys nenubris iki miestelio.

— Ko ponui Griaužiūnui skubėti? Tepasisvečiuoja dar pas mus. Palauk su arkliu — ateis Juknis vaišėsna kviesti, su mokytu sūnumi pasikalbėti...

— Ė, neisiu ir jums nepatarsiu, — piktai sumojo ranka. — Ištrauks iš burnos žodį ir, ko gero, įskųs paskui policijai. Tik bėdos turėsi.

— Na, jau?.. — suabejojo jenarolo tėvas.

— Manai, kad tokių dalykų pas mus neatsitikdavo? Iš tų palaidūnų studentų visko galima laukti, nei gėdos, nei sąžinės jie neturi ir Dievo *nesibijo. Tikri bedieviai...*

Užsimauglino kepurę, dar kartą piktai nusispiovė ir išėjo iš pirkios.

Ėmė graibytis kepurių ir abu Rasiuliai.

— Nežinotau nei kaip tamistai dėkoti, jei man padėtum tarnybą surasti, — stovėdamas ir mankydamas rankose kepurę prašo jaunasis Rasiulis Griaužiūną.

— Gerai, užtarsiu, jei tik mano žodis padės, — pažada Griaužiūnas.

— Nors tu nevertas, kad tavimi rūpintųsi, — bara sūnų senis Rasiulis, — bet visgi dėkui tamistai, širdingiausiai dėkui, — linksi jis Griaužiūnui, — kad žadi padėti mano išdykėliui...

— Tepasimoko, kaip lengva savo duona valgyti, — pritaria ir jenarolo tėvas.

VIII

Jenarolo tėvas neapsiriko — Juknis tikrai atėjo kviesti Griaužiūną pasisvečiuoti pas jį sūnaus atvykimo proga. Veltui mėgino atsisakinėti, turėjo sutikti.

Nors Juknis nei vienu žodžiu neprasitarė apie Grudkų, tasai ir nekviečiamas nutarė neatsilikti ir eiti drauge.

Dabar visi trys brido purvinos gatvės pašalėmis.

Ties Naujelio vartais Juknis susilaikė.

— Tamistos eikite tiesiogiai. Grudkus žino, kur mano namai, jei tamista esi jau užmiršęs. Aš minutėlei užsuksiu su reikalu pas Naujelį ir jus dar pavysiu.

— Nepaklysime, surasime, — nuramino jį jenarolo tėvas. — Jei nepavysi, vieni nueisime — manau, tavo šeimininkė šluota neišvarys mūsų iš pirkios.

Juknis tik nusijuokė, giliau įsisupo kailiniuosna ir nusiskubino į Naujelio kiemą.

Kurį laiką Griaužiūnas su Grudkum ėjo tylėdami.

— Ką čia tokio Geinis kalbėjo, kad būtume atsargūs pas Juknį? — nutraukė tylą Griaužiūnas, brisdamas purvynu šalia Grudkaus.

— Matyti, Juknio sūnelis pavojingas, mėgsta žmones įdavinėti. Dabar daug tokių studentų yra, todėl jų žmonės ir nekenčia. Pabiuro jaunimas visai...

— Tamista tik apie studentus galvoji? — pasiteiravo Griaužiūnas.

— Visi, tiek miestuose, manau, tiek ir kaimuose, — sumurmėjo senis ir piktai nusispiovė. — Kad įmanytų, dabar vienas antrą pasmaugtų. Skundai, įdavinėjimai... Ė, ką čia bekalbėsi...

— O anksčiau neįdavinėdavo vienas antro, neįskųsdavo? Visuomet, kiek pamenu, taip būdavo.

— Nekalbėk, tamista. Seniau, prieš didįjį karą, prie ruskio dar, būdavo, kad vienas kitas mėgdavo laižytis uriadnikui, bet kad savo žmogų įdavinėtų, tai — ne, — paneigė Grudkus. — Ir kunigai už tai smarkiai bardavo.

— O dabar nebara?..

— Bara, kur nebars, tik kas dabar kunigo klauso? — mostelėjo senis ranka. — Žmonės už nieką kunigą laiko. Matai, kiek jaunimo mokosi, o nei vienas nenori kunigu būti, ir tėvai tuo nesijaudina. Ė, užėjo toki laikai, kad žmonės visai Dievą pamiršo, ir vieni antrus, kaip įmanydami, klampina, — susiraukė Grudkus. — Geriau apie tai senam žmogui nei negalvoti.

Griaužiūnas nelabai patikėjo Grudkaus žodžiais, nors iš visų vakarykščių ir šios dienos pasikalbėjimų juto, kad sodžiuje ne viskas gerai.

— Juk, rodos, ir anksčiau žmonės bylinėdavosi, ir dar kaip, — prieštarauti mėgina Griaužiūnas. — Manai, kad tuomet nemėgo vienas antram duobę kasti?..

— Argi žmogus gali amžių išgyventi, nesibylinėdamas su nieku? Bet vienas dalykas — bylinėtis dėl savo skriaudos, visai kitas — slaptai įdavinėti žmogų, kad jis esąs prieš valdžią nusistatęs. Kiek būdavo visokių sielininkų, kurie ir knygas ir laikraščius prieš carą parašytus parsinešdavo iš Prūsų ir žmonėms pardavinėdavo, ar juos kas įskųsdavo policijai arba žandarams? Ne, to nebūdavo, bent jei kuris girtuoklis, burliokėlis. Žmonės tokį pirštais badydavo, — kalbėjo Grudkus. — Aš visuomet maniau, kad kvailas, kuris tokias knygas ir laikraščius platina, bet irgi nei vieno neįskundžiau. Ė, kas to nežino, kad po didžiojo karo labai pabiuro žmonės. Visai kitas užaugo žmogus...

— Taip mus peikė mūsų tėvai, kai mes jauni buvome, taip peikiame dabar jaunuosius ir, matyti, taip jie peiks savo vaikus, kai patys pasens, — prieštarauja Griaužiūnas.

— Ką tamista kalbi? Ar esi girdėjęs prieš karą, kad mūsų žmogus būtų apsivogęs ar už vagystę kalėjime sėdėjęs. Vienintelė vagystė, jei, būdavo, žmona ar vaikai vogčiomis nuo tėvo parduos vieną kitą javo maišelį...

— O valdžios miško tai nevogė?

— Na, tai čia jokia vagystė. Dievas mišką žmonėms, ne valdžiai augina. Vėl gi mes valdžios žmonės ir miškas valdžios, taigi savas, ne svetimas. Už mišką net kunigai per išpažintį nebardavo.

Griaužiūnas linksmai nusijuokė, tokį samprotavimą girdėdamas.

— Nesijuok, tamista, — atsigręžė Grudkus ir stabtelėjo vieną minutėlę. — Būdavo, nei tau, žmogau, rūpi užraktai, nei šovynės. Kada pareini namo, nors po vidunakčio, kelti nieko netenka, kad tau duris atšautų.

Griaužiūnas prisiminė savo jaunas dienas, kai jis, būdamas mokiniu, vėliau studentu, vasarodavo kaime pas tėvus, dažnai grįždavo namo jau po pusiaunakčio, visuomet surasdavo duris neužšautas, dažnai net vartus neužkeltus.

— Apie vaikuotas mergas ar daug, jaunas būdamas, girdėjai? — tęsia savo samprotavimus senis. — Jei jau kur atsitikdavo tokia nelaimė vieną kartą per dešimtis metų, ne tik tėvai ir giminės — visa parapija ir net patsai kunigas didžiausia gėda sau laikydavo, kad jo parapijoj tai atsitiko. O dabar kas į tai kreipia dėmesio?.. Kojų ir rankų pirštų neužtektų, jei panorėtai vienoj parapijoj suskaityti visus mergavaikius.

Ne, karas pakeitė žmogų, visai pakeitė, — baigė jenarolo tėvas, atkeldamas vartus į Juknio kiemą. — Dabar ne tik apvogti, bet ir nudėti žmogų *kitam vistiek, kaip man nusispiauti.*

— Na, jau taip bloga nėra, kaip tamista kalbi, — paneigė Griaužiūnas.

— Netiki? Aš savo kailiu patyriau. Stebiuosi, kaip dar iki šiol gyvas esu, ir niekas manęs nenušovė?.. Aš gi tamistai pasakojau.

Priėjęs priemenę senis pravėrė duris ir norėjo pirmyn praleisti Griaužiūną.

— Tamista eik pirmas, — atsisakė Griaužiūnas. — Esi už mane vyresnis.

— Matyti, kad mandagus žmogus, — pasigėrėjo jenarolo tėvas. — Nors pats žilas, bet moki dar žilesnį plauką pagerbti, — eidamas per priemenę kalbėjo Grudkus.

Atidaręs pirkion duris, norėjo jenarolo tėvas vėl praleisti Griaužiūną priešakin.

— Svečias esi, o aš čia savas, kasdieninis.

Bet Griaužiūnas stumtelėjo jį pirmyn, ir senis įžengė per slenktį.

— Garbė Jėzui Kristui, — prabilo vienan žodin abu, nusiimdami kepures.

— Per amžių amžius, — pasiskubino atsiliept sena Juknienė, atsigręžusi nuo krosnies, kurioje kažkas čirškėjo, spirginosi keptuvėse, gurguliavo puoduose — matyti, kepė, virė savo svečiams vaišes.

Griaužiūnas, stabtelėjęs pas slenkstį, apsidairė aplinkui. Už stalo, kampe, po šventųjų paveikslais, sėdėjo du jauni studentai su mėlynomis kepuraitėmis ant viršugalvio, nušlijusiomis į pakaušį, su tautinių spalvų kaspinais, pertiestais skersai krūtinių. Vienas jų buvo kampuotu be išraiškos veidu, mažomis akutėmis, išsikišusiais žandikauliais; nosis mažytė, smailiai riesta; plaukai kirpti trumpai, ežiuku. Kitas — juodbruvis, stiprus iš stuomens, nulietas senis Juknis jaunystėje.

Matyti, abu gerokai paragavo jau alučio, nes akys jų buvo dumblinos, veidai įraudę.

Kampe, pas lentyną, triūsė metų dvidešimties, ar apie tiek, šventadieniškai pasipuošusi mergina, apsiavusi miestietiškais batukais su aukštais laibais kulneliais. Ji plovė arbatai stiklines, lėkšteles ir šluostė jas rankšluosčiu.

Svečiams įėjus ji vos galvą atkreipė jų pusėn, dirstelėjo ir nusigręžusi tęsė savo darbą.

Ant užtiesto stalo stovėjo lėkštėje gabalai sukapoto kietai džiovinto sūrio ir kelios alaus bonkos.

Jenarolo tėvas pakabino kepurę ant vagelio, aukštai sienoje įkalto.

Šeimininkė iš papratimo pašoko į stalą ir ėmė prijuoste valyti greta jo suolą.

— Sėskite, sveteliai, štai, čia, sėskite, — ragino dulkindama suolą.

— A, senoji karta atbrido, — garsiai pasitiko, lyg nustebęs, Juknio sūnus, nesijudindamas iš vietos.

— Sėskite greičiau prie stalo, nes ir taip jau užšalo bonkose alus, — sujuokavo jo draugas ir ėmė pilstyti alų stiklinėsna.

Jenarolo tėvas pasisveikino tylomis su šeimininke, atsisėdo arti stalo, nepaduodamas studentams rankos, net galvos linktelėjimu su jais nesisveikindamas.

Buvo matyti iš veido, kad jenarolo tėvui studijozai nepatiko. Kažkokią antipatiją jiems pajuto ir Griaužiūnas, gal todėl, kad apie juos blogai atsiliepė ir Geinis, ir Grudkus nebūtų dalykų pripasakojo.

Pasekdamas senį, Griaužiūnas pasisveikino su šeimininke už rankos, linktelėjo galva studentams ir atsisėdo greta jenarolo tėvo.

— Arčiau traukitės, sveteliai, arčiau į stalą, — ragina šeimininkė. — Štai čia vienas, ant suolelio, sėskite.

Jenarolo tėvas pasislinko arčiau į stalą. Jukniukas tuojau pakišo jam alaus stiklinę.

— Na, kaip, sene, gyveni? — užkalbino ją Grudkus. — Džiaugiesi sūnaus sulaukusi?

— Kur nesidžiaugsiu, širdele? Jau visi metai praėjo, kai namie buvo.

— Nesidžiauk. Gero iš jo nesulauksi, — įgnybo senis, iš paniūrų žvilgtelėjęs į studentus.

— Iš kur, dėde, žinai, kad iš manęs nieko gero nesusilauks? — užsigavo Jukniukas ir, įsignybęs į šonus rankomis, šiurkščiai atsikirto: — Iš manęs jauno, manau, visiems bus didesnė nauda, negu iš seno kremblio.

— Matai, girdi, ką jiskalba? — kreipiasi į Juknienę Grudkus. — Seno plauko negerbia, pašlemėkas.

— Kam gi tu jį, tamistėle, užgaudinėji, tai ir atsikerta tau, — teisina sūnų Juknienė.

Abiem rankom nešina stiklinėmis ir lėkštelėmis priėjo mergina į stalą.

— Tai gal tavo dukrytė? — nukreipia kalbą Griaužiūnas. — Graži panelė.

— Mano, širdele, mano vienintelė dukružėlė, vienintėlė mano paguodėlė, — pasididžiavo Juknienė. — Aliute, juk tu net nepasisveikinai su ponu Griaužiūnu, — kreipiasi į dukterį.

Mergina, tvarkydama ant stalo atneštus indus, nenutraukdama darbo, linktelėjo Griaužiūnui galva ir linksmai nusišypsojo. Sutvarkius apsisuko ir išėjo iš pirkios.

— Tai gal ir ją į mokslus leidžiate? — klausinėja toliau Griaužiūnas.

— Kas gi su mumis senais pasiliks namie, jei paskutinį vaikelį leisime į mokslus? Kam tada savo ūkį paliksime? Tegul nors ji paguodžia mūsų senystėlę — daugiau juk vaikelių neturime. Bet kaip tu pasenai, ponas Griaužiūnai, kaip pasenai, — susidėjus rankas ant prijuostės ir priešais stovėdama lingavo Juknienė. — Pamenu, kai buvai tėvulio laidoti atvažiavęs, visai dar jaunas atrodei. Nei vieno pražilusio plauko dar nebuvo tavo galvelėje. O dabar, štai, žilutėlis. Ir seniai čia, rodos, viskas buvo. Juk, Dievuli, ne daugiau, kaip penkeri šešeri metai praslinko. Ir reikia per tokį trumpą laiką taip pražilti žmogui?

— Rūpestis, ne metai sendina žmogų, — paaiškino jenarolo tėvas, ragaudamas alaus. — Geras alus ir senam žmogui galima tokis gerti.

Ir užvožęs galvą vienu matu ištraukė visą stiklinę.

— Kas, tamistėle, šiandien be rūpesčių gyvena, — pritarė Juknienė.

— Nekliudyk, motin, žmonėms alaus gerti, — pabara sūnus. — Suspėsite dar pasikalbėti.

— Pirkion sugrįžo mergina, verdančiu virtuvu nešina. Pastatė jį kampe pas lentyną ir užkaitė arbatžolių. Juknienė, nieko neatsakydama sūnui, grįžo pas krosnį, ėmė žarstyti ir triūsti aplink gaminamus valgius.

— Tai, Dievuliau, seni žmonės, o pirkion įėję ir Dievą pagarbino ir kepures nusiėmė, — atsigręžusi nuo krosnies suaimanavo Juknienė. — O, štai, jaunuoliai, sėdi po abrozais, kaip žydai, su kepurėmis.

— Mūsų kepurės pašventintos, — nusijuokė kumpanosis Juknių svečias. — Mes ir bažnyčioje galim su kepurėmis būti.

— Kalbėk, sveikas, negi aš kvaila esu? — pasipiktino Juknienė. — Ir žydas, bažnyčion atėjęs, kepurę nusiima.

— Žydas Dievą garbina, kaip ir mes, — įsikišo vėl jenarolo tėvas: — o jaunieji dabar nelabai Dievą atsimena. Studentai ir visai Dievo nepripažįsta.

— Mes ne komunistai ir ne bedieviai, — matyti, užsigavo Jukniukas. — Tik apie Dievą suspėsime pagalvoti, kai pasensime; o dabar, motin, duok mums šventą ramybę su Ponu Dievu.

Jis pripylė antrą alaus stiklinę jenarolo tėvui ir abi— Griaužiūno dar nepaliestą — pastūmėjo ragindamas:

— Gerkite, tamistos, neaušinkite alaus. Ponas Griaužiūnai, ragaukite, nebūkite išdidus, o tai pamanysime, kad drovitės su mumis bendrauti.

— Geras alutis, kodėl neišgerti ir antrosios stiklinės, — pritaria raginamai Grudkus ir sriubtelia iš stiklinės.

— Aš geriau lūktersiu arbatos, — atsisako Griaužiūnas. — Mano amžiui alus nesveika. Be to gi, šiandien ir be alaus šalta.

— Kokia iš arbatos nauda? Vandenėlis ir daugiau nieko, — atsiliepė kumpanosis studentas. — Nuo jos nei palinksmėsi, nei įdrąsėsi. Kad su-

ėjome, neatsisakyk tamista su mumis pasilinksminti, — kreipiasi į Griaužiūną. — Tiek retai tenka mūsų jaunai generacijai susitikti su senąja karta.

— Kur beteks — mes darbu užimti, gyvenimo išvarginti, o jūs gyventi tik ruošiatės ir jaunatve džiaugiatės.

— Ėhe, pasakė žmogus, — su pašaipa atsikirto Juknis. — Mes dirbam daugiau, negu tamisos. Jūs ką? Knisatės niekam nereikalinguose rašteliuose, o mes gyvą darbą dirbame, naujais pamatais gyvenimą tvarkome.

— Ar tik ne daugiau griaunate?.. — nesusilaikė Griaužiūnas.

— Kas nereikalinga gyvenimui, griauname ir sugriausime, — stuktelėjęs kumščiu į stalą pakėlė balsą kumpanosis studentas. — Sutriuškinsim kiekvieną pasipriešinimą. Kas ne su mumis, tas mūsų priešas. Taip ir tautos vadas sako. Užteks sentimentalumų.

Griaužiūnas atidžiai pasižiūrėjo į kumpanosį ir pajuto dar didesnę jam antipatiją. — Su tokiu nei ginčytis neverta, — pagalvojo ir nusikreipė į Grudkų:

— Tai matai, tamista, ką apie mus galvoja jaunieji?

— Vaikėzai, — trumpai atrėžė jenarolo tėvas ir atgėrė pusę stiklinės alaus.

— O ką, gal ne tiesą kalba? — palaiko draugą Juknis. — Nei vienas svarbus, gyvenimiškas darbas be mūsų neapsieina. Ne jūs, bet mes, jaunieji, kuriam naują, ekonomiškai tvirtą Lietuvą.

— Ką sukursite, nežinau, — suabejojo Griaužiūnas: — bet kad daugel žalos pridarysite, sugriausite, ko nereikia griauti, jau dabar matau.

— Ką tamista matai? — piktai išsišiepė Juknis. — Mes praktikos vyrai, padangėmis neskraidom, — rusiškas nihilizmas, kurio tamistos karta yra prisigėrusi, mums svetimas, ir mes žinom, ko mums ir naujai Lietuvai reikia.

— Lietuva lietuviams. Štai, ko mums reikia, — sudrožė stikline į stalą kumpanosis studentas, net atsistojęs. — Šalin atėjūnai ir kitataučiai, kurie tunka mūsų skania duonele.

Įsikarščiavęs vienu matu iškriokė visą stiklinę, su triukšmu pastatė ją ant stalo ir, įsignybęs šonuosna, ėmė dairytis į visus, lyg grasindamas, kad niekas nedrįstų jam prieštarauti.

Apsižvelgęs atsisėdo ir pasigriebė naujai atkimštą alaus bonką.

— Tamista vis dar nenori su mumis alaus išgerti nei arčiau stalo prisėsti? — pildamas sau alaus sužvairavo į Griaužiūną.

Jenarolo tėvas iš lėto striūbčiojo alų, dairėsi į šeimininkę, matyti, laukdamas geresnių užkandžių, ir klausėsi.

Griaužiūnas nemėgo ir nemokėjo ginčytis; jam nepasisekė laiku susivokti ir tinkamai priešininkui atsikirsti; argumentai susirasdavo galvoje

tik tuomet, kai jau panaudoti jų nebuvo galima — ginčams pasibaigus. Be to, visuomet baidydavosi užgauti kitą ar pasirodyti bendrakalbių akyse neprotingu, neišsilavinusiu, todėl ir dabar pagalvojo, kad bus geriau nesiginčyti ir neprieštarauti. Tik ėmė gailėtis, kad nepaklausė Geinio ir nuėjo pas Juknius.

— Kas juos žino, gal žvalgybininkai, — pagalvojo: — Su tokiais neverta burnos aušinti.

— Visi dabar turi būti tautininkais, — pamėgdžiodamas draugą įsirėmė į šonus ir Juknis. — Kas nenori, tas, vadinasi, ne lietuvis, bolševikas. Tokius į pelenus sutrypsime, su žeme sumaišysim.

— Lietuvoje, rodos, dar vietos ir darbo visiems užtenka... — neiškentė Griaužiūnas, bet nebaigęs savo kalbos nutilo.

— Arba tai jie kalba, — pašiepia jenarolo tėvas, besikreipdamas į Griaužiūną. — Alus tai kalba. Kur jau žydus tada dėsite? — nusigręžia į studentus.

— Lauk juos visus iš Lietuvos — sušunka vienan žodin abu studentai.

— Tai pikčiausios mūsų krašto siurbėlės, ne žmonės.

— Tekeliauja sau Palestinon. Mums čia jų nereikia.

— Bet kas tada prekiaus, kai žydų nebebus? — šaiposi jenarolo tėvas. —Mūsų žmonės juk nemoka prekyba verstis. Kad ir judu: pavesk jums prekiauti, tai ir nemokėsite.

— Mes praktiški žmonės, — ima girtis jaunasis Juknis. — Reiks prekiauti — ir prekiauti mokėsim, reiks krašto ūkis naujais pagrindais organizuoti — ir ūkį tvarkyti sugebėsim. Mes ne ištižėliai, ne senoji karta, kuri vien popieriukus sugeba rašinėti.

— Matau, girtis mokate, bet kaip darbo mokėsite dirbti, tai, ot, ir abejoju, — erzina Grudkus jauniklius. — Ar žinote, galva ar uodega pirmyn reikia arklys ienosna kinkyti?

— Mes rimtai kalbam, o tamsta juokauji iš mūsų, — susigriebė kumpanosis Juknio draugas.

— Palauk, nekliudyk man, — mostelėjo jam Juknis. — Seniau studentai mokėsi, iš tėvų pinigus ėmė, o mes dabar universitetą lankome, vadinasi, studijuojame ir tarnaujame drauge...

— Kaip tenka girdėti, menkai studijuojate, — neiškentė Griaužiūnas.— Kas žino, ar jau visus savo profesorius suspėjote iš veido pažinti per kelis studijų metus.

— Ką ten per dažnai landžioti į universitetą, — su panieka atsikerta kumpanosis. — Negi reikalinga gyvenimui, ką tie bukapročiai profesoriai nori mums į galvą įkalti. Gyvenimas — štai, mokykla, ir iš jo semiam viską ir visur, kur tik galima.

— Ar ne tik pas tėvą Urboną einate gyvenimo mokyklą? — nusišypsojo Griaužiūnas.

— O kad ir pas Urboną, tamista manai, tas nieko nereiškia? Mes ten reikalingas pažintis užmezgam, kurios gyvenime ne mažiau reiškia, negu visoki aukštųjų mokyklų diplomai.

Griaužiūnas nusišypsojo.

— Nesišypsok, tamista, pats žinai, kad tiesą kalbu.

— Deja, turiu prisipažinti, kad tiesą sakai.

— Palauk, nekliudyk man, aš jam atsakysiu, — trukdo draugą Juknis. — Tamista, ponas Griaužiūnai, kai mokeisi, iš tėvų pinigus ėmei...

— Universitete būdamas nieko neėmiau — turėjau stipendiją, pamokomis užsidirbdavau...

— Taigi... O mes nieko nereikalaujame, dargi, štai, tėvams galime padėti. Štai tau, motin, ražančiui nusipirkti, — ištraukęs iš liemens kišenės suglamžytą dvidešimtlitinę metė ant stalo Juknis.

Juknienė pasidairė, lyg sumišusi, pasižiūrėjo į visus.

— Nesišvaistyk, sūneli, pinigais, tau pačiam jų prireiks...

— Imk, imk, motin, nesirūpink, — išdidžiai ragina sūnus. — Štai ir tau, Aliute, karoliams pirkti. — Ir metė ant stalo kitą dvidešimtlitinę.

— Tai gal, vaikeli, paskutinį skatikėlį mums atiduodi?.. — susirūpino senė.

— Imkite, imkite. Nebijok, motin, pinigų man nepritrūks. Manai, mes čia taip sau atvažiavom, pasisvečiuoti? Ne, komandiruotėn atvažiavome, vadinasi, pasiųsti tam tikrą darbą atlikti, ir už kiekvieną dieną, kurią čia išbūsime, mums didelius pinigus sumokės...

— Oho, kokias jūs vietas užimate — su pavydu pakraipė galvą jenarolo tėvas. — Ir mano Antanas, rodos, tokių teisių neturi.

— O kas tasai tavo Antanas? — ne be paniekos klausia kumpanosis studentas, susikemša abi rankas kišenėsna ir atsilošia į sieną.

— Jenarolas Grudkus tai mano sūnus, — pasigiria senis, su šypsena primerkdamas akis.

Abu studentai pašoko, kaip yla įdurti.

— Sveikinu, sveikinu, — tiesia jam ranką per stalą Juknis. — Tavo sūnus tai vyras, tai vyras...

— Tokių vyrų mums daugiau reikia, — irgi tiesdamas ranką meilinasi ir kitas. — Labai malonu su gerbiamo jenarolo tėveliu susipažinti.

— Man irgi labai malonu, — šypsosi senis, spausdamas studentams rankas. — Tokie jauni ir jau tokias aukštas užimate vietas.

— Aš neturiu tokių pečių, kaip, štai, Juozas, tai ir aukštos vietos dar neužimu. Bet nieko, palauk, prasimušiu ir aš — ne molio gi minkyti gimiau.

— Nesiskųsk likimu, gerą vietą turi ir dabar, — ramina jį kumpanosis draugas. — Ir partijos vadai jau atkreipė į tave dėmesį. Tik gauk greičiau diplomą, pamatysi, kaip iškilsi, dargi mus visus pralenksi. Žinau, kad tautos vadas apie tave geros nuomonės.

— Aš ir nesiskundžiu, — pradžiai neblogą karjerą padariau. Jau ir dabar, kai atvykstu kur revizijos daryti, seni žilabarzdžiai, žilaplaukiai tik dreba, tik dreba prieš mane. Dvilinki lenkiasi...

— Kur tamista tarnauji? — pasiteiravo Griaužiūnas: — ar tik ne žvalgyboje būsi?

— Žvalgyboje, štai, Juozas, saugumo departamento vyresnysis referentas, o aš valstybės kontrolėje, revizoriaus padėjėjas.

— Matau, šeimininkė jau paruošė mums gerų užkandžių, — pastebėjo jenarolo tėvas. — Gal išgersime dar už jūsų pasisekimą.

— Ne, išgesime už jūsų ir jūsų sūnaus sveikatą, — griebiasi pilti kumpanosis Juknių svečias.

Juknienė pastatė ant stalo kupiną lėkštę verščiokės su dideliais lašinių gabalais. Pagriebė nuo stalo pinigus, sūnaus dovanotus, ir įsidėjo užantin.

— Aliute, ką ten knaisiojies? Duok greičiau svečiams lėkšteles, — paragino dukterį. — Kodėl ponui Griaužiūnui dar iki šiol neįpylei arbatos?

Aliutė, sušluosčius lėkšteles, padėjo prieš kiekvieną.

— Gal tamista prisėstai arčiau prie stalo, — kreipiasi į Griaužiūną. — O tai čia nepatogu.

Griaužiūnas atsisėdo stalo gale, ir Aliutė atnešė jam arbatos stiklinę.

— Tai ką, džiaugiesi, kad brolis išėjo į ponus? — klausia ją Griaužiūnas, imdamas iš jos rankų stiklinę.

— Būta čia man džiaugsmo. Kad kuniguosna būtų išėjęs, nors būtau pagyvenusi žmoniškai. O dabar kas? Ves kokią miestietę, tiek iš jo gero tematysiu. Susitikti gal gėdysis, prisipažinti, kad jam sesuo esu.

— Nesiskųsk, aš tau surasiu gerą vyrą mieste, — atsiliepė nugirdęs brolis. — Ponia būsi.

— Kai brolis paims tave į miestą, turėsi iš ko pasirinkti, — įsikišo jenarolo tėvas. — Kaune yra gražių berniokų, gražesnių, negu šis riestanosis, — bakštelėjo svečio link pirštu Grudkus.

Aliutė, kruptelėjus pečiais, nusigręžė, nuėjo į kampą, kur gargaliavo virtuvas, ir ėmė pilstyti ir kitiems arbatos.

— Aš panelei Aliutei nesiperšu, — užsigavo kumpanosis studentas. — Tamista gali mano nosimi nesirūpinti.

— Nepyk, Juozai, — ramina jį draugas. — Ar juokų jau nesupranti?..

— Gaila, kad nesiperši, — nesiliauja juokavęs jenarolo tėvas. — Tokios

mergos ir Kaune nesurasi. Ar gal manai, kad sodžiaus mergaitė tau netinka, nes ponas esi...

— Ką aš manau, tai mano dalykas, — pradėjo kumpanosis, paraudęs iš pykčio, bet, matyti, prisiminė, kad su įtakingo jenarolo tėvu kalba, paėmė stiklinę ir stuktelėjosi su Grudkumi. — Nesibarsim. Geriau išgersim dar kartą tamistos ir jūsų sūnaus sveikatą.

— Išgerti aš visuomet galiu, kai manęs prašo, — imdamas stiklinę į rankas nesiliauja senis. — Bet tik įsižiūrėk gerai, ar nevikri merga? Su skala kitos tokios nesurasi.

— Ar ilgai čia manote viešnagėti? — stengiasi nukreipti kalbą Griaužiūnas.

— Neturime laiko ilgai svečiuotis. Suorganizuosime iš jaunimo aktyvistų grupę, kad gyvenimas susmarkėtų, ir vyksime toliau, — aiškina Juknio sūnus. — Štai, pas Juozą važiuosime.

— O kas tie aktyvistai? — nesiliauja Grudkus. — Ką jie čia tokio darys?

— Komunistus padės mums gaudyti, — atsiliepia kumpanosis. — Išgaudysim visus iki vieno.

— Kad pas mus tokių tai negirdėti, — atsiliepia šeimininkė pas krosnį. — Bedievių, kunigėlis sako, yra, bet kitokių neteko girdėti.

— Kas bedievis, kas bažnyčion neina, tasai ir yra komunistas, — paaiškina jai kumpanosis svečias.

— O tamistos bažnyčią dažnai lankote? — nusišypsojo Griaužiūnas. — Tokiu požymiu besivaduojant, ar tik netektų jus abu komunistais palaikyti.

— Mes — visai kas kita, mes darbais esame apkrauti, — mėgina gintis Juknis.

— Tamista kokiu reikalu čia būsi atvažiavęs? — susidomi kumpanosis. Griaužiūnui pasirodė, kad įtartinai į jį pažvelgė.

— Į gerą kompaniją pakliuvau, — pagalvojo. — Ko gero, įtars dar ir mane, kad esu bolševikas.

— Gersi, dėdule? — statydama arbatos stiklinę Grudkui, paklausė Aliutė.

— Iš tavo rankelių, mergele, viską gersiu. Štai, merga, kaip bijūno žiedas. Kad būtau jaunesnis, dievaž, pasipirštau.

— Senas žmogus, o griekų nepamiršta, — atsiliepė šeimininkė.

— Matai, senas jau esu, pensiją išsitarnavęs, turiu jums, jauniesiems, užleisti vietą... — pradėjo aiškinti savo atvykimo kaiman priežastis Griaužiūnas.

— Reikia, reikia, — pagyrė jį Juknis. — Netinkate jau dabartinio gyvenimo tempui.

— Matau. Negi galime susilyginti su jumis? — sutiko Griaužiūnas. — Taigi norėjau nusižiūrėti kampelį, kur galėtau baigti savo dienas. Maniau, geriausia savo gimtajam kaime.

— Negi pripratusiam mieste gyventi patiks kaimas, — įsikišo jenarolo tėvas. — Aš — prastas žmogus ir tai negaliu ilgėliau pagyventi kaime. Miestan jau traukia. Svetima čia viskas darosi, o dar jei vaikų nėra.

— Taigi, ir aš pamačiau, kad net gimtajam kaimui esu visai svetimas.

— Tai Kaune tamista neturi dar namo? — nusistebėjo Juknis.

— Iš kur turėsiu? Negi iš algos namą pasistatysi?

— O Juozas jau turi, — pasididžiavo Juknis. — Štai, ką reiškia jaunas, energingas vyras, ir be pinigų moka namą pastatyti. Reikia tik sumanumo turėti ir nebūti ištižėliu.

— Negi manai, kad aš ištižėlis? — užsigavo Griaužiūnas.

— Senoji karta visa ištižusi, — patvirtino kumpanosis. — Slaviško raugo per daug prisigėrėte iš rusiško kubilo.

— Ką judu čia puolate seną žmogų, — įsikišo šeimininkė, statydama išvirto skilandžio ant stalo. — Tėvas jums gali būti metais, o kalbate su juo, kaip su pusberniu.

Kabalstelia priemenės durys. Pirkion įėjo pargrįžęs senas Juknis. Su juo įbėgo ir Geinio sūnus, metų dešimties vaikinas.

—Na, ką, tėve, — pasiteiravo sūnus. — Ateis bernai?

Senis nusiėmė kepurę, pasikasė pakaušį.

— Kad, matai, žmonės jau į darbą išėjo. Gal paskui, vakarą, kai kas žadėjo užeiti...

— Ė, kad tu, tėvel, nieko nesugebi, — išsišiepia sūnus.

Senis Juknis dar pasikasė pakaušį, stabtelėjo vidury pirkios, priėjo prie lovos ir nusivilko kailinius.

— Sėsk už stalo su žmonėmis, — paragino žmona. — Bernų paibelis neims, ateis, kai reikės.

— Dėde, — kreipiasi Geiniukas į Griaužiūną: — tėvulis klausia, ar važiuosi nūnai Kaunan? Jei važiuosi, reikia skubėti, o tai bus vėlu, sako, į autobusą nesuspėsi.

— Važiuosiu, važiuosiu, vaikel, — nusidžiaugė Griaužiūnas, kad gali išsiskirti su kompanija, šeimininkų neužgavęs.

Atsikėlė nuo stalo ir ėmė atsisveikinti.

— Nesiskubintai, dar paviešėtai pas mus, — įkalbinėja šeimininkė, šluostydama rankas į prijuostę. — Net paragauti mano gardumynų neparagavai.

— Jam tokie gardumynai tai niekis, — sutramdo ją Grudkus. — Į tokius gardumynus Kaune jis ir žiūrėti nežiūrėtų ir ragauti neragautų.

— Kaip tik kaimiškus valgius, o labiausiai skilandį aš mėgstu. Tik ką padarysi žmogus, kad reikia skubėti.

— Kiek žmonių pas mus prisirinko, dėdule, — pasakoja Geinio berniokas. — Pilna pirkia, ir visi tavęs laukia.

— Ko jiems iš manęs reikia?

— Nežinau, dėdule. Tik visi pas tave atėjo.

— Ko laukia? — paaiškino jenarolo tėvas. — Patarimų, tarnybų prašyti, štai ko laukia...

Griaužiūnas atsisveikino su visais. Grudkui ir šeimininkui drūčiau ranką paspaudęs, studentams tik galvą linktelėjęs, ir išėjo iš pirkios.

Gal jam tik vaidenos, kad studentai įtariamai žiūri jam įkandin. Net atsigręžė duryse...

IX

Išėjęs iš Juknio šiltos pirkios, Griaužiūnas pasinėrė ūkanotos rudens dienos drėgmėn. Net drebulys sukrėtė visą jo kūną.

Išėjo blogai nusiteikęs, piktas, kad kviečiamas nuėjo, nežinodamas, kas per žmonės tie Juknio svečiai, o labiausiai, kad nemokėjo sudrausti smarkaujančių neišmanėlių...

— Paršai, — išsikeikė eidamas. — Atsirado naujo gyvenimo kūrėjai, visų padorių žmonių niekintojai. Motinos pienas dar ant lūpų neapdžiūvo, o jau žiūrėk tu man, kaip visus niekina. Susirask tu man tokiems galvočiams.

— O tu patsai ar ne su panieka žiūrėjai kadaise į senesnės kartos žmones? — atsiliepė kažkokis balsas sielos gilumoje. — Ar nemanei, kad pasaulį aukštyn kojom apversi? Amžinas neprityrusios jaunatvės apsireiškimas, ir nėra tau reikalo smarkauti bei pykti.

— Taip, aš irgi buvau daug apie save manąs, — pagalvojo Griaužiūnas: — bet niekados nebuvau gobšus niekšiškas karjeristas, kaip šie du snargliai. Ko gero galima iš tokių susilaukti?..

Prisiminė jam vargingi studentavimo laikai, pusbadis gyvenimas, ieškojimas skatikinių pamokų, revoliucinėse organizacijose dalyvavimas, svajonės apie laisvą žmoniją, išlaisvintą Lietuvą. Svajonės, kuriomis net pats tuo metu netikėjo. Pasiryžęs buvo viską paaukoti, laisvę, gyvenimą...

— Taip, viskas tiesa, apie ką dabar galvoji, — atsiliepė tas pats balsas.— Bet tai buvo studentavimo laikais. O vėliau, kai tapai valdininku, ar ne buvai carui ištikimas vergas dėl skurdžios algelės? Kas dabar būtai buvęs, jei karo sukrėtimai nebūtų tave įstatę į kitą gyvenimo vagą?..

Taip besijaudindamas priėjo Geinio kiemą. Prieangy stovėjo ir ant suolelių sėdėjo laukę jo žmonės. Čia buvo senesnių amžiumi ir jaunų, bet nei vieno veido jų tarpe, kurį Griaužiūnas būtų galėjęs prisiminti.

— Lyg ne į gimtinę, bet į svetimą kraštą esu pirmą kartą gyvenime atvažiavęs, — pagalvojo Griaužiūnas ir pasijuto begaliniai vienišos ir svetimas ne tik šitiems susirinkusiems, bet ir visam pasauliui, jog net sielvartingai sudiegė širdį. — Nei vieno pažįstamo. Ir ko jie iš manęs nori? — net papyko jisai ir — iš pripratimo maloniai nusišypsojo susirinkusiems.

Vos spėjo įžengti per slenkstį, apspito jį iš visų pusių. Vieni buvo atėję patarimo klausti, kiti maldavo užtarti jų reikalus Kaune, valdiškose įstaigose, padėti jiems; jaunesnieji gi visi tuomet atvyko prašyti vietų, tarnybų...

— Kodėl nesikreipiate pas Juknio sūnų arba jo draugą? Jie jaunesni, judresni, greičiau suras jums ir tarnybas ir reikalus jūsų įstaigose sutvarkys, — norėdamas nusikratyti prašytojais kalbėjo Griaužiūnas. — Aš ką — senas esu, greitai pavargstu...

Tik bekalbant pajuto, kad tikrai yra pavargęs. Iš nuovargio net akis primerkė.

— Tesikreipia pas juos šunys, — piktai atsiliepia vienas susirinkusių.— Nenorim su jais reikalų turėti.

— Kodėl? — dėjosi esąs nustebintas. — Ar bloga yra kam padarę?..

— Manai tamista, kad ne? — pritarė pirmajam kitas. — Ne vieną jau į bėdą įklampino.

— Iš studentų gero nūnai nelauk.

— Kaip tai? — mėgina prieštarauti Griaužiūnas, nors širdyje buvo patenkintas, kad ir kiti nemėgsta jų, kaip nepamėgo iš pirmo pasimatymo ir jis pats. — Studentai — mūsų tautos geriausios sultys.

— Gal yra kur geri, bet mes tokių nepažįstam.

— Yra, kaip nebus, tik labai maža, — paaiškino senesnis. — Aplamai, dabartiniu metu gerų žmonių reikia su ugnim ieškoti.

Su visais, kad ir trumpai, pasikalbėjo Griaužiūnas, visiems viską pažadėjo, nors gerai žinojo, kad niekam nieku nepadės, niekam nieko nepadarys, užmirš juos ir visus jų reikalus, dar iš kaimo neišvažiavęs.

Tuo metu Geinis privažiavo su paruoštu vežimu į pirkios prieangį.

— Štai ir važiuoti jau reikia, — su malonumu širdy betgi atsiduso Griaužiūnas ir ėmė atsisveikinti su susirinkusiais.

Atsisveikindamas su šeimininke, įspraudė jai į delną penkiasdešimtlitinį popieriuką, tvirtai paspausdamas ranką.

— Dėkui, vaikeli, už naktigultą ir vaišes.

— Dar jau, dėdule, reikia, — spiriasi šeimininkė, bet dovanos neatstumia. Metus žvilgsnį ir pamačiusi, kokį pinigą dėdė įspraudė jai į delną, net veidu prašvito, net pražydo moterėlė.

— Vaikeliai, eikite atsisveikinkite su dėdule, — puolėsi tempti savo murzinus, apsiseilėjusius vaikus. — Rankelę jam pabučiuokite.

Dėdė neleido seiliams rankos bučiuoti, tik apdalino juos, kurį penkiais, kurį trimis litais.

Pirkion įėjo Geinis.

— Vežimas jau paruoštas, tai gal reikėtų važiuoti, — nedrąsiai, lyg bijodamas užgauti ar kad kas nepagalvotų norįs svečio greičiau nusikratyti, prabilo. — Bijau, kad dėdė gali pasivėluoti. Kelias atlytas, sunkus...

— Aš jau pasirengęs, vaikel...

Atsisveikinęs už rankų su susirinkusiais žengė Griaužiūnas į slenkstį. Abu šeimininkai ir svečiai išlydėjo jį į kiemą, o vaikai susikimšo languose žiūrėti, kaip dosnus dėdė išvažiuoja.

Ant lentelės, pirmagalinėje vežimo pusėje į drangas prikaltos, sėdėjo susikūprinęs pusbernis, nuo drangos užsimetęs ant galvos maišą.

— Ar tai bus tavo bernas? — pasidomėjo Griaužiūnas. — Nemanau, kad tokį didelį užsiauginai.

— Samdininkas. Neapeinu vienas. Piemenuką jau užsiauginau, bet pusbernį dar tenka samdyti, nors ir sunku su alga, pasiskundė Geinis.

Griaužiūnas įsirioglino vežiman ir atsisėdo ant trinyčiais užklotų šiaudų.

— Atleisk, dėde, kad ne pats tave vežu, — aiškinasi atsirėmęs į vežimo drangą Geinis. — Čia gi netoli...

— Nieko, nieko, — ramina jį Griaužiūnas. — Likite sveiki ir blogai neminėkite, — kreipiasi į visus ir kilstelia skrybėlę.

— Laimingai keliauti... Laimingos kelionės, — atsiliepia įvairūs balsai.

— Neužmiršk mūsų, dėdule, prašom dažniau atsilankyti, — kalba šalia vežimo atsistojusi šeimininkė. Griaužiūnas pasižiūrėjo į jos pralinksmėjusį veidą.

— Kuo ji patenkinta? Ar kad gavo kelis skatikus, ar kad aš išvažiuoju? — pagalvojo Griaužiūnas. — Ar gal ir vienu ir kitu?..

Ką daugiau kalbėjo Geinienė, Griaužiūnas jau nenugirdo, nes vežimas sujudėjo ir išvažiavo iš kiemo į gatvę.

Ratai pasinėrė purvynan iki stebulių, arklys žygiavo žingsniu, nors vežėjas jį porą kartų sušėrė rimbu.

— Kai išvažiuosim iš sodžiaus, kelias bus geresnis, — atsigręžęs ramina jis Griaužiūną.

Išvažiavę iš kaimo, tuojau pasuko į senąjį vieškelį, kadaise gausiai iš abiejų pusių apsodintą beržais. Nedaug jų beliko, ir tie buvo papurtę, pasvirę į rytus. Jau be lapų juodos nusvirusios šakos liūdnai lingavo, vakarų vėjo supamos. Dangus žemų debesų apniauktas, laukai pajuodę, lyg purvu apneši, kloneliuose ir duobelėse pilko vandens klanai — visa tai slėgė ir kažkaip gniuždino Griaužiūno kūną ir sielą.

Pravažiuojant pro kapinyną, nejučiomis pasekė savo vežėją, nusiėmė kepurę ir persižegnojo.

— Gal neužilgo teks ir man tokioje pat vietoje atsigulti, — įsispraudė į smegenis mintis ir net šiurpuliais sukrėtė visą jo kūną.

Liūdna, nejauku drėgną rudens dieną laukuose. Kur tik pažvelgsi, visur matai niaurius mirties pėdsakus, ir gūdžios mintys nesuvaržoma srove plaukia į galvą, nebesulaikomomis bangomis skrenda viena paskui kitą, vis liūdnesnės, vis niauresnės, kol pagaliau sielvartas apgaubia visą žmogaus sielą ir paskandina nusiminimo jūrėse.

Niūri nykuma vienišumo sielvartu sukaustė Griaužiūnui krūtinę.

— Niekam nesu reikalingas, niekas nepasigailės, kai išnyksiu iš šio pasaulio, — suskaudėjo mintis. — Nei vienos artimos sielos! .. — Ach, — giliai atsiduso jis.— Štai, gyvenimas jau išgyventas, artėja prie galo. Rytojaus man jau nebėra.

Prisiminė jam kažkur kažkada girdėta dainelė apie liūdną ūkanotą rudenį, kurioje buvo dainuojama, kad daugelis dabar dar gyvųjų žmonių nebesusilauks jau šviesiosios saulės, kaitriųjų dienelių...

— Gal ir aš jų jau nebesulauksiu...

Gūdžiųjų minčių siūlą pagaliau nutraukė vežėjas. Jis jau kelis kartus buvo beatsigręžęs į Griaužiūną. Matyti, norėjo kažko klausti ar gal kažko prašyti. Griaužiūnas tai matė ir suprato, bet, paskendęs liūdnuose atsiminimuose, neturėjo noro pradėti kalbą.

Pagaliau pusbernis įsidrąsino.

— Gal ponas neužpyksi, jei aš paklausiu.

— Ko nori, vaikel?

— Ar tiesa, kad pas mus greitai ateisią bolševikai?

— Kas tau sakė tokius niekus? — iš įpratimo griežtu balsu paneigė šiurkščiai Griaužiūnas.

— Žmonės pas mus taip kalba.

— Grynas prasimanymas, melas. Netikėk tokiais gandais, — įtikinėja jį Griaužiūnas.

Pradėjo lynoti smulkus, kaip rūkai, lietus. Berniokas nusigręžė, truktelėjo vadelėmis, sumatažgojo rimbu, ir arklys pasibėgėjo pusę varsnų.

— Aš irgi nelabai tikiui, — atsigręžė berniokas vėl į Griaužiūną. — Bet kalba žmonės, kad apie tai ir gazietos rašo.

— Aš kasdien skaitau laikraščius ir galiu tave užtikrinti, kad panašių niekų nebuvo rašyta.

— Tai gal ne tose gazietose, kurias ponas skaito.

— O tu skaitai tokias gazetas? Savo akimis matei? — susidomėjo Griaužiūnas.

Berniokas nusigręžė, sumatažgojo vėl rimbu, arklys kiek pasibėgėjo ir vėl nuėjo žingsniu.

Kurį laiką vaikinas tylėjo, lyg apsvarstydamas, ar galima ponui viską pasakyti, ar negalima?

— Ne, aš nesu skaitęs tokių gazietų ir skaityti, kaip reikia, nemoku, pamiršau, — pagaliau atsiliepė. — Bet yra tokių, kurie skaitė.

— Tai pačių bolševikų slaptai leidžiami raštukai, kuriais nori mūsų valstybės saugumą sugriauti. Tokių raštų nereikia nei skaityti, nei jais tikėti, tik naikinti, kur užtinki, — įtikinėja Griaužiūnas. — Policijai reikia įduoti tokius žmones, kurie tuos raštus platina.

Ir čia pat Griaužiūnas pagalvojo: — kuo gi aš geresnis už Juknio sūnų? Mokau vaikiną šnipinėti.

— O visgi, kad atspausdinta... — suabejoja berniokas Griaužiūno įtikinėjimais. Į paskutinius jo žodžius, matyti, nei dėmesio neatkreipė. — Yra žmonių, kurie, sako, kad tikrai ateisią... Net mokytų...

Kaip toliau įtikinėti vaikiną, kad jis patikėtų esąs suklaidintas, Griaužiūnas nežinojo. Tik paklausė:

— Tu nebijai bolševikų?

— Ko turiu bijoti? Aš ne ponas, ne turtuolis. Mano tėvai kampininkai.

— Visiems būtų negerai, jei ateitų bolševikai. Pas juos visi badauja lygiai — ir ūkininkai ir kampininkai.

— Sako, pas bolševkus nėra nei ponų, nei dvarų. Visi ten lygūs.

—Tiesa, — nusijuokė Griaužiūnas. — Visi ten lygūs: visi vienodai apdriskę, alkani, nuskurdę.

— Sako, jie atimsią žemes ir dvarus iš ponų ir ūkininkų, — lyg nenugirdęs Griaužiūno pašaipos toliau balsiai galvoja berniokas. — Žemę atiduos mums, samdininkams, o ūkininkai tarnaus, kaip dabar mes tarnaujame.

Net nusijuokė patenkintas.

— Vieni kvaili primelavo, kiti kvaili tiki, — jau net papyko Griaužiūnas, bet berniokas to nei nepastebėjo ir svajojo toliau.

— Bus tada, sako, darbininkų valdžia. Tokie, kaip aš, važinėsime gražiuose vežimuose be arklių, kokiais dabar tik ponai važinėja.

— Melas, viskas melas, — neigia Griaužiūnas. — Jei ateitų čia bolševikai, būtume visi baudžiauninkai, kaip dabar baudžiauninkai yra visi Sovietų gyventojai. Tu girdėjai, kas tai yra baudžiava?

— Ten, sako, algas dideles darbininkai gauna. Kiek kuris nori, tiek sau ir paskiria.

— Ten viskas taip brangu, jog algų, kad ir didžiausių, neužtenka pragyventi.

— Nepigu ir pas mus. Kad tik pinigų būtų, galima ir brangiau mokėti...

— Tokis Dievo užmirštas kampelis, ir taip suagituotas berniokas, —

pagalvojo net nusigandęs Griaužiūnas. — Įsivaizduoju sau, kas dedasi kitose vietose. Ko gi žiūri toji mūsų policija?

— Tai ką? Matyti, esi nepatenkintas Smetonos valdžia, kad bolševikų lauki, — užkalbino po kurio laiko jau patsai Griaužiūnas.

— Smetona geras žmogus. Surietė gaspadorius, kaip reikia.

— Nemėgsti, matyti, gaspadorių?

— Ko jų gailėtis. Jie mūsų irgi nesigaili. Taigi Smetona, sako, bijosi ponų ir turtingų ūkininkų, kurie buvo sumanę užmušti jį, todėl ir nori visą valdžią bolševikams atiduoti, — atsigręžęs į Griaužiūną pasakoja berniokas. — Sako, jau yra parsikvietęs Lietuvon bolševikų kariuomenę, kad tik nuo ponų jį apgintų.

— Štai, kokios kalbos eina, — nustebo Griaužiūnas. — Tu bažnyčion vaikščioji?

— Kai nepavargęs, ir šeimininkas leidžia, einu.

— Kunigas nieko nekalba per pamokslus apie bedievius ir bolševikus?

— Kalba, bet kunigams nereikia tikėti.

— Kodėl?

— Nežinau, bet net policija liepia žmonėms, kad kunigams netikėtų.

— O dar kuo nereikia tikėti, nekalbėjo jie? Pasakysim, tomis gazietomis, apie kurias man porinai?

— Ne, nekalbėjo. Tik čia yra tokių, kurie vaikus moko. Jie sako, kad nereikia tikėti poniškoms gazietoms, nes per jas ponai nori prastus žmones apgaudinėti.

— Vadinasi, ir manim nereikia tikėti, nes mane ponu palaikai? — paklausė berniоką Griaužiūnas.

Berniokas nieko jam neatsakė, nutilo.

Ėmė smarkiau lynoti. Griaužiūnas pastatė apsiausto apykaklę ir giliau užsimovė skrybėlę.

— Smarkiau pavažiuotai, o tai sudrengs ir į autobusą pavėluosim.

Berniokas pasidairė į dangų.

— Saulės nematyti, tai ir nežinia, suspėsim ar pavėluosim. Vio, vio, — paragino arklį, smarkiai sušerdamas jį rimbu. Arklys pasibėgėjo varsnas ir vėl nuėjo žingsniu.

— Žemė labai atlyta, purvynas. Arklys nepatempia vežimo.

Griaužiūnas nieko jam neatsakė, tik giliai įtraukė galvą į apsiausto apykaklę, susikūprino. Berniokas vis dažniau ir smarkiau ragino arklį rimbu.

— Kaip keista, kad nesurandu žmonėms gyvo žodžio, kuris į jų protą ir širdį prabiltų, — pagalvojo Griaužiūnas. — Kalbėjausi su ūkininkais ir nemokėjau jų įtikinti, kad ne viskas taip negera, kaip jie mano. Klausiau kvailų šnektų studentėlių ir nesugebėjau jiems tinkamai prieštarau-

ti, bent sudrausti pasipūtėlius. Dabar su šiuo sukvailintu bernioku besikalbant irgi nemoku paveikti, kad netikėtų bolševikine agitacija...

Maniau anksčiau, kad esu protingas, — galvoja jis toliau: — turiu savą nusistovėjusią pasaulėžiūrą, gyvenimo išbandytą, o pasirodo, kad iš tikrųjų nieko galvoje nėra be paviršutiniškų, nieko nereiškiančių posakių, nuvalkiotų, nudėvėtų, pripuolamai pasisavintų iš paskubomis paskaitytų oficiozinių laikraščiukų. Negi su tokiu sielos bagažu, su tokiu proto turiniu eisi pas žmones, kurie vargsta ir blaškosi, ieškodami išeities iš gyvenimo pragaro, kurių viltys ir troškimai gal neprotingi, gal klaidingi, bet per skausmą ir skurdą gimę, kruvinomis raidėmis jų širdyse įrašyti.

— Nejaugi į senatvę visai sukvailėjau? — net nusigando. — Rodos, anksčiau nebuvau kvailas ir nepastebėjau, kad kiti mane būtų kvailiu laikę. Kas atsitiko su manim, kad netekau savo proto ir ėmiau galvoti ir kalbėti svetimomis mintimis, svetimais žodžiais? Nejaugi tiesą kalbėjo anie studenčiokai, kad esu nuo gyvenimo atsilikęs ištižėlis, dabartiniems laikams svetimas?

Ir ėmė slinkti jam prieš akis viso dvidešimties metų nepriklausomoje Lietuvoje laikotarpio gyvenimas.

Sugrįžo Lietuvon vos trisdešimt aštuonerius metus teturėdamas, bet prityręs jau valdininkas, kupinas jėgų ir pasiryžimo dirbti tėvynės naudai. Ir dirbo atsidėjęs nuo ryto iki gilios nakties, užmiršdamas visus savo asmeninius reikalus, net sveikatos nebodamas. Pirmaisiais metais tekdavo vienam dirbti už tris, už keturis, pačiam vienam tekdavo užkimšti visas spragas, kurios tik pasitaikydavo. Trūko visur tarnautojų, ypač inteligentiškesniųjų, o su esamaisiais sunku buvo susitvarkyti. Dažniausiai tai būdavo mažo išsilavinimo žmonės, nedisciplinuoti, nepratę tarnauti, bet visi su didelėmis ambicijomis, su puikiausia apie save nuomone. Juos reikėjo pratinti prie darbo, prie tvarkos, instruktuoti, mokyti, o tie dėl mažiausios pastabos užsigaudavo, dažnai mesdavo darbą ir keliaudavo į kitą įstaigą.

O čia dar visokių sumanymų ruošimai, svarstymai, įstaigų darbo ir kompetencijos ribų nustatymas, kova su anarchistiniais nepritysusių valdininkų palinkimais, su stoka valstybingumo tradicijų...

Posėdžiai, posėdžiai, įvairiausiais klausimais ištisomis naktimis posėdžiai...

Ir taip keleri metai praslinko, o gyvenimas žengė pirmyn, gimdavo naujos mintys, aiškėjo nauji keliai, naujos santvarkos perspektyvos, bet jis to net nepastebėjo, nepamatė, kaip pačioje Lietuvoje susiformavo naujas inteligento tipas, visai nepanašus į seną kartą — gimė praktiškas tipas, kuriam senos rūšies idealizmas, romantinė nuotaika buvo svetimi.

Gal tos naujos idėjos buvo plačiai skelbiamos, spaudoje ir ištisuose vei-

kaluose nagrinėjamos, gal tie nauji keliai seniai jau buvo propaguojami, bet jis, Griaužiūnas, nieko apie tai nežinojo. Užimtas nuo ankstyvo ryto iki vėlyvos nakties, neturėjo laiko ne tik geresnės knygos pasiskaityti, bet paprasto laikraščio nebuvo kada rankon paimti.

Kada valstybinis aparatas susitvarkė, gyvenimas įėjo į normalias vėžes, kada atsirado, kuo galima buvo save pavaduoti ir pačiam laisviau atsikvėpti, nebeatgijo seni įpratimai nesusirado kultūriniu žmonijos gyvenimu susidomėjimo, geros knygos pamėgimo, visa pražudė per tuos metus susidaręs pažiūrų trafaretas. Skaityti savus laikraščius? O ką ten juose gero rasi? Kas tie mūsų laikraštininkai? Buvusieji vargonininkai, nemokšos, iš ketvirtos klasės dėl stokos gabumų išguiti...

Sekti užsienių spaudą, domėtis Europos kultūriniu ir politiniu gyvenimu — vadinasi, politikuoti, susilyginti su nuolatiniais kavinių lankytojais. Juk visa, kas jam, aukštam pareigūnui, reikėjo žinoti, sužinodavo iš tokių pat aukštų pareigūnų, kaip ir jis.

Be to, nepatriotiška buvo laikomas susidomėjimas svetima spauda, reikėjo savą skurstančią palaikyti. Apie tai buvo daug kalbama. Griaužiūnas ir palaikydavo — išsirašinėjo žurnalus, pirkdavo knygas, bet jų niekados neskaitydavo. Visos jos guli pas jį spintoje iki šiol nesupiaustytos...

Kada prasidėjo į valstybines įstaigas jaunųjų veržimasis, kovos, intrigos dėl aukštųjų vietų, matė tame tik nesveiko karjerizmo apsireiškimą. Jis pats, kaip ir kiti jo vienaamžiai, labai žemai vertino dvasiniu ir moraliniu atžvilgiu jaunuosius kandidatus į valstybinio ir visuomeninio gyvenimo veikėjus. Kiekvieną tokį vyruką laikė neišprusintu karjeristu, mažai išlavintu gobšūnu, galvojančiu tik apie „namuką“ ir „centriuką“, apie karjerą ir turtingas vedybas...

Susigyvenęs su tokiomis pažiūromis, iš aukšto žvelgė į žmones, patenkintas savimi. Tik staiga pajuto, kad kažkokia svetima banga užliejo, pagavo jį ir išmetė iš gyvenimo jūros pakrantėn, kaip svetimą jai gaivalą...

— Štai ir atvažiavome, — nutraukė jo mintis vežikas. — Visuomet čia autobusai stovi, tik dabar niekur nematyti. Gal pasivėlinom?..

Neiškopę iš vežimo sužinojo iš praeivių, kad autobusas į Kauną išvažiavo prieš pusę valandos. Kitas eis tik rytdieną.

— Pasivėlavom, — lyg nusistebėjo berniokas. — Ką dabar darysim? Gal namo važiuosim?

— Sakiau, kad reikėjo sparčiau važiuoti, — išsišiepė nepatenkintas Griaužiūnas. Kurį laiką sėdėjo vežime tylėdamas. — Važiuok į kleboniją...

* * *

PAGUNDA

1

Paskutiniais metais pagarsėjęs prancūzų žurnalistas Viktoras Lemain gimė ir augo Petrapilyje. Jo tėvas buvo tikras prancūzas, jaunas atvykęs į Rusiją duonos ieškoti. Nesvarbu, kurio buvo išsilavinimo; užteko, kad buvo svetimšalis, tikras prancūzas ir turėjo Prancūzijos atstovybės paramą, todėl be didesnių pastangų gavo vienoje Petrapilio gimnazijoje prancūzų kalbos mokytojo vietą.

Pasijuto, kad gyvenimas jau sutvarkytas pastoviai, už darbą gauna tokį atlyginimą, jog ramiai gali pagalvoti apie šeimos židinio sukūrimą.

Ėmė žvalgytis rimtai ir ramiai į būsimosios gyvenimo draugės kandidates. Ne tiek jam buvo svarbu, kad būsimoji žmona pasižymėtų grožiu, išsilavinimu ir tikrai patiktų, kiek tai, kad turėtų gerą kraitį.

Likimas jo neapvylė — vedė rusaitę, pasiturinčio pirklio dukterį, gavo gerą kraitį pinigais ir, be to, nedidelį gražų jaukų namuką aristokratiškame Petrapilio priemiestyje.

Ten Viktoras gimė ir augo. Namie visi kalbėjo tik rusiškai, nes motina prancūziškai nemokėjo; bet tėvas rūpinosi, kad sūnus nepamirštų, kas jis esąs. Nors Viktoras, būdamas mokytojo sūnus, galėjo nemokamai lankyti valdžios gimnaziją, tačiau tėvas jį atidavė į privačią, kurioje reikėjo brangiai mokėti, bet ten visi dalykai buvo dėstomi prancūzų kalba.

Įstojęs į universitetą, tėvo patariamas, pasirinko romanistikos skyrių. Baigęs jį ir gavęs diplomą, įsitaisė kaip tėvas, tik kitoje valdžios gimnazijoje Petrapilyje prancūzų kalbos mokytoju.

Gyveno pas tėvą ir gyveno kukliai, kaip moka gyventi tik prancūzai, kurie stengiasi ir moka nuolat didinti iš savo uždarbio santaupas „juodai dienai".

Atrodė, kad ir Viktoro gyvenimas turės praslinkti ramiai, be netikėtų sukrėtimų, tarp sąsiuvinių ir vadovėlių; bet pasirodė, kad likimas lėmė jam visai kitą gyvenimo vagą. Mirė tėvas, pusmečiui praslinkus ir motina. Namai liko be priežiūros. Nebuvo jau nei tos švaros, nei tos tvarkos, į kurią buvo įpratęs nuo mažų dienų. Nutarė, kad turi vesti, tik atidėjo, iki pasibaigs gedulo dienos.

Prasidėjo, kaip jam atrodė, visai netikėtai pirmasis pasaulinis karas. Jį, kaip ir rusų inteligentijos daugumą, buvo pagavusi patriotinė karštli-

gė, ir Viktoras Lemain staiga pasijuto esąs rusas ir dargi patriotas. Bet, neatsižvelgdamas į šiuos jausmus, pamažėl, ne iš karto, išėmė iš banko visas santaupas ir pakeitė auksu arba svetima valiuta.

Įvyko revoliucija — „didžioji, nekruvinoji", kaip ją džiūgaudami vadino pradžioje rusų inteligentai. Džiūgaudavo ir ponas Lemain, dalyvaudavo beveik visuose mitinguose, eisenose, įvairiose organizacijose, kuriose sakydavo karštas prakalbas ir net pateko į socialistų revoliucionierių centro komiteto narius, nors anksčiau, studentavimo metu, priklausė slaptoms socialdemokratų kuopelėms ir socialistus revoliucionierius laikė nusikaltėliais, teroristais.

Greitu laiku viskas pasikeitė. Prasidėjo tų pačių inteligentų persekiojimas, kai valdžia pateko į komunistų rankas. Viktoras Lemain neteko vietos. Namai, kuriuos paveldėjo, buvo iš jo atimti, ir patsai iškraustytas iš buto, kaip „buržujus ir darbo žmonių priešas". Nieko neleido jam pasiimti, kas buvo bute, ir teko išeiti iš nuosavų namų, kaip stovi.

Gyvenimas pasidarė nepakenčiamas. Nuolatinės dienomis ir naktimis kratos, suėmimai, teroras, apiplėšimai gatvėse net dienos metu, susišaudymai — buvo kasdienis reiškinys. Teko drebėti ne tik dėl turto ir laisvės, bet ir dėl gyvybės. Visi bėgdavo iš Petrapilio, kur kas galėdavo, nors visur nebuvo nei ramiau, nei saugiau...

Prisiminė tada Viktoras Lemain, kad jis esąs prancūzas, ir nutarė grįžti „namo", į Prancūziją. Bet nebuvo tai lengva. Su dideliu vargu, pavojais ir dar didesnėmis išlaidomis pasisekė prasiskverbti į Suomiją, iš kur lengvai pateko į Prancūziją, karui jau pasibaigus.

Apsigyveno Paryžiuje, nutaręs čia „atsilsėti" po vargų, apsidairyti ir tik tada rūpintis surasti atitinkamą darbą. Atsivežė lėšų auksu ir svetimomis valiutomis, daugiausia doleriais ir sterlingais, tiek, jog manė, kad jų užteks trejetui ketvertui metų be skurdo pragyventi. Bet „atilsis" Paryžiuje tiek pareikalavo pinigo, kad po pusės metų pas jį beveik nieko nebeliko.

Teko ieškoti darbo anksčiau, negu tikėjosi, ir tuomet paaiškėjo, kad jį surasti sunkiau, negu manė. Rusų universiteto baigimo diplomas čia nieko nereiškė; gauti, kaip tikėjosi, mokytojo vietą nepasisekė, ieškoti fizinio darbo — tokia mintis net nekilo jo sąmonėje...

Kažkas iš pažįstamų davė jam gerą patarimą parašyti straipsnį apie tai, kas šiandien dedasi Rusijoje. Tik savo straipsnį nesiųsti paštu, bet pasistengti būtinai pasimatyti su redaktorium. Apie kiekvieną redakciją yra susispietusių žmonių, nuolatinių bendradarbių, kurie gyvena iš rašinių, dedamų laikraščio skiltyse. Naujų, ypač iš šalies, bendradarbių jie labai nemėgsta. Redaktorius dažniausiai naujokų rašinius paskaityti ir įvertinti paveda vienam tokių nuolatinių bendradarbių, todėl visi pašalinių

straipsniai ir apysakos, kad ir talentingai parašyti, visada atsiduria redakcijos krepšyje, kaip nevertingi.

Ponas Lemain paklausė patarimo ir atsisėdo rašyti. Dirbo ištisas dvi savaites, nes darbas buvo neįprastas ir nesisekė. Pagaliau visas kliūtis nugalėjo ir pats nunešė į antraeilio laikraštuko redakciją. Ten irgi sutiko kliūtis; jam trukdė pasimatyti su redaktorium. Bet ir šias kliūtis nugalėjo, ir pagaliau pats redaktorius jį priėmė. Įteikęs straipsnį, vaizdžiai atpasakojo visus savo nuotykius, patirtus Rusijoje, savo vargus, kol pasiekė Prancūziją, nupiešė be išeities padėtį, kurioje atsidūrė Paryžiuje.

Prancūzai tada labai domėjosi tuo, kas vyksta Rusijoje. Tiesa, juos ne tiek domino rusų revoliucija, kiek klausimas, ar nepražus jų santaupos, įdėtos į paskolų Rusijai lakštus.

Redaktorius, kantriai išklausęs jo pasipasakojimus, permetė akimi straipsnį ir pažadėjo išspausdinti. Be to, dar pasiūlė nuolatinį redakcijoje korektoriaus darbą.

Ponas Lemain be galo apsidžiaugė pasiūlymu ir tuojau sutiko, net nepasidomėjęs, kokį gaus už darbą atlyginimą. Pasijuto tokis laimingas, kaip niekuomet dar nėra buvęs.

Dirbdamas redakcijoje, pamėgino ir toliau rašinėti — pirmiau trumpus, vėliau ilgesnius straipsnelius ir net apysakėles iš rusų gyvenimo. Redakcija mielai jo šiuos rašinius spausdindavo, net mokėdavo nedidelį honorarą. Tiesa, dažnai tekdavo taisyti, ką buvo parašęs, kad „atitiktų skaitytojų skonį", kaip tokiais atvejais kartodavo redaktorius.

Kokis buvo „skaitytojų skonis", jis nežinojo, bet tikėjo, kad jį žino redaktorius.

Kai tų apysakėlių susirinko didesnis kiekis, išleido jas atskiru rinkinėliu, kuris, reikia pasakyti, pasisekimo nesusilaukė ir turėjo iš knygynų lentynų nukeliauti į senų knygų pardavinėtojų krautuvėles.

Kada jis parašė ir išspausdino atskira knyga didesnį rašinį apie Dostojevskį, kaip rusų sielos reiškėją, susilaukė paminėjimo ir kituose laikraščiuose.

Vienas kitas straipsnis įvertino Lemainą kaip gilų slavų, o ypač rusų sielos žinovą. Ryšium su tuo buvo paminėtos ir jo anksčiau išspausdintos apysakos, todėl jų pareikalavimas kilo, ir netrukus visi likusieji egzemplioriai buvo išparduoti.

Atsirado dabar ir leidėjas, kuris pasiūlė Lemainui išleisti jo straipsnių ir apysakų naują laidą. Pirmu leidimu buvo išspausdinta iš viso tik penki šimtai egzempliorių, bet dabar leidėjas jau išspausdino penkis tūkstančius, nors ant viršelio ir pirmo puslapio buvo pažymėta, kad išspausdinta penkios dešimtys tūkstančių.

Paprastai visų leidėjų taip daroma pirkėjui įtikinti, kad autorius esąs žymus ir plačiai skaitomas rašytojas.

Knygai iš spaudos išėjus, Viktoras, leidėjo patariamas, patsai parašė, slapyvardžiais prisidengdamas, keletą apie savo kūrinius recenzijų, kurias leidėjas išspausdino įvairiuose dienraščiuose.

Vienose tų recenzijų jis truputį save papeikė, kitose labai išgyrė. Už išspausdintas recenzijas reikėjo dienraščių redakcijom sumokėti beveik kaip už skelbimus; sumokėjo leidėjas autoriaus honoraro sąskaita...

Vėliau atsirado ir pašalinių recenzijų, nevisai palankių autoriui, ir jam teko dabar polemizuoti su jų autoriais jau nemokamai.

Nedidelis triukšmas, skirtingų jo knygos įvertinimų sukeltas, nepakenkė, bet išėjo Lemainui į naudą: atkreipė knygų mėgėjo dėmesį. Vardas jo pasidarė jau žinomas.

Vėliau, kada Lemain parašė ir paskelbė dienraščio skiltyse kitą, dar išsamesnį ir ilgesnį straipsnį apie Dostojevskį, rusų paslaptingos sielos reiškėją, išpranašavusį būsimosios Rusijos revoliucijos baisumus, ir jį išspausdino atskiru leidiniu, jam jau neteko pačiam rašyti savo kūrinio įvertinimo: rašinys atkreipė net didžiųjų laikraščių dėmesį, ir autorius buvo įvertintas, kaip giliausias slavų, ypač rusų, sielos ir gyvenimo žinovas.

Šia proga tokiems teigimams sutvirtinti buvo paminėta, kad autorius gimęs, augęs ir mokslus išėjęs Rusijoje, kur vėliau profesoriavęs Petrapilio universitete, užimdamas ten rusų literatūros istorijos katedrą.

Lemain šių davinių nepaneigė ir tuo būdu pasidarė prancūzų inteligentų akyse dargi dideliu mokslininku.

Po šio pasisekimo Viktoras Lemain gavo iš vieno žymiausių Paryžiuje dienraščių redakcijos pakvietimą užimti politinio Rytų skyriaus vedėjo vietą.

Antrojo pasaulinio karo metu jo vardas dar labiau iškilo. Iki šiol jo rašiniuose buvo juntamas nedraugiškas nusiteikimas komunistų atžvilgiu, kurių jis neskyrė nuo rusų tautos apskritai. Negalėjo atleisti išgyventų nemalonumų, pavojų ir pagaliau jo turto pagrobimo. Toksai nusiteikimas dar paryškėjo, kai Paryžius atsirado vokiečių rankose.

Aliantams karą laimėjus, teko Lemainui nuodugniai pakeisti ir savo rusų atžvilgiu pažiūras ir nusiteikimą. Rusai buvo dabar aliantų sąjungininkai, kuriuos galima buvo tik girti, kaip didvyrišką tautą, bet nieku būdu ne peikti arba kritiškai atsiliepti. Visoje Prancūzijoje ėmė siausti pavojinga proto karštligė: surasti ir sunaikinti visus tikruosius ir įsivaizduojamus kolaborantus su vokiečiais. Žmonės, niekuo nenusikaltę nei savo tautos, nei tėvynės atžvilgiu, dažnai patys geriausi ir išmintingiausi Prancūzijos sūnūs, buvo sodinami į kalėjimus, teisiami ir nuteisiami vien tik todėl, kad atsirasdavo tokių, kurie juos apskųsdavo dažniausiai poli-

tiniais sumetimais, kad nusikratytų būsimoje veikloje pavojingų konkurentų...

Kad patsai nebūtų apkaltintas dėl ankstyvesnių nepalankių rusams straipsnių, Lemain turėjo skubiai persiorientuoti, ir ėmė dainuoti pagal bendrą nuotaiką ir kaltinti kitus bendradarbiavimu su vokiečiais. Tokiu būdu išvengė pavojaus, ir jo vardas, kaip mokslininko, rašytojo, gilaus rusų sielos ir to krašto reikalų žinovo, nė kiek nenukentėjo.

Į visas aliantų komisijas, kur jos bebūtų, buvo neišvengiamai kviečiamas ekspertu.

Spaudos puslapiai ėmė mirgėti jo vardu, kaip įtakingo politinio veikėjo ir nepamainomo autoriteto Europos Rytų klausimais.

Tokią apie save susidėjusią nuomonę ir savo padėtį Viktoras Lemain mokėjo protingai išnaudoti savo labui. Būdamas gerai apmokamu valdiniu ekspertu, tuo pačiu metu buvo savo laikraščio neblogiau atlyginamas korespondentas. Jo straipsniai politiniais tų dienų klausimais buvo labiau turiningi ir įdomesni, negu kitų. Būdamas valdžios ekspertas, jis daugel žinojo, ko kiti negalėjo žinoti, ir savo žiniomis naudojosi, kad ir labai atsargiai...

2

Kai vyko į Maskvą prancūzų vyriausybės delegacija su užsienio reikalų ministeriu priešakyje, Viktoras Lemain vyko su ja, kaip vienas svarbiausiųjų delegacijos patarėjų. Delegacija vyko sudaryti su komunistine Maskvos vyriausybe draugiškumo ir prekybinę sutartį.

Sielos gilumoje jis nepritaria vyriausybės tikslams. Jei pareitų viskas nuo jo, jis dar neskubėtų ieškoti su Maskvos bolševikine vyriausybe draugiškų santykių. Ir su prekybos sutartimi dar gerokai palauktų. Šiandien Prancūzija neturinti nei ką parduoti, nei galimybės ką pirkti. Ne geresnėje tuo atžvilgiu padėtyje yra šiandien ir Rusija. Bet Lemain gerai suprato, kad, tokią nuomonę reikšdamas, nieko nepasiektų, tik netektų autoriteto ir padėties.

Visą laiką todėl tenka jam, kaip ir šiuo atveju, kalbėti ne ką mano, bet ką mano ir kalba visi...

Delegacija vyko per Vokietiją, ir Lemain matė sugriautus senus jos miestus. Šis vaizdas nesukėlė jo sieloje džiaugsmo, vien tik liūdesį. Vokiečiams neapykantos, būdingos prancūzų sieloms, nejuto. Ilgas Rusijoje gyvenimas, gautas ten išsilavinimas ir nuolatinis su rusų senosios kartos inteligentija bendravimas paliko jo sieloje gilų įspūdį, kurio iki šiol nenusikratė ir nusikratyti nemėgino.

Kaip ir visa toji rusų inteligentija, jis gerbė vokiečių tautą, kultūrą, senus jos miestus su amžiais statytais meno pastatais. Iš visų Europos tautų labiausiai vertino vokiečius.

Dar studentavimo metais, be abejo, buvo girdėjęs, bet dabar manė, kad patsai, savarankiškai, bus sudaręs nuomonę apie Europos ateitį. Europos vadovavimas žmonijai politinėje plotmėje su pasauliniu karu yra baigtas. Europa pasiliks ateityje tik žmonijos kultūros židiniu. Jos miestai taps senųjų amžių muziejais. Tų miestų šedevrai, — bažnyčios, amžiais statyti pastatai ir kitoki meno kūriniai, kuriuose didingai pasireiškė, kas buvo žmogaus sieloje geriausio ir vertingiausio, — nuolat bylos į žmonių širdis ir belsis į žmonijos sąžinę...

Ir štai dabar atvyko iš užjūrio barbarai, nauji hunai, ir šventvagiška ranka visa tai pavertė griuvėsiais, amžiais kuriamą kultūros lobyną kapinynu...

— Ką reiškia vandalų darbai palyginus su tuo griovimo darbu, kurį atliko amerikiečiai. Tokį griovimą galėjo atlikti žmonės, išaugę tokiame krašte, kuris ne tik kad neturi savitos kultūros, bet ir mažiausio supratimo apie tai, ką mes, europiečiai, vadiname kultūra.

Taip galvojo Lemain ir net džiaugėsi, kad tuose griovimo žygiuose nedalyvavo prancūzai.

— Kad tie žmonės, kurie griovė, ir tie, kurie įsakinėjo griauti, būtų turėję nors mažą supratimą apie kultūros ir meno vertybes, kuriomis didžiavosi visa kultūringoji žmonija, nebūtų taip be atodairos griovę, ką tik galėjo pasiekti! Be abejo, kultūringoji žmonija ateityje pasmerks juos, ir šiandien garbinami vardai bus gretinami su Herostratų, Atilų, Čingischanų, Solimanų vardais.

Maskvoje delegacija buvo sutikta labai iškilmingai. Dalyvavo ne tik prancūzų atstovybės nariai, bet ir aukšti Maskvos karo ir civiliai pareigūnai su V. Molotovu priešakyje.

Stotis buvo išpuošta Prancūzijos ir SSSR tautinėmis vėliavomis, perone išrikiuota garbės sargyba.

Kai puikiausiais limuzinais, kokių Paryžius jau seniai nebuvo matęs, delegacijos nariai buvo gabenami į viešbutį, priešakyje ir iš abiejų pusių dūzgė motociklais puošniai uniformuoti policininkai, šalindami iš kelio, kas tik pasitaikydavo...

Viktoras Lemain dairėsi, stebėjo ir savo akimis nenorėjo tikėti, kad Maskva būtų galėjusi tiek pasikeisti.

Prieš pirmąjį pasaulinį karą, caro laikais, jam nekartą teko būti Maskvoje. Ji turėjo tada ryškų, savitą, neužmirštamą veidą. Maskva nebuvo panaši į Vakarų Europos didmiesčius, nebuvo panaši net į kitus didesnius Rusijos miestus. Tai buvo greičiau savotiškas, keistas milžiniškas

kaimas, bet tokis, į kurį panašaus niekur kitur pasaulyje nesurasi. Čia galėjai matyti puikius, paauksintos bronzos tvora aptvertus unksnėtus parkus, išpuoštus statulomis, išdabintus gėlynais, kūdrelėmis, kuriose įvairių keistų būtybių pavidalo bronzos ir marmuro trykšliai čirškė aukštyn tyro vandens sroves, o raižyti kūdrelių kraštai išdėlioti spalvotu marmuru.

Tuose parkuose stovėjo nemažiau išpuoštos, išdabintos vilos, keistos, niekur kitur nematytos išvaizdos, kažkokios pusiau orientalinės architektūros.

O čia vėl, greta tų parkų, žemi, dažniausiai mediniai, paprastai žalia spalva dažyti namukai, aptverti žema tvorele. Namukai irgi skendo tarp medžių, krūmų ir gėlynų.

Kiekvienam žingsnyje krito į akį nesuskaitomų cerkvių paauksinti, keistos išvaizdos kupolai...

Gatvės buvo kreivos, vingiuotos, siauros, grįstos paprastai mažais apvaliais akmenukais, vasaros metu dulkėtos, o rudenį purvinos...

Dabar važiavo plačiomis, tiesiomis, kaip iššauti, meksfaltu grįstomis gatvėmis. Iš vieno ir kito gatvių šono riogsojo aukšti septynių aštuonių aukštų milžinai, slegiančios, neskanios išvaizdos.

Maskva prarado savo veidą, tapo panaši į Berlyną, tik dar labiau griozdiška.

Dar kas krito Viktorui Lemainui į akį — kad Maskva visai nebuvo karo sužalota, bent tos gatvės, kuriomis važiavo. Niekur nesimatė nei sugriautų, nei apgadintų pastatų...

Delegaciją apgyvendino naujame, vienuolikos aukštų milžiniškame viešbutyje. Tik jos pirmininkas, užsienio reikalų ministeris, nuvyko tiesiogiai į Prancūzijos atstovybę ir ten apsistojo.

Viešbučio vestibiulis buvo griozdiškas, kaip kluonas. Priešais įėjimą riogsojo dvi milžiniškos — Stalino ir Lenino — statulos. Šalimais buvo įruošti pašto ir telegrafo skyriai, įvairios krautuvės, kur galėjai gauti visko, nuo degtukų dėžutės iki brangenybių, moderniškojo meno paveikslų ir kitokių dirbinių.

Vestibiulis buvo panašus į geležinkelio stotį, bet ne į pirmos rūšies viešbučio fojė...

Viktoras Lemain gavo apsigyventi trečiame aukšte. Kažkodėl jam teko geresnės ir erdvesnės patalpos, negu kitiems. Net trys kambariai — vienas didesnis, du mažesni — ir vonia.

Kambariai buvo apstatyti brangiais baldais, kurie visai nesiderino su baltai kalkėmis dažytomis sienomis. Ant staliuko prie durų stovėjo du detektoriniai priimtuvai, kuriais, kaip vėliau sužinojo, galėjo klausyti dvi Maskvos stotis...

Nusivalęs, nusiprausęs ir persirengęs, nusileido į pirmą aukštą, į viešbučio restoraną, didelę pailgą salę, padalintą pilko marmuro su žaliais korintiniais kapiteliais kolonomis į tris dalis. Kabojo trys didelės liustros, po vieną kiekvienam skyriuje. Sienos buvo išdėtos balto marmuro plytomis, ant sienų paauksinti yra* su penkiomis žvakėmis. Visur daugybė pagražinimų, paauksinimų; matyti, kad stengėsi duoti salei liuksusinę išvaizdą. Bet viskas buvo taip neskaniai, neestetiškai suderinta, jog Lemain pagalvojo:

— Matyti, planavo ir puošė ją naujai komunistų iškepto elito asmenys, be mažiausio skonio nuovokos.

Prisiminė, kad šioji nauja, komunistų laikais paruošta, inteligentija beveik ištisai yra kilusi iš kaimo.

— Vargšai, iš kur jie galėjo gauti gero skonio supratimą! Gal ir tokio žodžio — skonis — nėra girdėję, — atlaidžiai nusišypsojo.

Po valandos kitos, kai visi delegacijos nariai jau spėjo papusryčiauti, užsienio reikalų ministerijos buvo pasiūlyta svečiams pasivažinėti, pasižvalgyti po Maskvą.

Išskyrus Lemainą, visi kiti delegacijos nariai buvo Maskvoje pirmą kartą, todėl niekas nepanorėjo atsisakyti. Nuo jų neatsiliko ir Lemain.

Kai išėjo iš viešbučio, jų jau laukė tie patys limuzinai, kuriais iš ryto buvo atgabenti iš stoties. Prie limuzinų stovėjo keletas prabangiai, šilkinėmis suknelėmis apsitaisiusių moterų, su kuriomis čia atsiradęs SSSR užsienio reikalų valdininkas supažindino svečius, pareikšdamas, kad jos turės juos lydėti ir teikti paaiškinimus. Jos visos čia gimusios, gerai pažįsta Maskvą ir visas jo įžymenybes...

Į limuziną, į kurį pateko Lemain ir dar vienas delegacijos narių, prancūzų užsienio reikalų valdininkas, įsėdo ir viena tų juos lydėti skirtų ponių. Ji buvo jauna, elegantiška, grakšti, inteligentiškos išvaizdos.

Ją tuojau užkalbino valdininkas, pareikšdamas savo nusistebėjimą, kad Maskvoje moterys moka gražiau ir skoningiau apsitaisyti, negu paryžietės.

Pasakė jai dar kelis nuvalkiotus komplimentus dėl jos išvaizdos ir grožio, į kuriuos palydovė tyliai, bet maloniai nusišypsojo.

— Mums dažnai tenka lydėti, kaip šiandien, užsienio svečius ir viešnias. Negalime blogiau rengtis, negu mūsų viešnios, — nusišypsojo ir, pažvelgusi į šoferį, tyliai, beveik į ausį, Lemainui paaiškino: — Tai ne mūsų nuosavos suknelės, tai valdiškos. Jų net namo nesinešam ir rengiamės įstaigoje, kai reikia svečius priimti ar lydėti...

---

* Pirmą kartą spausdinant apysaką čia kažkas buvo praleista ar iškreipta. Red.

Važiavo, kaip iš ryto, didžiulėmis gatvėmis, jau nelydimi policininkų. Važiavo lėtai, kai kur sustodami. Lemainui buvo gaila, kad pamatė, jog senos Kitai-gorodo sienos buvo nugriautos, ir jų vietoje atsirado nykus bulvaras, mažais medeliais apsodintas. Nepamatė ir Sucharevkos, tokios originalios, būdingos, lyg joje būtų įsikūnijusi visa Maskvos siela. Jam tiesiog net širdį suspaudė.

— Ir kodėl jie Sucharevką sugriovė? — su pasipiktinimu paklausė savo palydovę užmiršęs rusiškai. — Juk tai buvo gražiausias architektūros meno kūrinys!..

Palydovė, išgirdusi jį rusiškai prabilusį, su nusistebėjimu pažvelgė į jį.

— Sako, daug atsitikdavo nelaimių su automobiliais. Stovėjo viduryje gatvės, ir todėl teko ją nugriauti, — paaiškino garsiai ir pažvelgė į šoferį.

Palydovė, matyti, palaikė Lemainą senu rusų emigrantu prancūzų tarnyboje, su kuriuo todėl gali atviriau kalbėti.

— Jiems nieko negaila... Aš beveik kasdien verkiau, matydama, kaip čia viskas griaunama... Jiems negaila mūsų šventovių, mūsų tautos senų paminklų, kuriuose slypėjo Rusijos siela... — skundėsi prancūziškai, į Lemainą palinkusi, tyliai, matyti, bijodama, kad jos žodžių šoferis neišgirstų.

Nebuvo tikra, ar jis nesupranta prancūzų kalbos.

Pavežioję svečius Maskvos gatvėmis, atvežė juos į Raudonąją aikštę ir sustojo ties Lenino mauzoliejumi.

Visi išsėdo; išsėdo ir Lemain. Jam buvo neįdomu ir šlykštu įeiti į vidų, bet žinojo, kad negali demonstruoti savo abejingumo ir turi eiti drauge su kitais.

Ir nuėjo šypsodamasis, tik pasistengė laikytis tolėliau ir nuo tų, kurie juos vedė ir aiškino, ir nuo tų, kurie domėjosi, klausinėjo ir reiškė savo kvailą pasigėrėjimą Lenino darbais...

Jis stengėsi neklausyti, nesidomėti ir ėjo vos susilaikydamas, kad nežiovautų...

Vėliau staiga pajuto kažkokį neskanų puvėsį ir bijojo, kad nepradėtų vemti. Piktinosi draugais, kurie žioplinėdami nesiskubino iš čia...

Kai pagaliau išėjo, Lemain giliai atsikvėpė ir paklausė palydovių, ar negalėtų jie šiandien dar aplankyti Tretjakovo galerijos.

Palydovės atsiprašė, kad negalinčios jiems dabar parodyti nei muziejų, nei paveikslų galerijų, nes visi vertingesni meno ir muziejiniai dalykai dar karo pradžioje buvo išgabenti į saugesnes vietas. Jie iki šiol dar negrąžinti Maskvon.

Nuvežė visus parodyti „Maskvos jūrų“, kuriomis bolševikai nepaprastai didžiavosi kaip atliktu milžinišku darbu, Stalino genijaus sugalvotu.

Dar iš tolo, viršum gatvės, viršum tilto Lemain pamatė plaukiantį iš lėto laivą.

Tasai laivas visuomet ten plaukdavo, kai čia lankydavosi svetimšaliai: tuo vaizdu norima buvo juos nustebinti. Bet Lemaino nenustebino...

Uoste sutiko juos tasai pats valdininkas, kuris jiems parūpino automobilius ir išlydėjo iš viešbučio. Matyti, jam buvo pavesta rūpintis svečiais. Jis pavėžino visus jūromis motorlaiviais, parodė šliuzus ir kitus šios milžiniškos užtvankos įrengimus ir pakvietė į uosto bufetą užkąsti.

Bufete buvo paruošti ne užkandžiai, bet puiki vakarienė. Visko buvo gausiai — ir valgių, ir gėrimų, net įvairių rūšių brangiausių prancūziškų vynų...

Skaniai pavalgiusius ir gerai išsigėrusius svečius nuvežė dabar tiesiog į viešbutį.

Lemain sugrįžęs nusivilko ir pasirengė gulti. Jis atidarė savo lagaminą, kuriame buvo naktiniai drabužiai, ir iš pirmo žvilgsnio pastebėjo, kad jame jau šeimininkauta svetimos rankos.

Pagalvojo, kad gal nesąžiningi viešbučio tarnautojai panoro pasinaudoti neapdairaus užsieniečio kai kuriais daiktais, manydami, kad jis tų daiktų dingimo nepastebės.

Atidžiai iššiūrinėjo visus daiktus šio lagamino ir dar kito, kuriame irgi žymūs buvo svetimo šeimininkavimo pėdsakai, bet nesurado, kad iš jo daiktų kas būtų dingę...

Suprato, kad čia ne viešbučio tarnautojų knisimosi rankos... Ir nutarė savo užrašų knygelę visuomet turėti su savim.

Vėliau patyrė, kad ir kitų delegacijos narių lagaminai buvo iškrėsti. Vienas jų net nusiskundė, kad jam yra žuvusi atsarginė amžinoji plunksna...

3

Viktoras Lemain ruošėsi vykti: nežinojo — į rautą ar vakarienę, kuri buvo Maskvos vyriausybės suruošta delegacijai pagerbti. Rengdamasis jaudinosi. Tikėjosi, kad ten pamatys paslaptingąjį Staliną. Ne tik pamatys, bet pasistengs gauti progos su juo pasikalbėti.

Net vaizdavosi, kokią sensaciją sukels Paryžiuje jo reportažas apie tą pasikalbėjimą ir kaip jam pavydės kiti užsieniečiai korespondentai, kurių Maskvoje dabar buvo apsčiai.

Vakarienė turėjo įvykti Kremliuje, užsienio reikalų ministerijoje. Prie Kremliaus vartų buvo sulaikytas karinės sargybos, kuri pareikalavo lei-

dimo įvažiuoti. Lemain parodė ministerijos pakvietimą, bet sargyba tuo nepasitenkino ir reikalavo Kremliaus komendanto leidimo — „propusko".

Lemain atsiminė, kad tokis leidimas jam buvo atsiųstas drauge su pakvietimu, bet neprisiminė, ar jį su savim pasiėmė, ir pradėjo ieškoti kišenėse. Kol jis ieškojo, sargybiniai su įtarimu į jį žiūrėjo.

Pagaliau surado, ir buvo įleistas.

Prie įėjimo į ministerijos patalpas vėl buvo sargybinių sulaikytas, ir čia turėjo vėl rodyti leidimą. Trečiam aukšte, jau prie salės durų, kurioje rinkosi pakviestieji svečiai, trečią kartą jį sustabdė ir pareikalavo šį kartą tik pakvietimo bilieto...

— Caro laikais ministeriai nebuvo taip saugomi, — pagalvojo Lemain. — Matyti, nelabai pasitiki savo piliečiais komunistinė darbininkų vyriausybė, — karčiai nusišypsojo, įžengdamas į salę.

Salėje jau buvo gausu svečių, kurie, susiskirstę į būrelius, pusbalsiai šnekučiavosi.

Apsidairęs pastebėjo, kad visi delegacijos nariai buvo susibūrę dešiniame salės kampe, prie įėjimo. Jų tarpe pastebėjo tik užsieniečius korespondentus, su kuriais jau buvo anksčiau spėjęs susipažinti.

Pasisveikinęs su visais, pasiteiravo, ar ir Stalinas čion atvyksiąs. Vienas korespondentų painformavo, kad Stalinas nėra laukiamas. Lemain nusivylė, ir jam dabar pasidarė čia visai nebeįdomu.

— Kas tie kiti? — paklausė, galva linktelėjęs kitų būrelių link.

— Rusų valdininkai, reikia manyti, — atsakė jam. — Jie vengia mūsų, kol pradės eiti savo valgymo pareigas, — nusijuokė pažįstamas kores pondentas. — Palikite juos ramybėje.

Pažvelgęs į juos, pamatė seną savo pažįstamą, su kuriuo buvo susidraugavęs universitetą lankydamas. Abu tuomet slaptai priklausė vienai ir tai pačiai socialistų demokratų kuopai. Kilus revoliucijai, jų keliai išsiskyrė — jo draugas persimetė į komunistų partiją, o Lemain nusivylęs visai nusikratė socialistinių pažiūrų.

Lemainui buvo keista, kad ilgametis jo draugas, nors kelis kartus apmetė jį savo žvilgsniu, pasiliko abejingas, lyg niekados nebūtų jo pažinęs ar matęs.

— Nejaugi jis būtų manęs nepažinęs? — pagalvojo. — Ar gal aš patsai būsiu apsirikęs, palaikęs Ašurinu (taip vadinosi jo draugas) visai man nepažįstamą žmogų, — suabejojo.

Nutarė prieiti ir pasisveikinti, tik atsargiai, kad nepatektų į juokingą padėtį, jei tasai iš tikrųjų ne Povilas Ašurinas, o tik į jį panašus vyriškis.

Priėjęs, prisistatydamas, ėmė sveikintis su visais iš eilės. Kada teko prisistatyti ir pasisveikinti su tuo, kurį palaikė savo buvusiu draugu, garsiau ištarė savo vardą ir pavardę.

Tasai, ištiesdamas, kaip ir visi kiti, jam savo ranką, burbtelėjo: Pavel Ivanovič Ašurin — ir nusigręžė nuo jo, užkalbinęs savo kaimyną.

Į Lemainą jis nepratarė daugiau nei vieno žodžio, net nepažvelgė jo pusėn...

Lemain nežinojo, kaip turi toliau elgtis: ar grįžti atgal pas savuosius, ar mėginti užkalbinti Ašuriną, priminti jam, kad kadaise jiedu buvo geri pažįstami...

Kaip tik tuo metu atvyko Molotovas su delegacijos pirmininku. Visi buvusieji salėje sujudo, pasitraukė į šalis, ir savaime atsirado takas nuo įėjimo iki durų salės priešais, kurioje buvo paruoštos vaišės.

Abu ministeriai ėjo greta, į abi puses susirinkusiems galva linguodami.

Ministeriams įžengus, plačiai, į abi puses atsidarė tos salės durys, ir visi svečiai buvo pakviesti įeiti ir pasirinkti vietą, kur kam patinka. Buvo nurodyti tik staliukai ir kurie svečiai už kurio staliuko turėjo atsisėsti.

Vaišės buvo paduotos prie mažų, keturkampių staliukų, už kurių galėjo sutilpti penki šeši svečiai. Lemain ir trys kiti delegacijos nariai gavo sėdėti kampe, netoli durų. Su jais atsisėdo ir du rusai, kurių vienas buvo Povilas Ašurinas. Atsitiktinai ar tyčia jis atsisėdo greta Lemaino.

Antrasis surado sau vietą kitame staliuko gale, nuotoliau nuo jų.

Prancūzai susėdę laikėsi triukšmingai, garsiai kalbėjosi, juokavo, vaišinosi.

Ašurinas sėdėjo galvą nuleidęs ir tylėjo, pažvelgdamas retkarčiais į savo tautietį, kuris pasirodė esąs kalbingesnis ir linksmai šnekučiavo su savo kaimynais, matyti, pagautas bendros jų nuotaikos.

Tylėjo ir Lemain, tuo tarpu dar nenusivokdamas, kaip turi prakalbinti savo niūrų kaimyną.

Kai pradėjo užkandžiauti, Ašurinas pakėlė nuo lėkštės žvilgsnį ir pašnibždomis prabilo rusiškai:

— Kaip gyveni, Viktorai?

— Tu manęs neužmiršai? — nusistebėjo Lemain. — Tu pažinai mane? — klausia jo taip pat pašnibždomis.

— Kaip nepažinsiu! Tik aš nežinojau, kas tie ponai, kurie šalia manęs stovėjo, ir todėl turėjau dėtis, kad nepažįstu. Mums pavojinga turėti užsienyje draugų ar pažįstamų.

— Seniai tarnauji užsienio reikalų ministerijoje? — klausinėja jį Lemain.

— Aš tarnauju prekybos ministerijoje ir čion esu pakviestas todėl, kad kalbu prancūziškai. Mūsų naujajai inteligentijai svetimos kalbos sunkiai duodasi...

— Žinai, Pauliau, aš labai norėčiau su tavim vienu kur susitikti, pasikalbėti, pasiteirauti. Juk tiek metų nesame vienas antro matę, — kalba

pašnibždomis, draugui pataikaudams, Lemain. — Patsai supranti, kad čia ne ne vieta ir ne laikas intymiai pasikalbėti. Gal kurį vakarą užsuksi pas mane į viešbutį...

— Kad *mane* vėliau apkaltintų šnipinėjimu. Jūsų niekas negali aplankyti, kad to nesužinotų mūsų žvalgyba.

— Tai gal leisi man pas tave užbėgti...

— Tuo atveju patekčiau į dar didesnį pavojų...

— Keista, — krūptelėjo pečiais Lemain. — Nesuprantu, ko turi bijoti? Juk esi senas komunistas...

— Nei seno komunisto vardas, nei partijos bilietas pas mus neapsaugo *nuo įtarimų ir nemalonumų. Argi nesi girdėjęs, kas ištiko seną Lenino* gvardiją? O juk tai buvo partijos šulai, paruošę laimėjimą...

— Bet mes gi esame jūsų draugai, sąjungininkai?

— Ne, Viktorai! Tai mes esame jūsų draugai ir sąjungininkai, kurie jus išgelbėjom. O jūs, kaip buvote, ir pasiliekate mūsų pikti priešai. Taip mes į jus žiūrime, — nusišypsojo Ašurinas.

Duryse pasirodė dar vienas, matyti, pasivėlavęs dalyvis. Nežengdamas toliau, dairėsi, lyg būtų ko ieškojęs akimis.

Matyti, atvykęs buvo svarbus asmuo, nes nuo staliuko, už kurio sėdėjo aukščiausi pareigūnai, atsikėlė Molotovas ir prancūzų užsienio reikalų ministeris ir abu pasiskubino svečio sutikti.

— Kas tokis? — teiraujasi Lemain. — Rodos, nepanašus į Staliną...

— Stalinas nedalyvauja priėmimuose, kur su svečiais negali susikalbėti rusiškai, — pašnibždėjo Ašurinas. Tai Žadanovskis, šiuo metu dešinioji Stalino ranka.

— Girdėjau apie jį, bet nebuvau matęs. Įdomus vyras ir, kaip esu girdėjęs, būsimas Stalino įpėdinis.

— Tai *šakėmis ant vandens* rašyta, kaip sako mūsų patarlė, — atsiliepė Ašurinas.

— Nesuprantu, kodėl taip manai?

— Kol jis pasiekė savo dabartinę padėtį, turėjo ne per vieną lavoną peržengti. Manau, kad atsiras kitų, kurie panorės ir per jo lavoną pakopti į aukštybes; tokių pas mus niekados netrūksta, — paaiškino. — Manau, kad jau šiandien jam gresia rimtas pavojus — per daug populiarus tapo. Stalinas neapkenčia šalia savęs populiarių ir dar tokių, kurie visų peršami į jo įpėdinius...

Lemain pagalvojo, kad reikia būtinai pasinaudoti proga susipažinti su Žadanovskiu. Geresnės juk nepasitaikys. Pasivaišinęs ir išgėręs, kaip rusai mėgsta gerti, bus atviresnis, ir jis, patyręs korespondentas, mokės išspausti iš bolševikėlio viską, kuo gali domėtis skaitytojas prancūzas.

— Ar negalėtum, Pauliau, supažindinti mane su draugu Žadanovskiu? — kreipiasi į Ašuriną. — Manau, esate pažįstami...

— Asmeniškai nepažįstu — jis iš naujai kilusių, — nuleido akis į lėkštę Ašurinas. — Neturėjau progos susitikti ir neieškojau. Geriau nuo šios rūšies karjeristų laikytis tolėliau... Jie mūsų broliui pavojingi...

— Prisipažinsiu tau, drauguži, kad aš ne tik delegacijos narys, bet ir vieno įtakingiausių prancūzų dienraščių korespondentas ir bendradarbis. Mano šefas man nedovanotų, jei aš nepasinaudočiau proga šį tą sužinoti iš lūpų žmogaus, kurį visi laiko dešiniąja Stalino ranka.

— Kreipkis į savo ministerį; kuris, matai, sėdi su juo už vieno staliuko ir dargi greta, — šiurkščiai atkirto Ašurinas. — Parašysi savo laikraštyje ką netinkamo, o man čia teks atsakyti... Aiškinkis, kodėl supažindinau draugą Žadanovskį su kenkėju...

Susiraukęs, lyg pykdamas, prisipylė ir išgėrė vieną po kitos dvi konjako taureles, apsižvalgė aplinkui ir pasižiūrėjo į savo tautietį.

Lemain negalėjo suprasti, kodėl Ašurinas užsigavo, supyko...

— Nesuprantu, ko supykai, kas čia pas jus dedasi? — nusistebėjo. — Atrodo, kad savo šešėlio baidotės...

— Ir nesuprasi, — jau ramesniu balsu kalba Ašurinas. — Reikia pas mus ilgiau pagyventi, mūsų kailyje pasijusti, kad suprastum...

— Nusivylei?..

— Apie nusivylimą netenka kalbėti. Tai netinkamas žodis išreikšti, ką šiandien jaučia rusas, vistiek ar nepartinis, ar padorus komunistas, — nusišypsojo Ašurinas ir vėl pažvelgė į savo tautietį.

Bet tasai, gerokai jau įkaušęs, linksmai ir garsiai juokavo su savo kaimynais.

— Paaiškink man, kaip turiu suprasti tave?— klausia Lemain.

— Nesugebėsiu. O kad ir sugebėčiau, manęs vis tiek nesuprasi. Geriau aš faktais tau paaiškinsiu, — linksmiau nusišypsojo Ašurinas. — Prisimeni Michejevą. Jis buvo tame pačiame ratelyje, kur ir mudu...

— Prisimenu. Kur jis dabar yra? Nemirė? — pasiteiravo Lemain.

— Gyvas ir Maskvoje, bet jo antrašo tau neduosiu, kad nemanytum aplankyti. Tarnauja nedidelėje maisto krautuvėlėj sąskaitybos vedėju. Kai atkėlė mane į Maskvą atsakingoms pareigoms, pasišaukiau jį pas save ir pasiūliau vyriausiojo Mosselpromo buhalterio vietą. Norėjau ištraukti jį į viršūnes, nors laikomas nepartiniu, — kalbėjo Ašurinas. — Manau, apsidžiaugs. Bet, įsivaizduok sau, neapsidžiaugė. Net nei akimirksnio nepagalvojęs, žinai, ką man pasakė? „Palik mane, drauge Pauliau, ramybėje. Esu savo vieta patenkintas ir keisti nemanau". — „Ar iš proto išėjai!" surikau. „Juk gausi milžinišką algą ir butą, apie kokį dabar nė svajoti negali. Aš tavęs neatleisiu iš čia, kol man paaiškinsi, kas esi per

vienas, kad atsisakai nuo tokio pasiūlymo?“ Pagalvojo, pasvyravo ir sako: „Nors esi komunistas ir aukštas pareigūnas, pasakysiu tau visą tiesą, tik neužsigauk. Aš gerai žinau, kas dedasi Mosselpromo valdyboje. Direktorius gal geras ir ištikimas komunistas, bet nieko nenusimanąs, beveik neraštingas, o mėgsta išgerti ir gerai pagyventi. Aplink jį yra susisukusi sau lizdus visa spekuliantų gauja. Dabar aš ramiai atidirbu savo valandas ir einu namo. Niekas man nerūpi, o tada juk būsiu atsakingas pareigūnas, turėsiu dirbti, kaip jautis, ir atsakyti už viską lygiai su direktorium, ar ne tiesa?“ — „Aišku“, sakau jam: „tam juk esi specas“.— „Taigi, taigi“, kalba jis man. „Jei aš pradėsiu kovoti su malversacijomis, man tuojau nusuks sprandą, kaip nepartiniam, ir aš, net apsidairyti nesuspėjęs, atsidursiu, kur Makaras telių nevarinėjo, kaip sako patarlė, kur Sibire, priverčiamųjų darbų stovykloje... Jei pataikausiu ir tylėsiu, abu su direktoriumi anksčiau ar vėliau pateksime į kaltinamųjų suolą. Jis, kaip komunistas, nukentės taip, jog bus pašalintas iš atsakingų pareigų už nebudrumą, o aš, kaip specas, būsiu apkaltintas išeikvojimu, sabotažu, paskelbtas liaudies priešu, ir galiu skubiu keliu nukeliauti, iš kur jau niekas nebegrįžta. Nei vienu, nei antru atveju tu juk man nepadėsi, neužstosi, kad ir norėtum“.

— Pasakyk man, Viktorai, ką aš turėjau atsakyti? Juk, be abejo, taip atsitiktų, prieš gyvenimo faktus neatsispirsi.

— Tai vienas atsitikimas. Štai tau kitas: važiuoju gatve ir matau savo vaikystės draugą. Neminėsiu jo pavardės, vis tiek nepažinojai. Kilęs iš labai inteligentiškos šeimos, buvusio senatoriaus sūnus. Matau, elgetiškai apsitaisęs, suliesėjęs, klampoja pėsčias purvina gatve. „Tas ar ne tas?“ abejoju. Sulaikau auto ir šaukiu pavarde. Atsigręžė, vadinasi — tas. Ir jis mane pažino, bet nemačiau, kad būtų apsidžiaugęs. Pasisodinau į automobilį, ir važiuojame. Klausiu, kur dirba. Pasirodo, gretimoje įstaigoje registruoja išeinamuosius raštus. Imu jį dar klausinėti, kalbinu šiaip, kalbinu taip, atsakinėja kažkaip nenoriai, vampteli vieną kitą žodį ir vis dairosi į mano šoferį. „Kur gyveni?“ klausiu. „Pavėžinsiu iki namų...“ — „Visai netoli“, sako: „Sustabdyk, drauge, automobilį, aš čia išlipsiu...“ — „Palauk“, sakau: „privešiu iki durų...“ — „Nereikia, nereikia“, moja abiem rankom: „aš čia išlipu“. Ir jau atidarinėja dureles, pasirengęs iššokti, jei nesustabdysiu. Sustabdžiau, išsodinau, net supykau. Ką, gėdinasi, kad turi pažįstamą komunistą!..

— Bet greitai nusiraminau. Parvažiavęs net pagalvojau, ar nereikėtų surasti jam geresnio, geriau apmokamo darbo. Tiesa, nelabai patogu globoti buvusio senatoriaus sūnų. Taip pagalvojęs, patsai susigėdinau savo atsargumo.

—Kitą dieną vėl sutinku jį grįždamas, vėl sustabdau automobilį ir kviečiu jį atsisėsti. Maniau, pakalbėsiu, kaip geriau sutvarkyti jo reikalus. Ir žinai, ką jis man atsakė? Neatspėsi, Viktorai. „Nesirūpink manimi, nekalbink manęs ir nevežiok automobiliu!..“ — „Kodėl?“ klausiu: „Ar vis dar pyksti, kad esu komunistas?“ — „Ne apie tai kalbu“, sako: „Tu šiandien aukštas pareigūnas, nedera tau rūpintis tokiais, kaip aš...“ — „Tai jau mano reikalas, kas man dera, kas ne“, užsigavau. „Tavo reikalai — tavo dalykai, bet aš nenoriu, kad kas sužinotų, jog buvome draugai. Aš patyriau, kuo baigia visi aukšti pareigūnai. Šiandien tu pusdievis, Dzeusas, prieš kurį visi dreba, o rytoj pateksi į nemalonę, ir ne tik patsai nukentėsi, bet skaudžiai nukentės tavo šeima, visi tavo draugai ir pažįstami. Sužinos tada, gal net iš tavo šoferio, kad mane vežiojai, kalbėjaisi su manim... Aš ir taip dėl neproletariškos kilmės niekuomet nesu ramus... Dabar ja niekas nesidomi, o tada prisimins, ir žūsiu ne tik aš, bet ir mano šeima...“

— Vėl gyvenimo faktas, kurio nepaneigsi... — pagalvojau ir prisiminiau, kuo baigė mano pirmatakai... Ir ne tik mano... Sustabdžiau auto, išsodinau ir daugiau nekalbinu, nors kasdien matau, kaip jis prakiurusiais batais klampoja namo purvina gatve...

— Pasakyk dabar man, Viktorai, ar šių ir panašių atsitikimų akivaizdoje galima pavadinti mano nusiteikimą tik nusivylimu? Ar nereikėtų surasti mano ir į mane panašių nuotaikai apibūdinti kitą žodį?..

4

Po visų prakalbų ir tostų pasiryžo prabilti ir Lemain.

Jis kalbėjo apie kultūrinius ryšius, kurie jau ištisus šimtmečius sieja rusų tautą su prancūzais, apie šių tautų sielų bendrumą ir baigė pareiškimu, kad rusai yra Rytų prancūzai, kuriems likimo lemta didelė mesianistinė paskirtis — tapti naujo gyvenimo, naujos žmonijos istorijoje eros kūrėjais.

Kalbėjo trumpai, bet ryškiai ir įspūdingai. Kalba jo visiems patiko ir visi smarkiai plojo. Ir patsai Lemain buvo savo kalbos sužavėtas, kad ji taip jam pasisekė.

Tuo įspūdžiu pasinaudodamas, jis atsikėlė ir priėjo staliuką, už kurio sėdėjo Molotovas ir Žadanovskis.

— Leiskite man paspausti prancūzų tautos draugų ir naujo pasaulio kūrėjų ranką, — pareiškė prisistatydamas Molotovui.

Molotovas ištiesė jam ranką, pasakė kažką banalaus, neaiškiais žodžiais, kurių Lemain gerai net nenugirdo. Molotovas nežinojo, su kuo jis turi reikalą. Ar tik nebus šis drąsuolis eilinis delegacijos narys, kuriam nedera reikšti perdaug mandagumo.

Molotovo elgsena nenumušė nuotaikos, ūpo nesugadino. Molotovas ir nebuvo Lemainui įdomus, apie jį turėjo pakankamai progų susidaryti sau nuomonę. Laikė jį nesavarankišku, bukapročiu, vos sugebančiu svetimas mintis pakartoti. Jam rūpėjo Žadanovskis, su kuriuo būtinai norėjo susipažinti. Ir prakalbą pasakė tik todėl, kad gautų progos prieiti prie jo.

Kada Lemain nusigręžė nuo Molotovo į Žadanovskį, tasai neleido jam nė žodžio prabilti, patsai pirmas jį užkalbindamas.

— Aš tamstą, pone Lemain, gerai pažįstu iš jūsų raštų. Man tikras malonumas susipažinti dabar asmeniškai, — ir atsistojęs stipriai paspaudė jo ranką.

Lemain pastebėjo, kad Žadanovskis kalba gana laužyta prancūzų kalba.

— Nepaprasta man garbė, kad tokis rimtas valstybės vyras, kaip tamista, susidomėjo mano rašiniais, — atsakė Lemain rusiškai. — Būčiau be galo laimingas, jei gaučiau progos išgirsti iš jūsų nuomonę rūpimais visam pasauliui klausimais.

Lemain su šiais žodžiais pasižvelgė į savo ministerį, norėdamas patirti, ar jis pritaria, ar nepatenkintas Lemaino pasielgimu. Bet jo veido išraiška buvo rami ir šalta, nieko nereiškianti.

— Man irgi būtų malonu pasikeisti nuomonėmis su atstovu prancūzų politinės minties, bet prisipažinsiu, kad tamsta esi man įdomesnis kaip rašytojas, — nusišypsojo Žadanovskis.

— Kada paliepsite man apsilankyti pas jus jūsų įstaigoje? — pasiskubino nudžiugęs Lemain. Jis jau vaizdavosi, kokį triukšmą turės sukelti jo reportažas apie pasikalbėjimą su Žadanovskiu ir žurnalistų tarpe, ir visuomenėje.

— Įstaigoje paprastai priimu tik su reikalais ir laiko neturėčiau ilgėliau su tamsta pasikalbėti; o pasikalbėti man labai norėtųsi. Žinai ką, tamsta, — kreipiasi į Lemainą: — rytoj nuo septintos būsiu laisvas. Ar nemalonėtute atsilankyti pas mane, į butą. Išsikalbėsim, kiek panorėsim, ir niekas mums nesutrukdys.

Lemain pasprogo iš džiaugsmo.

— Sekasi, kaip pakaruokliui, — pagalvojo ir ėmė dėkoti Žadanovskiui už garbę ir čia pat pasiteiravo apie jo antrašą.

— Nereikia rūpintis. Kur apsistojęs, aš žinau. Pasiųsiu auto, ir jus tiesiog atgabens į mano butą.

5

Lygiai septyniomis Lemain peržengė Žadanovskio buto slenkstį. Duris atidarė ir sutiko jį patsai šeimininkas.

— Tikslumas, sako, karalių ypatybė, — linksmai nusišypsojo Lemain pasisveikinęs. — Nors nesu karalius ir, prisipažinsiu, karalių nemėgstu, bet šiuo atveju stengiuosi juos pamėgdžioti. Lygiai septynios, — pažvelgė į savo rankinį laikrodėlį.

Kai nusivilko apsiaustą ir pakabino jį, šeimininkas pakvietė į kabinetą, atidarydamas duris ir praleisdamas svečią įeiti. Tai buvo didokas šviesus kambarys, kurio visos sienos buvo apstatytos knygų lentynomis.

— Kiek turite knygų! — nusistebėjo Lemain apsižvalgydamas. — Matyti, kad tamstai rūpi ne vien tik politika, bet ir knygos...

Jis tikrai buvo nustebintas. Manė, kad visi komunistai mažo arba beveik be jokio išsilavinimo. Nesitikėjo pamatyti čia taip gausiai knygų.

— Visuomeninė ir valstybinė veikla — tai darbas žmonijos naudai, o čia, — plačiu rankos judesiu parodė į knygas, — pavargusiai nuo darbo sielai atilsis.

— Tamsta pavargęs? — pažvelgė Lemain į šeimininką.

— Nepaisyk tamsta, pone Lemain, mano nuovargio. Man malonu ir, pasakysiu, sveika atsigauti, su nauju pažįstamu pasikalbėti. Prašau prisėsti, — pakvietė rodydamas į sofą.

— Tamsta vakar esi pasakęs, kad pažįsti mane iš mano rašinių, — kalba Lemain atsisėsdamas. — Turiu pasakyti, kad ir tamsta nesi man maža tepažįstamas. Tiek daug esu apie jus ir jūsų veiklą girdėjęs...

Žadanovskis neatsiliepė į jo žodžius. Jis priėjo, paspaudė skambučio mygtuką ir grįžęs atsisėdo šalia svečio.

Į kambarį įėjo švariai apsitaisiusi, su balta prijuoste, tarnaitė, kaip manė Lemain. Ji atnešė ant padėklo elektrinį virtuvėlį su kava, du puodukus su lėkštelėmis, dvi didesnes ir dvi mažesnes krištolines taureles ir du butelius: vieną su konjaku, kitą su šartrėzu ir dar dvejetą lėkštelių su užkandžiais. Visa tai sudėjo ant žemo staliuko priešais sofos, ant kurios sėdėjo svečias su šeimininku.

— Matyti, ne proletariškai gyvena, — šypsodamas pagalvojo Lemain, stebėdamas parengimą.

— Susipažinkite, — prabilo Žadanovskis, kai moteris baigė tvarkyti stalą: — mano žmona, Natalija Vladimirovna...

Lemain pašoko, kaip ant spyruoklių.

— Labai malonu, labai malonu... — kartoja, su kiekvienu žodžiu nusilenkdamas. Jam buvo nesmagu, kad Žadanovskio žmoną palaikė tarnaite ir nusidėjo mandagumui, neatsistojęs, kai šeimininkė buvo įėjusi.

Natalija Vladimirovna nusišypsojo ir ištiesė ranką, kurią Lemain pagarbiai pabučiavo.

— Man daug apie tamstą pasakojo Nikalojus Vasiljevičius, — nesipriešindama rankos pabučiavimui, linktelėjo galva. — Labai malonu pamatyti žymų rašytoją.

— Per didelė man garbė girdėti iš tamstos lūpų dar neužsitarnautą mano kūrybos apibūdinimą, — nulenkdamas galvą, dėkoja Lemain.

— Atsiprašau, kad turiu jus apleisti, — lyg besikreipdama į abu vyriškius, pasiaiškino. — Virtuvėje mane laukia darbas.

Ir linktelėjusi Lemainui galva, išėjo.

— Tamsta, pone Lemain, gal pasakysi, kad gyvenam ir svečius priimam, kaip tikri buržujai. Nieko nepadarysi, — atsiduso: — jaunystės papratimai nenugalimi, nors ir skaudu, kai apie tai pagalvoji.

— Nesu komunistas, todėl negaliu jūsų atjausti, — atsisėdamas pareiškė Lemain.

— Nesi tamsta komunistas, bet gali juo būti. Aš irgi negimiau komunistu, — atsiliepia šeimininkas su keista šypsena. — Prisipažink tamsta, kad komunizmas — vienintelis šių dienų kelias, kuriuo žmonija turi žengti ir žengs iki galutinio laimėjimo.

— Prasideda tikras pasikalbėjimas, — nudžiugo Lemain. — Iškvosiu dabar iš jo viską.

Bet ką galvojo, nuslėpė, net nenusišypsojęs.

— Negaliu su tamsta kalbėti apie komunizmą, — garsiai atsiliepė į šeimininko žodžius. — Būtų bergždžias darbas.

— Kodėl? — nusistebėjo Žadanovskis, pildamas kavos. — Juk abu esame inteligentiški žmonės ir galim vienas antrą suprasti. Tamsta gali su manim kalbėti nesivaržydamas.

Ir pripylęs pastūmė jam kavos puoduką.

— Nesu pripratęs varžytis pareikšti savo nuomonę, todėl atvirai pasakysiu tamstai, kodėl aš taip išsireiškiau, — kalba Lemain, maišydamas šaukštuku kavą. — Komunizmas man yra socialinių problemų tam tikras kompleksas. Apie jo dėsnius galima laisvai kalbėti, dėl jų ginčytis, juos kritikuoti. Vienus galiu priimti, kitus priežtai atmesti...

— Na, tai kas mums kliudo apie jo dėsnius kalbėti? — pasižiūri į jį Žadanovskis, varvindamas kavą į kitą puoduką.

— Tai kliudo, kad jums komunizmas yra tikyba su griežtai apibūdintomis normomis, galima pasakyti, dogmomis, kurių nė viena negalite abejoti. Kitaip — būsite paskelbti heretikais, su visomis pasekmėmis...

— Su kuo tamsta labiau mėgsti kavą, su konjaku ar benediktinu? — klausia svečią, griebdamasis buteliuko.

— Abu geru, todėl man vistiek, — nusijuokė Lemain.

— Na, tai pamėginsim ir iš vieno, ir iš kito buteliuko, — nusišypsojo ir šeimininkas. — Palyginsim, kuriame skanesnis.

Žadanovskis pripylė dvi taureles ir pastūmėjo svečiui. Sau tiesiog iš butelio įpylė į kavą konjako.

— Yra tiesos jūsų žodžiuose, pone Lemain, yra, yra, — pakartojo ir išgėrė gurkšnį. — Tikrai, turime ne tik komunizmo popų, bet netgi aklų fanatikų įsiskaitėlių. Bet žinai tamsta, kalbėsiu atvirai: daugeliu atvejų jie mums ne tik naudingi, bet dargi reikalingi ir labai reikalingi. Jų pakeisti proto žmonėmis, galvojančiais, visai negalima. Jeigu leisite pasinaudoti jūsų išsireiškimu, jie tikrai atstoja mums viduramžių vienuolius. Bet argi tamsūs, fanatiškai nusiteikę vienuoliai nebuvo stipriausia katalikybės atrama? Tik prisimink tamsta, — baigė jisai, išgerdamas iš karto pusę puoduko kavos.

— Gal gi ir taip, — truputį pagalvojęs atsiliepia į Žadanovskio išvedžiojimus Lemain. — Bet viduramžių žmogaus galvosena man visai svetima. Aš nesuprantu ir nemėgstu dogmų, todėl ir kalbėti apie jas nenoriu...

— Bet mudu, kaip inteligentai, galiva surasti bendrą kalbą, nebijodami paskęsti dogmatiniuose ginčuose, — sriubčiodamas kavą, atsiliepia Žadanovskis.

— Ne vien tik dogmos klausimai mus skiria. Nemanau, kad dvidešimtame amžiuje viduramžių priemonėmis galima pasiekti laimės žmonijai, dėl kurios, kaip jūs kalbate, kovojat. Ar nemanai tamsta, kad šių dienų žmogus turėtų pilną teisę atsakyti jums Jono Karamazovo žodžiais: „Per brangiai man toji jūsų būsimoji laimė kainuoja. Nenoriu jos, ir bilietą įeiti į jūsų dausą su pagarba grąžinu...“

— Tamsta pameni Jono Karamazovo pasikalbėjimą su broliu Alioša?

Žadanovskis įsipylė ir vienu gurkšniu išmovė visą konjako taurelę ir kažkaip keistai, iš paniūrų pasižiūrėjo į Lemainą.

— Tamstai, kaip matau, nepatinka mūsų partijos griežta ir gal kiek per žiauri taktika. Nepatinka, kad varu primetam visiems mūsų pasaulėžiūrą, paneigdami visas laisvės tradicijas, kuriomis didžiuojasi buržuazinis pasaulis. Manau, taip?..

Lemain pritariamai linktelėjo galva.

— Bet įsivaizduok tamsta, kas būtų buvę su krikščionybės įsigalėjimu senoje stabmeldiškoje Rusijoje, jei Kijevo kunigaikštis Vladimiras būtų pasielgęs demokratiškai ir atkvietęs iš Bizantijos šimtus, net tūkstančius popų ir pasiūlęs jiems žodžiu įtikinėti slavus stabmeldžius atsisakyti nuo savo senų dievų garbinimo ir priimti naują dievą, naują tikybą. Per ištisus šimtmečius jie nieko nebūtų pasiekę, o daugumas jų net būtų žuvę. Bet Vladimiras pasielgė visai kitaip ir, mano manymu, visai teisingai:

liepė suvaryti visus į upę ir pareiškė: „Krikštykitės, šunvaikiai! Visi krikštykitės! O kuris jūsų išdrįs nepanorėti, liepsiu galvą nukirsti".

— Visi gerai suprato, kad kunigaikštis nejuokauja, ir pasikrikštijo. Kraštas tapo krikščioniškas. Kurie vėliau drįso priešintis, be pasigailėjimo juos visus iššudė.

— Mes, komunistai, šiandien esame jo padėtyje ir laikomės tos pačios taktikos. Ar mus už tai galima smerkti? Be to, liaudis apskritai mėgsta prievartą, kuri atpalaiduoja žmogų nuo pasirinkimo gyvenimo ir galvojimo būdo. Juk net evangelijoje pasakyta, kad dangaus karalystė mėgsta prievartą ar kažkaip panašiai. Mes *irgi norime* įkurdinti laimės karaliją, tik ne danguje, bet čia, žemėj, ir todėl neturite mūsų smerkti, bet suprasti ir padėti mums...

Lemain atidžiai klausė ilgų Žadanovskio išvedžiojimų. Širdyje kilo neapykantos pyktis, gal todėl, kad juto, kaip tie išvedžiojimai ima veikti jo protą.

— Jūs, komunistai, norite užmiršti, akis užmerkę, kad dabar ne dešimtasis amžius, ir prievarta nieko pastovaus negalima pasiekti. Dabar žmonės kitoniški, ir prieš prievartą panaudos prievartą...

— Žmogus liko tokis pats dvidešimtame amžiuje, kokis buvo ir dešimtame, tik žymiai silpnesnės sielos ir lengviau pasiduoda prievartaujamas, — neleido Lemainui baigti kalbos Žadanovskis. — Pavyzdys tamstai Hitleris. Ar jam vokiečiai pasipriešino, nenusilenkė? Ne, nesipriešino ir nusilenkė. Ateisime ten mes, ir mums nusilenks. O jei kurie geruoju nepanorės ir mėgins pasipriešinti, išrausim pasipriešinimą su šaknimis, net jei reikės keli milijonai gyvybių paaukot...

Žadanovskio veidas kažkaip susitraukė, sumažėjo. Ant lūpų pasirodė keista šypsena, lygiai kaip šunies, kada rengiasi iš pasalų įkąsti, ir su tokiu žvilgsniu ištarė paskutinius žodžius, jog Lemain neramiai pajudėjo vietoje. Jam staiga tapo aišku, kad šis tikrai nepagailės milijoną gyvybių sunaikinti.

— Lengva tamstai kalbėti apie tokias milžiniškas aukas, bet sunku pakelti, — vos susilaikydamas, ištarė Lemain. — Ar išlaikysite, patys nesužlugę?..

— Kodėl tamsta manai, kad turėsime sužlugti? — lyg nusistebėjęs pažvelgė į Lemainą.

— Juk sąžinė turės pagaliau prabilti ir atpildo pareikalauti...

— Jei kada prabils, kovosime su ja, kaip su kiekvienu priešu, kuris atsistoja mums skersai kelio. O kuris savo sąžinei pasiduoda ir sumanys mums kliudyti, mokėsime su juo tinkamai pasielgti, kad netrukdytų. Esame karo stovyje ir su dezertyrais elgiamės ir elgsimės be pasigailėjimo,— tvirtai, lyg kiekvieną žodį pabrėždamas, kalbėjo Žadanovskis. — Tamsta,

manau, pameni, kuris likimas ištiko senosios Lenino gvardijos narius, kai jie susvyravo...

— Manai tamsta, kad kas patikėjo nusikaltimais, kuriais jie buvo kaltinami...

— Protingai galvoja, kurie netiki, — pabrėžia Žadanovskis. Paėmęs Lemaino puoduką ir pildamas kavą, tęsė toliau:

— Jų kaltė buvo, kad, aukų nusigandę, susvyravo ir patys apleido kovos lauką. Ir kitus galėjo paveikti, tapę dezertyrais. O dezertyrai neturi mirti didvyriais, su laurų vainikais ant galvų. Turėjome nuvainikuoti juos ir — nuvainikavome...

Balsas jo suskambėjo neapykantos ir ryžtingumo garsu.

— Juk tai klasta, kuri anksčiau ar vėliau turės paaiškėti! — sušuko neiškentęs Lemain. — Ar tik neparuošėte ir sau tuo panašaus likimo.

— Jei susvyruos kuris mūsų ar suklys — tegul! Juk didelių tikslų negalima pasiekti be didelių aukų. Vėl, kas gi yra žmogus, kuri reikšmė jo likimo palyginti su mūsų partijos tikslais? Ar tai jau taip svarbu — numirs jis dvejetą metų anksčiau ar vėliau, lovoje ar prie sienos su užrištomis akimis...

— Man net klausyti tamstos baisu. Iš kur jūs, komunistai, pasiėmėte panašias pažiūras? Negi iš Markso?..

— Iš kur? — nusišypsojo Žadanovskis, pildamas sau kavos. — Iš jūsų, iš katalikų bažnyčios praktikos. Dabar aš tamstai patarsiu prisiminti vieną Dostojevskio dalykėlį...

— Legendą apie Didįjį Inkvizitorių, — pasiskubino Lemain atspėti, numatydamas, kur linksta šeimininko mintis.

— Taip, taip. Atspėjai tamsta, — linktelėjo galva. — Žmonijos labui tęsiame jo darbą, tik jau nesiremdami jokia dievybe...

— Tik pasiremdami Stalinu, pamiršai tamsta pasakyti, — susierzino Lemain. — Juk jūs, komunistai, laikote jį neklaidingu visose srityse autoritetu ir nagrinėjate jo raštus, kaip žydų rabinai talmudą.

— Stalino raštus? — apsidairė iš papratimo Žadanovskis. — Kurie gali būti Stalino raštai, jei jis nesugeba mažiausio popieriuko suprantamai ir be klaidų parašyti?.. Rašymas jam sunkiai duodasi, — nusijuokė Žadanovskis, atmiešdamas sau kavą konjaku.

— Kaip aš turiu tamstą suprasti? — nusistebėjo Lemain. — Juk yra ištisi Stalino raštų tomai, kuriais jūsų akyse įsigijo išdidų „tėvo ir mokytojo" vardą.

— Aš nekalbu apie tuos raštus, kurie jo vardu buvo spausdinami anksčiau, iki atsistojo komunistų partijos priešakyje. Matyti, jam tuomet padėdavo kas rašyti ar taisė. Aš kalbu apie vėlyvesnius, — rimtai pareiškė

ir išvertė atskirai taurelę konjako. — Tamsta anksčiau esi pasakęs, kad komunizmas mums tapo religija su griežtai apibrėžtomis dogmomis...

— Taip, pasakiau, nes priėjau tokią išvadą...

— Taigi, kurdami naują minioms religiją, turėjome mokytis iš senųjų ir pasisavinti, kas jose buvo protingo ir mums tinkamo. Kaip tamsta, pone Lemain, manai, ar jūsų popiežius patsai rašo enciklikas, kuria dogmas, kurias skelbia savo vardu, kaip visiems katalikams privalomas tiesas?..

— Nemanau. Bet popiežius yra katalikų laikomas neklaidingu, tik kai jis skelbia „ex cathedra".

— Na, mes irgi panorėjom turėti savo neklaidingą „popiežių" ir pa rinkom juo draugą Staliną, — nusišypsojo Žadanovskis ir atgėrė kavos puodelį. — Komunistinei miniai, kaip ir kiekvienai kitai, reikalingas yra neklaidingas autoritetas.

— Vadinasi, draugai komunistai pasisavino seną ortodoksų-pravoslavų svajonę, kad „Maskva turi tapti trečiąja Roma, o ketvirtosios nebebus",— nusijuokė Lemain. — Kaip kartais sutampa priešingumai...

— Nesijuok tamsta, aš kalbu visai rimtai, — vėl apsidairė Žadanovskis. — Nei vienas mūsų atsakingų pareigūnų neturi teisės reikšti nuomonę, kai jis kalba partijos vardu, kol ji nėra aprobuota partijos vadovybės viršūnių „in gremio". Todėl tos rūšies kalbos ar straipsniai yra gaminami tam tikros komisijos, kuri aptaria kiekvieną sakinį, kiekvieną išsireiškimą. Jos atliktas darbas dar kartą patikrinamas viršūnių, ir tik tuomet skelbiamas viešumai, „ex cathedra", kaip tamsta sakai. O kas sako, kieno vardu skelbiama ar spausdinama, visai nesvarbu. Šiuo atveju draugas Stalinas labai patogus žmogus. Pirmiausia, jis nemėgsta kalbėti viešai dėl savo gruziniškos tarsenos, nuo kurios atsipalaiduoti negali, nors labai stengiasi. Todėl dažniausiai, ką partija turi pareikšti, skelbiama jo vardu per spaudą, vadinasi, atkrinta pavojus nukrypti nuo direktyvų. Antra, jei yra jam reikalas pačiam pasakyti kalbą, pavyzdžiui, partijos delegatų suvažiavimo metu, jis labai sąžiningai viską iškala atmintinai; ir, trečia, visuomet giliausiai tiki tuo, kas jam į galvą įkalama. Dabar gali tamsta patsai prieiti išvadą, kad nėra mažiausio pavojaus Stalinui suklysti ir pakenkti savo, kaip neklaidingo popiežiaus, autoritetui, — nusijuokė Žadanovskis, baigdamas savo išvadžiojimus.

— Tamsta esi taip atviras man, jog, manau, neužgausiu jūsų tiesiog paklausęs, kaip turiu suprasti jūsų žodžius apie Staliną? — įbedęs akis į šeimininko veidą, kalba Lemain. — Jūsų nuomone, Stalinas ne tik nėra genialus, kaip jį visi garbina, bet net nepasižymi gilesniu, mandagiai išsireiškus, protu. Ar taip jus turiu suprasti?

— O ne, to nepasakysiu. Dideliu protu draugas Stalinas tikrai nepasižymi; yra mūsų tarpe daug protingesnių ir gabesnių už jį. Bet savo gudrumu jis visus mus prašoka. O tamsta, ponas Lemain, patsai supranti, kad politinėje veikloje gudrumas daugiau reiškia, negu protas.

— Vadinasi, draugas Stalinas moka apgauti kiekvieną, su kuo turi reikalo, — pastebėjo Lemain. — Manau, nesunku apgauti, kai žmogus neturi pagarbos nei sau, nei savo žodžiui...

— Nesuprantu gerai, ką tamsta turi galvoje? — apsimetė Žadanovskis.

— Sutartis, kurių draugas Stalinas nesilaiko. Teherano, Jaltos, Potsdamo...

— Čia ne jo kaltė, bet visų partijos viršūnių, kurios vadovauja sąjunginei užsienio politikai. Kvaila būtų laikytis sutarčių, kurios nenaudingos arba jau tapo nenaudingomis; ne vieni mes tokių dėsnių laikomės. Šiuo atveju mes tik negabūs anglų amerikiečių mokiniai. Jie geriau sugeba apgaudinėti — vieną žadėti, o visai ko kito siekti; kalbėti apie tautų laisves, o galvoti tik apie dolerį...

Lemain, baigęs kavą, išsiėmė iš odinio portsigaro cigaretę.

— Gal tamsta mano pamėginsite, — pakiša jam savo auksinį portsigarą šeimininkas.

— Ačiū, — padėkojo Lemain atsisakydamas ir užsirūkė savąją cigaretę.

Juo pasekė ir Žadanovskis.

— O kaip tamsta manytum, ar nebūtų gera, jei aš, pasinaudodamas tuo, ką man tamsta dabar papasakojai, paskelbčiau visa tai spaudoje? — leisdamas dūmų kamuolius, pagąsdino šeimininką Lemain. — Tamsta juk žinai, kad esu korespondentas...

Žadanovskis giliai užsitraukė ir užgniaužė cigaretę.

— Nepatarčiau šiuo metu, — su rimta veido išraiška pareiškė. — Draugas Stalinas kerštingas, užsigavęs nedovanotų...

— Padaryčiau tai, būdamas jau Prancūzijoje. Kas man galėtų atsitikti? — nusišypsojo Lemain, manydamas, kad nugąsdino šeimininką.

— Maža kas galėtų su tamsta atsitikti, — aiškina Žadanovskis. — Gal tamsta esi skaitęs, kad buvęs mūsų atstovas Bulgarijoje Raskolnikovas, senas komunistas, nepanorėjo grįžti, kai buvo šaukiamas Maskvon, nuvyko ir apsigyveno Italijoje. Jis panorėjo, kaip patsai pareiškė, demaskuoti Staliną, skelbdamas laikraščiuose straipsnius atvirų laiškų pavidalu. Suspėjo paskelbti tik vieną laišką — valgydamas restorane apsinuodijo ir mirė. Kitas, kažkokis Agabėkovas, irgi nepanorėjo grįžti. Nutarė parduoti savo atsiminimus kažkokio laikraštuko redaktoriui Paryžiuje, paskyrė tuo reikalu pasimatymą kažkokioje smuklėje. Tuo metu ten susipešė apašų gauja, sako, dėl merginų ir ėmė vieni į kitus šaudyti. Nežinau, ar sužeidė kuris kurį, bet kvaila kulka pataikė visai nekaltam pašaliniam — ir Aga-

bėkovas buvo vietoje nudėtas. Nemanyk tamsta, kad čia savo pirštus bus prikišusi partija ar draugas Stalinas. Ne, nieko panašaus. Tik draugui Stalinui nepaprastai sekasi, kaip neteisėtai gimusiam! Pragariškai sekasi! Nesijuok tamsta — tikrai, niekam taip nesiseka, kaip jam. Nors jis Dievo nemėgsta ir nepripažįsta, bet rodos, kad patsai Dievas jį globoja.

— Manau, tamsta mane tik gąsdini, — nusijuokė Lemain, nors gerai suprato, kokiu tikslu jam visa tai papasakojo Žadanovskis.

Kad čia partija nebuvo prikišusi savo nagų, nepatikėjo.

— Gink, Dieve, ne! — tvirtai paneigė šeimininkas. — Būtų nemandagu iš mano pusės...

— Savaime suprantama, kad aš to nepadarysiu, ką sakau, — leisdamas kamuolius dūmų ir lyg juos sekdamas, kalbėjo Lemain, stengdamasis, kiek galima, ramiau. — Ne todėl, kad bijočiau draugo Stalino laimės, bet kad netektų ir tamstai patirti nemalonumų. Tai būtų labai nemandagus atsilyginimas už tamstos, drauge Žadanovski, nuoširdų atvirumą.

— Nemanau, kad tokiu atveju ištiktų mane nemalonumai, — užsidega Žadanovskis naują cigaretę. — Bet tamsta esi mūsų draugas ir, tikiuosi, būsi ateityje dar didesnis, o gal net palankus bendradarbis. Todėl nevertėtų pradėti mūsų susidraugavimo nuo panašių kivirčų...

— Kaip galėčiau su jumis bendradarbiauti, jei nesu komunistas, — atidžiai pažvelgė į šeimininką. — Esu senas keisti savo įsitikinimus.

— Ar tai reikia turėti komunistinius įsitikinimus, kad mums padėtute? — lyg nusistebėdamas, pažvelgė dabar ir Žadanovskis į Lemainą. — Užtenka tik suprasti, kad senas buržuazinis kapitalistinis pasaulis jau atgyveno savo amžių ir atėjo laikas pakeisti jį tobulesne santvarka. Ar tamsta buvai caristinės santvarkos šalininkas, kada jai tarnavai? Juk ne, aš tai gerai žinau...

— Iš ko tamsta spėji, kad aš tarnavau caristinei santvarkai? — šiurkščiai, lyg užsigavęs, klausia Lemain.

— Mes visuomet viską žinom apie žmones, su kuriais tenka turėti reikalų, — palankiai nusišypsojo Žadanovskis. — Draugas buvai gimnazijos mokytojas Leningrade. Juk taip?..

Lemain pritariamai linktelėjo galva, atkreipdamas dėmesį, kad ir Žadanovskis jį dabar pavadino draugu.

— Kodėl gi draugas galėjai tarnauti caristinei santvarkai, būdamas sieloje josios priešu, o dabar negalėtute padėti mums kurti naują pasaulį varguomenės laimei?.. Kaip socialistas, turėtute mūsų pastangoms pritarti.

— Nesuprantu, kodėl draugas prisispyręs mane įkalbinėji, — pažvelgia į jį Lemain. — Kam aš jums reikalingas?..

— Mums reikalingi gabūs ir talentingi asmenys. Juo talentingesni, juo reikalingesni. Jie turi eiti su mumis vienose eilėse, arba... — susilaikė minutėlę, lyg susvyravęs, — arba juos turėsime sunaikinti. Kas ne su mumis, tasai mūsų priešas, — tai senas dėsnis, kurį irgi pasisavinom iš katalikų bažnyčios praktikos... Juk juo talentingesnis ir gabesnis priešas, juo mums jis pavojingesnis. Negalime leisti sau prabangos globoti pavojingų mums žmonių. Pats aš norėčiau jus, kaip talentingą kūrėją, apsaugoti nuo tokio pavojaus.

— Manau, kad šios rūšies pavojus man visai negresia, drauge Žadanovski, — atsikirto Lemain. — Mūsų tauta per daug vertina savo seną demokratišką santvarką, kad panorėtų ją pakeisti kita.

— Tuo atžvilgiu draugas labai klysti, patikėk man, — nusišypsojo Žadanovskis. — Septynios dešimtys nuošimčių liaudies mokytojų komunistų ten jau seniai veikia mūsų naudai. Visa jaunoji prancūzų karta jau mūsų. Prancūzijoje seniai galėjome paimti valdžią į savo rankas ir — paimsime, kai pribręs reikalas.

Pirmasis Lemaino pojūtis buvo — griežtai paneigti Žadanovskio tvirtinimą. Bet pagalvojęs apie minių nuotaikas dabartinėje, pokarinėje Prancūzijoje, susilaikė. Be abejo, kraštui gresia didelis pavojus, nes iš tikrųjų žymi tautos dauguma yra užsikrėtusi komunizmo bacilomis. Išgydyti ją būsią nelengva, pareikalausią milžiniškų aukų.

Gal ir nevertėtų griežtai atmesti Žadanovskio pasiūlymų, nors atsargumo dėliai.

— Ar draugas savo iniciatyva siūlai man padėti jums kurti naują pasaulį? — pabrėždamas paskutiniuosius žodžius, ironiškai nusišypsojo Lemain.

Pateikęs šį klausimą, pajuto nemalonų jo prieskonį. Nejauku, jei Žadanovskis išaiškins sau jį, kaip sutikimą.

— Ir savo, ir ne savo, turiu prisipažinti, — ramiai aiškina jam šeimininkas. — Būtute mums labai naudingas, kaip kiekviena palanki mums inteligentinė jėga. Apskritai, inteligentiją, ypač savąją, labai vertiname, jei tik ji mums nesipriešina ir sąžiningai atlieka pavedamą jai darbą. Vėl gi kito išėjimo mūsų inteligentija neturi, kaip neturėjo caro laikais. Juk ji, mūsų akyse, tokis pat proletariatas, kaip ir darbininkai!.. Na, o jeigu kurie mėgintų priešintis ir trukdyti mums!.. Tokiais atvejais esame be pasigailėjimo. Mūsų sprendimai skubūs, bet negailestingi. Visas inteligentinis elitas arba turi mums tarnauti, arba jis visai nereikalingas, ir todėl neturi teisės egzistuoti...

— Draugas mane taip nugąsdinai, jog man lieka tik kuo skubiausiai bėgti, kelnes pasiraitojus — ir iš čia, ir iš Prancūzijos, — nusišypsojo, lyg juokaudamas.

— Kur tamsta, drauge Lemain, bėgsi? — juokauja ir Žadanovskis. — Europoje surasime visur ir galim nebūti tokie palankūs, kaip dabar...

— Ne taip dar baisu, pasaulis platus, — juokauja su linksma šypsena ir Lemain. — Palieka dar Amerika, Jungtinės Šiaurės Amerikos Valstybės. Manau, ten manęs tamstos nepasiektute.

— Bet ką ten tamsta, vargšas pabėgėlis, veiktumei. Juk ten jus, prancūzus, laiko antraeiliais žmonėmis. Pirmojo pasaulinio karo metu amerikiečiai labai nusipenėjo ir pasipūtė, kaip kraujo prisičiulpusios erkės — tiek pramonininkai, tiek ir darbininkai. Pramonininkus — imk juos velniai! Bet kad visi darbininkai ten baisiai demoralizavosi. Jie per gerai jaučiasi, kad pageidautų permainų! Jie gyvena tik pilvu, ir socialiniai klausimai, socialinė lygybė, socialinis teisingumas jų nedomina. Darbininkijos tarpe, pasakysiu tamstai atvirai, nerandame tinkamos dirvos — jie, darbininkai, perdaug tamsūs ir sotūs... Tiesa, mūsų idėjoms palankūs, ir net labai palankūs, vidutiniai inteligentiški sluoksniai, nes tie sluoksniai jaučiasi materialiai ir moraliai nuskriausti. Jų padėtis nuolat sunkėja, nes jų darbas žymiai mažiau atlyginamas, negu paprasto darbininko; jų išsilavinimas, inteligencija nevertinami, jie patys negerbiami, nes ten gerbiamas tik pinigas ir tasai, kuris jo turi. Jiems gi, šių sluoksnių žmonėms, susikrauti to pinigo nėra galimybės. Žinai draugas, kaip ten žmogus apibūdinamas? Paprastai sakoma: jis vertas tūkstančio dolerių, o kitas — dešimties tūkstančių, trečias — šimto tūkstančių. Vienu žodžiu, žmogaus vertė pareina ne nuo jo gabumų, proto, išsilavinimo, bet nuo to, kiek jis turi sutaupęs dolerių...

— Girdėjau apie tai, — linkteli galvą Lemain.

— Visa mūsų bėda, kad inteligentinių sluoksnių žmonės minkštakošiai. Jie tinka tik ramiai agitacijai, ir tai tik pakuždomis, bet ne aktyviems veiksmams...

— Vadinasi, todėl esate nusiteikę palikti Naująjį Pasaulį ramybėje, su sena kapitalistine santvarka... — įterpė žodį Lemain.

— Na, ne! — neigiamai pakraipė galvą Žadanovskis. — Jei ir pasiliks ten kapitalistinė santvarka, tai tik neilgam. Kai mes išstumsime amerikiečius iš Senojo Pasaulio (o mes tai padarysime), atimsime iš jų rinkas Europoje ir Azijoje, ten kils tokia suirutė, jog patys atsikvies mus santvarkai atkurti...

— Kaip jūsų tauta senovėje variagus: „Kraštas mūsų didelis ir turtingas, bet tvarkos jame nėra. Ateikite valdyti mus ir viešpatauti mums“, — atmintinai pacitavo iš senovės metraščio Lemain.

— Vo-vo, teisingai, — nusijuokė Žadanovskis. — O dar kalba, kad istorijos įvykiai nesikartoja.

— Tai ką, turėsite plaukti per marias, kaip Riurikas su savo variagais, — dar pajuokavo Lemain.

— O ne! Ten, vietoje, surasim pakankamai variagų, kurie atliks mūsų darbą... — linksmai nusišypsojo. — Plaukti per jūras „su visa savo ištikima družina" naujajam Riurikui neteks.

— Bet ar tie variagai pasiliks jums ištikimi ir netaps dezertyrais, kaip jūsų senoji gvardija, — pastebėjo Lemain. — Neturėtute užmiršti, kad ten žmonės, net variagai, yra išaugę kitose, negu jūsų tautiečiai, sąlygose — kitoje santvarkoje... Nauja santvarka, pagal jūsų dėsnius, gali nepatikti...

— Mes kiekvienam jų štate paimsime iš kalėjimų pačius pikčiausius nusikaltėlius, pastatysime juos priešakyje vyriausybių, ir jie bus ištikimi mums, kaip šunys, — pareiškė Žadanovskis. — Jie mokės viską ten sutvarkyti geriau, negu mes patys galėtume tai padaryti! Laiduoju tamstai.

— Netenka abejoti, kad taip pasielgtų, jei tik jiems pasisektų ten koją įkelti, — pagalvojo Lemain. — Įdomu, ar tik nepasiūlys ir man tapti jų variagu Prancūzijoje?.. Išsiplūsiu, kaip reikia...

Į kambarį įėjo Natalija Vladimirovna ir pakvietė juos į valgomąjį vakarieniauti...

6

Lemain išėjo, nesužinojęs, apie kokios rūšies patarnavimą kalbėjo Žadanovskis. Apskritai, nesuprato, ko tasai norėjo.

— Jei būtų pasiūlęs man, pasakysim, šnipinėti, kaip būčiau turėjęs pasielgti tokiu atveju? Spiauti į veidą ir išeiti!.. — galvoja pakeliui į viešbutį. — Ne, ne! Taip pasielgti negalėčiau — juk esu prancūzas... Būčiau mandagiai, bet griežtai panašų pasiūlymą atmetęs, dargi davęs suprasti, kad esu skaudžiai užgautas...

— Gal ir gerai, kad tokiu būdu pasibaigė mūsų pasimatymas su šiuo velnio vaiku, — galvojo, prieidamas viešbutį. — Jokiais įsipareigojimais nesusivaržiau, jokių pažadų nesu davęs... Bet kurio velnio dėliai ėmiau vadinti jį draugu?.. Kokis jis man draugas arba man komunistai — draugai?.. Ir kuriam velniui man prireikė, kas mane traukė už liežuvio?..— murmėjo nepatenkintas. — Ne, prieš šitas velnio išperas, naujųjų laikų machiavelius, reikia laikytis atsargiai, tolėliau, o taip, ko gero, iklimpsi, kad net nežinosi, kaip iš tos klampynės išbristi...

Parėjęs į savo kambarius viešbutyje, nusirengė ir atsisėdo prie staliuko ir ėmė trumpai, suglaustai žymėtis viso pasikalbėjimo su Žadanovskiu turinį.

— Puiki medžiaga! — džiaugiasi užrašinėdamas. — Galėsiu parašyti visą eilę įdomiausių straipsnių...

Įsivaizduodamas, kokį triukšmą turės sukelti jo straipsniai, kaip jam

pavydės kiti korespondentai, net susijaudino. Atidėjęs užrašų knygelę į šalį, užrūkė cigaretę ir atsikėlęs ėmė žingsniuoti išilgai kambario.

— O gal nepatogu, — toptelėjo mintis. — Priėmė mane kaip svečią, kalbėjosi su manim atvirai, pasakysiu — net nuoširdžiai... E, — numojo, — vėliau apie tai pagalvosim, pamatysim... O dabar reikia baigti, kad neužmirščiau ko nors...

Užgesino cigaretės nuorūką, atsisėdo ir tęsė darbą toliau: rašė, braukė ir vėl rašė... Dirbo beveik visą valandą, be pertraukos.

— Baigiau, — pagaliau atsiduso ir uždarė užrašų knygelę. — Turtas čia, — paplojo ją: — didelis turtas, kurio nevienas man pavydės...

Čia staiga prisiminė, ką Žadanovskis buvo papasakojęs apie atsitikimus su Raskolnikovu ir Agabėkovu, ir net šiurpas jį sukrėtė.

— Maži juokai su šitais išsigimėliais! Negi patikėsi, kad ten komunistai nebuvo prikišę savo nagų... Ir kam jis būtų pasakojęs, jei nebūtų norėjęs mane įspėti?.. — garsiai galvoja, lyg su savim kalbėdamas. — Pasakysim, pastaraisiais laikais aš restoranų beveik visai nelankau — laiko neturiu. Tik su draugais kai kada... Galiu kurį laiką visai jų nelankyti. Smuklėse mano kojos nebuvo ir, tikiuosi, nebebus... Lankyti jas — tai svetimšalių specialybė... Anksčiau jas lankė rusai piniguočiai, dabar pasiliko tik dolerių prisikrovę amerikiečiai... Jiems jos tik ir skiriamos, — net nusikvatojo Lemain, pagalvojęs, kad panašaus raugo svetimšaliai iš ten semia žinias apie prancūzų gyvenimą ir papročius, apie jų kultūrą ir meną... — Bet, bet... — atskrenda jam į galvą kita nemaloni mintis, — pasakysim, einu skersai gatvės, ramios, ir staiga iš užkampio išneria visu greitumu auto, girto vairuojamas, ir — suvažinėja mane... Suprantama, tai nelaimingas nuotykis... Ką gi, vairuotojas buvo girtas!.. Jį nubaus, atims teisę automobilį vairuoti... Bet kas man iš to?.. Ne, ne, geriau kai ko iš to pasikalbėjimo visai neliesti... Atsargumas gėdos nedaro...

Išrūkė cigaretę, nusirengė visai ir nuėjo gulti. Užrašų knygelę pakimšo po pagalve.

Užmigo greitai, bet miegas buvo neramus. Sapnuojasi, kad kažkas rausiasi jo pagalvėje, o jis lyg sukaustytas, negali pajudėti... Stengiasi surikti ir negali... Pagaliau suriko ir — nubudo.

Apsivertė ant kito šono ir nepastebėjo, kaip užmigo. Vėl sapnuoja, kad eina maža siaura gatvele... Staiga mato už kelių žingsnių auto, kuris važiuoja tiesiog ant jo... Spėjo pasišalinti ir nepatenka po ratais. Automobilis prazvimbia, sėdįs jame vyriškis tik pagrasė jam pirštu... Ir jis pažino, kad tai Stalinas jam grasė... Staiga vėl viskas išnyko, ir jis atsidūrė kažkur užmiestyje krūmokšniais apaugusiam lauke... Baugu, kad neprisimena, kaip jis čion pateko, kur jis dabar yra, o paklausti ne-

gali — niekur nei gyvos dvasios... Skuba eiti pirmyn, bet krūmai drasko kojas, vijokliai painiojasi... Įkrinta į kažkokią purviną molėtą duobę... Kojos vis giliau ir giliau grimsta... Iš kažkur virš duobės atsiranda suveltais plaukais galva... Ją Lemain kažkur buvo matęs, bet negalįs prisiminti... Aha, tai Bliūmas, prisiminė pagaliau... Šaukiasi, kad padėtų išsirioglinti iš duobės, bet Bliūmas, virš duobės stovėdamas, tik juokiasi, tik kvatojasi...

Beveik ištisą naktį kankinosi. Nubunda ir vėl užmiega, ir vėl jį kamuoja nemalonūs sapnai.

Atsikėlė visai be nuotaikos; jautėsi išvargęs. Nusiprausęs, nusiskutęs ir apsirengęs, nusileido į viešbučio restoraną ir užsakė pusryčius.

Pusryčiai jau buvo patiekti, kai prisiminė, kad užmiršo po pagalve savo užrašų knygelę. Pašoko nusigandęs, paliko neliestus pusryčius ir pasileido per salę.

— Tamstai nepatinka pusryčiai, — sulaiko jį duryse išblyškęs iš susijaudinimo padavėjas. — Galima pakeisti...

— Ačiū, ačiū, nereikia. Nosinę užmiršau... — pasiaiškino padavėjui ir nusiskubino į savo kambarį.

Kambaryje surado dvi merginas, kurių viena taisė lovą, kita skuduru šluostė lango stiklus.

— Aš čia buvau palikęs užrašų knygelę... — puola merginą, kuri taisė lovą.

— Štai ji, — rodo į staliuką šalia lovos. — Ir laiškas tamstai. Jį tik neseniai atnešė.

Lemain pagriebė knygelę, ant greitųjų permetė puslapius, ar nebuvo ko išplėšta. Viskas buvo tvarkoje.

Lemain lengviau atsiduso ir įkišo knygelę kartu su laišku į kišenę.

Grįžęs prie pusryčių, dar kartą, dabar jau atidžiau, peržvelgė visą knygelę.

— Kaip lengvai galima per kvailą neapdairumą patekti į keblią padėtį, — supyko patsai ant savęs. — Gerai, kad laiku pastebėjau...

Ramiai papusryčiavęs, neskubėdamas, užsirūkė cigaretę. Tik dabar prisiminė laišką ir perskaitė. „Kultūrinių ryšių su užsieniu palaikymo draugijos" pirmininkas kvietė jį šiandien, penktą valandą, atsilankyti į draugijos būstinę arbatėlės išgerti.

— Pamatysim, pažiūrėsim, — sumurmėjo ir įkišo laišką į kišenę.

Šiuo metu jam nesinorėjo niekur eiti. Nuotaika jo dar nebuvo pasitaisiusi. Jo sielą dar slėgė nakties šmėklos, nors apie tai dabar negalvojo...

— Pamatysim, pažiūrėsim... — dar kartą sumurmėjo sau po nosimi ir pareikalavo sąskaitos...

7

Penktą valandą Lemain jau buvo prie tos draugijos buveinės durų. Tai buvo puiki vila, viduryje parko, aptverto meniška geležine tvora su paauksintais pagražinimais. Aplinkui buvo matyti marmurinės statulos, trykšliai...

— Kažkokio turtuolio pagrobta vila, — pagalvojo Lemain ir paspaudė skambučio mygtuką.

Jį sutiko beveik prie durų patsai draugijos pirmininkas Jurosevas, anksčiau buvęs diplomatas, Maskvos atstovas Čekoslovakijoje, vienu žodžiu, svarbi diplomatų pasaulyje žvaigždė, kažkodėl netikėtai už dangaus akiračio nusileidusi.

Jis supažindino Lemainą su jau čia susirinkusiais negausiais svečiais. Jų buvo ne daugiau kaip dešimt ar dvylika. Svečių tarpe nesigirdėjo kitos kalbos kaip rusiška. Iš to Lemain nusprendė, kad čia susirinkę tik „savi" žmonės, ir nutarė laikytis atsargiai.

Iš to, kaip apie jį sukinėjosi šeimininkas ir kiti svečiai, Lemain suprato, kad jis čia — svarbiausias svečias.

Kelioms minutėms praslinkus, atvyko dar viešnia, amerikietė, kurios pavardės, kai jį supažindino su ja, Lemain nenugirdo. Tik vardas — Liuiza įstrigo jam į atmintį. Ji kalbėjo tik angliškai, o Lemain anglų kalbos nemokėjo, todėl jie greitai išsiskyrė.

Jai atvykus, svečiai buvo pakviesti į kitą salę, kur jau viskas buvo paruošta svečiams pavaišinti.

Čia irgi susėdo už mažų keturkampių staliukų. Už vieno staliuko su Lemainu atsisėdo pobūvio šeimininkas Jurosevas, laikraščio „Literaturnaja Gazeta" redaktorius Leontjevas ir populiarus rusų rašytojas Aleksiejus Tolstojus.

Lemain, dar studentu būdamas, skaitė jo raštus, spausdintus dar prieš pirmąjį pasaulinį karą, žavėjosi jais ir laikė jį labai talentingu rašytoju. Skaitė ir vėlyvesnį jo veikalą „Petrą Didįjį", buvo net girdėjęs, kad Petro Pirmojo asmenyje buvo nukopijuotas Stalinas...

Kitu metu Lemain būtų buvęs labai patenkintas, kad yra proga arčiau jį pažinti asmeniškai, bet dabar nesidžiaugė ta proga — jam buvo net šlykštus šio persimetėlio ir pataikūno nusipenėjęs veidas.

Kada su juo supažindino, Lemain net rankos nepadavė, tik linktelėjo, savo pavardę tardamas, ir atsisėdo.

Matyti, tokis Lemaino elgesys jam labai nepatiko. Pripratęs buvo, kad tokiais atvejais nauji pažįstamieji jį girdavo, stebėdavosi jo talentu, o čia kažkokis, visai jam nežinomas prancūzų žurnalistukas nerado reikalo nors nuvalkiotą komplimentą jo talentui pasakyti. O kada prasidėjo kal-

bos, ir abu kitu jo bendru daugiau kreipė dėmesį į svečią, su juo kalbėjosi, Tolstojus sėdėjo tylėdamas, tik išdidžiai tampė lūpas. Pagaliau, išgėręs savo puoduką kavos ir pasakęs „atsiprašau", atsistojo ir nuėjo prie kito staliuko.

Iki pobūvio pabaigos prie jų nesugrįžo.

— Puikiai esate įsitaisę, — pradėjo kalbėti Lemain, žvalgydamasis aplinkui. — Matyti, kad anksčiau čia gyveno turtingi žmonės. Ir su skoniu...

— Pirklių Morozovų užmiesčio namai, — paaiškino Jurosevas.

— Kaip aš džiaugiuosi su tamsta susitikęs, — nukreipia kalba Leontjevas. — Aš tiesiog svajojau susipažinti su jumis...

— Draugas Leontjevas didelis tamstos plunksnos gerbėjas, — paaiškina Jurosevas.

— Tamstos straipsniai su tokiu įsitikinimu rašyti, jog nesunku atspėti, kodėl jie daro tokios milžiniškos įtakos Vakarams, — giria jį Leontjevas. — Kaip gaila, kad mūsų, sąjunginių žurnalistų, tarpe neturime, kuris nors truputį galėtų prilygti talentu tamstai, pone Lemain.

— Tiesa, ten randame vieną kitą pažiūrą, kuriai galėtume šį tą prikišti, bet manome, kad tai nebuvo dėl nepalankaus mums nusistatymo pasakyta, — pastebėjo Jurosevas.

— Aš niekuomet nesivaduoju jokiais kitais sumetimais, vien tik noru objektyviai painformuoti visuomenę, — atsikirto Lemain. — Visuomet pasiryžęs klaidą atitaisyti, jei tik bus man įrodyta, kad sukłydau...

— O, mes tuos neabejojame, — sutiko Leontjevas. — Būčiau be galo laimingas, jei tamsta neužsigausi mano pasiūlymu ir sutiksi bendradarbiauti laikraštyje, kurį aš redaguoju...

— Bendradarbiauti jūsų laikraštyje? — nusistebėjo ar bent apsimetė nusistebėjęs Lemain. — Tamsta juk turi žinoti, kad aš nesu komunistas.

— Mūsų laikraštis nėra nei oficiozas, nei partijos organas, bet laisvosios visuomenės nuotaikų reiškėjas. Mūsų laikraštyje gali laisvai reikšti savo nuomonę kiekvienas, kad ir nekomunistas, — įtikinėja Leontjevas.— Nesislėpsiu nuo tamstos, kad mums priimtini tik tokie straipsniai, kurie neprieštarauja griežtai tarybinės visuomenės nuotaikai...

— Aš — bendradarbis tarybinės spaudos? — nusijuokė Lemain. — Panaši mintis man nebuvo į galvą atėjusi!..

Padavėjas priėmė tuščius kavos puodukus, pakeitęs juos pilnais. Kol padavėjas buvo prie jų, visi tylėjo.

— Aš nesuprantu, kodėl tamsta negalėtum su mumis bendradarbiauti? — padavėjui nuėjus prie kitų staliukų, tęsė Leontjevas. — Man labai svarbu, kad tamsta paremtum savo straipsniais mūsų laikraštį... Ką sakau: ne man pačiam svarbu, bet mūsų visuomenei! Ji norėtų gauti Vakarų Europos tautų gyvenimo aiškų vaizdą, suprasti jų politines nuotaikas,

siekimus, susipažinti su socialinėmis Vakarų problemomis, darbo minių būvio sąlygomis... Kas mus visus galėtų apie tai nuodugniau ir objektyviau painformuoti, negu tamsta?..

— Gerai būtų atmiešti degutu jų saldžią tarybinę košelę, — pagalvojo Lemain. — Tik ar pasisektų?.. Juk gudrūs, kaip žalčiai...

Jurosevas pripildė taureles konjako ir vieną jų įdavė Lemainui tiesiog į rankas.

— Gal išgersime, kad galvose būtų aiškiau, — nusijuokė jisai. — Jo ir vienuoliai ragauja, kaip sako mūsų liaudis.

— Nežinau, ar užtektų man laiko, — paimdamas taurelę, kreipiasi Lemain į Leontjevą. — Esu užverstas pareikalavimais...

— Suprantu, tamsta uždarbiauji duoną savo plunksna. Bet ir mes mokėsime tamstai honorarą aukščiausia norma, — žada Leontjevas, irgi laikydamas taurelę rankoje. — Kadangi tamsta esi svetimtautis, mokėsime jums doleriais. Neapgausime tamstos ir, norėdami įrodyti savo gerus norus, pasistengsime sukrapštyti truputį dolerių avansui...

— Reikalas baigtas, drauge Leontjevai, o dabar išgersime už pono Lemaino sveikatą, — spiriasi Jurosevas, laikydamas rankoje stikliuką.

— Ir už būsimą mūsų glaudų draugišką bendradarbiavimą žmonijos labui! — pakelia taurelę ir Leontjevas. — Ar ne tiesa? — pasižiūri Lemainui į akis.

— Nespirkite prie sienos... Duokite pagalvoti... — ginasi Lemain. — Šeimininkų sveikatą! Prosit!.. — atsistojo ir pakėlė taurelę.

Stuktelėję taurelėmis, visi trys atsistoję išgėrė iki dugno ir vėl atsisėdo.

— „Kalk geležį, kol karšta“, sako mūsų liaudis, — pradeda dabar Jurosevas. — Jei draugui Leontjevui svarbu pateikti savo skaitytojams tikslių žinių apie Vakarų nuotaikas ir gyvenimą, tai man nemažiau svarbu, kad ir Vakarai turėtų apie mus irgi tikslių žinių.

— Aišku, — sutiko Leontjevas. — Bet čia ne mano reikalas.

— Aišku, ir aš pasakysiu. Bet man, kaipo kultūrinių ryšių su Vakarais draugijos pirmininkui, labai svarbu. Todėl ir aš labai pageidausiau, kad ir šio reikalo ponas Lemain neužmirštų ir skirtų jam šiek tiek savo laiko...

— Tamsta nesate reikalingas nei prašyti, nei net priminti man šio reikalo. Laikau pareiga savo skaitytojų atžvilgiu juos painformuoti apie tai, ką esu čia matęs ir girdėjęs, — nuramina jį Lemain. — Tik gaila, kad maža teturėsiu laiko viską pamatyti...

— Šiandien šeštadienis. Manau, tamsta rytoj būsi laisvas, posėdžiai nenumatomi?..

Lemain pritariamai linktelėjo galva.

— Leisi man tamsta, pone Lemain, aš ryt užvažiuosiu pas jus. Parodysiu tamstai, ką mūsų vyriausybė sukūrė žmonių labui, — pasiūlė Jurosevas. — Parodysiu kolektyvinius ūkius, įrengtas ten seneliams prieglaudas, vaikų darželius, mokyklas, ligonines... Parodysiu poilsio parkus...

— Būsiu tamstai dėkingas, — nulenkė galvą Lemain. — Mūsų skaitytojų vardu tariu tamstai — ačiū!..

— Nepamanyk, kad rodysiu, kas pavyzdingai įrengta tik prieš užsieniečius pasigirti, jų akims muilinti, kaip šmeižia mus kapitalistinė Amerikos spauda, — stengiasi pėrspėti jį Jurosevas. — Visa, ką pamatysime rytoj, yra vienodai įrengta visoje mūsų socialistinėje tėvynėje... Ne be to, savaime suprantama, kad vienur kitur nebūtų kiek blogiau, bet kitur net geriau... Priklauso nuo aplinkybių, nuo pačių darbo žmonių pastangų...

— Turiu perspėti, kad kritiškai vertinsiu, — pareiškia Lemain. — Būsiu objektyvus, bet negailestingas kritikas ir bešališkas teisėjas...

— Visai nereikalaujam, kad tamsta mus vien tik girtute. O ne! Mes tik objektyvaus įvertinimo norime. Tikimės, kad tamsta savo plunksna ir autoritetu padėsi mums apsiginti nuo Amerikos rašeivų šmeižtų... Jie neapkenčia mūsų, jiems nepatinka mūsų demokratiška santvarka. Mes jiems — kaip iešmas gerklėje...

— Jūsų nuomonė man — tikra naujiena, — nusišypsojo Lemain. — Neteko girdėti, kad Jungtinių Valstybių visuomenė būtų nedraugiškai nusiteikusi savo sąjungininkų atžvilgiu. Jūsų tautą gal net per daug vertina. Tiesa, diplomatiniuose santykiuose yra nesusipratimų ir nepasitenkinimo, bet čia daugiau kalti jūsų diplomatai...

— Nekalbėsime apie diplomatus, — abiem rankom sumosavo Jurosevas. Diplomatiniai santykiai — ne mūsų sritis... Mes kultūrininkai, ir tik kultūros reikalai mums rūpi.

Lyg susijaudinimo pagautas, išmovė vienu patraukimu visą konjako taurelę ir pamojo ranka padavėjui, kuris priėjęs pripildė visų trijų puodukus karštos kavos.

Lemain sriubčiodamas žiūrėjo į Jurosevą, nesuprasdamas, ko jis staiga ėmė karščiuotis.

— Tamsta, pone Lemain, gal man nepatikėsi, kad tai labiausiai nacistinis kraštas, — pradeda vėl Jurosevas, padavėjui pasitraukus. — Hitlerio Vokietija palyginti su Jungtinėmis Valstybėmis — tai nekaltasis avinėlis šiuo atžvilgiu.

— Aišku, nepatikėsiu, — nusijuokė Lemain. — Mes, vakariečiai, pripratę matyti, kad Jungtinių Valstybių santvarka — gryniausio demokratizmo pavyzdys.

— Tamsta buvote Amerikoje, gyvenote ten? — įsikišo Leontjevas.

— Nebuvau, negyvenau, bet esu daug skaitęs, girdėjęs...

— O aš ilgus metus ten gyvenau ir pasakysiu tamstai: netikėkite, ką rašo apie savo kraštą Jungtinių Valstybių rašeivos. Jie mėgsta girtis, didžiuojasi laisve, lygybe ir yra įsitikinę, kad niekur nėra nieko geresnio, kaip ten, pas juos. O iš tikrųjų tai yra didžiausio nacizmo pikčiausia to žodžio prasme ir nelygybės kraštas. Ten anglosaksų kilmės gyventojai mano, kad tik jie esą pilnaverčiai žmonės, todėl tik jie turį teisę valdyti kraštą ir viešpatauti, o kiti — tai tik juodam darbui gyvuliai. Germanų kilmės gyventojai, kurių ten gana daug — norvegai, švedai, danai — su didžiausia panieka žiūri į tuos, kurie nėra jų rasės, ir su didžiausia neapykanta į anglosaksus, kad pastarieji nenori jų pripažinti lygiaverčiais sau... Niekur nėra tokio aštraus pasiskirstymo į luomus, tokio aklo atsiribojimo vieno luomo nuo kito ir, dar labiau, nuo visų gyventojų masės, kaip ten. Suprantama, kad luominis susiskirstymas ten paremtas tik doleriu. Kurie turi susikrovę milijonus, nenori nieko bendra turėti su visais, kurie milijonų dar neturi. Kurie turi šimtus tūkstančių, nenori nieko bendra turėti su tais, kurie tų šimtų tūkstančių neturi. Ten kiekvienas su didžiausia panieka žiūri į visus, mažiau už jį pasiturinčius, ir su didžiausia neapykanta ir pavydu į tuos, kurie turi daugiau, negu jis, ir į savo tarpą neįsileidžia...

— O kur, kokiame krašte yra kitaip?.. — į jo žodžius atsiliepė Lemain. — Kad Amerikos turtuoliai yra juokingi snobai, mėgstą pamėgdžioti senosios Europos, ypač anglų aristokratus, seniai visi žino. Bet gi tas jų snobizmas niekam nekenkia, nieko nevaržo. Ten juk kiekvienas gali apie save ir kitus ne tik manyti, bet ir kalbėti, ką nori... O juk yra demokratiškų kraštų, kur ne tik kalbėti, bet net galvoti savarankiškai nedrįsta, — pabrėždamas žodį „demokratiškų", baigė savo pastabą Lemain.

— Ima velniai tą Ameriką! Ji maža šiandien čia kam rūpi, — stengiasi nukreipti pasikalbėjimą kita kryptimi Jurosevas. — Nukrypome nuo mūsų pasikalbėjimo tikslų. Pasakysiu tamstai, pone Lemain, mūsų didžiausias noras, kad platusis pasaulis gautų tikslų ir tikrą vaizdą mūsų siekimų, mūsų pasiektos pažangos visose gyvenimo srityse. Manau, kad niekas geriau nesugebėtų visa tai nušviesti, kaip tamsta, plačiai pagarsėjęs savo beatodairišku bešališkumu...

— Širdingai ačiū už gerą nuomonę apie mano bešališkumą, — padėkojo Lemain. — Bet neabejoju, kad jūsų talentingieji rašytojai ir gabūs žurnalistai, kurių turite tiek daug, gali žymiai geriau, negu aš, įtikinti pasaulį...

— Mūsų nelaimė, kad sąjunginių rašytojų žodžiai ne visus įtikina, —

apgailestauja Jurosevas. — „Propaganda, melas!“ ima tuojau šaukti mūsų Sąjungos priešininkai. Bet tamsto žodžiu niekas neišdrįs nepasitikėti...

Lemain dabar tik ėmė suprasti, ko iš jo norima ir apie kokį bendradarbiavimą kalbėjo su juo Žadanovskis.

— Nori įkinkyti mane į savo propagandos aparatą, išnaudoti mano vardą, — pagalvojo. Niekados to nebus, — tvirtai nutarė, bet nepareiškė, ką buvo pagalvojęs.

— Mes tamstai suteiksime visus duomenis, visas statistines žinias, kurių tik pareikalausite. Mes tamstai viską parodysim... — įtikinėja jį Jurosevas. — Gal kas nepatiks iš to, ką pamatysite, bet prašau neužmiršti, kad dar nesame atsigavę po karo, kuris yra sutrypęs visą mūsų santvarką ir turime beveik viską iš naujo pradėti...

Lemain pastebėjo, kad už kitų staliukų susirinkusieji ėmė skirstytis. Kadangi pasikalbėjimas jau nuėjo kryptimi, kuri nebuvo jam maloni, nutarė irgi nedelsti.

— Bijau, kad dėl laiko stokos ir žinių nepakankamumo nesugebėsiu atlikti, ko iš manęs laukiate, — pasižiūrėdamas į laikrodį, pareiškė Lemain. — Negaliu nei pasižadėti, nei tuo labiau įsipareigoti...

— Mes suprantam, tamsta iš plunksnos gyvenate, turite kitų temų, kitų klausimų, — mikčioja Jurosevas, matyti, varžydamasis galutiniu pasiūlymu. — Kad tamsta galėtum daugiau skirti laiko mūsų reikalams, mes mielu noru apmokėsime jūsų straipsnius, suprantama, su teise juos išsiversti ir savo laikraščiuose dėti... Manau, aš savo pasiūlymu neužgaunu tamstos, ponas Lemain?

— O ne, — nusišypsojo Lemain. — Tik ar mano straipsniai visuomet bus verti jūsų dėmesio, aš nežinau...

— Neabejojame! — vienu balsu sušuko Jurosevas ir Leontjevas, ir abu, kaip susitarę, pasižiūrėjo į laikrodžius.

8

Grįžęs į viešbutį, Lemain, kaip prityręs žurnalistas, pasistengė prisiminti ir tiksliai užrašyti šio povakario pasikalbėjimą. Šio pašnekesio atpasakojimu baigė savo didoką užrašų knygelę. Pastabas apie pašnekesio tikslus ir asmenis, kurie dalyvavo, teko jau surašyti ant viršelių.

— Nunešiu į mūsų atstovybę ir paprašysiu, kad ją padėtų į nedegamąją spintą, — nutarė. — Su savim nešioti dvi nepatogu, o palikti čia, nors ir užrakinus, negalima: tuojau nukopijuos... Juk nemaža čia yra surašyta dalykų, dėl kurių galėtų nukentėti kiti... Štai, kad ir vakarykščios dienos užrašai!..

Vakar jam buvo pavesta galutinai suredaguoti susitarimo projektą dėl prancūzų kapitalų investavimo į rusų pramonę. Iš rusų pusės tam reikalui buvo deleguotas faktinis vieno žymiausių sunkiosios metalurgijos koncernų direktorius.

Jie abu galutiniam susitarimo suredagavimui rusų ir prancūzų kalbomis buvo numatyti todėl, jog vienas ir kitas puikiai mokėjo abi šias kalbas.

Rusai nepasitiki savo žmonėmis, ir todėl visur stengiasi įstatyti ne vieną, o du, kad vienas jų sektų kitą. Bet Lemain dabar užsispyrė, kad antrasis rusų pasiūlytas asmuo tik trukdys darbą, ir todėl nereikalingas. Jo laimei, antrasis beveik nemokėjo prancūziškai.

Po ilgų ginčų rusai turėjo nusileisti ir sutikti, kad ir iš jų pusės būtų deleguotas tik vienas asmuo.

Lemain tikėjosi išgirsiąs iš šio savo bendradarbio svarbios savo reportažui medžiagos. Bet iš patyrimo jau gerai žinojo, kad nieko neišgirs, be paprasto tarybinės valdžios ir santvarkos pagyrimo, jei dalyvaus dar trečias asmuo. Tarybiniai žmonės, ypač inteligentai, pasisako kartais svetimšaliui atvirai ir labai atvirai, jei kalbasi akis į akį, be liudytojų, ir pasitiki tuo, su kuo kalbasi.

Jųdviejų darbas vyko sklandžiai, bet baigti neskubėjo, dažnai nutraukdavo darbą ir užsirūkydavo cigaretes, ir Lemain stengėsi įtraukti savo gana nekalbų bendradarbį į atviresnį tuo ar kitu klausimu pasisakymą.

Beveik jau baigus redagavimą, Lemain nusistebėjo tarybinės komisijos nuolaidumu visais klausimais.

Jo kolega tik nusišypsojo.

— Ne jūs pirmieji, su kuriais tarybinė vyriausybė daro panašias sutartis, — paaiškino. — Į mūsų sunkiąją pramonę daug įdėta Amerikos ir vokiečių kapitalo. Geriausios koncerno, kuriame dirbu specu, įmonės yra arba amerikiečių, arba vokiečių organizuotos ir jų kapitalu įkurtos.

— Supratimo apie tai neturėjau, — nusistebėjo Lemain. — Manau, kad ir mūsų ministeris apie tai nėra painformuotas.

— Galimas daiktas. Jūs turite tai geriau žinoti...

— Vadinasi, mūsų pramonininkai jau turi konkurentų? — teiraujasi Lemain.

— Nieko panašaus, — šaltai paneigė inžinierius.

— Tai kam tos įmonės šiandien priklauso?

— Aišku, mums. Mūsų tarybinė vyriausybė atpirko jas visas iš jų savininkų ir organizatorių, — leisdamas dūmus į viršų, ramiai aiškina bendradarbis.

— Vadinasi, jūsų vyriausybė privertė juos parduoti?..

— Niekas jų nevertė. Patys atėjo ir pasiūlė pirkti iš jų, kiti net mažiau negu trečdalio vertės užsiprašydami, bet pardavė už tiek, kiek buvo jiems pasiūlyta.

— Ir kodėl?.. — nesiliauja klausinėjęs Lemain. — Ar pajamos išlaidų neatmokėdavo?..

— Ar gal neapdairiai ėmėsi darbo, suvaržyti nenugalimomis dėl sąlygų kliūtimis? — jau tikrai susirūpino Lemain.

— Sąlygos buvo geresnės negu tos, kurias jūsų delegacija išsiderėjo.

— Vadinasi, nepraktiškai suplanuotos, neatitiko vietos ir gyvenimo reikalavimų, toli nuo žaliavų centrų, ir todėl pasirodė nepelningos... Ar ne taip? — žiūri jam į akis Lemain.

— Pasakysiu tamstai, kad tos įmonės šiandien sudaro visos mūsų sunkiosios pramonės pagrindą. Dargi pridėsiu, kad tik tos, vokiečių arba amerikiečių įrengtos ir naujausiomis jų mašinomis ir kitais reikalingais įrankiais aprūpintos, gerai veikia ir veikia su didele nauda mūsų valstybei.

— Čia jau nieko nesuprantu, nors mane užmušk!.. — išskėtė rankas Lemain. — Kodėl jie turėjo parduoti ir dargi parduoti su nuostoliu?..

— Kai jūsų pramonininkai panorės vykdyti šį susitarimą, gal tada ir jie, ir tamsta suprasi...

—O, mūsų pramonininkams to negali atsitikti. Jie — žmonės atsargūs. Prieš ryždamiesi įdėti kapitalą, nuodugniai ištirs visas sąlygas, visas galimybes, — pasigyrė Lemain. — Mes, prancūzai, apskritai esame dideli skeptikai, o ypač pinigo atvejais, ir mūsų lengvai neapgausi...

— Manai tamsta, kad vokiečių ir Amerikos kapitalistai buvo lengvabūdžiai, nepritryrę ir be atodairos sukišo didelius kapitalus? Ne, jie atidžiai, su didžiausiu atsargumu, ištyrė viską, mažiausio klausimo nepaliko neištyrę, neapsvarstę. Jie apvaikščiojo visus specialistus, ne vieni, bet savųjų specialistų lydimi, apklausinėjo ir išgavo visus jiems reikalingus duomenis...

— Vadinasi, specialistai melagingas teikė žinias, ir duomenys buvo suklastoti... — susiprato Lemain.

— Ir specialistai davė tikras informacijas visais klausimais, kurie buvo jiems pateikiami, ir duomenys buvo tikrų tikriausi...

— Tamsta, inžinieriau, kalbi taip, nes, būdamas komunistas, turi ginti savo partijos ir vyriausybės gerą vardą ir garbę...

— Nepriklausiau ir nepriklausau komunistų partijai. Esu tik specas, kaip mus dabar vadina.

— Ar specas negali tapti komunistu? — suabejojo Lemain.

— Gali, kodėl ne?.. — patvirtino inžinierius. — Visuomet man rūpė-

jo tik mano specialybės klausimai. Kitaip nesidomėjau, net jaunu studentu būdamas — neturėjau nei laiko, nei noro.

— Jei nesi tamsta komunistas, galėtumei su manim atviriau kalbėti ir atidengti man paslaptį, kurios atspėti negaliu, — pasiūlė Lemain ir atidžiai į jį pasižiūrėjo, nerimaudamas, kad tasai gali užsigauti.

— Galiu, — ramiai atsiliepė tasai. — Tik su viena sąlyga.

— Kuria?..

— Kad mano žinių tamsta nepanaudosi spaudai, niekam apie jas neprasitarsi ir net savo pramonininkų nepainformuosi...

— Sąlygos sunkios...

— Savo laisve ir galva rizikuoti nenoriu, — apsidairęs aplinkui pareiškė. — Net pavardės mano į savo knygelę neįtrauksi...

— Sutinku, jei kitaip tamsta atsisakai ir manai, kad be šio pažado negalima išsiversti...

— Ne, negalima, — pabrėžė inžinierius. — Garbės žodis!

— Garbės žodis!... — patvirtino Lemain, ištiesdamas jam ranką, kurią tasai kilstelėjęs paspaudė.

Inžinierius prislinko su savo kede arčiau, patogiau atsisėdo, koją ant kojos sudėjęs, ir užsirūkė Lemaino pasiūlytą amerikonišką cigartę.

— Dar Nepo laikais ėmė pas mus lankytis iš pradžių vokiečių pramonininkai, o vėliau ir amerikiečių biznieriai, kaip mes juos vadinam, su įvairiais pasiūlymais atkurti mūsų sugriautai pramonei, — pradėjo tyliu balsu pasakoti inžinierius. — Vokiečiai teiravosi labiau dėl karinės pramonės atkūrimo galimybių — gal jie čia turėjo ir savo tikslus. Tarybinė vyriausybė žiūrėjo į padėtį realiai ir gerai žinojo, kad pati viena, be svetimo kapitalo, gerų vaisių šioje srityje nepasieks, nors jau buvo nutarusi paaukoti skurdui ir badui kelias savo gyventojų kartas, kad tik daugiau išvežtų į užsienį, ką gali, ir tuo būdu nors kiek apsirūpintų svetima valiuta.

— Bet tai buvo vien lašas būtiniausių reikalų jūroje. Tamsta todėl gali suprasti, kad tarybinė vyriausybė sutiko juos su išskėstomis rankomis ir darydavo didžiausias nuolaidas, kurių tik pramonininkai pareikalaudavo. Svarbu buvo atsigauti ir šiek tiek pakelti krašto pajėgumą...

Čia inžinierius kiek stabtelėjo užsitraukęs. Lemain tylėjo, akis į jo veidą įbedęs, ir laukė, ką toliau papasakos.

— Visos sudarytos tiek su vokiečiais, tiek su Amerikos biznieriais sutartys buvo beveik vienodos. Pramonininkai pasižadėjo įkurti įmones vietose, kurios jų nuomone buvo patogiausios, ir aprūpinti jas moderniausiu įrengimu. Šios įmonės ir jų pajamos buvo atleistos dvidešimčiai metų nuo visų valstybinių mokesčių bei rinkliavų...

— Puiku!.. — vos nesuriko neiškentęs Lemain.

— Aišku, kad puiku, — pritarė jo nuomonei ir inžinierius. — Tarybinė vyriausybė įsipareigodavo užpirkti dalį įmonės gaminių pasaulinės rinkos kainomis. Ko vyriausybė neužpirks, įmonių savininkai turės teisę išvežti užsienin, jokių su šiuo išvežimu susijusių rinkliavų nemokėdami...

— Manau, didelė privilegija... — neiškenčia vėl Lemain.

— Be abejo, — sutinka inžinierius. — Manau, kad tasai punktas labiausiai pramonininkus ir sugundydavo. Mūsų darbininkas pigus, vergiškai atlyginamas, todėl su jų įmonių dirbiniais, čia pagamintais, kitų kraštų panašūs dirbiniai konkuruoti negalės. Taip bent jie manė. Bet pasakosiu tamstai toliau. Tarybinė vyriausybė įsipareigoja tiekti žaliavą tokiomis kainomis, kokiomis tiekia savo įmonėms, ir nebrangiau už pasaulinės prekyvietės kainas... Pavydėtina, ar ne tiesa?..

— Aišku... — pritaria Lemain.

— Be to, pramonininkai gaudavo teisę įsivežti be muito viską, kas įmonės išsivystymui ir sėkmingesniam veikimui reikalinga: žaliavas, kurių visai nėra ar yra nepakankamai sąjunginėje valstybėje, chemikalus, mašinas, visokius įrankius ir — sakau tamstai — viską be muito, be jokių kitų rinkliavų...

— Puiku! puiku! — trina su pasitenkinimu Lemain rankas. — Kuri kita valstybė galėtų suteikti svetimam kapitalui tokias sąlygas!..

— Bet sutartyje nurodomas įmonės gaminių kiekis, kurį turi pramonininkas kas vieneri metai patiekti sąjunginei valstybei. Jei jo nepatiekia, nesugeba patiekti, pramonininkas sumoka gana didelę pabaudą ir nepriteklių turi įvežti iš užsienio bendraisiais pagrindais, sumokėti muitą... Matai tamsta, pas mus privačios prekybos su užsieiiu nėra, taigi šiuo atveju vyriausybė nustato muitą, kokį nori, vien tokiems atsitikimams... Supranti tamsta...

— Aha, imu truputį suprasti, — pasigyrė Lemain. — Visa paslaptis glūdi dirbinių kiekyje, kurį įmonė turi patiekti jūsų valstybei...

— Apsirinki tamsta, — paneigė inžinierius. — Įmonininkai nesutikdavo įsipareigoti daugiau negu trečdalis įmonės našumo...

— Puiku, — vėl nusistebėjo Lemain.

— Matai tamsta, su sąjungine vyriausybe susitarti būdavo nesunku, ir dabar nesunku, nes jai labai rūpi pramonės tinklo išvystymas.

— Ypač dabar... — pastebi Lemain.

— Iš dalies ir dabar, nes paskutinis karas irgi mus gerokai nualino, — sutinka inžinierius. — Bet dabar papasakosiu tamstai apie šių susitarimų pasėkas, ir tada paaiškės, kur yra šuo pakastas. Įsivaizduokime, kad įmonė įrengta, žaliava ir darbininkais aprūpinta ir pradeda veikti. Du tris mėnesius veikia be mažiausių sutrikimų, laikrodžio tikslumu. Tik staiga, nei iš šio, nei iš to, darbininkai sustreikuoja, pateikdami beveik neįmano-

mų įgyvendinti reikalavimų... Prasideda ilgos derybos, įmonės savininkai nusileidžia, kur tik gali, siūlo dvigubai pakelti darbo atlyginimą. Įrodinėja, kad visų jų reikalavimų šiuo metu fiziškai negalima įvykdyti, bet darbininkai nesukalbami. Įmonės savininkai kreipiasi pagaliau į tarybinę vyriausybę, nurodydami, kad pas juos darbininkas žymiai geriau apmokamas ir aprūpinamas, negu valdžios įmonėse, ir prašo tarpininkauti. Gauna atsakymą, kad tarybinėje valstybėje darbininkas yra laisvas ir gali savo darbdaviui teikti reikalavimus, kurie patinka. Tarybinė vyriausybė į panašius reikalus įsikišti negalinti... O įmonė tuo metu du tris mėnesius stovi, nedirba...

— O kitose įmonėse, valdinėse, tikrai gali darbininkai streikuoti?.. — pasiteiravo Lemain.

— Tepamėgintų tiktai, — pabrėžė inžinierius. — Vadovai tuojau gautų kulką į pakaušį, o darbininkų daugumas atsidurtų priverčiamųjų darbų stovyklose, iš kurių beveik niekas nebesugrįžta... Bet eisime toliau... Dvejetai trejetai mėnesių praslinkus, pagaliau pasiekia susitarimo, ir įmonė pradeda veikti ir veikia du tris mėnesius — ir vėl nauji reikalavimai, naujas streikas, naujos derybos, ir įmonė vėl stovi, neveikia...

— Ar tie darbininkai pamišę, ar tokie tamsūs, kad savo naudos nesupranta!.. — pasipiktino Lemain.

— Nepamišę, ir savo naudą gerai supranta, ir streikuoti visai nenori, bet streikuoja, nes streikuoti įsako jiem tarybinė vyriausybė, kuriai nepaklusti čia niekas nedrįsta... Žiūrėk, jau ir metų pabaiga, — tęsė inžinierius toliau: — įsipareigoto išdirbinių kiekio nebėra, jų dalį reikia įsivežti iš užsienio... Pabauda, muitas per šimtą nuošimčių sumokėtos kainos... Ne tik, kad nėra uždarbio, pelno, kurio tikėjosi, bet dar dideli nuostoliai...

— Pasikamuoja tokių įmonių savininkai ir pagaliau praregi, pamato, kad iš tų šiaudų nebebus grūdų, tik nuolat tenka vis didesnį pinigą kimšti, kaip į prarają, ir nutaria nusikratyti savo įmonės, ir eina pas vyriausybę su pasiūlymu atpirkti iš jų... Žino, kad tarybinėje valstybėje kitų pirkėjų negali susirasti. Kiek vyriausybė pasiūlo, už tiek ir atiduoda. Geriau nors mažą įkišto kapitalo dalį atgauti, negu nieko. Supratai dabar tamsta mūsų vyriausybės nuolaidumo mechaniką?..

— Supratau, supratau, labai gerai supratau, — linguoja galva Lemain. — Bet kodėl jų neįspėdavote šiuo atveju, kai jie ateidavo pas jus teirautis? Ar gal jie ateidavo enkavedistų lydimi?

—Ne, tamsta, niekas jų nelydėdavo. Jie galėdavo eiti, kur norėdavo, teirautis, žinias rinkti, kur norėdavo ir pas ką norėdavo. Bet kur tokis ponas eidavo, su kuo kalbėdavo, Enkavedė gerai žinodavo. Jei po visų dienos apsilankymų ir pasikalbėjimų tokis pramonininkas pakeis savo nusi-

teikimą ir, nutraukęs derybas, išvažiuos, visi, pas kuriuos jis tą dieną buvo apsilankęs, bus suimti ir atsidurs, kalti ar nekalti, ten, iš kur niekas nebegrįžta... Būdavo iš pradžių ir tokių atsitikimų... Bet vėliau tapome gudresni ir atsargesni, pirmųjų likimo pamokyti... Na, bet mudu per ilgai čia užtrukome. Bijau, kad manęs neįtartų... Mes, tarybiniai žmonės, turime visko bijoti, net sienų, — baigė jis ir atsikėlęs dar priminė Lemainui: — Neužmiršk tamsta, kad esi davęs žodį, ir aš jūsų žodžiu pasitikėjau...

Visa tai, vartydamas savo užrašų knygelę, dabar perskaitė Lemain ir pagalvojo, kad gaila nesunaudoti tokios medžiagos. Bet ką turi daryti? Žodį davęs, turi išlaikyti. O nebūtų davęs, nebūtų nieko patyręs apie panašias Tarybų Sąjungos vyriausybės machinacijas ir klastas.

— Gaila, labai gaila, kad grįžęs negalėsiu šios medžiagos panaudoti savo reportažui, — apgailestauja Lemain, vis dar vartydamas savo užrašų knygelę.

Bet čia toptelėjo į galvą mintis, kad, paskelbus viską, ką jis dabar žino apie tarybinę santvarką ir mano apie Tarybų Sąjungos vyriausybę, tik sau pakenktų. Šiandien Vakarų sąjungininkai dar neišgyveno laimėjimo džiaugsmo, dar nespėjo įsitikinti, kad jų Rytų sąjungininkas klastingas, kaip tikras aziatas; kad nei vienu jo žodžiu, nei vienu pažadu negalima pasitikėti; kad toji demokratiška, kabutėse, santvarka, tiek pastaruoju metu išgirta ir išgarsinta, yra tikrų tikriausia ir šlykščiausia despotija... Bet ar tai aziatiška? Ar ne rusiška, totorių viešpatavimo metais įskiepyta ir giliai amžių būvyje įsišaknijusi rusų liaudies sieloje?..

Čia Lemain prisiminė vieno žymiausių rusų istoriko, V. Kliučevskio, darbus apie Maskvos valstybę, jos santvarką ir papročius. Juk ten viskas būdavo, ką ir jis šiandien čia mato!.. Ta pati despotija, tas pats klastingumas, tas pats vergiškumas!..

— Ne, ne! Čia Azija nieku nedėta, — balsiai galvoja Lemain. — Čia pakvipo rusų raugas, rusiškas kvapas, iš padugnių kilęs, kai tos padugnės išsiveržė į viršų ir nušlavė tą plonutę kultūros žievelę, kuri buvo senąją smarvę pridengusi...

Čia jam stojo akyse pirmųjų revoliucijos metų baisumai, miestų ir kaimų laukinių sužvėrėjusių minių žiaurumai, netekusios varžtų ir dar labiau sužvėrėjusių kareivių gaujos, kurios plėšė, beprasmiškai naikino viską, ką buvo pasisavinęs iš Vakarų kultūros inteligentiškasis sluoksnis...

Ir toji rusų inteligentija! Kokia ji pasirodė bejėgė, vergiška! Nesugebėjo nei susiorganizuoti, nei pasipriešinti net ten, kur būtų galėjusi...

Vergų dvasia aiškiai tuomet pasireiškė ir jos sieloje...

Na, jis rusų sielą gerai pažįsta, jo neapgaus, kaip tuos įvairių Vakarų Europos ir Amerikos laikraščių korespondentus, kurie saugomi, kad nie-

ko kito nepamatytų, tik tai, ką jiems parodo... O parodo, kas tarybinės vyriausybės propagandai naudinga... Jo neapgaus!..

Bet kas iš to, kad jo neapgaus, kad jis gerai mato ir supranta, kokia čia santvarka ir tosios santvarkos vertė; kad turi surinkęs daug medžiagos ir galėtų tinkamai nušviesti, kas čia dedasi?.. Negi šiandien jam patikėtų?.. Nei nemėgink, jei nenori, kad būtum apšauktas atžagareiviu, naciu, nacių kolaborantu!..

Ne, jis nieko negero apie rusus šiandien nerašys: per anksti dar. O kad ir parašytų, nieko neįtikintų, kol žmonės įsitikinti dar nenori ir laiko akis užmerktas, kad tikrovės nors atsitiktinai nepastebėtų... Tik apspiaudytų jį, purvu apdrabstytų ir, ko gero, netektų dar padėties, kurios pasiekti buvo nelengva...

Bet ir savo sielos neparduos už porą šimtų dolerių, kuriais rengiasi jį sugundyti!.. Rytoj jis griežtai atsisakys nuo siūlomų avansų, nesusiriš jokiais pažadais, jokiais įsipareigojimais!..

9

Rytojaus dieną Lemain atsikėlė anksčiau negu visados ir nusileido žemyn, į restoraną, papusryčiauti.

Vos spėjo grįžti, kai apie dešimtą valandą pas jį atsilankė Jurosevas su dviem palydais.

— Susipažinkite, čia vienas garsiausių ir įtakingiausių Vakarų Europos žurnalistų, ponas Lemain, mūsų demokratiškiausios valstybės tikrasis draugas, — kreipiasi Jurosevas į savo palydus. — O štai čia draugas Jefimovas, laikraščio „Literaturnaja Gazeta" bendradarbis ir kasininkas, o čia draugas Nikiforovas, mūsų organizacijos sąskaitininkas, — supažindina su jais dabar Lemainą.

— Kokiems velniams juodu čia atsigabeno, — pagalvojo nemaloniai nusiteikęs Lemain, paspausdamas ranką vienam ir kitam. — Aha, matyti, komunistų partija ir juo nepasitiki...

— Manau, kad tamsta, pone Lemain, nesi užmiršęs mūsų vakarykščio pasikalbėjimo, — kreipiasi Jurosevas.

— Kad man tamsta parodysi jūsų socialinių laimėjimų pavyzdžius, — pasiskubino Lemain. — Ne, neužmiršau, ir štai jau esu pasiruošęs, — patsai nesėsdamas ir svečių sėsti nekviesdamas, pareiškia. — Tik aš maniau, kad mudu vienu su tamsta vyksime, — nusišypsojo jisai.

— O taip, — patvirtino Jurosevas. — Draugas Jefimovas ir draugas Ni-

kiforovas — abu labai užimti, ir aš jų nenoriu trukdyti. Drauge Jefimovai, gal atliksi savo reikalą su ponu Lemainu ir būsi laisvas.

— Kokį reikalą — teiraujasi Lemain, lyg nieko neprisimindamas.

Jis buvo griežtų griežčiausiai nusiteikęs neimti jokių avansų ir jokiais pasižadėjimais nesusirišti.

— Atnešiau tamstai, pone Lemain, avanso, kurį draugas Leontjevas mūsų redakcijos vardu pažadėjo...

— Jokio avanso man nereikia, — griežtai pareiškė Lemain.

— Kodėl nereikia? — apsimeta nustebęs Jurosevas. — Juk susitarta buvo. Pinigas visuomet reikalingas, ir juo daugiau jo, juo jis reikalingesnis, pasakysiu tamstai, — neramiai šypsosi Jurosevas. — Įdomu, kiek atsinešei, draugas Jefimovai?

— Tik penkis tūkstančius dolerių... — traukia iš portfelio pinigus Jefimovas, lyg susigėdinęs, kad tiek maža jų.

— Penkis tūkstančius? — nusistebėjo sumišęs Lemain. Jam net į galvą nebuvo atėjusi panaši mintis, kad bus pasiūlytas tokis milžiniškas avansas. — Juk tai turtas! — pagalvojo. — Už tokį pinigą šiandien galima pusę Paryžiaus nupirkti...

— Kam tiek daug, kam tokia skuba? — suminkštėjo sumišęs ir pusiausvyrą praradęs Lemain. Jis pasijuto, kad nuo panašaus avanso neužteks jėgų atsisakyti. — Juk dar neskubu išvažiuoti...

— Draugas Leontjevas supranta, kad pinigas geriau, negu pažadas. Pinigas ir Maskvoje reikalingas, pasakysiu tamstai, — juokauja Jurosevas patenkintas, trindamas delnus.

— Gal tamsta malonėsi priimti ir pakvituoti, — teikia jam Jefimovas kelis dolerių pokelius ir iš anksto paruoštą pakvitavimą.

— Parsiduodu, su kūnu ir siela parsiduodu! — skaudžiai sielvartauja sielos gilumoje Lemain, bet avanso neatstumia, tik jį paima, įkiša pokelius į kišenę ir pasirašo pakvitavimą, net jo nepaskaitęs.

— „Geriau žvirblis rankoje, negu gervė ant stogo“, sako mūsų patarlė, — juokauja toliau Jurosevas. — Na, ar mes laikraščio „Literaturnaja Gazeta“ redakcijai nusileisime? Kaip manai, drauge Nikiforovai? Neturime nusileisti...

— Ir aš manau, kad neturėtume... — šypsosi ir Nikiforovas.

— O kiek spėjai sugramdyti mūsų liesoje kasoje?

— Šešis tūkstančius, drauge Jurosevai.

— Taigi mudu juos net pralenksiva. Duok šen visus, kiek turi...

Nikoforovas, neskubėdamas, išima iš portfelio šešis dolerių pokelius, paduoda juos į rankas Jurosevui irgi su paruoštu iš anksto pakvitavimu.

— Tamsta, pone Lemain, manau, nesi užmiršęs ir mano pažado. Štai čia lygiai šeši tūkstančiai dolerių. Gali net neskaityti. Mes nenorime, kad

šiuo atveju mus pralenktų laikraščio „Literaturnaja Gazeta“ redakcija. Malonėkite ir mums pakvituoti...

Lemain be žodžių, automatiškai, ir šiuos pokelius sukemša į kišenę ir pasirašo pakvitavimą.

— Pardaviau, pardaviau savo sielą, kaip Judas iš Kerioto Kristų, — pagautas dar didesnio sielvarto, atsisėda Lemain ir sugniaužia rankom skruostus.

— Dabar judu, drauge Jefimovai ir drauge Nikiforovai, esate laisvi.

Su jais atsisveikindamas, neatsistojo, net nepažvelgė į juos. Gėdijosi dirstelėti jiems į akis, nes suprato, kad jiedu ne pirmą kartą dalyvauja panašiose „apeigose“. Ne jis pirmas ir, matyti, nebus paskutinis, kurie pateko ir dar pateks į šių raudonųjų velnių pinkles...

— Aš čia atnešiau tamstai geros medžiagos, kurios užteks keliems tinkamos apie mus informacijos straipsniams, — traukia iš savo portfelio storų popkių Jurosevas ir padeda jas ant staliuko, už kurio vis dar sėdi nusiminęs Lemain. — Bet kodėl tamsta susirūpinęs?..

— Susirūpinsi ir nenorėdamas, — susiraukęs atsikelia Lemain. — Kada ir kokiu būdu atsiskaitysiu iš tokių avansų?..

— O, nesirūpink tamsta — atsiskaitysi greičiau, negu manai, — paguodžia Jurosevas. — Mes savo draugams mokame gerus honorarus, nešykštėdami...

Lemain nieko jam į šiuos žodžius neatsakė, tik nusigręžęs ėmė vartyti papkėse sudėtus puslapius. Pastebėjo, kad ten buvo ne duomenys, ne žalia informacinė medžiaga, bet prancūzų kalba rašyti ilgi, nuodugnūs straipsniai, kuriuos tenka tik pasirašyti...

Numojo ranka ir atsigręžė į Jurosevą.

— Gal važiuosime, laiko negaišdami?..

* * *

APSAKYMAI
IR
FRAGMENTAI

G Ė L Ė S

I

Kazys Jonaitis šiandien atsikėlė visai be ūpo. Rudens rytas buvo drėgnas, apsiniaukęs, miglotas; kol apsitaisė, išgėrė arbatos, ėmė lynoti.

— Velniai tave imk, tokią dieną! — nusikeikė Jonaitis, žvilgtelėjęs pro langą. — Visai užmiršau, kad reikėjo kaliošai nusipirkti. Prašlapsiu kojas ir vėl susirgsiu.

Apsivilkęs paltu, ilgai dairėsi prieškambary skėčio.

— Petre, a Petre! — pašaukė tarnaitę.

— A? — atsiliepė virtuvėje Petrė.

— Negvok, kaip varna, bet eik čion, jei tave šaukiu.

— Aš, ponas, ne varna, bet Petrė, — atrėžė tarnaitė, išeidama iš virtuvės prieškambarin ir šluostydama prijuoste rankas.

— Kur nukimšai skėtį, kad jo surasti negaliu?

— Kur aš jį nukimšau? Kampe stovi. Man jis nereikalingas.

— Kad stovėtų, tavęs nesiklausčiau, patsai ne aklas esu. Bet matai — nėra.

— Jei nėra, tai ponas esi jį kur pamiršęs...

Jonaitis tik dabar prisiminė, kad tikrai buvo pamiršęs pas Kazliūną; užvakar net manęs užeiti ir atsiimti.

— Sučiaupk nasrus, o tai paleidai juos, kaip atdaras duris, — piktai subarė tarnaitę ir išėjo.

Eidamas gatve, jau visai netoli ministerijos, pastebėjo Kazliūną, kuris ramiai žingsniavo jo lietsargiu prisidengęs.

— Štai kiaulė, tikras kiaulė! — piktai jo pusėn pašnairavo Jonaitis. — Jis mano skėčiu naudojasi, o mane, kaip šunį, lietus drengia.

Atėjęs įstaigon, tuojau atsiėmė skėtį ir pakabino šalia savo palto.

Įėjęs raštinėn, vos spėjo atsisėsti prie stalo ir užrūkyti cigaretę, kai priėjo Kazliūnas.

— Begėdi, — subarė jį Jonaitis: — kiek kartų esu tave prašęs atnešti man skėtį...

Kazliūnas dėjosi negirdįs jo žodžių.

— Žinai, kokie sklinda gandai? Sako, brolau, jau yra paskirtas naujas referentas.

Senas referentas, tarnavęs toje pačioje įstaigoje nuo Nepriklausomybės pradžios, buvo neseniai atleistas taupumo sumetimais, ir jo etatas panaikintas, o iš tikrųjų todėl, kad buvo laikomas mažai patikimu. Todėl, jam pasitraukus, etatas vėl buvo atstatytas, ir Jonaitis paskirtas eiti jo pareigas. Jis neabejojo, kad greitu laiku bus tose pareigose patvirtintas. Jau net vizitines korteles buvo užsisakęs su naujo titulo pažymėjimu.

Nors toji netikėta žinia iešmu širdį jam pervėrė, bet Jonaitis susilaikė ir, dėdamasis esąs ramus, paklausė:

— Iš kur sužinojai?

— Visi, brol, kalba. Sako, kažkokis jaunas vaikinas, žinai, iš jaunųjų rėksnių, vos tik baigęs užsieny universitetą.

— Vadinas, vienas garsiųjų užsieninių daktarų, — nusišypsojo Jonaitis.

— Su stipriais, brol, pečiais. — Sako — aukštas, gražus, su lakiruotais batukais ir dryžomis kelnėmis. Mūsų poniutės nebežino, kaip apie jį šokinėti.

— Vadinas, maudosi, kaip savas sūris grietinėje, — dar suironizavo Jonaitis.

— Taigi, taigi, — pritarė Kazliūnas ir nusiskubino papasakoti kitiems išgirstą naujieną.

Nors Jonaitis paliko neva ramus, bet iš to, kaip jis, susikuprojęs, įknibęs į bylas visą laiką dirbo, neatsilenkdamas, galvos nepakeldamas, galima buvo lengvai įspėti, kad šis gandas jį sujaudino, užgavo.

Ir tikrai, buvo baisiai nemalonu ir net skaudu gal ne tiek, kad vyresnybė jo nuopelnų neįvertino, kiek todėl, kad visi bendradarbiai džiaugiasi dabar jo pažeminimu, tarnybiniu nepasisekimu.

Kiekvienas pastebėtas nusišypsojimas gėlė jam širdį, kaip pasityčiojimas iš jo nelaimės.

— Šaiposi iš manęs, rupūžės, džiaugiasi! — piktai šnairavo Jonaitis ir dar giliau knibo į bylas. — Bet, palaukite, bus ir mano valanda! Tada visiems priminsiu...

Jonaitis gerai žinojo, kad bendradarbių daugumas jo nemėgsta, ypač po to, kai jis pirmas įsirašė į Sąjungą ir ėmė, jų nuomone, perdaug reikšti uolumo sukurti jos skyriui pačioje įstaigoje, kurioje tarnavo.

— Gerinasi, prakeiktas pataikūnas, — šnabždėjo vienas kitam ir visi skubinosi greičiau prisirašyti prie steigiamojo skyriaus.

Jonaitis, tai pastebėjęs, mėgino vienam kitam pasigerinti ir pasikalbėjimuose reikšti savo neva opozicinį nusistatymą, susidėjusia tvarka nepasitenkinimą, bet visomis šios rūšies priemonėmis pasiekė tik to, kad kai kurie ėmė jį įtarinėti šnipinėjimu ir vengti bent kokių su juo pasikalbėjimų.

— Ištrauks tau netyčiomis iš lūpų vieną kitą neatsargų žodelį ir, žiūrėk, už poros dienų tavo etatas bus panaikintas — taupumo sumetimais. Ir eik tada šunims šėko piauti.

— Taip, brol. Dabar atsargiai reikia su šitais naujais patriotais!

Kiti ėmė manyti, kad jis neturįs savo nuomonės, nusistatymo ir taip elgiasi tik karjeros sumetimais.

— Patriotas atsirado! Mano, užmiršome, kad neseniai jis buvo uolus kademas. Žinome tokius patriotus!

— Barabolka, o ne patriotas, — piktai pašiepdavo, nors patys buvo tokios pat rūšies patriotai.

„Barabolkos" pravardė visiems patiko ir prilipo Jonaičiui taip, jog už akių niekas jo kitaip nė nevadindavo.

Ir šiandien jam pasivaideno, kad jis kelis kartus buvo nugirdęs šį savo garbingai įgytą pavadinimą.

Išėjęs iš raštinės, Jonaitis nesurado skėčio, kur jį buvo pakabinęs.

— Kas gi mano skėtį vėl paėmė? Štai, čion buvau pakabinęs.

— Tamsta atėjai be skėčio. Skėtį paėmė ponas Kazliūnas.

Jonaitis suvirė pykčiu ir vos susilaikė sargo neiškoliojęs.

— Šungalvis, chamas! Išdrėbsiu ryt akysna, kad žinotų, kaip aš įvertinu jo kiaulišką pasielgimą, — keikėsi, eidamas namo, Jonaitis.

Oras ir dabar buvo drėgnas, kaip iš ryto. Jonaitis pakeliui stabtelėjo ties gėlių krautuve, kurioje dar vakar buvo užsakęs didžiausią rožių, kamelijų ir kitų brangių ir gražių gėlių pintinę ponios ministerienės vardo dienai dovanų.

— Kuriam velniui aš tas gėles užsakiau! Verta gerintis, jei vistiek su žmogumi elgiasi niekšiškai.

Čia jį bestovintį smarkiai stumtelėjo kažkoks karys ir beskubėdamas nuėjo savo keliu.

Kitu metu Jonaitis į tai būtų dėmesio nekreipęs, nes kada gi žmonės Kauno gatvėse nesistumdo, bet dabartinėj jo nuotaikoj tasai stumtelėjimas jį labai suerzino.

— Ot tipas, stumdosi ir neatsiprašo. O dar karys! — Nusikeikė.

Prieškambary jį, kaip kasdien, sutiko žmona, linksmai besišypsodama. Bet šiandien Jonaitis nepabučiavo jai rankutės, tik niaurus, kaktą suraukęs, lyg žmonos nė nepastebėdamas, ėmė nusivilkinėti paltą.

Žmona norėjo padėti.

— Tarnaitė tu, ar kas! — šiurkščiu balsu papeikė žmoną. — Ar manai, kad man liokajaus reikia. Aš kaimo sūnus, poniškų patarnavimų nereikalauju, moku patsai sau patarnauti.

Žmona, nustebinta jo šiukštumu, paklausė:

— Kas tau atsitiko, kad esi tokis piktas? Ar nemalonumų tarnyboje turėjai?

— Kad ištupėtum šešias valandas raštinėje, iš vietos neatsikeldama, ir pati būtum pikta, — šiurkščiai atrėžė vyras, pakabino paltą ir, net dabar nepasisveikinęs su žmona, nuėjo savo kambarin.

Atsisėdęs prie rašomojo stalo, atsilošė kėdėje ir užrūkė cigaretę...

— Šuns gyvenimas... — sumurmėjo, leisdamas aukštyn dūmus.

Kai tarnaitė pakvietė pietų valgyti, ir Jonaitis įėjo valgomajin, rado žmoną prie stalo sėdinčią ir pilstančią į lėkštes garuojančią sriubą. Jautėsi kaltas esąs, ir buvo labai nesmagu, kad užsigavusi žmona tyli, bet kaip ji prakalbinti, ant greitųjų nenusivokė.

Ėmė srėbti sriubą tylėdamas.

Pasėmęs kelis šaukštus, atstūmė lėkštę ir nusišluostė lūpas servetėle.

— Kalba, kad vėl mažins mums algas. Sako, sąmatos negali subalansuoti, — bambtelėjo neiškentęs.

Bet žmona nieko į tai neatsakė ir valgė toliau tylėdama. Jonaitis dar labiau pasijuto kaltas, kad bereikalingu šiurkštumu užgavo žmoną.

— Tokiems, kaip mes, kurie centus gauname, algos vis mažinamos ir mažinamos. Jau dabar nežinai žmogus, kokiu būdu galus su galais suvesti.

— Kaip nors pragyvensime. Ne vieniems juk mums...

— Taigi, kad mums vieniems. Štai, mūsų direktorių į viceministerius pakėlė ir asmens priedą padidino. O vis kalba, kad krizė, kad pinigų nebėra, kad etatai teks mažinti... Mums, eiliniams darbininkams, nėra, bet įtakingiesiems vis naujos ir naujos vietos išgalvojamos, nauji etatai surandami, komandiruotės, pašalpos, kaip iš maišo krinta... Ė, seimo metu to nebūdavo!..

— Patsai gi kalbėjai, kad seimas savo amžių jau atgyvenęs ir dabar visai nereikalingas.

— Kalbėjau! Žinoma, kalbėjau. Visi kalbėjo, ir aš kalbėjau...

Žmona matė, kad vyras kažkuo labai susierzinęs, ir todėl pamanė, kad geriau neprieštarauti jam.

Jonaitis, vėl siurbtelėjęs kelis sriubos šaukštus ir pagaliau nebeiškentęs, pasakė žmonai savo susierzinimo priežastį...

— Žinai, rodos, jau paskirtas naujas referentas...

Žmona liovėsi valgius ir net šaukštą padėjo.

— Kaip tai — naujas referentas? Ogi tu?..

— Aš — nelankstus, nepataikauju, pas aukštas poniutes nebėgioju, — tai aš ir nepaskirtas. Šiandien, mano mieloji, ne darbštumu, ne darbą dirbti sugebėjimu, bet lakiruotais pusbačiais žmonės karjerą daro, rankučių bučiavimu, komplimentais. Aš per daug save gerbiu, kad galėčiau tokį kelią pasirinkti.

Žmona paraudo kaip bijūno žiedas. Net ašaras Jonaitis pastebėjo jos akyse.

— Kokia gėda, kokia gėda, — ėmė kartoti.

Jonaitis nesuprato, kam gėda, bet pamanė, kad vyresnybei, kuri nemoka tokių darbininkų, kaip jis, įvertinti.

— Visi jau tikėjosi, kaip ir aš, kad tu būsi referentu. Ką dabar pasakys pažįstami. Kaip aš žmonėms akysna pažiūrėsiu!..

Jonaitis, matyti, savo kalbomis dar labiau susijaudino ir, nebesusivaldydamas, atsikėlė nuo stalo, porą kartų peržingsniavo išilgai kambario, sustojo ties žmona ir pabučiavo ją kakton.

— Nusiramink, mieloji! Gyvensime, kaip gyvenome. Geriau dorų žmonių akyse gero vardo nenustosiu, negu tokiu keliu karjeros siekšiu.

— *Betgi tu tiek dirbai! Nejaugi tavo nuopelnų neįvertino?*

— Kas dabar nuopelnų bežiūri, kas dabar vertina tikrą darbininką! Ne tie laikai, mažoji mano, — paglostė žmonos plaukus ir atsisėdo prie stalo...

II

Pasikalbėjimas su žmona itin sujaudino Jonaitį ir suerzino. Nors po pietų, kaip kiekvieną dieną buvo pratęs, prigulė ant kanapos, bet užsnūsti negalėjo.

— Aš jiems nedovanosiu! — kalbėjo sau žingsniuodamas po kambarį, ir *kerštingos mintys brovėsi jam galvon.* Ėmė vaizduotis, kaip jis, išdėstęs jam daromas skriaudas ir neteisybes, išdidžiai atsikels ir, neklausydamas paaiškinimų, išeis iš kabineto, trenkdamas durimis, ir atsistatydins.

— Gerai būtų taip pasielgti, bet kur aš tuomet vietą gausiu? O kad ir gausiu, iš ko pragyvensiu su žmona kelis mėnesius, kol vietą surasiu! Ė, šuns gyvenimas, — pamojo ranka. — Ir surištas žmogus ir pakartas.

Ne, geriau bus, jei parašys ugningą straipsnį ir įdės jį opozicijos laikrašty.

— Aš jiems visiems įrodysiu, kad su manim taip elgtis negalima, — trynė iš džiaugsmo rankas, vaikščiodamas po kambarį. — Mano, aš nežinau... Ė-ė, aš visa žinau: ir komandiruočių istorijas, ir dienpinigius, ir tuos visokius „vakarinius“ darbus! Visa išdėstysiu, visa iškelsiu aikštėn!

Tegul visi žino, kokie mes esame patriotai... — net nusikvatojo Jonaitis iš džiaugsmo dėl sugalvoto keršto.

Atsisėdęs tuojau prie stalo, pamėgino rašyti, tik vis nesisekė — draskė popieriaus lakštus ir mėtė vieną po kito krepšin.

— Reikia ataušti, nurimti, nesikarščiuoti, o tai minties negaliu suvaikyti, — pagalvojo Jonaitis ir užrūkė cigaretę.

Prasivėrė durys, ir kambarin, nedrąsiai, įkišo galvą žmona.

— Kaziuli, tu nemiegi? Maniau, kad užsnūdai.

— Kur čia tau užsnūsi! Rytoj turiu su pranešimu eiti pas ministerį. Reikia apgalvoti, pranešimo projektas paruošti.

Sumelavo, nenorėdamas, kad žmona sužinotų, ką yra sumanęs.

— Dar išplepės, — pamanė sau.

— Verta tau, Kaziuli, tiek rūpintis, jei tavęs vistiek nemoka įvertinti. Padirbėjai raštinėje, atsėdėjai savo laiką — ir pakaks.

— Aš — ne variagas svetimšalis, kuris tik dėl gardžios mūsų duonelės dirba, — išdidžiai pareiškė žmonai. — Aš tikras Lietuvos sūnus, Lietuvai tėvynei dirbu...

Žmona įėjo kambarin.

— Jau tasai tavo ideališkas patriotizmas! Be reikalo tik save vargini, o nieko gero iš to nėra.

— Bet už tai su ramia sąžine gyvenu.

— Aš norėjau su tavim, Kaziuli, pasitarti. Žinai, už kelių dienų mūsų ministerienės vardo diena. Kaip tu manai — kas geriau pasiųsti — gėlių ar tortą?

— Jokių dovanų, jokių pasveikinimų! — sušuko Jonaitis, net iš kėdės pašokęs. — Aš gerintis nemanau ir tau draudžiu. Tesigerina tie, kurie savęs negerbia.

— Betgi, Kaziuli, nepatogu! Štai, ponia Vaitiekienė dar vakar užsakė pas Konradą didžiausią tortą.

— Aš pasakiau, ir gana apie tai kalbėti. Vaitiekus, nors ir iš tarnybos buvo pravarytas, bet nori dabar tapti banko direktorium, — tai tesigerina.

Žmona susiraukė ir išėjo iš kambario, lyg ir nepatenkinta. Bet iš tikrųjų ji pajuto pasididžiavimo džiaugsmą, kad jos vyras tokis griežtas idealistas.

— Kokis jis doras, kokis jis patriotas! — gėrėjosi vyru, dažydama prieš veidrodį lūpas, išeiti miestan besirengdama.

Tą vakarą ir kitą sėdėjo Jonaitis, užsidaręs kambary, ir rašė opoziciniam laikraščiui straipsnį.

Rašė, taisė, perrašinėjo ir vėl plėšė, nepatenkintas.

Kelis kartus žmona buvo pas jį užėjusi, kvietė tai pasivaikščioti, tai į kiną, bet Jonaitis tik ranka numodavo.

— Palik mane ramybėje. Matai, dirbu...

O kai žmona prieidavo arčiau į stalą, jis savo rašinį pridengdavo bylomis.

Žmona pagaliau paliko jį ir nuėjo viena. Beeidama galvojo apie tai, kokis jos vyras didelis ir tikras patriotas. Kito tokio visoje Lietuvoje nesurasi. Nuskriaustas, neteisingai apeitas, nenusiminė, rankų nenuleido, bet su dar didesniu uolumu ėmėsi darbo tėvynės labui.

Taip galvodama, su pasididžiavimu žiūrėjo į skubančius praeivius, kurie, be abejo, nebuvo tokie pasišventusieji pasiryžėliai visa aukoti tėvynei, nieko sau nereikalaudami.

— Vyras, kaipo tikras idealistas patriotas, nieko nenori žinoti, vien tik savo darbą dėl tėvynės, — galvojo toliau ponia Monika Jonaitienė. — Bet to niekas nenori įvertinti ir neįvertins. Negaliu gi aš neiti ponios ministerienės pasveikinti, kai visų kitų valdininkų žmonos eina. Juk tai Kaziukui gali pakenkti!

Ponia Monika nutarė būtinai nueiti ir ne tuščiom rankom. Tik negalėjo nuspręsti, kokių nupirkti dovanų. Reikia nunešti vertingą dovaną, ir kad Kaziukas nesužinotų.

Pagaliau nutarė nupirkti krištolinį kvepalams ir bižuterijai tualetą, kurį buvo anksčiau sau nužiūrėjusi. Tiesa, brangus jisai, bet kaip nors, slaptai nuo vyro, sumokės krautuvininkui per kelis mėnesius, dalimis.

— Ką gi aš darysiu, jei vyras dėl savo idealizmo nesupranta gyvenimo reikalavimų. Reikia tuo bent man pasirūpinti.

III

Sunkiai sekėsi Jonaičiui darbas, nes iki tol buvo pripratęs tik valdiškus raštus rašyti.

Daug buvo vargo padėta, daug buvo popieriaus sunaikinta, kol pagaliau parašė, kaip norėjo.

— Na, rodos, parašiau taip, jog ir profesionalas žurnalistas geriau parašyti nesugebėtų.

Jonaitis dar kartą paskaitė savo straipsnį.

— Tai bus triukšmo, kai ministerijoje paskaitys. Kas, kas, o direktorius, kaip matai, gali stačia galva išlėkti iš departamento.

Bet čia jam toptelėjo į širdį:

— O kas bus su manim, jei sužinos, kad aš esu tokio straipsnio autorius? O juk pas mus greitai sužino, visa sužino!

Ar negeriau būtų perrašyti jis mašinėle ir anonimiškai pasiųsti redakcijai? Bet į anoniminį straipsnį gali nekreipti dėmesio ir neišspausdinti. Tada niekais nueis visas darbas.

Dar kartą paskaitė Jonaitis savo straipsnį ir susimąstė.

— Štai, aš rašau apie komandiruotes. O kas bus, jei tuo klausimu susirūpins valstybės kontrolė? Ten valdininkų begalės, jiems bet tik prikibti, ir ims knaisiotis, raustis bylose, kur reikia ir kur nereikia.

Jonaitis prisiminė, kad ir jis kelis kartus buvo siunčiamas į komandiruotę ir dienpinigius gavo, bet iš tikrųjų tai kokios ten komandiruotės ir buvo...

— Ė, kai pradės knistis, suras dar daugiau. Kai ims paskui išskaitas daryti, neišsimokėsi. Geriau šito visai neliesti!

Ir Jonaitis, paėmęs plunksną, išbraukė visa, kas lietė komandiruotes.

Beskaitydamas likusią straipsnio dalį, pastebėjo dabar, kad lygiai jam pavojinga ir tai, kas liečia už vakarinius darbus atlyginimą, už posėdžius...

— Ne, geriau ir apie tai nieko nerašysiu, — pamanė Jonaitis, išbraukdamas pavojingąsias vietas.

Paskaitęs dar kartą taip išbraukytą straipsnį, pamatė, kad iš jo nieko nebeliko. Vieni tik bendri posakiai, nieko nereiškiantieji ir neįtikinantieji.

— Nei vienas laikraštis tokio straipsnio nedės, — balsiai prabilo Jonaitis, suplėšė jį į gabaliukus ir įmetė į krepšį. — Tik veltui tiek privargau. Kur jau čia žmogus keršysi, kad patsai esi įklimpęs iki ausų. Gerai bus, jei man nesumanys kas keršyti...— pagalvojo Jonaitis ir pasikasė pakaušį. Bet prisiminęs, kad ne jis vienas tokioje pat tuo atžvilgiu padėty, nusiramino.

— Ką aš esu girdėjęs? Vienus gandus. Gal iš manęs tik pasityčiojo, o jau aš, štai, kokią kvailybę buvau sumanęs! Ach, kokis aš idiotas esu! — drožė sau rankos plaštaka į kaktą. — Ir kuriam galui aš būčiau tiek nemalonumų pridaręs ponui direktoriui. Juk jis man iki šiol buvo visuomet ypatingai geras ir palankus.

Čia Jonaitis prisiminė, kaip pereitais metais važiavo ponia direktorienė į užsienį ir su savim pasiėmė jo žmoną, išrūpinus jai komandiruotę susipažinti su vaikų darželių sutvarkymu užsieny.

Jonaitis čia net garsiai, visa gerkle nusikvatojo, prisiminęs, kad jo žmona turėjusi panašiais dalykais rūpintis.

— Ji, vargšė, iki šiol dar nežino, kas tie vaikų darželiai. Važiuodama vis pas mane teiravosi, kokias užsieny tuose darželiuose gėles sėja, o ten būdama pamiršo pasiteirauti...

Jonaitis nuo keršto įkarščio dabar visai atvėso ir, vietoje straipsnio, nutarė pasiųsti poniai ministerienei gėlių drauge su laišku, kaip buvo sumanęs.

— Patsai neužeisiu, kad žmona nesužinotų. Tiek jau esu jai prikalbėjęs...

IV

Kitą vakarą Jonaitis, vėl savo kambary užsidaręs, rašė poniai ministerienei vardinių proga pasveikinimo laišką, rašė slaptai, kad žmona nesužinotų. Visą vakarą išsėdėjo ir vis dėlto nebaigė. Todėl kitą dieną, tarnybos metu, bylomis apsikrovęs, visa taisė, perrašinėjo. Darbas sunkiai sekėsi, nes Jonaitis buvo sumanęs parašyti nepaprastą laišką. Reikėjo taip parašyti, kad laiškas savo jausmingumu, patriotinių jausmų švelnumu sužavėtų ponios ministerienės širdį. Reikėjo jame daugel daugel gražių jai pasakyti komplimentų, bet taip pasakyti, kad ji negalėtų įtarti, neva jis norįs pasigerinti. Ir komplimentų norėjo nenuvalkiotų, tokių sugalvoti, kokių dar niekas nebuvo panaudojęs. Čia reikėjo, lyg netyčiomis, pasiskųsti savo likimu ir priminti referento vietą...

Du valdišku plunksnakočiu sukrimto Jonaitis, bet pagaliau pasisekė jam parašyti, kaip buvo sumanęs.

— Jei šis mano laiškas nepaveiks jos, tai parodys, kad ji nieko neišmananti, — pamanė Jonaitis, baigęs perrašinėti paskutinę redakciją.

Rytojaus rytą jis atsikėlė anksčiau, negu visados, ir ėmė skubinti tarnaitę, kad greičiau pagamintų kavos.

— Ko tu, Kaziuli, skubi? — paklausė žmona, — juk dar laiko yra visa valanda.

— Darbo šiandien turiu, kuris reikia baigti, iki direktorius atvyks į įstaigą.

— Tu man nė kavos šiandien nenori duoti, — atsiduso žmona, lyg nelaimės ištikta.

Jonaitis kasdien, prieš išeidamas į tarnybą, paduodavo savo rankom žmonai, lovoje dar begulinčiai, karštos kavos stiklinę su šviežia saldžia bulkute.

— Tarnaitė paduos, o aš turiu skubėti.

— Tarnaitės rankom paduota nebus tokia skani, kaip tavo.

Vyras nieko neatsakė, tik paskubomis, neatsisėsdamas, pasiurbė kavos; pusę stiklinės vos išgėręs, apsivilko ir išsiskubino iš namų.

— Jam niekas daugiau nerūpi, tik darbas! Ir tokio darbininko nemoka įvertinti, — galvojo ponia Monika, minkštam patale besiraivydama. — Bet kokis jis nepraktiškas! Kas matė reikalauti, kad aš ponios ministerienės nepasveikinčiau ir tai dabar dar, kada vis kalba apie etatų trumpinimą.

Taip begalvodama, pasivertė ant kito šono ir saldžiai užmigo.

Jonaitis iš namų nusiskubino tiesiog į gėlių krautuvę. Atėjo peranksti, krautuvė dar buvo uždaryta.

— Tai niekis, palauksiu, — galvojo Jonaitis. — Užtai niekas neužbėgs už akių. O tai krautuvininkas mano užsakytąsias gėles dar gali kitam parduoti.

Teko gana ilgai laukti. Nekantraudamas ėmė žingsniuoti šalia krautuvės ten ir atgal. Net porą kartų pabarškino į duris, bet niekas neatsiliepė.

Belaukdamas dairėsi, ar nepamatys kur pažįstamo, toje pat įstaigoje tarnaujančio.

— Pastebės, dasiprotės, šungalviai, ko aš čia dribsau.

Bet Jonaičiui šiandien sekėsi. Krautuvę atidarė, ir jis pirmas įėjo, apžiūrėjo paruoštą gėlių kašę — gėlės buvo puikios ir šviežios.

Įdėjo į gėles laišką ir liepė tuojau pasiųsti nurodytu adresu.

— Teužklups ją mano gėlės dar lovoje. Tai ir mano laišką pirmuoju paskaitys...

V

Kai Jonaitis parėjo namo iš tarnybos, žmona vos tik buvo sugrįžusi. Ji net nebuvo nusivilkusi palto, stovėjo valgomajam kambary prie stalo ir vyniojo iš popierių didelę gėlių kašę.

— Kas čia per gėlės? — paklausė Jonaitis, su paltu įėjęs.

— Bijau, kad tu, Kaziuli, supyksi, bet aš čia visai nekalta, visai nekalta, — ėmė tarškėti žmona. — Atsikėlusi aš, kaip visados, išėjau į miestą. Einu sau gatve, ogi žiūriu — ponia ministerienė! Norėjau pereiti į kitą gatvės pusę, bet ji pati pamatė ir užkalbino, nespėjau nė į šalį pasukti.

— Ko tau buvo į šalį sukti? Ar tu jos bijoti turi, ar ką?

— Taigi, Kaziuli, ir aš pamaniau, kad neverta, ir tiesiog priėjau. Pasisveikinova, ta proga pasveikinau ją su vardo diena...

— Tai jau visai be reikalo, — ramiai vamptelėjo vyras. — Dar pamanys, kad pasigerinti norėjai.

— Kad gi, Kaziuli, buvo nepatogu. Ji tokia maloni, tokia mandagi ir vis apie tavo sveikatą teiravosi.

— Mano laiškas, matyti, paveikė, — pamanė Jonaitis.

— Eiva — sako — pas mane, kavos išgersiva, pasikalbėsiva... Tiek prašė, tiek prašė, jog aš negalėjau, Kaziuli, atsisakyti, nors labai nenorėjau, bijodama, kad tau bus nemalonu.

— Be reikalo, be reikalo ėjai, — kartojo vėl Jonaitis, bet sielos gilumoje buvo žmonos elgesiu patenkintas ir džiaugėsi, kad taip atsitiko.

— O gėlių pas ją, gėlių! Dieve tu mano! Visi kambariai nustatyti. — Kur man jos visos dėti — sako man ponia ministerienė: — pasirink sau, kurios geriausios. — Aš, Kaziuli, nenorėjau imti, bet taip užsispyrė, taip

užsispyrė, jog net pati parinko, pašaukė tarnaitę, liepė suvynioti ir į taksi nunešti. Štai, ir parsivežiau...

— Duok, aš tau padėsiu, — ir priėjęs, kaip buvo su paltu, ėmė vynioti iš popieriaus gėles, atsagstydamas špilkas. Tik, atpalaidavęs žiedus, pastebėjo, kad šios gėlės labai panašios į tas, kurias jis šiandien buvo pasiuntęs.

— Nejaugi dar kažkas tokias gėles pasiuntė? — nusistebėjo Jonaitis.

Žmona, greta stovėdama, su pasigėrėjimu pagluodė ranka gėles ir ėmė uostyti.

— O gal tai mano gėlės? — topterėjo jam širdin, ir jis ėmė skubiai draskyti popierius.

— Kaziuli, ten kažkokis laiškas! — pastebėjo žmona.

Jonaitis jau buvo pamatęs savo laišką. Griebė jį skubiai, kad žmona nepažintų jo rašysenos.

Deja, laiškas buvo neatplėštas ir neskaitytas.

— Parodyk, Kaziuli, kieno dabar čia laiškas? Reikės jis poniai ministerienei grąžinti.

Jonaitis piktai ėmė draskyti laišką ir, suplėšęs, gabaliukus sukimšo palto kišenėn.

— Yra kuo domėtis! Kažkokis kvailys rašė, tai dabar aš juo čia domėsiuos. Sakiau tau, kad nereikėjo landžioti! — pakeltu balsu sušuko ant žmonos. — Ė, bet tu vis savo...

Piktai nusišypsojo, nusigręžė, nuėjo prieškambarin, užsimovė kepurę ir, trinktelėjęs durimis, išėjo laukan.

Žmona nustebo ir negalėjo suprasti, ko vyras taip staiga supyko.

* * *

T O R T A S

I

Viesulu įsiveržė ponia Katilienė į vyro kambarį.

— Jurguti, tik tu pažiūrėk, kas čia parašyta! Ir tu man nieko nepasakei?

— Kur, kas parašyta? — nustebo Jurgis Katilius, atsitraukdamas nuo straipsnio rašymo, padėdamas plunksną ir nusiimdamas akinius.

— Ogi štai čia! Skaityk, skaityk!

Vyras paskaitė pakištą žinutę ir truktelėjo pečiais.

— Na, ir kas čia tokio, kad ministeris vedė? Nesuprantu, kas tave čia sujaudino.

— Nesupranti? Juk čia parašyta, kad vedė Arkliapažiaunių Marytę!

— O kas toji Arkliapažiaunių Marytė, kad jos vedybomis jaudinies?

— Argi nežinai? — pasipiktino Katilienė. — Juk tai mano artimiausia draugė! Suprask, nuo mažų dienų draugė!

— Pirmą kartą girdžiu, kad esi turėjusi tokią draugę, — nustebo Katilius.

— Ė, tu vis kalbi, kad tik mane paerzintum! — supyko ant vyro, ištraukė iš jo rankų laikraštį ir išbėgo iš kambario.

Bet ir išėjusi ilgai dar nenurimo. Arkliapažiaunių Marytė ištekėjo už vyro! Ir dar už kokio vyro — už ministerio!

Tiesa, ministeris — senas, šveplas ir plikas. Pikti žmonės kalbėdavo, kad nors jis esąs nepaprastai geras žmogus, bet kvailas kaip sunešiotos šliurės. Dar geriau, kad kvailas — mokės dabar Marytė valdyti vyrą kaip panorės.

Kaip ten bebūtų, visgi dabar Marytė — ministerienė, įtakinga poniutė, aukštose sferose buvos, diplomatus priiminės! . .

Tai tau ir Marytė!

Ir kokiu būdu visa tai atsitiko? Niekas nei spėti nespėjo, nei kalbėti

nekalbėjo! Ir kas galėjo spėti, kas galėjo kalbėti, jei Marytė buvo visai negraži, neįdomi; nei gimnazijoje, nei universitete ji negalėjo pasigirti jaunųjų berniokų palankumu — niekas į ją mažiausio nekreipdavo dėmesio! Jei kuri mergaitė mėgino su ja draugauti, tai tik todėl, kad esant greta Marytės, jos pačios grožis dar labiau kristų į akį.

Paskutiniais metais ir pati Marytė, matyti, buvo netekusi vilties gauti Kaune vyrą, liovėsi lankiusi universitetą ir išvažiavo kaiman mokytojauti.

Gimnazijoje abi kelis metus sėdėjo viename suole, kurį laiką Katilienė su ja buvo net susidraugavusi, iš jos sąsiuvinio nusirašinėdavo namie neparuoštus uždavinius, bet atvažiavusios Kaunan kažkaip nepastebimai išsiskyrė. Būdama graži, Onutė Keriūtė, dabar Katilienė, buvo visuomet jaunų berniokų apsupta, gyvenimas klojosi linksmai, ir ji neturėjo nė vienos valandėlės pagalvoti apie niekam neįdomią Arkliapažiaunių Marytę.

— Gerai, kad su ja nebuvau nutraukusi ryšių, — džiaugėsi dabar ponia Katilienė. — Ji man būtinai turės padėti! . .

Onutė Katilienė buvo dar visai jaunutė, vos prieš porą metų ištekėjusi. Jaunatvės svajonės dar nesuspėjo iš jos vištiško proto galvutės išgaruoti. Gimnazijoj būdama, svajojo tapti kino žvaigžde, bet paaugusi suprato, kad Lietuvoje tai neįvykdoma, ypač suprato, pabuvojus Vaičkaus studijoje. Bet turėjo dar švelnų balselį, todėl vieną svajonę pakeitė kita: ėmė mokytis ir dabar dar tebesimoko dainuoti. Svarbiausias dabar jos gyvenimo tikslas— patekti Valstybinėn operon ir tapti garsia dainininke. Buvo įsitikinusi, kad vaidinimu ir savo balsu sužavės visus ir palenks net kiečiausias širdis.

Dar studente bebūdama, dainuodavo dažnai įvairiausiuose vakarėliuose, tiek studentiškuose, tiek labdariniuose, ir visados susilaukdavo didžiausių pagyrimų.

— Juk net patsai Jurgutis prisipažino, kad ją pamilo, jos nepaprasto balso gražumo ir švelnumo sužavėtas, — galvojo dabar Onutė.

Viską turėjo — ir balsą, ir norą, bet patekti operon vis tik nesisekė. Kaltas, suprantama, vyras, kad jaunas ir neįtakingas, be to, dar laikomas opozicionieriumi.

Vyras tikrai rašinėjo opoziciniame laikrašty, todėl kad buvo pradėjęs jame rašinėti dar tada, kai dabartinė opozicija tebebuvo prie valdžios vairo.

— Būtau kvaila, jei dabar nepasinaudotau proga ir neatnaujintau pažinties su Maryte. Juk ji dabar ministerienė ir nuo jos viskas pareina! . .

Neiškentė ponia Katilienė nepasidalinus su vyru svajonėmis ir nepasisakius apie savo sumanymus ir viltis.

Vyras kantriai išklausė.

— Ne kažkaip tu su ja draugavai, kaip matau. Nosį rietei — mat, gražuolė. O dabar tokių draugių pas ją susiras visa krūva.

— Daug tu išmanai! — supyko vėl Katilienė. — Kalbi taip, kad tik vėl mane paerzintum.

— Visgi patariu dėl atsargumo paskambinti savo ministerienei telefonu, o tai, ko gero, nė pro duris neįsileis.

Nors ponia Katilienė už tokį patarimą išvadino vyrą storžieviu opozicionierium, žmogum be širdies, bet visgi apsigalvojusi paklausė ir paskambino. Kai ponia ministerienė atsiliepė, širdingai ją pasveikino ir pareiškė noro užeiti ir pažiūrėti, kaip įsitaisiusi.

Ministerienė mandagiai padėkojo už pasveikinimus ir paprašė už trijų dienų užeiti. Dabar dar butas nesutvarkytas, ir ji todėl nieko nepriimanti. Už trijų dienų būsiančios jos vardinės.

— Ką gi aš jai nunešiu dovanų? — rūpinosi dabar Katilienė. — Juk negaliu nueiti veik tuščiom rankom! Čia įkurtuvės, čia pirmasis mano apsilankymas pas jaunavedžius, čia Marytės vardinės...

Padovanoti bet ką nenorėjo — tuo nepasiektų savo tikslo, nes brangesnės dovanos nupirkti neturėjo iš ko.

— Gal vyro paprašyti? — pagalvojo. — Neverta, tuščias darbas...

Vyro uždarbius ji gerai žinojo.

O čia būtinai reikėjo nusiųsti ką nors tokio, kas atkreiptų į jos dovaną visų dėmesį, net ir pono ministerio, kad tąja dovana Marytė būtų tiesiog sužavėta, papirkta ir negalėtų vėliau atsikalbinėti negalinti jai nieko padėti...

— Ach, kad nors viena koja scenon įžengti, nors mažutę rolę sudainuoti! — svajojo ponia Katilienė. Ji neabejojo, kad ir mažoj partijoj sugebės tuojau atkreipti visų dėmesį ir tuo būdu iškovoti sau tinkamą padėtį.

Atsisėdus kėdėn, Katilienė užmerkė akis ir ėmė vaizdžiai svajoti apie būsimus pasisekimus, ovacijas, gėles...

Ir visi tie triumfai priklauso nuo dovanos, kurią ji dabar turi pasiųsti Marytei...

— Gaila, kad aš ne poetė — neturiu vaizduotės ir nieko originalaus negaliu sugalvoti, — apgailestavo Onutė. Kodėl mano vyras toks storžieviškas prozaikas ir nieko man patarti nenori!..

II

Katilienė pasigyrė vyrui,, kad ministerienė Marytė pakvietė ją vardinėsna. Kad ji pati ministerienei skambino, nutylėjo, vyrui nepasakė.

— Tik tu pamanyk, Jurguti: išsyk patenku aukštosna sferosna, — didžiavosi ji. — Ten juk bus visokie diplomatai, atstovai...

— Spiaut man į visus tavo diplomatus ir aukštąsias sferas! — piktai nusišaipė vyras.

— Ach, Jurguti, koks tu negeras, kokį piktą turi liežuvį, — nusigando net ponia Katilienė. — Nekalbėtai taip, o tai žmonės išgirdę pamanys, kad iš pavydo.

— Maža man rūpi, ką apie mane tavo tie žmonės manys, — atsikirto Katilius.

Per pietus ponia Katilienė neiškentė vėl nepradėjus kalbos apie būsimą atsilankymą pas ministerienę.

— Matai, Jurguti, kokis tu neteisus, kaip tu blogai manai apie žmones, pagaliau apie mane. Sakei — Marytė mane užmiršusi. Matai, pirma mane prisiminė ir pakvietė vardinėsna.

— Ė, tai tavo dalykas, — susiraukė Katilius. — Man tai mažai rūpi.

— Kaip sau nori, Jurguti, bet aš turiu nusipirkti naują suknelę. Negaliu gi ten pasirodyti baidykle, apskretusia. Ten juk bus diplomatai, diplomatų žmonos! Patsai gi nepanorėsi, kad į tavo žmoną su panieka žiūrėtų ir dar pirštais, ko gero, badytų.

— Ar maža turi suknelių? Juk neseniai pasisiuvai, kai rengėmės į literatų balių.

— Ach, nekalbėk, Jurguti! Tai juk balinė suknelė, o čia reikia vakarui išeiginės. Tai visai kitas fasonas.

— Na, visokių madų nesusivaikysi. Kaip besirengsi, vistiek visi žinos, kas esi — Ona Katilienė ir daugiau nieko.

— Tu vis su savo piktumu! — nekantravo žmona, — kad nieko nenusimanai, geriau nekalbėtai.

— Jei aš nieko nenusimanau, kam tariesi su manim. Pinigų suknelei neturiu ir nenumatau, iš kur jų greitu laiku galėtau gauti...

Katilienė pirmą kartą vyrui nežinant nusipirko naują suknelę, skrybėlaitę ir balinius pasidabrintus batukus.

Pasigirti vyrui savo pirkiniais nedrįso.

Ministerienės vardinių dieną iš pat ryto, net užmiršusi palikti tarnaitei pietums pinigų, išsiskubino pas kirpėją plaukų sudėti. Kai parėjo namo, rado vyrą piktą, paniurusį, šakutėm bebadantį kiaušiniu aplaistytas bulves.

— Dovanok, Jurguti, — prisiminė tik dabar: — aš šiandien buvau tiek užimta, tiek užimta, jog neturėjau laiko net apie pietus pagalvoti. Tu nepyksti, tiesa? — paklausė, meiliai nusišypsojusi, ir pabučiavo vyrą į žandą.

Katilius nemandagiai atstūmė žmoną šalin, piktai trenkė šakutes, atsikėlė ir, nė žodžio neprabilęs, išėjo savo kambarin.

Žmona pasijuto vyro šiurkštumo ir užgauta ir nuskriausta. Jau norėjo pravirkti ašaromis, bet pagalvojo, kad akys bus raudonos, ir susilaikė...

Apsisegusi naują suknelę, užsidėjusi naują skrybėlaitę, pasižiūrėjo į veidrodį ir ėmė — tik trupučiuką — dažyti lūpas. Apsirengusi ir dar pažvelgusi į veidrodį, jau norėjo eiti pas vyrą, kad jis pasigėrėtų ir pagirtų, kaip visuomet, jos skonį. Bet prisiminė, kad vyras ją šiandien nuskriaudė ir, be to, suknelė nupirkta jam nežinant skolon, taigi nenuėjo, o tik atsidusus užsimovė naujas pirštinaites, pasikabino ant rankos mažą šilkinį rankinuką ir patylomis išėjo iš namų...

Atėjo Katilienė pas ponią ministerienę viena pirmiausiųjų, gėlių glėbiu nešina. Ministerienė sutiko ją gana šaltokai, nieko nereiškiančiu veidu. Priėmus gėles, atidavė čia pat stovinčiai tarnaitei ir ištiesė Katilienei ranką, bet šioji, nuduodama, kad nepastebėjo šaltumo, puolė ją karštai bučiuoti.

— Kaip aš džiaugiuosi, kaip džiaugiuosi! — kartojo bučiuodama Katilienė. — Išnykai iš Kauno patylomis ir nei girdėti buvo, kur esi dingusi. Tik staiga iš laikraščių sužinau, kad tu jau ponia ministerienė... Taip nusidžiaugiau, taip nusidžiaugiau...

— Nei jau čia yra ko džiaugtis, nei ko, — atsakė Marytė, sodindama viešnią ant sofos ir pati atsisėsdama.

Čia sučirškėjo skambutis, ir tarnaitė įleido į prieškambarį naujus svečius.

— Atsiprašau, — pasikėlė Marytė ir nuskubėjo pasitikti atvykusiųjų.

Katilienė pasiliko viena.

— Štai kokia išdidi pasidarė! — piktai sušnibždėjo Katilienė. — Matai, ponia ministerienė, tai ne juokai... O gal pas diplomatus taip ir reikia, — pamanė.

Ponia Katilienė jautė diplomatams nepaprastą pagarbą.

Atsikėlusi apėjo aplink kambarį, pasižiūrėjo gėlių, kurių prisiųsta buvo glėbiai, pauostė, paskaitė į gėles įdėtas vizitines korteles, dirstelėjo į valgomąjį, kur stalas buvo apkrautas užkandžiais, tortais, buteliais ir buteliukais... Bet savo dovanų niekur nepastebėjo.

— Kas gi čia tokio atsitiko? Juk dar vakar turėjo nusiųsti! — susirūpino Katilienė. — Ot, ir turėk tu reikalo su mūsų žmonėmis.

Kai ponia ministerienė supažindino ją su atvykusiais svečiais, Katilienė paprašė:

— Kur čia pas tave telefonas? Esu užsakiusi tau įkurtuvėms dovanėlę, kurią dar vakar turėjo tau atsiųsti. Bet daryk tu ką su mūsų žmonėmis!.. Pažada ir nepadaro...

III

Priėmimo valandos jau baigėsi. Kviklaitis atsigulė kabinete ant sofos, ištiesė kojas ir užsirūkė papirosą. Nors nei vienas ligonis šiandien, kaip ir vakar, neatsilankė, bet Kviklaitis jautėsi esąs nepaprastai laimingas. Jis neseniai, prieš pusę metų, baigė medicinos fakultetą, vos prieš porą mėnesių vedė „iš meilės" ir tik kelios dienos, kai nusisamdė naujuose namuose gerą butą ir apstatė jį gražiais baldais. Sako — gydytojui labai svarbu, kad butas atrodytų turtingas, brangiais baldais apstatytas: tai gimdo ligonių pasitikėjimą. Turtingas butas, vadinasi, ir gydytojas turtingas, daug klientų turi.

Tiesa, visi baldai ir rakandai pirkti skolon, bet Kviklaitis šiandien tuo sau galvos nekvaršino. Nors vedęs jokio kraičio jis negavo, bet už tai žmonos dėdė buvo ministeris, našlys bevaikis, o pusbroliai tarnavo aukštose centrinėse įstaigose ir visi buvo įtakingi vyrai. Su jų pagalba įsitaisė jaunas eskulapas kariuomenės gydytoju ir dabar algą gaudavo tokią, jog ir *ordinarinis profesorius galėtų jam pavydėti.*

Juozas Kviklaitis buvo kilęs iš kaimo, „nuo žagrės", kaip dabar mėgstama sakyti. Mažas būdamas ganė žąsis, o kiek paūgėjęs — gyvulius. Žiemos metu lankydavo liaudies mokyklą.

Tėvas, vidutiniškai pasiturįs ūkininkas, dvylikos hektarų ne visai blogos žemės savininkas, vieną gražią dieną nutarė, kad ūky užteks vieno sūnaus, vyresniojo, o jaunesnysis, Juozukas, tepamėgins surasti sau baltesnės duonos.

Pasitaręs su žmona, pasodino Juozą vežiman, kuriame jau buvo prikrauta miltų, kruopų, bulvių maišai ir maišeliai, kašės su kumpiais, skilandžiais, dešromis, ąsotis su sviestu, ir nuvežė jį artimiausian miestelin, kur buvo gimnazija. Apgyvendino pas pažįstamą senmergę, davatką, pavesdamas jai akylai daboti sūnų, kad „nepasileistų", Dievo neužmirštų, su visokiais miesto bedieviais ir cicilikais nesusidraugautų. Įgaliojo ją, reikalui esant, savo ranka tėviškai pamokyti.

Davatka mažą Juozą uoliai pridabodavo, kad jis kasdien, atsikėlęs ir gulti eidamas, klūpsčias poterius kalbėtų, šventadieniais būtinai bažnyčion vaikščiotų, mišių ir pamokslų klausytų. Kai jis kurį šventadienį pasprukdavo iš namų vienas, ir globėja bažnyčioje nepastebėdavo jo, sugrįžusį Juozuką versdavo atpasakoti skaitytą bažnyčioje evangeliją ir kunigo pasakyto pamokslo turinį, kad tuo patikrintų, ar tikrai yra buvęs bažnyčioje ir klausęs pamokslo.

Ir pradėjo Kviklaitis mokytis gimnazijoj. Pirmose klasėse, bijodamas tėvo diržo, uoliai kalė iš vadovėlių užduotas pamokas, dažnai net nesu-

prasdamas gerai turinio, ir buvo mokytojų laikomas gabiu ir pavyzdingu mokiniu.

Išskyrus vadovėlius, jokių kitų knygų neskaitė. Pirmose klasėse davinėdavo dar klasės auklėtoja, bet vis neįdomias, ir dažniausiai jas grąžindavo nepaskaitęs. Be to, niekas jam, kaip ir kitiems mokiniams neaiškindavo, kodėl reikia knygas skaityti, ką reiškia: lavintis. Mokytojai reikalaudavo iškalti užduotąsias iš vadovėlių pamokas, statydavo dienynan dvejetukus, jei kas mėgindavo „galvoti", ne pagal vadovėlius atsakinėti, ir tuo baigdavo savo svarbias auklėjimo pareigas.

Kai Kviklaitis jau buvo aukštesnėse klasėse, ėmė mokinius versti sportuoti. Kas nesidomėdavo sportu, į tą visi kreivai žiūrėdavo — ir direktorius ir mokytojai, ir draugai. Skaityti knygas buvo laikoma blogo tono ženklu. Tokį pašiepdavo, pravardžiuodavo filosofu, galvočium...

Be to dar, tų knygų ir nebuvo kur gauti. Svetimų kalbų niekas nemokėjo, o apie savus autorius patys mokytojai atsiliepdavo su panieka.

Iš pradžios nepatikdavo Kviklaičiui sportas, bet vėliau įsitraukė, pamėgo ir ištisas valandas kasdien spardydavo su draugais kamuolį. Nuilsę, pavargę eidavo paskui slaptai į smuklę, ten išgerdavo pagal savo išteklius, pasakodavo riebius anekdotus ir girdavosi, dažniausiai pramanytais, savo pasisekimais moterų, panelių, gimnazisčių tarpe...

Skaisčiai įsimylėti irgi buvo laikoma blogo tono ženklu...

Baigęs gimnaziją, pasirinko medicinos mokslus tik tuo sumetimu, kad šį fakultetą baigus, ir neturint už savo pečių įtakingų giminaičių protekcijos vis dėlto galima geriau, savarankiškiau įsitaisyti.

Mokykla vis dėlto neištvirkino galutinai Kviklaičio. Sveikas kaimiškas protas nugalėjo, ir Kviklaitis, įstojęs universitetan, nusikratė sporto ir ėmėsi uoliai mokytis. Studentu būdamas, užsibrėžė sau tikslą tapti asistentu ir veržtis į profesūrą. Ir čia vadovavosi ne kuriais kitais tikslais, tik praktiškais sumetimais: universitete galima padaryti karjerą be protekcijų, tik dėka savo gabumų, ištvermės ir darbštumo.

Bet vedybos išvedė jį iš numatyto kelio. Kai pasipasakojo įtakingam žmonos dėdei, tas tik ranka numojo.

— Ką tu ten arsi bergždžius mokslo dirvonus, iš kurių pelno vargu ar susilauksi. Reikia pasirinkti žaliuojančią pievą, kur kiekvienas pradalgys krūva litukų kvepia.

Paklausė ir gerai padarė. Argi vertėjo dar dešimtį metų pusbadžiaujant mokytis, dirbti, jei jau šiandien jis gauna tokią algą, kokios negautų net profesorium tapęs!..

Tiesa, profesorius gali susilaukti didesnės, pelningesnės praktikos, negu paprastas karo gydytojas. Na, bet tai ne pas mus, kur į savuosius vis žiūrima su panieka. Be to, gera praktika — tai atsitiktinė laimė. Gali būti

savo srity obskurantas, neišmanėlis ir turėti geresnę praktiką, negu žymiausias mokslininkas. Viskas pareina nuo mokėjimo pasireklamuoti, pagaliau nuo laimingo atsitikimo, pripuolamo pasisekimo išgydyti kurį įtakingą, žymesnį asmenį...

Turėdamas tokius įtakingus giminaičius, gali dabar neabejoti, kad ir ateity jam gyvenimas laimingai klosis. Šienaus gausiai sužėlusią pievą, o *ne bergždžius vartys dirvonus*...

Jo svajones nutraukė su triukšmu pravėrusi kambario duris žmona.

— Juozeli, tik pažiūrėk, kokį mums tortą atsiuntė!..

Kviklaitis užgniaužė peleninėj nebaigtą rūkyti papirosą ir atsisėdo.

— Eik sau! Nemačiau aš didelio torto, ar ką...

Jis buvo nepatenkintas, kad žmona nutraukė jam auksinį svajonių siūlą.

— Tik tu pažiūrėk, Juozeli. Tokio milžino dar niekas nėra matęs.

Ir nutvėrusi vyrą už rankos, nutempė valgomajin. Ten, visą stalą užėmęs, gulėjo tikrai milžiniškas tortas, kuriuo galima buvo pavaišinti visa kuopa kareivių.

— Tikras milžinas, — nusistebėjo Kviklaitis. — Ir sugalvok tu man tokį iškepti!.. Ir kas jį bus atsiuntęs tau?

— Nepasakė, bet manau, kad tai dėdė mūsų įkurtuvėms. Kas gi kitas galėjo?..

— Hm, galimas daiktas, — sumykė Kviklaitis. — O gal kuris pusbrolis.

— Ne, ne, Juozeli, užginčijo žmona. — Aš neabejoju, kad tai dėdės darbas. Jis tokis mums geras buvo ir vietą gi tau išrūpino. Tai jo dovana, o ne kurio pusbrolių.

— Ką gi dabar su juo darysim? Per visą mėnesį tokio torto nesuvalgysim! Surūgs, ir turėsime išmesti.

— Ką tu niekus kalbi, Juozeli, — pasipiktino žmona. — Aš gi manau rytdienąpakviesti įkurtuvėms giminių ir pažįstamų. Kaip bematant suvalgysim.

Ir čia pat ėmė skaičiuoti vyrui, kuriuos gimines ir pažįstamus yra pakvietusi ir kuriuos dar mananti pakviesti.

Vyras klausė nuobodžiaudamas ir vos galėjo sulaikyti žiovulį.

— Man reikės, Juozeli, dar pinigų ir daug pinigų. Turim gi brolienėms parodyti, kad ir mes nemenkesni už juos.

— Ar daug dar reikia? Juk neseniai daviau tau šimtinę.

— Šimtinę? Rado kuo pasigirti! — pasipiktino Kviklaitienė. — Juk tiek buvo reikalų, kad net įsiskolinti turėjau krautuvėse. Manai, kad lengva sukurti jaukų lizdelį?..

— Kiek gi tau reikia, — paklausė Kviklaitis, ir žmona ėmė jam skaičiuoti, ką ji turės dar nupirkti įkurtuvėms.

— Ne mažiau kaip porą šimtų litų. Kitaip nieku būdu neišsiversiu.

— Nesišvaistyk taip pinigais, o tai neužteks iki kitos algos, — nepatenkintai pastebėjo vyras ir, išsitraukęs piniginę, atidavė žmonai paskutines dvi šimtines. — Matai, tai viskas, ką aš turiu...

IV

Dar prieš ketvirtą valandą visi įkurtuvėsna pakviestieji Kviklaičių giminaičiai buvo susirinkę. Nebuvo atvykęs dar tik vienas dėdė.

Kiekvienas svečių ne tuščiom rankom atėjo. — Kviklaičiai, tiek kaip jaunavedžiai, tiek kaip naujai įsikūrę, gavo šiandien daug naudingų dovanų. Be to, dar kiekviena atėjusi ponia atnešė Kviklaitienei gėlių.

Apsitaisiusi nauja šilkine suknele, gražiai sušukuotais plaukais, žėrinti jaunyste, Kviklaitienė, laiminga ir linksma, sutikdavo malonia šypsena visus, su poniomis ilgai bučiuodavosi, su vyrais triukšmingai sveikindavosi, dėkodavo nuoširdžiai už dovanas ir gėles ir vesdavo svečius ir viešnias į valgomąjį, kur stalas buvo apkrautas saldumynais, apstatytas likerių ir krupniko bonkomis.

Ten pasididžiuodama rodė visiems milžinišką tortą.

— Tai dėdės dovana, gyrėsi. — Mūsų įkurtuvėms atsiuntė.

— Tokio torto užtektų visai ministerijai pavaišinti, — juokavo kitas.

— Na, ir tortas gi! — stebėjosi svečiai.

— Originalus senis. Ir išgalvok tu man tokį dalyką...

Viešnios, Kviklaitienės lydimos, nuėjo apžiūrėti kambarių: ypač domėjosi miegamuoju ir virtuve.

Kai apžiūrėję, išsikritikavę, eilę su saldžia šypsena karčių patarimų davę, dviprasmiškų komplimentų prikalbėję Kviklaitienei, sugrįžo ponios į valgomąjį, dėdės vis dar nebuvo.

Kelias valandėles luktelėjusi, Kviklaitienė ne tiek į svečius, kiek į vyrą kreipėsi:

— Tai gal sėsime?..

— O kaipgi su dėde, ar nelauksime jo? — paabejojo Kviklaitis. — Gal nepatogu.

— Dėdė, žinai, Juozai, labai užimtas. Žadėjo laiku atvykti, o jei neatvyko, vadinasi, svarbūs reikalai sutrukdė.

— Suprantama, — pritarė jai viena viešnių. — Tokių aukštų ir atsakingų pareigų žmogus negi yra savo laiko viešpats!..

— Gal posėdis netikėtas sulaikė, — pastebėjo kitas: — todėl ir vėluojasi.

— Taigi, eisime prie stalo, — paragino svečius šeimininkė. — Sėskite, kur kam maloniau.

— Vadinasi, patys galime pasirinkti sau kaimynes, — nusišypsojo vienas svečių. — Tai leisiu sau atsisėsti atokiau nuo savo žmonos. Ponia, leisite man atsisėsti šalia jūsų? — kreipėsi jis į jauną poniutę.

— Prašau, prašau, — pasiskubino paklaustoji ir atitraukė savo kėdę kiek į šalį, sudarydama erdvesnę vietą.

— Ar jau žmona taip įkyrėjo? — pajuokavo priešais atsisėdęs kaimynas.

— Neįkyrėjo, bet sava nepabėgs, o su svetima ne visados pasitaiko proga pasėdėti.

— Svetima, ypač tokia jaunutė kaip tamsta, visados malonesnė negu sava, — įsikišo trečias, atsisėsdamas iš kitos pusės.

Taip bejuokaudami, linksmai nusiteikę, susėdo svečiai. Kviklaitienė vieniems patiekė kavos, kitiems arbatos, kiekvienam pagal norą, o Kviklaitis ėjo aplinkui stalą su buteliais rankose ir pylė prieš kiekvieną stovėjusion taurelėn — ponioms likerio, vyrams daugiausia krupniko.

Kviklaitienė visiems prikrovė po didžiausią gabalą torto, kurio būtinai paragauti buvo prašomas kiekvienas.

Svečiai ragavo ir gyrė ne tiek dėl jo skanumo, kiek atsižvelgdami į tą, kuris šį tortą yra atsiuntęs.

Pagaliau atvyko ir dėdė. Kai tik pasigirdo skambutis, Kviklaitienė pašoko kaip ant spyruoklių ir nusiskubino pati dėdei durų atidaryti.

Pasigirdus prieškambary dėdės balsui, visi — ponios ir ponai — atsikėlė nuo stalo ir nugūžėjo prieškambarin.

Dėdė triukšmingai bučiavosi su seserėčia į veidus, viena ranka apkabinęs ją už liemens, o kita laikydamas už nugaros juodos odos lagaminėlį.

Čia pat atsirado ir Kviklaitis. Jis stovėjo šalia žmonos ir laukė savo eilės su dėde pasisveikinti. Dėdė ištiesė jam tik ranką, o kita atkišo Kviklaitienei lagaminėlį.

— Še tau įkurtuvėms. Manau, šeimininkės gyvenime prisigadys.

Kol jis sveikinosi su kitais svečiais, su kiekvienu, ypač su poniomis, maloniai pajuokaudamas, Kviklaitienė nusinešė valgomajin ir atidarė — tai buvo sidabro servizas: peiliai, šakutės, šaukštai, šaukštukai...

Kviklienė net sukliko iš džiaugsmo, pamačiusi tokią brangią dovaną, ir vos įėjusiam į valgomąjį dėdei pakibo ant kaklo.

Sugrįžusios ponios su pavydu gėrėjosi ministerio dovana...

— Tu mus paikini, dėde, — kalbėjo Kviklaitienė, ministerį giminaitį prie stalo šalia savęs sodindama. — Vakar tokį milžinišką tortą atsiuntei, o dabar vėl tokia brangi dovana!

— Kokį tortą? — nusistebėjo dėdė, imdamas iš jos rankų kavos puoduką. — Nejau šitą? — nusijuokė, rodydamas šaukštuku į dar išlikusią milžino pusę.

— Šitą, šitą! — dėjo jam ant lėkštės gabalą. — Tik paragauk, kokis gardus.

— Tiesa, gardus! — ragavo dėdė. — Tik, deja, aš jo tau nesiunčiau. Kuris kitas kuklus geradarys, tik ne aš.

— Nesigink, dėde, vistiek nepatikėsiu.

Svečiai tylėdami su pagarba žiūrėjo į ministerio veidą ir klausėsi jo ginčo su seserėčia.

Staiga sučirškė ir ilgai, be pertraukos, čirškėjo skambutis.

— Kas čia dabar? — susirūpino Kviklaitis. — Juk rodos visi...

Nekantrus atėjūnas ėmė kumščiais daužyti į duris. Svečiai sužiuro vienas į antrą...

Vos spėjo atbėgusi tarnaitė praverti duris, kai į vidų įsiveržė, tartum padūkusi, visai nepažįstama jauna poniutė.

Tai buvo Katilienė.

Dar duryse pamačiusi ant stalo tortą, į nieką neatsižvelgdama, kaip liūtė puolė prie jo.

Deja, torto buvo belikusi tik mažesnė pusė.

— Tortas! Mano tortas! — isteriškai suklykė ji ir alpdama griuvo ant sofos...

* * *

D R A U G A I

I

Kostas Kurapka buvo linksmas, vikrus vyrukas. Mėgo pakalbėti, pajuokauti, netgi nekaltą pokštą iškrėsti. Bet dabar visi draugai, vienoj su juo įstaigoj betarnaują, pastebėjo, kad jis visai pasikeitė: vaikšto paniuręs, susimąstęs, nekalbus. Kurio draugo užkalbintas, atsikirs vienu kitu šiurkščiu žodžiu arba ir visai nieko nepasakys — tik pažvelgs piktai ir nusisuks kiton pusėn.

Net algos gavimo dieną jo veidas nelinksmėjo. Jauni draugai ėmė jį įtarti įsimylėjus ir juokdavosi, kad Kurapka rengiasi sukti gūžtą ir priperėti „jaunų kurapkiukų".

Bet iš tikrųjų susirūpinimo priežastys buvo visai kitos: jo reikalai buvo visai pašliję, ir jam tekdavo pakelti daugel nemalonumų. Štai kad ir šiandien. Vos spėjo atsikelti, nusiprausti, kai į jo kambarį nepasibeldusi įsiveržė buto šeimininkė ir pareiškė, kad jis turi išsikraustyti, jei dar šiandien nesumokės už du paskutinius mėnesius už kambarį.

— Tamsta gerai žinai, kad aš iš to gyvenu. Algos man niekas nemoka, krautuvėje dykai neduoda, ir namų šeimininkas reikalauja, kad nuoma už butą būtų savo metu sumokėta.

Kurapka nusivokė, kad vargšė šeimininkė turi teisę su juo taip kalbėti, bet ką jis gali padaryti, jei patsai paskendęs skolose. Kur dar mėnesio galas, o jis jau nebeturi nė cento.

Prisiminė, kad ir už pietus jau antras mėnuo nė skatiko nemokėta.

Kokiu būdu įklimpo į skolas, Kurapka patsai nesusigaudo. Rodos, negeria daugiau negu kiti draugai, kortomis nelošia, dėl panelių ypatingų išlaidų nepadaro — vieną kitą kartą pavaišina kavinėje, vieną kitą kartą nusiveda kinan, ir visos išlaidos.

Atėjęs tarnybon, rado ant savo stalo laišką. Iš rašysenos pažino: sesers ranka rašytas, vadinasi, iš namų.

— Vėl pinigų, tur būt, prašo! — piktai pagalvojo Kurapka. — Bėdos.

Sesuo rašė, kad tėvas neleidžia jai gimnazijos lankyti, nes pinigų nebėra. Antstolis aprašė ūkį už skolas, ir motina rengiasi pas jį važiuoti pagalbos ieškoti.

Tėvas susikrimtęs apsirgo ir jau visa savaitė guli lovoj...

Gal broliukas būtų tokis geras ir pažadėtų jai kas mėnuo prisiųsti kelias dešimtis litų. Ji galėtų tada nenutraukti mokslo. Visos draugės jau išvažiavo, tik ji viena sėdi namie ir kasdien verkia...

— Pasiuto merga! Ką ji mano— kad aš čia pats pinigus kaldinu...

Ir iki galo laiško nepaskaitęs, piktai jį sumankė ir numetė kašėn.

Nespėjo Kurapka nemalonaus laiško įspūdžių suviršinti, kai sargas priėjęs pranešė, kad ponas direktorius prašo jį pas save į kabinetą.

Kurapkos širdis sutvaksėjo smarkiau negu visados: kai viršininkas šaukia, gero nelauk. Bent šiandien jis ir nelaukia.

Direktorius buvo senyvas žmogus, senosios kartos; jis buvo su valdininkais visuomet išdidžiai mandagus, bet kažkodėl valdiniai jo labiau bijojo, negu tų, kurie kiekviena proga mėgo parodyti kitiems, kad jie yra aukšti ponai...

— Sėskis tamsta, — parodė direktorius į kėdę prie rašomojo stalo.

Kurapka atsisėdo ant kėdės kraščiuko ir laukė, kurių nemalonumų teks išgirsti.

— Tamsta, pone Kurapka, rodos esi tautininkas?

Kurapka žinojo, kad direktorius nepriklauso tautininkams ir, kaip daugelis valdininkų ministerijoj manė, jų labai nemėgsta. Išsilaikė jis iki šiol savo vietoje prie visokių valdžių, kaip nepamainomas specialistas, nei anksčiau, nei dabar jokiomis partijomis nesirūpindamas.

— Taip, pone direktoriau, kaip ir visi valdininkai šiandien, — atsakė Kurapka, norėdamas tuo pabrėžti, kad jis ne geruoju pateko pas tautininkus.

— Taigi, taigi, — linktelėjo galvą direktorius ir nusišypsojo. — Tamsta žinai, kad tautinė vyriausybė draudžia valdininkams į skolas bristi.

— Žinau, pone direktoriau.

— Gerai, kad šis skundas pateko man į rankas, o ne ponui ministeriui. Galėjai gauti daug nemalonumų, pone Kurapka, ypač, kai esi tautininkas ir turi, vadinasi, būti kitiems pavyzdys.

Direktorius ištiesė ranką ir padavė jam gautąjį laišką. Tai buvo siuvėjo skundas, kuriam už pasiūtą išsimokėtinai kostiumą jau buvo trijų ratų nesumokėjęs.

— Patariu šį reikalą sutvarkyti, — linktelėjo galvą direktorius, tuo parodydamas, kad visas reikalas baigtas, ir ponas Kurapka gali sau eiti.

Išėjęs džiaugėsi, kad viskas nieku baigėsi, bet dėl savo reikalų susirūpino dar labiau. Ne visi juk galimi skundai taip pat laimingai turi baigtis. Atsisėdęs savo vietoje, paėmęs pieštuką, ėmė skaičiuoti, kas jam beliks iš gausimos algos, jei sumokės būtiniausias, neatidėtinas skolas.

Skaičiavo, skaičiavo ir pamatė, kad pragyvenimui nieko nebeliks, netgi neužteks dar visoms skolų skylėms užkimšti...

Čia dar prisiminė, kad ne nūnai, tai ryt atvažiuos iš kaimo su savo bėdomis sena motina, ir jos lengvai nenusikratysi...

II

Ignas Raseinis, filosofijos daktaras, aukštas ministerijos valdininkas ir žymus, įtakingas tautininkų veikėjas, šiandien, pietus pavalgęs, neprigulė, kaip paprastai kasdien priguldavo, ant minkštos sofos išsitiesęs, bet sėdėjo piktas kambary ir laukė savo seno pažįstamo, su kuriuo buvo susidraugavęs gimnazijoj besimokydamas.

Tiesa, keliai jų kažkaip išsiskyrė, draugiškumo jausmai seniai išgaravo, ir, nors abu gyveno Kaune, valdinėse įstaigose betarnaudami, susitikdavo tik gatvėse, kilsteldavo kepures, retkarčiais vieną kitą žodį pratardavo, bet vienas pas antrą namuose nė karto nebuvo apsilankę.

Dabar jis šį rytą paskambino Raseiniui, kad turįs pas jį labai svarbų reikalą, neatidėliotiną, ir todėl būtinai dar šiandien norėtų su juo, Raseiniu, pasimatyti.

Raseinis paskyrė jam laiką po piet pas save bute ir dabar krimtosi, kad neatsargiai pasielgė.

— Kuriam galui prireikė jam su manim matytis? Ar tik ne pinigų paskolinti prašys?..

Ir Raseinis griežtai nusistatė neskolinti nė vieno centuko, bet nebuvo tikras, kad savo nusistatymą iki galo išlaikys. Todėl jaudinosi ir pyko.

— Kiaulė bus, jei prašys! Bet ar nebūsiu ir aš kiaulė, jei griežtai atsisakysiu?..

Prisiminė, kiek jam gimnazijos laikais šitas žmogus padėdavo, kiek iš jo uždavinių, ekstemporalijų buvo nusirašęs...

Draugas, kurio su tokiu nepasitenkinimu laukė Raseinis, buvo Kostas Kurapka.

Akys miegu limpa, norisi išsitiesti ant minkštos kanapos, nusirengus snustelti, o čia sėdėk ir lauk...

Dargi žmona, sužinojusi apie „kažkokio kasininkėlio“ su tokia negražia pavarde atsilankymą, nepanorėjo su juo susitikti ir rengėsi išeiti.

Kai vyras įspėjo, kad vis dėlto tai jo senasis draugas, kurį vertėtų mandagiai sutikti ir tinkamai pavaišinti, žmona tik pečiais truktelėjo.

— Yra čia man reikalo su kažkokiais kasininkėliais pažintį palaikyti! Gal panorėsi, kad aš priiminėčiau ir vaišinčiau visus tavo tėviškės piemenis, su kuriais, mažas būdamas, po laukus bėginėjai.

Dažydama prieš veidrodį lūpas, įspėjo vyrą:

— Ir tau nepatariu draugauti su šiuo kasininkėliu — apsivogs, tik nemalonumų susilauksi...

Netrukus, žmonai vos išėjus, išgirdęs skambutį, Raseinis patsai išėjo į prieškambarį, patsai atidarė duris, pasisveikino, padėjo nusivilkti apsiaustą ir įsivedė Kurapką savo kambarin.

— Žmonos nėra namie, — pasiaiškino: — tai čia bus mums jaukiau.

Kurapka apsidairė.

— Kiek pas tave knygų! — nusistebėjo. — Ar tik nesirengi profesoriauti?..

— Na, — nusišypsojo Raseinis: — mūsų brolis, tikras vakarų kultūros žmogus, negi pateks universitetan profesoriauti! Ten susėdo rusiško raugo prisigėrę bolševikuojantieji ištižėliai.

Kurapka irgi nemėgo profesorių.

— Taip taip, — pritarė jis Raseiniui, atsisėsdamas ant sofos. — Tenka dažnai apie tai laikraščiuose skaityti. Ir ant savo kailio turėjau progos patirti, kokis lietuviškos kultūros židinys tasai mūsų universitetas.

— Ė, kokis ten kultūros židinys, — sumojo ranka Raseinis. — Tai tautiškai nusiteikusios jaunuomenės priešų lizdas!

— Nesuprantu, kaip tokį universitetą iki šiol tautiškoji vyriausybė pakenčia?..

— Tai, brol, išglemžusių seimo laikų nelemtas palikimas. Palauk, ateis metas, sutvarkysim... Gal kavos išgersi, — susirūpino Raseinis, prisiminęs šeimininko pareigas. — Liepsiu pagaminti.

— Aš, brol, nepratęs. Bet jei tu gersi, išgersiu ir aš.

Raseinis paskambino tarnaitei ir liepė užvirti kavos.

— Aš popiet retai geriu. Dažniau vakarais, kai turiu skubaus darbo. Matai, kava energiją sukelia, darbštumo suteikia ir miegą atbaido, — linksmai šypsojo Raseinis, pritraukdamas staliuką priešais sofos, ant kurios sėdėjo Kurapka. Apsisukęs išbėgo iš kambario ir po minutėlės grįžo, buteliais konjako ir likerio nešinas. — Pamėginsim poniško, kaip sako mano tėvelis.

— Aš, brol, tenkinuosi tokiais atvejais lietuviška valstybine ar tautiniu krupniku, — nusišypsojo savo eile Kurapka. — Toki dieviški gėrimai mano kišenei nepasiekiami. Štai kad ir dabar, eidamas pas tave su reikalu, pasidrąsinti maktelėjau stikliuką.

— Pastebėjau, pastebėjau, — gyrėsi Raseinis, patenkintas tuo, kad net senas pažįstamas — ir tasai bijodamas pas jį ėjo. — Nejaugi aš tokis baisus, jog net tu, pas mane eidamas, turėjai drąsintis.

— Na, brol, tu vis dėlto ne mūsų peludės žiurkė. Aukštas valdininkas, pareigūnas, taip sakant, valdančios partijos ideologas, vadovas — kaip tavęs nebijosi? Tavo juk vieno žodžio užtenka, kad žmogus arba iškiltų, taip sakant, į visuomenės viršūnes, arba į padugnes nusmuktų. O aš dar su tokiu baisiu reikalu ėjau!..

— Maniau, kad ne vien tik dėl reikalo užėjai. Seniai juk nesimatėm, o pas mane nesi dar nė karto buvęs. Prosit! — pakėlė jis konjako stikliuką.

— Prosit! — neatsiliko ir Kurapka. — Su reikalu, brolau, atėjau, ir su tokiu reikalu, jog man net žodis per gerklę nesprunka, — kalbėjo, statydamas ant staliuko tuščią stikliuką. — Argi aš, svarbaus reikalo neverčiamas, būčiau tokiam veikėjui kaip tu drįsęs laiką gaišinti? — baigė, su pagarba žiūrėdamas į Raseinį.

Raseinui patiko ir todėl jo širdy nyko nepasitenkinimo pėdsakai.

— Sakyk jau, sakyk, — naujai pripildamas stikliukus, paragino Raseinis. — Jau kad yra reikalas ir dar svarbus, anksčiau vėliau — vistiek teks išdėstyti. Kam nors vietą parūpinti? A? Atspėjau, ar ne tiesa?..

— Kur jau aš, prasta pelų žiurkė, drįsiu kitus proteguoti. Savo reikalu, brolau, savo... Žūsiu, jei manęs negelbėsi!..

— Kas atsitiko? — susirūpino Raseinis. — Negąsdink manęs.

O sielos gilumoje neramiai pagalvojo: — Pinigų šungalvis paprašys ar vekselį pažiūroti. Velnias čia jį atvedė mano vargui!..

— Kol kas dar nieko neatsitiko, bet atsitiks, būtinai atsitiks! Kiekvienu momentu gali atsitikti, jei manęs negelbėsi. Ištisomis naktimis negaliu užmigti, vietos sau nesurandu...

— Nėra tokio padėjimo, iš kurio nebūtų išėjimo, — sako žmonių patarlė, — perkreiptom lūpom stengėsi nusišypsoti Raseinis. — Geriau išgerkim dar po vieną — gal ne tokios baisios pasirodys tavo bėdos. O tai dabar šaltu prakaitu apipylė mane tavo žodžiai.

— Į tavo sveikatą, brolau, už gerą tavo širdį, — pakėlė Kurapka stikliuką ir išmovė iki dugno.

— Kvailys! — pamanė Raseinis, iš lėto atgerdamas iš savo stikliuko. — Nesupranta, kad konjaku niekas į sveikatą negeria. Dar galutinai nusilaks pas mane.

— Tu, brol, manai, kad aš pasigersiu, — lyg Raseinio mintis atspėdamas, karčiai nusišypsojo Kurapka. — Aš, brol, tik drąsumo dėlei. Bijau, kad visai blaivas neišdrįsiu tau savo nelaimių papasakoti.

Raseinis jau nesistengė paslėpti savo blogos nuotaikos ir šiurkščiai, nekantraudamas riktelėjo:

— Na, pasakok, ką turi pasakoti. Aš juk šventos dvasios įkvėpimu neatspėsiu.

Kurapka net krūptelėjo, susikūprino, kažkaip sunyko ir, išsiėmęs nosinę, ėmė šluostyti prakaitą, bijodamas pakelti akis. Raseinis su nevaržoma jau neapykanta žiūrėjo į jį ir laukė.

Kurapka tylėjo, neįstengė išstenėti žodžio...

Atsidarė durys, ir tarnaitė atnešė užkaitintą kavą. Jai kambarin įėjus, Raseinio veidas staiga pasikeitė, sušvelnėjo. Drauge gimė jo širdy staiga švelnesnis jausmas, ir jam pagailo Kurapkos.

— Gal dabar likerio su kava? — švelnesniu balsu prabilo. — Dėl drąsumo...

— Galima ir likerio su kava, — sutiko Kurapka ir pažvelgė niūromis į Raseinį. — Vaišini mane kaip ministerį.

Raseinis nutylėjo, pripylė kavos puodukus ir likerio stikliukuosna sau ir Kurapkai.

— Atėjau prašyti tave pažiruoti man vekselį, — siurbdamas karštą kavą, iššvikštė pro dantis Kurapka.

— Taip ir maniau, kad šunsnukis prašys vekselį pažiruoti, — piktai pagalvojo ir pasikeitusiu balsu paklausė, ar didelės sumos.

— Trijų tūkstančių litų, — nepakeldamas akių, išstenėjo Kurapka.

— Trijų tūkstančių! — net iš vietos pašokęs, nusistebėjo Raseinis. — Ką tu: dvarą sumanei įsigyti, ar namus sau statyti, kad tiek pinigų prireikė?

— Kasą papildyti, — vos girdimai sukuždėjo Kurapka, akis įbedęs į kavos puoduką. — Nepagelbėsi — man galas. Liks tik eiti ir šokti Nemunan nuo tilto.

Raseiniui, išgirdus tokį prisipažinimą, net žadą užkando, net iškaito dabar ir jisai.

— Tiesą žmona sakė, kad tik bėdos turėsiu, su tokiais ponais pažintį palaikydamas, — galvojo jisai, žingsniavo išilgai kambario, piktinosi ir taršė abiem rankom plaukus ant galvos, nesurasdamas pasipiktinimo žodžių.

— Nesitikėjau, nesitikėjau, kad mano pažįstamų tarpe susirastų išeikvotojų, — susilaikęs ties Kurapka, prabilo pagaliau. — Kaip galėjai liesti valdinius pinigus, tau patikėtus, ir dar tokią sumą. Juk tai tavo ar tik ne itšisų metų alga? Kaip išsimokėsi dabar?..

— Kaip nors išsiversiu. Turi gi žmonės ir didesnių skolų.

Raseinis nieko neatsakė. Atsisėdo, prisipylė konjako stikliuką tik sau ir išgėrė vienu kvapu.

— Vis dėlto aš nesuprantu, — negalėjo atsikvošėti: — Kokiu būdu tiek

pinigų išleidai? Juk esi nevedęs, viengungis, nesirgai... Pavogė tau juos kas, ar kortomis pralošei?..

— Nei pralošiau, nei pragėriau, tik nelaimingai susidėjęs gyvenimas kaltas, — visai ramiai teisinosi Kurapka. Matyti, skaudų prisipažinimą padaręs, jis nurimo, ant širdies palengvėjo. — Aš tau visa papasakosiu, kaip kunigui per išpažintį.

— Nagi, paklausysim, paklausysim, — ramiau, rankas ant kelių susidėjęs, atsiliepė Raseinis.

— Pameni, kai mes buvome mokykloje, — vienam tada suole sėdėjom...

— Kurgi neatminsiu. Tokie dalykai neužmirštami.

— Pameni — aš buvau pavyzdingas, kruopštus, uolus ir tylus mokinys. Sėdėjau ištisas dienas ir atsidėjęs kaliau pamokas...

— Atsimenu. Juk man dažnai tekdavo pasinaudoti tavo sąsiuviniais ir pagalba, kai nespėdavau pamokų paruošti...

— Dažnai, vai dažnai nesuspėdavai, — karčiai nusišypsojo Kurapka. — Man būdavo pikta, kad tu, iš mano sąsiuvinio nusirašęs, gaudavai „gerai", o aš — vos „patenkinamai"... Tau visuomet sekėsi ir dabar sekasi...

— Nusiskųsti negaliu — gyvenimas manęs neskriaudžia.

— Taigi... Buvai mokytojų geriausiu mokiniu laikomas. Pameni, kokių pasisekimų turėjai ateitininkų kuopelių sueigose... Visi mes į tave žiūrėjome kaip į būsimą didvyrį, stambų krikščionių demokratų partijos būsimąjį šulą...

— Perdedi, — nepatenkintas Kurapkos prisiminimais, atsiliepė Raseinis.

— Nieko neperdedu, pats geriausiai žinai, kad neperdedu. Kai baigėme gimnaziją ir atvažiavome Kaunan, aš tuojau gavau tarnybą ir pamaniau: — na, čia jau man geriau pasisekė negu jam. Bet štai netrukus išgirdau, kad tu gauni iš krikščionių demokratų stipendiją ir dumi užsienin studijuoti...

— Iš katalikų akademijos, o ne iš krikščionių demokratų partijos, — atitaisė Raseinis.

— Ar ne vistiek?.. Nuvažiavai, o aš čia palikau, mūsų universitetuką lankiau, lankiau ir — nebaigiau... Pamokomis dar verčiausi kurį laiką, nes tėvams tekdavo padėti, seserį gimnazijoj sušelpti... Čia staiga įvyko netikėtų pasikeitimų, atėjo į valdžią liaudininkai, paskui įvyko perversmas, prie valdžios atsidūrė tautininkai. Visą laiką drebėjau dėl vietos, bet vis laikiausi krikščionių demokratų... Tik staiga girdžiu — tu sugrįžai, tautininkų eilėsna įsirašei ir gavai referento vietą. — Na, manau sau, jei įsirašė jis, įsirašysiu ir aš. Ką čia turiu visą gyvenimą dėl savo mažos algelės drebėti!.. Ir įsirašiau, dargi vilkas pasidariau... Bet čia vėl man nepasisekė: vilkus ėmė iš tarnybos šalinti. Vos neatsidūriau gatvėje ir aš...

— Uoslės neturi, tai ir nesiseka pataikyti, — nutraukė jam kalbą Raseinis. — Bet aš nesuprantu, ką visa tai turi bendro su išeikvojimu?

Kurapka, nuleidęs galvą, patylėjo, pagalvojo.

— Gal ir neturi, bet štai matai — karjeros nepasisekė padaryti, likau, kaip buvęs, mažu valdininkėliu su mažute algele... O čia užėjo krizės metai, ėmė iš mūsų algų išskaityti „biudžetui subalansuoti". Ot ir pritrūko gyvenimui, galų su galais suvesti negalėjau...

— Juk visiems išskaito — ir man, ir kitiems, o juk gyvenam...

— Ė, nekalbėk man apie tai, — sumojo ranka Kurapka. — Aš gi algas išmoku — žinau, kaip tie išskaitymai palietė aukštus pareigūnus, tokius, kaip pats esi. Vieniems kategorijas pakėlė, generaliniais sekretoriais padarė, kitiems asmens priedus padidino. Visi jie gauna dabar daugiau, negu tada, kai išskaitymų nebuvo! O kur dar atlyginimai už visokias komisijas, vakarinius posėdžius, komandiruotes... Ė, ką jau čia bekalbėsi...

— Nieko čia nepadarysi, vyriausybės tokia politika — gerai aprūpinti gabius pareigūnus, tautai atstovaujančius, — neiškentė Raseinis. — Juk ir išskaitymai įvesti laikinai, dėl žymiai atpigusio pragyvenimo.

— Geras „laikinai"... — pakraipė galvą Kurapka ir karčiai nusišypsojo. — Kelinti jau metai tasai „laikinai" tęsias, brolau, ar atsimeni? O atpigęs gyvenimas? Aš jo nepajutau, to atpigimo: kambariai nebuvo atpigę, už pietus mokėjau tiek, kiek ir anksčiau buvau mokėjęs, kai gyvenimas buvo brangus, — pabrėžė Kurapka. — Nei drabužis, nei avalynė nebuvo man atpigę... O čia tėvas, iš kaimo atvažiavęs, būdavo, verkia, kad skatiko susigrabstyti negali — įkemši jam saujon kelis skatikus ir, žiūrėk, jau tau pačiam pritrūksta... Čia dar sesuo rašo, kad vadovėlių reikia, o tėvas pinigų neduoda nusipirkti: neturi...

Kurapka čia išsiėmė nosinę, nusišnirpštė ir ėmė siurbti iš puoduko užšalusią kavą.

Raseinis tylėjo. Nors susijaudinimas buvo praėjęs, pasipiktinimas pranykęs, bet širdy tvirtėjo nusistatymas vekselių nežiūroti.

— Nežiūrosiu — nesumokės!.. Gaila vyro, bet kodėl aš turiu dėl jo nukentėti? — pagalvojo, prisipylė konjako ir išvertė stikliuką iki dugno.

Kurapka, išgėręs kavą, pastatė tuščią puoduką ant stalo. Raseinis pripylė stikliuką konjako ir pastūmėjo jį Kurapkos pusėn. Bet tasai, stikliuko neliesdamas, nusišluostė lūpas ir tęsė savo nusiskundimus toliau.

— Ot, matai... Žiūrau, čia jau už butą nesumokėta, čia už pietus, čia siuvėjui ratos... Visi ėmė skųstis, o kai kurie net viršininkui pasiskundė... Ką turėjau daryti? Taip sakant, pasiskolinau iš kasos būtiniausioms skoloms apmokėti, kad iš tarnybos nepavarytų. Maniau, iš lengvo atidėsiu per kelis mėnesius, sugrąžinsiu, niekam nepastebėjus...

— Na, ir kodėl neatidėjai?

— Į kilpą lengva patekti, brolau, bet išsinerti sunku. Apskaičiavau visa, nutariau pusbadžiu gyventi, tėvų nešelpti, bet būtinai per metus visa padengti. Bet kur tau! Prasidėjo visoki iš algų išskaitymai: sumanė tautininkai namus statyti, porą pajų man paskyrė, žinai, pagal kategoriją — mokėk!.. Kur tu čia, brol, atidėsi? Paprasčiausiems gyvenimo reikalams ėmė neužtekti!.. Ne atidėti, bet kas mėnuo dar teko vieną kitą iš ten pat lituką pasiimti — va, ir susidarė geroka suma...

Kurapkai baigė ir nutilo. Raseinis pakrapštė pakaušį, patylėjo...

— Aš turiu pagalvoti, — prabilo pagaliau. — Tokia suma tai ir man didelis pinigas. Aš buvau iki šiol griežtai nusistatęs ir žmonai pažadėjęs niekam vekselių nežiruoti...

— Vadinasi, atsisakai? — paklausė Kurapka atsikeldamas.

Raseinis, pažvelgęs į jo veidą, nusigando. — Dar čia, mano bute, nusižudys, — toptelėjo jam mintis.

— Neimk mano žodžių bloga prasme, — ramina jis Kurapką. — Mano nusistatymas tavęs neliečia.

Jis pagriebė Kurapką už pečių ir privertė jį atsisėsti.

— Tu juk esi mano jaunystės draugas, ir mano pareiga pasistengti tau padėti...

— Ačiū, ačiū, brolyti! — atgijęs nutvėrė Kurapka jo ranką ir net su ašaromis ėmė smarkiai kratyti. — Aš tikėjau, kad tu gerą turi širdį ir man padėsi išbristi...

— Gana, gana dėkoti, — sudavė švelniai jam per petį Raseinis. — Tik, žinai, aš žmogus esu vedęs ir negaliu padaryti, ko prašai, žmonos neatsiklausęs...

Matydamas, kad Kurapkos veidas vėl baisiai apsiniaukė nusiminimu, pasiskubino jį nuraminti...

— Jau aš ją įkalbėsiu, kad nesispirtų, tu neabejok. Užeisi poryt vakarą su vekseliais. O gal ir ką kita dar sugalvosim.

Raseinis žinojo, kad poryt vakarą jo nebus namie — jis turėjo visą savaitę išvažiuoti užsienin tarnybos reikalais.

— Gal be manęs kaip nors išsisuks, — pagalvojo.

— Ačiū, ačiū, širdingiausiai ačiū, — nesiliovė dėkodamas Kurapka. — Visą gyvenimą aš tau neužmiršiu!.. Iš pragaro mane išgelbėjai, iš virvės kilpos paleidai, brolyti...

III

Išėjus Kurapkai, ilgai dar vaikščiojo po kambarį Raseinis ir galvojo, kaip čia išsisukus iš keblios padėties. Žiruoti vekselių jis ir nemanė.

— Pažiruosi — pats ir sumokėsi. Iš kur ims Kurapka pinigų? Aišku, teks man pačiam — noriu nenoriu — vekselius išpirkti.

Ką nors sugalvoti buvo sunku.

— Po velnių! — nusikeikė Raseinis: — išvažiuosiu, dar ryt išvažiuosiu! Tegalvoja patsai, kaip išsisukti. Man kas — ne mano daržas, ne mano ir kiaulė...

Bet čia vėl pagalvojo, kad vis dėlto turės grįžti, amžinai užsieny nesėdės. Ateis tada vėl Kurapka, pažadu pasitikėjęs, ir jau nebenusikratysi juo...

O kas bus, jei per tą laiką Kurapkos išeikvojimai paaiškės ir dargi net tas dalykas, kad apie juos bus žinojęs jis, Raseinis, vyriausybės ir partijos patikimas asmuo, žinojęs ir paslėpęs!..

— O, velnias! Dar mane gali įvelti, — vėl piktai nusikeikė Raseinis. — Tiesą pasakė žmona, kad per jį galiu turėti nemalonumų...

Kitą dieną, anksti nuėjęs įstaigon, tuojau paskambino Valstybės kontrolieriui, kad jo, Raseinio, žiniomis NN ministerijoj yra padaryta stambių išeikvojimų ir todėl reikalinga skubi revizija.

Tą pačią dieną Raseinis priešpietiniu traukiniu išvyko užsienin. O kai sugrįžo Kaunan, nei su Kurapka susitikti, nei jam vekselių žiruoti nebeteko: Kurapka jau buvo kalėjime...

* * *

M I G L A

Juozas Klausutis susiginčijo su žmona ir todėl ėjo gulti blogai nusiteikęs. Nusirengęs atsisėdo ant lovos krašto ir, žiūrėdamas į savo basas kojas, pats savęs pasiklausė:

— Kuriam velniui aš vedžiau šitą raganą? Kai buvau viengungis, ramiai sau gyvenau, jokių didesnių rūpesčių neturėdamas...

Čia jis prisiminė, su kokiu, būdavo, malonumu laukdavo pirmosios kiekvieno mėnesio dienos! .. Gavęs algą dvi tris dienas gerai paūždavo su draugais, pasilinksmindavo su panelėmis, nusivesdavo vieną kitą čia restoranan, čia kinan — vienu žodžiu, jautėsi turtuolis esąs.

Visai kitaip dedasi dabar. Alga nedžiugina, nes ją tik rankose palaiko, kol parneša namo ir žmonai atiduoda. Nors gyvena, rodos, labai kukliai, drebėdami dėl kiekvieno skatiko, bet visuomet iki mėnesio pabaigos pritrūksta ir tenka dar skolintis taupomojoje įstaigos tarnautojų kasoje.

Skolindamas žada kasininkui visa grąžinti algą gavęs, bet dar išvakarėse ima jam žmona pasakoti apie būtiniausius neatidėliotinus reikalus, skaičiuoti, kiek ir kokias teks algą gavus padaryti nenumatytas išlaidas, ir Klausutis mato, kad jokiu būdu negalės kasai grąžinti skolos, bet turės dar iki mėnesio pabaigos naują užtraukti.

Taip ir brenda nuolat į skolas, o kuriuo būdu turės iš jų išsikrapštyti, visai nemato.

Neišvengė tokio pasikalbėjimo Klausutis ir šiandien, net susibarė su žmona, prikišdamas jai, kad taupiai nemoka gyventi...

Sėdėjo dabar suerzintas ir galvojo, kaip čia gyvenimą taip pakreipus, ar tarnybą kitą suradus su didesne alga, ar bent kurį pašalinį pajamų šaltinį!..

Ilgai galvojo, bet nieko rimtesnio sugalvoti negalėjo. Vis dėlto kažkokios kvailos mintys lindo į galvą, neįvykdomos svajonės...

Kad nors vienas blaivesnis, realesnis sumanymas! ..

Visus šiuos liūdnus galvojimus staiga sutrukdė dukrytė Aldutė, kuri, pasirengusi jau gulti, ilgais marškinėliais, atėjo pasakyti tėveliui — labanakt...

Klausutis paėmė dukrytę ant rankų, pabučiavo ir pats nunešė ir paguldė lovytėn.

— Ach, kokis aš kvailys su visais savo rūpesčiais! — pagalvojo Klausutis, sugrįždamas miegamajin. — Nebūčiau vedęs, nebūčiau juk ir Aldutės turėjęs...

O dukrytę jis mylėjo visų labiausiai...

Sugrįžęs atsigulė lovon ir nepajuto, kai užmigo... O nubudo anksti rytą, apipiltas šaltu prakaitu — jam prisisapnavo, kad štai miršta jo mylimoji dukrytė ir mirdama tiesia rankutes ir šaukia tėvelį. O jis guli lovoj sustingęs ir negali pajudėti.

Veltui dukrytė tiesia rankutes ir dusliu balseliu šaukia:

— Papa, mieliausias papa!..

Sukaupęs visas jėgas, pasijudino pagaliau ir — nubudo...

Atsisėdo lovoje ir, dar baisaus sapno nenusikratęs, įkimšo kojas šliurėsna ir nusiskubino pas dukrytę — ji saldžiai miegojo, papsėdama lūpukėm.

Klausutis palietė ranka jos kaktutę, veidelius — norėjo įsitikinti, kad sapnas tikrai buvo tik baisus sapnas...

Pasilenkęs ėmė ją karštai bučiuoti. Pažadinta pravėrė miegu užtraiškanotas akutes ir apkabino abiem rankutėm tėvelį už kaklo.

Klausutis, džiaugsmo pagautas, lyg kažkokios baisios nelaimės išvengęs, ėmė dar smarkiau, dar karščiau bučiuoti dukrytę.

Paskui nukabino rankutes nuo savo kaklo.

— Miegok, miegok dar, mažyte, mano mieloji...

Apklostė ją, pataisė, kaip mokėjo, vyriškai, pagalvėlę ir, matydamas, kad ji vėl sumerkė akutes, atsargiai, ant galų pirštų eidamas, grįžo miegamajin ir ten vėl atsisėdo ant savo lovos briaunos.

Vis dar baisaus sapno siaubo nenusikratęs, pagalvojo:

— Ach, Dieve tu mano, kaip gerai, kaip gerai, kad tai buvo tik sapnas!

Bet čia jam toptelėjo kita mintis, staiga nušiurpinusi visą kūną: o kas, jei dukrytė būtų dabar tikrai susirgusi. Juk reikėję būtų tuojau gydytoją pakviesti, o pinigų namuose jau kelinta diena nebuvo nė vieno cento.

— O kas būtų, jei aš pats imčiau ir susirgčiau ar tarnybos netekčiau? — nusigando Klausustis. — Ach, reikia, reikia, ir kiek galima greičiau, susitvarkyti, apsirūpinti ir jas aprūpinti — mamytę ir mažytę!..

Bet kaip čia susitvarkius, kaip apsirūpinus, jis ir dabar vistiek nenumatė jokių galimybių...

Laikrodis valgomajam išmušė septynias. Klausutis užsimovė kelnes ir atlapais marškiniais nuskubėjo praustis.

Žmona jau triūsė virtuvėje, ruošdama pusryčius.

Kai nusiskutęs, nusiprausęs ir apsitaisęs išėjo Klausutis į valgomąjį,

ten jau garavo ant stalo karšta kava, kurią jis labai mėgo ir, išgėręs, jautėsi stipresnis, energiškesnis.

Vos atgėrė kelis gurkšnius, kai prie stalo atsisėdo ir žmona.

Klausutis iš patyrimo žinojo, kad dabar prasidės kalbos apie pinigų stoką, nusiskundimai visokiais nepritekliais...

Panašios kalbos, nusiskundimai buvo jam įgrisę iki gyvo kaulo ir gadino nuotaiką visai dienai. Bet išvengti jų buvo sunku.

Klausutis atsiduso, pažiūrėjo į laikrodį ir ėmė skubiai pusryčiauti — norėjo greičiau paspukti iš namų.

Bet žmona atspėjo vyro norą.

— Neskubėk, Juozuti, dar suspėsi, — prabilo pildamasi sau puodukan kavos. — Gal man būtų galima šiandien užeiti pas tave įstaigon?

Klausutis suraukė kaktą ir nepatenkintu žvilgsniu pažiūrėjo į žmoną.

— Kokis tau reikalas landžioti įstaigon? Aš juk nepragersiu algos, visą tau namo parnešiu. Gausi iki paskutinio centuko.

— Kam, Juozuti, mane įžeidinėji, juk aš ne dėl to. Tik matai, šalta jau, Mažytės kuri diena į kiemą neleidžiu — neturi nei kaliošiukų, nei viršutinių šiltų kelnaičių, bijau, kad nepersišaldytų, ji tokia silpnutė ir vis kosti, vargšelė. Kelnaitės visai suplyšusios. Dar pernai taisiau, taisiau, sveikos vietos nebeliko... Ir išaugo gi jau...

Atsikėlus išėjo miegamajin ir atnešė senas dukrytės kelnaites, lopytas ir sulopytas.

— Kam dabar tu čia jom plevėsuoji man prieš akis? Ar aš tau netikiu, — piktai nusišaipė Klausutis.

Klausutienė atidėjo kelnaites šalin ir, maišydama šaukštuku kavą, tęsė toliau:

— Paltuką daviau pavalyti; manau — šią žiemą dar apsieisiu su senu, bet kaliošiukus ir getrytes būtinai reikia pirkti. Taigi norėjau dar šiandien. Gaila mažytės, ji taip norėtų po kiemą su vaikais pabėgioti, o jau kuri diena turiu laikyti ją kambary uždarius.

Klausutis jau norėjo išsikeikti, bet prisiminė sapną, ir nepasitenkinimo žodžiai užšalo lūpose.

Baigė pusryčiavęs, nusišluostė lūpas ir atsistojo. Žmona jį nulydėjo į prieškambarį.

— Tai kaipgi, Juozuti? Galiu užeiti?

Klausutis apsivilko apsiaustu ir jau duryse, išeidamas, burbtelėjo pro dantis:

— Užeik, kad nori. Man vistiek...

Krito pirmos vėlyvo rudens snaigės. Krito ir tirpo, vos spėdamos šlapią žemę pasiekti.

Klausutis pastatė apsiausto apykaklę, nuleido skrybėlės brylius ir purvina, negrįsta gatve nuklampojo į įstaigą, kurioje tarnavo.

Pakeliui galvojo, kaip čia išsivertus iš sunkios padėties. Kiek besistengia taupiai gyventi, net rūkyti su dideliu vargu atprato, vistiek galų su galais nesuveda ir gana.

Kad nors ne tos nenumatytos, bet būtiniausios išlaidos! Štai kad ir dabar. Manė, kad šį mėnesį iš algos pragyvens, net gal kiek sutaupys skolai padengti, bet štai vėl jo kasdieniniam gyvenimo išlaidų apskaičiavime nenumatyti pirkimai. O juk čia nieko neišgalvosi, neatidėsi jų tolimesniam laikui, iki geresnių dienų — o ar bus jam apskritai kada nors geresnės dienos, ar susilauks jų!.. Negali gi dukrytė visą žiemą sėdėti uždaram kambary!..

Čia gi vėl ir malkų žiemai reikia pirkti, o malkos kaip tik ėmė ir pabrango. Iš kur visoms šioms išlaidoms pinigų imti?..

Kad nors išskaitų biudžetui subalansuoti nedarytų! Įvesdami jas, vyriausybės žmonės teisinosi, kad gyvenimas atpigęs, o kraštą krizė slegianti. Krizė jau praslinko, o viskas vėl pabrango dabar — ir malkos, ir butas, ir maistas, ir visokis apdaras pabrango labiau, negu buvo prieš krizę, o išskaičiavimai pasiliko kaip buvę...

Piktas, niaurus atėjo Klausutis įstaigon, atsisėdo savo kampely ir ėmė tvarkyti bylas.

— Ko tokis šiandien niaurus? — paklausė, prie jo stalo priėjęs Antanas Pliauga. — Ar su žmona susibarei?

— Esu tokis kaip visuomet.

— Šiandien algą gauname. Matai, kokie linksmi visi. Mūsų mašininkė net dvidešimčia metų pajaunėjusi atrodo.

— Kas man iš tos algos, kad aš ją tik pirštais pačiupinėju; rytojaus dieną kišenė vėl bus tuščia, kaip buvusi...

— Kam jaunas vedei... O aš, brol, greitai Kaunan persikelsiu. Čia juk karjeros žmogus nepadarysi. Tupėsi visą amžių buhalterio padėjėju.

— Sveikinu, bet nepavydžiu, — sumurmėjo Klausutis, nenorėdamas įsileisti į tolimesnį su Pliauga pasikalbėjimą.

Antano Pliaugos įstaigoje nemėgo, vengė su juo atviriau kalbėti — įtarinėjo jį šnipinėjimu; kiti net tvirtino, kad jis tikrai žvalgyboje tarnaująs ir ten antrą algą gaunąs.

Nemėgo jo, bet stengėsi su juo geruoju sugyventi, net įtikti jam — kaip čia žmogus nesistengsi, jei Pliauga jau kelintas mėnuo yra skirtasis tautininkų apylinkės viršininkas, vadinasi, vyriausybės patikimas žmogus. Užtenka jam vieną kitą nepalankų žodį pakuždėti kur reikia, ir, kaip bematai, išlėksi iš tarnybos.

— Dėdė parūpino, — giriasi Pliauga. — Vakar gavau laišką, kad tuoj gausiu paskyrimą ministerijon. Pačian centran, vadinasi.

— Gera turėti įtakingus dėdes, — atsiduso Klausutis.

— Ir įtakingiausias nepadės, jei nebūsi darbštus, nesirūpinsi tautine veikla. Dėdė rašo, kad sferose atkreipė jau į mane dėmesį, kaipo į veiklų, energingą patriotą, o tokių centras yra reikalingas, — giriasi Pliauga...

Čia jam pasigyrimus sutrukdė sargas, atkreipęs visų dėmesį dideliu knygų glėbiu, kurį atitempęs padėjo pas kasininką ant barjero ir pakišo jam išnešiojamųjų raštų knygą.

— Suskaityk tamista ir pasirašyk, kad gavai.

— Ką čia man atitempei? — piktai pasiteiravo kasininkas. — Kas čia vėl per knygos?..

— A, nežinau, — numojo ranka sargas. — Viršininkas įteikė ir liepė tamistai nunešti.

Kasininkas dirstelėjo į knygos pavadinimą, dar pikčiau susiraukė, suskaitė egzempliorių skaičių, pasirašė ir grąžino išnešiojamųjų raštų knygą sargui.

Klausutis, kurį jau ėmė erzinti Pliaugos pagyros, atsikėlė ir nuėjo pas kasininką pasiteirauti. Iš patyrimo jau žinojo, ką tai reiškia.

— Ką čia tokio gavai?

Kasininkas nieko nesakydamas, trenkė ant barjero porą egzempliorių. Klausutis pavartė, pasižiūrėjo, — „Antano Smetonos Raštų trečiasis tomas". Toliau, atsivertęs porą puslapių, paskaitė — „Lietuvių santykiai su lenkais".* Tai vis iš senų, dar prieškarinių laikų laikraščių surankioti straipsniai.

— Kam man šitos knygos reikalingos? — piktai sumurmėjo Klausutis ir apsidairė, ar neišgirdo kas.

Sujudo ir kiti valdininkai. Visi urmu atbėgo pasižiūrėti.

— Parodyk, brol, ką čia viršininkas vėl sumanė mums pakišti?

— Suspėsi dar pasigėrėti, — nusišypsojo Klausutis ir, atidavęs draugui knygą, nukulnojo į savo vietą.

— Dieve tu mano brangiausias! — nusigando registratorius, paskaitęs knygos pavadinimą. — Tai vėl išskaitys mums, kaip anąsyk, iš algos keliasdešimt litų! O aš maniau — batus sau nusipirksiu. Štai kokiais vaikštau!..

Ir atkišo kojų, rodydamas nudėvėtą, su nuzulintais kulnais, kelis kartus jau lopytą batą.

— Išskaitys, brol, ir nemažą dar pinigą išskaitys, — juokauja referentas. — Matai kokia stora knyga.

---

* Iš tikrųjų tai ne 3-sis, o 4-sis tomas (išsp. 1931). Be to, nė viename tome nėra bendros antraštės „Antano Smetonos Raštai", kiekvienas tomas turi savo skirtingą antraštę. Red.

— Verkia mūsų kišenės. Štai tau ir tautiška veikla! — suaimanavo kitas.

— Kaip gražiai knyga atspausdinta, kokie tautiški pagražinimai! — gėrisi Pliauga, vartydamas knygą, — kokios dailios lietuviško stiliaus vinjetės. Paties Varno* piešiniai, matote, — rodo jis kaimynams. — Ir popierius kokis puikus! Kaip pergamentas. Tokia knyga tikras papuošimas kiekvienos bibliotekos.

— Gerai jums gėrėtis knygos išvaizda, bet patarkit, kas man bedaryti? — sudejavo egzekutorius. — Išvys mane žmona iš namų — juk jai reikia žiemai naujų batukų, o ne knygų gražių.

— Nors imk ir nusižudyk, — suaimanavo mašininkė. — Kuo dabar aš siuvėjai sumokėsiu, kai man vėl kelias dešimtis litų išskaitys iš algos. Ir už paltą gi turiu ratą mokėti krautuvėn... Ach, Dieve tu mano!..

— Ponas viršininkas kviečia visus ponus valdininkus pas save į kabinetą, — garsiai pranešė įėjęs sargas...

Ponas viršininkas sėdėjo už rašomojo stalo, kai į jo kabinetą sugužėjo valdininkai. Jis atsikėlė, mandagiai su visais pasisveikino, su kiekvienu už rankos, ir atsiprašė, kad visiems atsisėsti jo ankštam kambary neužtenka vietos.

Atsistojęs pečiais į rašomąjį stalą, jis pasakė susirinkusiems gražią prakalbėlę apie tai, kad kiekvieno gero tėvynės sūnaus, tikro patrioto lietuvio, ypač tautiškai nusiteikusio valdininko, yra švenčiausia pareiga susipažinti su kilniomis tautos vado mintimis. Todėl jis, įstaigos viršininkas, mano neapsirikęs ir įspėjęs savo tarnautojų norus, užsakydamas įstaigai naujai išėjusį iš spaustuvės tautos vado raštų tomą, kurį kiekvienas, kas panorės, galės atsiimti pas kasininką, gaudamas algą.

Jis, tai savaime suprantama, nieko per prievartą neverčiąs knygą pirkti, tik manąs, kad tokiam, kuris nesidomi tautos vado giliomis mintimis, ne vieta jo vadovaujamoje įstaigoje. Bet jis esąs giliai įsitikinęs, kad jų tarpe tokių nesusirasią...

Klausutis pirmoje eilėje stovėdamas, atidžiai žiūrėjo viršininkui į akis, lyg pritardamas kiekvienam jo žodžiui, ir galvojo, kad įstaigon jau bus atėjusi pinigų pasiimti žmona, o namie jos nekantriai laukia maža dukrytė, kuriai mama, išeidama, pažadėjo parnešti naujus batukus, kaliošiukus, naujas getrytes ir gražiai išvalytą paltuką...

Norisi mažytei, vai, kaip ji nori pabėgioti po kiemą! Kad tik mamytė greičiau namo grįžtų...

Mamytė sugrįš namo ir, vietoj laukiamų nekantriai apdarėlių, parneš dukrytei trečiąjį tautos vado raštų tomą.

---

* Tai netikslu, nes dailininkas Adomas Varnas yra iliustravęs kitą A. Smetonos knygą, būtent, „Pasakyta — parašyta, 1927–1934" (išsp. 1935), o anam tomui užsklandas ir inicialus piešė J. J. Burba. Red.

Š V. K A Z I M I E R A S

Atėjo diena, kada tėvų ir protėvių vėlės lanko kraštą, kur jos kadaise praleido žemiško gyvenimo dienas, ir džiaugiasi savo ainių laime ir jų džiaugsmais. Bet nuliūdę šiandien jos buvo ir nusiminę — kraštas nuteriotas, jų vaikai ir ainiai išsklaidyti, dejuoja, viso ko nustoję. Jie alkani ir nuogi.

Pagailo šventam karalaičiui, Lietuvos globėjui ir užtarytojui, nuliūdusių vėlių, pagailo nelaimingų žmonių, kurie viso ko netekę, nuogi ir alkani, dejuoja svetimuose kraštuose, visų niekinami ir neapkenčiami.

Nuėjo jis į pasaulių Valdovo sostą, atsiklaupė ir, maldai sudėjęs rankas, tarė Amžinajam:

— Viešpatie, žemėje baigėsi Tavo bausmė, nutilo ginklai, užgeso gaisrai, karo audros sukelti. Visų kraštų gyventojai džiaugiasi, kad vėl gali ramiai gyventi. Tūkstančių tūkstančiai, kurie buvo karo nelaimių išsklaidyti, grįžta šiandien į savo tėvų kraštą, į savo pastoges... Tik vieniems lietuviams nėra kelio į savo tėvynę... Jie vargsta, po visą pasaulį išblaškyti, skriaudžiami ir niekinami net tų, kurie turėtų būti jiems draugai. Jie kenčia be kaltės...

Iš angelų ir arkangelų tarpo, kurie supo Amžinojo sostą, išėjo Teisusis angelas ir, atsistojęs šalia švento karalaičio, tarė rūsčiu balsu:

— Viešpatie, nors jie nekalti dėl to gaisro, kuriuo supleškėjo žemės pasaulis, bet jie nusipelnė bausmės, kuri juos ištiko. Jie buvo pamiršę Tavo įsakymą mylėti artimą, jie buvo iškrypę iš tiesos kelio. Vieni jų begėdiškai išnaudojo savo artimus, stengdamiesi pralobti jų sąskaiton. Kiti naudodavosi proga atkeršyti tiems, kurių nemėgdavo, įskųsdami juos priešams. Vieni jų lėbaudavo, kad kiti vargdavo; džiūgaudavo, kai kiti kruvinomis ašaromis verkdavo; puotaudavo, kada kiti badą kentėdavo. Savo ydų ir šiandien nėra dar atsižadėję, ir jų širdys vis neapykantos kupinos.

— Viešpatie! — tarė tada šventas karalaitis: — jų tarpe buvo ir yra silpnųjų, kurie nevisuomet sugeba vaikščioti tiesos keliais, kaip ir kiek-

vienos kitos tautos sūnų tarpe. Bet, Viešpatie, juk jie buvo galingųjų tvirkinami ir ne dėl savo silpnybės nusikalto ir vis dar nusikalsta... Pasigailėk, Viešpatie, nors tų, daug skaitlingesnių, kurie nenusidėjo Tavo tęisingumui, o vis dėlto skausmuose paskendę... Pasigailėk jų tėvų ir protėvių vėlių, kurios veltui dairosi savo vaikų ir ainių...

Susimąstė pasaulio Valdovas. Pagaliau pažvelgė maloniu žvilgsniu į klūpaujantį prie jo sosto papėdės karalaitį ir tarė:

— Nenusimink, šventasis karalaiti. Kraštas, dėl kurio likimo sielojiesi, nepražus ir amžinai gyvuos. Iš nelaimių ir bandymų atgims galingesnis ir laimingesnis. Artinasi valanda, kurioje visi tavo krašto priešai bus pažeminti ir paniekinti, ir išsklaidyti Lietuvos sūnūs sugrįš į savo pastoges. Nuramink jų tėvų ir protėvių vėles, kad tai paskutinieji vargų ir nelaimių metai...

Prašvito švento karalaičio veidas. Atsistojęs nusilenkė Viešpačiui ir tik du žodžiu sugebėjo ištarti:

— Ačiū Tau...— ir pravirko džiaugsmo ašaromis.

* * *

J O H N N O W E L L

(f r a g m e n t a i)

I

Džonas Nowell buvo pasiturįs vyras, keturių namų savininkas; keturi saliūnai krauna jam turtą ir krauna gerai — du airių rajonuose ir vienas juodukų; tik tas ketvirtasis nuosavo namo pirmam aukšte (trečiam ir ketvirtame jis pats gyvena) buvo mažiau pelningas, bet paskutiniojo karo metu jis turšė, kaip bitės avily. Kada žmona nusiskųsdavo dėl triukšmo apačioje, Džonas ją ramindavo:

— Dūšele, tai ne girti ten triukšmauja, tai mano bitukės neša man saldų midulį...

Turėjo dar autą vienos geriausių firmų, kuriuo gėrėjosi ir didžiavosi, keliuose bankuose einamas sąskaitas... Vienu žodžiu, geri žmonės manė, kad Džonas Nowell vertas mažiausiai šimto tūkstančių dolerių.

Jau antrojo karo metu įsigijo ant ežero kranto seną pilį su dideliu parku, kuriame pastatė visą eilę vilų, nedidelių namelių pavidalo, ir tos vilos kas vasarą atneša jam keliolika tūkstančių gryno pelno. Dabar svajojo nusipirkti sau vilą Floridoje, kur galėtų ilsėtis nuo darbų vasaros metu.

Nežiūrint airiškos pavardės ir vardo, jis buvo tikrų tikriausias lietuvis ir savo lietuviškos kilmės neslėpė, kaip slėpdavo kiti, jo turtų dydžio pasiekę. Todėl lietuvių tarpe buvo gerbiamas ir laikomas dideliu veikėju ir patriotu.

Jis išsirašydavo visus lietuviškus laikraščius, neatsižvelgdamas į jų kryptį, bet niekados nei vieno jų neskaitydavo — neįdomūs. Išsirašydavo tik, kad palaikytų „lietuvišką spaudą". Ne per daugiausia skaitė ir angliškų. Kas dėdavosi pasaulyje, sužinodavo iš kitų pasakojimų, ypač klube, kurį uoliai lankė, dažniausiai su žmona. Domėjosi angliškuose laikraščiuose, kaip ir kiti, tik tuo, kur ir kas ir ką apiplėšė, kur ir kas išprievartavo, kur kas ką ir kodėl užmušė — vienu žodžiu, tais kriminaliniais

įvykiais, kuriais mirgėte mirgėjo pirmieji laikraščių puslapiai. Apie kiekvieną tokį specifiškai amerikonišką įvykį kalbėdavo su draugais ir pažįstamais, kiekvienai progai pasitaikius dvi tris dienas, smaguriaudami, kol pagaliau nauji panašūs įvykiai suteikdavo kalboms ir susidomėjimui naują objektą. Senesnieji tada tuojau buvo užmirštami.

Domėjosi dar sporto rungtynėmis, pažvelgdavo dar į „comics" skyrių. Net karo įvykiai žmones, su kuriais jam tekdavo susitikti, mažiau domino, negu tie specifiškai amerikoniški įvykiai.

Karas vyko kažkur toli, už jūrų. Jei kalbėdavo apie karą, tai tik ryšium su suvaržymais: cukraus negalima buvo pirkti, kiek žmogus nori, nors to, kas buvo leidžiama pirkti, visai užtekdavo... Mėsos nekasdien buvo galima gauti.

Vieną suvaržymą tikrai žmonės jautė — tai benzino apribojimą. Juo buvo tikrai nepatenkinti... Bet ir tas suvaržymas mažai palietė Džoną — jis jo gaudavo, kiek norėdavo, suprantama, tris keturis kartus brangiau už jį mokėdamas.

Kitais atžvilgiais karas buvo visai neįdomus ir apie jį nemėgdavo kalbėti net ir tie, kurių vaikai arba vyrai buvo paimti kariuomenėn ir išvežti kažkur toli už valstybės ribų, už jūrų...

Juk ir šiuo atveju tai buvo geras biznis, nors pavojingas. Gaunamos algos, pašalpos tėvams, žmonoms ir vaikams mažino nerimastį dėl jų likimo, o žuvimo atveju premijų išmokėjimai nušluostydavo skausmo ašaras.

Aplamai žmogus, kaip žmogus, čia didelės vertės nesudaro — todėl niekas nėra nusiminęs dėl karo, kad ten žmonės žūna. Pramonininkai ir pramonės darbininkai karu patenkinti — uždarbiai tokie, apie kuriuos anksčiau nė sapne nesapnuota.

Patenkintas buvo ir Džonas — niekados žmonės tiek daug negėrė, kaip šio karo metu. Nevienas didesnę savo uždarbių dalį palikdavo Džono Nowell saliūnuose. Jo kapitalai augo ir augo, didėjo.

II

Pasibaigė karas, bet kol kas toji karo pabaiga neatsiliepė į Džono uždarbius — jo saliūnai buvo tiek pat lankomi, kaip ir karo metu, jo vilos buvo nuo pavasario iki rudens pilnų pilniausios, ypač tada, kai pasireiškė miestuose keista vaikų liga, kurios net pavadinimo Džonas ištarti negalėjo. Turtingos motinos skubinosi išvažiuoti iš miestų su vaikais... Džonas ir tuo buvo patenkintas.

Atsirado staiga, kaip Džonui atrodė, susirūpinimas kažkokiais pabėgėliais, kuriuos kažkodėl vadindavo „dipi". Pasirodė, kad jų tarpe būta ir

lietuvių. Kas jie, tie žmonės, tokie buvo, Džonas gerai nesuprato; nesuprato, kodėl jie vadinami pabėgėliais.

Klube Džonas sužinojo, kad tai yra žmonės, kurie palikę savo namus, savo ūkius ir turtus, bėgo nuo bolševikų, kai jie užimdavo kraštą.

Džonas irgi negalėjo suprasti, kodėl jie bėgo. Juk čia visi kalba, kad bolševikai — geri žmonės, Amerikos Suvienytų Valstybių sąjungininkai, padėję amerikiečiams nugalėti Hitlerį su jo naciais; kad bolševikai — tikri demokratai, darbo žmonių ir jų reikalų užtarytojai. Neveltui su jais susidėjo prezidentas Ruzveltas, kuris juk tikrai buvo darbo žmonių draugas, daug padėjęs darbininkams, kada kraštą buvo užklupęs prezidento Huverio laikais sunkus nedarbas.

Juk apie bolševikus kaip demokratus ir darbo žmonių užtarytojus ne tik žmonės kalbėjo, bet apie tai rašė ir dabar dar rašo visi amerikonų laikraščiai. Tiesa, juos labai bara kunigai, vadina bedieviais, bažnyčios ir katalikų tikėjimo priešais. Nors Džonas buvo atkaklus katalikas, nei vieno sekmadienio nepraleido, šventų mišių neaplankęs, bet kunigais nelabai tikėjo... O kai kunigai pradėjo raginti siųsti afidevitus ir tuo padėti tiems pabėgėliams atvykti į Ameriką, ir dargi kiti veikėjai ėmė tvirtinti, kad tai kiekvieno Amerikos lietuvio pareiga, Džonas ėmė ir susidomėjo tais pabėgėliais; jis atidžiai klausėsi ginčų, kurie vyko klubuose. Vieni kalbėjo, kad bolševikai, kaip Dievo ir katalikų priešai, žudo ir naikina visus, kurie Dievą tiki, griauna bažnyčias ir todėl tikintieji, net kunigai ir vyskupai, turėjo ko skubiausiai bėgti, savo gyvybę gelbėdami. Kiti gi visa tai neigė, tvirtindami, kad tie pabėgėliai — tai vis nusikaltėliai, darbo žmonių išnaudotojai, skriaudėjai, ponai ar ponų vaikai...

— Kas man darbo, — galvojo Džonas, — tų ginčų klausydamas. — Ar manimi kas rūpinosi, kai aš vargau Lietuvoje? Ar man kas padėjo, kai čion atvykau! Kiekvienas tesirūpina patsai savo reikalais...

Bet štai vieną gražią dieną Džonas gavo laišką iš kažkokio Juozo Klausučio, kilusio iš Klepočių kaimo netoli Merkinės. Iš to kaimo buvo kilęs ir Džonas. Jis ten buvo gimęs, augęs ir vargą vargęs...

Klausutis dabar gyveno Austrijoje, stovykloje, kaip pabėgėlis, ir prašė aprūpinti jį afidevitu.

Klausučius Džonas gerai prisiminė. Ir tai buvo jo kaimynai. Nors jie turėjo visą ketvirtį valako, skaitėsi ūkininkais, o jo, Džono, tėvai buvo tik daržininkai, bet tie ūkininkai gyveno taip pat skurdžiai, kaip ir Džono tėvai, ar gal net skurdžiau...

Džonas prisiminė Kazį Klausutį, savo vienmetį, su kuriuo porą metų ganė drauge gyvulius — piemenavo. Klausutis ganė savo gyvulius, o jis, Džonas, buvo pasisamdęs, ar geriau pasakius, tėvas jį išleido tarnauti pie-

meniu pas Kelmį, turtingą ūkininką, kurio sūnūs jau buvo suaugę, ir todėl senas Kelmis jau turėjo samdyti piemenuką.

Džonas atsakė į laišką trumpai, apie afidevitą nei neužsimindamas. Jis tik paklausė, ar šis Juozas Klausutis nebus Jono Klausučio sūnus?

Užlipdydamas laišką, jis pagalvojo kiek, išsiėmė dolerį ir įspraudė į voką, apvyniojęs popiergaliu.

— Tepasidžiaugia, net jei svetimas.

Gavo atsakymą, kad tikrai jo tėvas Jonas Klausutis. Jis dar prieš antrą pasaulinį karą yra miręs. Jis, Juozas Klausutis, yra jauniausias jo vaikų. Jo, Jono Naujelio, visai nepamena, tik žino apie jį todėl, kad yra skaitęs jo laiškus, kuriuos iš jo gaudavo jo sesuo Ona Karnelienė ir kuriai jis nekartą rašė jos vardu jam laiškus. Iš čia ir pono Naujelio adresą pripuolamai pas save suradęs išdrįso kreiptis pas jį su prašymu padėti atvykti jam į Ameriką. Kreipėsi todėl, kad kitų pažįstamų, kurie galėtų jam padėti, dabar neturįs.

. . . . . .

. . . . . .

* * *

Dar jis ten buvo prirašęs visokių, Džono nuomone, niekų apie bolševikus, jų siautėjimą, bet Džonas neatkreipė į tai dėmesio, nutarė padėti atvykti į Ameriką ir ėmė rūpintis afidevitu jam ir jo žmonai.

— Tai ką, imi sau ant sprando poną, kurį turėsi išlaikyti, — šaipėsi Džono draugai.

— Kokį poną? Niekus kalbate — tokis patsai kaimiečio vaikas, kokiu ir aš kadaise buvau. Ir ant sprando nesėdės — surasiu darbo, nors ir savo įmonėje ar saliūne.

— Geri žmonės nebėgo iš Lietuvos, kurioje bolševikai įkūrė tikrą demokratinę santvarką, — kalbėjo toliau draugai. — Bėgo tik nusikaltėliai, žmonių išnaudotojai.

— Pamatysi, dar apvogs tave, — atkalbinėjo jį kitas.

— Neturi žmogus vargo, tai ieško sau bėdos, pritarė jiems trečiasis.

— Niekus kalbate, aš savo krašto žmones gerai pažįstu, — atsikirto jiems Džonas. — Nors vargiai ten žmonės gyvena, bet kol buvau Lietuvoje, negirdėjau, kad ten kas nors būtų apsivogęs.

— Na, na, patsai pamatysi, — pašiepė jį. — Kvailas, brol, esi, kad fašistą pasikviesti sumanei.

. . . . . .

. . . . . .

* *
*

John Nowell, keturių saliūnų savininkas, sėdėjo šiandien savo ofise piktas — vakar ir šiandien teko patirti nemalonumų. Jis smarkiai susibarė su savo globotiniu DP, kuriam padėjo atvykti iš Vokietijos į Ameriką, parūpinęs jam ir jo žmonai afidevitus.

John Nowell buvo lietuvis, atvykęs į Ameriką prieš trisdešimt metų. Lietuvoje jis vadinosi Jonas Naujelis, nors niekas ten jo taip nevadino. Visi jį šaukė Ignaškučiu, nes tėvo vardas buvo Ignas.

Jo tėvai buvo kampininkai, neturėjo nuosavos žemės nė mažiausio sklypelio, ir pirkaitė, kurioje gyveno, buvo pastatyta ant svetimo daržo, išnuomoto pas ūkininką, kuriam turėjo atsilyginti už nuomą darbu.

Tėvas Ignas Naujelis buvo kaimo siuvėjas. Žiemos metu keliavo iš vieno kaimo į kitą, siūdamas vyrams kailinius, milines kelnes, šaračkinius iš namų darbo medžiagos. Iš geresnės, pirktinės medžiagos jam niekas siūti nesiūlydavo.

Vasaros metu eidavo uždarbiauti pas žydus — plukdydavo Nemunu sielius Prūsuosna ir vertėsi savotiška kontrabanda — grįždamas parsinešdavo kelis buteliukus kažkokio eleksiro, kuris gydo nuo visokiausių ligų. Bet svarbiausias uždarbis tai buvo lietuviškos maldaknygės, kurias pirkti dar vykdamas į Prūsus gaudavo iš žmonių užsakymus. Jas parduodavo tris keturis kartus brangiau, negu patsai Prūsuose sumokėdavo.

Vėliau, kada ten atsirado lietuviški laikraščiai, pargabendavo ir laikraščių. Jis jų gaudavo Prūsuose iš kažkokių ponaičių nemokamai, bet čia už juos imdavo labai aukštą kainą iš kunigėlių, nes tik jiems parduodavo. Paprastiems gi žmonės bijodavo jų net rodyti. — Dar kuris iš pavydo praneš uriadnikui ir gausi bėdos! Be to, kunigėliai, ypač jaunieji, niekados nesiderėjo, kiek pasakai, tiek ir sumoka, o paskui jau patys dalino žmonėms slaptai ir dažniausiai nemokamai — teskaito tik.

Patsai Ignas tų laikraščių niekuomet neskaitė ir skaityti nemokėjo. Tuo, kad juos gabeno iš Prūsų, niekam nesigyrė ir niekas nežinojo. Tik kunigėliai jį vadino knygnešiu.

Tėvas buvo blaivus, negėrė ir nerūkė, ir šeima neskurdo. Uždarbis, matyti, buvo geras, ypač iš tų lietuviškų laikraščių. Todėl ir pinigų susikrovęs turėjo. Savo dukterį išleido už ūkininko, davęs jai kraičio net šimtą rublių. Tai buvo didelis kraitis, tiek duoti grynais pinigais neįstengdavo net turtingi ūkininkai.

Jonukas nuo mažų dienų piemenavo, samdėsi pas ūkininkus, kurie dar neturėjo ar jau neturėjo vaikų paauglių gyvuliams ganyti vasaros ir rudens metu.

Tėvas pasamdė jį piemenauti, kai jam sukako devyneri metai. Teko piemenauti pas to paties kaimo ūkininką Šimutį, kurio vaikai dar buvo maži.

Ganyti buvo nesunku, ypač kiaules ir avis, kurias ganė laukuose. Gyvulius ganė miškuose. Skerdžius karves ganyti skirdavo tik vyresnio amžiaus piemenis, ir Jonukui dar trejus metus teko tik kiaules ganyti.

Su malonumu prisimena dabar tuos laikus, giedras vasaros dienas, kaitrias. Jam dabar rodos, kad ir pasaulis tada kažkaip jaunesnis, skaistesnis atrodė, saulė švietė kažkaip šviesiau... O kregždžių čirškėjimai, o vieversių tralialiavimai, o gandrų klekenimai...

Dievaž tu mano, kokie laimingi buvo laikai!

Sunku tik buvo anksti keltis, kai po Sekminių pradėdavo rytagonėmis ginti gyvulius į ganyklas.

Reikėjo keltis dar saulei nepatekėjus. Tai buvo sunku. Gerai, kad tada gyva dar buvo senelė Šimutienė. Ji, būdavo, ne tik prikeldavo, bet savo rankomis veidą jam nuprausdavo, aprengdavo, gyvulius iš tvartų išleisdavo ir pati juos iš kiemo išvarydavo į gatvę, kai skerdžius juos gindavo, o jis vis dar negalėjo miego nusikratyti.

Kaip jis tada pavydėdavo to saldaus miego tiems, kuriems netekdavo taip anksti keltis...

Visa tai buvo ir praslinko. Šiandien jis gyvena, kaip ponas, turi savo autą, jį laiko penkių dešimčių tūkstančių dolerių vertą, o jį gerbia ir jam pavydi turtų; turi nuosavus ketveris namus, turi vasarnamį Floridoje, bet, dievaž, visa tai atiduotų, kad tos jaunos dienos sugrįžtų... Bet, deja, kas praėjo, nebesugrįš.*

Blogiau buvo rudenį, kai prasidėdavo nuolatinis lynojimas, kada nesiliaudavo smulkus lietus ištisomis savaitėmis...

Pabaigęs ganyti, Jonukas grįždavo pas tėvus.

Žiemą Jonukas su kitais kaimo vaikais mokėsi pas „daraktorių“, kurį ūkininkai slaptai samdydavo savo vaikams mokyti lietuviškai rašyti ir skaityti.

Ignas Naujelis irgi leisdavo sūnų, daugiau todėl, kad neatsiliktų nuo kitų ir kad parodytų ūkininkams, kad ir jis neblogesnis už juos...

. . . . . .

* * *

* Ta pastraipa rankraštyje perbraukta. Red.

W A L T E R M a c K E L E Y

(f r a g m e n t a i)

Walter MacKeley buvo šiandien blogai nusiteikęs nuo pat ryto ir piktas sėdėjo savo kambarėlyje greta didelio saliūno.

Tame kambarėlyje tilpo jo raštinė — „ofisas", kaip jis ją vadindavo.

Nespręskite iš jo vardo ir pavardės, kad jis buvo airių kilmės. Buvo grynų gryniausias lietuvis ir Lietuvoje vadinosi Vladas Mackelis ir tapo Walteriu MacKeley tik Suvienytose Amerikos Valstybėse apsigyvenęs; pakeitė savo pavardę, „suamerikonino" prieš kelias dešimtis metų, kada gavo šio krašto pilietybę.

Šiandien jis buvo piktas — ir turėjo pamato taip nusiteikti. Aną dieną susikirto su savo sūnumi Džonu, vos aštuoniolikos metų bernioku, vos baigusiu „High-school". Mat, sūnus užsispyręs reikalavo nuosavo auto, nors tėvas turėjo gerą „karą", kurį vos prieš metus buvo nusipirkęs, kuriuo dažniau naudojosi sūnus, negu jis patsai.

Kodėl sūnui prireikė kito, vien sau „karo", tėvas suprasti negalėjo ir todėl griežtai atsisakė duoti pinigų kitam autui pirkti.

Šiandien, kai atėjo į savo ofisą, paskambino jam iš banko, kuriame laikė savo einamąją sąskaitą bėgamiems reikalams, kad gautas jo čekis trims tūkstančiams automobilių Buicko firmai, nors tokios sumos jo einamoje sąskaitoje čekiui padengti nėra.

Suvirpėjo visa siela MacKeley ir jau norėjo pareikšti, kad jokių reikalų su Buicko firma nėra turėjęs ir už čekį neatsakąs, nes jo nėra davęs, vadinasi, jis suklastotas! Bet prisiminęs sūnaus užgaidas, susilaikė ir paprašė čekį apmokėti, pasižadėdamas tuojau jį padengti.

. . . . . .

. . . . . .

* *
*

MacKeley buvo šiandien ypač blogai nusiteikęs: gavo iš banko apmokėtus savo čekius ir jų vienas buvo padirbtas, netikras, ne jo ranka rašytas.

Šis padirbtas dviem ir pusei tūkstančio dolerių čekis buvo išduotas automobilių firmos atstovui, ir MacKeley pažino ranką, kuri šį čekį suklastojo — tai buvo jo sūnaus ranka.

Valteris MacKeley buvo paprasčiausias lietuvis, nuo Varėnos, atkeliavęs į Ameriką prie penkias dešimtis metų ir ten Lietuvoje vadinosi Vladas Mackelis. Jam buvo tik aštuoniolika metų, kai jis išlipo į Amerikos krantą.

Jo tėvas buvo kampininkas, nuosavos žemės neturėjo. Net tasai skŷpelis, ant kurio stovėjo pakrypusi, žemėn įdubusi bakūžė, buvo gautas iš tolimo giminaičio, kuriam už tą sklypą reikėjo kelias dienas padėti: ar tai rugius piauti, ar tai šienauti.

Tėvas vertėsi vasarą sielių plukdymu Nemunu į Vokietiją.

Be tiesioginio uždarbio už sielių plukdymą dar uždirbdavo smulkia kontrabanda: gabendavo lietuviškas maldaknyges, kurias pardavinėjo dvigubai trigubai brangiau, negu patsai Prūsuose pirkdavo.

Didelio pavojaus gabent maldaknyges nebuvo, nes ant jų visuomet buvo pažymėta, kad jos atspausdintos dar 1830 metais*) Vilniuje Juozo Zavadzkio spaustuvėje su rusų cenzūros leidimu.

Tai buvo fikcija, bet rusų pasienio žvalgyba prie jų nekibo. Pereinant sieną, nebuvo net reikalo tas knygas slėpti.

Visai kitas reikalas buvo su lietuviškais laikraščiais, kuriuos Tilžėje gaudavo dykai.

Kiekvieną kartą drebėjo iš baimės, kad jo nepagautų su laikraščiais, bet ką bedarysi, kad tuos laikraščius gaudavo Tilžėje dykai, o čia už juos brangiai mokėdavo jauni kunigėliai...

Vėliau jis išgudrėjo: už nedidelį mokestį, o kartais vien už pavaišinimą degtine lietuviškus laikraščius jam per sieną pernešdavo gudai. Nei vienam pasienio sargui neateidavo į galvą mintis ieškoti lietuviškų laikraščių pas gudus.

Knygų ir laikraščių kontrabanda tėvas uždirbdavo geriau, negu sielių plukdymu.

Jaunas Vladukas nuo mažų dienų eidavo pas ūkininkus tarnauti — piemenavo iki penkiolikos metų, paskui samdėsi pusberniu.

---

*) Tai netikslu, nes ankstyviausia netikra data, pažymėta vienoje iš tokių knygų yra 1846 metai. Dažniausiai buvo nurodomi 1863 metai. Red.

Vladas turėjo tik vieną seserį, vyresnę už jį, kuri ištekėjo už ūkininko — tėvas nepagailėjo kraičio.

Pas tėvus pasiliko vienas Vladukas, kuris seseriai ištekėjus neidavo bernauti, bet su tėvu plukdydavo vasarą sielius, o žiemą padėdavo gaminti kibirus, statinėles, skaptuodavo iš klevo samčius, šaukštus. Visa tai vežDavo turgun, kurie vykdavo kas vieną trečiadienį.

Kai motina mirė, tėvas pardavė pirkaitę, išpardavė viską, ką buvo turėjęs, ir iškeliavo į Ameriką.

Sūnų išleido bernauti, pažadėjęs jam atsiųsti šifkartę, kai tik šiek tiek užsidirbs pinigo.

Į Ameriką tuomet patekti buvo nesunku. Nereikėjo nei pasų, nei vizų. Sumokėjai žydui šimtą rublių — ir reikalas baigtas; pristatys tave į pačią Ameriką, o ten žinokis, kaip sau nori.

Nepilnus porą metų bernavo Vladukas. Tėvas žodį išlaikė ir tikrai atsiuntė jam šifkartę.

Pinigų, kiek reikėjo žydams sumokėti, patsai šiek tiek susitaupęs buvo, o kiek nepriteko, sesuo paskolino... Prižadėjo skolą atsiųsti iš Amerikos, dargi su palūkanomis...

Privargo jis pas svetimus žmones begyvendamas toje skurdžių šalyje...

Rodos, ten nei jokių ponų nebuvo matęs. Tiesa, buvo uriadnikas, asesorius, žandaras, valsčiaus pisorius — tai vis buvo ponai, kurių reikėjo bijoti, bet kurių niekas negerbė, kaip čia gerbia pasiturintį žmogų...

Buvo dar kunigas, vargonininkas... Bet apie kitus ponus nėra nei girdėjęs, nei jų matęs...

Iš kur dabar jų tiek čia atsirado. Važiuoja ir važiuoja čia iš Lietuvos visokie ponai, mokyti...

Tiesiog suprasti negali, iš kur galėjo tų mokytų tiek atsirasti...

Štai nė jo tėvas, nei jis nemokėjo nei skaityti, nei rašyti. Tik čia išmoko savo pavardę pasirašyti bei čekį užpildyti.

Na, net ūkininkai, turtingesni Lietuvoje. Ar jie buvo mokyti? Iš maldaknygės pasiskaityti ir tiek.

Kad prasti žmonės būtų mokyti, to nebuvo girdėjęs tuo metu, kai Lietuvoje gyveno.

Sako, viskas pasikeitė, kai Lietuva tapo nepriklausoma. Bet kad ten tiek privistų mokytų, kiek jų čia atvažiuoja, tikėti nesinori.

Vėl tebūna sau mokyti ir ponai, bet ko čia elgetauja...

Tiesa, ne patys, bet kiti dėl jų elgetauja... Apsiginti negali...

. . . . . .

* * *

TĖVAS BERNARDAS

(fragmentai)

Tėvas Bernardas, eidamas keliu, svajojo, kaip jis prabils į paklydusią ir nuo tikrosios šventos tikybos nutolusią minią, kai pasieks miestą, kuriame gimė ir augo.

Eidamas dėjo žodžius, kurie labiausiai paveiktų surambėjusias širdis. Jis jau iš anksto džiaugėsi, kaip sujaudins visus, kurie klausys jo žodžių, sujaudinęs nukreips juos į tikrą išganymo kelią.

Jis giliai tikėjo, kad Viešpats parinko jį, kad gelbėtų paklydusius.

Diena baigėsi ir greitai temo, bet to nepastebėjo tėvas Bernardas, paskendęs dievobaimingose svajonėse.

Staiga keliukas, kuriuo ėjo, pasibaigė, ir tik siauras takelis ėjo aukštyn šalia uolos briaunos. Apačioje šniokštė upelis, bet jis buvo taip giliai, kad prietamsyje jo nebematė.

Suprato, kad paklydo ir nuėjo ne tuo keliu, kuriuo turėjo eiti — vietoje tikro kelio nukrypo į platų taką, kuriuo žmonės gindavo galvijus pavasarį į kalnų ganyklas.

— Paklydau, — pagalvojo tėvas Bernardas. — Grįžti atgal pavojinga tamsoje. Lengva dar labiau paklysti.

Jis prisiminė, kokis buvo vingiuotas, tarpekliais išsiraižęs kelias.

— Pavojinga tamsoje juo eiti. Geriau čia praleisiu naktį ir sušvitus ieškosiu tikro kelio, — pagalvojo jisai.

Pasiieškojo sausesnės vietos, atsisėdo ir ėmė melstis. Greitai tamsa apgaubė jį ir jis nematė net kelių žingsnių priešakyje.

. . . . . .

. . . . . .

* *
*

Tėvas Bernardas vos pora dienų, kai sugrįžo iš tolimos kelionės. Dar jam ūžė ausyse audringų jūrų bangos, dar vis atrodė, kad po jo kojom supasi ir banguoja celės grindys, akmens plytomis išklotos.

. . . . . .

. . . . . .

* *
*

— Pasakykite, geri žmonės, kur rasiu jūsų ganytoją?

— Mūsų ganytoją? — nusistebėjo vienas užklaustųjų. — Kas jis tokis?

— Jūsų vyskupą kur aš galiu rasti? — klausė vienuolis.

— Tu klausi vyskupo? Štai, matai pilį ant šito aukšto kalno, — tarė kitas. — Ten rasi vyskupą, jei tave įleis į pilį...

— Jis dabar ten žudo žmones, kurie jam nepatinka, — tarė kitas. — Patariu tau nesirodyti tenai, jei nukentėti nenori...

— Aš girdėjau Dievo žodį ir velnias gundė mane, nedorai kalbėdamas apie šventą Bažnyčią...

— Žmonės, atsargiai, — riktelėjo iš minios. — Matote, dar vienas vyskupo šnipas...

— Aš nesu šnipas, esu vienuolis, Dievo ir šventos Bažnyčios tarnas...

— Ne Dievo, bet velnio esi tarnas! — riktelėjo kitas...

— Broliai...

— Budelis tavo brolis, bet ne mes, — atsiliepė minioje.

Ir minia nusikreipė nuo jo, palikdama jį vieną. Jis buvo, kaip rate, iš visų pusių atokiai nuo jo stovinčios minios.

Vienuolis sumišo, nes visi pasišalino nuo jo, piktai žvairuodami.

— Kas jie tokie, kurie taip kalba apie savo ganytoją, — įkibo jisai į ranką pirmojo, prie kurio jis spėjo prisiartinti.

— Ko nori iš manęs, vienuoli? — atsigręžęs su pikta šypsena paklausė tasai.

— Aš klausiu tave, jei tu esi geras, kas tie žmonės, kurie piktais mane sutiko žodžiais.

— Tai tėvai, kurių vaikus dabar žudo vyskupo pilyje...

— Kuo jie nusikalto, kad juos žudo? — klausė vienuolis, neišleisdamas jo drabužių iš rankų .

— Tuo nusikalto, kad visą gyvenimą alkani buvo, — atsakė tasai.

*

Vienuolis priėjo pilies vartus, kuriuos saugojo keturi ginkluoti alabardomis kareiviai.

— Praleiskit mane, broliai, ir nekliudykit man eiti pas vyskupą, — tarė jis kareiviams. — Esu pas jį Dievo pasiųstas.

— Kaip tik mūsų vyskupas tokio pasiuntinio ir laukia, — nusikvatojo kareivis.

Paėmęs vienuolį už pečių, pasuko jį veidu į kelią, kuriuo jis buvo atėjęs, ir visu smarkumu paspyrė jį koja į nugarą.

Nesitikėjęs tokio elgesio vienuolis, kelis žingsnius pašlijęs, sukniubo ant žemės.

— Broli, ar žinai, kad esi velniui praradęs savo sielą tokiu su manimi pasielgimu, — tarė kareiviui pasikėlęs nuo žemės vienuolis. — Esu vienuolis ir kunigas. Kas paliečia nors vienu pirštu kunigą, yra Dievo prakeiktas.

— Nesirūpink dėl mano sielos, — nusijuokė kareivis. — Šventasis vyskupas, tikiuosi, atleis man nuodėmes, jei tu tikrai esi kunigas.

— Visokiausių yra kunigų pasauly, — prabilo kitas. — Esi panašus labiau į valkatą, negu į kunigą.

— Įleiskim jį į vidų, — nusišypsojo dar kitas. — Šiandien vyskupas tokioje nuotaikoje, kad kaip bematai suteiks jam dvasininko šventimus, jei neturi jų pakankamai šis tariamasis vienuolis.

Besišypsodami atidarė didžiuliuose vartuose dureles ir įleido jį vidun.

*

Keliu tarp dviejų sienų kopė vienuolis vis aukštyn ir aukštyn, kol pasiekė kitus vartus pilies sienoje.

Nors šie pilies vartai buvo plačiai atverti, bet ir čia jam pastojo kelią kareiviai.

— Kas esi ir kur eini? — klausė jį šarvuotas vyresnysis.

— Esu kunigas ir einu pas vyskupą, kaipo pasiuntinys.

— Neatrodai kunigu, — tarė jį apžvelgdamas šarvuotasis. — Labiau į valkatą esi panašus.

— Tolima kelionė išvargino mane ir oras bei pikti žmonės pagreitino mano vienuoliškų rūbų susidėvėjimą.

— Mh! — sumykė riteris. — Vadinasi, iš tolo keliauji?

— Stabmeldžių rankosna buvau patekęs ir piktos dvasios buvau gundomas, bet Viešpats Dievas gelbėjo mano sielą, — pasakojo vienuolis. — Pasakyk man, garbingasis riteri, kur galiu dabar surasti šventą vyskupą?

— Argi nežinai? — nusišypsojo riteris. — Šiandien jis teisia savo aveles.

*

Ėjo, kaip riteris nurodė, ir pateko aikštėn, viduje kurios ant aukštos papėdės stovėjo Panelės Švenčiausios graži statula. Jos apsiaustas buvo mėlynas, kaip dangaus spalvos. Pati statula buvo balto marmuro, matyti, didelio menininko nukalta, nes Marijos veidą puošė tokia malonės kupina šypsena, jog vienuolio širdis suvirpėjo dar iki šiol nepatirtu jausmu. Norėjosi ir juoktis iš džiaugsmo ir verkti.

Jos galvą puošė vainikas iš dvylikos žvaigždžių.

Vienuolis atsiklaupė ir sudėjęs rankas ėmė melstis, įsmeigęs akis į statulos veidą. Meldėsi karštai, kad Marija įkvėptų jam žodžius, kuriais turės prabilti į vyskupą, kai pasakos jam apie piktus pragaro valdovo žodžius.

Baigęs melstis, atsikėlė, bet vis negalėjo atitraukti akių nuo statulos veido ir, kaip užburtas, stovėjo nejudėdamas ir grožėjosi dievišku grožiu.

— Ave maris stella, Dei mater alma,* — švegždėjo lūpos.

— Patinka tau statula? — išgirdo jis balsą už pečių.

Atsigręžęs pamatė tą patį riterį, kuris jį buvo įleidęs į pilį. Susižavėjimo Marijos grožiu pagautas vienuolis negirdėjo, kaip tasai riteris priėjo ir jau kurį laiką stovėjo už jo pečių.

— Dangiško grožio maloni mūsų Viešpaties motina!

— Tai ne Dievo motinos, bet jos pavidale mūsų vyskupo meilužės atvaizdas, — tarė jam riteris ir nusigręždamas nuėjo siauru taku tarp mūrų toliau.

— Viešpatie, atleisk man mano kaltes! — sušuko vienuolis sielos gilumoje. — Negi gali būti tiek nekaltumo paleistuvės veide? — suaabejojo vienuolis ir vėl pažvelgė į statulos veidą. Bet jis atrodė jam kitaip — ne malonės šypsena jį buvo dabinusi, bet aistros pagunda.

Persižegnojo vienuolis ir lyg įgeltas nusisuko nuo statulos.

— Viešpatie, atleisk jiems šventvagystę! — tarė jis, uždengdamas kaptūru veidą.

*

Apsidairęs aplinkui pamatė puošnius rūmus. Prie išdabintų papuošalais durų stovėjo irgi sargybiniai, blizgančiais šarvais apsitaisę, su alabardomis rankose ir kalavijais prie juosmens.

Įtariamai pažvelgė vienuolis į durų ir staktų papuošalus, iš marmuro dailiai nukaltus — vainiką iš nuogų ir pusnuogių moteriškų kūnų.

— Negi čia ganytojo rūmai, o ne paleistuvystės namai? — pasipiktino širdyje vienuolis, bet pamatęs virš durų skydą su herbu, viršuje papuoštą kardinolo skrybėle, nurimo ir žengė įėjimo link.

Priėjęs nedrąsiai paklausė sargybinių:

---

* Sveika, jūrų žvaigždė, mieloji Dievo motina. Red.

— Ar galiu aš pamatyti šventą vyskupą?

Sargybiniai įtariamai apžvelgė jį nuo galvos iki kojų. Matydami jo sudėvėtus ir suveltus drabužius, suteršą barzdą ir plaukus, tarė:

— Tokių, kaip tu, vyskupas neįleidžia į savo rūmus...

— Esu vienuolis ir kunigas, — tarė jiems.

— Matom, kad vienuolio rūbais esi apsirengęs, bet tai ne įrodymas, kad esi vienuolis ir kunigas. Esi panašesnis į valkatą.

— Esu atvykęs iš tolimo krašto, kurio žemę mindė Išganytojo kojos, — tarė jiems vienuolis. — Atvykau, kaipo Dievo pasiuntinys į jo šventenybę.

— Jo šventenybė nemėgsta Dievo pasiuntinių, — nusišypsojo vienas sargybinių. — Ne vienas tokių sėdi ten už grotų ir laukia ten savo pasiuntinybės pasekmių, kurios dar nei vienam nebuvo malonios.

— Ypač nepatariam tau, vienuoli, šiandien pamatyti jo šventenybę — nepalanki tokiems, kaip tu, šiandien diena.

— Viešpats mano apsauga, — tarė vienuolis. — Tik praneškite, prašau jus, kad iš Šventosios Žemės atvykęs vienuolis su svarbiomis žiniomis.

— Eik šiuo taku tarp bažnyčios ir kalėjimo — ten pamatysi vyskupą, jei tau taip skubu jį matyti...

Vienuolis padėkojo ir nuėjo ten, kur jam nurodė sargybiniai.

Ėjo siaura gatvele. Iš vienos pusės buvo baltai nudažytos bažnyčios; nišos jose buvo papuoštos šventųjų statulomis. Iš kitos gatvelės pusės niauriai niūksojo pajuodusios sienos. Jų mažyčiai langeliai buvo apkalti geležinėmis grotomis, už kurių buvo matyti išbalę, suvargę veidai, ištiestos per grotas sulysusios rankos.

Pamatę vienuolį, ėmė kaliniai šaukti įvairiais balsais, bet vienuolis išgirsti atskirų žodžių negalėjo, nes visi jie šaukė ir klykė vienu metu taip, kad išskirti jų žodžius buvo neįmanoma.

Vienuolis susilaikė ir paklausė to, kuris iš artimiausio lango tiesė į jį savo sunykusias, panašias į lavono rankas.

— Kuo nusikaltai Dievui ir žmonėms, kad patekai į šią vietą? — paklausė jisai...

— Tuo nusikaltau, kad buvau alkanas ir valgyti norėjau...

*

Priešakyje didžiųjų bažnyčios durų, soste, pontifikaliniais rūbais sėdėjo vyskupas su mitra ant galvos. Mitra spindėjo įvairiomis spalvomis, nes buvo įsagstyta brangiaisiais akmenimis.

Kiek užpakaly šalia sosto iš abiejų pusių stovėjo du jauni dvasininkai. Vienas jų laikė sidabrinį su paauksuota figūra kryžių, kitas — irgi brangiais akmenimis nusagstytą paauksuotą pastoralą.

Iš vienos ir kitos pusės, pusračiu, sėdėjo kiti aukštieji dvasininkai, vyskupo kapitulos nariai ir vienuolynų vyresnieji.

Priešakyje ginkluotų kareivių apsupta apdriskėlių, su išvargintais veidais grupelė. Jų rankos buvo surištos virvėmis ir jie visi buvo suklupdyti.

Priešakyje, čia pat, netoli vyskupo kojų klūpojo jaunas dar vyras, užpakalyje kurio stovėjo raudonai nuo galvos, pridengtos kaptūru, apsitaisęs budelis.

Jis stovėjo pasirėmęs nuogu plačiu kalaviju.

Vienuolis suvirpėjo, net prakaitu apsipylė.

— Tikrai, gundytojo žodžiai čia tampa tiesa, — toptelėjo jam, bet neišdrįso nei arčiau prieiti, nei žodžio pratarti.

— Negi čia gailestingojo Kristaus tarnai, o ne piktos dvasios...

— Aš visą savo amžių, kaip pamenu, Tavo pastatytų viršininkų buvau laikomas už šunį. Mane mušė, kaip šunį, ir elgėsi aršiau negu su šunim. Nors dirbau, kaip pragare, nei vieno karto nebuvau pavalgęs...

Čia vyskupas pamojo nosine, budelio kalavijas švystelėjo, ir nelaimingojo galva nuriedėjo, kaip kamuolys, net jam žodžių nebaigus.

— Kitą, nurodė pirštu vyskupas, ir kareiviai, išvilkę iš pasmerktųjų vargšų, atitempė ten, kur gulėjo vos tik nužudytojo kraujuose paplūdęs lavonas.

— Klaupkis, — ranka spausdamas žemyn, suėmęs jį už pečių, paliepė budelis.

— Kaip išdrįsai piktais žodžiais kolioti mane, Viešpaties malone palaimintą Jo tarną? — piktu balsu tarė vyskupas.

— Ne aš, bet badas mano lūpomis prapliupo...

Vyskupas, neleidęs jam baigti pasiteisinimo žodžių, vėl pamojo balta nosinaite, ir antra galva nuriedėjo žeme į vyskupo kojas.

— Liaukitės žudę nekaltuosius! — sušuko baisaus pasipiktinimo pagautas vienuolis.

— Liaukitės lieję nekaltą vargšų kraują, — riktelėjo jisai. — Ar jūs Dievo neturite savo širdyse!

Sujudo visi ir ieškojo akimis to, kuris išdrįso taip prabilti. Net kareiviai ir pasmerktieji atsigręžė.

— Suimkite jį ir atveskite čion, — įsakė vyskupas.

Ginkluoti kareiviai pasiskubino sučiupti vienuolį ir nutempė jį prie vyskupo sosto.

— Klaupkis, klaupkis! — šaukė dvasininkai, kai jis buvo atitemptas. — Klaupkis prieš vyskupą!

Kadangi vienuolis nesiskubino atsiklaupti, kareiviai jėga jį paklupdė.

— Kas esi, kuris drįsti taip kalbėti! — piktu žvilgsniu apmesdamas vienuolį tarė vyskupas.

— Esu vienuolis ir kunigas ir atvykau čion Dievo balso paragintas.

— Ne Dievo, bet velnio paragintas, — nusišiepė vyskupas. — Kaip išdrįsai niekinti mane, savo ganytoją.

— Ne ganytojas esi, bet vilkas avies kailyje, — drąsiai atsakė jam vienuolis, iš pasipiktinimo drebėdamas. — Negi gerasis Kristus tau paliepė taip elgtis su paklydusiomis avelėmis, tasai Kristus, kuris devyniasdešimt devynias paliko tyruose, kad surastų vieną paklydusią.

— Heretikas esi ir būsi nubaustas kaip heretikas, — tarė vyskupas. — Imk jį! — įsakė budeliui.

— O jūs, čia visi susirinkę, manote, kad išvengsite Dievo bausmės?.. — kalbėjo vienuolis, už pakarpos budelio tempiamas.

— Klaupkis ir galvą nuleisk, paliepė budelis, palenkdamas jo galvą žemyn.

— Susilaikyk! — sustabdė vyskupas budelį, jau besiruošiantį nukirsti vienuoliui galvą. — Tu nemirsi šiandien. Rytoj tave sudeginsiu ant laužo kaip piktą heretiką.

— Mano nuodėmingas kūnas greitai pavirs pelenais, bet siela suras amžiną atilsį danguje, — atsakė vienuolis ir, akis pakėlęs į dangų toliau kalbėjo: — Matau nukankintų sielas, į dangų keliaujančias, girdžiu angelų balsus, jas su džiaugsmo giesmėmis pasitinkančius. Matau giliai pragaro tamsybėse tau, nusikaltėli, Dievo tarno rūbais pasipuošusiam, paruoštą vietą.

— Užčiaupk jam nasrus! — sušuko vyskupas, pašokdamas iš vietos.

Budelis rėžė vienuoliui kumščiu į burną taip, kad tasai visas apsipylė krauju.

— Į kalėjimą jį ir šiuos visus! .. — piktai įsakė vyskupas ir nusigręžė į bažnyčios duris.

Kryžių nešąs atsistojo priešakin, o pastoralą laikąs perdavė jį vyskupui, kuris niekam žodžio netardamas nuėjo į bažnyčios vidų.

Kiti dvasiškiai, atsikėlę, nulydėjo savo ganytoją.

. . . . . .

* * *

P A A I Š K I N I M A I

MINDAUGO MIRTIS

D r u ž i n a — kariauna, rusų kunigaikščių kariniai palydovai.
E p i s k o p a s — vyskupas.
G o g a i ir m a g o g a i — mitinės Biblijoje minimos tautos, viduramžių manymu gyvenusios kažkur rytų stepėse.
K l e c h a s — lenkų pašiepiamas kunigo pavadinimas.
K n i a z i u s — rusų kunigaikštis.
L o t y n i k a i — taip pravoslavai niekinamai vadino katalikus, vartojančius apeigose lotynų kalbą.
P o g a n i n a s (rus.) — pagonis.
S a r a c ė n a i — senovės Arabijos klajoklių gentis, kurios vardas viduramžiais buvo perkeltas visiems arabams, netgi visiems mahometonams, ypač kryžeivių priešams. Tad taip pavadindavo ir pagonis, su kuriais teko kariauti kryžiuočiams.
S c h i z m a t i k a i — atskalūnai; taip katalikai vadino pravoslavus.
S m e r d a i — žemojo luomo žmonių pavadinimas sen. rusų kalboje. Lietuvos dokumentuose ir senuosiuose liet. raštuose vartojamoji forma yra smirdas.

PRATJEKABUDDHA

(Paties Krėvės duoti žodžių paaiškinimai 1913 metų Pratjekabuddhos leidime ir prie Rytų pasakų 1954 metų leidimo atžymimi raidėmis Kr.)

A g n i — ugnies dievas.
A r v i n a i — ryto dievaičiai (Kr.)
A s ū r a — ponia (Kr.)
A t m a n a s — sanskrito kalboje: Aš (Kr.); pasaulio dvasia, Brama.
B a j a d e r ė s — europiečių duotas vardas (iš portugalų kalbos) Indijos šventyklų šokėjoms ir dainininkėms.
B a l i v r i t a h a — vienas iš dievo Indros vardų (Kr.)
B r a m a — visatos esmė, visų daiktų pradžia, pasaulio siela, į kurią viskas sugrįžta; vyriausias indų trejybės, kurią sudaro Brama, Višnu ir Šiva, asmuo.
B r a m a n a s — indų žynys, aukščiausios indų kastos narys.
Č a n d a l a — žemiausias gyventojų luomas (Kr.)
D a i v o s — graikų parkos (Kr.); tiksliau, graikų moiros ar romėnų parkos, t. y., žmogaus likimo deivės.
D ž i n a — pergalėtojas (Kr.)
G a n d a r v a s — dievaitis (Kr.); Indros dangaus dainininkas.
I n d r a — dangaus ir audros dievas; vyriausias senosios vedų religijos dievas.
J a k š a s — dievas, žmonių saugotojas (Kr.)
J o g a — indų filosofinė sistema, susikaupimu ir askeze siekianti kelio nirvanon.
K a l i — piktųjų galybių valdovas (Kr.)
K a m a ir k a r m a n — norai, troškimai, žmogaus silpnybės, neleidžiančios jo sielai pasiekti visiškos ramybės, nirvanos (Kr.)
K a n d a r p a s — šeimos dievas (Kr.)
K š a t r i j a i — karžygiai (Kr.); karių kasta sen. Indijoje.
K u v e r a s — kalnų dievas (Kr.)

Maghavan — vienas iš dievo Indros vardų (Kr.)
Mahandra — indų dievas (Kr.)
Maharadža — didysis kunigaikštis (Kr.)
Manmatas — šeimos dievas (Kr.)
Manu — išmintingasis radža, davęs žmonėms teisių knygas (Kr.)
Maruta — galingoji dvasia (Kr.)
Mitra — šviesos dievas.
Mritrija — mirties dievas (Kr.)
Naradas — dievų pasiuntinys (Kr.)
Nirvana (sanskrit.: užgesimas) — aukščiausios palaimos būklė, išsivadavus iš visų žemiškų aistrų, rūpesčių, norų, siekimų ir susiliejus su dieviškuoju visatos pradu.
Oma — Vedų dainų prasmės dievas (Kr.)
Pagoda — indų, japonų, kinų šventovių pavadinimas.
Parijai — niekinami žmonės Indijoje, nepriklausą kastoms ir todėl beteisiai.
Pradžiapati — pasaulio sutvėrėjas (Kr.)
Pratjekabuddha — asmuo kuris yra pasiekęs aukščiausiąjį žinojimą ir pajėgia įžengti nirvanon, bet kuris, ne taip kaip Buddha, negali ar nenori to savo žinojimo perduoti kitiems.
„... tarė jam Savalkija:
— Žodžiai tavo išmintingi, viešpatie. Parodyk gi man kelią, kuris veda teisybės, tiesos ir išminties karalijon, kad aš pramintais takais ir takeliais nevaikščiotau, bet pasiektau tikros laimės ir tosios pažinimo garbės įgytau!..
Ir tarė jam samanas, į jo žodžius atsakydamas:
— Kuri nauda tau, jei aš, paėmęs už rankų, vesiu tave, kaip veda aklą keliu. Jei tu esi sau žmogus, būk patsai sau žmogumi ir ieškoki kelio, svetimos rankos nesilaikydamas.
— Tamsūs tavo žodžiai, viešpatie, — tarė jam Savalkija: — ir aš jų nesuprantu.
— Jei tu esi tu, jei tavo pasaulis nėra mano pasaulis, kuris manyje gyvena, rask patsai į ji kelią."
Radža — didikas, kunigaikštis (Kr.)
Rakšai — piktosios dvasios.
Rama — indų epo Ramajanos didvyris, dievo Višnu įsikūnijimas.
Rati — šeimos deivė (Kr.)
Sakra — vienas iš dievo Indros vardų (Kr.)
Samanas — išmintingasis asketas (Kr.)
Satakrata — vienas iš dievo Indros vardų (Kr.)
Soma — dievų gėrimas, turįs amžinojo gyvenimo galybę, kuri pagal Jainavalkijos mokslą pati didžiausioji pasaulio galybė (Kr.)
Šventas triskartgimusis — taip pagarbiai vadinami Indijoje bramanai (Kr.)
Užgasa — aušra (Kr.)
Varūna — dangaus ir nakties dievas (Kr.)
Varva — vienas iš nakties dievų (Kr.)
Vasavah — galingoji dvasia (Kr.)
Vedos — šventosios indų knygos (Kr.)
Vihara — vienuolynas (Kr.)
Vrahatrihi — vienas iš dievo Indros vardų.

AZERSTANO ŠALIS

Aiva — Kaukaze ir kt. paplitęs vaismedis su panašiais į obuolius vaisiais.
Alachas — mahometonų Dievo vardas.

Aūlas — kaukaziečių sodyba, kaimas.
Azerstanas — senas Azerbaidžano vardas.
Bairamas — mahometonų šventė.
Čchoa — vilnonis apsiaustas.
Divai, arba devai, — piktosios dvasios.
Džiaūras, arba giauras, — mahometonų vartojamas niekinamasis visų kitatikių pavadinimas.
Džiurdžinai — gruzinai.
Edenas — rojus.
Indžiras, arba inžiras, — figamedis, Kaukazo ir kitų šalių vaismedis.
Izrail — archangelo vardas.
Kalifas — mahometonų valdovų, Mahometo įpėdinių, titulas.
Kyras — sutirštėjusios naftos persunktas smėlis, randamas Kaukazo Baku apylinkėje ir kitur.
Koranas — mahometonų šventoji knyga.
Mekka, Medina, Kerbala, Mešedis — šventieji, mahometonų piligrimų lankomi miestai.
Mešetas, arba mečetė, — mahometonų šventykla.
Minaretas — mečetės bokštas.
Muamedas, arba Mahometas, — islamo religijos įkūrėjas. Pilnas jo vardas: Abu 'l-Kasim Muhammad ibn 'Abd Allah.
Muezinas, arba muedzinas, — mečetės tarnas, penkis kartus per dieną iš minareto šaukiąs mahometonus melstis.
Mula — mahometonų dvasiškis.
Musulmonas — mahometonas.
Namazas — mahometonų malda, kalbama penkis kartus per dieną.
Navruz — Naujieji Metai.
Prosas — sora, javų rūšis.
Šariatas — mahometonų rašytieji įstatymai, paremti koranu.
Šeikas, arba šeichas, — seniūnas, arabų genties viršininkas.
Šeitanas, arba šaitanas, — šėtonas, velnias.
Tutamedis — šilkamedis, kurio lapais minta šilkaverpių vikšrai.
Urusas — rusas.

PRIEŠINGOS JĖGOS

Ahura-mazda, arba Ormuzdas, — senovės persų religijoje šviesos ir gėrio dievas.
Anro-manju, arba Arimanas, — Ahura-mazdos priešybė, piktybės prado įasmeninimas, tamsos ir mirties valdovas.

MOTERIS

Eblisas, arba Iblis, — piktoji dvasia, šėtonas.
Hurisos, arba hurijos, — mahometonų rojaus juodakės gražuolės.

MIGLOSE

Činas — valdininkų ir karių tarnybinis laipsnis carinėje Rusijoje.
Donosas (rus.) — įskundimas.
Geležinis vilkas — slapta ginkluota nacionalistinė organizacija, įsteigta 1927 m.
Imperijolas, arba imperialas, — 10 rublių (po 1897 m. 15) vertės rusų auksinė moneta.
Pristavas — policijos nuovados viršininkas carinėje Rusijoje.
Prizvos, arba prizavas, — naujokų šaukimas kariuomenėn.
Urbonas — K. Urbono restoranas netoli nuo universiteto.
Uriadnikas — žemojo laipsnio policijos tarnautojas carinėje Rusijoje.
Vybornas — žmonių rinktas seniūno pagelbininkas.

PAGUNDA

Agabekovas — Georgij Agabekov, Sovietų saugumo agentas, 1930 m. nutraukęs ryšius su Sovietų Sąjunga ir apsigyvenęs Paryžiuje.

Bliumas — Léon Blum (1872–1950), prancūzų socialistų lyderis, 1936–1937 ministras pirmininkas vad. liaudies fronto vyriausybėje, kurią sudarė socialistų, kairiųjų radikalų ir komunistų koalicija.

Enkavedė, arba NKVD, — santrumpa: Narodnyj Komissarijat Vnutrennich Del (Vidaus Reikalų Liaudies Komisariatas). Tąja santrumpa paprastai buvo vadinama komisariatui priklausiusi slaptoji politinė policija, kuri buvo įsteigta 1917 m. kaip Čeka (Črezvyčajnaja komissija po borbe s kontrevoliucijej i sabotažem, t. y. Ypatingoji komisija kovai su kontrrevoliucija ir sabotažu), o paskui nekartą keitė savo pavadinimą: GPU, OGPU, NKVD, MVD.

Jonas Karamazovas — vienas iš pagrindinių F. Dostojevskio romano „Broliai Karamazovai" veikėjų.

Kitai-gorod — seniausioji prekybinė Maskvos miesto dalis, įsikūrusi prie Kremlio ir dar XVI amž. aptverta mūro siena, kurios didžioji dalis buvo nugriauta prieš antrąjį pasaulinį karą, vykdant Maskvos rekonstrukcijos planą.

Kliučevskis — Vasilij Osipovič Kliučevskij (1841–1911), vienas iš žymiausių rusų istorikų.

Liuiza — Anna Louise Strong (g. 1885), amerikiečių žurnalistė, pasireiškusi gausiais prokomunistiniais straipsniais ir knygomis. 1949 buvo Maskvoje areštuota, apkaltinta šnipinėjimu JAV naudai ir ištremta, betgi 1955 m. Sovietų valdžios rehabilituota, atsakomybę už jos apkaltinimą suvertus sušaudytajam saugumo ministrui Berijai.

Machiaveliai — su priemonėmis nesivaržą politikai; bendrine sąvoka tapęs italų istoriko ir valstybininko Niccolo Machiavelli (1469–1527) vardas.

MOSSELPROM — santrumpa: Moskovskij Gosudarstvennyi Trest po Pererabotke Produktov Selsko-choziajstvennoj Promyšlennosti (Valstybinis Maskvos Žemės Ūkio Pramonės Gaminių Perdirbimo Trestas.

NEP — santrumpa: Novaja Ekonomičeskaja Politika, t. y. Naujoji ekonominė politika, kurią 1921 buvo paskelbęs Leninas, kad griežtų komunistinių varžtų atleidimu ir daliniu laisvos prekybos atstatymu pakeltų visiškai pašlijusį krašto ekonominį gyvenimą.

Raskolnikovas — Fedor Fedorovič Raskolnikov (m. 1939), Sovietų pasiuntinys Bulgarijai, 1939 atsisakęs grįžti į Sovietų Sąjungą, atviru laišku apkaltinęs Staliną ir Sovietų aukščiausiojo teismo už akių nuteistas.

Sucharevka — istorinis pastatas Maskvoje iš Petro Didžiojo laikų.

Šartrėzas — likerio rūšis, pavadinta pagal Prancūzijos vienuolyną, kur jis buvo gaminamas.

Tretjakovo galerija — garsi rusų meno galerija, kurią Maskvoje įsteigė meno mecenatas pirklys Pavel Michailovič Tretjakov (1832–1898).

Variagai — normanų gentis, kuri pasak metraščių buvusi pakviesta valdyti senovės Rusijos. Tuo vardu ironiškai pavadinami krašte vietos gyventojų sąskaiton įsigalėję svetimšaliai.

Ž a d a n o v s k i s — tuo vardu pridengtas vienas iš žymiųjų bolševikų partijos vadų ir teoretikų Andrej Aleksandrovič Ždanov (1892–1948), su kuriuo Krėvei yra tekę porą kartų išsikalbėti.

GĖLĖS

K a d e m a s — iš santrumpos k. dem. sudarytas krikščionių demokratų pavadinimas, įgavęs pašiepiamo atspalvio.

K o n r a d a s — populiari kavinė-cukrainė centrinėje Kauno gatvėje Laisvės alėjoje.

S ą j u n g a — Tautininkų sąjunga.

V a i č k u s — Juozas Vaičkus (1885–1935), žinomas aktorius ir režisorius.

DRAUGAI

E k s t e m p o r a l i j a, arba ekstemporalė, — iš anksto nepraneštas, taigi nepasirengtas, klasės rašto darbas, duodant versti iš gimtosios kalbos į svetimas, ypač klasikines, kalbas.

V i l k a s — žr. Geležinis Vilkas (Miglose).

* * *

„Mindaugo mirtis" išsp. 1935.

„Rytų pasakos" išsp. 1930 kaip Krėvės raštų 10-sis tomas. Tas leidimas buvo 1954 perspausdintas Čikagoje. Paskiri „Rytų pasakų" dalykai jau anksčiau buvo paskelbti įvairiuose žurnaluose: 1) „Pratjekabuddha" — Vaivorykštėje, 1913 I ir atskiru atspaudu taip pat 1913; 2) „Indas, kuriame karalius laiko geriausią savo vyną" — Vaivorykštėje, 1913 II; 3) „Azerstano šalis" — Skaitymuose, III 1921; 4) „Priešingos jėgos" — pirmą kartą buvo išsp. lenkiškai („Wrogie mocy") Krėvės ir jo dviejų draugų išleistame rinkinyje Frusta, 1907, o lietuviškai — Židinyje, 1929 Nr. 11 ir 12; 5) „Moteris" — Židinyje, 1930 Nr. 1 ir 4, antrašte — „Pasaulis ir moteris".

„Miglose" išsp. 1944. Apysakos buvo išsp. tik pirmoji dalis. Paskiri apysakos fragmentai anksčiau buvo spausdinti Prošvaistėje 1937–1940, Naujojoje Romuvoje 1937, Židinyje 1938–1939, Dienovidyje 1940, Varpuose 1943. Apysaką 1944 spausdinant, vokiečių okupacinės valdžios cenzūra išbraukė kai kurias vietas, vaizduojančias vokiečių okupaciją Lietuvoje pirmojo pasaulinio karo metu. Cenzūros išbrauktos vietos dabartiniame leidinyje spausdinamos pagal Krėvės apysakos fragmentą „Okupacija" (Židinys, 1939, Nr. 2). 1944 laidoje nebuvo šių vietų: 1) „Suras dar pas kurį šautuvą, išveš ir sušaudys" (201 p., 13 eil. iš viršaus); 2) pradedant žodžiais „Vyrai užprotestavo" (202 p. 1 eil. iš viršaus) ir baigiant — „priminė jam Kozulis" (202 p. 21 eil. iš viršaus); 3) „Štai, kad ir pas mane gyveno žandaras, pagyvenęs žmogus, bavarietis. Šis, būdavo, net perspėdavo mus: — Pasakykite visiems, kad šiomis dienomis mėsą rekvizuosim — tepaslepia, kas nedaug turi... Tai vėl būdavo, perspėja, kad audeklus rinks..." (202 p. 14–11 eil. iš apačios);

4) pradedant žodžiais „Vis, kaip girdžiu, nusiskundžiate" (203 p. 3 eil. iš viršaus) ir baigiant — „buvo, bet tikras pragaras" (203 p. 21 eil. iš viršaus); 5) „Melavo, šunsnukiai. Dėl jų malonės badavome nemažiau" (203 p. 16 eil. iš apačios); 6) pradedant žodžiais „Na, o kaip žmonės, nešnairavo" (205 p. 12 eil. iš viršaus) ir baigiant — „nevienas būtų pražuvęs, sušaudytas" (206 p. 14 eil. iš viršaus); 7) „vokiečių bičiuliui" (206 p. 9 eil. iš apačios).

„Pagunda" pirmą kartą išsp. Čikagoje Naujienose, 1950 Nr. 184–200, Vinco Baltaūsio slapyvardžiu, o paskiau pakartota Čikagos Lietuvių Literatūros Draugijos 1953 išleistoje sukaktuvinėje knygelėje „Vincas Krėvė Mickevičius. Rašytojo 70 metų sukaktis".

„Gėlės" išsp. Kultūroje, 1935 Nr. 3, J. Puodžiaus slapyvardžiu; „Tortas" — Kultūroje, 1938 Nr. 10; „Draugai" — Židinyje, 1938 Nr. 11; „Migla" — Naujojoje Romuvoje, 1940 Nr. 24/26. To Naujosios Romuvos nr. negavus, apsakymas imamas iš leidinio: „Vincas Krėvė. Apsakymai ir padavimai. Vilnius, 1955".

Legenda apie šv. Kazimierą (be antraštės), parašyta Vėlinių proga, buvo paskelbta rotatoriniame Salzburgo (Glasenbacho) lietuvių tremtinių (čia D. P. stovykloje gyveno Krėvė) savaitraštyje Mūsų Žinios, 1945 XI 1.

Fragmentai apie John Nowell ir Walter MacKeley imti iš Krėvės rankraštinio palikimo. Tai nebaigti apmatai (yra keli rašalu ir pieštuku rašyti sąsiuvinukuose ar ant palaidų lapelių fragmentai bei variantai) apysakai iš Amerikos lietuvių gyvenimo, kuriuose vyriausias veikėjas vienur vadinamas J. Nowell, kitur W. MacKeley.

Fragmentai apie tėvą Bernardą taip pat imti iš rankraščių. Pirmasis ir trečiasis fragmentai įrašyti tame pačiame sąsiuvinyje (antrasis poros sakinių fragmentėlis įrašytas atskirame lapelyje), tad bus priklausę tam pačiam nebaigtam apsakymui, nors tarp jų ir nėra aiškaus turinio ryšio; didesniajame fragmente vyriausias veikėjas netgi nėra įvardintas. Dar Krėvės rankraščių tarpe ant atskiro lapo pieštuku su kai kuriais išbraukimais yra surašytas trumpas fragmentėlis apie Tėvą Tomą: „Tėvas Thomas gerai žinojo, kad jo tėvai yra kilę iš Salzburgo Austrijoje, kur jie buvo gimę, augę ir gyveno (gal: jis buvo gimęs, augęs ir gyvenęs... Red.) iki tėvo mirties. Jis mėgo todėl [....] Tėvas Thomas ėjo iš bažnyčios į celę. Jis tik ką buvo atlaikęs mišias". Tur būt, tas fragmentėlis (juodraštinis lapelis) priklauso tam pačiam nebaigtam apsakymui, ir autorius dar bus svyravęs, ar vyriausiąjį veikėją pavadinti Tėvu Bernardu ar Tėvu Tomu.

*

Penktojo Krėvės raštų tomo kalbą peržiūrint, talkino Leonardas Dambriūnas.

* * *

TURINYS

Psl.

MINDAUGO MIRTIS 5

RYTŲ PASAKOS

Pratjekabuddha 51

Indas, kuriame karalius laiko geriausią savo vyną.... 111

Azerstano šalis 119

Priešingos jėgos 133

Moteris 151

MIGLOSE 167

PAGUNDA 255

APSAKYMAI IR FRAGMENTAI

Gėlės 303

Tortas 316

Draugai 327

Migla 337

Šv. Kazimieras 343

John Nowell 345

Walter MacKeley 351

Tėvas Bernardas 354

* * *